

B??a's K?dambar?

<https://hdl.handle.net/1874/323187>

A. qu. 192, 1937

BĀṆA'S KĀDAMBARĪ

VERTALING, VAN HET SANSKRIT IN HET NEDERLANDS,
VAN HET UTTARABHĀGA EN VAN GEDEELTEN VAN HET
PŪRVABHĀGA, MET INLEIDING, AANTEKENINGEN EN
LEXICOGRAPHISCH APPENDIX

PROEFSCHRIFT

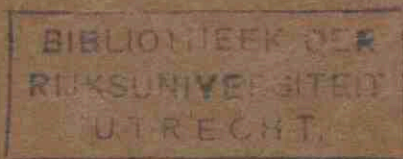
TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE
LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT
TE UTRECHT OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS
Dr. W. E. RINGER, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER
GENEESKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER
UNIVERSITEIT TE VERDEDIGEN TEGEN DE BEDENKINGEN
VAN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE OP
VRIJDAG 5 MAART 1937, DES NAMIDDAGS TE 3 UUR

DOOR

ADRIAAN ALBERIK MARIA

SCHARPÉ

GEBOREN TE LEUVEN

N. V. DE VLAAMSCHE DRUKKERIJ - LEUVEN

A. qu.
192

Eerbiedig en dankbare
hulde van den uitgever

Joh. W. Hart

BĀNA'S KĀDAMBARĪ

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0109 9625

BĀṆA'S KĀDAMBARĪ

VERTALING, VAN HET SANSKRIT IN HET NEDERLANDS,
VAN HET UTTARABHĀGA EN VAN GEDEELTEN VAN HET
PŪRVABHĀGA, MET INLEIDING, AANTEKENINGEN EN
LEXICOGRAPHISCH APPENDIX

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE
LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT
TE UTRECHT OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS
Dr. W. E. RINGER, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER
GENEESKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER
UNIVERSITEIT TE VERDEDIGEN TEGEN DE BEDENKINGEN
VAN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE OP
VRIJDAG 5 MAART 1937, DES NAMIDDAGS TE 3 UUR

DOOR

ADRIAAN ALBERIK MARIA

SCHARPÉ

GEBOREN TE LEUVEN

N. V. DE VLAAMSCHE DRUKKERIJ - LEUVEN

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

PROMOTOR :
PROF. DR. J. GONDA

AAN MIJN VADER

Het strekt mij tot vreugde, hier diegenen openlijk mijn oprechte dank te kunnen betuigen, die onder verschillende omstandigheden tot mijn academische vorming en tot de totstandkoming van dit proefschrift hebben bijgedragen.

In de eerste plaats U, Prof. LAMOTTE, te Leuven, die, na mij in de U zo dierbare studie van het Boeddhisme te hebben opgeleid, niet gearzeld hebt mijn aandacht op dit zo geheel verschillend, echter niet minder vruchtbaar onderwerp van studie te richten, en op wiens uitgebreide ervaring en kennis ik ook daarna nooit vergeefs heb beroep gedaan.

De Professoren aan de Universiteit te Leuven, aan wie ik mijn eerste, algemeene academische vorming verschuldigd ben, de Hooggeleerde Heren Prof. J. BITTREMIEUX, A. BOON, J. COPPENS, A. JANSSEN, E. LOUSSE, A. REGNIER, P. SOBRY, L. VAN DER ESSEN, en later Prof. B. HERMESDORF en F. VAN GOETHEN, blijf ik van ganser harte dankbaar.

Evenzo bied ik hun de betuiging van mijn welgemeende dank, van wie ik gedurende de jaren 1933-36 mijn opleiding op het gebied der Klassieke Philologie mocht ontvangen, de Hooggeleerde Heren Prof. Th. LEFORT, R. MAERE, A. MANSION, A. ROME, J. SENCIE, J. GESSLER en J. VLERICK, — maar in het bijzonder Prof. A. CARNOY, die het eerst de belangstelling voor de studie van het Sanskrit in mij opwekte, en mij ook op ander gebied nimmer zijn invloedrijke steun heeft onthouden, en Prof. J. COCHEZ, die de ontwikkeling mijner studiën, ook dan, wanneer deze een andere richting dan de zijne uitgingen, met zo vaderlijke bezorgdheid en onbevooroordeelde belangstelling heeft gevolgd. De colleges van de Professoren aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, die mij gedurende het academisch jaar 1934-35 met zoveel bereidwilligheid tot hun gehoor toelieten, de Hooggeleerde Heren Prof. ROYEN, FERGUSSON en WESTRA, en Uw vererende belangstelling, Hooggeleerde DE VOOYS, zal ik steeds dankbaar in mijn herinnering behouden.

Groot is mijn vreugde, Hooggeleerde OLBRECHTS, nu ik mij door het verschijnen van dit proefschrift eindelijk enigermate van de — dankbaar aanvaarde — schuld kan kwijten, waarmede U mij, niet enkel door mij van het allereerste begin van mijn academische studiën af in Uw persoonlijke werkkring te betrekken, en mij op die

wijze in overvloed van de rijkdom Uwer wetenschappelijke ervaring mede te delen, maar veel meer nog door Uw voortdurende, zeer bijzondere belangstelling in mijn werk en loopbaan, voor het leven belast hebt. Om dezelfde reden ben ik ook U, Hooggeleerde HENTZE, tot grote erkentelijkheid verplicht. Hoe ver ik ook van Uw studiegebied ben afgedwaald, gedenk ik toch dankbaar de vele dagen waarop U mij te Uwen huize toeliet, om er onder Uw rechtstreekse leiding verder te studeren op het gebied van de Sinologie. U, Z. E. P. MULLIE, die mij in die jaren met zoveel geduld en hulpvaardigheid in de studie der Chinese taal hebt opgeleid, en ook daarna voor mij een zo voortreffelijk raadsman bent gebleven, bied ik niet minder de verzekering van mijn blijvende dankbaarheid.

Z. Exc. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, te 's-Gravenhage, die mij toelating verleende, om met dit proefschrift aan de Rijksuniversiteit te Utrecht te promoveren; de Vlaamsche Wetenschappelijke Stichting, en de Ministeriële Commissie ter uitvoering van het verdrag betreffende intellectuele toenadering tussen Nederland en België, die mij bij herhaling in de mogelijkheid hebben gesteld, gedurende de jaren 1934-35 en 1935-36 aan de Universiteit te Utrecht de voorlichting te genieten, welke mij bij de samenstelling van dit proefschrift noodzakelijk toescheen; Z. Exc. E. Rubbens, Belgisch Minister van Koloniën, en Z. Exc. Sir E. Ovey, Gezant van Groot-Brittanië te Brussel, aan wier hoge bemiddeling ik dank tot de Bibliotheek van het India Office, te Londen, te zijn toegelaten, en in verband hiermede, Prof. R. De Mûelenare, te Gent; Prof. Dr. L. D. Barnett, Oud-Conservator bij het Department of Oriental Books and Manuscripts in het British Museum, en de heren Prof. Dr. N. H. Randle en H. L. T. Gonsalves, bij de Bibliotheek van het India Office, te Londen, die door de mij bij het opstellen der Kādambarī-bibliographie betoonde dienstvaardigheid, alsmede door hun bijzondere voorkomendheid bij het te mijner beschikking stellen van zeldzame teksten, mijn taak aanzienlijk hebben verlicht, bid ik met aandrang, de uitdrukking van mijn eerbiedige dank te willen aanvaarden. Ook Prof. Dr. L. H. Gray, te New York, Dr. R. N. Sardesai, te Poona (Br. Indië), Prof. Dr. F. Baur, te Gent, en de heren Dr. R. Lissens (Leuven), R. Roemans (Vorst), J. Van der Heyden (Leuven), en E. P. M. A. Nauwelaerts (Vught), die mij allen om verschillende redenen in verband met dit proefschrift, en met mijn academische studie in het algemeen, op bijzondere wijze aan zich hebben verplicht, ben

ik gelukkig hier van harte mijn oprechte dank te kunnen betuigen. Een woord van dank ook, voor het mij bij mijn opzoekingen met zoveel hartelijkheid bewezen dienstbetoon, aan den Z. E. H. Bibliothecaris en de Ambtenaren der Leuvense Universiteitsbibliotheek.

Hooggeachte Promotor, Hooggeleerde GONDA ! De erkentelijkheid waartoe ik jegens U verplicht ben, is er geen, die het mij gemakkelijk valt in weinig woorden uit te drukken. Van het eerste ogenblik af, dat het mij gegeven was, de invloed Uwer uitnemende persoonlijkheid te ondergaan, hebt U, als mens en als geleerde, nooit opgehouden mij, met een oprecht begripen van de Vlaamse intellectuele nood, die zedelijke en geestelijke steun te verlenen, die het mij heeft mogelijk gemaakt, in deze jaren van geestelijke vereenzaming, op de weg mijner vermeende roeping te volharden. Voor Uw uitstekende leiding op het gebied van de studie van het Sanskrit, en niet minder voor Uw bezorgde belangstelling ten opzichte van dit proefschrift, alsmede voor het vertrouwen en de vaderlijke vriendschap, mij in alle levensomstandigheden betoond, blijf ik U van ganser harte dankbaar.

Diegenen mijner huisgenoten, die mij allen in de mate van hun krachten bij de samenstelling van dit proefschrift zo belangeloos hebben bijgestaan : mijn vereerden vader, Prof. Dr. L. Scharpé, — moge dit werk zijn nagedachtenis, aan welke het is opgedragen, niet geheel onwaardig blijken, — mijn pas-gestorven, zorgenvollen broeder en mijn kommerende moeder, blijf ik immer diep erkentelijk. En ook tot haar, ten slotte, richt ik niet in het minst een woord van innige dank, wier trouwe, begrijpende en hulpvaardige liefde mij deze arbeid tot geluk, en zijn last tot zegening deed strekken.

I N H O U D

<i>Lijst der afkortingen</i>	xiii
<i>Inleiding</i>	1
Bāṇa's Tijd	1
Bāṇa's Leven	6
Bāṇa's Werken	28
Bāṇa in de Latere Sanskrit Literatuur	40
Schets van het Kādambarī-verhaal	52
Literaire Bronnen van de Kādambarī	56
Kādambarī als Bron voor de Indische Beschavings- geschiedenis	72
Bibliographie van de Kādambarī	108
<i>Vertaling van het Uttarabhāga</i>	129
<i>Vertaling van Gedeelten van het Pūrvabhāga</i>	283
<i>Aantekeningen</i>	365
<i>Lexicographisch Appendix</i>	393
Lijst van Verwijzingen	398
Lijst van Addenda	447
<i>Concordantie der voornaamste Kādambarī-uitgaven</i>	481

LIJST DER AFKORTINGEN

- AD *The Practical Sanskrit-English Dictionary*, ... by the late Vaman Shivram Apte, 3d ed., Bombay, 1924.
- AKM Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, herausg. von der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.
- BEFEO Bulletin de l'école française d'Extrême Orient.
- Bhānuc. De commentaar van Bhānucandra op Kādambarī, Pūrvabhāga, in de Kādambarī-ed. van K. P. Parab (N).
- B. M. Bibliotheek van het British Museum, Londen.
- BSS Bombay Sanskrit Series.
- C Kādambarī, de Calcutta-edities. Over de verschillende uitgaven (C[1849], C[1862], C[1872]) beneden, p. 112-114, nrs. 1-3.
- CT Harṣacarita, vert. E. B. Cowell en F. W. Thomas, (Oriental Translation Fund, n. reeks, II, 8), Londen, 1896.
- CUIS Columbia University Indo-Iranian Series, ed. A. V. Williams Jackson.
- DLZ Deutsche Literaturzeitung.
- GGA Göttinger Gelehrte Anzeigen.
- Grundrisz* Grundrisz der indo-arischen Philologie und Altertumskunde.
- H Kādambarī, Pūrvabhāga, met comm. van Haridāsa Siddhānta Vāgīśa, Nakipur, 1925² (beneden, p. 121-122, nr. 27). — (beneden, p. 61-68 :) Vā-savadattā, ed. F. Hall, Calcutta, 1859.
- HF Harṣacarita, ed. A. A. Führer, (Bombay Sanskrit Series, 66), Bombay, 1909.
- IA Indian Antiquary.
- IHQ Indian Historical Quarterly.
- I. O. Bibliotheek van het India Office, Londen.

- JA Journal Asiatique.
- JAOS Journal of the American Oriental Society.
- JASB Journal of the Asiatic Society of Bengal.
- JBRAS Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society.
- JRAS Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland.
- Keith, CSL A. B. Keith, *Classical Sanskrit Literature*, (The Heritage of India Series), Londen-Calcutta, 1923.
- Keith, HSL A. B. Keith, *A History of Sanskrit Literature*, Oxford, 1928.
- KI Kādambarī, Pūrvabhāga, ed. M. R. Kale, Bombay, 1928^s (beneden, p. 120, nr. 21), en waar het gaat over het Uttarabhāga, de afzonderlijk uitgegeven Inleiding en Aantekeningen op Kādambarī, Bombay, 1896 (beneden, p. 119-120, nr. 19). Ook : Kale, *Kādambarī Pūrvabhāga*.
- Kn Kādambarī, ed. P. V. Kane, 3 dln., Bombay, 1913-1921 (beneden, p. 118-119, nrs. 14-17). Ook : Kane, *Kādambarī*.
- KS Kādambarīsāra, ... by M. S. Apte, Bombay, 1934^r (beneden, p. 122).
- M Kādambarī, ed. Sūryāloka Press, Madras, 1859 (beneden, p. 120-121, nr. 23).
- Mbh. Mahābhārata. Zonder nadere aanduiding is de Bombay-ed. bedoeld.
- MW *A Sanskrit-English Dictionary*, ... by Sir Monier Monier-Williams, new ed., Oxford, 1899.
- N Kādambarī, ed. K. P. Parab, herzien door W. L. S. Paṅśīkar, Bombay, 1932^r (beneden, p. 118, nr. 13).
- NGGW Nachrichten von der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philol.-histor. Klasse.
- Nkr V. R. Nerurkar, *An English translation of Kadambari Uttarabhaga*, Bombay, 1915 (beneden, p. 123).
- NS R. Schmidt, *Nachträge zum Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung von Otto Böhtlingk*, Leipzig, 1928.

- P (waar sprake is van de Harṣacarita :) Harṣacarita, ed. K. P. Parab, herzien door W. L. S. Paṇśīkar, Bombay, 1925⁵.
- (waar sprake is van de Kādambarī :) Kādambarī, ed. P. Peterson, (Bombay Sanskrit Series, 24), 2 dln., Bombay, 1899-1900³. Over de verschillende uitgaven (P[1883], P[1889], P[1899-1900]), en over de aanduidingen P¹ en P², beneden, p. 116-118. Ook : Peterson, *Kādambarī*.
- PASB Proceedings of the Asiatic Society of Bengal.
- Pūrvabh. Kādambarī, Pūrvabhāga.
- pw *Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung bearbeitet von Otto Böhtlingk*, St. Petersburg, 7 dln., 1879-1889.
- Rdg Kādambarī, vert. C. M. Ridding, (Oriental Translation Fund, n. reeks, II, 7), Londen, 1896 (beneden, p. 123). Ook : Ridding, *Kādambarī*.
- SBE Sacred Books of the East, Oxford.
- Siddh. De commentaar van Siddhacandra op Kādambarī, Uttarabhāga, in de Kādambarī-ed. van K. P. Parab (N).
- Speyer J. S. Speyer, *Sanskrit Syntax*, Leiden, 1886.
- SWAW Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften.
- Uttarabh. Kādambarī, Uttarabhāga.
- V Kādambarī, ed. P. L. Vaidya, (Poona Oriental Series, 48), I (Text), Poona, 1935 (beneden, p. 120, nr. 22). Ook : Vaidya, *Kādambarī*.
- Winternitz, GIL M. Winternitz, *Geschichte der indischen Litteratur*, (Die Litteraturen des Ostens, IX, 3), Leipzig, 3 dln.
- WZKM Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes.
- ZDMG Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

betk.

betekenis.

bijbetk.

bijbetekenis.

comm.

commentaar.

Diss.

dissertatie.

dl., dln.	deel, delen.
ed.	<i>edidit</i> , editie.
inl.	inleiding.
nr., nrs.	nummer, nummers.
n. reeks	nieuwe reeks.
Ned. vert.	Nederlandse vertaling.
p.	pagina.
rec.	recensie.
sep. ser.	separate series (Kāvyaṃālā).
Skt.	Sanskrit.
s. v.	<i>sub voce</i> .
t. a. p.	ter aangehaalde plaatse.
vert.	vertaling.
vgl.	vergelijk.
v. l.	<i>varia lectio</i> .
v. v.	volgende.

Over de aanduiding (.....) beneden, p. 109.

Over de tekens ° en * beneden, p. 396.

BĀṆA'S TIJD.

Dat Bāṇa's leven althans ten dele chronologisch samenvalt met de regering van koning Harṣavardhana van Thāṇesār¹ (606-647 n. Chr.), is met zekerheid hieruit af te leiden, dat Bāṇa eenstemmig het auteurschap van de Harṣacarita wordt toegeschreven. Twijfel over dat auteurschap vindt men in de traditie inderdaad nergens uitgedrukt, en zulke twijfel is trouwens ook volkomen uitgesloten wegens het autobiographisch karakter van het inleidend gedeelte van dat werk, waarin Bāṇa's naam verschillende malen genoemd wordt.² Van belang is verder, dat Bāṇa in de tweede ucchvāsa van de Harṣacarita uitdrukkelijk en breedvoerig over zijn persoonlijke betrekkingen met koning Harṣa handelt; hierdoor mist de mogelijke onderstelling grond, dat dit feit, dat de schrijver van de Harṣacarita de gebeurtenissen uit Harṣa's regering als een tijdgenoot verhaalt, als een louter fictieve voorstelling is op te vatten, die ten slotte niet aan enige werkelijkheid hoeft te beantwoorden.

Het schijnt niet geheel onmogelijk, deze vaststaande, maar algemene tijdsaanuiding op grond van plaatsen in de Harṣacarita, van de chronologie van Bāṇa's werken, en van het Uttarabhāga van de Kādambarī met meer nauwkeurigheid te omschrijven. Aan Harṣa's hof gedaagd om zich te verdedigen tegen zekere beschuldigin-

¹ Zie M. L. Ettinghausen, *Harṣa Vardhana. Empereur et poète de l'Inde septentrionale (606-648 A. D.). Etude sur sa vie et son temps*, Diss., Parijs, 1906; C. V. Vaidya, *History of Mediaeval Hindu India (Being a History of India from 600 to 1200 A. D.)*, I, Poona, 1921, p. 1-160; K. M. Panikkar, *Sri Harsha of Kanauj. A monograph of the history of India in the first half of the 7th century A. D.*, Bombay, 1922; G. K. Nariman, A. V. W. Jackson en Ch. J. Ogden, *Priyadarśikā. A Sanskrit Drama by Harsha*, (CUIIS, 10), New York, 1923, p. XXVII-XLIX; V. A. Smith, *The Early History of India*, Oxford, 1924^a, p. 348-373; R. Mookerji, *Harsha*, (Calcutta University Readership Lectures), Londen, 1926; R. Grousset, *Histoire de l'Extrême-Orient*, I, Parijs, 1929, p. 96-101. — Het laatst L. de la Vallée Poussin, *Dynasties et Histoire de l'Inde depuis Kanishka jusqu'aux invasions musulmanes*, (E. Cavagnac, *Histoire du Monde*, VI²), Parijs, 1935, p. 73-86, en de literatuur aldaar.

² HF p. 65, 10 (P p. 41, 6); F p. 85, 7 (P p. 52, 19); F p. 122, 10 (P p. 78, 14); F p. 123, 5 (P p. 79, 5); F p. 124, 12 (P p. 80, 8); F p. 132, 8 (P p. 86, 10); F p. 133, 8 (P p. 87, 7); F p. 133, 9 (P p. 87, 9); F p. 140, 5 (P p. 92, 3); F p. 142, 15 (P p. 94, 4).

gen, drukt Bāṇa zich over zijn ongeregelde jeugd als volgt uit³ : « Maar dat mijn jeugd niet vrij is geweest van lichtzinnige handelingen, die niet onbestaanbaar zijn met de twee werelden, — ik ontken dit niet, en mijn hart voelt er spijt over. *Thans evenwel, nu Uwe Majesteit de aarde bestuurt*, de aarde die omgord is met de zeven oceanen en omkranst met al de continenten, *wie is er die zich onbevreesd aan wangedrag zou overgeven*, dat de verwant is van alle onheil ? » Deze plaats schijnt er op te wijzen, dat Bāṇa's lichtzinnige jeugd, in de eerste uchvāsa van de Harṣacarita beschreven,⁴ vóór het aan het bewind komen van Harṣa, dus vóór 606,⁵ is te stellen.

Men weet dat Bāṇa het ouderlijk huis verliet na de dood van zijn vader, toen hij 14 jaar oud was,⁶ dat hij daarop gedurende lange tijd een avontuurlijk leven leidde,⁷ en eindelijk naar zijn geboorteplaats terugkeerde.⁸ Neemt men nu aan dat die terugkeer plaats had toen Bāṇa ongeveer twintig jaar oud was, en omstreeks of even vóór de tijd waarop Harṣa het bewind aanvaardde (606 n. Chr.), dan kan Bāṇa's geboortedatum in het midden van het laatste kwart der VIe eeuw, omstreeks 585 n. Chr., worden gesteld.

Een steviger steunpunt vormt de chronologie van Bāṇa's twee voornaamste werken, de Harṣacarita en de Kādambarī. De tijd van de Harṣacarita wordt nader bepaald door de vermelding van de Vāsavadattā in de inleidende verzen,⁹ althans indien men zich stelt op het thans vrijwel algemeen aanvaarde standpunt, dat de Vāsavadattā

³ HF p. 123, 11-124, 1 (P p. 79, 13-18 ; CT p. 66, 27-34) : *lokadvayāvirodhībhis tu cāpalaiḥ śaiśavam aśūnyamāsīt. atrānapalāpo 'smy anenaiva ca gṛhītavipratīśāram iva me hṛdayam īdānīm tu ... deve śāsati saptāmburāśīraśanām aśeṣadvīpamālinīm mahīm ka ivāviśaṅkaḥ sarvavyasanabandhor avinayasya manasāpy abhinayaṃ kalpayiṣyati.*

⁴ HF p. 66, 4-69, 2 (P p. 41, 12-43, 6 ; CT p. 32-34).

⁵ Over de chronologie van Harṣa's regering uitvoerig R. Mookerji, *Harsha*, p. 69-70.

⁶ HF p. 66, 4-9 (P p. 41, 12-17).

⁷ HF p. 66, 9-68, 4 (P p. 41, 17-42, 15).

⁸ HF p. 68, 5-69, 2 (P p. 42, 16-43, 6).

⁹ HF p. 6, 1-2 (12^e str.) (P p. 4, 4-5 (11^e str.) ; CT p. 2, 15-17) :

*kavīnām agalad darpo nūnaṃ vāsavadattayā
śaktyeva pāṇḍuputrāṇām gatayā karṇagocaram,*

vert. « Zoals door de speer van de zonen van Pāṇḍu, (*wanneer deze hun oren trof*), (*de woede van de olifanten*), zo is thans ook de trots van de dichters verdwenen door de Vāsavadattā, nu deze binnen het bereik van hun oren gekomen is.»

die door Bāṇa op deze plaats, en wellicht ook in de Kādambarī¹⁰ bedoeld wordt, de Vāsavadattā is van Subandhu, wat wel eens betwist¹¹ is. Verder is hier deze moeilijkheid aan verbonden, dat de datering van de Vāsavadattā, onafhankelijk van de Harṣacarita, niet met zekerheid is vastgesteld. Van de twee toespelingen in dit werk, die zouden toelaten zijn tijd te bepalen,¹² wordt alleen de eerste, op Dignāga's bestrijder, den schrijver over Logika Uddyotakara, niet echter de tweede, op het werk *Bauddhasaṃgatyaḷaṃkāra* van Dharmakīrti,¹³ algemeen aanvaard, terwijl dan weer de datering van Uddyotakara onzeker is. Keith, o. m. hierop steunende, dat Uddyotakara een *Vādavidhi* en een *Vādavidhānaṭīkā* citeert, die zouden te vereenzelvigen zijn met Dharmakīrti's *Vādanyāya* en Vinītadeva's *Vādanyāyaṭīkā*, plaatst Uddyotakara vrij laat in de eerste helft der VIIe eeuw,¹⁴ en beschouwt Subandhu diensvolgens niet als een voorganger, maar als een tijdgenoot van Bāṇa.¹⁵ Men merke echter op, dat het thans ten overvloede bewezen is, dat de bovengenoemde grond voor de datering van Uddyotakara niet kan worden aanvaard.¹⁶ Anderen, onafhankelijk daarvan, plaatsen Uddyotakara — en bijgevolg ook Subandhu — in het eerste begin van de VIIe

¹⁰ Kād. P p. 5, 4. Zie beneden p. 76.

¹¹ Aldus door Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 71-73. Anders Peterson, *Subhāṣitāvalī*, inl., p. 133; Keith, HSL, p. 307.

¹² *Vāsavadattā*, ed. Hall, p. 235, 2-3 (vert. Gray, p. 114, 7-10): *nyāyasthīlīm ivoddyotakarasvarūpām bauddhasaṃgatim ivāḷaṃkārahūṣitām*, vert. « Vāsavadattā ... die, evenals de vestiging van het Nyāya-stelsel (*haar vorm aan Uddyotakara dankt*), in het bezit was van een prachtige constitutie, en die, evenals de vergadering van Boeddhisten (*versierd is met de Alaṃkāra*), getooid was met sieraden.»

¹³ Niet aanvaard wordt deze toespeling, die het eerst door den commentator Śivarāma Tripāṭhin (zie Gray, *Vāsavadattā*, inl., p. 7) is opgemerkt, door S. Lévi, *Notes chinoises sur l'Inde. III. La date de Candragomin*, in BEFEO, 3, 1903, p. 44-46, en Gray, *Vāsavadattā*, inl., p. 8; wèl door R. V. Krishnamachariar, *Vāsavadattā*, ed., Srirangam, 1906-1908, inl., p. 32, door A. B. Keith, rec. van Gray's *Vāsavadattā*, in JRAS, 1914, p. 1102-1103, door denzelfde, CSL, p. 77, en HSL, p. 308, en door S. Ch. Vidyabhusana, *Uddyotakara. A contemporary of Dharmakīrti*, in JRAS, 1914, p. 601-606.

¹⁴ A. B. Keith, *Indian Logic and Atomism. An Exposition of the Nyāya and Vaiṣeṣika Systems*, Oxford, 1921, p. 28; vgl. de datering van Uddyotakara bij Keith, HSL, p. 376 (c. 650), en t. a. p., p. 483 (c. A. D. 620).

¹⁵ Keith, HSL, p. XXII en p. 308.

¹⁶ Over dit vraagstuk het laatst, met volledige literatuur, A. Vostrikov, *The Nyāyavārttika of Uddyotakara and the Vādanyāya of Dharmakīrti*, in IHQ, 9, 1935, p. 1-31.

eeuw.¹⁷ Ten slotte blijkt uit dit alles voor de datering van de Harṣacarita toch zoveel, dat dit werk op grond van de vermelding van de Vāsavadattā met grote waarschijnlijkheid later dan het eerste kwart der VIIe eeuw is te plaatsen.

Dat de Harṣacarita niet te vroeg in de eerste helft der VIIe eeuw mag worden gesteld, is verder ook hierdoor duidelijk, dat talrijke krijgsverrichtingen van Harṣa in dat werk vermeld worden, zodat een aanzienlijke tijdspanne is aan te nemen tussen het begin van Harṣa's bewind, 606 n. Chr., en het tijdstip waarop de Harṣacarita geschreven is.¹⁸ Het eigenlijk verhaal van de Harṣacarita slaat op het begin van Harṣa's regering : de dood van Harṣa's vader Prabhākaravardhana,¹⁹ de opstand van den koning van Mālava, met daaraan verbonden de tocht van Harṣa's oudsten broeder Rājyavardhana tegen Mālava, en de dood van Rājyavardhana door het verraad van den koning van Gauḍa,²⁰ vervolgens de tocht van Harṣa tegen Gauḍa, onderbroken door zijn op zoek gaan naar Rājyaśrī,²¹ ten slotte het terugvinden van Rājyaśrī, en de terugkeer naar het kamp aan de Ganges om de krijgstoct tegen Gauḍa te hervatten.²² Door Hiuen Tsang nu is ons bekend, dat Harṣa de eerste vijf jaren van zijn regering aan die oorlog tegen Gauḍa besteedde.²³

Daarnaast schijnt men op twee plaatsen een bedekte vermelding aan te treffen van krijgsverrichtingen, waarover wij echter voor het overige niet zijn ingelicht²⁴ : een tocht tegen den koning van Sin-

¹⁷ Aldus H. N. Randle, *Fragments from Diñnāga*, (Royal Asiatic Society, Prize Publication Fund, IX), Londen, 1926, p. 2. In de laatste hierover verschenen studie (E. Frauwallner, *Beiträge zur Geschichte des Nyāya. I. Jayanta und seine Quellen*, in WZKM, 43, 1936, p. 263-278) is de datering van Uddyotakara (nog) niet behandeld.

¹⁸ Zie Keith, HSL, p. 315.

¹⁹ Vijfde ucchvāsa : HF p. 210-240 (P p. 150-174 ; CT p. 132-163).

²⁰ Zesde ucchvāsa : HF p. 241-272 (P p. 175-201 ; CT p. 164-196).

²¹ Zevende ucchvāsa : HF p. 273-308 (P p. 202-230 ; CT p. 197-229).

²² Achtste ucchvāsa : HF p. 309-342 (P p. 231-258 ; CT p. 230-260).

²³ Zie Th. Watters, *On Yuan Chwang's Travels in India. 629-645 A. D.*, (Oriental Translation Fund, n. reeks, XIV), Londen, 1904, I, p. 343 ; L. de la Vallée Poussin, *Dynasties et Histoire de l'Inde*, p. 79.

²⁴ Aldus volgens G. Bühler, *A note on Harshavardhana's conquest of Nepal*, in IA, 19, 1890, p. 40-41 (vóór) ; CT, inl., p. IX-X (vóór) ; Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 47 (tegen) ; Panikkar, *Sri Harsha of Kanauj*, p. 18-20 (vóór) ; R. C. Majumdar, *Harṣavardhana — A critical Study*, in *The Journal of the Bihar and Orissa Research Society*, 9, 1923, p. 311-325 (tegen) ; Mookerji, *Harsha*, p. 30 (vóór) ; Niharranjan Ray, *Harṣa Śilāditya : a revised*

dhu,²⁵ en het schatplichtig maken van een noordelijke streek.²⁶ En ten slotte blijkt Bāṇa in zijn Harṣacarita goed bekend te zijn met Harṣa's sympathie voor het Boeddhisme : hij verhaalt dat Harṣa de gelofte deed, na zijn wraaktocht tegen den Gauḍa-koning, met Rājyaśrī het ordekleed der Boeddhisten te zullen aannemen.²⁷ Ook dit schijnt op de late datum van de Harṣacarita te wijzen²⁸ : immers, over deze sympathie van Harṣa voor het Boeddhisme licht Hiuen Tsang (reis naar Indië 629-645 n. Chr.) ons in, wanneer Harṣa laat in zijn leven is.

Kan men, op grond van het hierboven aangevoerde, met een zekere mate van waarschijnlijkheid besluiten dat Bāṇa's Harṣacarita tamelijk laat in de eerste helft der VIIe eeuw is te plaatsen, althans zó laat dat de vermelding van de wegens de toespeling op Uddyotakara omstreeks 620 n. Chr. te plaatsen Vāsavadattā, en Bāṇa's bekendheid met talrijke krijgsverrichtingen en met de sympathie voor het Boeddhisme van Harṣa daardoor genoegzaam worden verklaard, dus omstreeks 645 n. Chr., zo is toch vrijwel met zekerheid aan te nemen dat deze Harṣacarita in tijd aan het andere ons bekende werk van Bāṇa, de Kādambarī, voorafgaat.

Niet enkel worden in de Harṣacarita verschillende motieven aangetroffen, die in een meer uitgewerkte vorm in de Kādambarī terugkeren,²⁹ en is dit laatste werk, ofschoon in literair opzicht van grotere volmaaktheid dan het eerste,³⁰ onder oogpunt van stijl op verschillende plaatsen van het eerstgenoemde afhankelijk,³¹ doch vooral is er het getuigenis van Bāṇa's zoon in de inleidende verzen van de Kādambarī, Uttarabhāga, volgens hetwelk Bāṇa door de dood verhinderd werd de Kādambarī te voltooien.³² Het staat dus vast dat

study, in IHQ, 3, 1927, p. 784 en p. 786-787 (vóór) ; R. C. Majumdar, *The Extent of Harṣavardhana's Empire*, in IHQ, 5, 1929, p. 232-233 (tegen) ; H. C. Ray, *The Dynastic History of Northern India (Early Mediaeval Period)*, I, Calcutta, 1931, p. 190 (tegen) ; de la Vallée Poussin, *Dynasties et Histoire de l'Inde*, p. 82.

²⁵ HF p. 138, 5-139, 1 (P p. 90, 7-91, 1 ; CT p. 76, 2-3).

²⁶ HF p. 139, 4-5 (P p. 91, 4-5 ; CT p. 76, 8-10).

²⁷ HF p. 339, 14 (P p. 256, 20-21 ; CT p. 258, 10-11).

²⁸ Keith, HSL, p. 315.

²⁹ Beneden, p. 68-69.

³⁰ Aldus volgens Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXVIII-XXIX. Vgl. Keith, HSL, p. 325.

³¹ Zie beneden, p. 68-70.

³² Kād. P p. 239, 13-16. Zie beneden, p. 18.

dit werk Bāṇa's laatste werk is geweest.³³ Op die wijze ook, nl. dat het Bāṇa onmogelijk is geweest zijn Kādambarī te herzien, zijn zekere onvolledige zinnen en tegenstrijdigheden in die tekst te verklaren.³⁴ En ten slotte kan hieraan nog dit worden toegevoegd, dat, zoals uit het Uttarabhāga van de Kādambarī blijkt, Bāṇa, toen hij stierf, een zoon achterliet die, naar de voortreffelijkheid van zijn werk te oordelen, stellig reeds van gevorderde leeftijd was. Maar toch heeft dit argument weinig kracht : behalve zekere traditie, die wil dat Bāṇa's zoon de gelofte deed, het werk van zijn vader binnen het jaar volgend op diens dood te voltooiën,³⁵ is er geen grond om aan te nemen, dat de aanvulling van de Kādambarī door Bāṇa's zoon zich onmiddellijk na de dood van den vader heeft voltrokken.

Uit het bovenstaande kan men besluiten dat Bāṇa, die ongeveer twintig jaar oud moet zijn geweest in 606 n. Chr., geboren is omstreeks 585 n. Chr. ; dat de Harṣacarita bezwaarlijk vóór 645 n. Chr., en de Kādambarī, Bāṇa's laatste werk, nog later is te stellen. Wellicht moeten de kleinere werken, als het Caṇḍīsataka, chronologisch vóór de Harṣacarita worden geplaatst.

BĀṆA'S LEVEN.

Kenbronnen. — Onze bronnen voor de kennis van Bāṇa's leven zijn de volgende : 1) de eerste twee ucchvāsa's, en het eerste ge-

³³ De onvolledigheid van de Harṣacarita schijnt een andere reden te hebben. Indien het Bāṇa's opzet niet was een volledige Harṣacarita te schrijven (aldus Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXIX-XXX), hoe dan verklaard dat de omraming van het werk onvoltooid is gebleven ? Gesteld dat Bāṇa om de een of andere reden verhinderd was de Harṣacarita te voltooiën, dan schijnt het al even zonderling dat zijn zoon wel de behoefte heeft gevoeld de Kādambarī bij te werken, niet echter de Harṣacarita. Het minst onwaarschijnlijke is wellicht, dat, zoals Winternitz vermoedt (GIL, III, p. 367), het laatste gedeelte van de Harṣacarita is verloren gegaan. Men bedenke hierbij dat de tekst-overlevering van de Harṣacarita, vergeleken bij die van de Kādambarī, zo weinig overvloedig en zo onzeker is (CT, inl., p. VII ; maar anders Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XVII, noot).

³⁴ Aldus Kād. P p. 21, 4-5 (vgl. Kn, I, Notes, p. 64, 30-33) ; p. 32, 1 (vgl. P II, Notes, p. 141, en beneden, p. 388) ; p. 218, 22-23 : een woordelijke herhaling van P p. 189, 10-11. Maar ook in het Uttarabhāga komen dergelijke onregelmatigheden voor : P p. 353, 8-10 ; 362, 1 ; 364, 22 (zie de aantekeningen, p. 388 en 389).

³⁵ Zie beneden, p. 19.

deelte van de derde ucchvāsa van de Harṣacarita ; 2) de inleidende verzen, en enkele verspreide aanduidingen in Kādambarī, Pūrvabhāga ; 3) de inleidende verzen van Kādambarī, Uttarahbhāga ; 4) verhalen over Bāṇa in Ballāla's Bhojaprabandha ; 5) Jainistische legenden over Bāṇa en Mayūra ; 6) een verhaal over Bāṇa en Mayūra in Mādhava's Saṃkṣepaśaṃkarajaya.

Onder deze kenbronnen bezitten blijkbaar de eerste drie de meeste waarde, en ook gaat onze kennis van Bāṇa's leven voor het grootste deel daarop terug. De andere bronnen mogen volledigheidshalve niet verwaarloosd worden, maar de inlichtingen die zij ons verstrekken zijn weinig talrijk, bijna geheel van historische waarde ontbloot en vaak tegenstrijdig.

De vermeldingen van Bāṇa bij latere schrijvers zijn in een afzonderlijke paragraaf samengebracht. Voor onze kennis van Bāṇa's leven blijken daaronder alleen die verzen belang te hebben, die de stelling steunen dat Bāṇa en de dichter Mayūra tijdgenoten waren, en die, waarin wij ingelicht worden over Bāṇa's positie aan Harṣa's hof.

In de eerste ucchvāsa van zijn Harṣacarita licht Bāṇa ons in over zijn afstamming (HF p. 11-65 ; P p. 7-41 ; CT p. 4-32) , — een verhaal dat zeer breed is uitgewerkt, maar waarvan de inhoud in hoofdzaak van mythologische aard is, — en over zijn jeugd (HF p. 65-69 ; P p. 41-43 ; CT p. 32-34). In dit tweede gedeelte van deze ucchvāsa worden waardevolle gegevens medegedeeld over Bāṇa's ouders, zijn vrienden en verwanten, en over de eerste periode van zijn leven in het algemeen.

Harṣacarita

De tweede ucchvāsa behandelt de reis van Bāṇa naar het hof van koning Harṣa, om zich daar te verdedigen tegen zekere beschuldigingen, die bij den vorst tegen hem waren ingebracht. Worden achtereenvolgens verhaald : de boodschap van koning Harṣa's (half)broeder Kṛṣṇa aan Bāṇa (HF p. 84-90 ; P p. 52-55 ; CT p. 40-43) ; Bāṇa's reis, over Mallakūṭa en Yaṣṭigrhaka naar het koninklijk kamp bij Maṇitāra aan de stroom Ajiravatī (HF p. 91-92 ; P p. 56-57 ; CT p. 44-46) ; Bāṇa's eerste ontvangst bij den koning, en zijn verder verblijf aan het hof (HF p. 122-127 ; P p. 78-82 ; CT p. 65-69). Daartussen zijn volgende beschrijvingen ingelast : van het dagelijks leven in Prītikūṭa (HF p. 71-72 ; P p. 44-45 ; CT p. 35-36) ; van de zomer (HF p. 72-84 ; P p. 45-52 ; CT p. 36-40) ; van het koninklijk kamp (HF p. 93-97 ; P p. 58-61 ; CT

p. 46-49) ; van de olifant Darpaśāta (HF p. 102-109 ; P p. 64-69 ; CT p. 52-56) ; van koning Harṣa (HF p. 109-122 ; P p. 69-78 ; CT p. 56-65).

De derde uchwāsa : bij het begin van de herfst verlaat Bāṇa het koninklijk hof en keert naar zijn geboorteplaats terug, hartelijk verwelkomd door zijn verwanten en vrienden (HF p. 128-132 ; P p. 83-86 ; CT p. 70-73). Op een teken van zijn broeders, Bāṇa's neven, richt de jonge Syāmala tot Bāṇa het verzoek, hun de geschiedenis van Harṣa's regering te verhalen (HF p. 132-140 ; P p. 86-92 ; CT p. 73-77). De volgende dag begint Bāṇa zijn verhaal, en hiermede eindigt het autobiographisch gedeelte van de Harṣacarita (HF p. 141-143 ; P p. 92-94 ; CT p. 77-79).

Kādambarī

Zoals verderop zal blijken, is het onzeker of met het *bharvoḥ* in de 4e str. van de inleidende verzen van het Pūrvabhāga (P p. 1, 13-16) Bāṇa zijn leermeester heeft bedoeld. In de str. 10-19 van deze inleidende verzen (P p. 3, 1-4, 20) beschrijft Bāṇa zijn afstamming ; zijn verhaal is echter gedeeltelijk in tegenspraak met dit in de eerste uchwāsa van de Harṣacarita. Verder schijnen ook in het eigenlijke Kādambarī-verhaal enkele zinspelingen te kunnen worden nagewezen op tijds- en levensomstandigheden van Bāṇa. Zo heeft Ettinghausen ¹ het vermoeden uitgedrukt, dat men in koning Śūdraka een verpersoonlijking moet zien van Harṣa, in Vaiśampāyana van Harṣa's (half)broeder Kṛṣṇa, terwijl er een toespeling lijkt te zijn ² op de vroegtijdige dood van Bāṇa's moeder en op de zorg van zijn vader in een daarmee overeenstemmende passus van het verhaal van de papegaai in de Kādambarī. Bij dit laatste echter dient opgemerkt te worden, dat die feiten ook voorkomen in het verhaal dat Bāṇa als bron gediend heeft voor de Kādambarī.³

In het Uttarabhāga zijn alleen van belang str. 4, verzen 1-2, van de inleidende verzen (P p. 239, 13-14), waarin wij vernemen dat Bāṇa door de dood verhinderd was de Kādambarī te voltooien, en str. 3, eerste vers (P p. 239, 9), waaruit men wellicht kan opmaken dat Bāṇa een voorname maatschappelijke positie heeft bekleed.

¹ Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 121.

² Zie Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 39 noot, en p. 51 ; Ridding, *Kādambarī*, inl., p. VII ; v. Mañkowski, in WZKM, 15, 1901, p. 249.

³ Zie beneden, p. 56-59.

Volledigheidshalve volgt hier een lijst van de vermeldingen van Bāṇa in de *Bhojaprabandha*⁴ van Ballālasena, ofschoon de historische waarde van dit werk zeer gering is.⁵ Op p. 45 wordt Bāṇa genoemd onder de vijfhonderd geleerden aan Bhoja's hof (*vararucibāṇamayūra- ... -mukhāḥ*).⁶ Op p. 63-65 wordt verhaald hoe koning Bhoja, toen hij op een nacht door de stad wandelde, aan Bāṇa's huis gekomen, Bāṇa tegen zijn vrouw hoorde klagen over zijn armoede, waarop de koning besloot Bāṇa de volgende morgen te zullen helpen. Op p. 82 reciteert Bāṇa dit vers ter ere van Kālidāsa⁷ :

*bhojo vidyāviduro vā yena doṣāvaropanaṃ
vibudheṣu kṛto rājā kālidāsaḥ sabhātanāt.*

Op p. 94-106 wordt verhaald hoe in de episode van de verbanning van Kālidāsa uit het koninklijk hof, Bāṇa als tussenpersoon optreedt tussen de Paṇḍits en koning Bhoja.⁸ Op p. 106 vernemen wij hoe Bāṇa de opgave van Bhoja : *paripatati payonidhau pataṅkaḥ*, aanvult met de woorden : *sarasiruhām udareṣu mattabhṛṅgaḥ*.⁹ Op p. 108-109 vinden wij het vers dat door Bāṇa werd gereciteerd, toen de deurwaarder, na de aankomst van een geleerde met zijn gehele huisgezin te hebben aangekondigd, een weinig daarna het bericht bracht dat de koning van Siṃhala aan Bhoja een geschenk gezonden had :

*sthitih kavīnām iva kuñjarāṇām
svamandire vā nṛpamandire vā
grhe grhe kiṃ maśakā ivāite
bharanti bhūpālavibhūṣitāṅgāḥ.*

Op p. 128 : Bāṇa's antwoord aan koning Bhoja, toen deze hem vroeg of hij den dichter Śukadeva kende: *deva śukadevaparījñānasāmarthyābhijñāḥ kālidāsa eva nāsyā*. Op p. 172 deze anecdote : Bhavabhūti stelde zich aan koning Bhoja voor, maar deze achtte hem niet een zo groot dichter als Kālidāsa. Bāṇa sprak : *rājan bhavabhūtiḥ kavīḥ cet kālidāsaḥ kiṃ vaktavyaḥ*, waarop Bhoja antwoordde : *bāṇa kave kālidāsaḥ kavir na kiṃtu pārvatyāḥ kaścid avanau puruṣāvātāra eva*. Ten slotte wordt Bāṇa nog vermeld op p. 187, waar Bhoja, doelende op Kālidāsa's ongehoorzaamheid, zegt : *ahaha bāṇamayūraprabhṛtayo madīyām ājñāṇi vyadadhuh*.¹⁰ Over de vermelding van Bāṇa's zoon in de *Bhojaprabandha* (p. 170), beneden p. 18-19, en p. 46.

⁴ Ballāla, *Bhojaprabandha*, ed. Saradaprosad Vidyabhusan, Calcutta, 1919; Th. Pavie, in JA, 1854-1855, 5e reeks, 3, p. 185-230, 4, p. 385-431, 5, p. 76-105.

⁵ Vgl. Keith, HSL, p. 293; G. Bühler, *Additional Remarks on the Age of the Naishadiya*, in JBRAS, 11, 1875, p. 283.

⁶ Zie Pavie, in JA, 4, p. 396; Quackenbos, *Mayūra*, p. 43; Gray, *Vāsavadattā*, p. 5-6.

⁷ Zie Pavie, in JA, 4, p. 408.

⁸ Zie Pavie, in JA, 4, p. 418-422; Quackenbos, *Mayūra*, p. 44-46.

⁹ Zie Pavie, in JA, 5, p. 103.

¹⁰ Vgl. Quackenbos, *Mayūra*, p. 48.

Jainistische
legenden ¹¹

In geschiedkundig opzicht van zeer weinig waarde, maar niettemin belangwekkend wegens de kern van waarheid die er ongetwijfeld in vervat is, zijn de verhalen over Bāṇa die men in zekere Jainistische werken, bepaaldelijk in Merutuṅga's Prabandhacintāmaṇi ¹² en in twee commentaren op Mānātuṅga's Bhaktāmarastotra ¹³ aantreft, verhalen die in hoofdzaak handelen over Bāṇa in zijn betrekkingen tot den dichter Mayūra, wien het Sūryaśataka en het Mayūrāśataka worden toegeschreven. Deze Jainistische legenden, die reeds door F. Hall in de inleiding van zijn *Vāsavadattā*, en later door G. Bühler ¹⁴ in het kort genoemd werden, maar thans door G. P. Quackenbos ¹⁵ in zijn werk over Mayūra zeer uitvoerig zijn medegedeeld en besproken, komen ten slotte alle hierop neer, dat verhaald wordt hoe Mayūra van zijn melaatsheid verlost werd door het reciteren van het Sūryaśataka ter ere van de zon, hoe Bāṇa daarop, na zich handen en voeten te hebben laten afhakken, in zijn eerste toestand hersteld werd door het reciteren van het Caṇḍīśataka ter ere van Devī, en hoe eindelijk de Jainistische geloofsprediker Mānātuṅga Sūri, na zich in vier en veertig ijzeren kettingen te hebben laten sluiten, daaruit bevrijd werd door het reciteren van het Bhaktāmarastotra.¹⁶

Het doel van deze legenden is dus blijkbaar de verheerlijking van het Jainisme op grond hiervan, dat Mānātuṅga in staat was grotere wonderen te verrichten door het reciteren van zijn verzen dan de dichters Bāṇa of Mayūra dit konden door het reciteren van de hunne.¹⁷ De datum van dezen Mānātuṅga is onzeker. Peterson ¹⁸ was van oordeel dat men Mayūra's Sūryaśataka, Bāṇa's Caṇḍīśataka en Mānātuṅga's Bhaktāmarastotra kon beschouwen als drie tot dezelfde tijd behorende uitingen van de drie voornaamste eredienssten onder Harṣa's regering : de Zonnediens, het Śaivismisme en het Jainisme. Quackenbos ¹⁹ echter, na discussie van de verschillende meningen daarover, is geneigd Mānātuṅga te plaatsen in de 3e eeuw n. Chr., en wel omdat de meeste Sthirāvalī's, volgens Bhāu Dājī's getuigenis,²⁰ Mānātuṅga in die tijd stellen.

Ofschoon deze verhalen in hun meest uitgebreide vorm, hoewel met belangrijke varianten, pas in werken van late datum voorkomen : in Merutuṅga's Prabandhacintāmaṇi (1306 n. Chr.), in de nog latere commentaren op Mānātuṅga's Bhaktāmarastotra, en in Madhusūdana's commentaar op Mayū-

¹¹ Volgens G. P. Quackenbos, *The Sanskrit Poems of Mayūra. Edited with a translation and notes and an introduction, together with the text and translation of Bāṇa's Caṇḍīśataka*, (CUIS, 9), New York, 1917, inleiding.

¹² Vert. C. H. Tawney, Calcutta, 1901, p. 64-66.

¹³ Zie Hall, *Vāsavadattā*, inl., p. 7-8, noot, en p. 49.

¹⁴ G. Bühler, *On the Caṇḍīśataka of Bāṇa*, in IA, 1, 1872, p. 111-115.

¹⁵ Quackenbos, *Mayūra*, p. 16-41.

¹⁶ Over de oorsprong van deze legende, en over de werkelijke reden van het ontstaan van het Caṇḍīśataka, zie Quackenbos, *Mayūra*, p. 33-35.

¹⁷ Quackenbos, *Mayūra*, p. 16.

¹⁸ Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 97.

¹⁹ Quackenbos, *Mayūra*, p. 16-18.

²⁰ Bhāu Dājī, *On the Sanskrit Poet Kālidāsa*, in JBRAS, 6, 1861, p. 24 en p. 222-223.

ra's Sūryaśataka (1654), — schijnen zij wezenlijk toch veel ouder te zijn. Reeds in de Kāvyaṣaśaka (1050-1100)²¹ blijkt een zinspeling op Mayūra's melaatsheid te worden aangetroffen; het eerste Jainistische werk echter, waarin een dergelijke zinspeling voorkomt, is de Prabhāvakacaritra van Prabhācandra en Pradyumnaśūri²² (c. 1250 n. Chr.). Ten slotte verschijnen nog toespelingen op deze verhalen in de Sudhāśāgara-commentaar²³ op de Kāvyaṣaśaka, en in Jagannātha's commentaar²⁴ op Mayūra's Sūryaśataka.

In Mādhava's Saṃkṣepaśaṃkarajaya (1300-1350 n. Chr.)²⁵ wordt Bāṇa samen met Mayūra genoemd onder diegenen die Śaṃkara, den stichter van het Vedānta-stelsel, te woord stonden, en door hem in de redetwist verslagen, en tot het Vedāntisme bekeerd werden. Quackenbos ziet in dit verhaal een toespeling op de een of andere letterkundige wedstrijd waarin Bāṇa en Mayūra verslagen werden. Het blijkt echter meer dan onwaarschijnlijk te zijn dat aan Mādhava ook maar de minste historische waarde mag worden toegekend.²⁷

Mādhava²⁵

Afstamming. — Bāṇa's verhaal van zijn afstamming tot aan Vatsa, dat alleen in de Harṣacarita voorkomt, luidt daar in het kort als volgt.²⁸ Door een vloek van Durvāsas getroffen, daalt de godin Sarasvatī, door de godin Sāvitrī vergezeld, op de aarde neer, waar beiden zich vestigen aan de oever van de rivier de Śoṇa.²⁹ Daar hebben zij een ontmoeting met Dadhīca, den zoon van den wijze Cyavana en Sukanyā, de dochter van Śaryāta, ontmoeting ten gevolge waarvan liefde ontstaat tussen Sarasvatī en Dadhīca.³⁰ Door de tussenkomst van Mālatī, Dadhīca's vertrouweling, worden zij weldra met elkaar verenigd.³¹ Uit Sarasvatī en Dadhīca wordt een zoon

Tot Vatsa

²¹ *Kāvyaṣaśaka*, ed. B. V. Jhalakīkara, Bombay, 1901², I, 2-3, p. 10.

²² Bij A. Weber, *Verzeichniss der Sanskrit- und Prākṛit-Handschriften*, II, 3, Berlijn, 1892, p. 932, noot 1.

²³ Bij Jhalakīkara, *Kāvyaṣaśaka*, p. 10.

²⁴ Bij M. Haraprasāda Śāstri, *Notices on Sanskrit MSS.*, 2e reeks, Calcutta, 1900, I, p. 44, nr. 412.

²⁵ Volgens Quackenbos, *Mayūra*, p. 15.

²⁶ Tekst bij Th. Aufrecht, *Catalogus codicum Sanscriticorum Bibliothecae Bodleianae*, p. 252-260, nr. 266. Zie ook Quackenbos, *Mayūra*, p. 14.

²⁷ G. Bühler, *Additional Remarks on the Age of the Naishadiya*, in *JBRAS*, 11, 1875, p. 283.

²⁸ HF p. 11-61 (P p. 7-39; CT p. 4-31). Een uitvoeriger overzicht bij Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 47 v. v.

²⁹ HF p. 11-32 (P p. 7-20; CT p. 4-15).

³⁰ HF p. 32-48 (P p. 20-30; CT p. 15-24).

³¹ HF p. 48-60 (P p. 30-38; CT p. 24-29).

geboren, die Sārasvata geheten wordt, en aan wien Sarasvatī, voordat zij, na voleinding van de vloek, met Sāvitrī terug ten hemel opstijgt, universele kennis schenkt, terwijl Dadhīca zich in het woud terugtrekt om ascese te plegen. Sārasvata wordt opgevoed door Akṣamālikā, Dadhīca's zuster, samen met Vatsa, Akṣamālikā's eigen zoon, die op dezelfde dag als Sārasvata geboren is. Later draagt Sārasvata zijn universele kennis over op Vatsa, vestigt hem bij zijn huwelijk in Pṛitikūṭa, en trekt zich voor het overige van zijn leven terug om ascese te plegen.³² Vatsa nu wordt de stamvader van een aanzienlijk geslacht, de Vātsyāyana's.³³ Mettertijd wordt in dit geslacht een brahmaan, geheten Kubera, geboren, en uit dezen Pāśupata, uit dezen Arthapati, uit dezen Citrabhānu, Bāṇa's vader.³⁴

Dit verhaal is in hoofdzaak mythologisch³⁵; het valt echter moeilijk te zeggen welke Bāṇa's bedoeling ermede was. Ettinghausen³⁶ twijfelt of men er alleen in zien moet een ijdele poging van Bāṇa om zijn geslacht te doen opklimmen tot Sarasvatī, de godin van de redekunst, dan wel, of het Bāṇa alleen er om te doen geweest is, aan te tonen dat hij tot de Sarasvatī-brāhmaṇa's³⁷ behoort. Volgens Winternitz³⁸ zou het of wel een in de familie overgeleverde legende zijn, of wel — en meer waarschijnlijk — een louter uitvindsel van Bāṇa in navolging van de Purāṇa's. Er zij ten slotte op gewezen, dat ook in het afstammingsverhaal in dichtvorm, in de inleidende verzen van Kādambarī, Pūrvabhāga, Sarasvatī verschillende malen vermeld wordt in verband met Bāṇa's voorouders.³⁹

³² HF p. 60-61 (P p. 38; CT p. 29-30).

³³ HF p. 61-64 (P p. 38-40; CT p. 30-31).

³⁴ HF p. 64-65 (P p. 40-41; CT p. 31-32).

³⁵ Vgl. het verhaal van Sarasvatī en Dadhīca in het Mahābhārata, IX, 51. Daar wordt Sārasvata geboren doordat het semen van Dadhīca, die aan de stroom Sarasvatī ascese pleegt, door de aanblik van Alambuṣā in de Sarasvatī valt (H. Jacobi, *Mahābhārata, Inhaltsangabe, Index und Concordanz der Calcuttaer und Bombayer Ausgaben*, Bonn, 1903, p. 119). Elders (Mbh. XII, 349) ontstaat Sārasvata op een geheel andere wijze (Jacobi, t. a. p., p. 159). Over Vatsa, den zoon van Akṣamālikā, vgl. Hall, *Vāsavadattā*, p. 12, noot.

³⁶ Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 113.

³⁷ Over de Sarasvatī-Brahmanen, zie H. T. Colebrooke, *Miscellaneous Essays*, 3 dln., Londen, 1873², II, p. 21, en index s. v.; J. Wilson, *Indian Casts*, Bombay, 1877, II, p. 124 v. v.

³⁸ Winternitz, GIL, III, p. 364, noot 4, en p. 365, noot 1.

³⁹ In de 11^e en in de 19^e strophen (P p. 3, 5-8 en p. 4, 17-20).

Het afstammingsverhaal in de Harṣacarita gaat voort als volgt. Van Vatsa af Vatsa werd de stamvader van een aanzienlijk geslacht, de Vātsyāyana's.⁴⁰ Mettertijd werd in dit geslacht een brahmaan geboren, genaamd Kubera, en deze had vier zonen : Acyuta, Īśāna, Hara en Pāśupata. Pāśupata op zijn beurt had een zoon, genaamd Arthapati. Uit dezen werden elf zonen geboren, waaronder Citrabhānu, Bāṇa's vader.⁴¹

Dit gedeelte van het verhaal over Bāṇa's afstamming in de Harṣacarita is gedeeltelijk in tegenspraak met het verhaal over Bāṇa's afstamming in de inleidende verzen van Kādambarī, Pūrvabhāga. De volgorde van Bāṇa's voorouders is daar : Kubera, een brahmaan van het geslacht der Vātsyāyana's en geëerd door verschillende Gupta's ; zijn zoon, Arthapati ; zijn zoon, Citrabhānu ; zijn zoon, Bāṇa. In de Kādambarī wordt dus, in tegenstelling met de Harṣacarita, Pāśupata niet genoemd, en wordt Arthapati aangegeven als zoon van Kubera.

Dat er tegenspraak bestaat, kan niet worden ontkend. De teksten luiden op dit punt : Harṣacarita (F p. 64-65 ; P p. 40-41) : *teṣu ca ... krameṇa kuberanāmā ... dvijo janma lebhe. tasyābhavann acyuta īśāno haraḥ pāśupataś ceti catvāro ... tanayās tatra pāśupatasyaika evābhavad ... arthapatir iti nāmnā ... sūnuḥ. ...* ; Kādambarī (P p. 3, 1-16) : *babhūva vātsyāyanavaṃśasambhavo dvijo ... kuberanāmā ... (str. 10), yasya ... (str. 11), yasya ... (str. 12), abhūt ... arthapatih ... tataḥ (str. 13).*

De aanwijzing die in de Kādambarī-tekst gegeven wordt aangaande de tijd waarin Kubera leefde, nl. onder de heerschappij van de Gupta's,⁴² en minstens onder twee vorsten (*anekaguptārcitapādapañkajaḥ*), is te vaag, en de Gupta-periode te uitgebreid, dan dat het op grond daarvan zou mogelijk zijn eerder de langere dan de kortere stamboom, of omgekeerd, te aanvaarden. Wel kan worden aangevoerd dat waarschijnlijk de langere stamboom de echte is. In de eerste plaats is het niet goed denkbaar dat Bāṇa in de Harṣacarita, een werk dat dan ook nog aan de Kādambarī in tijd voorafgaat, zonder enige reden een persoon in de rij van zijn voorouders zou hebben ingeschoven. Verder kan ook het in de Kādambarī-tekst te bespeuren streven naar parallelisme (aan Kubera, Arthapati en Ci-

⁴⁰ HF p. 61-64 (P p. 38-40 ; CT p. 30-31).

⁴¹ HF p. 64-65 (P p. 40-41 ; CT p. 31-32).

⁴² P p. 3, 3. — Over de Gupta's zie de la Vallée Poussin, *Dynasties et Histoire de l'Inde*, p. 27-72, en de literatuur aldaar.

trabhānu worden telkens drie strophen gewijd) hier invloed hebben uitgeoefend. Maar welke de eigenlijke reden is, waarom de gegevens van de Kādambarī hier in tegenspraak zijn met die van de Harṣacarita, is niet duidelijk. Het zou mogelijk zijn de zin *abhūt ... arthapatiḥ ... tataḥ* (Kād., inl. v., v. 13) een meer algemene betekenis toe te kennen: « Arthapati was daar een afstammeling van », of iets dergelijks, was het niet dat de vergelijkingen waarvan de schrijver dit *abhūt* doet vergezeld gaan er op wijzen dat wel degelijk rechtstreekse afstamming is bedoeld: *hiraṇyagarbho bhuvanāṇḍakād iva, kṣapākarah kṣīramahārṇavād iva, suparṇo vinatodarād iva*, vert. « zoals Brahmā uit het wereldei, zoals de nacht uit de melkococean, zoals Garuḍa uit de schoot van Vinatā ». Dat Bāṇa Pāśupata in de Kādambarī met opzet of onvrijwillig heeft weggelaten, is bezwaarlijk aan te nemen: want gesteld dat hij enige reden had om Pāśupata niet te noemen, zo kon dit nog geen reden zijn om Arthapati voor te stellen als zoon van Kubera. Twee verklaringen blijven over. Of wel slaat het *tataḥ* van str. 13 (*abhūt ... arthapatis tataḥ*) niet terug op Kubera (v. 10), maar wel op een antecedent dat uit onze tekst verdwenen is, — hetzij dan dat de schrijver zelf vergeten heeft dit antecedent te noemen, hetzij dat, zoals sommigen beweren,⁴³ de verzen waarin dit antecedent behandeld werd, niet aange troffen werden in die handschriften die voor de gedrukte uitgaven gebruikt werden. Of wel zijn de inleidende verzen tot de Kādambarī, Pūrvabhāga, niet van Bāṇa: hetzij dat Bāṇa's auteurschap voor ál deze verzen moet worden ontkend,⁴⁴ hetzij — en dit is misschien nog het 't minst onaanvaardbare — dat men aanneemt dat de strophen tot aan de stamboom (str. 1-9) van Bāṇa zijn, en dat de andere (str. 10-20) later werden bijgevoegd, wellicht door zijn zoon, den schrijver van de inleidende verzen van Kādambarī, Uttarahāga. Deze laatste stelling komt niet in strijd met het feit dat de strophen 3 en 6 onder Bāṇa's naam door Kṣemendra aangehaald worden.⁴⁵

⁴³ Aldus Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. II; Kale, *Kādambarī Pūrvabhāga*, inl., p. 9; S. D. Gajendragadkar, *Harṣacarita*, II, Bombay, 1919, inl. (door A. B. Gajendragadkar), p. XI, noot *ee*; Bh. P. Adarkar, *Kādambarī*, Bombay, 1926, inl., p. 7, noot 6.

⁴⁴ Aldus Peterson, *Kādambarī*, II, Notes, p. 111 (in P², maar niet in P¹), die deze verzen toeschrijft aan Bāṇa's zoon, maar zonder daarvoor enige grond aan te geven (« *evidently* »). Anders Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXI.

⁴⁵ In zijn *Aucityālamkāra* en in zijn *Kavikaṇṭhābharāṇa*. Zie beneden, p. 51.

Verwanten. — Over Bāṇa's ouders wordt men in de Harṣacarita en in de Kādambarī tamelijk uitvoerig ingelicht. Over zijn vader, Citrabhānu genaamd,⁴⁶ vernemen we dat hij de achtste was van de elf zonen van Arthapati⁴⁷; deze Arthapati was een brahmaan⁴⁸ van het Vātsyāyana-geslacht,⁴⁹ van aanzienlijke rang⁵⁰ en rijkdom.⁵¹ Zijn broeders waren: Bhrgu, Haṃsa, Śuci, Kavi, Mahīdatta, Dharmā, Jātavedas, Tryakṣa, Mahidatta, Viśvarūpa.⁵² Citrabhānu muntte onder hen uit als Kailāsa onder de bergen.⁵³ Hij had ook een zuster, jonger dan hij zelf, Mālatī genaamd.⁵⁴ Ook hij was een gegoed man.⁵⁵ Zijn leven als brahmaan was onberispelijk⁵⁶; hij was deugdzaam,⁵⁷ en bracht vele offers.⁵⁸ Bāṇa schijnt zijn enige zoon⁵⁹ te zijn geweest uit zijn huwelijk met Rājadevī, een brahmaanse vrouw,⁶⁰ maar hij had nog andere zonen bij een Śūdravrouw, Candrasena⁶¹ en Mātrṣena⁶² (*bhrātarau pārasāvau*). Nadruk wordt gelegd op de genegenheid van Citrabhānu voor Bāṇa: dit blijkt uit de zorg waarmede hij zelf, na Rājadevī's dood, Bāṇa's opvoeding ter harte nam,⁶³ en verder ook uit Bāṇa's grote droef-

⁴⁶ HF p. 65, 7 (P p. 41, 3; CT p. 32, 4); Kād. P p. 4, 5 (Rdg p. 3, 1).

⁴⁷ HF p. 65, 7-9 (P p. 41, 2-5; CT p. 32, 1-5).

⁴⁸ HF p. 65, 6 (P p. 41, 1-2; CT p. 31, 20-21); Kād. P p. 3, 16 (Rdg p. 2, 22).

⁴⁹ HF p. 61-65 (P p. 38-41; CT p. 30-31); Kād. P p. 3, 1 (Rdg p. 2, 9-10).

⁵⁰ HF p. 65, 6 (P p. 41, 1-2; CT p. 30, 20-21); Kād. P p. 3, 16 (Rdg p. 2, 22).

⁵¹ HF p. 68, 2-3 (P p. 42, 13; CT p. 33, 18-19).

⁵² HF p. 65, 7-8 (P p. 41, 2-4; CT p. 32, 3-5). *Ahidatta* volgens P en CT; F *Mahidatta* (drukfout?).

⁵³ Kād. P p. 4, 7-8 (Rdg p. 3, 1-3).

⁵⁴ HF p. 91, 9-11 (P p. 56, 21-57, 1; CT p. 45, 35-46, 4).

⁵⁵ HF p. 68, 2-3 (P p. 42, 13; CT p. 33, 18-19).

⁵⁶ HF p. 66, 3-4 (P p. 41, 11-12; CT p. 32, 14-16).

⁵⁷ Kād. P p. 4, 9-12 (Rdg p. 3, 4-7).

⁵⁸ Kād. P p. 4, 13-16 (Rdg p. 3, 8-11).

⁵⁹ HF p. 65, 9-10 (P p. 41, 5-6; CT p. 32, 5-6); Kād. P p. 4, 17-20 (Rdg p. 3, 12-16). Hier dient echter te worden opgemerkt, dat Bāṇa (HF p. 92, 10-11; P p. 57, 16) spreekt van een *bhrātrā suhrdā ca jagatpatināmnā* in Mallakūṭa. Vgl. echter de aantekening hierop van CT p. 268 (onder 40, 31).

⁶⁰ HF p. 65, 9-10 (P p. 41, 5-6; CT p. 32, 6).

⁶¹ HF p. 66, 10 (P p. 41, 18-19; CT p. 32, 25-26); HF p. 84, 8-9 (P p. 52, 6; CT p. 40, 28-29); HF p. 89, 7 (P p. 55, 8; CT p. 43, 23).

⁶² HF p. 66, 10 (P p. 41, 18-19; CT p. 32, 25-26).

⁶³ HF p. 65, 10-66, 2 (P p. 41, 7-9; CT p. 32, 7-11).

heid bij zijn vaders dood.⁶⁴ Citrabhānu stierf vroeg : nog vóór hij de normale leeftijd had bereikt⁶⁵ ; Bāṇa was toen ongeveer veertien jaar oud.⁶⁶

Minder is ons bekend over Bāṇa's moeder. Zij was een brahmaanse vrouw, Rājadevī genaamd,⁶⁷ en stierf toen Bāṇa nog een kind was.⁶⁸

Verwanten.

Verwanten van Bāṇa worden, behalve Mayūra, alleen in de Harṣacarita genoemd. Eigen broeders of zusters schijnt Bāṇa niet gehad te hebben ; wel worden twee halfbroeders uit een Śūdra-vrouw vermeld, Candrasena en Mātrṣena.⁶⁹ De namen van zijn ooms en van zijn tante werden boven reeds opgegeven ; men merke op dat Bāṇa over zijn tante, Mālatī, spreekt als over iemand die de plaats van zijn moeder innam.⁷⁰ Verder worden van hem vier neven, gebroeders, zonen van zijn vaders broeder (*pitṛvyaputrāḥ*) genoemd: Gaṇapati, Adhipati, Tārāpati, en Śyāmala.⁷¹ Het is in het huis van Gaṇapati dat Bāṇa, na zijn terugkeer van het koninklijk hof, de nacht doorbrengt.⁷² Van Śyāmala vernemen we dat hij de jongste was, en door Bāṇa zeer geliefd ; hij was het die in naam van zijn broeders tot Bāṇa het verzoek richtte, de geschiedenis van koning Harṣa te verhalen.⁷³ Onder de verdere verwanten van Bāṇa worden in de Harṣacarita terloops nog vermeld : Kṛṣṇa, verwant met koning

⁶⁴ HF p. 66, 4-6 (P p. 41, 12-14 ; CT p. 32, 17-20). Ook in het verhaal van de papegaai, in de Kādambarī, wordt nadruk gelegd op de liefde van den ouden vader voor de jonge papegaai (Kād. P p. 25, 7-16 [Rdg p. 22-23] ; p. 33, 17-34, 3 [Rdg p. 32-33]), en op de verwijten die deze laatste zich maakt over zijn ondankbaar gedrag na zijn vaders dood (Kād. P p. 35, 9-36, 7 ; Rdg p. 34). Vgl. echter boven, p. 8.

⁶⁵ HF p. 66, 4 (P p. 41, 12 ; CT p. 32, 16-17).

⁶⁶ HF p. 66, 2-3 (P p. 41, 10 ; CT p. 32, 12).

⁶⁷ HF p. 65, 9-10 (P p. 41, 5-6 ; CT p. 32, 6).

⁶⁸ HF p. 65, 10-11 (P p. 41, 6-7 ; CT p. 32, 7-8). In het verhaal van de papegaai, in de Kādambarī, sterft de moeder van de jonge papegaai insgelijks bij diens geboorte (Kād. P p. 25, 5-7 ; Rdg p. 22, 37-38).

⁶⁹ Zie p. 15, noot 61 en 62.

⁷⁰ HF p. 91, 9-11 (P p. 56, 21-57, 1 ; CT p. 45, 35-46, 4).

⁷¹ HF p. 132, 8-10 v. v. (P p. 86, 10-12 v. v. ; CT p. 73, 18-20 v. v.).

⁷² HF p. 142, 3 (P p. 93, 12 ; CT p. 78, 21-22). Een dichter Gaṇapati wordt naast Bāṇa genoemd in een beneden (p. 42) uitvoerig behandeld vers van Rājasekhara.

⁷³ HF p. 133, 7-9 v. v. (P p. 87, 7-9 v. v. ; CT p. 74, 10-12 v. v.).

Harṣa en ook met Bāṇa verwant,⁷⁴ een « broeder en vriend » Jagat-pati in Mallakūṭa,⁷⁵ en « vrienden en verwanten » in Maṇitāra.⁷⁶

Het is thans in hoge mate waarschijnlijk,⁷⁷ en wel wegens de bevestiging van Bāṇa in de Harṣacarita,⁷⁸ die een slangenbezweerder Māyūraka onder zijn vrienden noemt, en verder op de traditie,⁷⁹ die wil dat Mayūra een tijdgenoot was van Bāṇa en met hem een beschermeling van koning Harṣa, dat Mayūra, de dichter van het Sūryaśataka en van het Mayūrāṣṭaka, in de eerste helft van de 7^e eeuw moet worden geplaatst, en dat Bāṇa en Mayūra met elkaar bevriend waren. Veel minder zekerheid bestaat er hierover, of tussen dezen Mayūra en Bāṇa enige verwantschap heeft bestaan, zoals vooral de Jainistische verhalen boven besproken⁸⁰ het graag voorstellen. Zonder te gewagen van het ongeschiedkundig karakter van de werken waarin deze verhalen voorkomen, blijkt het dat in die werken zelf op dit punt grote verwarring heerst. In een naamloze commentaar op Mānatuṅga's Bhaktāmarastotra⁸¹ wordt Bāṇa Mayūra's schoonzoon genoemd. In Merutuṅga's Prabandhacintāmaṇi⁸² echter, alsook in Madhusūdana's commentaar,⁸³ heet Mayūra de echtgenoot van Bāṇa's zuster.⁸⁴ In het uittreksel uit Merutuṅga's verhaal, zoals Yajñeśvara Śāstrī in zijn uitgave van het Sūryaśataka⁸⁵ dit geeft, is het Bāṇa die Mayūra's zuster tot vrouw heeft.

⁷⁴ HF p. 84, 11-12 (P p. 52, 9-10 ; CT p. 40, 30-31) ; HF p. 85, 4-5 (P p. 52, 16-17 ; CT p. 41, 8-9) ; HF p. 90, 7 (P p. 56, 3-4 ; CT p. 44, 2). Vgl. Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 23.

⁷⁵ HF p. 92, 10-11 (P p. 57, 15-16 ; CT p. 46, 1-2). Vgl. de aantekening van CT p. 268, bij 46, 1.

⁷⁶ HF p. 127, 2-3 (P p. 81, 23-82, 1 ; CT p. 69, 11-12).

⁷⁷ Zie Quackenbos, *Mayūra*, p. 3-5. Vgl. ook Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. IV-VI ; Kale, *Kādambarī Pūrvabhāga*, inl., p. 31-32.

⁷⁸ HF p. 67, 2 (P p. 42, 1 ; CT p. 33, 4).

⁷⁹ Quackenbos, *Mayūra*, p. 9 v. v.

⁸⁰ Boven, p. 10-11.

⁸¹ Bij G. Bühler, *On the Chaṇḍikāśataka of Bāṇabhaṭṭa*, in IA, 1, 1872, p. 113, noot.

⁸² Merutuṅga, *Prabandhacintāmaṇi*, ed. R. Dīnanātha, Bombay, 1888, p. 105 v. v. ; vert. H. Tawney, Calcutta, 1901, p. 64-66.

⁸³ Bij G. Bühler, *On the authorship of the Ratnāvalī*, in IA, 2, 1873, p. 127-128.

⁸⁴ Een zuster van Bāṇa vindt men in geen van Bāṇa's werken vermeld.

⁸⁵ Zie Quackenbos, *Mayūra*, p. 26, noot, en p. 28 v. v.

Bāṇa's zoon.

Uit de inleidende verzen van het Uttarabhāga van de Kādambarī blijkt dat Bāṇa door de dood verhinderd werd zijn Kādambarī te voltooien,⁸⁶ en dat zijn zoon die taak op zich genomen heeft.⁸⁷ Over dezen zoon van Bāṇa, den schrijver van het Uttarabhāga, is, behalve zijn eigen woorden in de inleidende verzen van het Uttarabhāga, niets uit rechtstreekse bron bekend. In de 4^e str. zegt hij dat het de dood was die zijn vader belette de Kādambarī af te werken,⁸⁶ en verder, dat hij, Bāṇa's zoon, het verhaal heeft voltooid, niet omdat hij zich een dichter waande, maar omdat hij zag hoe het in zijn onvoltooide vorm de smart van de meerbegaafde lieden opwekte.⁸⁷ In de strophen die dan volgen verklaart hij, door een reeks vergelijkingen (de maan die door haar aanraking de maansteen doet vloeibaar worden⁸⁸; de rivier die zich in de Ganges werpt en zo de zee bereikt⁸⁹; de zoon die oogst wat de vader gezaaid heeft⁹⁰), dat het niet in zijn bedoeling ligt, oorspronkelijk werk te leveren; hij wil alleen het werk aanvullen in de geest van zijn vader.

Een toespeling op Bāṇa's zoon schijnt voor te komen in het volgende vers van Dhanapāla's *Tilakamañjarī*⁹¹:

*kevalo 'pi sphuran bāṇaḥ karoti vimadān kavīn
kiṃ punaḥ kl̥ptasam̐dhānapulindhrakṛtasam̐nidhiḥ,*⁹²

vert.: « De schitterende (voortsnellende) Bāṇa (pijl) alleen reeds berooft de dichters (olifanten)⁹³ van hun trots (woestheid). Hoeveel te meer het geheel (de nabijheid), dat (die) is tot stand gebracht door Pulindhra (den jager), die de voltooiing (het opleggen van de pijl) bewerkt heeft.»

Ook in Ballāla's *Bhojaprabandha*⁹⁴ wordt Bāṇa's zoon vermeld:

⁸⁶ Kād. P p. 239, 13-14 (Rdg p. 182, 14-15; beneden, p. 131).

⁸⁷ Kād. P p. 239, 15-16 (Rdg p. 182, 15-17; beneden, p. 131).

⁸⁸ 5^e str.: Kād. P p. 240, 1-4 (Rdg p. 182, 18-20; beneden, p. 131).

⁸⁹ 6^e str.: Kād. P p. 240, 5-8 (Rdg p. 182, 21-24; beneden, p. 131).

⁹⁰ 8^e str.: Kād. P p. 240, 13-16 (Rdg p. 183, 3-6; beneden, p. 131).

⁹¹ Dhanapāla: 972-973 n. Chr. Zie Keith, HSL, p. 331; Winternitz, GIL, III, p. 415. Vgl. beneden, p. 41.

⁹² Dhanapāla, *Tilakamañjarī*, ed. P. Bh. Śāstrī en K. P. Parab, (*Kāvya-mālā*, sep. ser., 85), Bombay, 1903, p. 3, str. 26.

⁹³ Anders de anonieme vertaling, Madras, 1908: « frightens the aquatic birds ».

⁹⁴ Zie boven, p. 9.

ity ākarṇya bāṇaprodḍitaputraḥ prāha. āḥ pāpa. dhārādhisasabhāyām
ahaṃkāraṃ mā krtyāḥ.

nīśvāso 'pi na niryāti bāṇe hṛdayavartmani
kim punaḥ prakāṣṭopapadabaddhā sarasvatī,⁹⁵

vert. : « Toen hij dit hoorde sprak Bāṇa's zoon : Booswicht, wees niet hoogmoedig in de vergaderzaal van den koning van Dhārā. Alleen reeds bij de gedachte aan Bāṇa stokt onze adem ; hoeveel te meer (houdt op) de geleerdheid die men blijken laat in woorden vol hoogmoed ? »

Volledigheidshalve zij hier nog het verhaal vermeld, dat Bāṇa's zoon de plechtige belofte zou hebben afgelegd, de Kādambarī binnen het jaar na zijn vaders dood te voltooien.⁹⁶ Over de naam van Bāṇa's zoon blijkt geen eensgezindheid te bestaan. De naam die men bij Dhanapāla aantreft is op die plaats onzeker wegens de woordspeling, maar wordt ten dele bevestigd door de opgave *Bhaṭṭa Pulina* in een bhūrja-codex te Jammu van 1647 n. Chr.,⁹⁷ en door de opgave *Pulinda* in een hs. te Udaipur.⁹⁸ Bij de Westerse

⁹⁵ Ballāla, *Bhojaprabandha*, str. 238 : ed. Saradaprosad Vidyabhusan, Calcutta, 1919, p. 170.

⁹⁶ Volgens Kale, *Kādambarī Pūrvabhāga*, p. 38, noot, die verwijst naar V. K. Chipluṅkar 's opstel over Bāṇa in zijn *Samskṛtavipaṅcaka* (p. 148 aldaar ; zie beneden, p. 127, regels 10-13).

⁹⁷ Zie M. A. Stein, *Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Raghunatha Temple Library of his Highness the Maharaja of Jammu and Kashmir*, Bombay, 1894, p. XXXVI, p. 80, en vooral p. 299 (extract from manuscript) : « The MS. is a careful written and well preserved Bhūrja Codex in S'aradā characters, dated S'aka 1569 (A. D. 1647)... The colophon to the Uttara-bhāga (fol. 279) reads :

samāpteyam mahākaver bhaṭṭabāṇasya kṛti × kathā kādambarī sampādītā tatsūnūnā bhaṭṭapulinena. likhitā ca bhaṭṭadāmodarakeṇa bhaṭṭasaṅkarānandāya, saṃ 23 jye vati 13 ravau. śrīśākāḥ 1569.

kādambarirasam pītvā karṇasuktipuṭena ca janassukhenanidrāti mattamatā × pade pade.»

⁹⁸ Zie Shridhar R. Bhandarkar, *Report of a second tour in search of Sanskrit MSS. Made in Rajputana and Central India, in 1904-5 and 1905-6*, Bombay, 1907, p. 39 : « A Ms. of Kādambarī in which the name of Bāṇa's son is given as Pulinda, instead of Pulina as given in Stein's Mss. (p. 299). My attention had been previously drawn to this name by Mr. Gaurishankar, who had noticed it in a Ms. in the Victoria Museum at Udaipur.» Ook in *A Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Adyar Library*, Part II, (Madras), 1928, p. 1, wordt een Kādambarī-hs. onder de naam *Pulinda* opgegeven (*kādambarikhaṇḍaḥ-pulindakavikṛtaḥ*), maar of deze naam aan het hs. ontleend is, blijkt niet (zie Part I, 1926, inl., p. VI).

geleerden echter vindt men het meest de door Bühler aan het licht gebrachte naam *Bhūṣaṇabāṇa* of *Bhūṣaṇabhaṭṭa* opgegeven.⁹⁹

Levensloop. — Op de eerste kinderjaren thuis, waar, na de vroege dood van Bāṇa's moeder Rājadevī, zijn vader Citrabhānu zijn opvoeding verzorgde,¹⁰⁰ volgen de leerjaren bij den guru, tot aan Bāṇa's veertiende jaar : de verschillende saṃskāra's, te beginnen met de *upanayana*, de initiatie, worden voltrokken ; Bāṇa bestudeert de Veda, de Vedāṅga's en de Śāstra's.¹⁰¹ In de ouderdom van ongeveer veertien jaar keert Bāṇa terug naar huis ; vroegtijdige dood van zijn vader.¹⁰² Daarop reislust¹⁰³ ; ofschoon zijn vader hem in welstand had achtergelaten, onderbreekt Bāṇa zijn studie en verlaat hij, verlangende andere streken te bezoeken, zijn geboorteplaats,¹⁰⁴ omgeven door een bont gezelschap van vrienden, verwanten, kunstenaars, dienaars, avonturiers, asceten behorende tot verschillende

⁹⁹ Vgl. Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 41, noot. Waar Bühler deze naam het eerst vermeldt, heb ik niet kunnen vinden. In volgende publicatie's van Bühler, dagtekenend van vóór 1883 (het jaar waarin deze inl. van Peterson verscheen), heb ik niets aangetroffen (vgl. J. Jolly, *Georg Bühler, 1837-1898*, (*Grundrisz*, I, 1, a), Straatsburg, 1899, p. 20-21) : *A Catalogue of Sanskrit Manuscripts contained in the Private Libraries of Gujarāt, Kāthiāvād, Kachchh, Sindh and Khāndeś*, 4 dln., Bombay, 1871-1873 ; *The Daśakumāracharita*, ed., (BSS, X), Pt I, Bombay, 1873, 1887² : *The Vikramāṅkadevacharita*, ed. with Introduction, (BSS, XIV), Bombay, 1875 ; *Detailed Report of a Tour made in Kāśmīr, Rajputana and Central India*, in JBRAS, Extra-Number, 1877. Misschien komt Bühler's aanduiding voor in een der *Reports on Sanskrit MSS.*, 1868-1880, maar deze heb ik niet kunnen onderzoeken. In Bühler's artikel : *Two lists of sanskrit MSS. together with some remarks on my connexion with the search for sanskrit MSS.*, in ZDMG, 42, 1888, (p. 530-559), p. 541, vond ik enkel deze twijfelachtige aanwijzing : « Kādambarī, pūrvārdha by Bāṇabhaṭṭa, fols. 180 (first missing) Saṃvat 1735, uttarārdha by his son [Bhūṣaṇabhaṭṭa] fols. 181-272, ll. 10, Saṃvat 1735, Gujarāt (Nro. 81) ». In dit hs. (India Office nr. 7297 (Bühler 81)) bevindt zich geen enkele aanduiding over de naam van Bāṇa's zoon (zie beschrijving bij A. B. Keith en F. W. Thomas, *Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office*, Vol. II, Part II, Oxford, 1935, p. 1184).

¹⁰⁰ HF p. 66, 1-2 (P p. 41, 8-9 ; CT p. 32, 9-11).

¹⁰¹ HF p. 66, 2-3 (P p. 41, 10 ; CT p. 32, 12-14) ; HF p. 123, 9-10 (P p. 79, 10-12 ; CT p. 66, 18-22).

¹⁰² HF p. 66, 3-4 (P p. 40, 10-12 ; CT p. 32, 14-17).

¹⁰³ HF p. 66, 9 (P p. 41, 17 ; CT p. 32, 20-24).

¹⁰⁴ HF p. 68, 1-3 (P p. 42, 11-14 ; CT p. 33, 16-21).

secten, en vrouwen.¹⁰⁵ Dit bezorgt hem een slechte roep,¹⁰⁶ en vormt de grond van latere beschuldigingen.¹⁰⁷ Maar het verblijf aan de hoven van de vorsten en de omgang met de hogere kringen¹⁰⁸ brengt bij hem een kentering te weeg : hij neemt weer de bezadigde levenshouding aan, die het geslacht der Vātsyāyana's eigen is, en keert eindelijk naar zijn geboorteplaats terug.¹⁰⁹ Huwelijk¹¹⁰ en rustig leven in Prīṭikūṭa.¹¹¹ In de zomer : reis naar het hof van koning Harṣa, die op dit ogenblik in Maṇitāra vertoeft¹¹² ; verblijf bij zijn vrienden en verwanten in Maṇitāra¹¹³ ; tijdelijk verblijf aan het hof.¹¹⁴ Terug naar Prīṭikūṭa in het begin van de herfst¹¹⁵ ; begin van het verhaal over koning Harṣa.

Het is wellicht ook mogelijk, aan de hand van gegevens in de Harṣacarita, Bāṇa's woonplaats nader te bepalen. Er wordt verhaald,¹¹⁶ dat Sārasvata Vatsa, den stamvader van het Vātsyāyanageslacht, bij zijn huwelijk in Prīṭikūṭa vestigt. Prīṭikūṭa is gelegen *tasminn eva pradeśe*, d. i. op die zelfde plaats, waar Sarasvatī zich na haar verbanning uit de hemel op aarde gevestigd, en zich met Dadhīca verenigd had, nl.¹¹⁷ op de westelijke oever (*paścime tīre*) van de rivier *Śoṇa*. Naders over de ligging van Prīṭikūṭa vernemen wij in de beschrijving van Bāṇa's reis naar het koninklijk kamp bij de stad Maṇitāra.¹¹⁸ Uit die beschrijving blijkt, dat Prīṭikūṭa één dagreis verwijderd is van het aan deze zijde van de Ganges gelegen dorp Mallakūṭa, twee dagreizen van het wouddorp Yaṣṭigrhaka,¹¹⁹ en drie dagreizen van de stad Maṇitāra¹²⁰ aan de Ajiravatī. Met uitzondering van de stroom Ajiravatī (ook Achiravatī, en

¹⁰⁵ HF p. 66, 9-67, 11 (P p. 41, 17-42, 11 ; CT p. 32, 24-33, 16).

¹⁰⁶ HF p. 68, 3-4 (P p. 42, 14-15 ; CT p. 33, 21-23).

¹⁰⁷ HF p. 86, 9-10 (P p. 53, 12-13 ; CT p. 41, 34-37) ; HF p. 123, 11-12 (P p. 79, 13 ; CT p. 66, 24-25).

¹⁰⁸ HF p. 68, 5-9 (P p. 42, 16-43, 2 ; CT p. 33, 29-34).

¹⁰⁹ HF p. 68, 9-69, 2 (P p. 43, 2-6 ; CT p. 33, 34-34, 7).

¹¹⁰ HF p. 123, 10-11 (P p. 79, 12 ; CT p. 66, 22).

¹¹¹ HF p. 71, 1-72, 6 (P p. 44, 5-45, 5 ; CT p. 35-36).

¹¹² HF p. 72, 6 v. v. (P p. 45, 6 v. v. ; CT p. 36 v. v.).

¹¹³ HF p. 127, 2-3 (P p. 81, 23-82, 1 ; CT p. 69, 11-12).

¹¹⁴ HF p. 127, 3-6 (P p. 82, 2-4 ; CT p. 69, 14-19).

¹¹⁵ HF p. 128 v. v. (P p. 83 v. v. ; CT p. 70 v. v.).

¹¹⁶ HF p. 61, 3-5 (P p. 38, 18-19 ; CT p. 30, 6-9).

¹¹⁷ HF p. 31, 1-12 (P p. 19, 16-20, 7 ; CT p. 14, 29-15, 18).

¹¹⁸ HF p. 92, 4-13 (P p. 57, 9-20 ; CT p. 45, 18-46, 7).

¹¹⁹ HP p. 57, 17 ; F p. 92, noot 13 en CT p. 46, noot 1 : *yaṣṭigrhaka*.

¹²⁰ HF p. 92, 13 : *skandhāvāram upamaṇipuram*.

Airāvati), de huidige Rapti in de provincie Oudh, een bijrivier van de Sarayu,¹²¹ en van de Śona, de Sone van thans,¹²² heb ik over geen van de boven vermelde namen enige verdere aanduiding gevonden.¹²³

Bharvu.

Vrienden en bekenden. — Het wordt betwist, of het in de 4^e str. van de inleidende verzen van Kādambarī, Pūrvabhāga,¹²⁴ voorkomende *bharvoḥ* moet opgevat worden als gen. enkelvoud bij *bharvu*, de eigennaam, zoals door de commentatoren beweerd wordt,¹²⁵ van Bāṇa's guru, dan wel als gen. dualis bij *bharu*, met de betekenis « Harihara, Viṣṇu en Śiva ». ¹²⁶ De hier besproken plaats luidt als volgt :

*namāmi bharvoś caraṇāmbujadvayam
saśekharaīr maukharibhiḥ kṛtārcaṇam
samastasāmantakirīṭave dikā-
viṭaṅkapīṭholluṭhitāruṇāṅgulī,*

vert. : « Ik buig mij neer vóór het paar van lotusgelijke voeten van Viṣṇu-Śiva (of, van Bharvu) : dit paar van lotusgelijke voeten dat de Maukhari's met hun diademen derwijze vereren, dat de roze tenen bewegen over een voetbank die is de oppervlakte van de door de diademen der leenvorsten gevormde tribune.»

Een eerste opmerking in verband hiermede is, dat de lezing van het woord *bharvoḥ* zeer onzeker blijkt te zijn. Men vindt *bharvoḥ* in de uitgaven van P. Peterson,¹²⁷ van M. R. Kale,¹²⁸ van P. V.

¹²¹ Zie Nundo Lal Dey, *The Geographical Dictionary of Ancient and Mediaeval India*, (Calcutta Oriental Series, nr. 21. E. 13), Londen, 1927², s. v. Ajiravati.

¹²² t. a. p., p. 188, s. v. Soṇa. Verwijst naar Ravenshaw, *The Ancient Bed of the Sone*, in JASB, 1843.

¹²³ Onderzocht, benevens N. L. Dey, boven genoemd, *Cunningham's Ancient Geography of India*, ed. with Introduction and Notes by S. Majumdar Sastri, Calcutta, 1924 ; L. Renou, *La Géographie de Ptolémée : l'Inde*, Diss., Parijs, 1925 ; B. Ch. Law, *Geography of Early Buddhism*, Calcutta, 1932.

¹²⁴ Kād. P p. 1, 13-16 (Rdg p. 1, 14-16).

¹²⁵ Aldus de commentatoren Bhānucandra, Śivarāma en Bālakṛṣṇa in P², II, Notes, p. 111 (Bhānucandra ook in N, p. 3, l. 9 van de comm.) ; de commentator Hāridāsa Siddhāntavāgiśa in H, p. 3, l. 12 van de comm. ; voorts Rdg, p. 1, noot 3 ; Kn, I, Notes, p. 3-4 ; Kl, Notes, p. [3].

¹²⁶ Aldus de commentator Mahādeva, en P. Peterson in P², II, Notes, p. 111 ; H. Kern in pw s. v. *bharu* 3), met verwijzing naar deze plaats.

¹²⁷ P¹ en P², I, p. 1, 13.

¹²⁸ Kl, tekst, p. 3, 14-21 ; Notes, p. [3].

Kane¹²⁹ en van P. L. Vaidya,¹³⁰ in de Calcutta-editie's¹³¹ en in de Nakipur-editie,¹³² en in de commentaar van Śivarāma en Mahādeva.¹³³ Daarnaast worden aangetroffen: in de commentaar van Bhānucandra *bhatsu* (*bhatsoḥ* in de uitgave van K. P. Parab,¹³⁴ *bhatsu* in de vertaling van Ridding¹³⁵) en *bhartsu*¹³⁶; in de commentaar van Bālakṛṣṇa *marccu*,¹³⁷ en in de commentaar van Sukhākara *pitroḥ*.¹³⁸ Voorts is er door P. V. Kane op gewezen,¹³⁹ dat *bharvoḥ* in de betekenis « van Viṣṇu en Śiva » eigenlijk een herhaling vormt van de tweede strophe, die aan Śiva (Tryambaka), en van de derde strophe, die aan Viṣṇu (Upendra) is gewijd. Hij voegt hieraan toe, dat een verklaring van *bharvoḥ* als gen. dualis althans schijnbaar in tegenspraak is met *caraṇāmbujadvayam*, aangezien maar van twee voeten sprake is. Elders nog is er de aandacht op gevestigd,¹⁴⁰ dat een dichter genaamd *Bharvu* bekend is door de anthologieën¹⁴¹: misschien is deze hier bedoeld. — Daar staat dan weer tegenover, dat, zoals Peterson opmerkt,¹⁴² de Maukhari's in nauw verband kunnen gebracht worden met de eredienst van Viṣṇu-Śiva. En ook lijkt de wijze, waarop door Bāṇa van de hulding van *Bharvu* gesproken wordt, mij niet goed toepasselijk te zijn op een dichter, ons voor het overige onbekend.

¹²⁹ Kn, I, tekst, p. 1, 8; Notes, p. 3-4.

¹³⁰ V p. 1, 13.

¹³¹ C[1849] 1, p. 1, 7; C[1862] 1, p. 1, 13; C[1872] 1, p. [2], 1.

¹³² H p. 3, 3.

¹³³ Bij P², II, Notes, p. 111.

¹³⁴ N p. 3, 3.

¹³⁵ Rdg, p. 1, en noot.

¹³⁶ N p. 3, l. 9 van de comm.

¹³⁷ Bij P², II, Notes, p. 111.

¹³⁸ Bij P², II, Notes, p. 111.

¹³⁹ Kn, I, Notes, p. 4.

¹⁴⁰ A. B. Gajendragadkar, in de inl. van *Harṣacarita*, ed. S. D. Gajendragadkar, 2^e dl., Bombay, 1919, p. XIV; Bh. P. Adarkar, *Kādambarī*, Bombay, 1926, inl., p. 15.

¹⁴¹ Zie Th. Aufrecht, *Catalogus Catalogorum*, I, Leipzig, 1891, p. 397; Vallabhadeva, *Subhāṣitāvalī*, ed. P. Peterson en P. Durgāprasāda, (BSS, 31), Bombay, 1886, p. 78, en nrs. 513, 637 en 1838; *Śārṅgadharaḥarapaddhati*, ed. P. Peterson, (BSS, 37), I, Bombay, 1888, nrs. 252 en 3932. Ook van dezen dichter is de naam onzeker, *Bharvu* of *Bhaṣcu*.

¹⁴² P², II, Notes, p. 111. Peterson verwijst naar Cunningham, *Archaeological Report*, IX, p. 77; Fleet, *Canarese Dynasties*, p. 11.

Jeugd-
vrienden.

In de 1^e ucchvāsa van de Harṣacarita spreekt Bāṇa uitvoerig over de vrienden van zijn jeugd, een bont gezelschap. Deze plaats ¹⁴³ luidt in vertaling :

«En hij had vrienden en gezellen van zijn ouderdom. Namelijk : Twee halfbroeders uit een Śūdra-vrouw, Candrasena en Mātṛṣena. Een dichter in de volkstaal, Iśāna, die zijn beste vriend was. Twee aanhangers, Rudra en Nārāyaṇa. Twee geleerden, Vāravāṇa en Vāsadhāra. Een beschrijvend dichter, Veṇibharata. Een prākṛit-schrijver, een jonge man van edele afkomst, Vāyuvikāra. Twee barden, Anaṅgavāṇa en Sūcivāṇa. Een weduwe van middelbare leeftijd, Cakravāṅikā. Een slangenbezweerder, Māyūraka. Een beteldrager, Caṇḍaka. Een jonge dokter, Mandāraka. Een voorlezer, Sudrṣṭi. Een goudsmid, Cāmikara. Een opziener over goudsmiden, Siddhasena. Een schrijver, Govinda. Een schilder, Viravarman. Een boetsceerder, Kumāradatta. Een trommelaar, Jimūta. Twee zangers, Somila en Grahāditya. Een dienaar, Kuraṅgikā. Twee fluitspelers, Madhukara en Pārāvata. Een muziekleraar, Darḍuraka. Een vrouwelijke wrijfmeester, Keralikā. Een jonge danser, Tāṇḍavika. Een dobbelaar, Ākhaṇḍalaka. Een kansspeler, Bhīmaka. Een jonge toneelspeler, Śikhaṇḍaka. Een danseres, Haraṅikā. Een Pārāśara-asceet, Sumati. Een Jainā-asceet, Viradeva. Een verteller, Jayasena. Een Śivaïet, Vakraḅhaṇa. Een bezweerder, Karālaka. Een schattenzoeker, Lohitākṣa. Een alchemist, Vihaṅga. Een pottbakker, Dāmodara. Een goochelaar, Cakorākṣa. Een bedelmonnik, Tāmracūlaka. — En van deze en van andere lieden verzeeld... »

Onder deze personen zijn sommige ons ook van elders bekend. Candrasena, Bāṇa's broeder uit een Śūdra-vrouw, wordt een tweede maal genoemd in de Harṣacarita,¹⁴⁴ waar hij schijnt op te treden als een dienaar van Bāṇa. Van den bard Sūcivāṇa vernemen we verderop in de Harṣacarita, dat hij, bij Bāṇa's verwelkoming na zijn terugkeer van het koninklijk hof, twee verzen in āryā-maat zong met betrekking op Harṣa,¹⁴⁵ en verder, dat die zelfde bard de volgende morgen de twee śloka's *paścād aṅghrī prasārya*, en *kurvann ābhugnapṛṣṭo* reciteerde.¹⁴⁶ De slangenbezweerder Māyūraka is waar-

¹⁴³ HF p. 66, 9-67, 11 (P p. 41, 17-42, 11 ; CT p. 32, 24-33, 16). Sommige van de hier opgegeven namen worden in P onder een enigszins atwijkende vorm aangetroffen : *Vārabāṇa* ; *Vāsabāṇa* ; *Anaṅgabāṇa* ; *Sūcibāṇa* ; *Mayūraka* ; *Sindhūṣeṇa* ; *Govindaka* ; *Ākhaṇḍala* ; *Hariṅikā* ; *Karāla* ; *Vihamga* ; *Tāmracūda*. Vgl ook CT op deze plaats.

¹⁴⁴ HF p. 84, 8-9 (P p. 52, 6 ; CT p. 40, 28-29) ; HF p. 89, 7 (P p. 55, 8 ; CT p. 43, 23).

¹⁴⁵ HF p. 132, 1-7 (P p. 86, 3-9 ; CT p. 73, 4-15).

¹⁴⁶ HF p. 142, 5-14 (P p. 93, 15-94, 3 ; CT p. 78, 26-79, 4). Tekst : *sa eva vandī* ; Sūcivāṇa wordt echter niet met name genoemd.

schijnlijk dezelfde Mayūra waarover boven reeds herhaaldelijk is gesproken. Ook van den voorlezer Sudrṣṭi is opnieuw sprake¹⁴⁷ verderop in de Harṣacarita : hij is het die bij Bāṇa's terugkeer een stuk reciteert uit het Vāyupurāṇa.¹⁴⁸ De fluitspelers Madhukara en Pārāvata worden andermaal genoemd in de 3^e ucchvāsa¹⁴⁹ als ondergeschikten van den voorlezer Sudrṣṭi. Wat ten slotte den pottebakker¹⁵⁰ Dāmodara betreft, zijn naam herinnert ons aan het volgende, door de *Śārṅgadharapaddhati*¹⁵¹ en door Kṣīrasvāmin in zijn commentaar op de *Amarakośa*¹⁵² aan Bāṇa toegeschreven vers :

*dāmodarakarāghātavihvalikṛtacetasā
drṣṭam cāṇuramallena śatacandraṃ nabhastalam,*

vert. : « Cāṇuramalla, verbijsterd in zijn geest doordat Dāmodara hem met de hand geslagen had, zag het uitspansel bezet met honderd manen. »

In de commentaar op Merutuṅga's *Prabandhacintāmaṇi* is het echter Mayūra die dit vers reciteert als aanvulling op een door Sarasvatī opgegeven thema.¹⁵³

Betrekkingen met het koninklijk hof. — Uit de Harṣacarita is ons hierover alleen het volgende bekend. Op de in zijn jeugd ondernomen reis vertoefde Bāṇa aan verschillende koninklijke hoven.¹⁵⁴ Aan het hof van Harṣa werd hij gesteund door Kṛṣṇa, 's konings (half)broeder en tevens een verwant van Bāṇa¹⁵⁵ : deze is het die hem op de hoogte stelt van de tegen hem uitgebrachte beschuldigingen.¹⁵⁶ Na zijn verzoening met Harṣa verbleef Bāṇa gedurende enige tijd aan het koninklijk hof te Maṇitāra, « waar binnen weinige dagen de vorst, die allergenadigst gestemd was, hem tot het toppunt voerde van de uit gunst ontstaande eer, van genegenheid,

¹⁴⁷ Beneden, p. 28.

¹⁴⁸ HF p. 130, 18-132, 1 (P p. 85, 10-86, 2 ; CT p. 72, 16-73, 3).

¹⁴⁹ HF p. 131, 8 (P p. 85, 18-19 ; CT p. 72, 30-32). De vertaling van Cowell en Thomas is mij hier niet duidelijk. Het is ook onjuist *sanīḍasam̐niviṣṭābhyām* als een Caus. te vertalen (« which he set down close behind him »).

¹⁵⁰ Over *dārdurika* = pottebakker, zie CT p. 33, noot 4.

¹⁵¹ *Śārṅgadharapaddhati*, ed. Peterson, Bombay, 1888, nr. 498.

¹⁵² *Amarakośa*, I, 1, 5, 7 (volgens Thomas, *Kavīndravacanāsamuccaya*, p. 58).

¹⁵³ Zie Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 125

¹⁵⁴ HF p. 68, 5 (P p. 42, 16-17 ; CT p. 33, 24-25).

¹⁵⁵ Boven, p. 16-17.

¹⁵⁶ HF p. 84, 7-90, 14 (P p. 52, 5-56, 12 ; CT p. 40, 27-44, 17).

vertrouwen, rijkdom, ontspanning en macht ».¹⁵⁷ Van zijn voorouders schijnt Bāṇa te zeggen, dat zij met het hof geen betrekkingen onderhielden.¹⁵⁸

Bij latere schrijvers wordt vaak over Bāṇa's positie aan het hof gesproken. De verspreide berichten hierover in Ballāla's *Bhojaprabandha* zijn boven¹⁵⁹ reeds aangegeven. In de *Harṣacarita* verklaart Bāṇa dat Harṣa hem tot het toppunt voerde van rijkdom,¹⁶⁰ en een bevestiging hiervan vindt men in het volgende vers van Soḍḍhala's *Udayasundarikathā*¹⁶¹ :

*śrīharṣa ity avanivartiṣu pārthiveṣu
nāmaiva kevalam ajāyata vastutas tu
gīrharṣa eva nijasaṃsadi yena rājñā
saṃpūjitaḥ kanakakoṣīsatena bāṇaḥ,*

vert. : « Onder de vorsten op aarde werd Śrīharṣa alleen maar met name geboren ; in werkelijkheid echter was deze een *gīrharṣa* (« vreugde van het lied ») in zijn eigen vorstenvergadering. Het was door dezen vorst dat Bāṇa vereerd werd met honderden koti's gouds. »,

en verder in deze zinsnede van de *Sārasamuccaya*, een commentaar op Mammaṭa's *Kāvya prakāśa*¹⁶² :

hemno bhāraśātāni vā madamucāṃ vṛndāni vā dantinām śrīharṣeṇa samarpitāni kavaye bāṇāya...

vert. : « Harṣa schonk den dichter Bāṇa honderden hopen gouds en troepen van bronstige olifanten... »

Meest verschijnt Bāṇa in gezelschap van den dichter Mayūra. Aldus in volgend vers van Rājaśekhara¹⁶³ :

*aho prabhāvo vāgdevyā yan mātaṅgadivākaraḥ
śrīharṣasyābhavat sabhyaḥ samo bāṇamayūrayoḥ,*

¹⁵⁷ HF p. 127, 3-6 (P p. 82, 1-4 ; CT p. 69, 12-19).

¹⁵⁸ HF p. 90, 8-9 (P p. 56, 5-6 ; CT p. 44, 4-5).

¹⁵⁹ Boven, p. 9.

¹⁶⁰ HF p. 127, 5-6 (P p. 82, 3-4 ; CT p. 69, 17-19).

¹⁶¹ Soḍḍhala, *Udayasundarikathā*, ed. C. D. Dalal en E. Krishnamacharya, (Gaekwad's Oriental Series, 11), Baroda, 1920, p. 2, regels 23-26. Vgl. Nariman e. a., *Priyadarśikā*, inl., p. XLII ; Kane, *Kādambārī*, II, inl., p. XL.

¹⁶² Kane, *Kādambārī*, II, inl., p. XL.

¹⁶³ Zie *Śārṅgadhara paddhati*, ed. Peterson, p. 30, nr. 189 (ed. Aufrecht, in ZDMG, 27, 1887, p. 77) ; *Karpūramañjarī*, ed. Kāvya mālā, sep. ser., nr. 4, 1887, p. 8 ; *Sūktimuktāvalī*, bij Peterson, in JBRAS, 17, 1, p. 59, nr. 21 ; *Subhāṣitaratnabhāṅḍāgāra*, ed. K. P. Parab, Bombay, 1905⁴, p. 37, nr. 37 ; Quackenbos, *Mayūra*, p. 9-10 ; Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 98.

vert. : « Hoe groot is toch de macht van de godin van het Woord, dat Mātaṅgadvākara, de gelijke van Bāṇa en Mayūra, aan het hof van Z. M. Harṣa verbleef ! »,

en in dit vers van Padmagupta's *Navasāhasāṅkacarita*¹⁶⁴ :

*sa citravarṇavicchittihārīṇor avanīśvaraḥ
śrīharṣa iva saṃghaṭṭaṃ cakre bāṇamayūrayoḥ,*

vert. : « De koning bracht tot stand een tegen-elkaar-botsen van zijn pijlen en de pauwen, pijlen die liefelijk waren door de gevariëerde schikking van de letters [die er op geschreven waren], en pauwen (die liefelijk waren door de schikking van hun bonte kleuren); evenals Harṣa (nauwver tot stand bracht) tussen Bāṇa en Mayūra, (die verrukkelijk waren door de wonderbare schikking van hun woorden). »

Beweerd wordt, dat Harṣa Bāṇa de titel *Vaśyavāṇīkavicakravarti* zou hebben verleend.¹⁶⁵

Levensbeschouwing. — Hierover kunnen de volgende gegevens uit Harṣacarita en Kādambarī worden aangevoerd. Bāṇa was van afkomst en van huis uit een brāhmaṇa,¹⁶⁶ en zijn levenswijze, voor zover zij ons bekend is, is in overeenstemming met de voorschriften die het leven van een brahmaan regelen. Vermeld worden : het volbrengen van de verschillende saṃskāra's, te beginnen met de initiatie, de studie van de Veda, de Vedāṅga's en de Śāstra's tijdens de kinderjaren,¹⁶⁷ het volbrengen van de plichten als familiehoofd,¹⁶⁸ het volbrengen van de saṃdhyā-verering,¹⁶⁹ de rituele toebereidselen vóór de reis naar het koninklijk hof.¹⁷⁰ In verband hiermede kan verder ook gewezen worden op de beschrijving van het dagelijks leven in Pṛitikūṭa,¹⁷¹ op de vragen aangaande het godsdienstig

¹⁶⁴ Padmagupta, *Navasāhasāṅkacarita*, ed. V. S. Islāmpurkar, Bombay, 1895, 2^e ucchvāsa, str. 18. Vgl. Quackenbos, *Mayūra*, p. 13.

¹⁶⁵ Aldus A. B. Gajendragadkar, in zijn inl. tot S. D. Gajendragadkar's *Harṣacarita*, Bombay, 1917-1918, p. XV, die verwijst naar Durgāsīṃha's *Karṇāṭaka Pañcatantra*; ook Bh. P. Adarkar, *Kādambarī*, Bombay, 1926, inl., p. 16.

¹⁶⁶ HF p. 123, 8-9 (P p. 79, 9-10; CT p. 66, 17-18).

¹⁶⁷ HF p. 66, 2 (P p. 41, 10; CT p. 32, 12-13); HF p. 123, 9-10 (P p. 79, 10-12; CT p. 66, 18-22).

¹⁶⁸ HF p. 123, 10-11 (P p. 79, 12; CT p. 66, 22-23).

¹⁶⁹ HF p. 142, 4 (P p. 92, 18; CT p. 77, 28-29).

¹⁷⁰ HF p. 91, 1-92, 4 (P p. 56, 13-57, 9; CT p. 44, 18-45, 19).

¹⁷¹ HF p. 71, 1-72, 6 (P p. 44, 5-45, 5; CT p. 35, 8-36, 15). Vgl. Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 73.

leven die Bāṇa bij zijn terugkeer van het koninklijk hof aan zijn bekenden stelt,¹⁷² en op de voorlezing uit het Vāyupurāṇa door Sudrṣṭi.¹⁷³

Uit verschillende gegevens kan men opmaken dat Bāṇa de erediens van Śiva en van Umā was toegedaan.¹⁷⁴ Een der eerste toebeïdelselen die hij trof, voordat hij zijn reis naar het koninklijk hof aanving, was, dat hij « de verering volbracht van den verheven god Śiva, een verering waaraan voorafging het wassen [van het beeld] met melk, en waarbij in overvloed gebruikt werden geurige bloemen, wierook, vlaggen, offeranden, inzalvingen en lampen.»¹⁷⁵ Het feit, dat Bāṇa de schrijver is van een Caṇḍīśataka ter ere van Durgā, wijst ook in deze richting. Men denke ten slotte ook aan de aanzienlijke rol die door Śiva- en Durgā-verering in de Harṣacarita, en meer nog in de Kādambarī, wordt gespeeld.¹⁷⁶

BĀṆA'S WERKEN.

De volgende werken worden Bāṇa toegeschreven : twee romans in kunstproza, de *Harṣacarita* en de *Kādambarī* ; een gedicht, het *Caṇḍīśataka* ; twee toneelstukken, het *Mukuṭatāḍītakanāṭaka* en het *Sarvacarita prahasana*, geen van beide echter tot ons gekomen, en een aantal *verspreide verzen*. Met betwisting worden hem toegeschreven de toneelstukken *Ratnāvalī* en *Pārvatīpariṇayanāṭaka*.

De *Harṣacarita*,¹ het *Caṇḍīśataka*,² en de *Ratnāvalī*, met het

¹⁷² HF p. 130, 1-9 (P p. 84, 11-20 ; CT p. 71, 23-36). Vgl. Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 74.

¹⁷³ HF p. 130, 18-132, 1 (P p. 85, 10-86, 2 ; CT p. 72, 16-73, 3).

¹⁷⁴ Vgl. *Harṣacarita*, ed. P. V. Kane, 1° dl., Bombay, 1918, Notes, p. 2.

¹⁷⁵ HF p. 91, 3-4 (P p. 56, 15-16 ; CT p. 44, 21-23) : *devadevasya virūpākṣasya kṣīrasnapanapurāḥsarāmī surabhikusumadhūpagandhadhvajabalivilepanapradīpabahulāṃ vidhāya paramayā bhaktyā pūjām*.

¹⁷⁶ Hierover beneden, p. 90-91.

¹ Literatuur : ed., met Śaṅkara's commentaar, A. A. Führer, (BSS, 66), Bombay, 1909 ; ed., met Śaṅkara's commentaar, K. P. Parab en S. D. P. Vaze, Bombay, 1892, 1925° (herzien door W. L. S. Paṅśīkar) ; ed., met inl., aantekeningen en index, P. V. Kane, 2 dln., Bombay, 1917-1918 ; ed., met inl. door A. B. Gajendragadkar, S. D. Gajendragadkar, 2 dln., Bombay, 1918-1919 ; vert. E. B. Cowell en F. W. Thomas, (Oriental Translation Fund, n. reeks,

daaraan verbonden vraagstuk van zijn auteurschap,³ die alle reeds door anderen uitvoerig zijn onderzocht, en de Kādambarī, waarover in het tweede gedeelte van deze inleiding gehandeld wordt, mogen hier onbesproken blijven. Er zij enkel gewezen op het boven⁴ reeds behandelde vraagstuk van de prioriteit van de Harṣacarita ten aanzien van de Kādambarī, en op de beneden aangevoerde plaatsen van de Kādambarī, die mogelijk belang opleveren voor het vraagstuk van het auteurschap van Ratnāvalī.⁵ Voor het overige beperken wij ons hier tot de bespreking van Bāṇa's kleiner werk.

Uit een passus in de commentaar door Caṇḍapāla op de *Nalacampū (Damayantīkathā)* van Trivikramabhaṭṭa, zou blijken dat Mukutaṭāḍi-
takanāṭaka

II, 8), Londen, 1896 (rec. door A. Lepître, in *Le Muséon*, 17, 1898, p. 73-74) door E. J. Rapson, in *JRAS*, 1898, p. 448-451). Zie R. W. Frazer, *A Literary History of India*, (The Library of Literary History), Londen, 1898, p. 255-262; M. Krishnamacharya, *A History of the Classical Sanskrit Literature*, (Vidvan Mano Ranjani Series, 7), Madras, 1906, p. 139-144; H. Oldenberg, *Die Literatur des alten Indien*, Stuttgart-Berlijn, 1903, p. 233-236; M. Winternitz, *Geschichte der indischen Litteratur*, (Die Litteraturen des Ostens, IX, 3), III, Leipzig, 1922, p. 362-367 en p. 649; A. B. Keith, *Classical Sanskrit Literature*, (The Heritage of India Series), Londen-Calcutta, 1923, p. 62-64; A. B. Keith, *A History of Sanskrit Literature*, Oxford, 1928, p. 316-319; H. von Glasenapp, *Die Literaturen Indiens. Von ihren Anfänge bis zur Gegenwart*, (O. Walzel, *Handbuch der Literaturwissenschaft*), Wildpark-Potsdam, 1929, p. 182-183.

² Literatuur: ed., met Sanskrit-commentaar, Durgaprasad en Parab, in *Kāvyaṃālā*, Anthology, IV, 1887, p. 1-37; ed. en vert. G. P. Quackenbos, *The Sanskrit Poems of Mayūra. Edited with a translation and notes and an introduction, together with the text and translation of Bāṇa's Caṇḍīsataka*, (CUIS, 9), New York, 1917, p. 16-35, p. 39, p. 245-257, p. 362 (rec. van S. Majumdar Sastri, in *IA*, 47, 1918, p. 167-168; van H. N. R[andle], in *JRAS*, 1918). Verdere literatuur aldaar.

³ Zeer bevattelijk overzicht over het vraagstuk van het auteurschap bij Sten Konow, *Das indische Drama*, (Grundrisz, II, 2, d), Straatsburg, 1920 [1918], p. 73-74; volledige literatuurlijst, chronologisch geschikt, bij G. K. Nariman, A.V.W. Jackson en Ch. J. Ogden, *Priyadarśikā*, (CUIS, 10), New York, 1923, p. XXI-XXIII. Voorts A. B. Keith, *The Sanskrit Drama*, Oxford, 1924, p. 170-181; H. H. Gowen, *A History of Indian Literature*, New York en Londen, 1931, p. 349 en p. 388; M. Lehot, *Ratnāvalī*, ed. et trad., (Collection Emile Sénart des Belles Lettres), Parijs, 1933 (met inl. door L. Renou, p. IX-XXI); C. Sankar Rama Sastri, *Ratnāvalī. A Sanskrit Play by Śrī Harṣa Deva, with English notes and translation*, Madras, 1935.

⁴ Boven, p. 5-6.

⁵ Beneden, p. 88.

aan Bāṇa een toneelstuk moet toegeschreven worden, met als titel *Mukuṭatāḍitakanāṭaka*.⁶ De hier bedoelde tekst luidt als volgt ⁷ :

tatreṭi. droṇyāṃ drumās teṣāṃ antarālaṃ droṇīdrumāntarālaṃ madhye. nimnaḥ prāntayoś connatas tarurājjivirājito naisadṛśaḥ parvatāḍibhūbhāgo droṇī yad āha mukuṭatāḍitakanāṭake bāṇaḥ — āśāḥ proṣitadiggajā iva guhāḥ pradhvastasiṃhā iva droṇyaḥ kṛttamahādrumā iva bhuvaḥ proṭkhātasaīlā iva. bibhrānāḥ kṣayakālariktasakalatrailokyakaṣṭām daśām jā-tāḥ kṣīnamahārathāḥ kurupatiṛ devasya śūnyāḥ sabhāḥ.

vert. : « Zoals Bāṇa zegt in het toneelstuk *Mukuṭatāḍitaka* : Als hemelrichtingen die beroofd zijn van de olifanten der hemelrichtingen, als krochten waaruit de leeuwen verdwenen zijn, als valleien waarin de grote bomen zijn afgehakt, als aardbodems waaruit de bergen zijn uitgedolven : zo zijn de ledige vergaderzalen van koning Kurupati : zij verkeren in de treurige toestand van het heelal dat verlaten is ten gevolge van het wereldeinde, en de grote wagens zijn er uit verdwenen ».

Het metrum van de verzen, aan Bāṇa toegeschreven, is de *śārdūlavikrīḍita*-versmaat. De tekst zelf schijnt te slaan op een episode uit het *Mahābhārata*. Wat den commentator Caṇḍapāla betreft, die deze verzen van Bāṇa citeert, uit een handschrift van de *Nalacampū* bij Weber ⁸ blijkt dat hij de zoon was van Yaśorāja, de broeder van Caṇḍasiṃha (schrijver van een *Caṇḍikācarita Mahākāvya* ⁹)

⁶ Vgl. Peterson, *Kādambārī*, II, inl., p. 98 ; Kane, *Kādambārī*, II, inl., p. XX ; Th. Aufrecht, *Catalogus Catalogorum*, I, Leipzig, 1891, p. 457 ; A. B. Keith, *The Sanskrit Drama*, Oxford, 1924, p. 182, noot 3) ; M. Schuyler, *A Bibliography of the Sanskrit Drama*, (CUIS, 3), New York, 1906, p. 26 ; S. Lévi, *Le théâtre indien*, Parijs, 1890, p. 195 en Appendix, p. 78 ; Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 122. Geen vermelding bij Winternitz, GIL, noch bij Konow, *Das indische Drama*.

⁷ Trivikramabhaṭṭa, *Damayantikathā athavā Nalacampūḥ*, met de commentaar van Caṇḍapāla, Bombay, Nirṇaya Sāgara Press, śaka 1807 (1885), 6e ucchvāsa, p. 226-227 : het citaat uit Bāṇa begint p. 227, regel 1 van de commentaar.

⁸ A. Weber, *Verzeichniss der Sanskrit- und Prākṛit-Handschriften der Königlich-Bibliothek zu Berlin*, II, 1, Berlijn, 1886, p. 169-170, nr. 1588 ; II, 3, Berlijn, 1892, p. 1205. Vgl. J. Eggeling, *Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office*, VII, Londen, 1904, p. 1546, nr. 4049 (maar in dit hs. komt geen opgave van afstamming voor) ; zie ook nrs. 4045-50 en 7269.

⁹ Geciteerd door Guṇavinayagaṇi in zijn commentaar op de *Nalacampū* (zie beneden, noot 12), volgens Th. Aufrecht, *Catalogus Catalogorum*, I, Leipzig, 1891, p. 176, s. v. *Caṇḍasiṃha Prāgvāṭavaṃśa*. Over dezen persoon zie R. G. Bhandarkar, *Report on the search of MSS in the Bombay Presidency during the year 1882-83*, Bombay, 1884, p. 32 en p. 216.

en de leerling van Lūṅiga.¹⁰ Indien deze Lūṅiga mag geïdentificeerd worden met den Lūṅiga, waarvan sprake is in het opschrift op de Tejaḥpāla-tempel op de berg Abū,¹¹ dan was hij de oudere broeder van den minister Vastupāla, wiens tijd gesteld wordt omstreeks *saṃvat* 1298 (1241-2 n. Chr.). Caṇḍapāla, die verklaart de leerling te zijn geweest van Lūṅiga, zou dan geleefd hebben in het midden van de 13^e eeuw. Naast deze commentaar van Caṇḍapāla is nog bekend de commentaar genaamd *Sarasvatīvr̥tti* door Guṇavīnayaṅi.¹² Deze commentaar is gedagtekend 1591 n. Chr.,¹³ en maakt een aanvulling uit bij de commentaar van Caṇḍapāla.¹⁴

Over dit toneelstuk, dat aan Bāṇa toegeschreven wordt,¹⁵ schijnt niet meer bekend te zijn dan dat de titel ervan voorkomt in een catalogus van Sanskrit-hss. door Paṇḍit Rājarāmaśāstrin.¹⁶ Naar de

Sarvacarita-
prahasana

¹⁰ Tekst : *śrī yaśorājatanūjena śricamḍasinhāgrajena śrīlūṅigāvāptasiddhasārasvatena prāgvātajānāṭiyena śricamḍapālābhīdhānena damayanīvivaraṇaṃ vyaracī* (p. 170 van het hs.).

¹¹ Zie *Kīrtikaumudī*, ed. A. V. Kāṭhavate, Bombay, 1883, Appendix A, p. 2, verzen 8-9 :

*tayoḥ prathamaputro 'bhūt mantrī lūṅigasamjñayā
daivād avāpa bālo 'pi sālokyam vāsavena saḥ
pūrvam eva sacivaḥ sa kovidair gaṇyate sma guṇavatsu lūṅigaḥ
yasya nistūṣamater maṇṣayā dhikkṛteva dhiṣaṇasya dhīr api.*

Vgl. R. G. Bhandarkar, *Report on the search of Sanskrit Manuscripts in the Bombay Presidency during the year 1883-84*, Bombay, 1887, p. 21-22 ; P. Peterson, *Report on the search for Sanskrit MSS. in the Bombay Circle. 1882-83*, in *JBRAS*, 16, Extra Number, p. 123, en P. Peterson, *A Second Report of Operations in search of Sanskrit MSS. in the Bombay Circle. 1883-84*, in *JBRAS*, 17, Extra Number, Appendix.

¹² Zie J. Eggeling, *Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office*, VII, Londen, 1904, p. 1546-1547, nr. 4050, en A. B. Keith en F. W. Thomas, *Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office*, Vol. II, Part II, Londen, 1935, p. 1173, nr. 7269.

¹³ J. Eggeling, t. a. p.

¹⁴ Het is deze commentaar waarnaar verkeerdelijk verwezen wordt door Peterson, *Kādambārī*, II, inl., p. 98, en, naar Peterson's voorbeeld, door Lévi, *Théâtre indien*, p. 195.

¹⁵ Zie Aufrecht, *Catalogus Catalogorum*, I, p. 701 ; Schuyler, *A Bibliography of the Sanskrit Drama*, p. 27 ; Lévi, *Le théâtre indien*, Appendix, p. 40 en p. 81 ; Konow, *Das indische Drama*, p. 103 en p. 105, noot 15 ; Keith, *The Sanskrit Drama*, p. 182, noot 3 ; Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 122, noot 3.

¹⁶ Zie *Catalogue of the Library of the India Office. Vol. II.— Part I. Sanskrit Books*, London, 1897, p. 91, waarin deze catalogus voorkomt onder de

titel te oordelen moet het een toneelstuk geweest zijn van het *prahasana*-type, met als onderwerp lotgeval(len) van Kṛṣṇa of Śiva (*Sarva*). Aangaande Bāṇa's auteurschap is echter twijfel geuit¹⁷: mogelijk moet dit werkje worden toegeschreven aan den schrijver van het Pārvatīpariṇayanāṭaka.

Pārvatīpari-
ṇayanāṭaka

Het Pārvatīpariṇayanāṭaka¹⁸ is een toneelstuk in vijf bedrijven, met als onderwerp het tot stand komen van het huwelijk van Śiva met Pārvatī, en daaraan vastgeknoopt het verhaal, hoe Kāma door Śiva tot as verbrand werd. Dit werkje, een zeer slaafse navolging van Kālidāsa's *Kumārasaṃbhava*,¹⁹ en tevens opvallend zwak wat zijn stijl en bouw betreft, wordt aan Bāṇa toegeschreven op grond van de volgende strophe in de *prastāvanā*²⁰:

*asti kavisārvabhaumo vatsānvayajaladhikaustubho bāṇaḥ
nṛtyati yadrasanāyāṃ vedhomukharaṅgalāsikā vāṇī
tadviracitena vicitrasaṃvidhānena vastunānena sāmājikān upasthāsyāmahe,*

vert.: « Bāṇa is de vorst der dichters, het Kaustubha-juweel uit de oceaan: Vatsa's geslacht. Op zijn tong danst de redekunst, zij, de danseres op het toneel dat is Brahmā's mond. — Met dit toneelstuk, van zijn hand, waarin verwickelingen vol afwisseling voorkomen, zullen wij de vergadering onderhouden. »

R. V. Krishnamachariar was de eerste die, in de inleiding van zijn uitgave van het Pārvatīpariṇayanāṭaka, Srirangam, 1906, Bāṇa's auteurschap, waarover door sommigen²¹ reeds twijfel was

titel : « Pustakānām sūcīpatra. List of Sanskrit MSS. belonging to Mahārāja Sir Dvig Bijye, of Bulrampore, Oudh. [S. 1. et a.] Pages 48. » — In dit werkje, (Library of the India Office, nr. 395), komt het geschrift waarvan hier sprake is voor als volgt : op p. 23, onder het hoofd *atha nāṭakasūcī*, nr. 24 : *sarvacaritanāṭakam vāṇabhaṭṭakṛtam*. De catalogus eindigt met de woorden : *likhitam paṇḍitarājarāmasāstriṇā kāśmīravāsīnā*. Bij Aufrecht, *Catalogus Catalogorum*, I, p. 701 en inl., is de naam : Pandit Rādhākṛṣṇa (Lahore).

¹⁷ Konow, *Das indische Drama*, p. 103 en p. 105, noot 15; Keith, *The Sanskrit Drama*, p. 182, noot 3.

¹⁸ Ed. R. V. Krishnamachariar, (Sri Vani Vilas Series, 1), Srirangam, 1906; ed. R. Schmidt, in AKM, 13, 1917, 4; vert. K. Glaser, Triest, 1886. — Zie verder de bijzondere bibliographische lijst, beneden.

¹⁹ Een grondig onderzoek over de afhankelijkheid van het Pārvatīpariṇayanāṭaka ten aanzien van de *Kumārasaṃbhava* bij K. Glaser, *Ueber Bāṇa's Pārvatīpariṇayanāṭaka*, in SWAW, 104, 1883, p. 575-604.

²⁰ *Pārvatīpariṇayanāṭaka*, I, 4 (ed. Schmidt, p. 2, 12-15).

²¹ Aldus in de commentaar op *Caṇḍīśataka*, ed. Durgaprasad en Parab, in *Kāvyaṃālā*, Anthology, IV, 1887, p. 1, noot 1; Lévi, *Le théâtre indien*, p. 195. Zie verder de bijzondere bibliographische lijst.

geuit, positief bestreed, en het werk toeschreef aan een auteur van het einde der 14e en begin der 15e eeuw, een beschermeling van den Reddī-vorst Vema van Koṇḍaviḍu, Vāmanabhaṭṭabāṇa. Van dezen Vāmanabhaṭṭabāṇa zijn ook een *Viranārāyaṇacarita* (*Vemabhūpālacarita*), een *Śṛṅgārabhūṣaṇabhāṇa* en een *Nalābhyudaya* tot ons gekomen. De tegenstanders van Bāṇa's auteurschap, Krishnamachariar, Schmidt, Winternitz, Konow en Keith,²² beroepen zich in hoofdzaak op het volgende. Het Pārvatīpariṇayanāṭaka wordt in geen enkel later werk over dichtkunst genoemd of aangehaald, en in opzicht van stijl en bouw verschilt het grondig van de ons bekende werken van den ouderen Bāṇa. Ontkent men nu, op grond daarvan, Bāṇa's auteurschap, dan moet men het Pārvatīpariṇayanāṭaka noodgedwongen aan den lateren Vāmanabhaṭṭabāṇa toeschrijven, aangezien een derde Bāṇa, tot wien men het werk zou kunnen terugvoeren, ons niet bekend is. Hiertegen wordt dan door de voorstanders van Bāṇa's auteurschap, meest Indische geleerden als P. V. Kane en A. B. Gajendragadkar, het volgende ingebracht. De schrijver van het Pārvatīpariṇayanāṭaka noemt zich Bāṇa. Nu is bekend, dat de jongere Bāṇa zich immer Vāmanabāṇa, Vāmanabhaṭṭabāṇa, Abhinavabāṇa, Bhaṭṭabāṇa noemt, de oudere Bāṇa daarentegen nooit anders dan eenvoudig Bāṇa. Verder staat Bāṇa wel is waar als een goed prozaschrijver, maar als een slecht dichter bekend.²³ Ook is het Pārvatīpariṇayanāṭaka wellicht als een jeugdwerk van Bāṇa te beschouwen.²⁴ De sterke afhankelijkheid van Kālidāsa's Kumārasaṃbhava kan misschien verklaard worden door voorliefde van Bāṇa voor dien dichter, voorliefde die trouwens in de Harṣacarita (inleidende verzen, str. 16) duidelijk uitgesproken wordt.²⁵ Er is ook op gewezen²⁶ dat het onderwerp van het Pārvatīpariṇayanāṭaka wel overeenstemt met wat ons over Bāṇa's Śiva- en Devī-verering bekend is. Eindelijk zijn ook nog een paar plaatsen van het Pārvatīpariṇayanāṭaka en van de Harṣacarita en de Kādam-

²² Zie de bijzondere bibliographische lijst, beneden.

²³ Aldus Kane en Gajendragadkar (zie de bijzondere bibliographische lijst). Kane beroept zich op Bhoja, *Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa*, I, p. 142 en p. 146 (uitgave niet nader bepaald).

²⁴ Aldus Kane en Gajendragadkar; ook Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 122.

²⁵ Aldus Kane en Gajendragadkar.

²⁶ Winternitz, in DLZ, 39, 1918, p. 471 (zie de bijzondere bibliographische lijst).

barī vergeleken, die overeenkomst van stijl schijnen te vertonen²⁷ : aldus Harṣac. F p. 199, 10 v. v. (P p. 140, 21 v. v. ; CT p. 122) en Pārvatīpariṇayanāṭaka, I, 4 en I, 15, en Kād. P p. 48, 5-8 en Pārvatīpariṇayanāṭaka, III, 17.

*Bibliographische lijst bij het vraagstuk van het
Pārvatīpariṇayanāṭaka.*

- 1872 Pārvatīpariṇaya nātaka, translated from Sanskrit into Marāṭhī by P. B. Goḍbole (Poona, 1869), revised by V. Parashurāma Shāstrī Paṇḍit, (Dakṣhiṇā Prize Book Series, nr. 5), Bombay, 1872, p. 2-3 : schrijft P. aan Bāṇa toe op grond van 's schrijvers verklaring in de prastāvanā. Vgl. K. T. Telang, in IA, 1874, p. 219.
- 1874 K. T. Telang, *The Parvatīpariṇaya of Bāṇa*, in IA, 3, 1874, p. 219-221 : handelt uitvoerig over de overeenstemmende plaatsen in P. en in Kumārasambhava ; spreekt terloops (p. 219) ook over het auteurschap, maar zonder een bepaalde zienswijze te verdedigen (« And hence it is argued that the two Bāṇa's must really have been one and the same person. This, to say the least of it, is certainly plausible. »)
- 1883 K. Glaser, *Ueber Bāṇa's Pārvatīpariṇayanāṭaka*, in SWAW, 104, 1883, p. 575-664 (voorwoord, p. 575-577 ; tekst, p. 578-612 ; studie, p. 613-664) : onderzoekt grondig de verhouding van het P. tot Kālidāsa's Kumārasambhava ; schrijft P. aan Bāṇa toe, zonder twijfel te uiten (ook Ratnāvalī wordt aan Bāṇa toegeschreven, vgl. Nariman e. a., *Priyadarśikā*, p. XXII) ; het resultaat van zijn onderzoek (p. 616) is, dat ten tijde van Bāṇa waarschijnlijk slechts 8 sarga's van de Kumārasambhava bekend waren, en dat Bāṇa's P. als plagiaat kan worden aanzien ; Bāṇa's auteurschap wordt echter niet in twijfel getrokken.
- 1883 R. Pischel, rec. van Fritze, *Kausika's Zorn*, in GGA, 1883, p. 1238-1239 : geeft toe dat 's schrijvers verklaring in de prastāvanā steun verleent aan de stelling dat hier de Bāṇa van Kādambarī enz. bedoeld is ; maar het stuk is zo zwak dat men hier wellicht met een jeugdwerk te doen heeft, « wogegen die Bezeichnung als kavisārvabhaumaḥ spricht ».
- 1883 P. Peterson, *Kādambarī*, Bombay, 1883, inl., p. 97 (vgl. P. Peterson, *Bāṇa, his predecessors and contemporaries*, in JBRAS, 16, 1883, p. (105)-(129) : neemt aan, op grond van de overeenstemmende plaatsen in P. en Kumārasambhava, door Telang aangeduid (IA, 3, 1872, p. 219), dat Bāṇa en Kālidāsa « like the great dramatists of Greece » de gegevens voor hun toneelstukken aan een gemene bron ontleen, en zelfs dat Bāṇa en Kālidāsa tijdgenoten waren ; Bāṇa's auteurschap van P. wordt niet in twijfel getrokken.

²⁷ Kane, Gajendragadkar ; zie beneden.

- 1884 L. Fritze, rec. van K. Glaser, *Ueber Bāṇa's Pārvatīpariṇayanāṭaka*, in *Literaturblatt für Orientalische Philologie*, 1, 1884, p. 184-185 : Bāṇa's auteurschap van P. wordt niet besproken.
- 1886 P. Peterson, *The Subhāsitāvali of Vallabhadeva*, Bombay, 1886, p. 62-63 : « A fourth work, the Pārvatīpariṇayanāṭaka, professes to be written by Bāṇa ».
- 1886 K. Glaser, *Pārvatī's Hochzeit. Ein indisches Schauspiel, zum ersten Male ins Deutsche übersetzt*, Triest, 1886 (Separatabdruck aus dem Jahresberichte des K. K. Staats-Gymnasiums in Triest vom Jahre 1886) : spreekt over den schrijver, Bāṇa, op p. VIII-IX ; Bāṇa's auteurschap wordt niet in twijfel getrokken ; de opgaven over Bāṇa's leven zijn ten dele verkeerd (ook Ratnāvali wordt aan Bāṇa toegeschreven).
- 1887 *Caṇḍīśataka*, ed. Durgaprasad en Parab, in *Kāvyaṃālā*, Anthology, IV, 1887, p. 1-37, p. 1, noot 1 (commentaar) : stellen vast dat er twijfel bestaat over Bāṇa's auteurschap van P. : « tatra pārvatīpariṇayakartā kaścīd anyo bāṇakavir ayam eveti samdehaḥ ».
- 1890 S. Lévi, *Le théâtre indien*, Parijs, 1890 ; over P. op p. 58, 195, 259 ; App., p. 40 en 42 ; uitvoerig op p. 195 : twijfelt sterk aan Bāṇa's auteurschap ; zo Bāṇa dan toch de schrijver is, dan is P. stellig jeugdwerk ; het belang en de verdienste van P. is hierin gelegen, dat het zeer duidelijk de verhouding doet uitkomen van het drama tot het mahākāvya (épopée savante) ; de twijfel aangaande Bāṇa's auteurschap wordt herhaald op p. 259 en op p. 42 van Appendix (« ...témoin aussi le Pārvatīpariṇaya dont l'attribution à Bāṇa est si douteuse.»)
- 1891 R. Pischel, rec. van Lévi, *Le théâtre indien*, in GGA, 1891, p. 366-367 : schrijft P. toe aan Bāṇa (p. 366).
- 1892 The Pārvatīpariṇaya of Bāṇabhatta, ed. by M. R. Telang, Bombay, 1892 : verwerpt de stelling dat het P. niet aan Bāṇa mag worden toegeschreven, op grond hiervan, dat er geen sterk bewijs voor aanwezig is : « tat tu balavatpramāṇābhāvāc cintyam eva sudhībhir iti vijñāpayati (Maṅgeśaśarmā) », vgl. R. Schmidt, *Pārvatīpariṇaya*, in AKM, 13, 1917, 4, p. VII, noot.
- 1895 ed. Rājakumāra Mānavikrama, Calicut, 1895 : in Malayalam.
- 1898 The Parvati Parinaya of Banabhatta, with Sanskrit commentary, English notes and translation, by T. R. Ratnam Aiyar, 1st ed., (Madras Sanskrit Series, 1), Madras, 1898 (de 2e ed. is mij onbekend gebleven) : handelt over Bāṇa en het P. op p. 3-4 van de inl. ; Bāṇa's auteurschap wordt niet in twijfel getrokken.
- 1899 Pārvatīpariṇayanāṭaka, tekst, in F. A. Sanskrit Text 1899, University of Madras, ed. T. Rajagopalachariar, Kumbakonam, 1899 : bevat alleen de tekst van P.

- 1899 P. Peterson, *Kādambarī*, 3e ed., Part II, Bombay, 1899, inl., p. 97 : hetzelfde als in de 1e ed., Bombay, 1883.
- 1904 V. Henry, *Les Littératures de l'Inde*, Parijs, 1904, p. 281 en 295 : vermeldt dat het auteurschap van Bāṇa niet zeker is, maar neemt geen standpunt dienaangaande (p. 295).
- 1906 M. Schuyler, *A Bibliography of the Sanskrit Drama*, (CUIS, 3), New York, 1906, p. 26-27 : lijst van de uitgaven enz. van P., op naam van Bāṇa ; Bāṇa's auteurschap wordt niet besproken.
- 1906 M. A. Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, Diss., Parijs, 1906, p. 122-124 : aanvaardt zonder te betwisten, op grond van 's schrijvers verklaring in de *prastāvanā*, dat P. het werk van Bāṇa is ; wijst echter op de zwakte van het werkje, en uit de mening dat het wellicht een jeugdwerk van Bāṇa is.
- 1906 Parvati Parinaya, with an introduction and footnotes by Pandit R. V. Krishnamachariar (Abhinava Bhatta Bana), (Sri Vani Vilas Sanskrit Series, 1), Srirangam, 1906 : belangrijke inleiding (Sanskrit) waarin R. V. Krishnamachariar de stelling opwerpt, dat de schrijver van P. niet is Bāṇa van de *Kādambarī* enz., maar wel een zekere Vāmana-bhaṭṭabāṇa (15e eeuw), een beschermeling van den Redḍi-koning Vema (ook : Viranārayaṇa), en schrijver van een *Vemabhūpālacarita*, een *Śabdaratnākara*, en een *Śṛṅgārabhūṣaṇabhāṇa* ; de argumenten waarmede R. V. Kr. deze stelling staft zijn hoofdzakelijk de volgende : a) dat P. aan den ouderen Bāṇa is toegeschreven, vindt zijn oorsprong hierin, dat zijn naam is verward met de naam van den jongeren Bāṇa ; beiden waren afstammelingen van het Vatsa-geslacht en beiden waren goede prozaschrijvers (p. 1-2) ; b) argumentum ex silentio : het P. wordt in geen enkel werk over dichtkunst genoemd (p. 2) ; c) in opzicht van stijl verschilt P. zeer sterk met de werken van Bāṇa die ons bekend zijn (p. 3) ; d) geen derde Bāṇa is bekend (p. 4) ; e) het getuigenis van Pandit Rāmaparaśava in het weekblad *Vijñānacintāmani*, in Malabar (p. 5).
- 1906 R. Schmidt, rec. van R. V. Krishnamachariar, *Parvati Parinaya*, Srirangam, 1906, in IA, 35, 1906, p. 215-216 : vat Krishnamachariar's bewijsvoering samen ; geen eigen zienswijze schijnt te worden geuit.
- 1906 M. Krishnamacharya, *A History of the Classical Sanskrit Literature*, Madras, 1906, p. 90-93 : vat eerst Krishnamachariar's bewijsvoering samen, en voegt er dan de volgende opmerkingen aan toe : a) P. stemt ook niet overeen met werk van den jongeren Bāṇa, want dat werk is zeker niet zo slecht ; b) de aard van het onderwerp zelf heeft er schuld aan dat het werkje zo zwak is in letterkundig opzicht ; c) Bāṇa staat bekend als goed prozaschrijver maar slecht dichter ; d) het is niet uitgesloten dat Bāṇa toneelstukken geschreven heeft : ook een *Mukuta-tāḍitaka* wordt hem toegeschreven ; e) toch is het feit dat P. in geen later werk over dichtkunst vermeld wordt een sterk argument voor het auteurschap van den lateren Bāṇa.

- 1907 Pārvaṭipariṇayanāṭaka, ed. S. Nārāyaṇa Śāstrī, (F. A. Sanskrit Text Madras 1906), Madras, 1907 : bevat alleen de tekst van P.
- 1911 P. V. Kane, *The Kādambarī of Bāṇabhaṭṭa. Edited with an introduction, notes and appendices, (the portion prescribed for the i. e. in 1914 and 1916)*, Bombay, 1911 : zie onder 1921.
- 1917 R. Schmidt, *Vāmanabhaṭṭabāṇa's Pārvaṭipariṇayanāṭakam. Kritisch herausgegeben und mit Anmerkungen versehen*, in AKM, 13, 1917, 4, p. VII-VIII der inl. : stemt met R. V. Krishnamachariar's zienswijze in op grond van de volgende overwegingen : a) dat het stuk jong is, blijkt reeds hieruit, dat het in geen enkel leerboek over dichtkunst vermeld wordt ; b) in opzicht van stijl is zeer groot verschil vast te stellen met de werken van den ouderen Bāṇa, en overeenkomst met die van den jongeren Bāṇa ; c) een derde Bāṇa is niet bekend.
- 1918 M. Winternitz, rec. van R. Schmidt, *Vāmanabhaṭṭabāṇa's Pārvaṭipariṇayanāṭakam*, in AKM, 13, 1917, 4, in DLZ, 39, 1918, p. 470-471 : het feit dat de stijl van P. zo weinig overeenkomst vertoont met de eisen door Bāṇa in de inleidende verzen tot Harṣacarita uitgedrukt, en het feit dat P. in geen enkel werk over dichtkunst vermeld wordt, schijnen belangrijke gegevens te zijn om aan te nemen dat P. niet aan den ouderen Bāṇa mag worden toegeschreven. Toch blijft twijfel bestaan : immers (verwijst naar M. Krishnamacharya, *A Hist. of Class. Sanskr. Litt.*, Madras, 1906, p. 91 v. v.), de jongere Bāṇa blijkt een goed en oorspronkelijk dichter te zijn, de oudere Bāṇa was een slecht dichter, en ook het onderwerp was weinig geschikt voor een goed toneelstuk. Winternitz wijst er op, dat Bāṇa een Śivaïet was en vereerder van Devī. Hij besluit met de vaststelling dat nog een nader onderzoek is in te stellen naar de overeenkomst van taal en stijl van P. met de werken van Vāmanabhaṭṭabāṇa.
- 1919 A. B. Gajendragadkar, inl. bij de Harṣacarita-uitgave door S. D. Gajendragadkar, 2 dln., Bombay, 1918-1919, II, p. XXXIX v. v. : verwerpt de stelling van R. V. Krishnamachariar op grond van de volgende argumenten : a) de jongere Bāṇa noemt zich altijd Vāmanabāṇa, Vāmanabhaṭṭabāṇa, Abhinavabāṇa, Bhaṭṭabāṇa, terwijl de oudere Bāṇa zich steeds Bāṇa noemt zonder meer, en het is die naam die men aantreft in het P. ; b) er zijn treffende plaatsen van overeenstemming aan te wijzen tussen P. en werken van den ouderen Bāṇa : aldus Harṣac. ucchv. IV, par. 31 en P., I, 4 en 15, Kād. Peṭ, p. 48, 5-8 en P., III, 17 ; c) de gelijkenis van het P. met Kumārasambhava is niet zo sterk dat aan plagiaat moet worden gedacht : er zijn ook verschillen aan te wijzen (bv. de rol van Nārada die onbelangrijk is in Kum., belangrijk in P.) ; hierbij komt dat Bāṇa wellicht schreef om zich te oefenen, en dat hij Kālidāsa zeer bewonderde ; d) P. is een jeugdwerk van Bāṇa ; ook was Bāṇa op gebied van toneel en van gebonden rede niet zo bedreven als op gebied van proza.

- 1920 Sten Konow, *Das indische Drama*, (Grundrisz, II, 2, d), Berlijn-Leipzig, 1920 (p. 124 : « abgeschlossen 1918 »), p. 103-104, par. 108 : schijnt R. V. Krishnamachariar's zienswijze zonder voorbehoud te aanvaarden, en voegt erbij dat misschien ook het Sarvacaritaprahasana aan Vāmanabhaṭṭabāṇa moet worden toegeschreven.
- 1921 P. V. Kane, *Kādambarī*, II, Bombay, 1921, inl., p. XVIII-XX (= inl. in de verschillende uitgaven, 1911, 1913, 1914, 1918 (Harṣacarita), 1920, 1921) : verwerpt R. V. Krishnamachariar's stelling op grond van dezelfde argumenten als A. B. Gajendragadkar.
- 1922 M. Winternitz, *Geschichte der indischen Litteratur*, (Die Litteraturen des Ostens, IX, 3), III, p. 248-249 : zoals boven, onder 1918.
- 1924 A. B. Keith, *The Sanskrit Drama*, Oxford, 1924, p. 221, 239, 247, 300 : schijnt zich bij R. V. Krishnamachariar's stelling aan te sluiten (p. 247).
- 1928 A. B. Keith, *A History of Sanskrit Literature*, Oxford, 1928, p. XIII en p. 315 : neemt aan dat P. het werk is van Vāmanabhaṭṭabāṇa (p. 315) ; wijst er op dat het verschil van stijl niet toelaat P. aan den ouderen Bāṇa toe te schrijven (p. XIII).
- 1928 M. R. Kāle, *Bāṇa's Kādambarī (Pūrvabhāga)*, Bombay, 1928³, inl., p. 39 (= inl. in M. R. Kāle's volledige Kādambarī-uitg., Bombay, 1896) : « If the P. is the poet's work, (which does not seem to be unlikely), it must have been his first attempt before his poetical faculties were developed. »
- 1935 P. L. Vaidya, *Kādambarī*, I (Text), (Poona Oriental Series, 48), Poona, 1935, inl., p. 7 : vermeldt het feit dat Bāṇa's auteurschap van P. betwist wordt, maar neemt geen standpunt in dienaangaande.

Verpreide
verzen.

Een niet onbelangrijk aantal van verspreide verzen wordt onder Bāṇa's naam in de verschillende anthologieën aangetroffen. Enkele daarvan vindt men in Bāṇa's werken terug : aldus Subhāṣitāvalī, nr. 2482, *stanayugam aśrusnātam* (in de Kādambarī) ; Subhāṣitāvalī, nr. 622, *karikalabha vimuñca lolatām* (in de Harṣacarita) ; Śārṅgadharaṭṭhātī, nr. 112, *vidrāṇe rudravṛnde* (in het Caṇḍīśātaka). Andere weer worden ook aan andere dichters toegeschreven, aldus Śārṅgadharaṭṭhātī, nr. 380, *mṛtyuḥ śārīragoptāram*, dat in hss. ook onder naam van den dichter Vyāsa voorkomt.

De lijst die hier volgt²⁸ bevat al die verzen, voorkomende in de

²⁸ Een volledige lijst van verzen, die in de teksten die bekend zijn aan Bāṇa zijn toegeschreven, bij F. W. Thomas, *Kavīndravacanāsamuccaya*, (Bibliotheca Indica, n. reeks, 1309), Calcutta, 1912, p. 55-59.

gedrukte anthologieën : Subhāṣitāvali,²⁹ Śārṅgadharapaddhati,³⁰ en Kavīndravacanasamuccaya, die zo niet met zekerheid, dan toch zonder betwisting aan Bāṇa toegeschreven zijn. Zijn er niet in opgenomen : a) verzen die niet zonder betwisting aan Bāṇa zijn toegeschreven, ongeacht of de betwisting voorkomt in een hs. of in een gedrukte tekst ; b) verzen die voorkomen in de Kādambarī, in de Harṣacarita of in het Caṇḍīśataka ; c) verzen die alleen in hs. worden aangetroffen.

1. Verzen van Bāṇa die als dusdanig voorkomen in de Subhāṣitāvali, hetzij dat zij alleen in de Sbhv. voorkomen, hetzij dat zij daarnaast ook voorkomen in hss, of in gedrukte teksten :

1. Sbhv. nr. 492 : *ekaikātiśayālavaḥ*.
2. Sbhv. nr. 1837 : *gambhīrasyāpi sataḥ*.
3. Sbhv. nr. 1715 : *grīṣmoṣmaploṣaśuṣyat* (ook in hs. en in Śp. nr. 3855).
4. Sbhv. nr. 2423 : *ghrātvā śronīm ajāyā* (ook in Śp. nr. 586 [anoniem]).
5. Sbhv. nr. 1390 : *duḥkhadaśām praviśantyāḥ* (ook in hs. [waarschijnlijk, in het hs. luidt het begin : *duḥkhāni samdiśantyāḥ*]).
6. Sbhv. nr. 1709 : *dūrād eva kṛtāñjalir na* (ook in hs. en in Śp. nr. 3859).
7. Sbhv. nr. 1853 : *dvāraṃ gr̥hasya pihitam* (ook in hs. [anoniem] en in Śp. nr. 3940 [anoniem]).
8. Sbhv. nr. 1810 : *nilotpalavane rejuḥ*.
9. Sbhv. nr. 2120 : *patatu tavorasi satatam* (ook in hs., in Śp. nr. 3695 en in Kvs. nr. 312).
10. Sbhv. nr. 493 : *prītiṃ na prakāṣikaroti* (ook in hs.).
11. Sbhv. nr. 1791 : *babhūva gāḍhasamtāpā*.
12. Sbhv. nr. 138 : *mukhamātreṇa kāvyasya* (ook in Śp. nr. 160).
13. Sbhv. nr. 2592 : *vaktrāmbhojaṃ sarasvaty* (ook in Bhojaprabandha, 227, en in Kāvyaaprakāśa, ad VII [anoniem]).
14. Sbhv. nr. 632 : *varam iyam aṅkuśakṣatir*.
15. Sbhv. nr. 1075 : *viyoginīcandanapaṅkaḥ*.
16. Sbhv. nr. 1708 : *sarvāsārudhi dagdhavīrudhi* (ook in hs., in Śp. nr. 3854, in Sarasvatīkaṅṭhābharaṇa ad II, 91, v. 170 [anoniem], en Hemacandra, Kāvyaṅuśāsanā, p. 207 [anoniem]).
17. Sbhv. nr. 1710 : *svedāmbhaḥkaṇikācītena*.
18. Sbhv. nr. 1836 : *he hemanta smarīṣyāmi* (ook in hs. [anoniem] en in Śp. nr. 3923 [anoniem]).

²⁹ Vallabhadeva, *Subhāṣitāvali*, ed. P. Peterson en P. Durgaprasad, (BSS, 31), Bombay, 1886.

³⁰ *Śārṅgadharapaddhati*, ed. P. Peterson, I [alleen verschenen], (BSS, 37), Bombay, 1888.

II. Verzen van Bāṇa die als dusdanig voorkomen, niet in Subhāṣitāvali, wel echter in Śārṅgadharapaddhati, hetzij dat zij in Śp. alleen voorkomen, hetzij dat zij voorkomen én in Śp. én in enig hs. of gedrukte tekst :

1. Śp. nr. 3934 : *anyonyāhitadanta nādamukharam* (ook in hs.).
2. Śp. nr. 3397 : *udyadbarhiṣi durdarāravapuṣi* (ook in hs. [met variant *nṛtyadbarhiṣi...*], in Sarasvatikanṭhābharāṇa ad II, 91 [anoniem], en in Padyaracānā, VII, 12).
3. Śp. nr. 3851 : *kārañjīḥ kuñcayanto* (ook in hs. [anoniem]).
4. Śp. nr. 498 : *dāmodarakarāghāta* (ook bij Kṣīrasvāmin ad Amara-koṣa, I, 1, 5, 7).
5. Śp. nr. 3946 : *puṅyāgnau pūrṇavāñchaḥ* (ook in hs. [anoniem], en in Sbhv. nr. 1857 [anoniem]).
6. Śp. nr. 3857 : *bhrāmyaccitkārācakra* (ook in hs.).
7. Śp. nr. 3856 : *vātākīrṇaviśirna* (ook in hs [anoniem] en in Sbhv. nr. 1713 [anoniem]).

III. Verzen van Bāṇa die als dusdanig noch in Subhāṣitāvali, noch in Śārṅgadharapaddhati, wel echter in Kavīndravacanasamuccaya voorkomen:

1. Kvs. nr. 93 : *tāpaṃ stamberam asya.*
2. Kvs. nr. 94 : *vātāḥ pānthanakhaṃpacāḥ.*

BĀṆA IN DE LATERE SANSKRIT LITERATUUR.

De vroegste vermelding wordt aangetroffen bij Trivikramabhṭṭa (c. 915), die aan Bāṇa de 14^e str. wijdt van de inleidende verzen van zijn *Nalacampū*¹ :

*śaśvod bāṇadvitīyena namadākāradhāriṇā
dhanuṣeva guṇāḍhyena niḥśeṣo rañjito janaḥ,*

vert. : « Steeds weer zijn alle mensen in vreugdevolle stemming gebracht door Guṇāḍhya, die van Bāṇa vergezeld is, en die zich niet hoogmoedig aanstelt, zoals (alle vijanden steeds gemakkelijk overwonnen worden) door een (met een pees bespannen, of voortreffelijke) boog, (die van pijlen voorzien is), en (waarvan het uiterlijk gebogen is). »

¹ *Damayantikathā athavā Nalacampūḥ*, ed. Nirṇaya Sāgara Press, Bombay, (śaka 1807) 1885, p. 6. Vgl. Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXIV, noot ; Lacôte, *Essai sur Guṇāḍhya*, p. 283-284.

Evenzo spreekt Dhanapāla (c. 972) over Bāṇa in de inleidende verzen van zijn *Tilakamañjarī*, 26^e 2 en 27^e strophen 3 :

*kevalo 'pi sphuran bāṇaḥ karoti vimadān kavīn
kiṃ punaḥ kṛtasamādhānapulindhrakṛtasamnidhiḥ
kādambarisahodaryā sudhayā vaibudhe hr̥di
harṣākhyāyikayā khyātiṃ bāṇo 'bahir iva labdhavān,*

vert. : « De schitterende (voortsnellende) Bāṇa (pijl) alleen reeds berooft de dichters (olifanten) van hun trots (woestheid). Hoeveel te meer het geheel (de nabijheid) dat (die) is tot stand gebracht door Pulindhra (den jager), die de voltooiing (het opleggen van de pijl) bewerkt heeft ? Zoals de oceaan roem heeft verworven in het hart der goden door de nectar (die de gelijke is van de brandewijn), zo ook Bāṇa door zijn verhaal over Harṣa, dat de broeder is van de Kādambarī. »

In verschillende van de aan Rājaśekhara (9^e-10^e eeuw) toegeschreven verzen wordt over Bāṇa gesproken. Meestal verschijnt Bāṇa hier in gezelschap van andere dichters, als in dit vers 4 :

*aho prabhāvo vāgdevyā yan mātāṅgadvīkaraḥ
śrīharṣasyābhavat sabhyaḥ samo bāṇamayūrayoḥ,*

vert. : « Hoe groot is toch de macht van de godin van het Woord, dat Mātāṅgadvīkara, de gelijke van Bāṇa en Mayūra, aan het hof van Z. M. Harṣa verbleef ! »

Evenzo in dit vers 5 :

² Reeds besproken boven, p. 18.

³ Dhanapāla, *Tilakamañjarī*, ed. P. Bh. Śāstrī en K. P. Parab, (*Kāvya-mālā*, sep. ser., 85, 1903), p. 3. Vgl. Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. IV, noot, en p. XXV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 8.

⁴ *Śārṅgadharapaddhati*, ed. P. Peterson, Bombay, 1888, p. 30, nr. 189, en ed. Th. Aufrecht, in ZDMG, 27, 1873, p. 77 ; *Karpūramañjarī*, ed. Kāvya-mālā, sep. ser., 4, 1887, p. 8 ; *Sāktimuktāvalī*, bij Peterson, in JBRAS, 17, 1, p. 59, nr. 21 ; *Subhāṣitaratnabhāṅḍāgāra*, ed. K. P. Parab, Bombay, 1905⁴, p. 37, nr. 37 ; Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 98 ; Quackenbos, *Mayūra*, p. 9, met bespreking ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. V, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 4.

⁵ *Śārṅgadharapaddhati*, p. 30, nr. 188, resp. p. 77 ; *Karpūramañjarī*, p. 10 ; *Sāktimuktāvalī*, p. 60, nr. 30 ; *Subhāṣitaratnabhāṅḍāgāra*, p. 38, nr. 69 ; Gray, *Vāsavadattā*, p. 4 ; Quackenbos, *Mayūra*, p. 11 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. VI, noot.

*bhāso rāmilasaumilau vararuciḥ śrīsāhasāṅkaḥ kavir
meṅṭho bhāravikālidāsataralāḥ skandhaḥ subandhuś ca yaḥ
daṇḍi bāṇadivākarau gaṇapatiḥ kāntaś ca ratnākaraḥ
siddhā yasya sarasvatī bhagavatī ke tasya sarve 'pi te,*

vert. : « Bhāsa, Rāmila, Saumila, Vararuci, de dichter Sāhasāṅka, Meṅṭha, Bhāravi, Kālidāsa, Tarala, Skandha en Subandhu, Daṇḍin, Bāṇa, Divākara, Gaṇapati, en de beminnelijke Ratnākara, — wat zijn deze zelfs allen voor hem, die de verheven godin van het Woord heeft verworven ? »

Eindelijk ook nog in dit vers ⁶ :

*śabdārthayoḥ samo gumphaḥ pāñcālī ritir ucyate
śilābhaṭṭārikāvāci bāṇoktiṣu ca sā yadi,*

vert. : « Als zij in het woord van Śilābhaṭṭārikā en in de gezegden van Bāṇa voorkomt, heet de *pāñcālī rīti* te zijn de gelijke samenvoeging van klank en betekenis. »

In het volgende vers van dezen dichter wordt Bāṇa alleen bezongen ⁷ :

*sahaṣacaritārabdhādbhutakādambarīkathā
bāṇasya vāṅy anāryeva svacchandā bhramati kṣitau,*

vert. : « Evenals een eerloze, zo zwerft Bāṇa's stem, sinds zij benevens de Harṣacarita het wonderbaar Kādambarī-verhaal heeft begonnen, naar eigen zin over de aarde. »

Over de rivaliteit van Bāṇa en Mayūra aan Harṣa's hof handelt volgend vers uit Padmagupta's *Navasāhasāṅkacarita* (c. 1005) ⁸ :

⁶ *Śārṅgadhara-paddhati*, p. 29, nr. 179 [anoniem] ; *Karpūramañjarī*, p. 10 ; *Sūktimuktāvalī*, p. 60, nr. 27 ; *Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra*, p. 37, nr. 26 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXIV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 8.

⁷ *Sūktimuktāvalī*, p. 59, nr. 17 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXIV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 8. Peterson voegt hier nog het vers *bāṇena hr̥dī lagnena* aan toe, maar dit wordt door anderen aan Trilocana toegeschreven : vgl. Quackenbos, *Mayūra*, p. 53, en beneden, onder Trilocana, p. 48.

⁸ Padmagupta, *Navasāhasāṅkacarita*, ed. V. S. Islāmpurkar, (BSS, 53), Bombay, 1895, 2e ucchvāsa, 18e vers ; Quackenbos, *Mayūra*, p. 13, met bespreking ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. V, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 4. Vgl. boven, p. 27.

*sa citravarṇavicchittihārīṇor avanīśvaraḥ
śrīharṣa iva saṃghaṭṭaṇi cakre bāṇamayūrayoḥ,*

vert. : « De koning bracht tot stand een tegen-elkaar-botsen van zijn pijlen en de pauwen, pijlen die liefelijk waren door de gevariëerde schikking van de letters [die er op waren aangebracht], en pauwen (die liefelijk waren door de schikking van hun bonte kleuren) ; evenals Z. M. Harṣa (naijver tot stand bracht) tussen Bāṇa en Mayūra, (die verrukkelijk waren door de wonderbare schikking van hun woorden). »

Soḍḍhala (1016-1050 n. Chr.) prijst Bāṇa op verschillende plaatsen in zijn *Udayasundarikathā*.⁹ Aldus p. 2, l. 23-26¹⁰ :

*śrīharṣa ity avanivartiṣu pārthiveṣu
nāmnaiḥ kevalam ajāyata vastutas tu
gīrharṣa eṣa nijasaṃsadi yena rājñā
saṃpūjitaḥ kanakakoṭīśatena bāṇaḥ,*

vert. : « Onder de vorsten op aarde werd Śrīharṣa alleen maar met name geboren ; in werkelijkheid echter was deze een *gīrharṣa* (« vreugde van het lied ») in zijn eigen vorstenvergadering. Deze vorst vereerde Bāṇa met honderd koṭī's gouds. »

p. 3, l. 14-17¹¹ :

*bāṇasya harṣacarite niśitām udīkṣya
śaktim na ke 'tra kavitastramadaṃ tyajanti
māndyaṃ na kasya ca kaver iha kālidāsa-
vācāṃ rasena rasitasya bhavaty adhr̥ṣyam,*

vert. : « Welke personen, hier op aarde, laten hun trots op het wapen van hun dichterschap niet varen, nadat zij het scherpe wapen van Bāṇa in de Harṣacarita hebben aanschouwd ? En bij welken dichter, op deze aarde, ontstaat er, nadat hij met genot de stem van Kālidāsa heeft gesmaakt, geen onoverwinnelijke traagheid ? »

⁹ Soḍḍhala, *Udayasundarikathā*, ed. C. D. Dalal en E. Krishnamacharya, (Gaekwad's Oriental Series, 11), Baroda, 1920.

¹⁰ Vgl. Nariman e. a., *Priyadarśikā*, inl., p. XLII ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XL.

¹¹ Vgl. Keith, HSL, p. 336 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXV.

p. 154, l. 8-9 :

*bāṇaḥ kavīnām iha cakravartī cakāsti yasyojvalavarṇaśobhā
ekātapatram bhuvi puṣpabhūtivamśāśrayam harṣacaritram eva,*

vert. : « Bāṇa is op deze wereld de wereldheerser der dichters : de luister van zijn prachtige woorden verspreidt glans ; de Harṣacarit[r]a zelf, de toevlucht van het geslacht van Puṣpabhūti, is zijn enig zonnescerm op aarde ! »

en p. 157, l. 4-7 ¹² :

*vāgīśvaram hanta ra(bha)je 'bhinandam
artheśvaram vākpatirājam īde
raseśvaram staumi ca kālidāsam
bāṇam tu sarveśvaram ānato 'smi,*

vert. : « O, ik vereer Abhinanda, den meester van het woord, ik prijs Vākpatirāja, den meester van de betekenissen, en ik loof Kālidāsa, den meester van de stemmingen ! — Maar voor Bāṇa ben ik neergebogen, die de meester is van alle ! »

Ook in de loop van zijn verhaal spreekt Soḍḍhala op verschillende plaatsen over Bāṇa. Aldus p. 27, 4 v. v., en p. 152, 7-8.

In de inleidende verzen van de *Āryāsaptaśatī* van Govardhana (11^e eeuw) treft men volgend vers aan over Bāṇa ¹³ :

*jātā śikhaṇḍinī prāg yathā śikhaṇḍī tathāvagacchāmi
prāgalbhyam adhikam āptum vāṇī bāṇo babhūveti,*

vert. : « Zoals Śikhaṇḍinī eertijds Śikhaṇḍin werd, zo meen ik dat ook Vāṇī (het Woord) Bāṇa is geworden, om zich grotere stoutheid toe te eigenen. »

Maṅkha (eerste helft der 12^e eeuw) noemt Bāṇa op verschillende plaatsen in zijn *Śrīkaṇṭhacarita*. Deze plaatsen zijn de volgende ¹⁴ :

¹² Vgl. Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXV, noot.

¹³ Govardhana, *Āryāsaptaśatī*, ed. Kāvyaṃālā, sep. ser., 1, 1886, p. 13, str. 37. Vgl. Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 113 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 8.

¹⁴ Maṅkha, *Śrīkaṇṭhacarita*, ed. Kāvyaṃālā, sep. ser., 3, 1887.

2^e sarga, vers 53 ¹⁵ :

*meṅṭhe svardviradādhirohiṇi vaśaṃ yāte subandhau vidheḥ
 śānte hanta ca bhāravau vighaṭite bāṇe viśādasprśaḥ
 vāgdevyā viramantu mantuvidhurā drāg dṛṣṭayaś ceṣṭate
 śiṣṭaḥ kaścana sa prasādayati tāṃ yadvāṇisadvānīṇī,*

vert. : « Dat de radeloze blikken van de godin van het Woord, welke, nu Meṅṭha de hemel-olifant heeft bestegen, Subandhu onder de macht van het Lot is geraakt, en Bhāravi, helaas, de rust is ingegaan, en Bāṇa gestorven is, door wanhoop overmeesterd is, — dat haar blikken spoedig tot rust komen : gelijk wie van die overblijven zich inspant zal haar, die een voortreffelijke danseres is bij zijn stem, voor zich winnen ! »

25^e sarga, vers 46 ¹⁶ :

*bāṇopamaḥ prabandho laṅkaka tava patralabdhadūragatiḥ
 vidhyati kasya na hṛdayaṃ vividhasamajyāniveśena,*

vert. : « Wiens hart kwetst niet uw kunstwerk, o Laṅkaka, door te verblijven in verschillende vergaderingen, uw kunstwerk, dat Bāṇa evenaart (*dat een pijl gelijk is*), en dat zich ver uitstrekt op de beschreven bladen (*dat zich ver weg beweegt wegens de veren*).

25^e sarga, vers 60 ¹⁷ :

*tribhiḥ kāṇḍaiḥ ādyaḥ kavir amum avidhyat tadanu ca
 kṣato bāṇenāyaṃ tadapī vidadhe cāpalakalām
 alaṃkāra tvatkaiḥ pratipadanibaddhadhvanilavair
 athedānīm antaḥkaraṇahariṇaḥ śāmyati mama,*

vert. : « De eerste dichter [Vālmīki] doorboorde hem [de antilope, mijn gemoed] met drie pijlen, en nadat hij daarop door Bāṇa (*door een pijl*) was gekwetst, liet hij toch nog een weinig beweeglijkheid blijken. Alaṃkāra, door uw minieme hoeveelheden van in elk woord vervatte klanken (*gesuggereerde betekenissen*) is thans de antilope, mijn gemoed, rustig. »

¹⁵ t. a. p., p. 28. Vgl. Gray, *Vāsavadattā*, p. 4 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XIV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 9.

¹⁶ t. a. p., p. 343. Vgl. Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXV, noot.

¹⁷ t. a. p., p. 345. Vgl. Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXV, noot.

In de inleidende verzen van Kavirāja's *Rāghavapāṇḍavīya* (einde der 12^e eeuw) bevindt zich deze vermelding¹⁸ :

*subandhur bāṇabhaṭṭas ca kavirāja iti trayah
vakroktimārganipuṇās caturtho vidyate na vā,*

vert. : Subandhu, Bāṇabhaṭṭa en Kavirāja, deze drie zijn bedreven op het pad der dubbelzinnigheid ; een vierde is er niet ! »

Evenzo in de inleidende verzen van Someśvara's (1179-1262) *Kīrtikaumudī*¹⁹ :

*yuktaṃ kāḍambarīṃ śrutvā kavayo maunam āśritāḥ
bāṇadhvanāv anādhyāyo bhavalīti smṛtir yataḥ,*

vert. : « Na Kāḍambarī te hebben aangehoord, onderhouden de dichters een gepast stilzwijgen. Vandaar dat geleerd wordt : Bij het geluid van Bāṇa (*van het bāṇa-instrument*) wordt de studie onderbroken²⁰ ! »

In Ballāla's *Bhojaprabandha* komt, als boven reeds is opgemerkt,²¹ dit vers voor²² :

*niḥśvāso 'pi na niryāti bāṇe hṛdayavartmani
kiṃ punaḥ prakāṣṭopapadabaddhā sarasvatī,*

vert. : « Alleen reeds bij de gedachte aan Bāṇa stokt onze adem ! Hoeveel te meer (*houdt op*) de geleerdheid, die men blijken laat in woorden vol hoogmoed ? »

Vāmanabhaṭṭabāṇa (15^e eeuw) spreekt over Bāṇa op de volgende plaatsen van zijn *Vīranārāyaṇacarita* (*Vemabhūpālacarita*)²³ :

¹⁸ Kavirāja, *Rāghavapāṇḍavīya*, ed. Kāvyaṃālā, sep. ser., 62, 1897, le sarga, v. 41 (p. 14). Vgl. Gray, *Vāsavadattā*, p. 3 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XIII, noot, en p. XXV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 9.

¹⁹ Someśvara, *Kīrtikaumudī*, ed. A. V. Kāṭhavate, (BSS, 25), Bombay, 1883, le sarga, v. 15 (p. 2). Vgl. Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXIV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 8.

²⁰ Aldus volgens de aantekening van Kāṭhavate, *Kīrtikaumudī*, Notes, p. 2.

²¹ Boven, p. 18-19.

²² Ballāla, *Bhojaprabandha*, ed. S. Vidyabhusan, Calcutta, 1919, p. 170 (str. 238).

²³ Vāmanabhaṭṭabāṇa, *Vīranārāyaṇacarita*, ed. R. V. Krishnamachariar, (Sri Vani Vilasa Sanskrit Series, 16), Srirangam, 1910.

1^e ucchvāsa, vers 6²⁴ :

*bāṇād anye kavayaḥ kāṇāḥ khalu sarasagadyasaraṇīṣu
iti jagati rūdham ayaśo vāmanabāṇo 'pamārṣṭi vatsakulaḥ,*

vert. : « Vāmanabāṇa, die tot het geslacht van Vatsa behoort, wist de schande uit, die over de aarde gekomen is, omdat sedert Bāṇa de andere dichters slechts eenogigen waren op de paden van het smaakvolle proza. »

4^e ucchvāsa, eindverzen²⁵ :

*pratikavibhedanabāṇaḥ kavītātarugahanaviharaṇamayūraḥ
sahrdayalokasubandhur jayati śrībhaṭṭabāṇakavirājaḥ
jayati kavibhaṭṭabāṇo dadhati kavimmanyabhāvam anye 'pi
pradyotayati ravau dyāṃ khadyotākhyā na kiṃ nu kiṭamaṇiḥ
sugūṇālamkṛtisubhagā phaṇitir iyaṃ bhaṭṭabāṇa bhavadīyā
adharayati vidhutanakhamukhamukharitaviṇāninādāmādhuryam,*

vert. : « Heil den vorst der dichters, den verheven Bhaṭṭabāṇa ! Hem die een Bāṇa (*pijl*) is om elk dichter te doorboren, die de Mayūra (*pauw*) is om weg te nemen de dichtheid der bomen van de dichterschap, die de Subandhu (*vriend*) is van de met smaak begaafde lieden. — De dichter Bhaṭṭabāṇa zegeviert, ook indien een ander de gedachte koestert, een dichter te zijn : als de zon de hemel niet verlicht, hoeveel minder dan het insect dat men vuurkever noemt ? O Bhaṭṭabāṇa, deze taal van u, die liefelijk is door een voortreffelijke opsiering, zij overtreft de zoetheid van de klanken van een met de heen en weer bewogen toppen der nagels bespeelde luit ! »

Tot dezelfde tijd behoort het volgende vers van Jayadeva (1500-1577 n. Chr.) in zijn *Prasannarāghava*²⁶ :

*yasyāś coraś cikuranikaraḥ karṇapūro mayūro
bhāso hāsaḥ kavikulaguruḥ kālidāso vilāsaḥ*

²⁴ t. a. p., p. 2.

²⁵ t. a. p., p. 210. Vgl. Gray, *Vāsavadattā*, p. 5

²⁶ Jayadeva, *Prasannarāghava*, ed. K. P. Parab, Nirṇaya Sāgara Press, Bombay, 1893, 1^e aṅka, v. 22 (p. 7, l. 11-14). Vgl. Th. Aufrecht, *Catalogus Codicum MSS. Sanscriticorum Bibliothecae Bodleianae*, Oxford, 1859-1864, p. 142 a ; *Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra*, p. 56, v. 67 ; Quackenbos, *Mayūra*, p. 54 ; Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 9, noot 1.

*harṣo harṣo hr̥dayavasatiḥ pañcabāṇas ca bāṇaḥ
keṣām naiṣā kathaya kavitākāminī kautukāya,*

vert. : « Zeg, bij wien zou de minnares, die is de dichtkunst, geen interesse opwekken ? Cora is haar haarbos, Mayūra haar oorsieraad, Bhāsa haar lach, Kālidāsa, de leermeester van het geslacht der dichters, haar verliefd gebarenspeel, Harṣa haar vreugde, en Bāṇa haar liefdegod, die in de harten woont. »

Ten slotte dit vers van Trilocana ²⁷ :

*hr̥di lagnena bāṇena yan mando 'pi padakramaḥ
bhavet kavikuraṅgāṇām cāpalaṃ tatra kāraṇam,*

vert. : « Dat de antilopen, die zijn de dichters, niettegenstaande Bāṇa (een pijl) in hun hart verwijlt, toch nog een — hoewel langzame — stap vooruit zetten, daarvan is hun beweeglijkheid (lichtzinnigheid) de oorzaak. »

en het volgende van Śrīcandradeva ²⁸ :

*śleṣe kecana śabdagumphaṣaye kecid rase cāpare
'laṃkāre katicit sadarthaviṣaye cānye kathāvarṇane
āḥ sarvatra gabhīradhīrakavitāvindhyāṭavīcāturī-
saṃcārī kavikumbhikumbhabhiduro bāṇas tu pañcānanaḥ,*

vert. : « Sommigen [zijn bedreven] in de woordspeling, sommigen op het gebied van klank en samenvoeging, en anderen in de stemming, enkelen in de stijlfiguur, en anderen in de vertelling en de beschrijving, die zich op het gebied van voortreffelijke objecten uitstrekken. Maar op alle gebieden [is] Bāṇa [bedreven], Bāṇa, de leeuw die met behendigheid in het diepe, afschrikwekkende

²⁷ *Śārṅgadharapaddhati*, ed. Peterson, nr. 186, ed. Aufrecht, p. 32 ; *Sūktimuktāvalī*, bij Peterson, in *JBRAS*, 17, 1, p. 59, nr. 17, waar dit vers aan Rājasekhara is toegeschreven ; *Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra*, p. 37, v. 25 ; Quackenbos, *Mayūra*, p. 53 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 9.

²⁸ *Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra*, p. 37, v. 28 ; *Subhāṣitaratnakośa*, bij R. G. Bhandarkar, *Report on the Search for Sanskrit Manuscripts in the Bombay Presidency during the years 1883-84*, Bombay, 1887, p. 360, v. 19 ; Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 113 ; Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XXV, noot ; Vaidya, *Kādambarī*, I, inl., p. 9.

Vindhya-woud der dichtkunst rondzwerft, en die de slapen der olifanten, de dichters, stukrijt ! »

en het volgende van Dharmadāsa, *Vidagdhamukamaṇḍana* ²⁹ :

*rucirasvaravarṇapadā rasabhāvavatī jaganmano harati
tat kiṃ taruṇī na hi na hi vāṇī bāṇasya madhuraśīlasya,*

vert. : « Doordat zij een liefelijke stem (*klanken*), een [liefelijke] huidskleur (*lettergrepen*) en [liefelijke] voeten (*woorden*) heeft, en in het bezit is van aanvalligheid (*gevoel*) en affectie (*stemmingen*), verrukt zij het gemoed der mensen ! — Is een jonge vrouw bedoeld? Neen, neen : het is de stem van den zoet-geaarden Bāṇa ! »

Anoniem zijn de volgende verzen :

*māghaś coro mayūro muraripur aparo bhāraviḥ sāravidyaḥ
śrīharṣaḥ kālidāsaḥ kavir atha bhavabhūtyāhvayo bhojarājāḥ
śrīdaṇḍī dīṇḍimākhyaḥ śrutimukutaḡurur bhallaṭo bhaṭṭabāṇaḥ
khyātaś cānye subandhvādaya iha kṛtibhir viśvam āhlādayanti,*

vert. : « Māgha, Cora, Mayūra, de tweede vijand van Mura, Bhāravi, die de opperste wijsheid bezit, Harṣa, Kālidāsa, dan de dichter die Bhavabhūti heet, koning Bhoja, Daṇḍin, bijgenaamd «de Trom», Bhallaṭa, die zwaar is door de diadeem der geleerdheid, Bhaṭṭabāṇa, en andere beroemdheden, zoals Subandhu, — deze verblijden het heelal door hun gewrochten ! » ³⁰

*bhagnaḥ kāvyaikameruḥ kavivipaṇimahāratnarāśir viśīrṇaḥ
śuśkaḥ śabdaughasindhuḥ pralayam upagato vākyamāṇikyakoṣaḥ
divyoktīnāṃ nidhānaṃ nidhanam upagataṃ hā hatā divyavāṇī
bāṇe dūraprayāṇe praṇayini vidhinā śāyite dīrghanidrām,*

vert. : « De enige Meru van de dichtkunst is neergestort ; de hoop grote edelstenen op de markt der dichters is verstrooid ; de machtige stroom van klanken is verdroogd ; de schat van robijnen in de vorm van woorden is vernietigd ; de verzameling van he-

²⁹ IV, 27. Zie J. Haeberlin, *Kāvya-Sangraha. A Sanskrit Anthology, being a Collection of the best smaller Poems in the Sanscrit Language*, Calcutta, 1847, (p. 269-311), p. 305 ; S. H. Shāh, *Mahākavibāṇaḥ tatkr̥tayaś ca*, Amod, 1917, p. 28 ; Kale, *Kādambarī Pūrvabhāga*, inl., p. 35.

³⁰ *Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra*, p. 56 ; Gray, *Vāsavadattā*, p. 5.

melse gezegden is ten onder gegaan ! Wee, de goddelijke Stem is getroffen, nu Bāṇa, haar geliefde, die zich ver weg heeft begeven, door het Lot in een lange slaap is neergestrekt ! »³¹

*gadyāni niravadyāni hr̥dyāni kasya no 'mude
kavitākāminīpañcabāṇabāṇakaviśituḥ,*

vert. : « Wien onzer strekt het onberispelijk, aangenaam proza van den dichtervorst Bāṇa, den liefdegod van de minnares, die de dichtkunst is, tot smart ? »³²

Eindelijk kunnen hier nog de volgende op Bāṇa betrekking hebbende spreekwoorden worden vermeld : *kādambarīrasajñānām āhāro 'pi na rocate*, « Hun die de smaak van Kādambarī (*wijn*) kennen, smaakt ook het voedsel niet meer³³ ! », en *bāṇocchīṣṭaṃ jagat sarvam*, « De gehele wereld heeft Bāṇa onder zijn macht gebracht ! »³⁴

Werken over
dichtkunst,
commen-
taren en
opschriften

Vāmana, *Kāvyaḷamkārasūtra* (c. 800), bespreekt Kād. P p. 6, 4 *anukaroti bhagavato nārāyaṇasya* bij de 44^e sūtra van V, 2.³⁵ Ānandavardhana, *Dhvanyāloka* (c. 850), haalt verschillende plaatsen aan uit de Harṣacarita en de Kādambarī. Aldus in de 2^e uddyota, bij vers 17³⁶ (vgl. Kād. P p. 189, 18 v. v.), herhaaldelijk bij vers 25,³⁷ en in de 3^e uddyota, bij vers 1.³⁸ Kuntaka, *Vakroktijīvita* (tweede helft der 10^e eeuw), noemt Bāṇa en de Harṣacarita,³⁹ en

³¹ Shāh, *Mahākavibāṇaḥ*, p. 29.

³² Shāh, *Mahākavibāṇaḥ*, p. 29.

³³ Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 119, noot.

³⁴ Shāh, *Mahākavibāṇaḥ*, p. 28 ; Kale, *Kādambarī Pūrvabhāga*, p. 35. Niets hierover bij O. Böhtlingk, *Indische Sprüche*, 2 dln., St. Petersburg, 1870-1872², noch bij A. Blau, *Index zu Otto Böhtlingks Indischen Sprüche*, in AKM, 9, 1893, 4.

³⁵ Vāmana, *Kāvyaḷamkārasūtra*, ed. Kāvyaḷamālā, sep. ser., 15, 1889, p. 72, 3 v. v. ; vert. G. Jhā, in *Indian Thought*, 4, 1912, p. 111-112.

³⁶ Ānandavardhana, *Dhvanyāloka*, ed. Kāvyaḷamālā, sep. ser., 25, 1891, p. 87, 2 ; vert. H. Jacobi, in ZDMG, 56, 1902, p. 610. — De meeste van de van hier af aangestipte vermeldingen worden ook door Kane (*Kādambarī*, II, inl.) en Vaidya (*Kādambarī*, I, inl.) aangehaald.

³⁷ t. a. p., resp. p. 99, 2 v. v., en p. 763 ; p. 100, 8 v. v., en p. 764 ; p. 101, 4 v. v., en 764.

³⁸ t. a. p., resp. p. 127, 3 v. v., en p. 777.

³⁹ Kuntaka, *Vakroktijīvita*, ed. S. K. De, (Calcutta Oriental Series, 8), Calcutta, 1923, p. 52, 5-6.

voert in de 1^e unmeṣa, bij vers 22 van de tekst,⁴⁰ en in de 2^e unmeṣa, bij vers 11 van de tekst, en vers 35-36 van de commentaar,⁴¹ plaatsen uit de Harṣacarita aan. Mammaṭa, *Kāvyaṣaṣṭakāśa* (11^e eeuw), citeert als voorbeeld bij de 111^e sūtra van de 10^e ullāsa⁴² het in de Harṣacarita voorkomende vers (HF p. 142, 7-10) *paścād aṅghrī prāsārya*. Volgens Kane⁴³ noemt hij Bāṇa met name, en citeert hij ook uit het Caṇḍīśataka, maar die plaatsen heb ik niet teruggevonden. Kṣemendra (11^e eeuw) citeert van Bāṇa in zijn *Kavikaṅṭhābharaṇa*, onder II, 9⁴⁴ het vers *kaṭu kvaṇanto maladāyākāḥ* (Kād. P p. 2, 5-6), en in zijn *Aucityālaṃkāra*, onder vers 14,⁴⁵ het vers *hāro jalārdravasanaṃ*,⁴⁶ onder vers 20,⁴⁷ het vers *stanayugam aśrusnātam* (Kād. P p. 12, 20-21), en onder vers 20,⁴⁸ het vers *jayaty upendraḥ* (Kād. P p. 1, 9-10). Ruyyaka haalt in zijn *Alaṃkārasarvasva* (begin der 12^e eeuw) plaatsen aan uit de Harṣacarita en de Kādambarī op p. 47, 5 v.v.⁴⁹ (p. 313⁵⁰) ; p. 61, 3-5 (p. 320) ; p. 117, 5 v.v. (p. 435) ; p. 139, 9 v.v. (p. 449) ; p. 154, 16 (p. 458) (Kād. P p. 6, 11 v.v.) ; p. 158, 4 (p. 598), en p. 182, 8 v.v. (p. 613-614). Viśvanātha, *Sāhityadarpaṇa* (13^e-14^e eeuw) citeert de Kādambarī bij III, 215, III, 224 en X, 735.⁵¹ Dhanamjaya, *Daśarūpa* (einde der 10^e eeuw), verwijst naar Kādambarī bij II, 35 en IV, 66, volgens Kane,⁵² en Bhoja, *Sarasvatīkaṅṭhābharaṇa* (11^e eeuw) noemt Bāṇa en citeert uit de Kādambarī, volgens Max Mül-

⁴⁰ t. a. p., p. 40, 18.

⁴¹ t. a. p., p. 75-76.

⁴² Mammaṭa, *Kāvyaṣaṣṭakāśa*, ed. Ānandāśrama Sanskrit Series, 89, Poona, 1921, p. 259-260 ; vert. G. Jhā, in *Pandit*, n. reeks, 20, 1898, p. 235.

⁴³ P. V. Kane, *The Sāhityadarpaṇa (Parichchhedas I-X), with Notes on Parichchhedas I, II and X, and History of Alaṅkāra Literature*, Bombay, 1923², inl., p. C.

⁴⁴ Kṣemendra, *Kavikaṅṭhābharaṇa*, ed. Kāvyaṃālā, Anthology, 4, p. 122-139. Vgl. Schönberg, in *SWAW*, 1884, p. 487 en p. 502.

⁴⁵ Kṣemendra, *Aucityālaṃkāra*, ed. Kāvyaṃālā, Anthology, 1, p. 121.

⁴⁶ Dit vers staat niet in Kādambarī, zoals Kṣemendra beweert, maar in het Amaruśataka : zie P. Peterson, in *JBRAS*, 16, 1885, p. 175.

⁴⁷ t. a. p., p. 136.

⁴⁸ t. a. p., p. 138.

⁴⁹ Ruyyaka, *Alaṃkārasarvasva*, ed. Kāvyaṃālā, sep. ser., 35, 1893.

⁵⁰ *Alaṃkārasarvasva*, vert. H. Jacobi, in *ZDMG*, 62, 1908.

⁵¹ Viśvanātha, *Sāhityadarpaṇa*, ed. E. Röer, (*Bibliotheca Indica*, 10), Calcutta, 1851, resp. p. 79, 18 ; 84, 7 ; 332, 4 v. v.

⁵² Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. VIII.

ler⁵³ en Kane,⁵⁴ maar die plaatsen heb ik niet kunnen terugvinden.

Verder wordt Bāṇa nog genoemd, of komen uit zijn geschriften nog citaten voor, in de volgende werken : Vāgbhaṭa, *Kāvyaṇuśāsana*⁵⁵ ; Hemacandra, *Kāvyaṇuśāsana*⁵⁶ ; Lakṣmaṇa Bhaṭṭa en Āṅkolakara, *Padyaracanā*⁵⁷ ; Viśveśvara Paṇḍit, *Alaṅkāra-kaustubha*⁵⁸ ; Prabhācandra, *Prameyakamalamārtaṇḍa*⁵⁹ ; Rājānakamahimabhaṭṭa, *Vyaktiviveka*⁶⁰ ; Rājaśekhara, *Kāvyaṁmāṁsā*⁶¹ ; Vidyāmādhava, *Vidyāmādhavīya*,⁶² en in de commentaar van Namisādhu op Rudraṭa's *Kāvyaḷaṁkāra*,⁶³ van Arjunavarman op het *Amaruśataka*,⁶⁴ en in de Sārasamuccaya-commentaar op de *Kāvyaḷprakāśa*.⁶⁵

Ten slotte zij hier vermeld, dat volgens Kielhorn,⁶⁶ een vers van Bāṇa voorkomt op een Pallava-opschrift afkomstig van Amarāvati.

SCHETS VAN HET KĀDAMBARĪ-VERHAAL.

Het meest volledige overzicht van het Kādambarī-verhaal geven P. Peterson, P. V. Kane en M. R. Kale in hun resp. uitgaven van de tekst,¹ en A. Weber in zijn bespreking ervan.² Korter en meer over-

⁵³ F. Max Müller, *India : what can it teach us*, Londen, 1883, p. 331, noot 5. Vgl. Gray, *Vāsavadattā*, p. 3, noot 2.

⁵⁴ Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. VIII, noot.

⁵⁵ Volgens F. W. Thomas, *Kavīndravacanasamuccaya*, (Bibliotheca Indica, n. reeks, 1309), Calcutta, 1912, p. 59.

⁵⁶ Volgens denzelfde, p. 56, 57 en 58.

⁵⁷ Volgens denzelfde, p. 56.

⁵⁸ Volgens denzelfde, p. 55 en 57.

⁵⁹ Volgens S. C. Vidyabhusana, *History of the Mediaeval School of Indian Logic*, (University Studies, 1), Calcutta, 1909, p. 34.

⁶⁰ Volgens Kane, *Sāhityadarpaṇa*, inl., p. XCIV.

⁶¹ Volgens denzelfde, inl., p. LXXIV.

⁶² Volgens Keith, HSL, p. 139, noot 3.

⁶³ Volgens Kane, *Sāhityadarpaṇa*, inl., p. LV, en Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. VIII.

⁶⁴ Volgens Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XVIII.

⁶⁵ Volgens Kane, *Kādambarī*, II, inl., p. XL.

⁶⁶ F. Kielhorn, *Epigraphic Notes*, in NGGW, 1903, (p. 300-312), p. 310-311. Zie nog Kielhorn, in *Epigraphia Indica*, VI, p. 247-250 ; Hultzsch, in *South-Indian Inscriptions*, I, p. 26 v. v.

¹ Peterson, *Kādambarī*, inl., p. 1-16 ; Kane, *Kādambarī*, I, II en III, Appendix I ; Kale, *Kādambarī Pūrvabhāga*, inl., p. 2-28.

² A. Weber, *Analyse der Kādambarī*, in *Indische Streifen*, I, Berlijn, 1868, p. 352-368 [overgenomen uit ZDMG, 7, 1853, p. 582-589].

zichtelijk zijn de inhoudsopgaven van C. M. Ridding, van L. H. Gray en van A. B. Keith.³ Voortreffelijk is de ontleding die F. Lacôte van het verhaal geeft.⁴ Naar zijn voorbeeld laat ik hier een tweevoudig inhoudoverzicht volgen.

Schets van het verhaal zoals het in de Kādambarī voorkomt :

Inleiding (door den schrijver van de Kādambarī) : Koning Śūdraka in Vi-diśā ontving eens van een Caṇḍāla-meisje een papegaai, geheten Vaiśampāyana, ten geschenke. Op verzoek van Śūdraka vertelde Vaiśampāyana zijn geschiedenis (P p. 5-18).

Verhaal van de papegaai Vaiśampāyana aan koning Śūdraka : Aan de oever van het dicht bij de kluizenarij van Agastya gelegen meer Pampā, in het Vindhya-woud, bevindt zich een śālmālī-boom. Daar ben ik geboren, en mijn moeder stierf toen ik ter wereld kwam (P p. 19-25). Eens kwam een troep Śabara's in het woud jagen ; toen zij weg waren, klom een oude Śabara in de boom en doodde al de vogels (P p. 25-33). Ik ontsnapte aan de dood en werd gevonden door Hārīta, den zoon van den ascet Jābāli, die mij tot bij zijn vader bracht. Op verzoek van Hārīta begon Jābāli mijn geschiedenis te verhalen (P p. 33-49).

Verhaal van Jābāli ingeschakeld in het verhaal van de papegaai Vaiśampāyana aan koning Śūdraka : In Ujjayinī regeerde eens een koning, genaamd Tārāpīḍa ; zijn echtgenote was Vilāsavatī, zijn minister Śukanāsa, en diens echtgenote Manoramā (P p. 50-70). Zij kregen beiden een zoon : Candrāpīḍa, zoon van Tārāpīḍa, en Vaiśampāyana, zoon van Śukanāsa (P p. 70-74). Toen Candrāpīḍa, na een passende opvoeding, volwassen was, kreeg hij ten geschenke het paard Indrāyudha, dat afkomstig was uit de zee, en werd hem Pattralekḥā toegevoegd als begeleidster (P p. 74-102). Na door Śukanāsa over het goede koningschap te zijn onderricht, werd Candrāpīḍa tot kroonprins gewijd (P p. 102-111), en ving hij zijn tocht aan ter wereldverovering (P p. 111-119). In de streek van Suvarṇapura gekomen, raakte hij bij een jachtpartij de weg kwijt, en ontmoette in de nabijheid van het meer Acchoda een jonge ascete, Mahāśvetā. Op zijn verzoek vertelde deze haar geschiedenis (P p. 119-136) :

« Mijn ouders zijn Haṃsa, een vorst van de Gandharva's, en Gaurī, een Apsaras. Eens in de lente kwam ik baden in dit meer, en zag er, in gezelschap van zijn vriend Kapiñjala, een jongen ascet, Puṇḍarika, van wien ik vernam dat hij de zoon was van Lakṣmī (P p. 136-146). Van de eerste aanblik af beminden wij elkaar ; ik keerde naar huis terug, maar 's avonds kwam Kapiñjala mij smeken, Puṇḍarika, die door

³ Rdg, inl., p. VIII-X ; L. H. Gray, *Literary Studies on the Sanskrit Novel*, in WZKM, 18, 1904, p. 54-57 ; Keith, CSL, p. 80-81, en HSL, p. 321-323.

⁴ F. Lacôte, *Sur l'origine indienne du roman grec*, in *Mélanges d'Indianisme offerts par ses élèves à M. Sylvain Lévi*, Parijs, 1911, p. 259-262.

een gevaarlijke liefdekoorts bevangen was, te gaan bezoeken. Ik ging, maar reeds was Puṇḍarīka bezweken (P p. 146-166). Op het punt, de brandstapel te bestijgen, zag ik een eerbiedwaardig persoon uit de hemel neerdalen, die mij troost toesprak, en, door Kapiñjala achtervolgd, Puṇḍarīka's lichaam met zich meevoerde. Sindsdien leef ik hier als ascete, wachtend op Puṇḍarīka's terugkeer.» (P p. 166-173).

Candrāpīḍa troostte Mahāśvetā, en vroeg haar waar haar vriendin Taralīkā thans vertoefde. Mahāśvetā antwoordde, dat haar vriendin Kādambarī, de dochter van Citraratha, een vorst der Gandharva's, en Madirā, een Ap-saras, de gelofte had afgelegd, niet te zullen huwen zolang zij, Mahāśvetā, in het ongeluk verkeerde, en dat nu Taralīkā naar Kādambarī toe was om haar van dat plan af te brengen (P p. 173-178). Toen, bij Taralīkā's terugkeer, bleek dat Kādambarī niet te overtuigen was, besloot Mahāśvetā zelf tot Kādambarī op Hemakūṭa te gaan, en Candrāpīḍa vergezelde haar (P p. 178-182). Bij Kādambarī's aanblik ontwaakte in Candrāpīḍa liefde voor Kādambarī, en in Kādambarī liefde voor Candrāpīḍa. Candrāpīḍa bracht die nacht door op Hemakūṭa, en keerde 's anderdaags naar zijn leger terug (P p. 182-210). De dag daarop kwam Keyūra, Kādambarī's dienaar, om hem te verzoeken nog eens terug te keren. Candrāpīḍa deed zulks, maar moest afscheid nemen zonder dat het tot een duidelijke liefdesverklaring kwam; Patralekhā liet hij achter bij Kādambarī (P p. 210-223). Bij zijn leger teruggekeerd ontving Candrāpīḍa bericht van zijn vader Tārāpīḍa, die beval onmiddellijk de terugtocht aan te vatten. Candrāpīḍa vertrok voorop, Vaiśampāyana volgde met de troepen (P p. 223-230). Na weinige dagen kwam Patralekhā van bij Kādambarī op Hemakūṭa in Ujjayinī aan, en bracht Candrāpīḍa op de hoogte van Kādambarī's toestand (P p. 230-249). Enige tijd later kwam Keyūra uit Hemakūṭa, om Candrāpīḍa in kennis te stellen van de levensgevaarlijke toestand van Kādambarī (P p. 249-262). Het bericht dat het leger tot Daśapura genaderd was verschafte aan Candrāpīḍa een gelegenheid om Vaiśampāyana tegemoet te reizen, in de hoop dan verder naar Hemakūṭa te vertrekken (P p. 262-273). Maar Vaiśampāyana was niet bij het leger: men vertelde dat hij op een vreemde wijze achtergebleven was bij het meer Acchoda (P p. 273-279). Dit was andermaal een gelegenheid voor Candrāpīḍa om naar Acchoda terug te keren (P p. 279-299). Daar gekomen trof hij Vaiśampāyana niet aan; hij begaf zich diensvolgens tot Mahāśvetā om inlichtingen te vragen (P p. 299-307). Deze vertelde: «Toen ik na uw vertrek van Hemakūṭa naar hier teruggekeerd was, kwam een jonge man, mij onbekend, mij lastig vallen met een liefdesaanzoek. Ik sprak over hem de vervloeking uit dat hij een papegaai zou zijn, waarop hij dood ter aarde neerviel. Toen vernam ik dat die jonge man uw vriend was.» (P p. 307-312). Toen hij dit vernam, stortte Candrāpīḍa dood ter aarde. Intussen was Kādambarī aangekomen; toen zij op zeker ogenblik de voeten van den doden Candrāpīḍa in haar schoot nam, begon plotseling een lichtschijn uit het dode lichaam te stralen, en er werd een stem gehoord die aan Mahāśvetā de hereniging met haren Puṇḍarīka, en tevens de onvergankelijkheid van Candrāpīḍa's lichaam verkondigde. Midden de algemene verbijstering greep Patralekhā Indrāyudha bij de teugel en sprong met hem in het meer

Acchoda. Onmiddellijk rees op uit het meer : Kapiñjala. Deze ondervraagt zijnde, deed het volgende verhaal (P p. 312-319) :

« Toen ik, na achtervolging van den eerbiedwaardigen persoon die Puṇḍarīka's lichaam had opgenomen, in de maanwereld aangekomen was, vernam ik van dien persoon dat hij de maangod was. Hij vertelde mij: «Puṇḍarīka, van liefdekoorts stervende, heeft mij ten onrechte vervloekt had om op de aarde van existentie tot existentie de smart van de scheiding van een geliefde te ondergaan. Ik zond hem zijn vloek terug, met de woorden dat hij mijn lief en leed delen zou. Achteraf kwam het in mij op dat hij Puṇḍarīka was, de geliefde van Mahāśvetā, mij dierbaar wegens haar afstamming uit de maan, en daarop heb ik zijn lichaam naar hier gebracht om het te bewaren.» — Toen ik, Kapiñjala, mij daarop van daar verwijderde, liep ik tegen een hemeling aan, die mij vervloekte om als paard op de aarde neer te dalen. Maar achteraf werd hij door medelijden bewogen, en hij voorspelde mij, dat de maangod zou geboren worden als Candrāpīḍa, Puṇḍarīka als Vaiśampāyana, en ik zelf, Kapiñjala, als Candrāpīḍa's paard. Daarop stortte ik neer in de zee, en rees er uit op, in een paard veranderd.» (P p. 319-321).

Kādambarī en Mahāśvetā bleven bij het lichaam van Candrāpīḍa. De boden, door Tārāpīḍa gestuurd om nieuws te vragen over Candrāpīḍa, werden van alles op de hoogte gesteld, en keerden terug om Tārāpīḍa in te lichten (P p. 321-330). Daarop kwamen ook Tārāpīḍa, Śukanāsa, Vilāsavati en Manoramā ter plaatse (P p. 330-345).

Vervolg van het verhaal van de papegaai Vaiśampāyana aan koning Śūdraka : Daarop sprak Jābālī : «Thans weet gij hoe het komt dat deze hier, die door zijn wangedrag Vaiśampāyana was geworden, nu een papegaai is.» (P p. 346-349). — Op zekere dag kwam Kapiñjala tot mij, en gebood mij tot nader bevel bij Jābālī te blijven (P p. 349-353). Maar ik was ongehoorzaam en vloog weg. Toen werd ik gevangen en kwam zo in de macht van dit Caṇḍāla-meisje (P p. 353-359).

Slot (door den schrijver van het Uttarabhāga) : Koning Śūdraka vroeg het Caṇḍāla-meisje, uitleg te verschaffen. Zij nu maakte zich bekend als Lakṣmī, de moeder van Puṇḍarīka, en bracht Śūdraka tot het inzicht dat hij de maangod was. Daarop ontwaakte in Śūdraka terug de liefde voor Kādambarī en viel hij dood ter aarde neer, evenals de papegaai Vaiśampāyana (P p. 360-362). Op zekere dag, in de lente, sloeg Kādambarī, door een hevige liefdedrang bewogen, haar armen om het levenloze lichaam van Candrāpīḍa. Bij deze aanraking kwam dit lichaam tot het leven terug (P p. 362-364). Puṇḍarīka daalde uit de hemel neer. Allen werden weer met elkaar verenigd, en waren gelukkig (P p. 364-369).

Schets van het verhaal zoals het zich logisch ontwikkelt :

1. De ontmoeting van Mahāśvetā en Puṇḍarīka, en hun liefde ; de wederzijdse vervloekingen van den maangod en van Puṇḍarīka, ten gevolge van

welke beiden gedurende twee existentie's op de aarde zullen moeten verblijven, en de smart der scheiding van hun geliefde ondergaan.

2. De maangod neemt het lichaam aan van Candrāpīḍa, Puṇḍarīka dit van Vaiśampāyana.

De ontmoeting van Candrāpīḍa met Mahāśvetā, en de liefde tussen Candrāpīḍa en Kādambarī.

Vaiśampāyana door Mahāśvetā vervloekt, dat hij een papegaai zou worden; Vaiśampāyana's dood.

Dood van Candrāpīḍa, wanneer deze Vaiśampāyana's dood verneemt.

3. Candrāpīḍa neemt de gestalte aan van koning Śūdraka, Vaiśampāyana deze van de papegaai Vaiśampāyana.

Door Jābālī komt de papegaai Vaiśampāyana tot de kennis van zijn vroegere existentie's.

Ontmoeting van de papegaai Vaiśampāyana met koning Śūdraka; ook deze laatste verneemt thans wie hij eigenlijk is.

Śūdraka keert terug in het lichaam van Candrāpīḍa, en wordt verenigd met Kādambarī; Vaiśampāyana keert terug in het lichaam van Puṇḍarīka, en wordt verenigd met Mahāśvetā.

LITERAIRE BRONNEN VAN DE KĀDAMBARĪ.

Uit de onderzoekingen van verschillende geleerden is gebleken dat de Kādambarī, zowel wat de inhoud als wat de vorm betreft, niet als een volledig oorspronkelijk werk mag worden aanzien. A. Weber⁵ was de eerste om te wijzen op de gelijkenis met het verhaal van koning Sumanas in Somadeva's *Kathāsaritsāgara*,⁶ en om het vermoeden te uiten dat beide verhalen dezelfde bron hebben gehad, nl. de *Bṛhatkathā*, — zienswijze, waarbij Peterson, in zijn inleiding tot Kādambarī, zich aansloot.⁷ Aan L. v. Mańkowski⁸ komt de verdienste toe nauwkeurig de verhouding te hebben onderzocht, die bestaat tussen het verhaal zoals het voorkomt in Kṣemendra's *Bṛhatkathāmañjarī* en in Somadeva's *Kathāsaritsāgara* enerzijds, en anderzijds het verhaal zoals men het in Bāṇa's Kādambarī terugvindt. Uit deze studie blijkt, dat het verhaal tot ons gekomen is in

⁵ A. Weber, in *Indische Streifen*, I, p. 358, noot 2.

⁶ Somadeva, *Kathāsaritsāgara*, LIX, 22-178. Vgl. *The Ocean of Story. Being C. H. Tawney's Translation of Somadeva's Kathā Sarit Sāgara*, ... ed. ... N. M. Penzer, V, Londen, 1926, p. 26-40.

⁷ Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 95 v. v.

⁸ L. v. Mankowski, *Bāṇa's Kādambarī und die Geschichte vom König Sumanas in der Bṛhatkathā*, in WZKM, 15, 1901, p. 213-250, en 16, 1902, p. 147-182.

een dubbele recensie : de recensie van de Bṛhatkathā zoals Somadeva en Kṣemendra die overgeleverd hebben, en de recensie van Bāṇa in de Kādambarī.

In deze eerste recensie stemt het eerste deel van het verhaal, nl. tot aan de terugkeer, op bevel van zijn vader, van Somaprabha (= Candrāpīḍa) naar de hoofdstad, in hoofdtrekken geheel overeen met het verhaal in het Pūrvabhāga van de Kādambarī.

Koning Sumanas, in Kāñcanapurī, ontving eens van Muktālatā, de dochter van den koning der Niṣāda's, een papegaai, Śāstragañja genaamd, ten geschenke. Deze papegaai vertelt den koning zijn geschiedenis : dat hij geboren was op een rohitaka-boom in het woud Haimavati in de buurt van de Himālaya, hoe hij, na aan de dood onder de handen van een oude Śabara te zijn ontkomen, door een asceet, Marici, tot Pulastya, het hoofd der nabijgelegen kluisenarij, werd gebracht, en hoe deze laatste zijn (d. i. van de papegaai) levensgeschiedenis verhaalde.

Koning Jyotiṣprabha, in Ratnākara, werd bij Śiva's genade, door zijn echtgenote Harṣavati een zoon geboren, die op grond van een droom der koningin Somaprabha werd genaamd. Nadat hem mettertijd de zoon van Jyotiṣprabha's minister Prabhākara, Priyaṃkara, als minister is toegevoegd, en nadat hem het paard Aśuśravas is ten geschenke gegeven, vertrekt Somaprabha ter wereldverovering. Op dezelfde wijze als in de Kādambarī wordt verhaald (achtervolgving van een Kiṃnara, een meer, gezang) ontmoet hij een ascete, die hem haar geschiedenis vertelt.

Zij was Manorathaprabhā, de dochter van den Vidhyādhara-koning Padmakūṭa in Kāñcanābhā, en pleegde ascese, nadat haar geliefde, de jonge asceet Rāsmimat, door liefde gedood, door den maangod, niet zonder dat haar een toekomstige hereniging in het vooruitzicht was gesteld, weggevoerd was, terwijl haar vriendin Makarandikā, de dochter van den Vidhyādhara-koning Siṃhavikrama, weigerde in het huwelijk te treden zolang zij, Manorathaprabhā, in het ongeluk verkeerde.

Hierop volgt dan, zoals in het Pūrvabhāga van de Kādambarī, het bezoek van Manorathaprabhā met Somaprabha aan Makarandikā, het ontstaan van de liefde van deze twee laatsten, en Somaprabha's terugkeer naar Manorathaprabhā's kluisenarij, om er zich over de aankomst van zijn leger te vergewissen.

Van hier af echter verschilt het verhaal, zoals het in de eerste recensie voorkomt, tenemaal met het tweede gedeelte in de Kādambarī. — Na het vertrek van Somaprabha gedroeg Makarandikā, in haar verliefdheid, zich zo onredelijk, dat haar ouders over haar de vloek uitspraken, dat zij een Niṣāda-meisje mocht worden. Deze vloek ging in vervulling ; Siṃhavikrama stierf van spijt en woede, en werd opnieuw geboren als deze papegaai, zijn echtgenote als een wild zwijn.

Zo luidde het verhaal van Pulastya. « Hierop herinnerde ik (de papegaai Śāstragañja) mij mijn voormalige existentie. Na door Marici te zijn groot-

gebracht, vloog ik van daar, en geraakte in de handen van de Niṣāda's, en aldus tot hier ». — Op ingeving van Śiva nu, begaven Somaprabha en Manorathaprabhā zich tot Sumanas. Bij de aanblik van Somaprabha herinnerde het Niṣāda-meisje zich haar voormalige existentie, en was van van haar vloek verlost. Evenzo Sumanas bij de aanblik van Manorathaprabhā. De papegaai, ten slotte, die in een voormalige existentie een asceet was geweest, bekwam de levensstaat die hij zich door zijn ascese verworven had.

Onder de veranderingen die door Bāṇa in zijn roman-bewerking aan het oorspronkelijk verhaal zijn aangebracht, worden door v. Mańkowski hoofdzakelijk twee groepen onderscheiden : veranderingen die alleen maar bijkomstigheden raken, en die eigenlijk van geen belang zijn, en daartegenover zulke veranderingen die feitelijk de kern van het verhaal aantasten. Bāṇa heeft de namen veranderd, zowel de namen van de in het verhaal optredende personen, als de namen van de plaatsen. Dit laatste heeft voor gevolg dat het toneel bij Bāṇa grotendeels naar Midden-Indië (Vidiśā, Vindhya, Ujjayinī) verplaatst wordt, terwijl in het eerste geval Bāṇa toch duidelijk afhankelijk blijft van zijn voorbeeld, in zover de door hem gekozen personennamen synoniem (als Kādambarī-Makarandikā) of nauw verwant (als Uccaiḥśravas-Āśuśravas) zijn met de namen in de Brhatkathā. Verder blijkt, dat Bāṇa in talrijke bijzonderheden van het oorspronkelijk verhaal afwijkt : aldus vervangt hij het Niṣāda-meisje door een Caṇḍāla-meisje, de rohitaka-boom door een śālmālī-boom, de Vidyādhara's door Gandharva's en Apsarā's. Eindelijk behoren nog zulke veranderingen hierbij, die men als uitbreidingen kan beschouwen. Aldus onder meer, dat Bāṇa twee dromen vermeldt, en twee Kinnara's laat optreden, in plaats van telkens één zoals in het oorspronkelijk, en dat hij van vier brieven spreekt, daar waar het oorspronkelijk er slechts één noemt.

Van veel groter belang echter zijn die veranderingen die de kern zelf van het verhaal aantasten. De tegenstelling tussen het Pūrvabhāga en het Uttarahbhāga is juist hierin vooral gelegen. In het Uttarahbhāga immers wijkt de verdere ontwikkeling volkomen af van het oorspronkelijk verhaal, voor zover dit laatste ons uit de bekorte vertalingen van Somadeva en Kṣemendra bekend is. In het Pūrvabhāga zijn de afwijkingen veel meer gelegen, óf in uitbreidingen van de gegeven stof (aldus de talrijke beschrijvingen, de uitweidingen over bepaalde motieven, zoals de kinderloosheid van Vilāsavatī en haar verdriet daarover, de opvoeding van Candrāpīḍa e. a.), óf in inlassingen van kleine episodēn, zoals de episode van Mātaṅgaka,

óf in zulke veranderingen, die aantonen dat de grond voor het afwijken van het verhaal in het Uttarabhāga toch reeds in het Pūrvabhāga moet gezocht worden, zoals het inbrengen van de persoon van Patralekhā. Het is dus duidelijk dat het verhaal in het Pūrvabhāga althans in zijn hoofdtrekken kennelijk overeenstemt met het oorspronkelijk verhaal. Niet zo in het Uttarabhāga. In het verhaal van koning Sumanas is Sumanas (= Śūdraka) een incarnatie van Raśmimat (= Puṇḍarīka), terwijl Somaprabha (= Candrāpīḍa) onveranderd blijft; in de Kādambarī daarentegen is Śūdraka (= Sumanas) een incarnatie van Candrāpīḍa (= Somaprabha) en tevens van den maangod. In het verhaal van koning Sumanas zijn het Niṣāda-meisje (= Caṇḍāla-meisje) en Makarandikā (= Kādambarī) één en dezelfde persoon; in de Kādambarī blijft de persoon van Kādambarī (= Makarandikā) onveranderd, maar het Caṇḍāla-meisje (= Niṣāda-meisje) is daar Lakṣmī, de moeder van Puṇḍarīka (= Raśmimat), die tevens de papegaai Vaiśampāyana is. In de Kādambarī is Vaiśampāyana, de zoon van Śukanāsa (= Priyaṃkara) een incarnatie van Puṇḍarīka (= Raśmimat), en Indrāyudha (= Āśuśravas) een incarnatie van Kapiñjala (= Budhadatta) : van dit alles in het verhaal van koning Sumanas geen spoor.

Men vraagt zich dan ook terecht af of deze veranderingen moeten toegeschreven worden aan Bāṇa zelf, dan wel aan zijn zoon. Afgezien hiervan, dat deze laatste, in zijn inleidende verzen tot het Uttarabhāga, uitdrukkelijk verklaart slechts het werk van zijn vader voort te zetten, blijkt het ook reeds, zoals v. Mańkowski duidelijk betoogt, uit het Pūrvabhāga, dat Bāṇa deze ontknoping op het oog had. Daarop wijzen, onder meer, de omstandigheid dat de papegaai en de zoon van Śukanāsa dezelfde naam, Vaiśampāyana, dragen, het feit dat Indrāyudha reeds in het Pūrvabhāga de incarnatie van een goddelijk wezen wordt genoemd, en niet het minst, ten slotte, het doen optreden, reeds in het Pūrvabhāga, van de persoon van Patralekhā, waarvan het oorzakelijk verband pas in het Uttarabhāga wordt opgehelderd.

Voor de inhoud van zijn roman is Bāṇa dus blijkbaar afhankelijk van de Bṛhatkathā; maar ook wat de vorm aangaat, lijkt het wel dat hij, althans op sommige plaatsen, in hoge mate de invloed van vroegere schrijvers heeft ondergaan, of zelfs van eigen vroeger werk afhankelijk is.

Dat tussen Bāṇa's werken en Subandhu's *Vāsavadattā*, zowel wat

hun stijl als wat hun algemene bouw betreft, een sterke gelijkenis bestaat, is op het eerste zicht reeds duidelijk. Een nader onderzoek⁹ heeft echter aangetoond dat die gelijkenis veel verder strekt : er zijn in de Harṣacarita enkele passages aan te wijzen waar de tekst bijna woordelijk met die van bepaalde gedeelten van de Vāsavadattā overeenstemt, en vrij talrijk zijn én in de Harṣacarita én in de Kādambarī die plaatsen, waar de door Bāṇa uitgedrukte gedachte, of de door hem aangewende uitdrukking zelf in de Vāsavadattā haars gelijke heeft. In al deze gevallen kan moeilijk anders dan aan ontleening worden gedacht : en het ligt voor de hand, dat dan ontleend is door diengene van de beide schrijvers, bij wien de bedoelde plaats in de meest ontwikkelde vorm wordt aangetroffen, nl. door Bāṇa. Men heeft hierin zelfs, en met reden, een bewijs te meer gevonden¹⁰ daarvoor, dat Subandhu eerder geschreven heeft dan Bāṇa.

Het vraagstuk van de verhouding van de Kādambarī tot de Vāsavadattā blijkt echter nimmer in zijn geheel grondig te zijn onderzocht. Als inleiding tot zulk een onderzoek volgt hier thans een lijst van de door W. Cartellieri, F. W. Thomas en L. v. Mańkowski in hun onderscheidenlijke publicatie's aangestipte punten van gelijkenis, met toevoeging van de door een door mij zelf ondernomen voorlopig onderzoek bekomen resultaten.

Cartellieri (WZKM, 1, 1887, p. 132) :

1) beschr. van Ujjayinī (P p. 50 v. v.) en beschr. van Kusumapura (H p. 110 v. v.) ;

2) beschr. van Vindhya (P p. 19 v. v.) en dezelfde beschrijving (H p. 82, 5 v. v. en p. 243, 4 v. v.) ;

3) beschr. van de eerste ontmoeting van Candrāpīḍa en Kādambarī (P p. 182 v. v.) en beschr. van de eerste ontmoeting van Kandarpaketu en Vāsavadattā (H p. 216 v. v.).

⁹ W. Cartellieri, *Subandhu and Bāṇa*, in WZKM, 1, 1887, p. 115-132 ; F. W. Thomas, *Subandhu and Bāṇa*, in WZKM, 12, 1898, p. 21-33 ; L. v. Mankowski, *Bāṇa's Kādambarī und die Geschichte vom König Sumanas in der Br̥hatkathā*, in WZKM, 15, 1901, p. 213-250, en 16, 1902, p. 147-182. — Verder ook terloops Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 14, noot ; Gray, *Vāsavadattā*, inl., p. 14, noot 1 (verwijst naar R. V. Krishnamachariar, *Vāsavadattā*, ed., Srirangam, 1906-1908, inl., p. 52, 53, 55, 57 en 63).

¹⁰ W. Cartellieri, in WZKM, 1, 1887, p. 115-116 ; F. W. Thomas, in WZKM, 12, 1898, p. 32-33.

Thomas (WZKM, 12, 1899, p. 31-32) :

- 1) Vās. H p. 55, 4 v. v. — Kād. P p. 11, 22-12, 2 :
 Vās. : *vidhātūr atipīḍayato hastapāśajanitāyāseneva ... madhyabhāgenā-
 laṅkṛtām ... kanyakām.*
 Kād. : *manyē ca mātāṅgajātisparśadoṣabhayād asprśateyam utpādītā pra-
 jāpatinā. anyathā katham iyam akliṣṭatā lāvanyasya. na hi karatalasparśa-
 kleśītānām avayavānām īdrśī bhavati kāntiḥ.*
- 2) Vās. H p. 91, 2 — Kād. P p. 11, 15 :
 Vās. : *akulīno 'pi sadvaṃśabhūṣito ... vindhyo nāma mahāgirir.*
 ook Vās. H p. 248, 1-2 : *amlānājātibhūṣitām apy akulīnavāṃśām ... vin-
 dhyāṭavim.*
 en Vās. H p. 249, 1-2 : *dvijakulabhūṣitām apy akulīnavāṃśām ... vin-
 dhyāṭavim.*
 Kād. : *tām ... divyayoṣitam ivākulīnām.*
- 3) Vās. H p. 92, 1 — Kād. P p. 20, 11 :
 Vās. : *bhīmo 'pi kīcakasuhṛt ... vindhyo nāma mahāgirir.*
 en Vās. p. 106, 3 : *virāṭalakṣmyevānanditakīcakaśatayā vindhyāṭavyā*
 Kād. : *kvaccid virāṭanagarīva kīcakaśatāvṛtā ... vindhyāṭavi.*
- 4) Vās. H p. 115, 2-3 — Kād. P p. 12, 3-4 :
 Vās. : *yājakenēva suratārthīnā ... veśyājanenādhiṣṭhitam kusumapuram.*
 en Vās. H p. 222, 1 : *mānuṣyakam ivābbhinanditasuratam ... vāsavadat-
 tābhavanam.*
 Kād. : *yeneyam asuraśrīr iva satataninditasuratā ramaṇīyāpy udvejyati.*
- 5) Vās. H p. 126, 3 — Kād. P p. 11, 17 :
 Vās. : *jātihīnatā duṣkuleṣu na puṣpamālāsu.*
 en Vās. H p. 133, 2 : *duṣkula iva jātihīnaḥ.*
 Kād. : *madhumāsakusumasamṛddhim iva vijātim.*
 [vgl. ook Kād. P p. 2, 19 : *kathāḥ ... sujātayo ... mahāsrjaś ... iva*]. .
- 6) Vās. H p. 151, 6 — Kād. P p. 11, 20-21 :
 Vās. : *aho prajāpāte rūpanirmāṇakauśalam idam.*
 Kād. : *aho vidhātūr asthāne rūpaniṣpādanaprayatnaḥ.*
- 7) Vās. H p. 225, 2 — Kād. P p. 6, 7 :
 Vās. : *mekhalā me khalā na bhavati tvam eva mukharatayā mukhara-
 tayā ca.*
 Kād. [P p. 6,16] : *yasya ca ... nūpureṣu mukharatā.*
- 8) Vās. H p. 238, 4 v. v. — Kād. P p. 236, 4 v. v. :
 Vās. : *yadi nabhaḥ patrāyate sāgaro melānandāyate brahmāyate lipikaro
 bhujagarājāyate kalhakas tadā ...*
 Kād. : *api cānenādhiṣṭhitānām kāmīnīnām paśyantīnām cintāpriyamukha-*

*candrasahasrāṇi saṅkaṣaṅgāṃ ambaratalaṅgāṃ likhantīnāṃ dayitākārāṇāṃ avistīrṇaṃ mahimaṅḍalaṅgāṃ gayantīnāṃ vallabhaguṇāṇāṃ alpīyasī saṅkhyā śṛṅvan-
tīnāṃ priyatamakathāṃ abahubhāṣīṇī sarasvatī dhyāyantīnāṃ prāṇasamasā-
māgamasukhāni hrasīyān kālo hṛdayasyāpatati.*

9) Vās. H p. 280, 2 — Kād. P p. 170, 11-12 en 317, 16 : *de hemelse stem die gehoord wordt.*

von Mañkowski :

1) (WZKM, 15, 1901, p. 246-247) : herinnert aan de reeds door Peterson (Kādambarī, II, inl., p. 14, noot) opgemerkte gelijkenis van de Parihāsa-episode in de Kādambarī (P p. 194, 10 v. v.) en een dergelijke episode in de Vāsavadattā (H p. 108 v. v.).

2) (WZKM, 16, 1902, p. 158) : wijst op de gelijkenis tussen
Kād. P p. 12, 20 v. v. : *stanayugam āsrusnātaṅgāṃ samīpataravartī hṛdayaśo-
kāgneḥ, caratī vimuktāhāraṅgāṃ vratam iva bhavato ripustrīṅgāṃ.*
en Vās. H p. 41 v. v. : *yasya ca pratāpānaladagdhānāṃ ripusundarīṅgāṃ
karatalatāḍānabhitair iva muktāhāraiḥ payodharaparisaro muktaḥ.*

3) (WZKM, 16, 1902, p. 160) : wijst op de gelijkenis tussen
Kād. P p. 25, 15-16 : ... *phalaśakalāni samāhṛtya paribhramitum aśakto
mahyam adāt. pratidivasam ātmanā ca madupabhuktaśeṣam akarod aśanam.*
en Vās. H p. 107 : *tato makarandaḥ phalamūlāny ādāya katham katham
api tam abhinanditāhāraparicayam akārṣīt svayaṅ ca tadupabhuktaśeṣam
aśanam akarot.*

Resultaten van eigen onderzoek :

1. Kād. P p. 2, 1-4 :

*akāraṇāviṣkṛtavairadāruṅād-
asajjanāt kasya bhayaṅgā na jāyate ;
viṣaṅgā mahāher iva yasya durvacaḥ
suduḥsahaṅgā saṅnihitaṅgā sadā mukhe.*

Vās. H p. 5, 1-2 :

*viśadharato 'py ativiṣaṅgāḥ khala itī na mṛṣā vadantī vidvāṅsah
yad ayaṅgā nakuladveṣī sakuladveṣī punaḥ piṣunaḥ.*

(Zie Kane, Kādambarī, I, Notes, p. 4.)

2. Kād. P p. 6, 20-21 :

majjanmālavavilāsīnīkucataḍāsphālanajarjaritormimālayā ... vetravatyā.

Kād. P p. 22, 11-12 :

*anavaratamajjadunmadaśabarakāminīkucakalaśalulitajalam ... pampābhi-
dhānaṅgā padmasaraḥ.*

Kād. P p. 51, 2-3 :

yauvanamadamattamālavīkucakalaśalulitasalilayā ... siprayā.

Vās. H p. 118, 3-4 :

salīlasurasundarīnitambabimbāhāritaralitaraṅgā ... bhāgīrathī.

3. Kād. P p. 11, 12 :

tām ... prāvṛṣam iva ghanakeśajālām.

Vās. H p. 61, 4-62, 1 :

ghanasamayākāśalakṣmīm ivollasaccārupayodharām ... kanyakām.

Harṣac. F p. 176, 10 (P p. 122, 4) :

prāvṛṇmayīva payodharonnatau ... yaśovatī nāma mahādevī.

4. Kād. P p. 11, 18 :

tām ... anaṅgakusumacāpalekhām iva muṣṭigrāhyamadhyām.

Vās. H p. 236, 3 :

śatakoṭim iva muṣṭigrāhyatanumadhyām ... vāsavadattām.

5. Kād. P p. 20, 9 :

kvaccid amarapatitanur iva netrasahasrasaṅkulā ... vindhyāṭavi.

Vās. H p. 244, 3 :

pulomakulasthīlim iva sahasranetrocitendrāṅikām ... vindhyāṭavīm.

6. Kād. P p. 22, 10-11 :

*pralayakālavighaṭitāṣṭadigbhāgasamdhibandhaṃ gaganatalam iva bhuvī
nīpatitam ... pampābhīdhānaṃ padmasaraḥ.*

Kād. P p. 122, 18 :

aṃśāvātāram iva gaganatalasya ... acchodaṃ nāma saro dr̥ṣṭavān.

Vās. H p. 267, 5 :

*aparām iva gaganam avanim avatīrṇam arṇavacchalād ... jālanidhim apa-
śyad.*

7. Kād. P 23, 8 :

*yatra ca vikacakuvalayaprabhāśyāmāyamānapakṣapulāny adyāpi mūrtimad-
rāmasāpagrastānīva madhyacāriṇālokyante cakranāmnā mithunāni.*

Vās. H p. 185, 1-3 :

*kamalinīvanasañcaraṇalagnamakaraṇadabindulubdhamugdhamadhukāramūlā-
śabalagātraṇi kālapāśeneva mūrtarāmasāpenākṛṣyamāṇaṃ cakravākamīthu-
naṃ vijaghaṭe.*

(Zie Kane, *Kādambarī*, I, Notes, p. 71.)

8. Kād. P p. 25, 21-22 :

*... aśīśirakiraṇādīdhitibhiḥ ... samutsāryamāṇe gaganakuṭṭimakusumapra-
kare tārāgaṇe.*

Vās. H p. 251, 6-7 :

śākhābhya iva kampitābhyo digbhyo vikacaprasūna iva tārāgaṇe.

9. Kād. P p. 26, 13-14 :

*... madhulihāṃ kumudodareṣu ghanaghaṭamānadalapuṭanībaddhapakṣa-
saṃghatīnām uccaratsu huṃkāreṣu.*

Vās. H p. 45, 2-3 :

śīśirakardamitakumudadhūlimadhyabaddhacarāṇeṣu ṣaṭcaraṇeṣu.

10. Kād. P p. 26, 19-20 :
*krameṇa ca gaganatalamārgam avatarato divasakaravāraṇasyāvācūlacāma-
 rakalāpa ivopalakṣyamāṇe mañjiṣṭhārāgalohite kiraṇajāle.*
 Vās. H p. 254, 6-7.
mañjiṣṭhacāmara iva diggajeṣu ... bālātape.
11. Kād. P p. 47, 22-48, 1 :
*astam upagate ca bhagavati sahasradīdhitāv aparārṇavatalād ullasantī vi-
 drumalateva pāṭalā saṃdhyā samadṛśyata.*
 Vās. H p. 173, 1-2 :
vidrumalatevāmbaramahārṇavasya ... sandhyā samadṛśyata.
12. Kād. P p. 49, 2-4 :
*vigalītasakalodayarāgam rajanikarabimbam ambarāpagāvagāhadhaulasin-
 dūram airāvatakumbhasthalam iva tatkṣaṇam alakṣyata.*
 Vās. H p. 192, 2 :
airāvataluptasindūrakumbhasthalam iva ... grahapatir ujjagāma.
13. Kād. P p. 69, 18-19 :
*anayoś ca ... gṛhitanīlotpalayor iva cakravākayos ... payodharayor [kiṃ
 pratividhāsyaṣi].*
 Vās. H p. 57, 5-58, 1 :
*hāralatāmṛṇālalobhanīyacakravākābhyām ... payodharābhyām udbhāsamā-
 nām ... kanyakām.*
14. Kād. P p. 72, 22-73, 1 :
*vijṛmbhamānakamalakośaparimalamanoḥaram iyam asya saḥajam ānanā-
 modam ājighratīva dūrāyatā kanakalekheva nāsikā.*
 Vās. H p. 161, 2-4 :
*sahajasurabhīmukhaparimalam āghrātukāmeva sudūravinirgatā sā nāsā-
 vaṃśalakṣmīḥ.*
15. Kād. P p. 97, 3-4 :
*kamalinīparimalapariçayāgatālimālākulītakaṇṭham kālāpāśair iva cakravā-
 kamithunam ākṛṣyamāṇam vijaghaṭe.*
 Vās. H p. 185, 1-3 :
*kamalinīvanasañcaraṇalagnamakaraṇandabindulubdhamugdhamadhukaramālā-
 śabalagātram kālāpāśeneva mūrtarāmaśāpenākṛṣyamāṇam cakravākamithu-
 nam vijaghaṭe.*
16. Kād. P p. 97, 7 :
praticikarṇapūraraktoṭpale ... gabhastimālini
 Vās. H p. 166, 2-3 :
vāruṇivāravilāsinyaruṇamaṇikuṇḍalakāntiḥ ... dinamāṇiḥ.
 Vgl. Kād. P p. 272, 3-4 :
pūrvadigvadhūkarṇapūrarakṭāśokapallave ... saṃdhyārāge.

17. Kād. p. 97, 8 :
samullasitāyām ambaraṭaṭākavikacakamalinīyām samdhyāyām.
 Vās. H p. 173, 2 :
raktakamalinīva gaganataḍāgasya ... sandhyā.

18. Kād. P p. 97, 9 :
kṛṣṇāgurupaṅkapatīratāsv iva timiralekhāsu sphurantīṣu.
 Vās. H p. 177, 3-4 :
māmsalitām iva kāmīnikēśapāśasamskārāgurudhūmapaṭalair ... timiram.

19. Kād. P p. 122, 16-17 :
*maṇidarpaṇam iva trailokyalakṣmīyāḥ sphaṭikabhūmigṛham iva vasuṃdha-
 rādevyā[ḥ] ...*
 en verder (p. 122, 22) :
ādarśam iva pracetasah ... acchodaṃ nāma saro dr̥ṣṭavān.
 Vās. H p. 279, 5-6 :
*darpaṇam iva vasundharāyāḥ sphaṭikakuṭṭimam iva varuṇasya vipulam pu-
 linajalam āsasāda.*

20. Kād. P p. 127, 12-13 :
dāśarathibalair ivāñjananīlanalaparigataprāntaiḥ ... pādapaiḥ.
 Vās. H p. 247, 1 :
sugrīvasenām iva panasacandanakumudanalasevitām ... vindhyāṭavim.

21. Kād. P p. 138, 2-3 :
*madakalita kāmīni gaṇḍūśasīdhusekapulakitabakuleṣu ... madhumāsadivase-
 ṣu.*

Vās. H p. 132, 4-5 :
madhumadamuditakāmīni gaṇḍūśasīdhusekapulakitabakulo ... vasantakāla[ḥ].

22. Kād. P p. 162, 9-10 :
śvetadvīpanivāsam iva somalokadarśanasukham ivānubhavati jane.

Vās. H p. 214, 3-215, 1 :
śvetadvīpanivāsasukham anubhavad iva jagad āmumude.

23. Kād. P p. 162, 16-17 :
*sphuṭitakumudavanabahaladhūlidhavalitodare niśānadīpulināyamāne 'nta-
 rikṣe.*

(Zie beneden, Kād. P p. 178, 13.)

24. Kād. P p. 165, 16-17 :
*mattaḥ priyataras tavāparo jano jāta iti kupiteneva jīvitena parityaktam ...
 mahābhāgam.*

Vās. H p. 67, 4-5 :
*atha tāṃ prīṭivīspārītena cakṣuṣā pibann iva janīterṣyayeva nidrayā cira-
 sevitayā mumuce.*

(Zie Gray, Vāsavadattā, p. 63, noot 1.)

25. Kād. P p. 176, 4 :
*pariṇatapriyaṅgumañjarīrajonibhena piñjarimṇā rajyamāne vilambini bradh-
 namaṇḍale.*
 Vās. H p. 165, 3-4 :
mandārastabakasundaraḥ ... dinamañiḥ.
 Vās. H p. 167, 1-2 :
amlānakusumastabaka iva nabhaḥśriyo ... dinamañiḥ.
 Vās. H p. 167, 2 :
gaganāśokatarustabaka iva ... dinamañiḥ.
26. Kād. P p. 176, 6-7 :
*cakorānayanatārakākāntinā ca piṅgalimnā vilīpyamāne tirohitanīlimni vyom-
 ni.*
 Vās. H p. 189, 5-190, 1 :
cakorāṅganānetrapuṣpita iva ... jagāma rāgaḥ.
27. Kād. P p. 178, 11-12 :
*aviralabhasmāṅgarāgadhavalaḥ kṛṣṇamṛgājīnaprāvṛtārdho vāmastana
 ivāmbikāyā[ḥ] ... tārakārājaḥ.*
 Vās. H p. 189, 1 :
niśāvilāsinyāḥ kuṅkumāruṅgaikastanakalaśa iva ... rajanīpatir.
28. Kād. P p. 178, 13 :
gaganamahāpayodhipuline ... kumudabāndhave.
 Vās. H p. 191, 1 :
vālukāpulīnam iva niśāyamunāyāḥ ... grahapatir.
 Vās. H p. 193, 1-2 :
yaś ca ... śayanīyasaikatam iva cittaḥaṃsānām.
29. Kād. P p. 178, 13-14 :
saptatokanidrāmaṅgalakalaśe kumudabāndhave.
 Vās. H p. 188, 2-4 :
*gaganasaudhakanakakumbha iva prasthānakanakakalaśa iva tribhuvāna-
 vijayavinirgatasya makaraketoh ... rajanīpatir.*
 Vās. H p. 192, 4-5 :
*malayajapiṇḍapāṇḍurājatapātram iva siddhāṅganāhastatrasaṃ graha-
 patir.*
30. Kād. P p. 184, 14-15 :
nīpuṅike līkha maṅiśālabhañjikāstaneṣu kuṅkumarasapattraḥhaṅgān.
 Vās. H p. 231, 3 :
karpūrike pāṇḍuraya karpūradhūlibhiḥ payodharabhāram.
31. Kād. P p. 184, 19-20 :
kadalike naya dhārāgrhaṃ grhamayūrān.
 Vās. H p. 233, 1-2 :
vilāsavati vilāsaya mayūrakiśoram.

32. Kād. P p. 184, 22-23 :
*pallavike bhojaya maricāgrapallavadalāni bhavanahārītān. lavaṅgike vi-
 kṣīpa cakorapañjareṣu pippalitaṇḍulaśakalāni.*
 Vās. H p. 232, 3-4 :
sañjivike vitara jīvañjivakamithunāya maricapallavam.
33. Kād. P p. 84, 16-17 :
candralekhām upāharopahāarakusumaskhalitacaraṇā patasi madanāndhe.
 Kād. P p. 185, 9-10 :
*maṅikuṭṭimeṣūpahāarakamalaskhalanabhīte nijamukhapratibimbakāni pari-
 harasi.*
 Vās. H p. 225, 3 :
trapate 'tra pated iyam avantisenā kusumopahāre mugdhā.
34. Kād. P p. 187, 8-9 :
*unnatakucāntaritamukhadarśanaduḥkheneva kṣīyamāṇamadhyabhāḡam ...
 kādambarīm.*
 Vās. H p. 55, 2-3 en 56, 3 :
*unnatapayodharabhārāntaritamukhacandradarśanāprāptijanitakhedeneva ...
 kṣīṇataratām upagatena madhyabhāḡenālanḡrītām ... kanyakām.*
35. Kād. P p. 187, 10-12 :
*tribhuvanavijayaprasastivarṇāvalīm iva likhitām manmathena romarājimañ-
 jarīm bibhrāṇām ... kādambarīm.*
 Vās. H p. 54, 3-4 :
tribhuvanavijayaprasastiromāvalikanakapatreṇa ... mekhaladāmnā.
 Vgl. de tekst in de Telugu-ed. (Gray, Vāsavadattā, p. 151) : *vitatatribhu-
 vanavijayaprasastivarṇapaṅktikanakapatreṇa makaraketoḥ.*
 Harṣac. F p. 16, 5-6 (P p. 10,10-11) :
*[I]tapobala[n]irjitatribhuvanajayapatākābhīr iva tisr̥bhīr bhasmapuṇḍrakarāji-
 bhīr virājitalalāṭājirā ... sāvitrī.*
36. Kād. P p. 187, 18-19 :
*abhinavayauvanapavanakṣobhitasya rāgasāgarasya tarāṅgābhyām ivodga-
 tābhyām vidrumalatālohitābhyām adharābhyām ... virājamānām ... kādam-
 barīm.*
 Vās. H p. 59, 1-2 :
*rāgasāgaravidrumanavapallavenevādharapallavenopaśobhamānām ... kanya-
 kām.*
37. Kād. P p. 187, 21--22 :
*gatiprasaranirodhiśravaṇakopād iva kiṃcidāraktāpāṅgena ... locanayuga-
 lena locanamayam iva jīvalokaṃ kartum udyatām ... kādambarīm.*
 Vās. H p. 60, 1 :
*gatiprasararodhakaśravaṇakṛtakopenevopāntalohitena ... nayanayugalena
 bhūṣitām ... kanyakām.*
38. Kād. P p. 205, 22-23 :
dikkarikarākīrṇasikarāsāra iva śvetāyamānatārāgaṇe gagane.

Vās. H p. 181, 4-182, 1 :
*durdharadharañibhārabharabhugñabhimadiñmattamātañgamañḍalakara-pari-
 muktaśikaracchaṭā iva ... tārakā vyārajanta.*

39. Kād. P p. 217, 22-218, 3 :

*candanadhavale sprṣṭām iva lalāṭe śaśalāñchanena bāṣpavārivāhini cumbi-
 tām iva cakṣuṣi varuṇena vardhitaniśvāsamaruti dṛṣṭām iva mukhe mātariś-
 vanā sañtāpapratapteṣv adhyāsītām ivāñgeṣu patañgena kandarpadāhadīpīte
 gṛhītām iva hr̥daye hutabhujā svedini pariśvaktām iva vapuṣi jalena devatair
 api vilupyamānasaubhāgyām iva sarvaśo ... kādambarim.*

Vās. H p. 64, 1-4 :

*bhāsvatālañkāreṇa candreṇa vadanamañḍalena lohitenādharapallavena sau-
 myena darsānena guruṇā nitambabimbena vikacena netrakamalena śanaīśca-
 reṇa pādena tamasā keśapāśena grahamayīm iva ... kanyakām.*

40. Kād. P p. 259, 14 :

candramasi ... samastabhuvanaikātapattre.

Vās. H p. 190, 4-5 :

śvetātapatram iva makaraketor ... grahapatir.

Harṣac. F p. 235, 7-8 (P p. 170, 9-11) :

*nākaphathaprasthītapārthivapratyudgatapuruhūtātapatra iva pūrvasyām di-
 śi dṛśyamāne candramasi.*

41. Kād. P p. 259, 15 :

candramasi ... pūrvadīgvadhūvanacandanatilake.

Vās. H p. 187, 5-188, 1 :

prācīlalāṭatatakuñkumabinducakrākāraḥ ... rajanīpatir.

42. Kād. P p. 295, 23-296, 3 :

*dīryata iva me hr̥dayam. samutpāṭyanta iva marmāñi. utkvathyata iva śa-
 rīram. utplavata iva cetaḥ. vighaṭanta iva sañdhibandhanāñi. niryāntīva
 prāñāḥ. na kiñcit samādhadhātī dhīḥ.*

Vās. H p. 81, 4-82, 2 :

*nāyam upadeśakālaḥ pacyanta ivāñgāñi kvathyanta ivendriyāñi bhidyanta
 iva marmāñi niḥsaranīva prāñā unmūlyanta iva vivekā naṣṭā smṛtiḥ.*

43. Kād. P p. 368, 10 :

anurāgapatākeva ... vāsateyī.

Vās. H p. 173, 3 :

mañjiṣṭhārāgāruṇapatākeva gaganaharmyatālasya ... sandhyā.

Harṣac. F p. 235, 2 (P p. 170, 3-4) :

... pretapatākāyām iva pravṛttāyām sañdhyāyām.

Niet minder treffend is de gelijkenis die op sommige plaatsen ook tussen de Kādambarī en de Harṣacarita blijkt te bestaan. Peterson wees er op,¹¹ dat in de Harṣacarita, vooral in het inleidend gedeelte

¹¹ Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 47 v. v., noten.

van dat werk, verschillende motieven worden aangetroffen, die men in de Kādambarī in een meer uitgewerkte vorm terugvindt: aldus de persoon van Mālātī in de Harṣacarita, die sterke gelijkenis vertoont met die van Patralekhā in de Kādambarī, en de vriendschap van Sārasvata en Vatsa, weerspiegeld in de vriendschap van Candrāpīḍa en Vaiśampāyana. Daarnaast kan men ook bij bijzonderheden van gedachte of uitdrukking, zoals door Cowell en Thomas is aangetoond,¹² afhankelijkheid vaststellen van de Kādambarī ten opzichte van de Harṣacarita. In aansluiting met dit laatste durf ik hier nog op de volgende plaatsen wijzen (vgl. ook de bovenstaande lijst van punten van gelijkenis tussen Kādambarī en Vāsavadattā, nrs. 3, 35, 40 en 43):

1. Kād. P p. 47, 21-22 :
ālagnaraktātāpacchedā munibhir ālambitālohitavalkalā ivāśramataravaḥ kṣaṇam aśobhanta.
 Harṣac. F p. 141, 7-8 (P p. 93, 1-2) :
krameṇa ca gṛhatāpasakuḥīrakapaṭalāvalambiṣu raktātāpacchedaiḥ sāha saṃhṛteṣu valkaḷeṣu.
 (Vgl. volgens CT p. 78, noot, Śakuntalā, 32.)
2. Kād. P p. 130, 16 :
stanayugalamadhyanibaddhagranthinā kalpatarulatāvalkalena kṛttotariya-kṛtyām ... kanyakām.
 Harṣac. F p. 16, 4-5 (P p. 10, 9-10) :
bisatantumayenāmśukenonnatastanamadhyabaddhagātrikāgranthiḥ ... sāvitṛī.
3. Kād. P p. 130, 23-131, 1 :
sūkṣmaśaṅkhakhaṇḍikāṅguliyakapūritāṅgulīnā ... dakṣiṇakareṇa.
 Harṣac. F p. 16, 9 - 17, 1 (P p. 10, 15) :
dakṣiṇam ... kambunirmitormikādantur[it]am ... karam.
4. Kād. P p. 161, 1-2 :
udayagirisimhakaratalāhatahariṇaśoṇitaśoṇikṛtam iva ... rajanikaram.
 Harṣac. F p. 25, 6-7 (P p. 16, 3-5) :
udayagiriśikharaḥakakuharahaṅkharanakharanivahatinihatanijahariṇa-galitarudhiranicayanicitam iva lohitaṃ vapur ... dhārayati śvetabhānu.
5. Kād. P p. 162, 6-8 :
tribhuvanaprāsādamahāpraṇālānukāriṇā sudhāsālipālavān iva vahatā can-

¹² In de aantekeningen op hun Harṣacarita-vertaling, (CT p. 266-280), vooral in die bij 17, 28; 57, 9; 62, 7-8; 131, 4; 131, 13; 158, 19-21; 205, 5; 211, 23-4.

*danarasanirjharanikarān iva kṣaratā śvetagaṅgāpravāhasahasrāṇīva vama-
tāmṛtasāgarapūrān ivodgīratā candramaṇḍalena.*

Harṣac. F p. 25, 9-10 (P p. 16, 7-8) :

*golokagalitadugdhaṅvisaravāhīni dantamayamakaramukhamahāpraṇāla ivā-
pūrayitum pravṛtte payodhim indumaṇḍale.*

6. Kād. P p. 205, 13-14 :

*krameṇa ca dinaparilambanaroṣaraktābhīḥ kāmīnīdṛṣṭibhīr iva saṃkrami-
taśoṇimi vyomni.*

Harṣac. F p. 22, 3-4 (P p. 14, 5-6) :

*madhumada[na] mudītakāmīnikopakūṣilakaṭākṣakṣīpyamāna iva ... lokai-
kacakṣuṣi.*

7. Kād. P p. 218, 7-8 :

*avataṃsamadhukararavadahanadagdham iva śrotam apāṅganīrgatenāśru-
strasā śīcāntīm ... kādambarīm.*

Harṣac. F p. 14, 2-5 (P p. 9, 4-6) :

*śrotam ekam visvaraśravanakaluṣitam prakṣālayantiv[āp]āṅganīrgatena
locanāśrujalapravāheṇetarāśravanena ca ... prakāṭitavidyāmādā ... sarasvatī.*

8. Kād. P p. 237, 10-18 :

*kiṃ vā saṃdīśāmi. atipriyo 'si paunaruktyaṃ tavāham priyātmēti jaḍa-
praśnas tvayī garīyān anurāga iti veśyālāpas tvayā vinā na jīvāmīty anu-
bhavavīrodhaḥ enz.*

Harṣac. F p. 57, 2-11 (P p. 35, 14-36, 9) :

*kiṃ ca vijñāpayāmi. anurūpo deva ity ātmasambhāvanā śīlavān iti prak-
ramaviruddham. dhīra ity avasthāvīparītam enz.*

9. Kād. P p. 326, 19-20 :

śephālikāparimalagrāhīṣu niśāvasānamātariśvasu.

Harṣac. F p. 129, 3-4 (P p. 83, 11) :

śephālikāśītalīkṛtāniṣe ... śaratsamayārambhe.

10. Kād. P p. 326, 22 :

sukumāralīrasaikatarekḥāsu ... apagāsu.

Harṣac. F p. 129, 6-7 (P p. 84, 1-2) :

bālapulinapallavitasindhurodhasi ... śaratsamayārambhe.

Althans wat aangaat de enkele motieven, die men in de beide werken, en wel in de Harṣacarita in een minder ontwikkelde vorm dan in de Kādambarī, aantreft, lijkt het niet onwaarschijnlijk, dat de bedoelde plaatsen in de Harṣacarita in eerste aanleg zijn geschreven, terwijl de auteur in de Kādambarī trachtte zijn vroeger werk te overtreffen door uitvoeriger uitwerking, of genoeg gevonden in zelfverhaling met uitbreiding. Ook in de Kādambarī zelf schijnen hier en daar zulke gevallen van zelfherhaling te kunnen worden aangestipt :

1. Kād. P p. 26, 9-10 :

calitapallavalatālāsyoпадаśavyasanini ... prābhātike mātariśvani.

Kād. P p. 362, 18-19 :

*pravartayan sarasakisalayalatālāsyoпадаśadakṣaṃ dakṣiṇānilām ... sura-
bhīmāsaḥ.*

2. Kād. P p. 26, 17-18 :

vijṛmbhamāṇe śrotrahārīṇi pampāsaraḥkalahamśakolāhale.

Kād. P p. 348, 17-18 :

*eṣa pampāsaraḥśāyīnām prabodhāśaṃsī samuccarati kolāhalaḥ śrotrahārī
vihaṃgamānām.*

3. Kād. P p. 48, 8-9 :

*aparasāgarāmbhasi patite dinakare patanavegotthitam ambhaḥsikaranika-
ram iva tārāgaṇam ambaram adhārayat.*

Kād. P p. 271, 22-272, 1 :

*aparajaladhīpātīnā jyoṣṇājālapravāheṇeva sahasā phenabudbudāvalīṣv iva
naśyantiṣu tārakāpaṅktiṣu.*

4. Kād. P p. 100, 22-23 :

*maṇḍaṃ maṇḍaṃ bhujalatāvīkṣepapreṅkhitanakhamayūkhacchalena dhārā-
bhīr iva lāvaṇyarasam anavarataṃ kṣarantiyā ... kanyakayā.*

Kād. P p. 186, 8-9 :

*vistārīṇi dehaprabhājālaḥ bhujalatāvīkṣepaparibhramaiḥ pratarantibhir
iva cāmaragrāhiṇībhīr upavījyamānām ... kādambarīm.*

De door H. Jacobi opgemerkte,¹³ en bij zijn datering van Māgha aangevoerde gelijkenis van Kādambarī P p. 160, 17-20 met *Śiśupāla-
vadha* IX, 25-26, kan thans, nu Māgha's tijd door andere bronnen is komen vast te staan,¹⁴ niet langer als een ontlening door Bāṇa worden opgevat. Anders is het met de volgende, door P. Maheścandra Nyāyaratna aan het licht gebrachte¹⁵ gelijkenis van Kādambarī P p. 102, 17-18 met Daṇḍin's *Kāvyādarśa* II, 197 :

Kāvyādarśa, II, 197 :

*aratnālokasaṃhāryam avāryaṃ sūryaraśmibhiḥ drṣṭīrodhakaraṃ yūnām
yauvanaprabhavaṃ tamaḥ.*

Kādambarī, [P p. 102, 17-18] :

*nisargata eva abhānubhedyam aratnālokochedyam apradīpaprabhāpa-
neyam atigahanaṃ tamo yauvanaprabhavam.*

¹³ H. Jacobi, *On Bhāravi and Māgha*, in WZKM, 3, 1889, (p. 121-145), p. 141-142.

¹⁴ Zie Winternitz, GIL, III, p. 50 ; Keith, HSL, p. 124.

¹⁵ Pandit Maheścandra Nyāyaratna, *On the Authorship of the Mṛichchakatikā*, in PASB, 1887, (p. 193-200), p. 196-197. — Vgl. P. Peterson, inl. van

KĀDAMBARĪ ALS BRON VOOR DE INDISCHE BESCHAVINGSGESCHIEDENIS

Geschiedenis

Twee Indische vorstengeslachten worden in de Kādambarī genoemd : de Maukharī's,¹ die wellicht de verering van Hari-Hara zijn toegedaan,² en de Gupta's,³ die genoemd worden in verband met een van Bāṇa's voorouders, Kubera.⁴ Ettinghausen meent,⁵ dat de persoon van Vaiśampāyana met de ons door de Harṣacarita bekenden (half)broeder van Harṣa, Kṛṣṇa, moet worden geïdentificeerd, en de persoon van Śūdraka diensvolgens met Harṣa zelf. Wellicht zijn in deze roman, zoals ook uit ons onderzoek over de letterkunde zal blijken, nog meer toespelingen op tijdsomstandigheden te vinden. Er zij in dit verband gewezen op de vermelding van een krijgstoct van koning Tārāpīḍa tegen de Kulūta's (P p. 101, 11-14), en in die van de verovering, door Candrāpīḍa, van de stad Suvarṇapura, in het Noorden (P p. 119, 11-13).

Aardrijks-
kunde.

De verschillende plaatsen, waar het Kādambarī-verhaal zich afspeelt, zijn achtereenvolgens de stad Vidiśā, residentie van koning Śūdraka (P p. 1-18 ; p. 360-369), de kluizenarij van Jābālī bij het meer Pampā, in het Vindhya-woud (P p. 19-49 ; p. 346-359), de stad Ujjayinī, residentie van koning Tārāpīḍa, (P p. 50-119 ; p. 229-305 ; p. 330-340), en de streek van Kailāsa, met het meer Acchoda en Hemakūṭa, verblijfplaats van Mahāśvetā en Kādambarī (P p. 119-229 ; p. 306-330 ; p. 340-345).

De enige bijzonderheid in Bāṇa's korte beschrijving van de stad Vidiśā⁶ (thans : Bhilsā⁷) is, dat deze stad door de door *Mālava-*

Daṇḍin, *Daśakumāracarita*, ed. G. Bühler (Part I) en P. Peterson (Part II), (BSS, 10 en 42), Part II, Bombay, 1891, inl., p. 3, noot ; R. Pischel, rec. van Lévi, *Le théâtre indien*, in GGA, 1891, p. 366-367 ; Kane, *Sāhityadarpaṇa*, inl., p. XXXVII.

¹ P p. 1, 13-14 : *namāmi bharvoś caraṇāmbujadvayaṃ saśekharair maukharibhiḥ kṛtārcanam.*

² Zie boven, p. 23-24.

³ P p. 3, 3 : *anekaguptārcitapādapaṅkajaḥ kuberanāmā . . .*

⁴ Zie boven, p. 13.

⁵ Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 121 ; boven, p. 8.

⁶ P p. 6, 19-23.

⁷ Zie Nundo Lal Dey, *The Geographical Dictionary of Ancient and Mediaeval India*, (Calcutta Oriental Series, 21. E. 13), Londen, 1927², p. 35, s. v. *Bidisā*.

vrouwen bezochte stroom de Vetravati (thans : Betwa⁸) omgeven is. Meer vernemen wij over Ujjayini. Deze stad, die zeer uitvoerig beschreven wordt,⁹ met haar marktplaatsen (*mahāvīpaṇīpatha*), haar galerijen (*citraśālā*), haar pleinen (*śrīgāṭaka*), haar voorsteden (*upāśalyaka*), haar parken (*niṣkuṭa*), haar vlaggen ter ere van Kāma (*madanayaṣṭiketu*), haar badhuizen (*dhārāgrha*), haar vijvers (*saras*), haar ivoren torentjes (*dantavalabhikā*), en haar overbeschaafde bevolking (*vilāsijana*), is gelegen in de streek van Avanti,¹⁰ en wordt ook naar deze laatste genoemd.¹¹ Zij is omgeven door de stroom de Sīprā,¹² die door de Mālava-vrouwen bezocht wordt,¹³ en aan welks oever Candrāpīḍa's onderwijsinrichting (*vidyāmandira*) wordt gebouwd,¹⁴ en een heiligdom van Skanda zich bevindt.¹⁵ In deze stad wordt een heiligdom aangetroffen van Mahākāla¹⁶ en van de Mātaras.¹⁷

Niet minder uitvoerig worden wij ingelicht over de kluisenarij van Jābāli aan het meer Pampā in het Vindhya-woud, en verschillende in deze omgeving behorende plaatsen. In het Vindhya-woud,¹⁸ dat de kusten van de westelijke en de oostelijke oceaan verbindt, en het sieraad is van *Madhyadeśa*,¹⁹ en dat « bedekt is met lover dat de zachte glans heeft van de wangen van beschonken Kerala-vrouwen²⁰ », is het *Daṇḍaka*-bos gelegen,²¹ waar zich voorheen de door de *Godāvarī* omgeven kluisenarij van Agastya bevond,²² en waar de sporen van Rāma's verblijf in *Pañcavaṭī* thans nog duidelijk

⁸ Zie Nundo Lal Dey, t. a. p., p. 30, s. v. *Betravati*.

⁹ P p. 50, 1-53, 19; Rdg p. 210-214. Vgl. ook P p. 333, 22-23.

¹⁰ P p. 52, 9; 92, 4.

¹¹ P p. 330, 15.

¹² P p. 51, 2-5; 74, 21; 249, 7; 271, 7; 299, 6. — Zie Nundo Lal Dey, t. a. p., p. 187, s. v. *Sīprā*.

¹³ P p. 51, 2-3.

¹⁴ P p. 74, 21.

¹⁵ P p. 294, 7 v. v.

¹⁶ P p. 53, 13-19; 61, 14; 336, 2.

¹⁷ P p. 330, 15; 332, 3; 339, 16.

¹⁸ P p. 19, 1-20, 15.

¹⁹ P p. 19, 1.

²⁰ P p. 19, 5-7.

²¹ P p. 20, 16. — *Daṇḍakāraṇya* is de streek van Mahārāṣṭra; zie Nundo Lal Dey, t. a. p., p. 52, s. v., en de literatuur aldaar.

²² P p. 20, 16-21, 7.

merkbaar zijn.²³ Niet ver van daar bevindt zich het meer *Pampā*,²⁴ dat bezocht wordt door de *Śabara*-vrouwen,²⁵ en door de vrouwen van den vorst der *Pulinda's*,²⁶ en waar vroeger Sugrīva dagelijks rondzwierf, toen hij, door Vāli uitgedreven, op *R̥ṣyamūka* vertoefde.²⁷ Jābāli's kluisenarij grenst aan het Daṇḍaka-bos.²⁸

De episode van Candrāpīḍa's ontmoeting met Mahāśvetā verplaatst ons in de Purānische aardrijkskunde.²⁹ Op zijn tocht ter wereldverovering zwerft Candrāpīḍa door de hele aarde, van het Westen naar het Oosten (*pradakṣiṇīkr̥tya vasudhām*), en verovert ten slotte de stad Suvarṇapura.³⁰ Deze stad is de hoofdplaats van de Kirāta's die in de nabijheid van Kailāsa wonen, en op Hemakūṭa, een grensgebergte (*varṣaparvata*) in Kimpuruṣavarṣa, ten Noorden van Bharatavarṣa, woonplaats van de Gandharva's,³¹ verblijven, en ligt niet ver van de oostelijke oceaan³²; zij vormt de grens van de aarde ten Noorden, en is door een bovenaards woud van Kailāsa gescheiden.³³ Ten Noordwesten van Kailāsa bevindt zich een bos,³⁴ *Caitraratha* geheten,³⁵ en in het midden daarvan het meer *Acchoda*.³⁶ Het is in een heiligdom van Śiva, aan de westelijke oever van Acchoda, aan de voet van een voorberg van Kailāsa, *Candraṭṭabha* genaamd, dat Candrāpīḍa, «verwelkomd door de winden van de Kailāsa, die er op belust zijn, de oorlotussen der vrouwen van *Uttarakuru* aan 't schommelen te brengen»,³⁷ Mahāśvetā voor het eerst ziet.³⁸

Ten slotte nog deze verspreide vermeldingen: het paard In-

²³ P p. 21, 8-22, 6. — *Pañcavaṇī* is 't huidige Nāsik aan de Godavari; zie Nundo Lal Dey, t. a. p., p. 147, s. v.

²⁴ P p. 22, 7-23, 9. In de buurt van 't huidige *Hampi*; zie Nundo Lal Dey, t. a. p., p. 144, s. v. *Pampā*.

²⁵ P p. 22, 12.

²⁶ P p. 22, 20.

²⁷ P p. 22, 22-23, 1.

²⁸ P p. 38, 23.

²⁹ Vgl. W. Kirfel, *Die Kosmographie der Inder*, Bonn, 1920, p. 59-60.

³⁰ P p. 119, 11-13.

³¹ P p. 136, 21-137, 1.

³² P p. 119, 11-13.

³³ P p. 120, 23-121, 2.

³⁴ P p. 121, 22-122, 15; vooral 122, 10-12.

³⁵ P p. 137, 1.

³⁶ P p. 122, 16-124, 5.

³⁷ P p. 126, 15-16.

³⁸ P p. 126, 13-128, 3; vooral 128, 1-3.

drāyudha is een geschenk van den koning der *Pārasīka's* aan Tārāpīḍa, den koning van Ujjayinī³⁹; Pattralekḥā is de dochter van den vorst der *Kulūta's*, gevangen meegevoerd door Tārāpīḍa na de verovering van die hoofdstad⁴⁰; het Caṇḍāla-meisje, dat aan Śūdraka de papegaai Vaiśampāyana brengt, komt uit *Dakṣiṇāpatha*,⁴¹ en de heerschappij over *Dakṣiṇāpatha* te bekomen vormt de wens van den ouden Draviḍa-asceet⁴²; in het paleis van koning Tārāpīḍa, in Ujjayinī, zijn de dienaren voor het merendeel *Andhra's*, *Dravidiërs* en *Singalezen*⁴³; *Daśapura* is de naam van een stad niet ver van Ujjayinī⁴⁴; als bedevaartplaatsen worden genoemd *Śrīparvata*⁴⁵ en *Puṣkara*.⁴⁶

Uitdrukkelijk worden in de Kādambarī de volgende werken der Sanskrit letterkunde genoemd: het *Mahābhārata* (P p. 41, 7; 51, 15; 56, 1; 61, 14; 75, 21; 90, 18; 92,2 [onzeker]; 118, 1 [onzeker]; 123, 21; 209, 7; 337, 13), het *Harivaṃśa* (P p. 52, 7), het *Rāmāyaṇa* (P p. 41, 6; 51, 15; 75, 21; 91, 10; 337, 13), de *Purāṇa's* (P p. 7, 20; 12, 8; 41, 7; 51, 15; 75, 21; 90, 14; 276, 3; 337, 13), en de *Bṛhatkathā* (P p. 51, 15). Van de Vedische teksten (Veda: P p. 1, 4; 4, 14; 18, 14; 44, 1; 56, 11; 64, 22; 101, 6-7; 129, 9; 136, 8; *passim*) worden in het bijzonder de *Sāmaveda* (P p. 3, 12; 37, 17), de *Yajurveda* (P p. 3, 12) en de *Vedāṅga's* (P p. 56, 11) vermeld. Onder de «leerboeken over recht» (*Smṛtiśāstra*: P p. 51, 7-8; *Dharmaśāstra*: P p. 75, 12) wordt een *Nārādīya* (P p. 91, 13) genoemd, en een ander *Nārādīya* (P p. 75, 16) onder de leerboeken over muziek (*Gandharvaveda*: P p. 75, 16; *Gandharvaśāstra*: P p. 75, 18; *Gandharvavidyā*: P p. 131, 3); onder de leerboeken over staatkunde (*Nitiśāstra*: P p. 7, 4; 53, 22; 56, 6; *Rājanīti*: P p. 12, 8; 75, 13) wordt genoemd het *Kauṭilyaśāstra* (P p. 109, 4), en onder die over toneelkunst (*Nṛttaśāstra*: P p. 75, 15-16) dat van *Bharata* (P p. 51, 18;

Letterkunde.

³⁹ P p. 78, 2-4. Vgl. P p. 260, 22: *purahprasṛtajavanavājibhiḥ*, en de comm. (N p. 455, 7 van de comm.): *javanadeśotpannā vājino hayā*; zie beneden, p. 372.

⁴⁰ P p. 101, 11-14.

⁴¹ P p. 8, 13.

⁴² P p. 226, 20-21.

⁴³ P p. 88, 14.

⁴⁴ P p. 262, 13; 271, 8. *Mandasor* in Malwa, volgens Nundo Lal Dey, t. a. p., s. v. *Daśapura*, die verwijst naar Fleet, in *Corpus Inscriptionum Indicarum*, III, p. 79, maar *Dholpur* volgens Kn, III, Notes, p. 162.

⁴⁵ P p. 227, 3.

⁴⁶ P p. 37, 16.

75, 15). Er worden verder bedekte vermeldingen aangetroffen van het *Vāyupurāṇa* (P p. 41, 7), van de *Vāsavadattā* en de *Bṛhat-kathā* (P p. 5, 4), en van de *Kādambarī* zelf (P p. 91, 17-18; 240, 9).

Op drie van de boven vermelde plaatsen wordt het Mahābhārata genoemd tezamen met werken van dezelfde aard, het Rāmāyaṇa en de Purāṇa's. Op p. 51, 15 vormen deze drie de geliefkoosde lectuur van de beschaafde lieden van Ujjayinī,⁴⁷ op p. 75, 21 worden zij met de Itihāsa's opgesomd onder de vele kundigheden waarin prins Candrāpīḍa bekwaamheid verwerft,⁴⁸ en op p. 337, 13 worden zij door Śukanāsa aangehaald als leerboeken (*āgama*), waarin talrijke verhalen over vervloekingen zijn aan te wijzen.⁴⁹ Waar over het Mahābhārata afzonderlijk gesproken wordt, zoals op p. 41, 7, 56, 1, 90, 18 en 123, 21, worden uit dat werk resp. de dood van Duryodhana's oom Śakuni,⁵⁰ Duḥśāsana's belediging van Draupadī,⁵¹ de Bhagavadgītā,⁵² en de rivaliteit tussen de zoons van Dhārtarāṣṭra⁵³ vermeld. Dat ook Kād. P p. 92,⁵⁴ en p. 118, 1⁵⁵

⁴⁷ *mahābhāratapurāṇarāmāyaṇānūrāginā vilāsijanēnādhiṣṭhitā ... ujjayinī nāma nagarī.*

⁴⁸ *tathā hi ... mahābhāratapurāṇetihāsarāmāyaṇeṣu ... param kauśalam avāpa.*

⁴⁹ *āgameṣu sarveṣv eva purāṇarāmāyaṇabhāratādīṣu samyag anekaprakārāḥ śāpavārtāḥ.*

⁵⁰ P p. 41, 7 : *yatra ca mahābhārate śakunivadhoh,* « en waar [in de kluiszenarij van Agastya] alleen in het Mahābhārata de vogels (*Śakuni*) gedood werden ». Zie Mbh. IX, 28.

⁵¹ P p. 56, 1 : *yasmimś ca rājani ... mahābhārate duḥśāsanāparādhākaraṇam,* « en onder zijn [Tārāpīḍa's] koningschap ... was het alleen in het Mahābhārata dat men luisterde naar de misdrijven der misdadigers (*naar het misdrijf van Duḥśāsana*) ». — Zie Mbh. II, 67.

⁵² P p. 90, 18 : *mahābhāratam ivānantagītākaraṇānānditanaram ... rājākulam,* « het koninklijk paleis, ... waar, evenals in het Mahābhārata (*Arjuna verblijft is door het lied van Kṛṣṇa aan te horen*), de mensen verblijft waren door eindeloze gezangen aan te horen ». — Zie Mbh. VI, 25-42. Hierover in het bijzonder K. T. Telang, vert. *Bhagavadgītā*, (SBE, 8), Oxford, 1908², p. 28.

⁵³ P p. 123, 21 : *bhāratam iva pāṇḍudhārtarāṣṭrakulapakṣaktakṣobham ... acchodaṃ nāma saro,* « een meer genaamd Acchoda, ... waarin, evenals in het Mahābhārata (*gewoel is veroorzaakt door de tweedracht van het geslacht van Pāṇḍu en dat van Dhārtarāṣṭra*), gewoel was veroorzaakt door de vleugels van de troepen witte dhārtarāṣṭra-vogels ».

⁵⁴ *bhāratasamaram iva kṛtavarmāṣīlīmukhacakraśambhārabhīṣaṇam... rājākulam.*

⁵⁵ *aparimītabalabharākrāntā manye smarati mahābhāratasamarasaṃkṣobhasyādya kṣitih.*

bij deze reeks toespelingen behoren, lijkt echter niet waarschijnlijk.⁵⁶

Voorlezing van het Mahābhārata wordt op twee plaatsen in de Kādambarī aangetroffen : op p. 61, 14, waar verhaald wordt dat koningin Vilāsavatī zich de veertiende dag der maand naar het heiligdom van Mahākāla begeeft, en daar naar een voorlezing van het Mahābhārata luistert,⁵⁷ en op p. 209, 7 waar Kādambarī beschreven wordt « aandachtig luisterend naar het Mahābhārata, dat alle geluk-aanbrengende zaken overtreft, dat gereciteerd werd door een zangeres⁵⁸ die zong met welluidende stem, terwijl een Kimnara-paar, dat achter haar neergezeten was, haar begeleidde met twee fluiten, zoetklinkend als bijen ».⁵⁹ De eerstgenoemde plaats is tevens belangrijk wegens het daar voorkomende citaat uit het Mahābhārata : « Voor hen die geen zoon hebben, bestaan geen gelukkige oorden ; de zoon heet *putra*, omdat hij bevrijdt uit de hel die *put* genoemd wordt. »⁶⁰

Aan de hierboven aangehaalde, voor onze kennis van het Mahābhārata in de eerste helft van de VIIe eeuw vrij gewichtige vermeldingen van het Mahābhārata in de Kādambarī, is, nadat reeds

⁵⁶ Vgl. W. Cartellieri, *Das Mahābhārata bei Subandhu und Bāṇa*, in WZKM, 13, 1899, (p. 57-74), p. 70, noot. Wat P p. 118, 1 betreft, vgl. de vertaling van Rdg (p. 88, 27-30) van die plaats.

⁵⁷ P p. 61, 13-15 : *adya tu caturdaṣīti bhagavantam mahākālam arcitum ito gatayā tatra mahābhārata vācyamāne śrutam ...*

⁵⁸ *nārada-duhitṛā* : zo volgens Kn, II, Notes, p. 205, 10-13, liever dan de onduidelijke vertaling « dochter van Nārada » bij Ridding (Rdg p. 162, 27), Cartellieri (t. a. p., p. 66, 1-2) en Winternitz, GIL, III, p. 627. Vgl. *bharata-putra*, « toneelspeler », en in de Harṣacarita (HF p. 67, 3 ; P p. 42, 1-2) *bhīṣakputra*.

⁵⁹ *prṣṭhataś ca samupaviṣṭena kimnaramithunena madhukaramadhurābhyām vaṃśābhyām datte tāne kalagīrā gāyantiyā nārada-duhitṛā paṭhyamāne ca sarvamaṅgalamahīyasi mahābhārata dattāvadhānām ... kādambarim.*

⁶⁰ P p. 61, 15-16 : *tatra mahābhārata vācyamāne śrutam aputrāṇām kila na santi lokāḥ śubhāḥ punnāmno narakāḥ trāyata iti puttra iti.* — Volgens Bühler (*Contributions to the History of the Mahābhārata*, in SWAW, 1892, p. 2, noot 4) is hier wellicht Mbh. I, 74, 39 of I, 229, 14 bedoeld. Kane (Kn, I, Notes, p. 170-171) verwijst naar Mbh. I, 120, 15-19. De door Bühler bedoelde teksten luiden :

Mbh. I, 74, 39 (Bomb.) :

*punnāmno narakād yasmāt pīṭaram trāyate sutaḥ
tasmāt putra iti proktaḥ svayam eva svayaṃbhuvā.*

Mbh. I, 229, 14 (Bomb.) :

*punnāmno narakāt putras trāyate pīṭaram śrutiḥ
tasmād apatyasaṃtāne yatasva brahmasattama.*

R. G. Bhandarkar,⁶¹ K. T. Telang⁶² en G. Bühler⁶³ terloops op het belang van verschillende onder hen hadden geweest, door W. Cartellieri⁶⁴ een uitvoerige studie gewijd. Uit dit onderzoek van de op het Mahābhārata betrekking hebbende plaatsen in de werken van Bāṇa en Subandhu blijkt niet of deze schrijvers de uitbreiding van het Mahābhārata tot een brahmanistisch rechtsboek bekend was. Het Mahābhārata schijnt voor hen geen *dharmasāstra*, maar als nog steeds een *kāvya*, een van ouds geëerbiedigd nationaal epos met geheiligd gezag te zijn geweest.⁶⁵

Aan het Mahābhārata herinnert ten slotte nog deze plaats van het Uttarabhāga (P p. 294, 14-18), zijnde het antwoord dat door de sterrenwichelaars gegeven wordt, als Candrāpīḍa hen verzoekt ten spoedigste een datum vast te stellen voor zijn vertrek, ongeacht of het ogenblik al dan niet gunstig is : « Hoogheid, zoals de planeten alle staan, wordt naar onze mening het vertrek van Uwe Hoogheid op dit ogenblik niet aangeprezen. Evenwel, 's konings wens zelf is het, die in overeenstemming met zijn aangelegenheden het geschikte ogenblik is. Ook in dit geval is het niet nodig een dag vast te stellen. De koning is de oorzaak van het geschikte ogenblik. De tijd, waarop hij neiging gevoelt, die is het die wat al zijn aangelegenheden betreft de tijd is ! »⁶⁶ — Hiermede vergelijkte men Mahābhārata, Calc. XII, 2674 : « Twijfel er niet over, of het geschikte ogenblik de oorzaak is van den koning, dan wel of de koning de oorzaak is van het geschikte ogenblik : de koning is de oorzaak van het geschikte ogenblik ! »⁶⁷

⁶¹ R. G. Bhandarkar, *Considerations of the Date of the Mahābhārata*, in JBRAS, 10, 1872.

⁶² *The Bhagavadgītā with the Sanatsugāliya and the Anugītā*, transl. by the late K. T. Telang, (SBE, 8), Oxford, 1908^a, p. 27-28. Bespreekt Kād. P p. 90, 18 en p. 61, 14 v. v.

⁶³ G. Bühler en J. Kirste, *Indian Studies No. II. Contributions to the History of the Mahābhārata*, in SWAW, 1892, p. 2-3 en p. 24-25. Bespreken Kād. P p. 61, 14 v. v. en p. 90, 18.

⁶⁴ W. Cartellieri, *Das Mahābhārata bei Subandhu und Bāṇa*, in WZKM, 13, 1899, p. 57-74.

⁶⁵ Cartellieri, t. a. p., p. 69.

⁶⁶ *deva yathā sarva eva grahāḥ sthīlās tathāsmānmatena devasya gamanam eva vartamāne na śasyate. apāram api karmānurodhād rājecchaiva kālaḥ. tatrāpi na kāryam evāharnirūpaṇayā. rājā kālasya kāraṇam. yasyām eva velāyāṃ cittavṛttiḥ saiva velā sarvakāryeṣu.*

⁶⁷ *kālo vā kāraṇam rājño rājā vā kālakāraṇam iti te saṁśayo mā bhūd rājā kālasya kāraṇam.*

Minder talrijk en minder belangrijk dan deze vermeldingen van het Mahābhārata zijn de vermeldingen van het Harivaṃśa,⁶⁸ en van het Rāmāyaṇa, welk laatste werk, behalve het drietal plaatsen boven besproken, nog tweemaal afzonderlijk wordt genoemd.⁶⁹ Onder de in Kādambarī voorkomende vermeldingen van de Purāṇa's moet ongetwijfeld deze zinspeling op het Vāyupurāṇa als de voornaamste gelden (P p. 41, 7) : « In deze kluisenarij [van Jābāli] was het in het Purāṇa dat er wartaal gesproken werd door waanzin (*dat er gesproken werd door Vāyu*) ».⁷⁰ Dat deze tekst wegens de woordspeling niet zo duidelijk is, en, doordat de Harṣacarita chronologisch aan de Kādambarī voorafgaat, ook later dan de bekende vermelding van het Vāyupurāṇa in het begin van de derde ucchvāsa van de Harṣacarita,⁷¹ vermindert zijn waarde niet als bijkomend getuigenis voor het bestaan van een dergelijk werk in de eerste helft van de VIIe eeuw n. Chr. Er zij tevens op gewezen, dat de Śivāïetische strekking van het Vāyupurāṇa⁷² treffend overeenstemt met wat ons over Bāṇa's eigen godsdienstige gezindheid bekend is.⁷³ Andere plaatsen handelen over de Purāṇa's als verhaalstof, waarbij die werken dan

Vgl. Kn, III, Notes, p. 225, 19-22. — Deze tekst maakt deel uit van een toespraak van Bhīṣma tot Yudhiṣṭhira over het koningschap (Mbh. XII, 56 v. v. [Bomb.]).

⁶⁸ P p. 52, 7 : *harivaṃśakathevānekabālakrīḍāramaṇīyā ... ujjayinī nāma nagarī*, « een stad, Ujjayinī genaamd, ... die evenals het verhaal van de Harivaṃśa, aangenaam was door de verschillende kinderspelen ». — Bedoeld schijnen, in het geval van de Harivaṃśa, de kinderspelen van Kṛṣṇa (Harivaṃśa, *Viṣṇuparvan*, Adhy. 57 v. v.). Vgl. evenwel Bhānucandra's commentaar (N p. 104, l. 5 van de comm.) die in het tweede geval (bij Harivaṃśa) *bāla* als naam van een koning opvat.

⁶⁹ P p. 41, 5-6 : *yatra ca ... rāmānurāgo rāmāyaṇena na yauvanena*, « waar [in de kluisenarij van Jābāli] ... liefde voor de vrouwen (*genegenheid voor Rāma*) gekoesterd werd door het Rāmāyaṇa, en niet door de jonkheid » ; P p. 91, 10-11 : *rāmāyaṇam iva kapikathāsamakulam ... rājakulam*, « het koninklijk paleis, ... dat evenals het Rāmāyaṇa (*vol verhalen is over apen*), vervuld was met gesprekken over apen ».

⁷⁰ *yatra ca ... purāṇe vāyupralapitam*. — Vgl. Bhartṛhari, *Niṭisataka en Vairāgyasataka*, ed. K. T. Telang, (BSS, 11), 1874, inl., p. VIII, noot ; F. Max Müller, *India : what can it teach us ?*, Londen, 1883, p. 332, noot 1.

⁷¹ HF p. 132, 1 (P p. 86, 2 ; CT p. 72, 34-35). — Zie Winternitz, GIL, I, p. 446 ; J. Gonda, *Het oud-javaansche Brahmāṇḍa-Purāṇa*, (Bibliotheca Javanica, 5 en 6), Bandoeng, [1932], p. 12 ; V. A. Smith, *The Early History of India*, 1908², p. 19.

⁷² Winternitz, GIL, I, p. 463.

⁷³ Zie boven, p. 28.

voorkomen, hetzij in verbinding met het Mahābhārata en het Rāmāyaṇa,⁷⁴ hetzij in verbinding met de Itihāsa's en andere verhaalsvormen,⁷⁵ terwijl de vergelijking van het koninklijk paleis met een Purāṇa,⁷⁶ en die plaats in het Uttarabhāga, waar het meer Acchoda verklaard wordt volgens het Purāṇa zeer genadenrijk te zijn,⁷⁷ ons inlichten over hun inhoud.

Het belang van de vermelding, zowel uitdrukkelijk⁷⁸ als bedekt,⁷⁹ van de Bṛhatkathā, voor onze kennis van dat werk, is velerlei.⁸⁰ Samen met de vermelding in de inleidende verzen van de Harṣacarita⁸¹ bevatten deze plaatsen een tijdsaanwijzing die de vermelding van het werk in Daṇḍin's *Kāvyaḍarśa*⁸² bevestigt. Wat meer is, dat in de Kādambarī de Bṛhatkathā, hoewel bedektelijk, genoemd wordt samen met de Vāsavadattā als een werk dat door de Kādambarī overtroffen wordt,⁸³ bevestigt onze, op de vermelding in de *Kāvyaḍarśa* en in Subandhu's *Vāsavadattā* steunende vermoedens aangaande de literaire vorm van dat werk,⁸⁴ terwijl de omstandigheid dat het op dezelfde rang wordt gesteld met het Mahābhārata, het Rāmāyaṇa en de Purāṇa's, wijst op zijn ruime verspreiding in de eerste helft der VIIe eeuw.⁸⁵ Van belang is verder, dat ook de hoofdpersoon van de Bṛhatkathā, Naravāhanadatta, op twee plaatsen in

⁷⁴ P p. 51, 15 ; 75, 21 ; 337, 13. Tekst als boven.

⁷⁵ P p. 7, 20 : *ākhyānakākhyāyiketihāsapurāṇākārṇanena ... divasam anayāt* ; p. 12, 8 : *purāṇetihāsakathālāpanipuṇo ... śukaḥ* ; ook p. 75, 21 : *mahābhāratapurāṇetihāsarāmāyaṇeṣu ... paraṃ kauśalam avāpa*.

⁷⁶ P p. 90, 14 : *purāṇam iva yathāvibhāgāvasthāpitasakalabhuvanakośam ... rājakulam*, « het koninklijk paleis, ...waarin, evenals in een Purāṇa (de gehele aarde opgenomen is, naar orde van haar onderscheidene delen), alle schatten der aarde opgestapeld waren, in de orde volgens welke zij verspreid waren ».

⁷⁷ P p. 276, 3 : *atipuṇyam hy acchodākhyam sarah purāṇe śrūyate*. — Geen vermelding van Acchoda bij W. Kirfel, *Purāṇa Pañcalakṣaṇa*, Bonn, 1927, register.

⁷⁸ P p. 51, 15-16 : *bṛhatkathākuśalena ... vilāsijanenādhiṣṭhitā ... ujjayinī nāma nagarī*.

⁷⁹ P p. 5, 4 : *iyam atidvayī kathā*. — Vgl. comm. van Bhānuçandra (N p. 7, l. 17 van de comm.) : *dvayīm bṛhatkathām cātikrāntety arthaḥ*.

⁸⁰ Vgl. F. Lacôte, *Essai sur Guṇādhya et la Bṛhatkathā*, Diss., Parijs, 1908, p. 10 en 14.

⁸¹ HF p. 8, 3-4 (P p. 5-6 ; CT p. 3, 10-12).

⁸² Daṇḍin, *Kāvyaḍarśa*, I, 38.

⁸³ *iyam atidvayī kathā* (P p. 5, 4). Zie Gray, *Vāsavadattā*, p. 3.

⁸⁴ Zie Winternitz, GIL, III, p. 312, noot 2.

⁸⁵ Winternitz, GIL, III, p. 312.

de Kādambarī genoemd wordt.⁸⁶ Van het paard Indrāyudha wordt namelijk gezegd,⁸⁷ dat het « evenals de heerschappij over de Vidyādhara's (toekwam aan den wereldheerser Naravāhana), waardig is tot voertuig te strekken van een man die wereldheerser is », en van Tārāpīḍa's paleis,⁸⁸ dat daarin, « evenals in de lotgevallen van Naravāhanadatta (de begeerte was aangewakkerd naar prinses Gandharvadattā, die liefelijk was van voorkomen), de prinsessen, liefelijk van voorkomen, die er binnen waren grootgebracht, begeerte deden ontstaan bij de Gandharva's ». Van een ander persoon uit het Brhatkathā-verhaal, Udayana, is sprake p. 40, 13-14,⁸⁹ van Mānasavega, p. 31, 13.⁹⁰

In de Kādambarī wordt tweemaal een Nārādiya genoemd, hoewel twee verschillende werken schijnen te zijn bedoeld. Het eerst komt het voor in de lijst van wetenschappen en kundigheden waarin prins Candrāpīḍa onderricht wordt (P p. 75, 16); het wordt voorafgegaan door een opsomming van muziekinstrumenten en van tractaten over danskunst.⁹¹ Het is mogelijk dat het op deze plaats als een speciaal werk over muziekkunst is bedoeld.⁹² Het is echter ook mogelijk het woord *nārādiya* als een adj. op te vatten: « in de verschillende soorten van muziekkunst, te beginnen met die van Nārada », ⁹³ te meer daar zulke vertaling nauwer aansluit bij de voorafgaande zinsnede: « in de tractaten over danskunst, als door Bharata e. a. opgesteld ». Het tweede Nārādiya wordt aangetroffen

⁸⁶ Deze plaatsen schijnt Lacôte niet te hebben opgemerkt: zie *Essai sur Guṇādhya*, p. 16-18.

⁸⁷ *vidyādharaṛāṅyam iva cakravartinaravāhanocitam ... indrāyudham.*

⁸⁸ P p. 91, 1-2: *naravāhanadattacaritam ivāntaḥsaṃvardhitapriyadarśanarājadārikāgandharvadattokaṅṭham ... rājakulam.*

⁸⁹ P p. 40, 13-14: *udayanam ivānanditavatsakulam ... āśramam*, « een kluiszenarij, ... die evenals Udayana (het geslacht van Vatsa verblijdde), de troepen van kalveren verblijdde ».

⁹⁰ *vidyādharam iva mānasavegam ... śabarasenāpatim.*

⁹¹ *tathā hi ... viṇāyeṇumurajakāṃsyatāladardurapuṭaprabhṛtiṣu vādyeṣu bharatādīpraṇīteṣu nṛttaśāstreṣu nārādiyaprabhṛtiṣu gāndharvavedaviṣeṣu ... paraṃ kauśalam avāpa.*

⁹² Aldus volgens H. Kern in pw (s. v. *nārādiya* 2) met verwijzing naar deze plaats). Een *Nāradasaṅgīta-makaranda* is uitgegeven door Telang, Baroda, 1920.

⁹³ Aldus Rdg, p. 60, 20-21: « He gained the highest skill ... in the laws of dancing laid down by Bharata and others, and the science of music, such as that of Nārada »; ook Kn (I, Notes, p. 200) schijnt het zo op te vatten. Bhānucandra geeft hier geen verklaring op (N p. 150, l. 6 van de comm.).

P p. 91, 13, waar van Tārāpīḍa's paleis gezegd wordt, dat daarin : « evenals in het Nārādīya, de plichten der vorsten werden beschreven ».⁹⁴ Volgens Bühler⁹⁵ is hier de Nāradaśmṛti (Nārādīyadharmasāstra)⁹⁶ bedoeld, en behelst deze plaats van de Kādambarī, de vroegste vermelding van dat werk in de klassieke Sanskrit literatuur, een bijkomend getuigenis voor de datering ervan. Een moeilijkheid vormt evenwel,⁹⁷ dat Bhānucandra in zijn commentaar op deze plaats *nārādīya* verklaart als zijnde het Nārādīyapurāṇa.⁹⁸ Daar in de ons bekende tekst van het hier bedoelde Nāradaśmṛti (Bṛhannārādīyapurāṇa) over de plichten der vorsten niet gesproken wordt,⁹⁹ en Bhānucandra's commentaar zelf er zich tegen verzet, hier met Kane⁹⁹ *avarṇyamāna*, « waarin de plichten der vorsten niet beschreven worden », te lezen, moet men aannemen, of wel dat Bhānucandra een ander Nārādīyapurāṇa bekend was, of wel dat hij zich hier vergist heeft.

Leerboeken over staatkunde, de Nītiśāstra, worden in de Kādambarī op verschillende plaatsen vermeld : de ministers van koning Śūdraka heten de Nītiśāstra meermaals bestudeerd te hebben,¹⁰⁰ en vooral zijn minister Kumārapālita is ervan doordrongen¹⁰¹ ; koning Tārāpīḍa is ermede vertrouwd,¹⁰² en zijn minister Śukanāsa is ervaren in de toepassing ervan ;¹⁰³ ook de papegaai Vaiśampāyana is bedreven in de practijk van de Rājanīti,¹⁰⁴ en deze wetenschap maakt deel uit van de reeks van kundigheden waarin prins Candrāpīḍa

⁹⁴ *nārādīyam ivāvarṇyamānarājadharman ... rājakulam.*

⁹⁵ Zie G. Bühler, *The Laws of Manu. Translated with extracts from seven commentaries*, (SBE, 25), Oxford, 1886, inl., p. CVII, noot 1 ; vgl. J. Jolly, *The Minor Law-books. Part I, Nārada. Brihaspati*, (SBE, 33), Oxford, 1889, p. XVIII.

⁹⁶ *Nārada Smṛti*, ed. J. Jolly, Calcutta, 1885 ; vert. J. Jolly, (SBE, 33), Oxford, 1889.

⁹⁷ Zie Kn, I, Notes, p. 238, 24-28.

⁹⁸ N p. 177, l. 24-25 van de comm. : *nārādīyaṃ purāṇaṃ tadvad ivāśaman-tād varṇyamānaḥ stūyamāno rājadharma yasminn ity abhaṅgaśleṣaḥ.*

⁹⁹ Kn, I, Notes, p. 238, 24-28.

¹⁰⁰ P p. 7, 4 : *asakṛdālocitanītiśāstranirmalamanobhir ... amātyaiḥ parivṛ-taḥ.*

¹⁰¹ P p. 12, 23 : *aśeṣanītiśāstrapāragam ... amātyaṃ kumārapālitanāmā-nam.*

¹⁰² P p. 53, 22 : *nītiśāstrakhinnabuddhir ... rājā tārāpīḍo nāmābhūt.*

¹⁰³ P p. 56, 6 : *nītiśāstraprayogakuśalo ... amātyo brāhmaṇaḥ śukanāso nāmāsīt.*

¹⁰⁴ P p. 12, 8 : *rājanītiprayogakuśalaḥ ... vaiśampāyano nāma śukaḥ.*

onderricht ontvangt.¹⁰⁵ Maar ook het leerboek over staatkunde bij uitnemendheid, het Kauṭīliya Arthaśāstra, schijnt Bāṇa, evenmin als Daṇḍin,¹⁰⁶ niet onbekend te zijn gebleven, zoals blijkt uit de vermelding van een Kauṭīliyaśāstra, P p. 109, 4, in een passus van de vóór de wijding als kroonprins door Śukanāsa tot Candrāpīḍa gerichte toespraak over het goede koningschap :¹⁰⁷ « Wat toch is passend voor die vorsten, die zich laten leiden door de leer van Kauṭīliya, die onmeedogend is wegens haar meestal zeer wrede voorschriften ? Die vorsten, van wie als leermeesters optreden, huis-priesters die enkel wreed zijn van aard door het volbrengen van magische riten, en wier raadgevers ministers zijn, die alleen dit voor ogen hebben, anderen te bedriegen. Die vorsten, die gehecht zijn aan de Koninklijke Glorie, welke door duizenden vorsten is genoten en dan verlaten geworden, die geoefend zijn in het hanteren van moordende wapens, en die menen dat hun broeders, die aan hen verknocht zijn door hun door een ingeboren liefde vertederd hart, moeten worden uit de weg geruimd ! »¹⁰⁸ — Dat met *kauṭīliyaśāstra* wel degelijk een bepaald leerboek is bedoeld,¹⁰⁹ is bij gebrek aan parallelplaatsen niet te bewijzen, lijkt echter wegens de toegevoegde bepaling en het zinsverband, die met wat ons over het werk bekend is zeer goed overeenstemmen,¹¹⁰ niet geheel onwaarschijnlijk. Men merke op, dat dit leerboek den kroonprins als leidraad voor zijn handelen niet aan-, maar afgeraden wordt.

¹⁰⁵ P p. 75, 13 : *tathā hi ... rājanītiṣu ... param kauśalam avāpa.*

¹⁰⁶ Winternitz, GIL, III, p. 357 ; Keith, HSL, p. 461.

¹⁰⁷ Zie *The Arthasastra of Kautilya*, ed. R. Shama Sastri, (Bibliotheca Sanskrita, 37), Mysore, 1909, inl., p. VII-VIII, waar deze plaats van Kād. geciteerd wordt ; evenzo *Arthaśāstra of Kauṭīliya*, ed. J. Jolly en R. Schmidt, (Punjab Sanskrit Series, 4), dl. I, Lahore, 1923, p. 8.

¹⁰⁸ P p. 109, 4-7 : *kiṃ vā teṣāṃ sāmprataṃ yeṣāṃ atinśaṃsaprāyopadeśa-nirghṛṇaṃ kauṭīliyaśāstraṃ pramāṇaṃ abhicārakriyākṛūraikaprakṛtayāḥ purodhaso guravaḥ parābhisamīdhānaparā mantriṇa upadeṣṭāro narapatisahas-rabhuktojñhitāyāṃ lakṣmyāṃ āsaktir māraṇātmakeṣu śāstreṣu abhiyogaḥ sa-hajapremārdraḥḍayānuraktā bhrātara ucchedyāḥ.* — Vgl. Rdg, p. 83, 7-15 ; Kn, I, Notes, p. 281 ; KI, Notes, p. [126].

¹⁰⁹ En niet « Diplomatie » zoals pw (s. v. *kauṭīliyaśāstra*, met verwijzing naar deze plaats) het wil, of « a law of deceit » zoals Rdg (p. 83, 8) het opvat.

¹¹⁰ Met de bepaling van de *purodhasaḥ* vgl. Kauṭ. I, 5 (vert. J. J. Meyer, Leipzig, 1926, p. 13-14 en p. 436, 25 v. v.) ; met die van *bhrātaraḥ* vgl. Kauṭ. I, 13 v. v. (vert. Meyer, p. 39 v. v.) Vgl. ed. R. Shama Sastri, inl., p. VIII.

De vermelding van Bharata,¹¹¹ en van leerboeken over toneelkunst als door Bharata en anderen opgesteld,¹¹² kan enig belang hebben voor de datering van het Bhāratīyanāṭyaśāstra, hoewel dit werk ook reeds in geschriften van veel vroegere datum vermeld wordt.¹¹³ Eindelijk is het niet onmogelijk dat in de volgende zinsnede (P p. 91, 17-18) : « Het koninklijk paleis, ...waar, evenals bij Balarāma, (wiens geest er op gericht was, de verschillende smaken van de brandewijn te beschrijven), de geesten geheel opgingen in het beschrijven van de verschillende rasa's van Kādambarī », ¹¹⁴ door Bāṇa een toespeling op zijn eigen werk is gemaakt. Een gelijksoortige zinspeling treft men aan p. 240, 9, in de inleidende verzen van het Uttarabhāga.¹¹⁵

Behalve de boven reeds aangestipte citaten uit het Mahābhārata, het een met, het ander zonder vermelding van de bron,¹¹⁶ worden in het Uttarabhāga van de Kādambarī nog twee aanhalingen uit oudere literatuur aangetroffen, de ene uit de Śruti (P p. 347, 18-19), de andere uit de Āyurveda (P p. 347, 20-23). Door zijn zoon Hārīta over de verklaring van de geringe levenskracht van Puṇḍarīka-Vaiśampāyana ondervraagd, antwoordt de ascet Jābāli : ¹¹⁷ « De oorzaak, in deze zaak, is toch duidelijk, mijn kind ! Immers, deze hier werd alleen uit het zaad van een vrouw geboren, hetwelk uit

¹¹¹ P p. 51, 18 : *śatrughnevāviṣkṛtabharatāparicayena ... vilāsījanenā-dhīṣṭhitā ... ujjayinī nāma nagarī*, « stadslui, die evenals Śatrughna (bekendheid met Bharata liet blijken), trouwdheid met Bharata lieten blijken ». In het eerste geval is de oudste broeder van Śatrughna bedoeld (zie Rām. I, 18 e. a.) ; in het tweede geval kan Bharata, behalve als « leerboek, door Bharata opgesteld », ook als « toneelspeeler » (vgl. Winternitz, GIL, III, p. 5-6, noot 2) of als « Bharatakhaṇḍa, Indië » (zie Kn, I, Notes, p. 143, 33-34) worden opgevat.

¹¹² P p. 75, 15 : *tathā hi ... bharatādīpraṇīteṣu nṛttaśāstreṣu ... param kauśalam avāpa*.

¹¹³ Zie Winternitz, GIL, III, p. 9 ; Konow, *Das indische Drama*, p. 2 ; Keith, *The Sanskrit Drama*, p. 291-292 ; P. V. Kane, *The Sāhityadarpaṇa of Viśvanātha*, Bombay, 1923², inl., p. X-XI (*id.* in IA, 46, 1917, p. 177 v. v.).

¹¹⁴ *balabhadram iya kādambarīrasaviśeṣavarṇanākulamati ... rājakulam*.— Vgl. echter Kn, I, Notes, p. 239, 27-38 en de comm. van Bhānucandra (N p. 178, l. 8 van de comm.).

¹¹⁵ *kādambarīrasabhareṇa samasta eva matto na kiṃcid cetayate jano 'yam*, « bedwelmd als ik ben door de bovenmatige bekoorlijkheid van Kādambarī (door het krachtige wijnvocht), ben ik mij van niets bewust... ».

¹¹⁶ P p. 61, 14 en p. 94, 17 ; zie boven, p. 77-78.

¹¹⁷ P p. 347, 17-23.

louter lust, drift en verblinding bestaat, en dat maar weinig kracht bezit. *En niet enkel wordt dit in de Śruti gezegd: « Men is zoals degene waaruit men geboren werd »,*¹¹⁸ maar ook in het gewone leven blijken meestal de producten deelachtig te zijn aan de eigenschappen der oorzaak. *En evenzo wordt dit zelfs in de Āyurveda voorgehouden: « Het levend wezen, dat geboren wordt alleen uit het zaad van een vrouw, hetwelk weinig kracht bezit, — naar gelang van die kracht, sterft dat levend wezen in de moederschoot, of wordt het dood geboren, of indien het geboren wordt, leeft het niet lang; en wel ten gevolge van de afwezigheid van het mannelijk zaad, dat de kracht uitmaakt, en oorzaak is van de sterkte. »*¹¹⁹ Deze hier is dus reeds zo geboren... » — Geen dezer teksten schijnt echter tot nu toe te zijn geïdentificeerd.¹²⁰

Naast de enkele verspreide vermeldingen van verschillende letterkundige genres, als het Kāvya (P p. 7, 7; 7, 19; 12, 9; 75, 21), de Kathā (vooral P p. 2, 17-20; verder *passim*), het Nāṭaka (P p. 7, 7; 12, 9; 75, 21; 90, 13), het Ākhyānaka (P p. 7, 8; 7, 20; 12, 9; 51, 14), de Ākhyāyikā (P p. 7, 8; 7, 20; 12, 9; 51, 14; 75, 21) en het Itihāsa (P p. 7, 20; 12, 8; 75, 21), — zijn ten slotte nog zulke plaatsen van de Kādambarī te vermelden, die ons inlichten over de kennis en de beoefening van de letterkunde in Bāṇa's tijd. Er zij hier gewezen op de beschrijving van de papegaai Vaiśampāyana (P p. 12, 7-14), die « de betekenis kent van al de Śāstra's, ervaren is in de practijk der staatkunde, bedreven in gesprekken over de Purāṇa's, de Itihāsa's en de Kathā's, ... een leraar, en ook zelf een samensteller van talloze kunstige spreekvormen, te beginnen met Kāvya's, Nāṭaka's, Ākhyāyikā's en Ākhyānaka's... ».¹²¹ Evenzo op de beschrijving van de stedelingen van Ujjayinī (P p. 51, 5-21): deze zijn « bedreven in woordspelingen, door hun vertrouwdheid ermede behendig in de Ākhyāyikā en het Ākhyāna, ... belust op het Mahābhārata, de Purāṇa's en het Rāmāyaṇa, bedreven in

¹¹⁸ śrutau ca paṭhyate etad yādṛśād vai jāyate tādr̥g eva bhavatlī.

¹¹⁹ tathā cāyurvede 'pi śrūyate. yaḥ kilālpasārāt strīviryaḍ eva kevalāj jantur bhavati sa khalv abhāvāt sārabhūtasya sthairyahetoḥ puruṣaviryasya yathāsāram garbhe vā vilayam āpadyate mṛto vā jāyate jāto vā na dirghakālam jīvatī.

¹²⁰ Vgl. Kn, III, Notes, p. 331.

¹²¹ P p. 12, 7-10: vidītasakalaśāstrārtho rājanītiprayogakuśalaḥ purāṇeti-hāsakathālanipūṣo ... kāvyanāṭakākhyāyikākhyānakaprabhṛtinām aparīmitānām subhāṣitānām adhyetā svayaṃ ca kartā ... vaiśampāyano nāma śukaḥ.

de Bṛhatkathā, verzot op kunstige spreekvormen... ».¹²² Men merke verder de lijst van wetenschappen en kundigheden waarin prins Candrāpiḍa onderricht ontvangt (P p. 75, 12-23). Hij wordt o. m. onderwezen : « in het woord, in de zin, in het bewijs, in het recht en in de staatkunde,... in de tractaten over danskunst, als door Bharata e. a. opgesteld, in de verschillende zangkunsten, te beginnen met die van Nārada,... in de verhalen, in de Nāṭaka's, in de Ākhyāyikā's, in de Kāvya's, in het Mahābhārata, in de Purāṇa's, in de Itihāsa's, en in het Rāmāyaṇa... ».¹²³ Dan, het uit een zeer kunstig āryā-vers bestaande briefje van Puṇḍarīka aan Mahāśvetā (P p. 149, 10-13) : « Hij nam een rijsje van een zich in de nabijheid bevindende tamāla-boom, perste het uit op een steen, en schreef door middel van dit vocht,... na ergens van zijn basten bovenkleed een reep te hebben afgescheurd, met de top van de kleine vinger van zijn lotusgelijke hand... ».¹²⁴ En ten slotte deze passus uit de beschrijving van een ouden Draviḍa-asceet aan het einde van het Pūrvabhāga (P p. 226, 21-23) : « Hij droeg een zeeschelp, die besmeurd was door de uit sap van groene bladeren en houtskool bestaande inkt ; hij bezat een lofzang ter ere van Durgā, die geschreven stond op een stuk doek, en hij had een verzameling van handschriften, bestaande uit palmladeren met letters van door rook rood gemaakte rode lak, en behelzende toverspreuken, magische formules en bezweringen ». En wat verder, in die zelfde beschrijving, deze aanduiding, voor de beoefening, reeds in Bāṇa's tijd, van de letterkunde in de volkstaal (P p. 227, 7-8) : « Hij danste bij een lofzang aan Bhāgīrathī, samengesteld in de taal van zijn streek ».¹²⁵

¹²² P p. 51, 14-16 : *vakroktinipuṇenākhyāyikākhyānaparicayacatureṇa ... mahābhāratapurāṇarāmāyaṇanurāginā bṛhatkathākuśalena ... subhāṣitavyasaninā ... vilāsijanenādhiṣṭhitā ... ujjayinī nāma nagarī.*

¹²³ *tathā hi. pade vākye pramāṇe dharmasāstre rājanītiṣu ... bharatādī-praṇīteṣu nṛtāsāstreṣu nāradyaprabhṛtiṣu gāndharvavedaviśeṣeṣu ... kathāsu nāṭakeṣu ākhyāyikāsu kāvyeṣu mahābhāratapurāṇetihāsarāmāyaṇeṣu ... paraṃ kauśalam avāpa.*

¹²⁴ *nikaṣavartinas tamālapādapāt pallavam ādāya niṣpiḍya śīlātale tena gandhagajamadasurabhiparimalenā rasenottariyavalkalāikadesād vipāṭya paṭṭikāṃ svahastakamalakaniṣṭhikānakhaśikhareṇābhilikhyeyaṃ patrikā ... deyety abhidhāyārpitavān.*

¹²⁵ *haritapatrarasāṅgāramaṣimalinaśambūkavāhinā paṭṭikālikhitadurgāstotreṇa dhūmaraktālaktakākṣarātālapatrakuhakalantranamanrapustikāsaṃgrāhinā ... svadeśabhāṣānibaddhabhāgīrathībhaktistotranartakena ... jaraddraviḍa-dhārmikeṇādhiṣṭhitāṃ caṇḍikāṃ.*

Dergelijke plaatsen uit de Kādambarī zijn echter vooral daar belangrijk, waar zij ons gegevens verstrekken aangaande literaire bedrijvigheid van den koning en van het hof, en aldus, zij het ook als secundaire getuigen, kunnen betrokken worden in het vraagstuk van het auteurschap der aan Harṣa toegeschreven toneelstukken.¹²⁶ Als een der voornaamste argumenten ten gunste van dat auteurschap heeft men immers die plaatsen uit de Harṣacarita¹²⁷ aangevoerd, waaruit blijkt dat Harṣa bedreven was in de letterkunde.¹²⁸ Ook in de Kādambarī zijn passages aan te wijzen, waar het letterkundig talent van de koningen, die beschreven worden, door Bāṇa in het licht wordt gesteld. Houdt men nu Bāṇa's nauwe betrekkingen met Harṣa als hofdichter in het oog,¹²⁹ dan lijkt het niet geheel onaanvaardbaar, de bedoelde plaatsen van de Kādambarī hetzij als toespelingen op, hetzij als herinneringen aan, Harṣa's literaire werkzaamheid aan te zien. Ook op andere gebieden, trouwens, blijkt de Kādambarī de ten tijde van Bāṇa bestaande toestand te weerspiegelen.¹³⁰

In de beschrijving van de wijze waarop koning Śūdraka, die voorgesteld wordt als zijnde « een stichter van letterkundige gezelschappen, en een toevlucht voor mensen met literaire smaak », ¹³¹ de dag doorbrengt (P p. 7, 1-8, 2), komt deze tekst voor ¹³² : « Soms verzamelde hij [de koning] een kring van geleerden, en bracht hij de dag door met de samenstelling van een dichtwerk ; nu eens bracht hij de dag door met een gesprek over de Śāstra's, dan weer met te luisteren naar Ākhyānaka's, Ākhyāyikā's, Itihāsa's en Purāṇa's... ; dan weer bracht hij de dag door met het opgeven van Akṣaracyutaka's, Mātrācyutaka's, Bindumatī's, Gūḍhacaturthapāda's, Prahelikā's, en zo meer. » — De in het paleis van koning Tārāpīḍa ver-

¹²⁶ Zie boven, p. 28-29.

¹²⁷ HF p. 9, 1-2 (P p. 6, 2-3 ; CT p. 3, 13-15) ; HF p. 121, 8-11 (P p. 78, 1-4 ; CT p. 65, 2-9) ; HF 112, 12 (P p. 71, 9-10 ; CT p. 58, 5-7).

¹²⁸ Zie Nariman e. a., *Priyadarśikā*, inl., p. XXXIX-XLI.

¹²⁹ Zie boven, p. 25-27.

¹³⁰ Zie beneden, p. 88 v. v.

¹³¹ P p. 5, 14-15 : *pravartayitā goṣṭhibandhānām āśrayo rasikānām ... rājā śūdrako nāma*. — Rdg (p. 4, 7) : « a founder of literary societies », maar pw (s. v. *goṣṭhibandha*, met verwijzing naar Kād. P 215, 14) vat *goṣṭhibandha* op als « gesellige Zusammenkunft ».

¹³² P p. 7, 19-23 : *sa ... kadācid ābaddhavidagdhamāṇḍalaḥ kāvyaprabandharacanena kadācid chāstrālāpena kadācid ākhyānakākhyāyiketihāsapurāṇākaraṇanena ... kadācid akṣaracyutakamātrācyutakabindumatīgūḍhacaturthapādaprahelikāpradānādibhir ... divasam anayāt*.

blijvende leenvorsten worden als volgt beschreven (P p. 88, 14-22): « Dit paleis was gevuld met leenvorsten,... die een gesprek voerden over dichtkunst, die een lustig verhaal vertelden, die een Bindumati verzonnen, die een Prahelikā bedachten, *die van gedachten wisselden ove een dichtwerk (kāvya) en kunstige gezegden (subhāṣita), door den koning gemaakt*, die een vers in dvipadī-metrum reciteerden, die de goede hoedanigheden van een dichter opsomden,... die naar het lied van een bard luisterden... ».¹³³

En ten slotte moet nog, volledigheidshalve, opmerkzaam gemaakt worden op een paar plaatsen in de Kādambarī, die wel enige gelijkenis vertonen met bepaalde tonelen in Ratnāvalī en Priyadarśikā, en aldus de thans wel is waar verouderde stelling schijnen te steunen, zo niet dat Bāṇa de auteur is van die werkjes, dan toch dat hij, als hofdichter van Harṣa, er aan heeft medegewerkt. Met P p. 89, 19-21¹³⁴ vergelijk men Ratnāvalī, II, 27-28,¹³⁵ ofschoon hieraan moet worden toegevoegd, dat toneeltjes als daar beschreven vaak ook in andere toneelstukken, Śakuntalā,¹³⁶ Mālavikāgnimitra,¹³⁷ Mṛcchakaṭikā,¹³⁸ voorkomen. Meer treffend schijnt de gelijkenis tussen de tweede hier aan te voeren plaats, P p. 89, 18¹³⁹ en de in het derde bedrijf van Priyadarśikā voorkomende *garbhāṅka*.¹⁴⁰ Men bedenke hierbij, dat een *garbhāṅka* juist in dit toneelstuk, Priyadarśikā, in de Sanskrit-toneelletterkunde voor het eerst verschijnt.¹⁴¹

Godsdienst
en Wijs-
begeerte

De toestand van verdraagzaamheid op godsdienstig-wijsgerig gebied, een der voornaamste kenmerken van Harṣa's bewind,¹ vindt men in de Kādambarī zeer duidelijk weerspiegeld. De reeks van

¹³³ ābadhnatā kāvyagoṣṭhīm ātanvatā parihāsakathām vindatā bindumatiṃ cintayatā prahelikāṃ bhāvayatā narapatikṛtakāvyasubhāṣitāni paṭhatā dvipadīm grhṇatā kaviguṇān ... ākarṇayatā vaitālikagītam ... sāmantalokenādhīṣṭhitam ... rājakulam.

¹³⁴ Zie beneden, p. 316.

¹³⁵ M. Lehot, *Ratnāvalī*, (Les Belles Lettres), Parijs, 1933, p. 24 (tekst met vertaling).

¹³⁶ *Śakuntalā*, I, 22-23.

¹³⁷ *Mālavikāgnimitra*, IV, einde.

¹³⁸ *Mṛcchakaṭikā*, II, einde.

¹³⁹ antaḥpureṇa ca ... antaḥpurikājanaprustutanarapatīcaritaviḍambanākriḍena ... samuṇḍābhyanṭaram ... rājakulam. — Zie beneden, p. 316.

¹⁴⁰ Nariman e. a., *Priyadarśikā*, p. 48 v. v.

¹⁴¹ Nariman e. a., *Priyadarśikā*, inl., p. CV-CXI.

¹ Zie Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 72-95; V. A. Smith, *Early History of India*, 1908², p. 318-319; de la Vallée Poussin, *Dynasties et Histoire de*

godsdienselijke handelingen, door koning Śūdraka op het middaguur verricht, omvat een waterplenging voor de Pitaras, verering van de Zon en van Śiva, en een vuuroffer.² Onder de personen, die aan de poort van Sukanāsa's paleis zitten te wachten, telt men Boeddhisten (« in het rood geklede lieden, die onder de schijn van hun versleten kleding, gehecht als zij waren aan de Vinaya, als met klederen van de dharma (*die rood zijn wegens de Vinaya*) waren omhuld, en die leiders waren op het pad van de leer van Śākyamuni»), Pāśupata's en Brahmanen.³ Bij zijn morgenbezoek aan prinses Kādambarī treft Candrāpīḍa de ascete Mahāśvetā, die de gelofte van Pāśupatā heeft afgelegd,⁴ aan in gezelschap van « vrouwelijke asceten, die, als waren zij de godinnen der Vedische spreuken in eigen persoon, verdienstenrijke lofzangen reciteerden [C : aan den verheven Śākyamuni], aan Śiva, aan Umā, aan Skanda, aan Viṣṇu, aan Jina [of C : aan Arjuna], aan den verheven Vilokiteśvara, aan den Arhat, [C : aan de Vaiśvadeva, aan de Zon], en aan Brahmā », en die deels rondzwervende Pāśupata-asceten waren, deels in het rood geklede asceten (Boeddhisten), deels in het wit geklede (Jaina's), en deels asceten met de kenmerken van een Brahmācārin.⁵

l'Inde, p. 86 ; C. V. Vaidya, *History of Mediaeval Hindu India*, I, Poona, 1921, p. 100-114. — Vgl. *Harṣacarita* HF p. 316, 4-13 (P p. 236, 15-237, 4 ; CT p. 236, 1-17).

² P p. 16, 13-22 : *evaṃ ca krameṇa nīrvartitābhīṣeko ... saṃpāditapitrjalakriyo mantrapūtena toyāñjalīnā divasakaram abhīpraṇāmya devagr̥ham āgamat. uparacitapaśupatipūjanaś ca niṣkrāmya devagr̥hān nīrvartitāgnikāryo ... āhāram ... avanīpo nīrvartayām āsa.*

³ P p. 94, 23-95, 2 : *ekadeśopaviṣṭaiḥ sahasraśo nibaddhacakravālair anekakāryāgatair darśanotsukaiḥ samantato vividhaśāstrāñjanomūlitabuddhilocanaiś cīvaracchadmanā vinayānurāgibhir dharmapaṭair ivāvaguṅṭhitaiḥ śākyamuniśāsanapathadhaureyai raktapaṭaiḥ pāśupatair dvijaiś ca divānīśam āsevyaṃnam ... śukanāśabhavanam.* — De bepaling *vinayānurāgibhir* schijnt zowel bij *raktapaṭaiḥ* (« in het rood geklede lieden, die verkleefd waren aan de Vinaya ») als bij *dharmapaṭair* (klederen van de dharma (*die roodkleurig waren wegens, op grond van de Vinaya*)») te behoren. Zie Kn, I, Notes, p. 247 ; vgl. Rdg p. 217. R. G. Bhandarkar (*Vaiṣṇavism, Śaivism and Minor Religious Systems*, (Grundrisz, III, 6), Straatsburg, 1913, p. 188) vat *raktapaṭaiḥ* op als een bepaling van *pāśupatair*.

⁴ P p. 131, 20.

⁵ P p. 208, 18-209, 3 : *dadarśa ca dhavalabhasmalalāṭikābhir akṣamālikāparivartanapracalakaratalābhiḥ pāśupatavratadhāriṇibhir dhāturāgāruṇāmbarābhiś ca parivrājikābhiḥ pariṇatatālaphalavalkalalohitavāstrābhiś ca raktapaṭavratavāhinībhiḥ sitavasananībīḍanībaddhastanaparīkarābhiś ca śvetapaṭavyaṅjanābhir jaṭājīnamauñjīvalkalāśādhadhāriṇibhir varṇicīhnābhiś tāpa-*

Is door verspreide vermeldingen, buiten de hierboven aangevoerde plaatsen, het bestaan betuigd van verering van Kāmadeva,⁶ van de Mātaras,⁷ van Brahmā-Viṣṇu-Śiva,⁸ van de Pitaras,⁹ van de Hemelrichtingen,¹⁰ van Bomen,¹¹ en van lemen, stenen of houten godenbeelden,¹² zo komen toch meest die vormen van eredienst of wereldbeschouwing ter sprake, die ten tijde van Harṣa vooral verspreid waren, de Śiva- en Durgā-verering, het Boeddhisme, het Jainisme en de Zonnediens.

Hoewel de vermeldingen van Śiva-verering in de Kādambarī vrij talrijk zijn,¹³ — men herinnere zich Bāṇa's persoonlijke sympathie voor deze eredienst,¹⁴ — worden toch op slechts weinig plaatsen bijzonderheden daarover medegedeeld. De stad Ujjayinī wordt als een centrum van de verering van Śiva Mahākāla voorgesteld¹⁵; verering van Śiva heeft bij voorkeur plaats op de veertiende dag der maand,¹⁶ en offeranden aan Śiva op kruiswegen worden geacht de vruchtbaarheid te bevorderen.¹⁷ Over de Pāśupata's, die hier en daar genoemd worden,¹⁸ worden ons enkele gegevens verstrekt in de

sībhiḥ sāksād iva mantradevatābhiḥ paṭhanṭībhīr bhagavatas tryambakasyāmbikāyāḥ kārṭikeyasya viṣṭaraśravaso jīnasyāryavilokiteśvarasyārhatō viriñcasya puṇyāḥ stuṭir upāsyamānām ... mahāśvetām. v. I. C : *dhavalabhasmakṛtalalāṭikābhir ; pāśupatavratācārīṇībhīr ; śvetapaṭavyayanābhir ; bhagavataḥ śauddhodanes tryambakasyāmbikāyāḥ kārṭikeyasya viṣṭaraśravaso 'rjunasyāryavilokiteśvarasyārhatō vaiśvadevasya mārtaṇḍasya viriñcasya.* — Vgl. Rdg p. 162; Kn, II, Notes, p. 202-204. *varṇin* wordt door Peterson (Kādambarī, II, Notes, bij deze plaats), na Kern (pw, s. v. *varṇin* 2) e), die verwijst naar Harṣac. 42, 11 en 204, 6, en Hall (*Vāsavadattā*, inl., p. 53), als de naam van een bepaalde orde van asceten opgevat. Vgl. Kn, II, Notes, p. 204, 2-4.

⁶ P p. 50, 16-18; 316, 7-8; 363, 10-12.

⁷ P p. 64, 13; 330, 15.

⁸ P p. 1, 1-12; 40, 3; 239, 1-8. Zie ook P p. 71, 22.

⁹ P p. 16, 16; 40, 3.

¹⁰ P p. 48, 3; 64, 10.

¹¹ P p. 64, 14.

¹² P p. 323, 13-15. Vgl. P p. 71, 6 v. v., en 138, 15-17.

¹³ Vgl., behalve de beneden aangestipte plaatsen, P p. 1, 5-8; 16, 17-18; 40, 3; 138, 14-17; 172, 8 en 19-20; 209, 1-2; 213, 20-21; 239, 1-4; 276, 4-5; 365, 10.

¹⁴ Zie boven, p. 28.

¹⁵ P p. 52, 11-13; 53, 13-19; 336, 2.

¹⁶ P p. 61, 13-14; 145, 1-2.

¹⁷ P p. 65, 4.

¹⁸ P p. 95, 1; 208, 19-20; 226, 23-227, 1.

beschrijving van Mahāśvetā¹⁹: deze is in een basten boven- en een wit onderkleed gehuld, zij heeft een offerkoord, een bidsnoer en een secteteken van witte as, en draagt op het hoofd een met haar haarvlecht vastgemaakte, en met Śiva's naam gemerkte afbeelding uit edelsteen van Śiva's voeten.²⁰

Voor onze kennis van de Durgā-verering in deze tijd zou een bijzondere studie van de verderop in vertaling medegedeelde, zeer uitvoerige beschrijving van een Durgā-heiligdom, en den daar verblijvenden Draviḍa-asceet,²¹ stellig niet van belang ontbloomt zijn. Daarbuiten zijn vermeldingen van Durgā-verering weinig talrijk. Nuchter, en in het wit gekleed, op een met groen kuśa-gras overdekt bed van knuppels (*musala*) slapen in een heiligdom van Durgā, waar voortdurend bdellium wordt gebrand,²² en Durgā vereren met een offerande van bloemen, wierook, balsem, gebak (*apūpa*), verbrijzelde sesamgraantjes (*palala*) en in melk gekookte rijst (*pāyasa*), en geroosterde graankorrels (*lāja*),²³ zijn handelingen die de vruchtbaarheid bevorderen.²⁴

Van de aanhangers van het Jainisme worden de beide secten, de Digambara's²⁵ (over wie misprijzend gesproken wordt²⁶) en Śvetāmbara's (hier vrouwelijke asceten²⁷), voorts hun waaijer uit pauweveren,²⁸ en hun vrees om levende wezens te doden (*ahiṃsā*)²⁹ in het bijzonder vermeld. Wat het Boeddhisme betreft, wordt op twee scholen, die der Mādhyāmika's³⁰ en die der Yogācāra's,³¹ en

¹⁹ P p. 128, 12-131, 20. Zie ook P p. 133, 5-16.

²⁰ P p. 130, 2-3.

²¹ P p. 223, 4-228, 7. Zie beneden, p. 357-364.

²² P p. 64, 4-6.

²³ P p. 64, 16-18.

²⁴ Zie nog: P p. 30, 11-12; 30, 18-19; 209, 1-2; 228, 8-9; 229, 1-4.

²⁵ P p. 64, 18-19; 92, 5; 287, 13.

²⁶ Vooral P p. 287, 13: *nirajjāḥ kṣapaṇakāḥ*; men lette op de samenhang (vertaling beneden, p. 187).

²⁷ P p. 208, 21-22 (als boven, noot 5).

²⁸ P p. 31, 6-7: *kaiścit kṣapaṇakair iva mayūrapicchavāhibhiḥ ... śabara-vṛndaiḥ*.

²⁹ P p. 51, 20: *jinadharmeṇeva jivānukampinā vilāsijanena*.

³⁰ P p. 51, 19: *bauddheneva sarvāstivādaśūreṇa ... vilāsijanena*, «stadslui,... die evenals een Boeddhist (van alles het niet-bestaan durft staande te houden), op alles ja durfden zeggen». *astī* in het tweede geval (bij *bauddhena*) als *astīḥ nirāsaḥ* (Kn, I, Notes, p. 144). Vgl. de lezing van C: *bauddheneva sarvadānāstivādaśūreṇa*.

³¹ P p. 131, 14: *baudhabuddhim iva nirāmbanām ... kanyakām*, «een

op de alombekendheid van de Vinaya³² gezinspeeld, terwijl uitdrukkelijk sprake is over hun rode, havenloze kleding,³³ en over verering van Avalokiteśvara.³⁴ Sporen van Zonnedienst, waarvan de bloei in die tijd ons ook door andere bronnen bekend is,³⁵ zijn niet minder talrijk.³⁶ De verering van de Zon geschiedt hetzij met een handvol water, door Vedische spreuken gereinigd,³⁷ hetzij door een offerande van water en van rode kamala's,³⁸ hetzij door een offerande van rode aravinda's, vergezeld van het reciteren van de Aghamarśaṇa-hymne, en terwijl men het hoofd ten hemel richt.³⁹

Over het godsdienstig leven der Brahmanen, — het orthodoxe Brahmanisme, hoewel ten dele aan de verering van Viṣṇu of Śiva verbonden, maakte niet minder dan het Boeddhisme of het Jainisme een der hoofdvormen uit van de in Bāṇa's tijd aangehangen wereldbeschouwingen,⁴⁰ — worden wij, de verspreide gegevens daargelaten,⁴¹ vooral in de Jābāli-episode⁴² uitvoerig ingelicht. Over het uitwendig voorkomen van de asceten: hun haarvlechten en haar-

meisje, ... dat evenals het verstand bij de Boeddhisten (*geen standpunt bezit*), van toevlucht verstoken was ».

³² P p. 94, 23 : *vinayānurāgibhir dharmapaṭair ivāvaguṅṭhalaiḥ ... raktapaṭaiḥ*. Zie boven, noot 3.

³³ P p. 94, 23-95, 1 en 208, 20-21. Zie boven, p. 89-90, noten 3 en 5.

³⁴ P p. 209, 1-2. Zie boven, noot 5.

³⁵ Zie Bhandarkar, *Vaiṣṇavism, Śaivism and Minor Religious Systems*, p. 155; de la Vallée Poussin, *Dynasties et Histoire de l'Inde*, p. 351. ...

³⁶ P p. 16, 16-17; 38, 10-11; 47, 12-14 (onzeker); 80, 2-3; 125, 5-6; C[1872] 1, p. 384, 9.

³⁷ P p. 16, 16-17 : *mantrapūtena toyāñjalīnā divasakaram abhipraṇamya*.

³⁸ P p. 125, 5-6 : *arundhatīdattadinakarārghyapayaḥparyastarakamalaśobhitam ... dakṣiṇam ūram*.

³⁹ P p. 38, 10-11 : *abhīṣekāvasāne cānekaprāñāyāmapūto japan pavitrāṇy aghamarśaṇāni pratyagrabhagnair unmukho raktāravindair nalinīpatrapuṭena bhagavate savitre dattvārgham udatiṣṭhat*.

⁴⁰ Ettinghausen, *Harṣa Vardhana*, p. 72 en 75.

⁴¹ P p. 4, 1-4; 16, 18; 48, 2; 96, 15 (het vuuroffer); p. 40, 3-4; 288, 17-18; 300, 5-6; 310, 9-10; 316, 1-2 (de Śrāddhakalpa); p. 183, 21; 227, 10; 309, 6; 316, 6-7; 324, 2-3; 325, 18 (bloemenofferanden); p. 295, 10 (avondofferanden); p. 91, 3 (de Prāgvaṃśa); p. 101, 7 (de Makhaśālā); p. 38, 10; 133, 20; 179, 4 (de Aghamarśaṇa-hymne); p. 39, 13 (het Subrahmaṇyā-vers); p. 130, 10 (het Gāyatrī-vers); p. 39, 12 (de Vaśatkāra); p. 277, 7 (het rituele baden); p. 127, 22 (de initiatie); p. 127, 13 en 22-23; 284, 21-23; 311, 5; 344, 22-345, 10; 350, 5-11 (asceten); p. 91, 2-3; 297, 13 (heilige badplaatsen, tīrtha's).

⁴² P p. 36, 8-49, 17 en 346, 1-359, 4.

kuif, bidsnoer, kruik, tripuṇḍraka, antilopehuid, offersnoer, gordel van muñja-gras, basten gewaad en aśāḍha-staf, verschaffen ons gegevens de beschrijving van den jongen asceet Hārīta,⁴³ van den ouden Jābāli,⁴⁴ van Puṇḍarīka⁴⁵ en van Kapiñjala.⁴⁶ Evenzo worden het dagelijks leven in de kluisenarij, met zijn afwisseling,⁴⁷ en de onderscheidene offerceremoniën die plaats grijpen 's middags,⁴⁸ 's avonds⁴⁹ en 's morgens⁵⁰ uitvoerig beschreven. De volgende bijzondere ritën vindt men vermeld : ritën bij het in gebruik nemen van een woning,⁵¹ ritën bij aankomst en bij vertrek,⁵² ritën bij de koningswijding,⁵³ ritën bij het huwelijk,⁵⁴ ritën tot verlenging der levenskracht.⁵⁵ Vooral de door Bāṇa met grote uitvoerigheid behandelde rituele handelingen, die koningin Vilāsavatī volbrengt om een zoon te bekomen,⁵⁶ en die nadien gedurende haar zwangerschap,⁵⁷ onmiddellijk na de geboorte van Candrāpīḍa,⁵⁸ en op de tiende dag na zijn geboorte⁵⁹ worden volbracht, zouden stellig verdienen aan een bijzondere studie, die evenwel buiten het bestek van deze inleiding valt, te worden onderworpen.

Verschillende wijsgerige stelsels worden in de Kādambarī uitdrukkelijk genoemd : het Sāṃkhya-stelsel, met een toespeling op zijn stichter, Kapila,⁶⁰ en op de in dat stelsel vervatte leer van de Pradhāna en de Puruṣa⁶¹ (wellicht ook op de leer van het *yātana-*

⁴³ P p. 36, 9-37, 19.

⁴⁴ P p. 41, 11-43, 9.

⁴⁵ P p. 139, 7-140, 12.

⁴⁶ P p. 318, 8-15.

⁴⁷ P p. 40, 3-10. Vgl. *Harṣacarita*, HF p. 71-72 (CT, p. 35-36).

⁴⁸ P p. 16, 13-22 ; 38, 5-14 ; 39, 13-40, 3.

⁴⁹ P p. 48, 1-4 en 11-22.

⁵⁰ P p. 179, 3-5 ; 348, 19-20 ; 349, 4.

⁵¹ P p. 96, 16.

⁵² P p. 113, 7 ; 230, 5 ; 295, 17 ; 296, 5 ; 299, 6-7.

⁵³ P p. 110, 7-12 ; 334, 20.

⁵⁴ P p. 86, 13-14 ; 267, 21-22 ; 268, 21 ; 300, 11-12 ; 310, 10-11 ; 338, 8.

⁵⁵ P p. 351, 12-13 ; 351, 21-352, 1 ; 352, 16 ; 360, 10 ; 360, 13.

⁵⁶ P p. 63, 23-65, 4. Vgl. Rdg p. 55-56.

⁵⁷ P p. 68, 3-69, 1. Zie beneden, p. 300-302.

⁵⁸ P p. 70, 20-72, 2. Zie beneden, p. 304-306.

⁵⁹ P p. 74, 14-20. Zie beneden, p. 309.

⁶⁰ P p. 40, 12-13 : *sāṃkhyam iva kapilādhiṣṭhitam ... āśramam*, « een kluisenarij, die evenals de Sāṃkhya (*gesticht is door Kapila*), voorzien was van bruine koeien ».

⁶¹ P p. 51, 19-20 : *sāṃkhyāgameneva pradhānapuruṣopetena ... vilāsijane-na*, « stadslui, die evenals de Sāṃkhya-leer (*in het bezit is van de Pradhāna en de Puruṣa*), vooraanstaande mannen telden ».

*śarīra*⁶²), het Mīmāṃsā-stelsel, in dit geval de Pūrvamīmāṃsā, met een toespeling op de in dat systeem voorkomende notie van *bhāvanā*,⁶³ en de verderfelijke leer der Lokāyatika's.⁶⁴ Ook op het Yogasysteem,⁶⁵ en verscheidene daarmee verbonden practijken, Brahmāsana,⁶⁶ Padmāsana,⁶⁷ Prāṇāyāma,⁶⁸ de oefening der vijf vuren,⁶⁹ Samādhi,⁷⁰ wordt herhaaldelijk gezinspeeld, eveneens op de voorstelling, dat het lichaam van een Yogin in het lichaam van een ander persoon kan binnendringen.⁷¹ Toespelingen op verschillende wijsgerige systemen vindt men verenigd in het exordium van Śukanāsa's troostrede aan koning Tārāpīḍa, om de oorzaak aan te duiden van de ontwikkeling der gebeurtenissen op deze aarde.⁷² Zeer duidelijk blijkt ten slotte uit dit werk, welke overwegende plaats de leer der wederverging en van de onafwendbaarheid van het noodlot,⁷³ en de daarmee in verband staande begrippen van bevrijding (*mokṣa*),⁷⁴ indruk uit een voormalig bestaan (*saṃskāra*)⁷⁵ en nirvāṇa,⁷⁶ ook in Bāṇa's tijd in het Indisch gedachtenleven innam.

⁶² P p. 349, 13. Zie R. Garbe, *Die Sāṃkhya-Philosophie* 2, p. 327 v. v.

⁶³ P p. 131, 8 : *mīmāṃsayevānekabhāvanānuviddhayā gītyā*, « door een gezang, dat evenals de Mīmāṃsā (voorzien is van verschillende *bhāvanā*'s), vergezeld ging van allerlei overwegingen ».

⁶⁴ P p. 150, 1 : *anayā ca me dr̥ṣṭyā ... lokāyatikavidyayevādharmarucer ... doṣavikāropacayaḥ sutarām akriyata smarāturaśya me manasaḥ*, « en door die blik van mij werd voor mijn door liefde gekweld gemoed een vermeerdering van de verandering ten kwade veroorzaakt, ... evenals dit gebeurt voor een ongodsdienstig persoon door de leer der Lokāyatika's ».

⁶⁵ P p. 40, 7.

⁶⁶ P p. 128, 12 ; 130, 19.

⁶⁷ P p. 91, 18-19.

⁶⁸ P p. 38, 9-10 ; 165, 19.

⁶⁹ P p. 127, 21-22.

⁷⁰ P p. 153, 1.

⁷¹ P p. 317, 20.

⁷² P p. 337, 1-5: *triguṇātmanah pradhānasyāpi pariṇāmāt* (Sāṃkhya) *paramāṇvāder brahmāṇḍaparyantasyotpattisthitipralayakāraṇasyeśvarasyeechayā* (Nyāya) *dharmādharmasāadhanānām iṣṭāniṣṭaphalasambandhakāriṇām karmaṇām vā śubhāśubhānām vipākasvabhāvād vā* (Mīmāṃsā) *svayam evānekaprakāram utpadyamānasya tiṣṭhato vinaśyato vā niyatavṛtṭeḥ sthāvarajaṅgamasya ...* — Zie beneden, p. 245-246.

⁷³ P p. 61, 22-62, 3 ; 174, 4-5 ; 175, 3 ; 289, 4-6 ; 326, 13 ; 334, 10-13 ; 334, 23 ; 338, 12-18 ; 344, 11-14 ; 349, 6 v. v. ; 350, 23-351, 1 ; 355, 20-21 ; 366, 1-2.

⁷⁴ P p. 37, 16-17 ; 130, 14 ; 131, 15 ; 284, 21 ; 350, 5.

⁷⁵ P p. 321, 9-10.

⁷⁶ P p. 300, 23-301, 6 (het *nirvāṇa* vergeleken bij *surata*) ; p. 366, 16-18.

Hoewel er in menige van de hier op te sommen voorstellingen veel conventioneels schuilt, dat ons ook uit andere teksten goed bekend is, kan het toch zijn nut hebben het voornaamste van deze gegevens over de oude Indische folklore, zoals zij in de Kādambarī voorkomen, hier bijeen te brengen. Dat de aśoka-boom bloesems schiet, als een jonge vrouw er met de voet tegen aanstoot,⁷⁷ dat de bakula-boom uitspruit, als jonge vrouwen er volle teugen brandewijn over uitstorten,⁷⁸ dat de cakravāka-paren, als gevolg van een vervloeking, 's nachts gescheiden zijn,⁷⁹ dat de kalahaṃsa's het geluid van enkelringen volgen,⁸⁰ dat de cātaka-vogel zich voedt met regendruppels,⁸¹ is ook uit andere teksten volkomen bekend. Het everzwijn blijkt belust te zijn op mustā-gras,⁸² de olifant op de sallakī-⁸³ en de lavalī-planten.⁸⁴ De cakora-vogel ontdekt vergif,⁸⁵ de ratten graven goud uit,⁸⁶ de antilopen — soms ook andere dieren⁸⁷ — zijn gevoelig voor muziek, en laten zich daardoor verschalken.⁸⁸ De pauwen worden uitgelaten wanneer zij regenwolken menen te zien, of dondergerommel menen te horen⁸⁹; zij leven in vijandschap met de slangen.⁹⁰ De slangen zoeken koelte door zich om sandelbomen te kronkelen⁹¹; zij leven van de wind,⁹² en in hun huid, vooral op het hoofd,⁹³ evenals in de slapen van de olifanten,⁹⁴ worden edelstenen aangetroffen. Een andere gewone voorstelling is

⁷⁷ P p. 58, 2-3; 138, 4-5; 183, 12-13; 235, 2-3; 316, 5-6.

⁷⁸ P p. 58, 1-2; 138, 2-3; 183, 12; 185, 15-16; 235, 1-2.

⁷⁹ P p. 23, 7-9 (Rāma's vloek); 52, 21-22; 83, 14-15; 97, 3-4; 150, 21-23; 163, 22-23; 178, 19-20; 180, 19-20; 188, 11-13; 241, 8; 246, 22-247, 1; 254, 15; 255, 6-7; 255, 11; 259, 12-14.

⁸⁰ P p. 14, 6-7; 57, 17-18; 89, 22-90, 1; 139, 6-7; 188, 13-14; 190, 9-10.

⁸¹ P p. 125, 16-17; 127, 2-3; 302, 17.

⁸² P p. 27, 14; 272, 9.

⁸³ P p. 27, 14-15.

⁸⁴ P p. 127, 3-4.

⁸⁵ P p. 126, 21.

⁸⁶ P p. 122, 6.

⁸⁷ P p. 87, 10-13 (olifant); p. 88, 3-4 en 126, 1-2 (paarden); p. 131, 10 (verschillende dieren).

⁸⁸ P p. 32, 8; 105, 22; 126, 9.

⁸⁹ P p. 39, 1; 50, 19-22; 148, 7; 162, 19; 254, 1-3; 255, 4-5; 276, 12-13.

⁹⁰ P p. 89, 16-17; 138, 19-20; 256, 1-2.

⁹¹ P p. 9, 13-14; 43, 2-3; 138, 19-20; 256, 1.

⁹² P p. 80, 1; 125, 18-19; 126, 16-17.

⁹³ P p. 30, 3; 66, 15; 98, 10; 226, 7-8.

⁹⁴ P p. 6, 5; 160, 13-14; 225, 6-8.

die van de maansteen, die smelt onder invloed van de manestralen,⁹⁵ en die van de zonnesteen, die brandt door de inwerking van de zon.⁹⁶ De gedachte, dat water in bepaalde omstandigheden in parelen verandert,⁹⁷ en dat het regenwater de brandstof is van de bliksem,⁹⁸ vindt men minder vaak uitgedrukt.

Merkwaardig is, dat de toorn,⁹⁹ de vervloeking¹⁰⁰ en de koninklijke majesteit¹⁰¹ als een vuur worden voorgesteld. Het waarachtige woord heet de kracht te bezitten om bovennatuurlijke daden tot stand te brengen.¹⁰² Door mystische vingerhoudingen (*mudrā-bandha*) of door meditatie is het mogelijk, iemand die vergiftigd is weer tot het leven op te wekken,¹⁰³ en door vermenging van stoffen van verschillende soort kan men een persoon doden, verliefd maken, ontvoeren, aan zich onderwerpen of gehaat maken.¹⁰⁴

Als onheilspellende of ongunstige voortekens gelden : het in bloei komen van bomen buiten de gewone tijd,¹⁰⁵ het verschijnen van kometen,¹⁰⁶ sterrenregen,¹⁰⁷ onnatuurlijke gloed van het uitspansel (*digdāha*).¹⁰⁸ Als ongunstig voortekenen geldt het ook, wanneer tranen gestort worden bij een afscheid,¹⁰⁹ en wanneer een antilope aan iemands rechterzijde voorbijkomt.¹¹⁰ Het trillen van het rechteroog wordt bij mannen als een goed,¹¹¹ bij vrouwen als een slecht voortekenen aanzien.¹¹² Dromen die zich in de vroege morgen voordoen zijn betrouwbaar,¹¹³ en bij het dromen zijn de mensen van hun lijden

⁹⁵ P p. 241, 16-17 ; 254, 13-14 ; 257, 8-9 ; 259, 18-19 ; 269, 20-21 ; verder *passim*.

⁹⁶ P p. 251, 19-20.

⁹⁷ P p. 252, 8.

⁹⁸ P p. 303, 6.

⁹⁹ P p. 311, 7-8 ; 320, 11.

¹⁰⁰ P p. 319, 19 ; 321, 10.

¹⁰¹ P p. 267, 19-20.

¹⁰² P p. 312, 2-3 en 5 ; vgl. Rdg inl., p. XVII.

¹⁰³ P p. 337, 7-8 ; zie ook P p. 244, 1.

¹⁰⁴ P p. 337, 10-11.

¹⁰⁵ P p. 107, 14-15.

¹⁰⁶ P p. 5, 14 ; 29, 17 ; 40, 19 ; 56, 23.

¹⁰⁷ P p. 38, 19-20.

¹⁰⁸ P p. 112, 14.

¹⁰⁹ P p. 264, 21 ; 295, 18-19 ; 315, 12-13.

¹¹⁰ P p. 218, 20.

¹¹¹ P p. 67, 22.

¹¹² P p. 162, 3-4.

¹¹³ P p. 65, 18.

bevrijd.¹¹⁴ Met water gevulde, en in hun opening van een rijsje voorziene kruiken gelden als zegenbrengende voorwerpen, en worden bij voorkeur aan de deuren geplaatst,¹¹⁵ evenzo zilveren kruiken aan het hoofdeinde van het bed, om de slaap te bevorderen.¹¹⁶ Uit een paar teksten blijkt voldoende welk belang gehecht werd aan de sterrenwichelarij bij gewichtige gebeurtenissen.¹¹⁷

Als amulet dienende halssnoeren of armbanden worden op verschillende plaatsen vermeld,¹¹⁸ en wellicht behoort ook hierbij het gebruik, een snoer van tijgerklauwen om de hals van een kind te hangen.¹¹⁹ Het dragen van een armband kan betekenen, dat men met een bijzonder bevel is belast (*śāsanavalaya*),¹²⁰ en dienaren die van een zending terugkeren dragen kransen van het antwoord (*pratilekhamālā*) op het hoofd.¹²¹ Giften worden bevestigd door het plengen van water¹²²; bij een plechtige ontvangst wordt de te eren persoon met het uitstorten van geroosterde graankorreltjes (*lāja*) verwelkomd.¹²³ De kentekens van een cakravartin worden door Sukanāsa opgesomd.¹²⁴ Van belang zijn ten slotte nog de in de Kādambarī voorkomende vermeldingen van het schaakspel,¹²⁵ die met die in de Harṣacarita als de vroegste gelden in de klassieke Sanskrit letterkunde,¹²⁶ en de toespeling, in de beschrijving van den Draviḍa-asceet,¹²⁷ op het bij het lentefeest (*vasantakrīḍā*) bestaande volksgebruik, een ouden man met een oude vrouw tot spot in het huwelijk te verbinden.

Zeer talrijk zijn de in de Kādambarī voorkomende toespelingen op feiten of episodēn uit de Indische mythologie. Hoewel de meeste Mythologie.

¹¹⁴ P p. 252, 14.

¹¹⁵ P p. 68, 4; 96, 13-14; 130, 14; 218, 20-22; 281, 4.

¹¹⁶ P p. 68, 7; 178, 13-14.

¹¹⁷ P p. 70, 5-7; 293, 7-9; 294, 12-295, 2.

¹¹⁸ P p. 139, 13-14; 148, 8; 165, 22-23; 253, 7; 323, 20-21.

¹¹⁹ P p. 20, 2.

¹²⁰ P p. 310, 6.

¹²¹ P p. 332, 14-15.

¹²² P p. 5, 11-12; 194, 4-6; 219, 11-12.

¹²³ P p. 86, 13-14; 111, 22-23; 140, 14.

¹²⁴ P p. 72, 17 v. v.

¹²⁵ P p. 88, 15; 196, 14.

¹²⁶ Zie A. Macdonell, *Origin and Early History of Chess*, in JRAS, 1898 (p. 117-141), p. 125, noot 5.

¹²⁷ P p. 227, 21-22.

hiervan vrij gewone, en tot het gemeengoed der klassieke Sanskrit letterkunde behorende voorstellingen zijn, kan het wellicht voor de kennis der Indische mythologie toch enig belang opleveren, — te meer daar het hier een tekst geldt, waarvan de datering volkomen bekend is, — deze vermeldingen hier alle zoveel mogelijk volledig samen te brengen.

Agastya : drinkt op Indra's verzoek de oceaan leeg (P p. 20, 17 ; 21, 6 ; 22, 8-9 ; 50, 7-8 ; 124, 20-21) ; doet de Vindhya-berg buigen (P p. 20, 17-20) ; verteert den daemon Vātāpi in zijn binnenste (P p. 20, 20) ; vereerd door goden en demonen (P p. 20, 21) ; versiert de zuidelijke hemelrichting (P p. 20, 21) ; deed Nahuṣa uit de hemel neervallen (P p. 20, 21-22) ; zijn echtgenote, Lopamudrā (P p. 20, 22-23) ; zijn zoon Dṛḍhadasyu, bijgenaamd Idhmavāha wegens het aanbrengen van overvloedig brandhout (P p. 21, 3-4).

Agni : vervloekt de papegaaien en de olifanten (P p. 13, 14-15) ; vermomt zich als jonge brahmaan wanneer hij zich op weg begeeft om het Khāṇḍava-woud te verbranden (P p. 36, 16-17) ; verteert het Khāṇḍava-woud met de hulp van Arjuna (P p. 40, 17-18).

Aditi : wordt door alle goden vereerd (P p. 52, 5-6).

Amṛta : is oorzaak van onsterfelijkheid (P p. 338, 3-5).

Arjuna : houdt de Narmadā tegen met zijn duizend armen (P p. 29, 8-9) ; op zijn strijdswagen is een aap gezeten (P p. 20, 10-11) ; helpt Agni bij het vernielen van het Khāṇḍava-woud (P p. 40, 17-18) ; wordt door Kṛṣṇa onderricht (Bhagavadgītā) (P p. 90, 18) ; verblijft als Nara met Kṛṣṇa in de kluisenarij van Badarikā op Gandhamādana (P p. 53, 1-2).

Āsvatthāma : zijn leermeester, Kṛpa (P p. 37, 9-10).

Indra : zijn leermeester, Bṛhaspati (P p. 56, 11) ; zijn paard, Uccaiḥśravas (P p. 80, 10) ; zijn lichaam is met duizend lidtekens (*netra*) bedekt (P p. 20, 9).

Uṣā : werd door de hulp van Citralekhā in een droom met Aniruddha verenigd (P p. 90, 21-22 ; 256, 5).

Ekalavya : de Śabara-hoofdman Mātāṅgaka lijkt een incarnatie van hem (P p. 29, 20).

Kadru : de moeder van de slangen (P p. 52, 6-7 ; 124, 3).

Karṇa : koning van Aṅga (P p. 101, 5-6).

Kalāpi : wordt met Śvetaketu en Sanātha (?) genoemd als hemelse muni (P p. 92, 1).

Kubera : zijn stad in het Noorden, op de berg Gandhamādana (P p. 55, 2).

Kṛtavarman : neemt deel aan de strijd tegen de Bhārata's (P p. 92, 2).

Kṛṣṇa : zijn strijd met de olifant Kuvalayāpīḍa (P p. 31, 8 ; 124, 2-3) ; doodt Naraka (P p. 37, 12) ; verblijft als Nārāyaṇa met Nara in de kluiszenarij van Badarikā op Gandhamādāna (P p. 55, 1-2) ; houdt Arjuna de Bhagavadgītā voor (P p. 90, 18) ; springt van de kadamba-boom aan de oever in het water van de Yamunā (om Kāliya te doden) (P p. 123, 22-23) ; bracht Parikṣit in het leven terug (P p. 175, 10-12) ; haalde Samdīpani's zoon uit de onderwereld terug (P p. 175, 13-14) ; is een afstammeling van Yadu (P p. 90, 18-19) ; draagt een krans (*vanamālā*) (P p. 24, 3-4) ; Candrāpīḍa wordt door de vrouwen van Ujjayinī als een incarnatie van Kṛṣṇa beschouwd (P p. 82, 22-23).

Ganges : valt neer op Śiva's hoofd (P p. 48, 20 ; 51, 3) ; volgt Bhagīratha (P p. 5, 10 ; 27, 8-9 ; 37, 15-16) ; stroomt in de Himālaya (P p. 42, 2-3 ; 50, 12) ; heeft gouden lotussen (P p. 51, 6) ; wordt de moeder van de Vasu's als echtgenote van Śantanu (P p. 105, 4 ; 337, 18-19 (vgl. 41, 4) ; 337, 18-19) ; wordt uitgespuwd door Jahnu (P p. 42, 7-8) ; ontspringt, als hemelse Ganges, uit Viṣṇu's teen (P p. 54, 3-4 ; 115, 8).

Garuḍa : de zoon van Vinatā (P p. 3, 15 ; 5, 16) ; de heer der vogels (P p. 43, 1-2) ; rijdier van Viṣṇu (P p. 52, 1-2 ; 80, 12 ; zie *Viṣṇu*) ; trok de tanden uit van de grote slangen (P p. 31, 11-12).

Jarāsaṁdha : geboren uit Bṛhadratha, door een gunst van Caṇḍakauśika (P p. 62, 7-8) ; zijn lichaam was gevormd door de vereniging van twee helften (P p. 56, 10) ; overwinnaar van Janārdana (P p. 62, 7-8).

Triśaṅku : door het gemor van Indra uit de hemel verbannen (P p. 8, 12) ; bevindt zich in het Zuiden (P p. 119, 8) ; wordt een Caṇḍāla door de vloek van zijn vader (P p. 337, 16).

Daśaratha : zijn echtgenote, Sumitrā (P p. 54, 8-9) ; zijn leermeester, Vaśiṣṭha (P p. 56, 12) ; bekwam door R̥ṣyaśṛṅga vier zonen (P p. 62, 9-11) ; Tārāpīḍa (P p. 53, 20) en de prinsen van Candrāpīḍa's gevolg (P p. 117, 17) worden met hem vergeleken.

Duḥśāsana : zijn vergriep (tegenover Draupadī) (P p. 56, 1).

Druma : is koning der Kimpuruṣa's (P p. 40, 14-15).

Droṇa : leermeester van de Kuru's (P p. 127, 17).

Nandana : Indra's tuin, waar de pārijāta-boom groeit (P p. 66, 3 ; 145, 6).

Narmadā : ontspringt in een bamboe-bosje (P p. 54, 10).

Nala : een aap, de bouwmeester van Setubandha (P p. 54, 20-21) ; beschermt met Añjana en Nīla de flanken van Rāma's leger (P p. 127, 12-13).

Nalakūbara : is van uitnemende schoonheid (P p. 144, 9).

Paraśurāma : zijn moeder, Reṇukā (P p. 73, 12) ; roeide de geslachten van Kṣatriya's uit (P p. 8, 9 ; 76, 5-7) ; doorboorde de Krauñca-berg met zijn pijl (P p. 244, 4).

Parāśara : beminde Yojanagandhā (P p. 31, 13-14).

Pāṇḍava's : vijanden van de Dhārtarāṣṭra's (P p. 123, 21).

Pārvalī : is verkleed als Kirāta-vrouw in navolging van Śiva (P p. 10, 22-23) ; als Durgā, doodt den demon Mahiṣa (P p. 11, 3-4 ; 31, 18) ; haar rij-dier, een leeuw (P p. 19, 21-22 ; 52, 5 ; 78, 23-79, 1 ; 130, 15) ; draagt Śi-va's maansikkel op het hoofd (P p. 31, 14-15) ; bedekt Śiva's kringvormig oog met haar hand (P p. 43, 5-6) ; omstrengelt Śiva's lichaam (P p. 43, 8) ; vormt de helft van Śiva's lichaam (P p. 188, 6-7 ; 239, 1-4 ; 322, 8-10).

Pr̥thu : roeit de bergen uit met de punt van zijn boog (P p. 5, 17 ; 189, 3-4).

Pramatha's : dragen leeuwenhuiden (P p. 31, 6) ; houden de wacht bij Śiva's heiligdom (P p. 90, 9-10).

Baka : een Rākṣasa, die de stad Ekacakrā teistert (P p. 31, 11).

Balarāma : behoort tot het geslacht van Yadu (P p. 90, 18-19) ; is verzot op brandewijn (P p. 58, 4-5 ; 91, 17-18 ; 129, 15) ; is bleek van huidskleur (P p. 58, 4-5 ; 129, 15) ; heeft een donkerblauwe kleding (P p. 34, 15) ; draagt een krans (*vanamālā*) (P p. 59, 17) ; achtervolgt de Yamunā met zijn ploeg (P p. 11, 2-3 ; 24, 14-15 ; 201, 1-2) ; doodt den demon Dhenuka in het park van Mathurā (P p. 40, 13).

Bāṇa : een demon, vereerder van Śiva (P p. 1, 5) ; zijn residentie, Śoni-tapura (P p. 90, 13-14).

Bṛhaspati : leermeester van Indra (P p. 56, 11) ; bracht Kaca groot tot aan diens upanayana (P p. 43, 4).

Brahman : is de inrichter van de vier levensstadiën (*āśrama's*) (P p. 43, 2) ; maakt de haṃsa's tot zijn rijdieren (P p. 5, 9) ; het ei van Brahman (*brahmāṇḍa*) (P p. 90, 16-17).

Bharata : een afstammeling van Raghu (P p. 91, 12) ; geliefd door Śatru-ghna (P p. 51, 18) ; Tārāpīḍa (P p. 53, 20), Candrāpīḍa (P p. 96, 6) en de prinsen van Candrāpīḍa's gevolg (P p. 117, 17) worden met hem vergeleken.

Bhīmā : een afstammeling van Yadu (P p. 90, 18-19) ; zijn kracht gedurende zijn jeugd (P p. 76, 1-2) ; is gehuwd met Hidimbā, een demone (P p. 105, 6) ; gaat voor Draupadī saugandhika's plukken op de berg Gandhamā-dana (P p. 55, 3) ; zijn zoon, Ghaṭotkaca (P p. 31, 14).

Bhīṣma : de vijand van Śikhaṇḍin (P p. 31, 12) ; een vriend van Śan-tanu (P p. 43, 5).

Bhr̥ṅgiriṭi : naam van een dienaar van Śiva (P p. 138, 16).

Mandara : dient tot stok bij het karnen van de melkzee (P p. 50, 11 ; 51, 8 ; 55, 11-12 ; 80, 7 ; 104, 20-21 ; 111, 6 ; 112, 7 ; 229, 18-19) ; rust tijdens het karnen op Viṣṇu (P p. 54, 21-22 ; 56, 15-16) ; beschreven, P p. 54, 21-55, 1 ; ook P p. 286, 10 ; 333, 19.

Mahābhūtāni : de vijf elementen, zijn getuigen van goed en kwaad der mensen (P p. 311, 12-13).

Mādri : de moeder van Nakula (P p. 91, 11).

Mārica : vermomd als gouden antilope (P p. 38, 22 ; ook P p. 21, 22-23).

Yama : zijn stad, het dodenverblijf (P p. 19, 13-14 ; 88, 8) ; zijn rijdier, de buffel (P p. 19, 13-14 ; 111, 18 ; 123, 17) ; zijn dienaren (onderkennen goed en kwaad, P p. 91, 22), boden, trom, strik, banieren, spotgelach (P p. 305, 10-15) ; ook P p. 353, 21 ; 353, 23 ; 354, 2.

Yudhiṣṭhira : zijn leermeester, Dhaumya (P p. 56, 12) ; is de bron van alle recht (P p. 56, 10).

Rāma : zijn leermeester, Viśvāmitra (P p. 56, 12) : werd trouw door Lakṣmaṇa gediend (P p. 51, 18) ; zijn verblijf met Sitā in een hut, door Lakṣmaṇa gebouwd, in Pañcavaṭī (P p. 21, 8-10) ; werd door de gouden antilope (*Mārica*) ver weggevoerd (P p. 21, 22-23) ; doorboort (zeven) tālabomen met zijn pijl (P p. 23, 10-11) ; berooft den demon Kabandha van zijn armen (P p. 22, 2-4) ; vervloekt de cakravāka's (P p. 23, 7-9) ; doodt de demonen Khara en Dūṣaṇa (P p. 29, 14) ; maakt afbeeldingen van Sitā in zijn hut tijdens de scheiding (P p. 22, 4-6) ; de flanken van zijn leger worden beschermd door de apen Añjana, Nīla en Nala (P p. 127, 12-13) ; wordt door de zee gehuldigd (P p. 54, 19).

Rāvaṇa : heft met zijn armen de Kailāsa-berg op (P p. 54, 13-14 ; 112, 7-8 ; 129, 12).

Rudra's : zijn omgord met slangen (P p. 127, 14).

Lokapāla's : de vijf wereldwachters, zijn getuigen van goed en kwaad der mensen (P p. 355, 17).

Varuṇa : verblijft in het water (P p. 37, 12 ; 217, 1-2) ; houdt zich op in het Westen (P p. 119, 8) ; zijn zwaan (P p. 79, 21 ; 123, 15).

Valākhilya's : ook : Uṣmāpa's (P p. 47, 14-16 ; 123, 10-11).

Virāṭa : zijn stad wordt beschermd door honderden partijgangers (of familieleden) van Kīcaka (P p. 20, 11-12).

Viṣṇu : draagt in de hand een zeeschelp en een werpschijf (P p. 5, 7) ; neemt de man-leeuw gestalte aan (P p. 5, 19 ; 40, 12 ; 110, 21-22 ; 239, 5-8) ; stapt, in zijn dwerg-gestalte, met drie stappen over de aarde (P p. 5, 20 ; 79, 20-21 ; 87, 21-22 ; 116, 11) ; doodt Madhukaiṭabha (P p. 9, 7) ; rooft de amṛta, vermomd als jonge vrouw (P p. 10, 17-18) ; draagt Lakṣmī op zijn borst (P p. 10, 23-11, 1 ; 54, 1-2 ; 56, 16-17 ; 91, 16-17 ; 96, 8 ; 105, 1-2 ; 188, 7-9) ; slaapt in het water gedurende de regentijd (P p. 40, 15-16 ; 124, 17-19 ; 255, 21 ; 281, 15-16) ; rust op Śeṣa (P p. 66, 15 ; 98, 10-11 ; 255, 21 ; 281, 15-16) ; ontwaakt in de herfst uit zijn slaap (P p. 11, 11-12) ; als Groot Everzwijn (P p. 40, 12 ; 116, 5-6) doodt Hiranyākṣa (P p. 31, 15-16 ; 52, 6), en heft de aarde op bij het wereldeinde (P p. 20, 3-4 ; 96, 9-10 ;

124, 20 ; 186, 7-8) ; is donker van huidskleur (P p. 34, 16) ; zijn rijdier, Garuda (P p. 52, 1-2 ; 80, 12) ; uit zijn teen ontspringt de hemelse Ganges (P p. 54, 3-4 ; 115, 8) ; draagt Mandara tijdens het karnen (P p. 54, 21-22 ; 56, 15-16) ; draagt het Kaustubha-juweel op zijn borst (P p. 2, 12 ; 59, 16-17 ; 66, 3-4 ; 91, 16-17 ; 203, 19-21) ; wordt overwonnen door Jarāsandha (P p. 62, 7-8) ; bezet, in zijn dwerg-gestalte, Bali's offer (P p. 90, 22-23) ; werd de zoon van Jamadagni (P p. 337, 19-20) ; deelt zich in vieren, en wordt de zoon van Daśaratha en van Vasudeva in Mathurā (P p. 337, 20-21) ; zijn vier armen (P p. 62, 10) ; zijn werpschijf Sudarśana (P p. 31, 19).

Śakuni : partijganger van Duryodhana (P p. 24, 3) ; zijn gewelddadige dood (P p. 41, 7).

Śiva : wordt vereerd door den demon Bāṇa (P p. 1, 5) en door Rāvaṇa (P p. 1, 6) ; doodt Kāma door hem te verbranden (P p. 5, 8 ; 9, 18 ; 11, 1-2 ; 53, 1-2 ; 53, 15-17 ; 54, 8 ; 54, 14-15 ; 128, 22-23 ; 174, 7-8 ; 188, 10-11 ; 217, 7-8) ; verkleed als Kirāta (P p. 10, 22-23) ; zijn woeste dans bij het wereldeinde (P p. 19, 17-18 ; 23, 14-15 ; 51, 23-52, 1) ; doodde den demon Andhaka met zijn drietand (P p. 53, 14) ; draagt de maansikkel op zijn hoofd (P p. 53, 15 ; 59, 16 ; 123, 5-6 ; 130, 17 ; 131, 13 ; 188, 9-10) ; vernielt de Tripura (P p. 53, 15) ; wordt gevolgd door Skanda (P p. 54, 9) ; brengt de door Rāvaṇa weggerukte Kailāsa tot rust (P p. 54, 13-14) ; zijn rijdier, de stier (P p. 78, 22-23 ; 111, 16 ; 123, 16 ; 126, 14) ; zijn armen zijn bezet met slangen (P p. 90, 17-18) ; woont op de Kailāsa (P p. 123, 4-5) ; drinkt het vergif gedurende het karnen van de oceaan (P p. 123, 20-21) ; stoort het offer van Dakṣa (P p. 128, 21-22) ; draagt een olifantenhuid (P p. 129, 2-3) ; heeft een zwarte hals (P p. 129, 4-5) ; zijn ronde haarkuif (P p. 259, 4-5) ; draagt Gaṇeśa op zijn schoot (P p. 287, 15) ; zijn haar is opgebonden met Vāsuki (P p. 126, 16-17).

Śūra : met Bhīma, Kṛṣṇa en Balarāma een afstammeling van Yadu (P p. 90, 18-19).

Śeṣa : verblijft in de onderwereld (*Rasātala*) (P p. 111, 12 ; 129, 14-15 ; 160, 19) ; draagt de aarde (P p. 52, 3 ; 54, 9 ; 56, 8-9 ; 118, 9-10 ; 286, 22-23) ; draagt Viṣṇu, wanneer die in het water rust (zie *Viṣṇu*) ; heeft een juweel op het hoofd (P p. 59, 20-21) ; ook P p. 124, 2.

Sanatkumāra : had alle wetenschappen doorgrond (P p. 36, 10).

Sarasvatī : haar halssnoer (P p. 42, 16).

Sitā : is vol angst voor de Rākṣasa's (P p. 256, 4) ; wordt verschalkt door de gouden antilope (*Mārīca*) (P p. 21, 22) ; wordt gegrepen door Rāvaṇa (P p. 19, 22-23) ; ondergaat de vuurproef (P p. 131, 15) ; moeder van Kuśa en Lava (P p. 19, 22).

Sugrīva : een afstammeling van de zon (P p. 26, 22) ; wordt door Vāli uitgedreven, en verblijft, van Tārā gescheiden, op de berg R̥ṣyamūka, nabij het meer Pampā (P p. 22, 23-23, 1 ; 26, 21-23).

Suṣūmnā : naam van die straal der zon, waarmede deze gedurende de donkere maandheft al de gedeelten (*kalā*) van de maan opsloopt (P p. 141, 2-4).

Skanda : is onoverwinnelijk (P p. 5, 8) ; zijn rijdier, een pauw (P p. 91, 19 ; 126, 14) ; doodt den demon Tāraka (P p. 55, 23) ; doorboort de berg Krauñca met zijn pijl (P p. 123, 20) ; ook P p. 82, 18-19.

De aarde : haar rondzwerfen, terwijl zij op de bergen steunt (P p. 273, 1-2) ; rust op Śeṣa (P p. 52, 3 ; 54, 9 ; 56, 8-9 ; 118, 9-10 ; 286, 22-23).

De bergen en de continenten : de bergen werden door Pṛthu uitgeroeid (P p. 189, 3-4) ; hun vleugels werden door Indra met zijn bliksem afgeknot (P p. 8, 21-22) ; de bergen vluchtten in de diepten der zee om er aan te ontkomen (P p. 54, 7) ; alleen Maināka ontsnapte (P p. 51, 6) ; de Varṣaparvata's, waaronder Śṛṅgin en Hemakūṭa (P p. 92, 3-4) ; Hemakūṭa, met als hoofdplaats Suvarṇapura, aan de oostelijke oceaan, in de nabijheid van Kailāsa, woonplaats der Kirāta's (P p. 119, 11-13, en *passim*) ; Meru, het middenpunt der bergen (P p. 41, 17-18) ; is in het bezit van grote saffieren (P p. 267, 15-16) ; Śvetadvīpa (P p. 86, 22 ; 129, 12-13 ; 162, 9).

De maan : bevat de amṛta (P p. 240, 3 ; 338, 5-6 ; 364, 21 ; 368, 21) ; zijn echtgenoten, de maanhuizen (P p. 48, 16-17 ; 295, 15 ; 360, 4), in het bijzonder Rohiṇī (P p. 368, 1-6 ; 368, 22) ; wordt door Dakṣa vervloekt (P p. 178, 10-11) ; vergreep zich aan Brhaspati's echtgenote (P p. 189, 7-8) ; wordt door Rāhu gegrepen (P p. 22, 1 ; 37, 7 ; 52, 20 ; 106, 6 ; 129, 1-2 ; 301, 13).

De melkcocean : het karnen van de melkzee, met Mandara en Vāsukī, door de goden en demonen (P p. 80, 6-8 ; 286, 10-11) ; uit de melkzee zijn op die wijze ontstaan : Lakṣmī (P p. 5, 9 ; 101, 1 ; 104, 7-11 ; 128, 23-129, 1 ; 281, 14), de koraalboom (P p. 19, 18-19 ; 104, 7-11 ; 144, 22), de brandewijn (P p. 19, 18-19 ; 104, 7-11), de amṛta (P p. 54, 6-7 ; 314, 12), de maansikkel (P p. 104, 7-11 ; 128, 23-129, 1), het paard Uccaiḥśravas, het vergif Kālakūṭa (dat door Śiva aan de oever ingezwolgen wordt, P p. 123, 20-21), en het Kaustubha-juweel (P p. 104, 7-11).

Het wereldeinde : allerlei gebeurtenissen bij het wereldeinde : Śiva's woeste dans (zie onder *Śiva*) ; de aarde wordt gegrepen door het Grote Everzwijn (zie onder *Viṣṇu*) ; het verschijnen van twaalf zonnen (P p. 156, 12), van bijzondere wolken (P p. 124, 23-125, 2), van aardbevingen, enz. (P p. 111, 5 v. v. ; 305, 13-14).

Voorbeelden, door Bāṇa aangehaald, van vrouwen uit de mythologie, die hun echtgenoot na diens overlijden niet in de dood zijn gevolgd (P p. 174, 7-15)¹²⁸ : Rati, na de dood van Kāma ; Kuntī, de dochter van Śūrasena, na de dood (ten gevolge van een vloek van Kīṃdama) van Pāṇdu ; Uttarā, de

¹²⁸ Vgl. W. Cartellieri, *Das Mahābhārata bei Subandhu und Bāṇa*, in WZKM, 13, 1899, (p. 57-74), p. 68.

dochter van Virāṭa, na de dood van Abhimanyu ; Duḥśālā, de dochter van Dhṛtarāṣṭra, na de dood (door Arjuna) van Jayadratha.

*Voorbeelden, door Bāṇa aangehaald, van personen uit de mythologie die na hun dood tot het leven zijn teruggekeerd (P p. 175, 6-14)*¹²⁹ : Pramadarā, de dochter van Viśvāvasu en Menakā, stierf door een slangenbeet in de kluizenarij van Sthūlakeśa, en werd tot het leven teruggebracht door Ruru, en wel doordat deze haar de helft van zijn eigen leven schonk. Arjuna werd bij de achtervolging van het Aśvamedha-paard door zijn zoon Babhruvāhana met een pijl gedood ; de nāgī Ulūpi bracht hem tot het leven terug. Parīkṣit, de zoon van Abhimanyu, werd reeds in de moederschoot door Aśvatthāman's pijl gedood, en uit medelijden voor Uttarā door Kṛṣṇa tot het leven teruggebracht. Saṃdipani's zoon, in Ujjayini, werd door Kṛṣṇa uit de onderwereld teruggehaald.

Voorbeelden, door Bāṇa aangehaald, van personen uit de mythologie die op wonderbare wijze nakomelingschap hebben bekomen (P p. 62, 7-11) : Bṛhadratha, koning in Magadha, overwinnaar van Janārdana, bewam een zoon Jarāsandha door Caṇḍakauśika ; Daśaratha bewam, toen hij reeds oud was, door de gunst van Ṛṣyaśṛṅga, zoon van Vibhāṇḍaka, vier zonen (vgl. P p. 337, 20-21).

*Voorbeelden, door den schrijver van het Uttarabhāga aangehaald, van vervloekingsgeschiedenissen in de āgama's (P p. 337, 14-21)*¹³⁰ : Nahuṣa werd, toen hij de waardigheid van Indra waarnam, een slang door de vloek van Agastya ; Saudāsa werd een menseneter door de vloek van de zonen van Vasiṣṭha ; Yayāti werd reeds in zijn jeugd gebroken door de vloek van Śukra ; Triśaṅku werd een cāṇḍāla door de vloek van zijn vader ; Mahābhiṣa, een hemelbewoner, werd op deze wereld geboren als Śāntanu ; de Vasu's werden door een vloek uit dezen Śāntanu en de Gaṅgā op de aarde geboren ; Viṣṇu werd de zoon van Jamadagni, verdeelde zich in vieren en werd de zoon van Daśaratha en van Vasudeva in Mathurā.

Vergelijkingen : koning Tārāpīḍa wordt vergeleken met Nala, Nahuṣa, Yayāti, Dhundhumāra, Bharata, Bhagīratha en Daśaratha (P p. 53, 20), prins Candrāpīḍa met Bharata en Bhagīratha (P p. 96, 6), de prinsen, die Candrāpīḍa op diens tocht ter wereldverovering volgen, met Daśaratha, Bhagīratha, Bharata, Dilīpa, Alarka en Māndhātṛ (P p. 117, 17). Tārāpīḍa's minister Śukanāsa is voor Tārāpīḍa wat Bṛhaspati was voor Indra, Śukra voor Vṛṣaparvan, Vasiṣṭha voor Daśaratha, Viśvāmitra voor Rāma, Dhau-mya voor Yudhiṣṭhira, Damanaka voor Nala (P p. 56, 11-13).

Belangwekkend zijn echter vooral die plaatsen, waar een verhaal, zoals het in de Kādambarī voorkomt, afwijkt van de gewone

¹²⁹ Vgl. Cartellieri, t. a. p., p. 67-68.

¹³⁰ Vgl. Cartellieri, t. a. p., p. 66-67.

traditie. In het bijzonder kan hier op de volgende gevallen gewezen worden ¹³¹ :

Bāṇa's voorstelling van de geslachten van Apsarā's en Gandharva's (P p. 136, 6-137, 16) : Er zijn veertien geslachten van Apsarā's : het eerste is ontstaan uit de geest van Brahmā, het tweede uit de Veda's, het derde uit het vuur, het vierde uit de wind, het vijfde uit de amṛta, toen die gekarnd werd, het zesde uit het water, het zevende uit de stralen der zon, het achtste uit de stralen der maan, het negende uit de aarde, het tiende uit de bliksemstralen, het elfde uit de dood (Mṛtyu), het twaalfde uit Kāma, het dertiende en het veertiende uit Muni en Ariṣṭā, dochters van Dakṣa, en Gandharva's. Er zijn twee geslachten van Gandharva's, ontstaan uit de twee dochters van Dakṣa. Uit Muni zijn zestien zonen geboren, waaronder Citrasena, en als zestiende, Citraratha. Deze laatste werd Indra's vriend, en kwam de heerschappij over de Gandharva's. Hij woont op Hemakūṭa, en deed het bos Caitraratha, het meer Acchoda en de zich aan diens oever bevindende Śiva-tempel aanleggen. Uit Ariṣṭā zijn zes zonen geboren, waaronder Tumburu, en de oudste, Haṃsa. Deze laatste heerst, ondergeschikt aan Citraratha, over het tweede geslacht van Gandharva's, eveneens op Hemakūṭa. Haṃsa huwde Gaurī, een Apsaras uit het uit de maanstralen (8c) ontstane geslacht van Apsarā's. Hun dochter was Mahāśvetā. Citraratha huwde Madirā, een Apsaras uit het uit de amṛta (5e) ontstane geslacht van Apsarā's. Hun dochter was Kādambarī (P p. 177, 1-9).

Met het epos stemt overeen, dat Citraratha, een afstammeling van Muni (Mbh. I, 65, 43-44), de vriend is van Indra (Mbh. II, 52, 23), en de koning der Gandharva's (Mbh. VI, 34, 26). Ook daar is Caitraratha zijn werk (Rām. VI, 128, 28), en is Haṃsa de zoon van Ariṣṭā en koning der Gandharva's (Mbh. I, 67, 83).¹³² Ook dat de Gandharva's uit de dochters van Dakṣa zijn geboren, stemt met het epos overeen.¹³³ De voorstelling van de veertien geslachten van Apsarā's wijkt af van die in het epos, waar slechts twee groepen zijn aangegeven, die, ontstaan uit Brahmā's verbeelding, en die, geboren uit de dochters van Dakṣa.¹³⁴ Eveneens komen de namen Madirā en Gaurī, Mahāśvetā en Kādambarī, niet voor in de lijst van Apsarā's bij Hopkins.¹³⁵

De door Bāṇa verhaalde geschiedenis van de Apsaras Rambhā, die, door Sthūlaśiras vervloekt, een paard werd, Aśvahrdayā genaamd, en in Mṛttikāvātī koning Śatadhanvan diende (P p. 80, 19-23). Dit verhaal blijkt in het

¹³¹ Hierbij zijn echter nog H. H. Wilson's *Vishṇu Purāṇa* (Works, ed. F. Hall, VI-X), en S. Sørensen's *Index to the Names of the Mahābhārata* te vergelijken, welke beide werken mij niet toegankelijk waren.

¹³² Vgl. E. Washburn Hopkins, *Epic Mythology*, (Grundrisz, III, 1 b), Straatsburg, 1915, p. 152-164.

¹³³ Hopkins, *Epic Mythology*, p. 152.

¹³⁴ Hopkins, *Epic Mythology*, p. 159.

¹³⁵ Hopkins, *Epic Mythology*, p. 160.

epos nergens te worden aangetroffen. Men vergelijkte het verhaal hierover van den commentator Bhānucandra (N p. 158, l. 21 — p. 159, l. 4 van de comm.) : Eens was de grote Ṛṣi Sthūlaśiras bezig kuśa-gras te verzamelen, toen hij een stem hoorde : « Wij vallen in een grote put ! Redt ons ! » — Hij ging op het geluid af, en zag lieden met uitgemergelde lichamen daar hangen. Op zijn vraag, wie zij waren, zeiden zij zijn voorvaders te zijn, en voegden er aan toe, dat zij, daar hij geen nageslacht had opgewekt, in gevaar verkeerden na zijn dood in de hel *Put* te vallen. Hierop richtte Sthūlaśiras zijn verzoek tot een meisje, Rambhā genaamd. Deze stemde toe, op voorwaarde, dat zij eerst een werk ter ere der goden, dat zij bezig was, mocht voltooien. Toen de gestelde tijd aangebroken was, ging zij op zijn verzoek niet in. Daarop vervloekte Sthūlaśiras haar, een merrie te worden.

Paraśurāma doorboort de berg Krauñca met zijn pijl (P p. 76, 6 en 244, 4). Volgens Mbh. III, 225 en IX, 46¹³⁶ is het *Skanda* die de Krauñca-berg doorboort met een pijl (evenzo Kād. P p. 123, 20, en Harṣac. F p. 256, 9 [P p. 188, 1 ; CT p. 179, 16-18 en noot 6]).

Jahnu spuwt de Ganges uit (door het tekstverband, — de Ganges wordt vergeleken met de stralen uit Jahnu's tanden, — is te verstaan : uit zijn mond) (P p. 42, 7-8). Volgens Rām. I, 43, 34-38, is het langs zijn *oren* dat Jahnu, op verzoek van Bhagīratha, de Ganges, die hij omdat zij in haar loop zijn offer had gestoord, ingezwolgen had, liet wegvloeien (evenzo Harṣac. F p. 157, 14 [P p. 105, 7 ; CT p. 87, 21-22]). Men merke Bhānucandra's commentaar op op deze plaats (N p. 83, l. 25 — p. 84, l. 1 van de comm.) : *bhagīrathārādhanāc ca punar jānubhyām udgīrṇā. tato jāhnvity ucyate.*

Hanuman doodt den demon Akṣa met een rotsblok (P p. 40, 16-17). Volgens Rām. VI, 52, 36-37 is het de demon *Dhūmrākṣa* die door Hanuman met een rotsblok gedood wordt. Vgl., over een gevecht van Hanuman met Akṣa, Rām. V, 47, 34-38, en over Akṣa's dood, Rām. V, 58.

Bāṇa noemt een zekeren Damanaka als de minister of raadgever van Nala (P p. 56, 13). Een dergelijk persoon komt in het epos niet voor ; wel (Mbh. III, 53, 6) een Ṛṣi genaamd Damana.

Volgens Bāṇa werd Triśaṅku een caṇḍāla door een vloek van zijn vader (P p. 337, 16). In het epos echter (Rām. I, 58, 8-9) geschiedt dit door een vloek van de zonen van Vasiṣṭha.

Ook de in Kādambarī (P p. 124, 2) naast Śeṣa (Ananta) en Śatapattrā voorkomende slangennaam *Padma* schijnt in het epos onbekend te zijn.

Naast de vrij stereotiepe beschrijvingen van koning Sūdraka (P p. 5, 5-6, 18) en koning Tārāpīḍa (P p. 53, 20-56, 4), zijn vooral interessant de beschrijving van de wijze waarop Sūdraka de dag doorbrengt : op de morgenaudiëntie (P p. 8, 3-13, 15) volgen li-

¹³⁶ Vgl. Hopkins, *Epic Mythology*, p. 228.

chaamsoefening (P p. 15, 3-10), bad (P p. 15, 10-16, 9), volbrenging der godsdienstige plichten (P p. 16, 13-18), middagmaal (P p. 16, 18-22) en namiddagrust (P p. 16, 23-17, 16), gebeurtenissen die telkens door trompetgeschal worden aangekondigd (P p. 13, 15-17 ; 16, 9-12), verder de beschrijving van Sūdraka's en Tārāpīḍa's jeugd (resp. P p. 7, 1-8, 2 ; 56, 21-58, 19), van Candrāpīḍa's opvoeding (P p. 74, 21-76, 13), kroning (P p. 102, 12 v. v.) en tocht ter wereldverovering (P p. 112, 5 v. v.), terwijl Sukanāsa's toespraak tot den prins vóór diens wijding (P p. 102, 16-110, 2) ons enig inzicht geeft in de heersende opvattingen over het goede koningschap.

Over het stadsleven lichten ons in de beschrijving van Ujjayinī (P p. 50, 1-53, 19), van de stadsbewoners bij de intocht van den prins (P p. 82, 16-86, 18), van Candrāpīḍa's vertrek (P p. 270, 5-271, 9) en zijn terugkeer (P p. 284, 18-285, 2), van de terugkeer der boden (P p. 330, 14-332, 3), over het leven aan het hof en de administratie vooral de zeer uitvoerige beschrijving van Tārāpīḍa's paleis (P p. 86, 19-92, 5), de boven reeds aangehaalde beschrijving van Sūdraka's en Tārāpīḍa's jeugd (P p. 7, 1-8, 2 ; 56, 21-58, 19), verder nog de beschrijving van het vrouwenverblijf op Hemakūṭa (P p. 182, 4-186, 3), van Kādambarī (P p. 186, 4-189, 17 en v. v.), van Candrāpīḍa's morgenbezoek aan Kādambarī (P p. 208, 16-209, 12), en van Kādambarī in het sneeuwpaais (P p. 214, 13-219, 3). Gegevens over de sociale toestanden bij Cāṇḍāla's en woudbewoners verstrekken de beschrijving van een Cāṇḍāla-meisje (P p. 10, 11-11, 19), van een Śabara-hoofdman (P p. 29, 19-32, 1) en van een Cāṇḍāla-nederzetting (P p. 355, 22-356, 16).

Onder de verspreide bijzonderheden wezen de volgende hier aangestipt. Van de godsoordelen worden er vier vermeld (P p. 55, 20-21) : het water, het zwaard, het vuur en het vergif. Na de regentijd worden de wegen door volk van den vorst weer in goede staat gebracht (P p. 327, 1). In het koninklijk paleis heeft een indeling plaats van de onderdanen in verschillende klassen volgens hun rijkdom (P p. 90, 19-21), en verschillende standen en gilden (*śreṇī*) doen er nieuwe rijkdom ontstaan (P p. 90, 10-11). In haar toespraak tot de gevangen papegaai wijst het Cāṇḍāla-meisje er op, dat vruchten ook van een Cāṇḍāla worden aangenomen, en dat water, dat op de aarde neervalt, zij het ook uit de kruik van een Cāṇḍāla, als rein wordt beschouwd (P p. 358, 12-14). Merkwaardig is ten slotte nog Candrāpīḍa's betoog tegen het gebruik, dat weduwen

haar echtgenoot in de dood volgen (P p. 173, 9-175, 22), hoewel verderop in het verhaal (P p. 315, 8-23 ; 316, 18-317, 1 ; 335, 23-336, 9) toch weer een tegenovergestelde zienswijze schijnt te worden verdedigd.

BIBLIOGRAPHIE VAN DE KĀDAMBARĪ

Over de handschriftelijke overlevering, en de onderscheidene tekst-uitgaven van de Kādambarī zijn hier en daar in de bibliographische lijst beneden enkele opmerkingen toegevoegd. Met betrekking tot de hieraanvolgende vertaling van het Uttarabhāga en gedeelten van het Pūrvabhāga, en de daarbij behorende aantekeningen, zij hier echter nog op het volgende gewezen.

Het doel van dit werk : het belang van Bāṇa's werken, in het bijzonder van zijn Kādambarī, in het licht te stellen, en de weg te banen tot de verdere Bāṇa- en Kādambarī-studie, stelde een vertaling van het Uttarabhāga, en van zekere, tot dusver niet in enige Europese vertaling toegankelijke gedeelten van het Pūrvabhāga, als een noodzakelijkheid voorop. Immers, hoewel meerdere Indische, hoofdzakelijk gedeeltelijke en als hulp bij examenstudie bedoelde, meestal ook schier ontoegankelijke, vertalingen van deze tekst worden aangetroffen,¹ — als voornaamste hieronder zijn R. M. Kale's vertaling van het Pūrvabhāga (Bombay, 1924), V. R. Nerurkar's vertaling van het Uttarabhāga (Bombay, 1916) te vermelden, — blijkt toch alleen de Engelse vertaling van de hand van C. M. Ridding (Londen, 1896) én wetenschappelijk voldoende verantwoord, én praktisch algemeen-verspreid te zijn. Al vroeg echter is op de in het oog vallende leemten gewezen,² die ten gevolge van een niet overal gewettigd streven naar bekorting, door het weglaten van talrijke belangrijke gedeelten van het Pūrvabhāga en door het samenvatten van het Uttarabhāga, in deze vertaling voorkomen. De bedoeling bij het opstellen van de aanvullende vertaling is allereerst geweest een leidraad te verschaffen bij de studie van deze vrij moeilijke tekst. Met het oog hierop is immer een zo nauw mogelijk bij de Sanskrit

¹ Zie beneden, p. 123-124. — Een volledige Engelse vertaling van de Kādambarī is als tweede deel van P. L. Vaidya's uitgave, Poona, 1935 (beneden, p. 120, nr. 22) in uitzicht gesteld.

² Zie de rec. door E. J. Rapson in JRAS, 1897, p. 395-397.

tekst aansluitende omzetting in het Nederlands nagestreefd, — wat, de totaal verschillende zinsbouw van het Sanskrit en van het Nederlands, de hoogst verbloemde stijl, en menigvuldige vreemde opvattingen en conventionele voorstellingen van het oorspronkelijke, en niet het minst de onervarenheid van den vertaler, in acht genomen, niet overal in het voordeel van het Nederlands mocht geschieden. Verklarende noten ter verduidelijking van zaken en voorstellingen die den Indoloog welbekend mogen worden geacht, zijn aan de vertaling niet toegevoegd.³ De aantekeningen zijn uitsluitend als verantwoording van de vertaling bedoeld. Aan Prof. Dr. J. Gonda dank ik de suggestie, bij woorspelingen de tweede of derde betekenis van sommige woorden tussen haakjes in cursiefdruk naast die woorden bij te voegen, aldus afwijkend van de wellicht nog meer sekure, maar vaak minder overzichtelijke methode die in deze gevallen veelal wordt aangewend.⁴

De tekst die aan deze vertaling ten grondslag ligt, en ook in de inleiding en in de aanhangsels van dit werk doorlopend is gebruikt, is de derde druk (Bombay, 1899-1900) van de Kādambarī-uitgave door P. Peterson.⁵ Er dient op te worden gewezen, dat deze derde en ook de tweede (Bombay, 1885 en 1889) druk, die wat de paginering betreft volkomen met de laatste uitgave van de Kādambarī-tekst door P. L. Vaidya⁶ overeenstemt, van de eerste drukken (Bombay, 1879-1882 en 1883) hierin afwijkt, dat op p. 241, 11-15 enkele regels druks zijn ingevoegd, zodat van p. 241, 15 tot en met p. 267, 8 een verwijzing naar deze derde druk in de eerste drukken telkens enkele regels hoger moet worden gezocht.

Bij het opstellen van de vertaling en van de aantekeningen werden volgende werken doorlopend geraadpleegd :

1. de Inleiding en Aantekeningen, die het tweede deel vormen van de tekstuitgave door P. Peterson, Bombay, 1899³ (beneden, *Tekstuitgaven*, nr. 12) ;

2. de uitgave van de tekst door P. L. Vaidya, Poona, 1935 (t. a. p., nr. 22) ;

³ Niet-Indologen zij verwezen naar de reeds vrij talrijke andere Nederlandse vertalingen uit het Sanskrit. Men zie hierover een eerlang te verschijnen bijdrage van Prof. Dr. J. Gonda, in *Koloniaal Tijdschrift*, 1937.

⁴ Vgl. Gray, *Vāsavadattā*, p. 17, en de andere vertalingen in deze reeks.

⁵ Beneden, *Tekstuitgaven*, nr. 12.

⁶ Beneden, *Tekstuitgaven*, nr. 22.

3. de uitgaven met Sanskrit-commentaar door Tārānātha Tarkavācaspati, Calcutta, 1872, t. a. p., nr. 3) ;

4. de uitgave, met de Sanskrit-commentaar van Bhāṇucandra en Siddhacandra, door K. P. Parab, Bombay, Nirṇaya Sāgara Press, 1932⁷ (t. a. p., nr. 13) ;

5. de uitgave met aantekeningen door P. V. Kane, 3 dln., Bombay, 1913-1921 (t. a. p., nrs. 14-17) ;

6. de uitgave van het Pūrvabhāga met aantekeningen door M. R. Kale, Bombay, 1928³, voor het Pūrvabhāga, en de afzonderlijke uitgegeven Inleiding en Aantekeningen op Kādambarī door M. R. Kale, Bombay, 1896, voor het Uttarabhāga (t. a. p., nrs. 18-21) ;

7. de uitgave van het Pūrvabhāga met de Sanskrit-commentaar van Hāridāsa Siddhānta Vāgīśa en een Bengali vertaling, Nakipur, 1925² (t. a. p., nr. 27) ;

8. de verkorte uitgave met aantekeningen (*Kādambarīsāra*) door M. S. Apte, Bombay, 1934⁷ ;

9. de Engelse vertaling door C. M. Ridding, Londen, 1896 ;

10. de Engelse vertaling van het Uttarabhāga door V. R. Nerurkar, Bombay, 1915.

Waar een lexicographische studie van de Kādambarī-tekst reeds lang een desideratum werd geacht,⁷ mocht een lijst van addenda bij het St. Petersburgse woordenboek en de daarbij behorende Nachträge van R. Schmidt in een studie als deze allerminst ontbreken. Zeer veel en belangrijks uit deze tekst is, dank zij H. Kern's vruchtbare medewerking, in dat woordenboek reeds opgenomen. Om het euvel weg te nemen, dat het aanwenden van een uiterst zeldzame uitgave van de Kādambarī het opzoeken van de van Kern afkomstige verwijzingen in pw vrijwel onmogelijk maakt, en mede met het doel de lexicographie van deze tekst met het oog op verdere studie zo volledig mogelijk samen te brengen, is aan de lijst van addenda een lijst toegevoegd van alle verwijzingen die met betrekking tot Kādambarī in pw en in NS voorkomen, met bijvoeging telkens van de met die verwijzing overeenstemmende plaats, en, in voorkomend geval, van de afwijkende lezing, in Peterson's uitgave. Het is met hetzelfde doel, ten slotte, verdere studie te vergemakkelijken, dat in een tweede appendix een concordantie van de voornaamste Kādambarī-uitgaven hieraan is toegevoegd.

⁷ Gray, *Vāsavadattā*, p. 200, noot 2.

HANDSCHRIFTEN

TOT 1903 :

Th. Aufrecht, *Catalogus Catalogorum. An Alphabetical Register of Sanskrit Works and Authors*, Leipzig, 1891-1903 : I, 1891, p. 92, p. 368, p. 415, p. 778 ; II, 1896, p. 17, p. 192 ; III, 1903, p. 20.

NA 1903 :

Hṛīshikeśa Śāstrī en Siva Chandra Gui, *A Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the Library of the Calcutta Sanskrit College*, VI, Calcutta, 1903 : p. (11), nrs. 14, 15, 16 ; p. (123), nr. 194.

J. Eggeling, *Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office*, VII, Londen, 1904 : p. 1554, nr. 4071.

E. Hultsch, *Reports on Sanskrit MSS. in Southern India*, III, Madras, 1905 : nr. 2043.

S. R. Bhandarkar, *Report of a second tour in search of Sanskrit MSS. made in Rajputana and Central India, in 1904-5 and 1905-6*, Bombay, 1907 : p. 39, en p. 52.

A. Cabaton, *Bibliothèque Nationale. Catalogue Sommaire des Manuscrits Sanscrits et Pālis*, Parijs, 1907 : p. 108, nrs. 662, 663, 664 (verkeerd gedrukt 665) ; nr. 867.

A. B. Keith, *Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Bodleian Library. Appendix to Vol. I (Th. Aufrecht's Catalogue)*, Oxford, 1909 : n. 43, nr. 334.

G. L. M. Clauson, *Catalogue of the Stein Collection of Sanskrit MSS. from Kashmir*, in JRAS, 1912 : p. 602, nr. 34, 35.

A triennial catalogue of manuscripts for the Government Oriental Manuscripts Library, Madras : vol. I, part I, Sanskrit, A (Madras, 1913), p. 8-10, nr. 6 ; vol. IV, part I, Sanscrit A (Madras, 1913), p. 8-10, nr. 6 ; vol. IV, part I, Sanscrit, A (Madras, 1927), p. 5115, nr. 3429.

A descriptive catalogue of the Sanscrit manuscripts in the Government Manuscripts Library, Madras : vol. XXI (Madras, 1918), nrs. 11383-12396.

Rai Bahadur Hiralal, *Catalogue of Sanskrit and Prakrit Manuscripts in the Central Provinces and Berar*, Nagpur, 1926 : p. 71, nr. 750.

H. D. Velankar, *A descriptive Catalogue of Sanskrit and Prakrit Manuscripts in the Library of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, II, Bombay, 1928 : p. 349, nr. 1255.

A Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Adyar Library, by the Pandits of the Library, II, (Madras), 1928, p. 1.

P. P. S. Sastri, *A descriptive catalogue of the Sanskrit MSS. in the Tanjore Mahārāja Serfoji's Sarasvatī Mahāl Library, Tanjore*, VII, Kāvya (continued), Srirangam, 1930 : p. 2979-2992, nrs. 3968-3990.

K. P. Jayaswal en A. P. Śāstrī, *A Descriptive Catalogue of Manuscripts in Mithila*, II, Patna, 1933 : p. 12, en 3^e afdeling (Kāvya-granthāni), p. 21, nr. 21.

A. B. Keith en F. W. Thomas, *Catalogue of the Sanskrit manuscripts in the Library of the India Office*, Vol. II, Part. II, Oxford, 1935 : p. 1184-1185, nrs. 7297, 7298, 7299.

Supplement-catalogoog, in handschrift, van hss, in het British Museum, Londen (z. j. : na 1902) : nrs. 9638, 4831.

[Van de Kādambarī schijnen tot hiertoe, voor zover door een onderzoek van de hierboven medegedeelde handschriftencatalogi mogelijk was na te gaan, ongeveer 140 hss. te zijn ontdekt (c. 75 hss. bij Aufrecht, 70 hss. in de na 1903 verschenen catalogi). Een aanzienlijk aantal (c. 40 hss. bij Aufrecht, c. 50 hss. in de latere catalogi) behoren tot het Zuiden van Indië. Een critische uitgave van Kādambarī, waarin al het hierboven opgesomde materiaal is verwerkt, bestaat niet.]

TEKSTUITGAVEN

VOLLEDIGE TEKSTUITGAVEN :

1. *kādambarī pūrvabhāgaḥ śrīvāṇabhaṭṭaviracitaḥ kalikātārājadhānīsaṃskṛtavidyālayasāhityādhyāpakena śrīmadanamohanaśarma-tarkālaṅkāreṇa saṃskṛtaḥ saṃskṛtayantre mudritaḥ kalikātāyāmaṣvat 1906. en kādambarī uttarabhāgaḥ enz. als boven.*

[Bāṇa, *Kādambarī*, ed. Madanamohanaśarma Tarkālaṅkāra, Calcutta, (*saṃvat 1906*) 1849, pp. 215 (Pūrvabh.) en 115 (Uttarabh.). Devanāgarī schrift. — B. M. nrs. 14076 c. 37., en 14076 c. 1. ; I. O. nr. 26. D. 19 ; M. B. Eme-neau, *A Union List of Printed Indic Texts and Translations in American Libraries*, (American Oriental Series, 7), New Haven, 1935, nr. 1127 ; Universiteitsbibl. te Luik, nr. 11007. B., en in eigen bezit.

Deze uitgave van Kādambarī⁸ schijnt vrijwel met zekerheid als de *editio princeps* te kunnen worden beschouwd. De vroegste vermelding van Bāṇa's Kādambarī wordt aangetroffen bij H. T. Colebrooke, in diens essay « On Sanskrit and Prakrit Poetry », *Asiatick Researches*, X, Calcutta, 1808, waar

⁸ Rec. door A. Weber, *Analyse der Kādambarī*, in *Indische Streifen*, I, Berlijn, 1868, p. 352-368 [overgenomen uit ZDMG, 7, 1853, p. 582-589.]

dit werk genoemd wordt samen met de op dat tijdstip reeds in druk verschenen Daśakumāracarita (ed. Carey, Serampore, 1804), en een inhoudsopgave van Subandhu's *Vāsavadattā*.⁹ W. Ward, in de 2e uitgave van zijn *View of the History, Literature, and Religion of the Hindoos*, Serampore, 1815, noemt de Kādambarī, met Kavirāja's Rāghavapāṇḍaviya en de Vāsavadattā onder « Satires, or works conveying two meanings in each sentence ».¹⁰ In F. Adelung's *Versuch einer Literatur der Sanskrit-Sprache*, St. Petersburg, 1830, wordt Kādambarī onder de bij « Profane Schriften — Schöne Literatur — Dichtkunst » behorende « Lehrgedichte » geciteerd,¹¹ en in de 2e uitgave van dit werk, de in 1837 verschenen *Bibliotheca Sanscrita* van denzelfden schrijver,¹² wordt onze tekst achtereenvolgens bij de « Lehrgedichte » (p. 270), bij de « Erzählungen und Märchen » (p. 302), en bij de « Schauspiele, von denen weder das Original gedruckt ist, noch Uebersetzungen vorhanden sind » (p. 330) genoemd. In J. Gildemeister's *Bibliothecae Sanskritae ... Specimen*, Bonn, 1847, vindt men Bāṇa en de Kādambarī echter nergens vermeld, ook niet in de volgens het jaar van verschijnen geschikte en tot 1845 reikende lijst van Indische drukken.¹³ Pas bij J. Th. Zenker, *Bibliotheca Orientalis*, Leipzig, 1845-1861², wordt, naast een vertaling door Tara Shankar Sharma (Serampore, z. j.),¹⁴ een gedrukte uitgave van de Kādambarī-tekst aangetroffen, en wel, naar alle waarschijnlijkheid, de hier besproken Calcutta-ed. van 1849.¹⁵ Op deze *editio princeps* berusten, be-

⁹ Volgens E. Windisch, *Geschichte der Sanskrit-Philologie und Indischen Altertumskunde*, (Grundriss, I, 1, b), I, Straatsburg, 1917, p. 32. Volgens Weber, in *Indische Streifen*, I, p. 352, vermeldde Colebrooke de Kādambarī nog vroeger, in *Asiatick Researches*, 7, 1801 (= *Miscellaneous Essays*, 2, 98).

¹⁰ W. Ward, *A View of the History, Literature, and Religion of the Hindoos: including a minute description of their manners and customs, and translations from principal works*, 2 dln., Serampore, 1815², Vol. IV, p. 394. Vgl. F. Adelung, *Bibliotheca Sanscrita. Literatur der Sanskrit-Sprache*, St. Petersburg, 1837², p. 270-271.

¹¹ F. Adelung, *Versuch einer Literatur der Sanskrit-Sprache*, St. Petersburg, 1830, p. 188 : « Vana-Bhatta ist Verfasser eines unvollendeten beschreibenden Gedichts, welches den Titel führt : *Cādambarī* und voller doppelsinnigen Anspielungen ist. »

¹² F. Adelung, *Bibliotheca Sanscrita. Literatur der Sanskrit-Sprache*, St. Petersburg, 1837².

¹³ J. Gildemeister, *Bibliothecae Sanskritae. Sive Recensus librorum Sanskritorum hucusque typis vel lapide exscriptorum critici Specimen*, Bonn, 1847, p. 173-178.

¹⁴ J. Th. Zenker, *Bibliotheca Orientalis. Manuel de bibliographie orientale*, 2 dln., Leipzig, 1846-1861², II, 1861, p. 316, nr. 3834 : « Kadambari, Serampore ... (192 pp.) Roman, trad. du Sanscrit, par Tara Shankar Sharma. » — Deze vertaling wordt ook door J. Long, *A Descriptive Catalogue of Bengali Works*, Calcutta, 1855, p. 76, nr. 332, vermeld (zie beneden, p. 124).

¹⁵ t. a. p., II, p. 454, nr. 6054 : « Kadambari ; a Tale by Bana Bhatta. Calcutta 1848, in 8°. [onderschrift :] c'est l'original sanscrit du No. 3834. »

nevens de talrijke latere Calcutta-uitgaven van 1862 (*saṃvat* 1919), 1872 (*śaka* 1793) en volgende, met een, voor zover het mij mogelijk was na te gaan,¹⁶ opmerkenswaardige getrouwheid, de drie te Madras verschenen tekst-uitgaven, de eerste twee in Telugu-, de laatste in Grantha-schrift, van 1859, 1862 en 1870. Dat deze overeenstemming niet van belang ontbloomt is, blijkt hieruit, dat met betrekking tot de nauw met de Kādambarī verwante Vāsavadattā van Subandhu een aanzienlijke afwijking van de Madras- ten aanzien van de Calcutta-druk, — wezenlijk twee verschillende recensie's, — is vastgesteld.¹⁷

2. *kādambarī śrīvāṇabhaṭṭatattanayaviracitā kalikātārājadhānyāṃ saṃskṛtayantrē mudritā saṃvat 1919.*

[Bāṇa, Kādambarī, Calcutta, (*saṃvat* 1919) 1862. pp. 267 (Pūrvabh.) en 143 (Uttarabh.). Devanāgarī schrift. — B. M. nr. 14076. d. 8. (zie boven, p. 395, noot 3); I. O. nr. 1250.]

3. *kādambarī pūrvabhāgaḥ śrīvāṇabhaṭṭaviracitaḥ kalikātārājākīya-saṃskṛtavidyālayādhyāpakena śrītārānāthataṛkavācaspatibhaṭṭācāryyeṇa saṃskṛtaḥ vālmīkiyantrē mudritaḥ kalikātāyām śakābdāḥ 1793. en kādambarī uttarabhāgaḥ. śrīvāṇabhaṭṭatattanayaviracitaḥ enz. als boven.*

[Bāṇa, Kādambarī, ed. Tārānātha Tarkavācaspati, Calcutta, (*śaka* 1793) 1872. pp. [7]-[11] + 434 (Pūrvabh.) en [7]-[8] + 174 (Uttarabh.). Devanāgarī schrift. — B. M. nr. 14076. c. 35; I. O. nr. 6. c. 26.; Emeneau, *Union list*, nr. 1128, en in eigen bezit.]

4. *kādambaryyāḥ pūrvabhāgaḥ śrīvāṇabhaṭṭaviracitaḥ kalikātā-saṃskṛtavidyāmandirādhyakṣaśrītārānāthataṛkavācaspatibhaṭṭācāryyakṛtavikṛtisametāḥ tenaiva saṃskṛtaḥ dvitīyasaṃskaraṇam. kalikātāyām ucitavaktāyantrē mudritaḥ iṃ 1883. en kādambaryyāḥ uttarabhāgaḥ śrīvāṇabhaṭṭatattanayaviracitaḥ śrītārānāthataṛkavācaspatibhaṭṭācāryyeṇa saṃskṛtaḥ vi, e, upādhidhāriṇā śrījīvananda-vidyāsāgarabhaṭṭācāryyeṇa prakāśitaḥ dvitīyasaṃskaraṇam. kalikātānagaryyāṃ ucitavaktāyantrē mudritaḥ. iṃ 1883*

[Bāṇa, Kādambarī, ed. Tārānātha Tarkavācaspati, 2e uitg. (van het Uttarabh. door Jīvananda Vidyāsāgara), Calcutta, 1883. pp. 28 + 400 (Pūrvabh.)

¹⁶ De Madras-drukken waren mij pas einde December 1936 toegankelijk; bij het persklaar maken der aantekeningen bij de vertaling van het Uttarabhāga (beneden, p. 367-390) kon de uitgave Madras, 1859, nog vergeleken worden. Uit de aantekeningen zal blijken dat deze eerste Madras-ed. in vrijwel alle gevallen bij de Calcutta-ed. aansluit. In hoever dit echter ook met de twee andere Madras-ed. het geval is, dient nog nader te worden onderzocht.

¹⁷ Zie Gray, *Vāsavadattā*, p. VII en p. 38-40.

vabh.) en 2 + 156 (Uttarabh.). Devanāgarī schrift. — I. O. nr. 16. e. 20 : de 3e ed. van het Pūrvabhāga (ook van het Uttarabhāga ?), Calcutta, 1889, bij Emeneau, *Union List*, nr. 1130.]

kādambarī-kathāyāḥ pūrvabhāgaḥ mahāmahopādhyāyamahākavi-vāṇabhāṭṭa-viracitaḥ susaṅgata-pāṭhāntarasamanvitaḥ śrīgiriśa-candravidyāratnena viracitayā saṅkṣiptaṭīkayā samalaṅkṛtaḥ kalikātārājadhānyāṃ 24 naṃ, giriśa-vidyāratna-yantre śrīhariścandrakaviratnena yatnena mudritaḥ 1885 khṛṣṭābde prakāśitaś ca. mūlyam mudrācatuṣṭayam. en kādambarī uttara-bhāgaḥ mahāmahopādhyāyā-mahākavi-vāṇabhāṭṭatanaya-viracitaḥ ... śrīhariścandrakaviratnena yatnena mudritaḥ 1883 khṛṣṭābde prakāśitaś ca. mūlyam mudrādvayam. 5.

[Bāṇa, *Kādambarī*, ed. Giriśacandra Vidyāratna, Calcutta, 1885 (Pūrvabh.) en 1883 (Uttarabh.). pp. 4001 (Pūrvabh.) en 195 (Uttarabh.). Devanāgarī schrift. — I. O. nr. 20. F. 8. (Pūrvabh.) en nr. 1098 (Uttarabh.)]

Sanskrit B. A. Course. Part I. Kadamvari-Uttarabhaga. (Pass Course) By the son of Bana Bhatta. With copious notes — grammatical and explanatory — and with a literal Bengali translation. Edited by Kailasa Chandra Vidyabhushana, Calcutta, 1884. pp. 80. 6.

[In het onderzochte exemplaar (I. O. nr. 453) is de tekst onvolledig : begint bij P p. 315, 5, en breekt af bij P p. 328, 7 na -*pṛāṇa*-.]

kādambarī. uttarabhāgaḥ mahākavi-vāṇaputraviracitaḥ. ... śrīkailāśacandravidyābhūṣaṇabhāṭṭācāryyeṇa kṛtaṭīkaḥ, anūditāḥ, prakāśitaś ca. ... kalikātārājadhānyāṃ śakābdāḥ 1806. 6.

[Bāṇa, *Kādambarī, Uttarabhāga*, ed. Kailāsa Candra Vidyābhūṣaṇa, Calcutta, (*śaka* 1806) 1884, pp. 131-272.. Ook dit exemplaar (I. O. nr. 1049) is onvolledig : de tekst begint bij P p. 338, 4 aan -*khila*-. Is waarschijnlijk één met het voorgaande werk.]

kādambarī. vāṇabhāṭṭakṛtam. (prathamāḥ khaṇḍaḥ.) śrībhuvanacandravasākena prakāśitam. (kalikātā 8 naṃ nimatalā ghāṭa iṣṭrota haite prakāśita.) kalikātā nagare. sarakhaṭīyantre śrīkṣetramohanamukhopādhyāyena mudritam. 56 naṃ āmahārṣṭa iṣṭrota. 1886 7.

[Bāṇa, *Kādambarī, Pūrvabhāga*, ed. Bhuvanacandra Vasāka, Calcutta, 1886. pp. 240. — In het onderzochte exemplaar (I. O. nr. 1002) is de tekst onvolledig : breekt af bij P p. 169, 12 na -*tyaktatrapaṇa*-. Vergelijk :

Bāṇabhaṭṭa, Kādambarī, Calcutta, Bhuban Chandra Basāk, 1889, 156 S., 12, in *Orientalische Bibliographie*, ed. A. Müller, Berlijn, 1890-1891, nr. 2260 ;

Kādambarī, Part II, Calcutta, Bhuban Chandra Basāk, 1890. 276 p., 12, in *Orientalische Bibliographie*, ed. A. Müller, Berlijn, 1891-1892, nr. 658.]

- 8-12. *Bāṇa, Kādambarī*, ed. P. Peterson, (Bombay Sanskrit Series, 24), Bombay, 1879-1882 [tekst en Notes van Pūrvabh.] ; 1883 [volledig] ; 1885 [alleen tekst van Pūrvabh. en Uttarabh.] ; 1889² [volledig] ; 1899-1900³ [volledig]. De inleiding verscheen ook afzonderlijk : P. Peterson, *Bāṇa, his predecessors and contemporaries*, in JBRAS, 16, 1883, p. (105)-(129). Rec. door A. Weber, in *Deutsche Literaturzeitung*, 5, 1884, p. 118-122.

Naar A. Grant's *Catalogue of native publications in the Bombay Presidency up to 31st December 1864*,¹⁸ en het daarop verschenen vervolg door J. B. Peile¹⁹ te oordelen, is deze uitgave door P. Peterson de eerste te Bombay verschenen *Kādambarī*-editie. Van deze uitgave zelf schijnen twee hier en daar wat uiteengaande recensie's voorhanden te zijn. Tot de eerste en oudste recensie (P¹) zijn de uitgaven van 1879-1882 en van 1883 te rekenen, tot de tweede (P²), de uitgave van 1885, de zogenaamde 2e uitgave van 1889, en de zogenaamde 3e uitgave van 1899-1900. Enkele weinig belangrijke tekstverschillen, die in de aantekeningen op de vertaling telkens zijn aangestipt, ter zijde gelaten, wijken de tot de onderscheidene recensie's behorende teksten slechts op één enkele plaats aanzienlijk af : in de zin *saivāhaṃ kādambarī* in het begin van het Uttarabhāga (P p. 241, 7 v.v.), waar de tekst van P², bij de tekst van de Calcutta- en Madras-editie's aansluitend, iets uitvoeriger is dan de tekst van P¹ en der Nirṇaya Sāgara-ed.²⁰

Aan Peterson's uitgave van de tekst liggen twee hss. ten grondslag, het eerste (A), volledig en van Siddhacandra's commentaar voorzien, maar niet gedateerd, het tweede (B), onvolledig (de veertien eerste bladzijden (B2) blijken er later te zijn aan toegevoegd), zonder commentaar, gedateerd *samvat* 1648 (= 1591). Het is ook op dit materiaal dat Peterson's aantekeningen berusten : alle afwijkingen die in deze twee hss. voorkomen, en ook alle belangrijke afwijkingen van de Calcutta-uitgaven 1849 (Ed. 1) en 1872 (Ed. 2) zijn daar aangestipt.²¹ Wat in P² als materiaal hieraan is toegevoegd, schijnt wel is waar belangrijk, maar blijkt niet stelselmatig overal te zijn verwerkt. Een onderzoek toont aan, dat van p. 170 van de Sanskrit-tekst af,²² de aantekeningen in de beide recensie's vrijwel volkomen overeen-

¹⁸ *Catalogue of native publications in the Bombay Presidency up to 31st December, 1864. Prepared under order of Government by Sir A. Grant. Second edition (with numerous additions and corrections)*, Bombay, 1867.

¹⁹ J. B. Peile, *Catalogue of native publications ...*, Bombay, 1869.

²⁰ Vgl. boven, p. 109, en beneden, p. 395-396.

²¹ Peterson, *Kādambarī*, II, inl., p. 105-107 (in alle uitgaven).

²² P[1883] Notes, p. 113 ; P[1899] Notes, p. 221.

stemmen, en dat alleen in de bladzijden die daaraan voorafgaan in P² meer materiaal tot vaststelling van de tekst is samengebracht, nl.: a) hier en daar is gebruik gemaakt van twee hss. (C en D), behorend tot de verzameling van het Deccan College²³; b) er is gebruik gemaakt van twee hss. (Dp¹ en Dp²), door Pandit Durgâprasâda voor Peterson gecollationneerd²³; c) van p. 69 van de Sanskrit-tekst (= p. 172 der Notes) af, is een tweede hs. van Siddhacandra's commentaar geraadpleegd, behorend tot de Bhao Dâjî-verzameling in de bibliotheek der Bombay Branch of the Royal Asiatic Society²⁴; d) van p. 1 tot p. 22 van de Sanskrit-tekst (= p. 111 tot 133 der Notes) komen citaten voor uit drie commentaren, nl. van Śivarâma, van Bâlakr̥ṣṇa en van Sukhâkara, waar Peterson geen nadere aanduiding over geeft²⁵; e) hier en daar wordt ook naar Parab's uitgave verwezen.²⁶ — Van Peterson's ed. bestaan de volgende uitgaven:

The Department of Public Instruction, Bombay. Bâṇa's Kâdambarî. Edited by Peter Peterson, M. A. ... Part I. Bombay, Government Central Book Depôt, 1879. pp. 237 [tekst van het Pûrvabh.]; ... Part II, fasciculus 1 : Text of the Uttarabhâga. ibid. 1882. pp. 239-369; ... Part II, fasciculus 2 : Notes of the Pûrvabhâga. ibid. 1882. pp. 172. (Bombay Sanskrit Series. No. XXIV). 8.

[B. M. nr. 14076. c. 55 (alleen Part I, 1879); I. O. nr. 1609; Universiteitsbibl. te Leuven, nr. G. A. 62226.]

The Department of Public Instruction, Bombay. Kâdambarî. Edited by Peter Peterson, M. A., ... Bombay : Government Central Book Depôt. 1883. pp. 108 [Introduction], 369 [tekst] en 294 [Notes]. (Bombay Sanskrit Series. No. XXIV). 9.

[B. M. nr. 14076. c. 55; Emeneau, *Union List*, nr. 1129; Universiteitsbibl. te Leuven, nr. Y. 4801.]

The Department of Public Instruction, Bombay. Kâdambarî by Bâṇa & his son edited by Peter Peterson, M. A., ... Part I. Containing the Sanskrit Text. Bombay Sanskrit Series, No. XXIV. Government Central Book Depôt : Bombay. 1885. pp. 369. 10.

[I. O. nr. 5. D. 24.]

The Department of Public Instruction, Bombay. Kâdambarî by Bâṇa & his son edited by Peter Peterson, M. A., ... Vol. I. Con- 11.

²³ P[1899] Notes, p. 110.

²⁴ P[1899] Notes, p. 172, noot.

²⁵ Vgl. P[1899] Notes, p. 111, de aantekening bij Kâd. p. 1, 4 *bharvoḥ*.

²⁶ Vgl. P[1899] Notes, p. 136, 137, 151.

taining the Sanskrit Text. Bombay Sanskrit Series, No. XXIV. Government Central Book Depôt, Bombay. 1889. pp. 369 ; ... Part II. Introduction and Notes. (Second ed.). ibid. 1889. pp. 356.

[I. O. nr. 5. D. 25. ; Emeneau, *Union List*, nr. 1129.]

12. *The Department of Public Instruction, Bombay. Bāṇa's Kādambarī, edited by Peter Peterson, ... Part I. — Text. Third Edition, 1000 Copies. Bombay Government Central Book Depôt. 1900. Bombay Sanskrit Series No XXIV. pp. 369 ; ... Kādambarī, by Bāṇa and his Son. Edited by Peter Peterson, ... Part II. Introduction and Notes. Third Edition. Bombay : Government Central Book Depôt. 1899. Bombay Sanskrit Series No XXIV. pp. 356.*

[Emeneau, *Union List*, nr. 1129, en in eigen bezit.]

13. *mahākaviśrībāṇabhaṭṭatattanayaviracitā kādambarī mahopādhyāyabhānucandrasiddhacandrābhyaṃ kṛtayā ṭikayānugatā. kāśinātha pāṇḍuraṅga paraba ity anena pāṭhāntaraiḥ saṃyojya saṃśodhitā. sā ca śāke 1812 vatsare mumbayyāṃ nirṇayasāgarayantrālayādhipatinā mudrayitvā prākāśyaṃ nītā. mūlyam rūpyakapañcakam.*

[Bāṇa *Kādambarī*, ed. K. P. Parab, met de commentaar van Bhānucandra en Siddhacandra, Bombay, Nirṇaya Sāgara Press, 1890. pp. 644. Devanāgarī schrift, Volgende uitgaven : 1896² ; 1908³ (herzien door W. L. S. Paṇśīkar) ; 1921⁶ ; 1928⁷ ; 1932⁷. — B. M. nr. 14076. d. 46 ; I. O. nr. 26. I. 1. ; Emeneau, *Union List*, nr. 1135, en in eigen bezit.]

Deze uitgave berust mogelijk op het door H. D. Velankar in het 2e deel van zijn *Descriptive Catalogue of Sanskrit and Prakrit Manuscripts in the Library of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, 1928, onder nr. 1255 beschreven hs.]

- 14-17. Bāṇa, *Kādambarī*, ed. P. V. Kane, 3 dln., I [Pūrvabh. P p. 1-124], Bombay, 1920¹ [alleen verschenen] ; II [Pūrvabh. P p. 124-237], Bombay, 1911², 1914², 1921³ ; III [Uttarabh.], Bombay, 1913² [alleen verschenen]. — Van deze, van een uitvoerige inleiding (ongewijzigd in alle uitgaven, en ook in de *Harṣacarita* van denzelfden schrijver (Bombay, 1917-1918) overgenomen), uitgebreide aantekeningen en vrij bruikbare indices voorziene editie bestaan de volgende uitgaven :

14. *The Kādambarī of Bāṇabhaṭṭa (Pūrvabhāga pp. 1-124 of Peterson's's Editon [sic]. Edited With an Introduction, Notes and Ap-*

pendices, by P. V. Kane, M. A., LL. M., ... First Edition. Published by the Author. 1920. pp. L + 83 + 312 + 38.

[B. M. nr. 14075. d. 6. ; I. O. nr. San. D. 167. ; Emeneau, *Union List*, nr. 1134, en in eigen bezit.]

The Kādambarī of Bāṇabhaṭṭa (The Portion prescribed for the intermediate examination in 1914 and 1916). Edited with an Introduction, Notes and Appendices, by P. V. Kane, ... Bombay - Poona, 1911¹, 1914². pp. XXXVII + 106 + 294. 15.

[Bevat de tekst van P p. 124, 6 af tot P p. 237, 18. — Emeneau, *Union List*, nr. 1133 (de 1e uitg., 1911) ; I. O. nr. 12. L. 12. (de 2e uitg., 1914). — Het volgende werk (nr. 16) vormt hiervan de 3e uitgave :]

The Kādambarī of Bāṇabhaṭṭa (pp. 124-237 of Dr. Peterson's edition). Edited With an Introduction, Notes and Appendices by P. V. Kane, M. A., LL. M., ... Third Edition. 1921. pp. XLVIII + 75 + 308. 16.

[B. M. nr. 14075. d. 6. ; I. O. nr. San. D. 704. ; Emeneau, *Union List*, nr. 1133, en in eigen bezit.]

Kādambarī (Uttarabhāga). Edited With an Introduction, Notes and Appendices, by P. V. Kane, M. A., LL. M., ... First Edition — 1000 Copies. 1913. Published by the Author. pp. XXXVI + 403. 17.

[B. M. nr. 14070. ccc. 9. ; I. O. nr. 25. C. 11., en in eigen bezit.]

Bāṇa, *Kādambarī*, ed. M. R. Kale, met inleiding en aantekeningen, Bombay, 1896 [volledige tekst met inl., Skt. commentaar, en notes] ; 1907 [alleen de volledige tekst] ; 1914² en 1928³ [Pūrvabhāga : tekst met inl., Skt. commentaar, en notes]. — Hiervan bestaan de volgende uitgaven :

śāradākṛīdanagranthamālā pu^o 3. mahākaviśrībāṇabhaṭṭatataputrapraṇīṭā kādambarī. mayūreśvarakṛtayā bālabodhinyākhyavyākhyayā samullasītā. moreśvara rāmacandra kāle ity anena pāṭhāntaraiḥ saṃyojya saṃśodhitā. sā ca śāke 1817 vatsare mumbāpuryām śāradākṛīdanamudrālayādhipatinā mudrayitvā prākāśyaṃ nītā. mūlyam sapādatrayaṃ rūpyakatrayam. pp. 28 + 520. 18.

[B. M. nr. 14076. c. 65. ; I. O. nr. 9. D. 34 ; Emeneau, *Union List*, nr. 1131. — Vormt één werk met het volgende :]

19. *Sk. Press. Sanskrit Series No. 3. Kādambarī. by Bānabhatta and his son. Edited with a full Sanskrit commentary, introductions in English and Sanskrit comprising an epitome of the work, and copious notes in English. by Moreshwar Ramachandra Kāle. B. A. ... Printed and published by the proprietor of the Shāradākṛīdan Press. Bombay. 1896. pp. 30 + 2 + 232 + 8.*

[B. M. nr. 14076. c. 65. ; I. O. nr. 18. BB. 34. ; Emeneau, *Union List*, nr. 1131.]

20. *Kādambarī. by Ba'na Bhatta and his son. Edited with notes, introduction etc. by Moreshwar Ra'machandra Ka'le. B.A. ... Printed at the Sharadākṛīdan Press. Bombay. 1907. pp. 280.*

[Bevat alleen de volledige Skt. tekst. — In eigen bezit.]

21. *Bāṇa's Kādambarī. (Pārvabhāga), With Commentary, Notes & Introduction. By M. R. Ka'le, B. A., ... Third Revised Edition. Published by Gopal Narayan & Co. ... Bombay. 1928. pp. II + 41 + 2 + 352 + [238].*

[I. O. nr. San. D. 731., en in eigen bezit ; de 2e uitg. (Bombay, 1914) bij Emeneau, *Union List*, nr. 1132.]

22. *mahākavibhaṭṭabāṇaviracitā kādambarī. The Kādambarī. A Romance in Sanskrit Prose by Bāṇabhaṭṭa. Vol. I (Text), Edited by Dr. P. L. Vaidya, ... Poona, Oriental Book Agency, 1935. (Poona Oriental Series, No. 48). pp. 10 + 369.*

[De tekst van deze uitgave berust in hoofdzaak op die van Peterson, met inachtneming van de Nirṇaya Sāgara-ed. en de uitgaven van Kane en Kale (inl., p. 10).]

23. *śrīhayagrīvāya namaḥ. śrīmadakhilajagajjegīyamānaśrībhojabhūpālasammānitaprāvīṇyavidvadagraṇyaśrībāṇabhaṭṭatattanayaviracitapūrvottarabhāgaḥ kādambarīyākhyaṅgranthah saṃskṛtabhāṣādhyeṭṛjanānām atyantopakārāya ubhayavedāntapraṇīṇāgraganyamaṇḍayam-cakravartī-nṛsiṃhācāryeṇa saṃyak saṃśodhya cannapattanāṃtarbhūtarāmānujapuravartinyāṃ sūryālokamudrākṣaraśālāyām etac chālādihikāriṇa oggulūruveṇugopalanāyakena siddhādri-saṃvatsaraphālgunaśuddhadaśamyāṃ mudrākṣarair aṅkayitvā pra-kaṭītaḥ.*

[Bāṇa, *Kādambarī*, ed. Sūryāloka Press, Madras, (*Siddhādrisamvatsara*) 1859, pp. 236 (Pūrvabh.) en 128 (Uttarabh.). Telugu schrift. — I. O. nr. 12. D. 22.]

śubham astu. śrīmanmahēṃdrādivaṃditacaturānanāṃśasaṃbhū- 24.
taśrībhojarājasaṃmānitenā śrībhāratīpuruṣāvatarākālīdāsakaviṃdra-
mitreṇa paripaṃhikavikulahṛdayabāṇeṇa bāṇakavinā tattanayena ca
viracitaḥ kādaṃbaryākhyāś caṃpūprabaṃdho [']yaṃ dhimatām
arthaparījñānāya madhurasubbāsāstriṇā saṃśodhya pariṣkṛtaḥ bhū-
vanagiri raṃgayyaśeṭṭigāriceta jñānasūryodayamane svakīyamu-
drākṣaraśālāyaṃdu accuveyiṃci duṃdubhināmasaṃ citri nela 21
tediki-sariyaina 1862 saṃvatsaraṃ menela 1 tedi prasiddhi ceya-
baḍenu.

[Bāṇa, *Kādambarī*, ed. Madhura Śubhaśāstrī, Madras, 1862, pp. 328. Te-
 lugu schrift — B. M. nr. 14076. C. 14. ; I. O. nrs. 9. D. 12., en 18, D. 35.]

śrīr astu. śrīmadavanimaṃdalamāṃdanasaḥṛdayaḥṛdayānaṃda- 25.
niṣyaṃdīdurghaṭavismayanīyakathāsaṃvidhānamadhuratarāḥ bā-
ṇocchiṣṭaṃ jagat sarvam iti uttarakalikulakavitāviśeṣanidānabhāra-
tīvibhavaśālīnā bhaṭṭabāṇakavisārvabhaumena tattanayena ca vira-
citaḥ pūrvāparabhāgātmakeḥ kādaṃbarīrasajñānām iti kaṃḍalīta-
kīrtigauravaḥ kādaṃbarīprabaṃdhaḥ naḍādūrugoviṃdācāryeṇa
prāyeṇa variśīlitassanu mahārājarājaśrikeśavamudaliprabhuvaryā-
dhiṣṭhitāyāṃ cintāducennapuraśākhānagaravikhyātāyām prabhāka-
ramudrākṣaraśālāyāṃ mudrito vijayatetarāṃ. kādaṃbarī. 1870 vup-
piravarim ...

[Bāṇa, *Kādambarī*, ed. Prabhākara Press, Madras, 1870, pp. 344. Grantha-
 schrift. — I. O. nr. 18. D. 4.]

[Bāṇa], *Kādambarī* ed. with a comm. by Pandit Nand Lāl 26.
 Sharmā, Lahore, Mufīd-i-am Press, 1900, 180 p.

[In *Orientalische Bibliographie*, ed A. Müller, Berlijn, 1900-1901, nr.
 5056.]

kādambarī. pūrvabhāgaḥ. mahākavi-śrībāṇabhāṭṭaviracitaḥ. śrī- 27.
yuktagaṅgādharaividyalāṅkārabhaṭṭācāryyātmaṃjēna śabdācāryya-
puraṇāśāstri-sāṃkhyaratna-vyākaraṇatīrtha-kāvyaṭīrtha-smṛtīṭīrtha-
mahopadeśaka-śrīharidāsa siddhāntavāgīśa-bhaṭṭācāryyeṇa praṇīṭayā
kalpalatābhīdhānayā fikayā vaṅgānuvādena ca sametaḥ. nakīpura-

haricaranaçatuşpāthītas tenaiva prakāśitaś ca. 1838 śakābde sauraśrāvaṇasya prathamadivase. mūlyam 5 rājatamudrāpañcakam. en kādambarī. pūrvabhāgaḥ. ... prakāśitaś ca. dvitīyaśamskaraṇam. 1847 śakābde sauraśrāvaṇasya ekaviṃśattame divase. mūlyam 5 rājatamudrāpañcakam.

[Bāṇa, *Kādambarī, Pūrvabhāga*, met de commentaar *Kalpalatā* door Haridāsa Siddhānta Vāgīśa, en een Bengali-vertaling, Nakipur, (śaka 1838) 1916, (śaka 1847) 1925². pp. [14] + 858. — B. M. nr. 14076. dd. 2., en I. O. nr. 15. D. 4 (de 1e uitg., 1916) ; de 2e uitg. (1925) in eigen bezit.]

GEDEELTELIJKE TEKSTUITGAVEN

kādamvarī. Kadamvari (As far as fixed for the B. A. Course, 1885-7). Edited by Pundit Nobin Ch. Vidyaratna, ... Calcutta, 1884. pp. 84. — 2d ed. (As far as fixed for the B. A. Course, 1888-9), Calcutta, 1886.

[Bevat tekst van P p. 315, 5 af tot aan het einde. — I. O. nr. 442 (1e ed., 1884) en nr. 284 (2e ed., 1886).]

Sanskrit Selections. by Pandit Syama Charan Kaviratna, Calcutta, 1887.

[Bevat op p. 49-58 de Śukanāsopadeśa uit *Kādambarī*. — I. O. nr. 309.]

Bānā's Kadamvari Kathamukhaprakarana, (Prescribed for the B. A. Examination), Edited with exhaustive notes, explanations, etc., etc., by S. Subrahmanya Sastry, Allahabad, 1919. pp. 44 + 80.

[Bevat tekst van het begin af van P tot P p. 49, 17. — I. O. nr. San. D. 582.]

Kādambarī edited by Bhalchandra P. Adarkar, (The Portion prescribed by the Bombay University for the F. Y. A. Examination 1927.), Bombay, 1926. pp. II + 67 + 17 + 48.

[Bevat tekst van P p. 59, 8 af tot P p. 75, 23. — I. O. nr. San. B. 828 (h).]

VERKORTE TEKSTUITGAVEN ²⁷

Kādambarīsāra, being an Abridgment of Bānā's Kādambarī ; with copious Explanatory Notes, a full Glossary and an Abstract of the Tale, by Mahadev Shivram Apte, Poona, 1885¹. pp. 2 + 15 + 22 + 54 + 29. I. O. [volgende uitgaven : Poona, 1891², Bombay, 1915⁴, Bombay, 1934⁷.]

Bāṇā's *Kādambarī kādambarī*, abridged for the use of Indian Universities, by Pandit Gaṅgānātha Jhā ... and Pandit Kāśī Rāma, Allahabad, 1905, (Indian Press Educational Series). pp. 143. B. M., I. O.

²⁷ Van hier af zijn de nummers van de catalogen der bibliotheken van het British Museum, India Office, enz. alleen bij belangrijke werken opgegeven.

Kadambari Sangraha, by Pandit R. V. Krishnamachariar (Abhinava Bhatta Bana) ... (Gadyasangraha Series, nr. 1), Srirangam, 1906, Madras, 1916². pp. 4 + 202. I. O.

sarala-kādambarī ... Bāṇa, Kādambarī, verkorte uitgave door Siamacharan Kaviratna, Howrah, 1910³. pp. 16 + 92. B. M.

Kadambari, ... by Pandit R. V. Krishnamachariar, (Laghu Gadya Sangraha Series II), Kumbakonam, 1925². pp. 34 + 2 + VII. I. O.

Chandrapeeda Charitam. The story of Kadamvari written concisely in Bana's own words, by Pandit V. Anantacharya, Madras, 1926³, 1927⁴, pp. 2 + 37. I. O.

VERTALINGEN

C. M. Ridding, *The Kādambarī of Bāṇa. Translated with Occasional Omissions, and accompanied by a full abstract of the continuation of the romance by the author's son Bhūshaṇabhaṭṭa*, (Oriental Translation Fund, new series, II, vol. 7), Londen, 1896. pp. XXIV + 231. Engels.

[Rec. : E. J. Rapson, in JRAS, 1897, p. 395-397; anon., in *The Imperial and Asiatic Quarterly Review*, 3e reeks, 3, 1897, p. 455-456; anon., in *The Brahmavādīn*, Madras, 3, 1897, p. 169-170.]

M. R. Kale, *A Literal English Translation of Bāṇa's Kādambarī (Pūrvabhāga complete)*, Bombay, 1924. pp. 299.

[I. O. nr. San. D. 337.]

V. R. Nerurkar, *An English translation of Kadambari Uttara-bhaga*, Bombay, 1915. pp. 141.

[B. M. nr. 14072. dd. 7. (1).; I. O. nr. 23. E. 19., en in eigen bezit.]

K. V. Mehta en L. H. Joshi, *A Literal Elaborate Translation of Bana's Kadambari*, Ahmedabad, [1917], pp. 280. I. O.

[Vertaling van het Pūrvabh. van P p. 124, 6 af tot P p. 237, 18.]

An English Translation of Kadambari. (Second half), New Brittonia Press Depository, 78, Amherst Street, Calcutta, z. j. [1890]. pp. 59. B. M. 2e uitg., Calcutta, z. j. [1913]. pp. 110. B. M., 1. O.

[Vertaling (gezuiverd) van het Uttarabh. van P p. 315, 5 af tot het einde. Vgl. Rdg, inl., p. XXIII.]

D. L. Boliya, *The English rendering of Shukanasopadesha from Bana's Kadambari*, [Udaipur], 1933. pp. 23. B. M.

D. L. Boliya, *The English rendering of Mahashveta Vrittanta from Bana's Kadambari*, Udaipur, 1933. pp. 76. B. M.

P. V. Anantacharya, *English Translation of Chandrapeeda Charitram, with Introduction and Notes*, Allahabad, 1928. pp. XIV + 84. I. O.

M. Ch. Vidyabagish, *A Literal English Translation of Kadamvari (Uttara-bhag — Pass Course). Designed for the B. A. Candidates*, Calcutta, 1885. pp. 63. I. O.

[Vertaling van het Uttarabhāga, van P p. 315, 5 af tot het einde.]

English Translation of Selections from Bana's Kadambari (Uttara bhaga), (University of Madras, F. A. examination, 1909), Bangalore, 1909. pp. 72. I. O.

[Vertaling, gezuiverd, van het Uttarabh., door V. Ramachandran, a Senior F. A. Student, te Bangalore.]

A key to Kadamvari, by Nobin Chundra Vidyaratna, Calcutta, 1884, pp. 332. I. O.

Copious notes on Kādambārī Part II, by a graduate of the Bombay University, Bombay, 1891. pp. 2 + 74. B. M., I. O.

Kadambari, by Tara Shankar Sharma, S. P., pp. 192.

[Bij J. Long, *A Descriptive Catalogue of Bengali Works*, Calcutta, 1855, p. 76, nr. 332, onder de rubriek S. T. (= Translated from the Sanskrit). Vgl. J. Th. Zenker, *Bibliotheca Orientalis. Manuel de bibliographie orientale*, II, Leipzig, 1861, p. 316, nr. 3854 : *Kadambari. Serampore ... (192 pp.) Roman, trad. du Sanskrit, par Tara Shankar Sharma*. Is wellicht identiek met de, door mij nergens aangetroffen, eerste druk van het volgende werk :]

Kadambari translated from the original Sanskrit by Tarkashankar Tarkaratna. 5th ed., 142 [pp.]. Calcutta, Sanskrit Press, 1858 [bij Emeneau, *Union List*, nr. 1136 ; rec. door A. Weber, in *Indische Streifen*, II, 1869, p. 203 (overgenomen uit ZDMG, 14, p. 564-568)] ; 8th ed., Calcutta, 1863 [bij J. F. Blumhardt, *Catalogue of the Bengali Books in the British Museum*, Londen, 1886, p. 111, s. v. *Vāṇabhaṭṭa*] ; 10th ed., Calcutta, 1868, en 14th ed., Calcutta, 1877 [in *Catalogue of the Library of the India Office*, Vol. II, Part IV (Bengali Books, by J. F. Blumhardt), Londen, 1905, p. 145.

Kādambārī, Bengali translation of Kālidāsa's Kādambārī by Tārāsaṅkara Tarkaratna, Sanskrit Press, Calcutta, 1865. pp. 147. I. O.

Kādambārī, a Bengali translation by Tārāsaṅkara Kaviratna, Calcutta, 1906 ; another ed., Calcutta, 1908 ; another ed., Calcutta, 1910. I. O.

Kādambārī in Bengali, edited and published by Chāruchandra Vandopādhyāya and Maṇilāla Gaṅgopādhyāya, Calcutta, 1920, I. O.

Zie ook boven, nrs. 6 en 27.

BEWERKINGEN

Kādambārī nāṭaka, a drama founded on Tārāsaṅkara Vidyāratna's translation of the Sanskrit romance of Bāṇa Bhaṭṭa, by Kedāranātha Gaṅgopādhyāya, Calcutta, 1877. I. O.

Bengali

Bengali.

Kādambarī vivāha ki sambandha, a drama based on the Sanskrit tale Kādambarī of Bāṇa Bhaṭṭa, Calcutta, 1879. B. M., I. O.

Kādambarī, a dramatised version of the Sanskrit work of Bāṇa Bhaṭṭa by Kālidāsa Datta, Calcutta, 1904. I. O.

Kādambarī, an adaptation of Tārāsaṅkara Tarkaratna's translation of the Sanskrit work of Bāṇa Bhaṭṭa, by Chāruchandra Vandyopādhyāya and Maṇilāla Gaṅgopādhyāya, with an introduction by Ravindranātha Thākura, Calcutta, 1909; 3d ed., Calcutta; 1912; 5th ed., Calcutta, 1916. I. O.

Kādambarī nāṭaka, by Satīśachandra Sena, Calcutta, [1924]. I. O.

Ichchharāma Sūryarāma Deṣāi, Sarala Kādambarī, an adaptation of the Sanskrit romance of Bāṇa, Bombay, 1897. B. M. Gujarati.

Kādambarī, Purva Bhāg, Part I, unique romantic story in verse, the chief heroine in which is Kādambarī, the principal sentiment in which is «love» and the peculiar characteristic of which consists in that the story is narrated by a parrot, edited with commentaries and published by Kesharlāl Harshadrāi Dhruv, Ahmedābad, samvat 1972 (1916), 1st ed., illustrated, pp. 360 + 24. I. O.

Changanlāl Harilāl Paṇḍyā, Kādambarī and Vāsavadattā, versions in simple language of two Sanskrit romances, i. e. Bāṇa's Kādambarī and Subandhu's Vāsavadattā, Ahmedābad, 1926. I. O.

Kādambarī, translated by Gadadhar Singh from a Bengali version of the Sanskrit original of Bāṇa, Benares, 1879. B. M., I. O. — 16th new edition, 1919 en 1920. I. O. Hindi.

Bāṇa, Kādambarī, a Sanskrit romance, translated by Narbadeśvaraprasāda Shāh, Bareilly, 1886. B. M. Hindustani.

Bāṇakaviyakādambarīkathēyū, translated into prose from the Sanskrit work by the poet Bāṇa, by Gaṅgādhara Maḍivāleśvara Tūramarī, published by the Dhārwar Karṇāṭaka Vidyāvārdhaka Saṅgha, 3d ed., Dharwar, 1905. B. M., I. O. — 4th ed., Mangalore, 1910. Nog een uitg., Dharwar, 1926. I. O.

Kādambarī-kathē, a translation into Kannarese of the poet Bāṇa's Sanskrit work by K. V. Gaṅgādhara Maḍivāleśvara Tūramarī, and revised by Mallikārjun Śivalīngappa Raināpure, Belgaum, 1915. I. O. Kannada.

Vachana Kādambarī, edited and published by S. G. Narasimhachar and M. A. Ramanuja Iyengar, (Karnataka Kavya Kalanidhi Series, no. 3), Mysore, 1901. B. M.

Kādambarī-kathe, an epitome in Kannada by G. V. Krishṇāchārya, («Karnataka Granthamala» Series, no. 20), [1899]. B. M.

Bāṇa, Karnataka Kādambarī, a metrical Kannada translation by Nāga Varma of Bāṇa's Sanskrit prose romance, Mysore, 1892. B. M.

Karṇāṭaka-Kādambarī-saṅgraha, an abridgment of Nāga Varma's Karṇāṭaka Kādambarī, a Kannada adaptation of Bāṇa's romance, edited with introduction by T. S. Veṅkarṇayya, Mysore, 1933. I. O.

Malayalam.

Kādambarīkathāsāram, schrijver onbekend, Calicut, 1933. I. O.

Marathi.

Kādambarī, by V. K. Rājāvāḍe, z. p., [1928]. I. O.

Kādambarī by Bāṇa Bhaṭṭa, a Marāṭhī translation of the Sanskrit work of Bāṇa by Paṇḍurāṅga Govinda Śāstrī Pārakhī, Poona, 2nd ed., 1908, B. M., I. O.

Kādambarīsāra, an abstract of Bāṇa Śāstrī Deva Toṅkekar's prose translation of the Sanskrit drama of Kālidāsa, by Paraśurāma Panta Goḍbole, Bombay, 1872. I. O.

Oriya.

Kādambarī, translated from the Bengali of Tārāsaṅkara Tarkaratna, by Bichand Paṭṭanāyaka, Cuttack, 1868. I. O.

Telugu.

Kādambarī, by Bāṇabhaṭṭa, a prose translation of the Sanskrit original by Mudiguṇḍa Nāgaliṅga Śāstrulu, Madras, 1912. B. M., I. O.

Bāṇa, Kādambarī, a romance, rendered in Telugu by E. Keṣavayya, in *Vidyavati*, Madras, deel IV, nr. 4 enz., 1906, enz. B. M.

Kādambarīkathāsāramu, by Cevāli Subrahmanya Śāstrī, based on Bāṇa's Kādambarī, Vizagapatam, 1904. I. O.

Kādambarīkathāsāramu, by T. Pāppayya Śāstrī, Madras, [1928]. I. O.

Kādambarīnāṭakamu, by Satyavohu Kāmeśvara Rāvu, a drama in 10 acts based on Bāṇa's Kādambarī, Cocanada, 1908. I. O. — Hetzelfde, Pithapuram, 1914. (2de uitg.). I. O.

Āndhrakādambarīsārasaṅgrahamu, by Jānapāti Kāma Śāstrī, a metrical adaptation of Bāṇa's Kādambarī, Bezvada, 1905. I. O.

Vachanāndhra-kādambarī, a Telugu translation by Satyavolu Soma-sundara Rāu of Bāṇa's romance Kādambarī, Chitrada, 1921-1925. B. M.

Andhra Kadambari, by Peri Satyanarayana Sastri, Vizianagram, 1923. B. M.

Narasimha Sāstrī, Srungara Kadambari, a Telugu adaptation of Bāṇa's Sanskrit romance Kādambarī, in verse with occasional prose, Madras, 1926. I. O.

Tamil.

Kadambari in Tamil, by Adivarahakavi, edited by Pandit P. R. Krishnamachariar, Madura, 1907. B. M.

Kadambari in Tamil, Part I, by M. Duraisvāmi Aiyāṅgar, Trichinopoly, 1910. I. O.

Kadambari in Tamil, Iraṅṅām pākam, (2nd Part), Madras, 1911. I. O.

Kātamparī, translated by M. Turaisvāmi Aiyāṅkār, Madras, 1923. I. O.

Kādambarī mūlamum, Kādambara vicanamum, (I) a metrical rendering of Bāṇa's Kādambarī; (II) the story of Kādambarī in prose, ed. by J. Kṛṣṇa Aiyāṅgār, Srirangam, 1912. I. O.

Vāravandaperumāl, Kādambarī, a metrical version of Bāṇa's Sanskrit romance, with prose translation by P. K. Kṛṣṇamāchāryar and Guru Subrahmaṇya Aiyar of Srirangam, and a glossary. Edited by J. Kṛṣṇ 'Aiyāṅgār of Srirangam. Trichinopoly, 1912. B. M.

Studiën over Bāṇa.

Samskṛta Kavi, notices on Sanskrit poets and their works, viz. Kālidāsa, Bhavabhūti, Bāṇabhaṭṭa, Daṇḍin and Subandhu, 5 Parts, Poona, 1876-1878. Samskṛta Kavi Bāṇabhaṭṭa, Poona, 1877. pp. (2) + 32. B. M., I. O. [Marathi].

Vāṇabhaṭṭa-harṣacarite Śrīhr̥ṣīkeśabhaṭṭācāryyēṇā ... samkalite, Calcutta, 1884. I. O. Over Bāṇa, op pp. 1-15.

Pandurang Govind Pārkhī, Bāṇabhaṭṭa, a critical essay on the life and works of Bana, a celebrated poet, 1st ed., Poona, 1905. B. M. — 2nd ed., Bombay, 1911. pp. 246. B. M., I. O. [Marathi].

Arjunanātha, Bāṇa and his muse, (Sanskrit romance series, part 1), Allahabad, 1917. pp. (2) + 20. B. M.

Sāntilāla Harajīvana Shāh, Mahākavibāṇaḥ Tatkr̥tayaśca, Amod, 1917. pp. II + 58. B. M. [Sanskrit met Gujarati vertaling.]

De inleidingen in de Kādambarī-uitgaven van P. Peterson, P. V. Kane, M. R. Kale, Bh. P. Adarkar, en de inleiding van A. B. Gajendragadkar in de uitgave van Harṣacarita door S. D. Gajendragadkar, 2 dln., Bombay, 1917-1918. Men zie ook de inleidingen door R. V. Krishnamachariar van de uitgave van Pārvatīparīṇaya, (Sri Vani Vilas S. Series, nr. 1), Srirangam, 1906, van Vāsavadattā, (Sri Vani Vilas S. Series, nr. 2), Srirangam, 1906, en van Vemabhūpālacarita, (Sri Vani Vilas S. Series, nr. 16), Srirangam, 1910.

VERTALING VAN HET
UTTARABHĀGA

1. Hen beiden, de ouders der schepping, Pārvati en Śiva, prijs ik, tot het gelukkig voltooien van het overblijvende, zeer moeilijk tot stand te brengen (*met het voorafgaande zeer moeilijk tot eenheid te verbinden*) deel van het verhaal : hen, wier éne lichaam, door de vereniging van de helften van twee lichamen gevormd, noch voeg noch scheiding vertoont.

P en V p. 239,
1 ;
N p. 417, 1 ;
C 2, p. [7], 1 ;
Rdg p. 182, 1 ;
Nkr p. 1, 1.

2. Hem ook breng ik hulde, den schepper van het al, Viṣṇu. Hem, die ineens de manleeuw-gestalte openbaarde : zijn gelaat was schrikwekkend door de heen en weer geschudde maanharen, en in zijn vingers schitterden de zeeschelp, de knods, het zwaard en de werpschijf.

3. Ik buig mij thans neer vóór mijn vader, den meester van het woord, den edelen man, dien van huis tot huis de lieden eren. Vóór hem, uit wien ik dank zij mijn verdiensten geboren ben, en die dit verhaal, wat geen ander ooit vermocht, heeft tot stand gebracht.

4. Toen mijn vader ten hemel opgestegen was, kwam op de aarde, tegelijk met zijn woord, de samenstelling van het verhaal tot een breuk. Het was slechts nadat ik gezien had, hoe, onvoltooid, zij de smart van de beschaafde lieden opwekte, — niet uit trots wegens auteurschap, — dat ik die heb voortgezet.

5. Dat zelfs nadat door mijn vader proza is gemaakt, mijn woorden niet ophouden te vloeien, dit is juist de macht van mijn vader. De aanraking immers van de stralen van de maan, van haar die het amṛta-vocht, één van stroom, in zich bergt, — die aanraking volstaat om de maansteen te doen smelten.

6. Ook mindere stromen bereiken hooggezwollen de zee, wanneer zij zich uitgestort hebben in de Ganges op de aarde, en met deze één geworden zijn. Ik ook heb, met het oog op de aangepaste voltooiing van het verhaal, mijn stem geworpen in de stroom van mijn vaders woorden, stroom die zich tot de zee uitstrekt.

7. Bedwelmd als ik ben door de bovenmatige bekoorlijkheid van Kādambarī (*door het krachtige wijnvocht*), ben ik mij van niets bewust; en hierdoor komt het dat ik niet vrees met mijn woord, dat bekoorlijkheid en uitdrukking (*smaak en kleur*) mist, wat van het verhaal overblijft, te voltooien.

8. Die zelfde zaden (*gegevens*), de vrucht (*ontknoping*) in zich bergend, die de zaaier zelf door de gepaste bewerking tot ontwikkeling heeft gebracht, en die, in voortreffelijke aarde uitgespreid, tot rijpdom zijn gekomen, — het is de zoon van den zaaier die ze bijeenhoopt.

Par. 227.
P en V p. 240,
17 ;
N p. 420, 3 ;
C 2, p. 1, 1 ;
Rdg p. 183, 7 ;
Nkr p. 2, 10.

« Trouwens, werd de prins thans ook teruggebracht, de schaamte zelf zou zich aan zijn blik niet vertonen, beschaamd als zij is over mijn wankelmoedigheid. De verlegenheid zelf zou in zijn tegenwoordigheid niet kunnen blijven, verlegen als zij is over het lijden dat door het ontstaan van de liefde in mij is teweeggebracht. De verlamdheid zelf zou niet naderen, verlamd als zij is door radeloosheid en angst. De lichtzinnigheid zelf, lichtzinnig als zij was door uit zich zelf te naderen, zou geen steun vinden in de zekerheid van door hem te worden aangenomen. De vrees zelf zou de blik op zijn gelaat niet richten, bevreesd als zij is wegens het vergrijp van hem met geweld te hebben teruggebracht.

En zelfs indien gij, mijn dierbare vriendin, hoezeer gij u uit genegenheid voor mij ook mocht inspannen, er niet in slaagt, zelfs door hem te voet te vallen, den prins terug te brengen, — hetzij dat de schaamte ten opzichte van zijn ouders, of het nakomen van zijn plichten als koning, of het genot, zijn verwanten te zien, verwanten die tezamen met hem zijn opgevoed en die hij nu na lange tijd terugziet, of het verlangen om het lotusgelijke gelaat van zijn vrienden te aanschouwen, of het terugschrikken voor de last van naar hier terug te keren, of het genoeg, zich thuis te bevinden, of de liefde voor zijn geboorteplaats, of onverschilligheid jegens mij, hetzij dat al deze zaken hem weerhouden, — dan is er verder niets. Want wat is er ook thans méér gebeurd ?

Ik ben die zelfde Kādambarī die door den prins aanschouwd ben, op een bloemenleger neergestrekt, ten tijde van de voornacht, op een rustbed in de vorm van een rotsblok van edelsteen op de helling van de lustheuvel die zich aan de oever van de kumuda-vijver bevindt, in het sneeuwpaais. Het was ten tijde van de voornacht, — de tijd waarop het klaaglijk gesnater van de cakravāka-wijfjes,

welke het welluidend gezoem van de zwermen van bijen die luidruchtig zijn door honigdronkenschap in opwinding heeft gebracht, smart opwekt in het gemoed van die gescheiden zijn; de tijd waarop de tien hemelrichtingen welriekend zijn door de trage bries die verfrist is door het vocht van de aravinda's met wijd geopende bladeren; de tijd waarop Kāma behendig is in het losmaken van de door de geur der ontloken bloemen dicht geworden greep van de hoogmoed der pruilende vrouwen; de tijd waarop de klompen sandelzalf vermengd zijn met kamferstof; de tijd waarop de dienaren liederen aanheffen die afleiding kunnen bezorgen aan de vertoornde minnaressen, en waarop de kamerheren zich schamen nodeloos van hun rustplaats te zijn opgerezen bij het zien [van hun meester], — en de maan versierde het uitspansel: de maan die, volrond als zij was, de wangen geleek van een mooie jonge vrouw, — wangen die bleek zijn als een rijpe rietstengel, en waar de oorringen dicht tegen aanschuren, — en die onophoudelijk stortbuien deed neerstromen van water in de vorm van het maanlicht dat in overvloed door de menigte van schitterende, vlekkeloze maanstralen werd uitgespreid. De kumuda-vijver maakte het luchtruim welriekend door de geur van de bedden van kumuda's waarvan een menigte bladeren tot op verre afstand lag uitgestrooid. Op de helling van de lustheuvel klaterden, aan de top van de maanstenen, de watervalletjes die ontstaan waren ten gevolge van de aanraking van de maanstralen. Het rustbed, een rotsblok van edelsteen, was aangenaam op dat ogenblik, doordat het, onder het uiterlijk voorkomen van een menigte van deeltjes aangenaam vocht van gele sandel, als met een menigte van zweet was bedekt, dat door het genot van de aanraking van 's prinsen hand ontstaan was. Het sneeuwpaais maakte de tien hemelrichtingen welriekend door de geur van bloemen; ofschoon het voorzien was van een menigte van sneeuwvlokken, was het toch alleen maar van buiten dat het de lichaamsverhitting wegnam; het vormde een verzameling van alle bekoorlijkheden.

En ook deze ogen van mij, wier begeerte om den prins te aanschouwen immer levendig is, het is binnen de gezichtskring van deze zelfde ogen dat de prins zich begaf. En dit rampzalig hart, dat leeg is ten gevolge van zijn besluiteloosheid, het is hetzelfde dat, niettegenstaande de prins er in binnentrad, niet in staat is geweest hem te weerhouden. En dit lichaam is hetzelfde, dat gedurende lange tijd onverschillig in 's prinsen nabijheid heeft verwijld. En

dezelfde is deze hand, die, mijn ouders ten onrechte eerbiedigend, zich aan den prins niet heeft aangeboden. En Candrāpīḍa, die op andermans lijden geen acht slaat, ook hij is dezelfde die na tweemaal naar hier te zijn gekomen, terug is gekeerd. En Kāma, die machteloos is tegen een ander doordat hij zijn pijlen op mij alleen heeft verbruikt, dezelfde is hij dien gij mij hebt leren kennen.

Par. 228.
P en V p. 242.
6 ;
N p. 424, 6 ;
C 2, p. 3, 8 ;
Rdg p. 183, 19 ;
Nkr p. 4, 1.

En ik beloofde aan Mahāśvetā dat ik niemand mijn hand zou schenken, zolang zij in het ongeluk verkeerde. Zij echter sprak : « Hoogheid, denk niet aldus ! Dit is een verkeerde gedachte ! Deze misdadige Kāma is uiterst hardvochtig ; het gebeurt dat hij zelfs van het leven berooft, ten gevolge van de drift des harten die hij opwekt, wanneer de geliefde niet binnen het bereik van onze ogen is ! » — Maar ook dat bestaat voor mij niet. Hetzij dat Kāma, of het Lot, of de scheiding, of de jeugd, of de hartstocht, of waanzin, of mijn hart, of wie of wat anders ook hem aan mij opdringt, — bestendig vertoont de prins zich aan mij in mijn verbeelding, zonder dat hem, evenals iemand die met wondermacht is begaafd, zelfs in aanwezigheid van mensen, iemand opmerkt.

Wat meer is, deze is niet als gene in zijn hart zo wreed om mij onverwachts te verlaten. Hij zelf is bang, van mij gescheiden te zijn ! Deze wordt niet nacht en dag verontrust door de Koninklijke Glorie ; hij is niet de heer van de aarde, en hij bekommert zich niet om de welsprekendheid, noch tracht hij de roep van zijn vermaardheid te doen aangroeien. En ik zei u reeds hoe deze bedrieglijke jongeling, wiens enige beweegreden is, een onwetend persoon te bedriegen, zich dag en nacht aan mijn blik vertoont : of ik zit of sta, rondzwerf of neerlig, wakker ben of de ogen gesloten heb, en of ik rondwandel of sluimer ; op mijn rustbed in het paleis, in het paviljoen, aan de kamala-vijvers van het paleis, in de tuinen, in de vijvers of heuvels des vermaaks, en bij de kleine bergstroompjes. Genoeg dus ! Geen woord meer daarover, den prins naar hier te doen terugkeren ! »

Terwijl Kādambarī aldus sprak, was het alsof onverwachts een bezwijming haar overviel : zij sloot de ogen, en liet tranen neerstromen die zich ophoopten aan de uiteinden van haar oogwimpers, als smolt zij, als perste de drang van de smart, in haar ontstaan, haar uit. Zij drukte het gelaat tegen haar lianegelijke arm die leunde tegen het doek aan het koord dat bevestigd was aan het midden van het baldakijn boven het terras, — haar arm die als het ware

een tamarasa gelek die donkerrood is ten gevolge van een stortregen, of een lotusstengel die opgeschoten is in een stroom van helder water, — en bleef in die houding, stilzwijgend, als in steen gebeiteld.

Toen ik dit gehoord had dacht ik : « Voorwaar, dit is wel een zeer krachtige levenssteun en afleiding voor vrouwen die van hun geliefde gescheiden zijn, namelijk dat verbeeldingsbeeld van den geliefde ; vooral voor edele vrouwen, en in het bijzonder voor jonge meisjes ! Inderdaad : het minnespel dat met dezen geliefde gepleegd wordt is bevrijd van de onaangename toestand, minneboden te voet te vallen ; het maakt op elk ogenblik honderden ontmoetingen mogelijk, en is aangenaam doordat het niet van de tijd afhankelijk is ; aan dit minnespel is het genot verbonden, zich naar believen tot den minnaar te kunnen begeven, en de maagdelijkheid wordt er niet door geschonden. En bij dit minnespel zijn de omarmingen vrij van de onaangename scheiding, door de borsten veroorzaakt ; het genot van de nagel- en tandwonden wekt geen schaamte wegens zichtbaarheid van de letsels ; de feesten van het grijpen der haren brengen de haarlokken niet in wanorde ; de geslachtelijke vereniging geschiedt geluidloos ; het dartel spel van het in de lippen bijten doet geen verlegenheid ontstaan wegens wonden die door de ouders worden opgemerkt. Geen dichte duisternis onttrekt dien verbeeldingsgeliefde aan de blik ; geen regenstortbui omhult hem ; geen dichte nevel verbergt hem ! »

Terwijl ik nog aldus dacht, ging de dag in roodheid over, als door het óverstromen van de stemming (*het vocht*) van mijn gesprek over hartstocht (*roodheid*). Op dat ogenblik vertoonde de zonneschijf een rode kleur en scheen zij uit schaamte weg te vluchten, als was het Kādambarī's hart (*dat na de geopenbaarde liefdedrift uit schaamte wegvluchtte*). Als een leger van rijtsjes spreidde de nacht het avondrood. Een dienaar gelijk, bereidde de voornacht een rustbed in de vorm van een rotsblok van edelsteen, de maan.

Intussen waren de dienaressen genaderd, en omringden ons, dit terwijl zij elk haar taak vervulden, en, doordat zij lampen droegen, reeds van verre een kring vormden door de lampen die, met geurige olie gedrenkt, een welriekende geur uitwasemden. Toen sprak ik wederom tot Kādambarī, die in de boven beschreven toestand verkeerde, en die, doordat de weerkaatsingen van de lampen zich

Par. 229.
P en V p. 243.
3 ;
N 426. 1 ;
C 2, p. 4, 14 ;
Rdg p. 183, 27 ;
Nkr p. 4, 33.

aftekenden op haar vlekkeloze lichaamsglans, — als waren het de gloeiende punten van Kāma's pijlen die aan haar ledematen kleefden, — als het ware een campaka-rank geleek, die met jonge en dicht op elkaar staande knoppen bedekt is : « Hoogheid, wees genadig ! Wil u niet overgeven aan droefheid die kwelling des harten teweegbrengt, gij die geen kwelling verdient ! Bedwing uw verbolgenheid ! Zie, ik ben zó met Candrāpīḍa terug ! » — Door dit woord van mij, waarin de naam van Uwe Hoogheid werd genoemd, opende zij toen plotseling de ogen, evenals een vrouw die bewusteloos is ten gevolge van vergift, door een bezweringsformule om het vergift te verwijderen ; vol verlangen blikte zij mij aan en vroeg toen aan haar gevolg : « Wie is daar ? »

Hierop snelden de dienaressen van alle zijden samen. Blanke klederen smukten haar ranke lichamen, en haar lichamen drongen samen aan de deur, zodat zij als rijen van kalahaṃsa's waren die langs het hol van Paraśurāma's pijl naar buiten drongen. Haar enkelingen, zacht-klinkend als het welluidend gesnater van een kalahaṃsa, gaven als het ware het antwoord, en haar oren, die met neertuimelende tot karṇapūra strekkende rijsjes waren versierd, schenen als te lopen om het bevel aan te horen. Over haar schouders waren bundels van stralen uit haar oorringen van edelsteen uitgespreid, bundels van stralen die als het ware waaiers leken te zijn. Zij werden als met geweld vooruitgedreven door de oorringen die tegen haar wangen aansloegen. Door de gonzende bijen op de lotussen aan haar oren spraken zij : « Beveel ! »

En terwijl zij op de dienaressen, die op haar bevel wachtten en het oog op haar lotusgelijk gelaat gevestigd hielden, op de een na de andere een liefdevolle blik — een (*vochtige*) indīvara-krans, als het ware — liet vallen, zette Kādambarī zich neer op een smaragdblok en sprak : « Pattralekhā, ik zeg dit niet omdat uw vertrek mij aangenaam is, want het is alleen zolang ik ú aanschouw dat ik mijn leven in stand houd. Is dit evenwel uw besluit, breng dan uw verlangen ten uitvoer ! » — Zo sprak zij, en na mij, door mij de klederen en de sieraden die zij op haar lichaam droeg, en betel te schenken, bovenmatige gunst te hebben betoond, liet zij mij heengaan. »

En na aldus te hebben bericht sprak Pattralekhā, het gelaat een weinig neergebogen, wederom, langzaam : « Hoogheid, door de mij zoeven betoonde bovenmatige gunst der prinses in mijn stoutmoedigheid gesterkt, en bedroefd als ik ben, zeg ik U : Moest ook Uwe

Par. 230.
P en V p. 244,
3 ;
N p. 427, 8 ;
C 2, p. 5, 21 ;
Rdg p. 183, 33 ;
Nkr p. 5, 38.

Par. 231.
P en V p. 244,
15 ;
N p. 428, 8 ;
C 2, p. 6, 13 ;
Rdg p. 184, 5 ;
Nkr p. 6, 25.

Hoogheid de prinses, in de toestand waarin zij verkeert, verstoten, zou U dan gehandeld hebben overeenkomstig Uw geardheid, die liefderijk is jegens ongelukkigen ? » — Candrāpīḍa nu, toen hij op die wijze met verwijt door Pattralekḥā was toegesproken, en toen hij Kādambarī's woorden had gehoord, die vol uitingen van liefde waren, — woorden die vol verborgen zin waren, en vol smart, en vol scherts, en vol smeking, en vol trots, en vol misprijzen, en vol welwillendheid, en vol afkeer, en vol hartstocht, en vol van een bijzondere smart, en vol beslistheid, en vol toorn, en vol toewijding, en vol goedheid, en vol spot, en vol verwijt, en vol deernis, en vol verlangen, en vol nadruk ; woorden, die welluidend (*zoet*) en toch van slechte klank (*pijnlijk om aan te horen*) waren, vochtig (*vol bekoorlijkheid*) en toch oorzaak van droogheid (*oorzaak van verkwijning*), zacht (*teder*) en toch hard (*pijnlijk om aan te horen*), gebogen (*onderdanig*) en toch recht (*verheven*), minzaam (*liefelijk*) en toch vol zelfzucht (*aangrijpend*), kinderlijk (*ongekunsteld*) en toch krachtig (*verheven*), — en toen hij zich in zijn verbeelding steeds weer Kādambarī's gelaat had voorgesteld, waarvan de ogen, doordat de oogwimpers onbeweeglijk waren, overstroomd waren met tranen die door de ondraaglijke smart waren opgewekt, — Candrāpīḍa werd, ofschoon hij van nature uiteraard onverstoortbaar was, zeer sterk door ontroering aangegrepen.

Als waren zij met de woorden van Kādambarī's gesprek uit haar lichaam tot hem gekomen, zo werd Candrāpīḍa tegelijk in zijn hart door de smart, in zijn keel door het leven, op zijn spruitgelijke lippen door siddering, in zijn mond door gezucht, aan de punt van zijn neus door trilling, en in zijn oog door tranen bevangen. En toen hij zich op die wijze in een toestand bevond die aan Kādambarī's toestand gelijk was, antwoordde hij luid, terwijl zijn woorden verward waren wegens de onderbreking die door zijn neerstromende tranen was veroorzaakt :

« Pattralekḥā, wat kan ik doen ? Dit dwaze hart, dat boosaardig is, slecht onderwezen, trots op kennis, zich wijs wanend, onwetend, traag van begrip, ten onrechte standvastig, met honderdduizend uit zich zelf ontstane valse vermoedens vervuld, en ongelovig, — dit was het dat mij tot oorzaak heeft gemaakt van zo groot lijden der prinses en van uw verwijt, doordat dit het was dat mij er toe gebracht heeft, mij die schommelde op onzekerheid en twijfel, die velerlei handelingen welke de verheven Kāma, de leraar van de minnedans, de jonkvrouw dwong te verrichten om mij haar inner-

Par. 232.
P en V p. 245,
4 ;
N p. 429, 7 ;
C 2, p. 7, 8 ;
Rdg p. 184, 12 ;
Nkr p. 7, 8.

lijke ontroering te openbaren, alle slechts als aan haar aangeboren te beschouwen : deels omdat ik, door voorheen nimmer hemelse jonkvrouwen te hebben aanschouwd, die handelingen opvatte als dartel spel passend bij haar lichaamsschoonheid, deels ook omdat zo groot verlangen naar mij mij onmogelijk voorkwam. En dit is, dunkt mij, ook wat mij aangaat slechts de een of andere vervloeking, die mijn gemoed met verblindings heeft getroffen. Zo niet, hoe zou zelfs wat die duidelijke kentekenen van liefde betreft, nopens welke niet eens iemand wiens verstand sluimert in twijfel verkeert, hoe zou mijn geest daarnopens kunnen verblind zijn ? Zelfs die handelingen ter zijde gelaten, waarvan de natuur wegens hun onmerkbaarheid moeilijk kan worden onderkend : de glimlach, de blik, het praten, het verlegen stilzwijgen, het dartel spel en de schaamte, — handelingen die ook in andere omstandigheden ontstaan. Maar heeft zij mij niet alles geopenbaard, toen zij op dat ogenblik aan mijn hals, van mij die arm aan verdiensten ben, dit halssnoer hechtte, dit halssnoer dat gezegend is doordat het zolang de aanraking van haar hals heeft mogen deelachtig worden ? Wat meer is, wat in het sneeuwpaais is gebeurd, ook gij waart er getuige van. Wat heeft de prinses dus wel ten onrechte gezegd, niettegenstaande zij jegens mij door minnetoorn was aangegrepen ? Deze ganse fout is voortgekomen uit een misvatting mijnerzijds. Daarom wil ik thans zo handelen, dit terwijl ik zelfs met mijn leven haar ten dienste sta, dat de prinses mij niet zo uiterst wreed van hart moge achten ! »

Terwijl Candrāpīḍa nog aldus sprak, trad, na nauwelijks te zijn aangemeld, de deurwachster binnen, met een staf in de hand ; zij boog vóór hem neer, en sprak : « Kroonprins, Hare Majesteit Vilāsavatī beveelt : Van lieden van mijn gevolg heb ik in een gesprek vernomen dat Patralekhā, na te zijn achtergebleven, thans opnieuw hier aangekomen is. Daar ik zelf haar opgevoed heb, — want tussen mijn genegenheid jegens u en jegens haar bestaat niet het minste onderscheid, — en daar het tevens lang geleden is, dat ik ook u aanschouwde, zo kom, van Patralekhā vergezeld, tot mij. Zeer dierbaar is mij de aanblik van uw lotusgelijk gelaat, die aanblik die ik door honderden wensen bekomen heb ! »

Toen hij dit gehoord had dacht Candrāpīḍa : « Hoe schommelt mijn leven op de twijfel ! Evenals mijn moeder ongelukkig is zo ik ook maar één oogwenk aan haar blik onttrokken ben, evenzeer gebiedt de gunst der prinses mij, door de mond van Patralekhā, —

Par. 233.
P en V p. 246.
9 ;
N p. 431. 9 ;
C 2, p. 9. 3 ;
Rdg p. 184. 29 ;
Nkr p. 8. 21.

die gunst, die mij zonder baatzucht genegen is, — tot haar terug te keren. De liefde voor mijn moeder, die mij van mijn geboorte af geleidelijk is ingeplant, is krachtig, — mijn hart is vol verlangen ! Het geluk, mijn vaders voet te dienen, mag ik niet opgeven, — de vervloekte Kāma laat mij geen rust ! De liefkozing van mijn ouders trekt mij aan, — mijn begeerte is onuitstaanbaar ! De genegenheid van mijn bloedverwanten weerhoudt mij, — vol nieuwgierigheid is mijn nog jong verlangen ! Vorsten van edele afstamming zien op naar mijn gelaat, — de aanblik van het gelaat der allerliefste is het succes van het leven ! De onderdanen hebben mij lief, — sterker is de liefde der Gandharva-prinses ! De geboorteplaats te verlaten valt lastig, — prinses Kādambarī wil ik verwerven ! Mijn gemoed verdraagt geen tijdverlies, — uitgestrekt is de afstand tussen de Hemakūṭa- en de Vindhya-berg ! » Aldus denkend begaf hij zich, terwijl de deurwachster hem de weg wees, en op Pattralekhā's hand leunend, tot zijn moeder. En daar bracht hij de dag door, zonder dat hij zich, wegens het genot van de veelsoortige liefkozingen van zijn moeder, het onuitstaanbaar verlangen van zijn hart bewust was.

En toen kwam de nacht, die evenals Candrāpīḍa's bekommerdheid de tien hemelrichtingen verduisterde. Hel en klaaglijk snaterden luid de paren van cakravāka's, die vol onrust waren in hun hart dat gefolterd werd door het lijden, door de onafwendbare scheiding teweeggebracht. Kāma's pijlen scherp, kwamen de eerste stralen van de maan te voorschijn, stralen waarvan de glans grijskleurig was als het stuifmeel van de aṅkolla's. En zeer langzaam begon de voornachtsbries te wuiven, beladen met de geur van de uitwaseming van de ontluikende kumuda-planten.

Candrāpīḍa lag op zijn rustbed neer, zonder nochtans, niettegenstaande hij de ogen gesloten had, de afleiding van de slaap te bekomen. Met zijn geest dacht hij terug aan Kādambarī's lichaams-schoonheid, heiligdom van Kāma. Ten gevolge van de afmatting die door de terugkeer naar Hemakūṭa was veroorzaakt, was zijn geest neergevallen en leek hij uit te rusten in de schaduw van Kādambarī's rijsgelijke voeten ; na langs het dijbeen te zijn naar omhoog geklommen, scheen hij zich vast te hechten aan haar flinkgevormde dijen, en was als ingegrift in haar brede, op een plaat gelijkend achterlichaam ; hij leek in haar ringvormige navel neer te zinken, scheen zich te verlustigen in haar harenrij, leek naar

Par. 234.
P en V p. 246,
22 ;
N D. 432, 9 ;
C 2, p. 9, 18 ;
Rdg p. 184, 35 ;
Nkr p. 9, 5.

omhoog te klimmen langs haar middel, dat aantrekkelijk was wegens een trap in de vorm van haar drievoudige huidplooi, en scheen zich op de brede welving van haar borsten te vestigen ; hij gaf zich als het ware in haar armen over, steunde als het ware op haar handen, scheen zich om haar hals te strengelen, en leek in haar wangen binnen te dringen ; hij was als ingegrift in de holte van haar lippen, als aaneengeregen aan het snoer in de vorm van haar neus ; hij ontvouwde zich als het ware in haar ogen, scheen in de woning in de vorm van haar voorhoofd te verwijlen, was als verloren in de duisternis van haar haardos, en leek weg te drijven op de vloed van haar lichaamsglans, die alle hemelrichtingen overstroomde.

En nu Candrāpīḍa Kādambarī als de zijne beschouwde, werd zijn gemoed door een hartstochtelijke liefde vertederd, en van die dag af, — alsof hij zich voor haar aangejord had tot bescherming, — wierp hij zich in het midden, gelijk waar hij zag dat Kāma, de bloemenboog gespannen, op haar zijn pijlen richtte. Met zijn oog, waarvan de oogappel trilde en dat nat was van tranen, de ganse dag, scheen hij tot Kāma als het ware het verwijt te richten : « Schaamt gij u niet dit lichaam, dat tenger is als een onverwelkte mālatī-bloem, op deze wijze meedogenloos te treffen ? » — Intussen, als om Kādambarī, die door den slag van Kāma's pijlen in onmacht gevallen was, terug tot het bewustzijn op te wekken, droeg hij op de ledematen druppels water in de vorm van zweet, en liet hij zeer langdurige winden opwellen in de vorm van zuchten. En geen ogenblik stonden niet over zijn ganse lichaam de haren overeind, als was hij verblijd omdat Kādambarī het bewustzijn had terugbekomen. Leeg was zijn gemoed, alsof het weggestuurd was om tijding te vragen nopens Kādambarī, of haar hart al dan niet het lijden verdroeg. En immer bleef hij het stilzwijgen onderhouden, als om Kādambarī's antwoord te beluisteren. Niets zag hij, als verborg de aanblik van Kādambarī's gelaat alles voor zijn blik. Zelfs in de maanschijf verlustigde zijn blik zich niet. Niets anders hoorde hij, als vervulde Kādambarī's gesprek zijn oor. Zelfs de klanken der luit raakten hem inwendig niet ; zelfs kunstige gezegden drongen tot hem niet door ; zelfs de woorden van vrienden schenen bars, als het ware ; zelfs de gesprekken met zijn verwanten verschafften hem geen genot. Als uit vrees dat men zijn gesteldheid zou kennen, vertoonde hij zich niet als voorheen aan een ieders blik.

Par. 235.
P en V p. 247.
13 ;
N p. 433, 10 ;
C 2, p. 10, 16.
Rdg p. 184, 38 ;
Nkr p. 9, 40

Ofschoon het liefdevuur, dat onophoudelijk gloed liet uitstralen, hem inwendig verschroei'de, de schaamte voor zijn ouders weerhield hem zich neer te leggen op een rustbed van pas-geplukte, vochtige aravinda's. Evenmin legde hij menigten van sappige lotusstengels op zijn ledematen. Noch deed hij op zijn zijde verse lotusbladeren bevestigen, die als met sterren bedekt waren met paardenstof in de vorm van waterdruppels, noch beval hij een rustbed van bloemen en van rijsjes te bereiden. Evenmin liet hij ook zelfs maar een blik vallen op het badvertrek, waar door koude sproeiregens, die daar ten gevolge van de onafgebroken stortbuiën opstoven, een onweersduisternis was gevormd. Zelfs in de lianenpriëlen in de tuinen van het paleis hield hij zich niet op, lianenpriëlen waarvan de binnenruimte koel was wegens het gestadig neerdruipen van bloemenhoning. Noch wentelde hij zich naar believen zelfs over de vloeren van edelsteen, waarvan de oppervlakte bedekt was met sandelvocht. Zelfs in de spiegels van maansteen, die de vrouwen in de hand droegen, en die aangenaam waren doordat een menigte van maanstralen daarin weerkaatst was, zelfs in die spiegels liet hij zijn weerkaatsing niet vallen. Wat meer? Zich van de voeten opwaarts te doen instrijken met het vocht van half-droge gele sandel, zelfs dat vermeed hij.

Op die wijze werd Candrāpīḍa's lichaam in- en uitwendig door het liefdevuur verschroei'd, zonder dat hem nacht noch dag enige rust gegund werd: door het liefdevuur, dat vlamde en toch van nature geen vuur was, dat brandde en toch de brandstof, die was de liefde (*olie*), niet verslond, en dat hem, als om hem lijden te doen ondergaan, niet tot as verteerde. Zodoende verdroogde (*verkwijnde*) hij, zonder evenwel de vochtigheid (*verliefde stemming*) op te geven, die elk ogenblik vermeerderde. En ofschoon hij aldus door Kāma bezeten was, Kāma die, doordat tegen hem geen middel bestaat, en doordat men zich moeilijk van hem kan bevrijden, uiterst wispelturig is, was het slechts zijn uiterlijke verschijning die Candrāpīḍa aan de ogen der lieden, niet zijn leven dat hij aan Kāma's pijlen onttrok. Slechts zijn lichaam slonk, niet zijn schaamte. Slechts zijn lichaamsonderhoud veronachtzaamde hij, niet de gebruiken die volgens de opvolging van de geslachten waren overgeleverd. Slechts aan zijn onderdanen, niet aan de verlangens van Kāma, gaf hij toe. Slechts het geluk mispreef hij, niet de standvastigheid.

Par. 236.
 P en V p. 248,
 15 ;
 N p. 435, 8 ;
 C 2, p. 12, 8 ;
 Rdg p. 185, 2 ;
 Nkr p. 11, 7.

Enkele dagen gingen, ofschoon met moeite, voorbij : enkele dagen die, hoe weinig ook, ten getale van duizend leken, en gedurende welke Candrāpīḍa, die van nature standvastig was, zich aldus in overeenstemming met de zedelijke plicht bedwong, — dit, terwijl hij, die van vóór vooruitgetrokken was door zijn sterke hartstocht, waaraan de steun van Kādambarī's schoonheid en voortreffelijkheid kracht bijzette, van achter tegengehouden werd door een nog grotere genegenheid, welke hierdoor meer bindend was, omdat het zijn ouders waren die de belemmering vormden, en zo de (*diepe*) oceaan geleek, die, ofschoon hij door de maan zeer ver opgedreven wordt, (*toch zich zelf binnen de kust weerhoudt*). Toen op een keer, alsof hij ten gevolge van de aanwezigheid van zijn verlangen binnen geen plaats vond, begaf Candrāpīḍa zich buiten de stad, en zwierf te voet niet al te ver weg langs de oevers van de Siprā. De wind daar voerde vele stortbuien van sproeiiregens mede die koud waren ten gevolge van het contact met de golven, en langs die oevers waren er vochtige en zachte zandbanken, waarop troepen van hel-snaterende kalahamsa's en cakravāka's zich hadden neergezet.

En terwijl hij rondzwierf zag Candrāpīḍa paarden, in zeer groot aantal, die snel op het heiligdom van Skanda afkwamen, met vastberaden loop, en met haastige beweging van de hoeven. Sommige van die paarden waren aan elkaar vastgebonden, andere liepen afzonderlijk ; er waren er die troepen vormden, en er waren er die zich verstrooiden ; sommige waren vol energie, andere bleven achter, nog andere trachtten in te halen ; zij vormden gebroken rijen. Of zij ook struikelden, of vielen, of neerzonken, de ruiters spoorden hen zoveel zij konden aan. Door hun krachteloosheid deden zij reeds van verre de afmatting weten die het gevolg was een verre tocht, en door hun grote haast het gewicht van de aangelegenheid waarvoor zij kwamen.

Toen Candrāpīḍa die paarden zag, werd hij met nieuwsgierigheid vervuld, en hij stuurde een van zijn dienaren om te vernemen wie ze waren. Zelf stak hij de Siprā over langs een plaats waar het water hem tot aan de dijen reikte, en bleef in het bovengenoemde heiligdom van den verheven Skanda staan wachten op het antwoord van den dienaar.

En toen Candrāpīḍa, uit nieuwsgierigheid, van waar hij stond op die troep van paarden een blik geworpen had, trok hij Patralekhā, die aan zijn zijde stond, met de hand naar zich toe, en sprak tot haar :

« Pattralekhā, zie ! Die ruiter daar vooraan, wiens gelaat nauwelijks zichtbaar is wegens het zonnescherf van pauweveren dat tot het afwenden van de zonnestralen is opengespreid, en waarvan de wiegelende, afhingende boord heen en weer wuift, mij dunkt, het is Keyūraka ! »

Terwijl Candrāpīḍa met Pattralekhā aldus nog toekeek, zag hij Keyūraka die, na van den dienaar, door Candrāpīḍa gestuurd, vernomen te hebben waar Candrāpīḍa zich bevond, binnen het bereik van Candrāpīḍa's ogen van zijn paard afsteeg en naar hem toe kwam. Zijn lichaam was donkerkleurig gemaakt, grijs als het was van het stof dat door de snelle tocht uit een verafgelegen streek was ontstaan, zodat het scheen of hij in ruil het uiterlijk voorkomen van iemand anders had aangenomen. Door zijn lichaam, dat vervuild was doordat inwrijving en opschik waren verwaarloosd geworden, en door zijn gelaat, dat uitdrukkingsloos was ten gevolge van zijn verslagenheid, en door zijn blik, die de overvloedigheid van zijn inwendige smart verraadde,— hierdoor meldde hij zonder woorden, reeds van verre, zonder dat er naar gevraagd was, dat Kādambari's toestand zorgwekkend was.

En toen hij Keyūraka gezien had, riep Candrāpīḍa hem, zichtbaar verheugd, met de woorden « Kom tot mij ! » tot zich, en sloot hem, die na een buiging tot hem naderde, in zijn armen die hij reeds lang te voren had uitgespreid. Nadat Keyūraka, na zijn huldebetuiging andermaal te hebben volbracht, zich teruggetrokken had, begenadigde Candrāpīḍa al zijn gezellen met vragen nopens hun welvaren ; daarop blikte hij Keyūraka die vóór hem stond herhaalde malen met verlangen aan, en sprak toen tot hem : « Keyūraka, uw aanblik alleen reeds meldt dat de prinses en haar gevolg welvarend zijn ! Wat de oorzaak van uw komst betreft, die zult gij mededelen wanneer gij, na rust te hebben genoten, u naar genoegen zult bevinden ! » — Na deze woorden besteeg Candrāpīḍa de wijfjesolifant die een olifantdrijver had voorgeleid, plaatste Keyūraka, terwijl deze nog sprak : « Hoe zou ik mij naar genoegen kunnen bevinden ? » achter zich, deed ook Pattralekhā opstijgen, en begaf zich naar zijn paleis.

En daar begaf hij zich, na al de vorsten het binnentreden te hebben verboden, met Keyūraka, die van zijn gevolg vergezeld was, in zijn lievelingstuin, en volbracht zijn dagtaak, maar met onrustige geest, zonder er aandacht aan te besteden. En toen hij deze volbracht had, beval hij het gevolg zich te verwijderen, riep, in

gezelschap van Pattralekhā, Keyūraka bij zich en sprak : « Keyūraka, deel de boodschap mede van Hare Hoogheid Kādambarī en ook van Madalekhā en Mahāśvetā ! »

Par. 238.
P en V p. 250,
16 ;
N p. 438, 10 ;
C 2, p. 15, 2 ;
Rdg p. 185, 33 ;
Nkr p. 13, 11.

Toen Candrāpīḍa aldus gesproken had zette Keyūraka zich eerbiedig vóór hem neer en sprak op zijn beurt : « Hoogheid, wat kan ik U mededelen ? Ik heb geen boodschap hoe gering ook van prinses Kādambarī en van Madalekhā noch ook van Mahāśvetā ! — Nadat ik Pattralekhā aan Meghanāda toevertrouwd had, keerde ik naar Hemakūṭa terug, en toen ik teruggekeerd was, maakte ik het nieuws bekend, dat Uwe Hoogheid naar Ujjayinī vertrokken was. Op dat ogenblik richtte Mahāśvetā de blik opwaarts, slaakte een lange en hete zucht, en zei terneergeslagen : « Zo is het ! », stond toen op en begaf zich terug naar haar kluizenarij met het oog op ascese. Prinses Kādambarī van haar kant scheen als plotseling met een knods op het hart geslagen, als op het hoofd geraakt door een onverwachts gevallen blikseminslag : met haar ogen die gesloten waren door de samentrekking die het gevolg was van haar inwendige smart, scheen zij als bewusteloos, als ontvoerd, als overweldigd, als bedrogen, als door haar ziel verlaten ; een tijdlang bleef zij in die toestand, onbewust daarvan dat Mahāśvetā vertrokken was. Daarop opende zij de ogen, en als verlegen, als beschaamd, als het ware de herinnering verloren hebbend, met een blik die star was ten gevolge van haar verstomming, beval zij mij schamper : « Zeg dit aan Mahāśvetā ! » — Dan wendde zij het gelaat terug af en sprak met een verlegen glimlach : « Madalekhā, is er een ander, die ooit gedaan heeft of zal doen, wat prins Candrāpīḍa gedaan heeft ? » — Terwijl zij dit zei stond zij op, en na aan alle lieden van haar gevolg het binnentreden verboden te hebben, viel zij neer op een rustbed, omhulde zich het hoofd met haar bovenkleed, en bracht de hele dag door zonder zelfs Madalekhā, wier hartelijden niet minder groot was, toe te spreken. En toen ik mij 's anderdaags nog vroeg tot haar begeven had, staarde zij mij een tijdlang aan met een blik, die verward was wegens de siddering die door de bovenmatige vloed van tranen was teweeggebracht : het was als verweet zij : « Terwijl gij, die een allerkrachtigst lichaam bezit, schijnt te sterven, als het ware, ben ik aan een toestand als deze onderworpen ! », het leek als schold zij : « Het baat mij niet dat gij aan mijn zijde staat ! », het scheen als dreigde zij, door een opwelling van inwendige toorn : « Waarom

staat gij vóór mij ? ». Toen de ongelukkige prinses mij zo had aangeblijkt, achtte ik mij reeds bevolen te vertrekken, en zonder zelfs de prinses eerst daarvan op de hoogte te stellen, heb ik mij tot de voet van Uwe Hoogheid begeven. Uwe Hoogheid verwaardigde zich dan ook genadig aandacht te schenken bij het aanhoren van het verzoek van Keyūra, wiens geest zich aftobt om het leven te redden van een persoon voor wie Uwe Hoogheid de enige toevlucht is. Wil luisteren, Hoogheid !

Nauwelijks had Uw eerste aankomst, de geurige zuidenwind gelijk, het ganse woud van lianen, Kādambarī's dienaressen, in opschudding gebracht, of Kādambarī werd, toen zij U, die als de lente de gemoederen van de ganse wereld verrukt, aanschouwd had, door Kāma, alsof zij een rank was van de raktāśoka-boom (*die hij beklom*), overweldigd. Thans evenwel is zij om Uwentwille aan groot lijden onderworpen. Want haar liefdevuur, dat, als het vuur van de zonnesteen, van de opgang der zon af, geluidloos, zonder door de wind te worden aangewakkerd, zonder rook en zonder as, doorbrandt, — de dartele dans van de zachte rijsjes die de lieden van haar gevolg in hun lotusgelijke handen houden, vermag zijn brand niet te doven ; de bevochtiging met stortbuien van koude waterdruppeljes, verspreid door middel van rustig-bewegende waaiers, vermag niet het te doen luwen ; het bestuiven met een menigte van stof van verbrijzelde parelen vermag niet het te stillen ; het badvertrek, waar door rijen van kunstmatige kalahaṃsa's die daarop vastgespijkerd zijn stromen waters worden uitgestort, vermag niet het te blussen. Hoe feller Kādambarī getroffen wordt door de waterstromen die uit aan de gang gebrachte waterapparaten gutsen en die als met sterren bedekt zijn met een menigte zeer koude sproeiregens, des te feller laait het liefdevuur op, alsof het de broeder was van het bliksemvuur. En de meest koude behandeling doet een dicht-opeengedrongen menigte van zweetdruppels ontluiken, die als het ware een tros van talloze kunda-knoppen is. En wat wonder is, is dat haar lichaamsglans, niettegenstaande deze door het liefdevuur verschroeid wordt, toch volkomen vlekkeloos blijft : een kleed gelijk, dat door het vuur gereinigd is. En het schijnt mij toe dat het hart der vrouwen, evenals het water dat, (*ofschoon het van nature zacht is*), in parelen verandert, dat het hart der vrouwen, ofschoon week van nature, hard wordt wanneer het met verlangen vervuld is : dat het zelfs door een dergelijke uiterste hitte niet smelt ! Machtig, gewis, is het verlangen naar de

vereniging met den geliefde, dat iemand zelfs op een wijze als deze, terwijl de levensgeesten uitgeput zijn door het lijden dat hij doormaakt, allerellendigst in het leven blijft ! Wat zal ik doen ? Zeg mij, hoe zal ik Kādambarī's machtig verlangen verhalen, in welke stijl het beschrijven, met wat voor een middel het aantonen, op welke wijze het kenbaar maken, door welk betoog het verduidelijken, met welk lijden het vergelijken ? Blijkbaar zijn de levende wezens bij het dromen van hun lijden bevrijd, dat gij de toestand waarin Kādambarī verkeert niet opmerkt, niettegenstaande gij dagelijks aan haar blik verschijnt !

Doordat zij de kamala's die haar tot rustbed strekken doet verdorren, — kamala's die de gloed van duizenden scherpe stralen verdragen, — overtreft zij zelfs het zonnelichaam door haar warmte. En zij neemt verschillende houdingen aan, welke door den meedogenlozen Kāma, die zonder reden tegenwerkt, verstoord worden. Aldus inderdaad, is het met moeite dat de vriendinnen haar, met de woorden : « O gij die Kāma's lijden verduurt, in een uiterst hard gemoed is het dat gij woont ! » op een zacht rustbed van bloemen uitstrekken. En als zij op het rustbed van bloemen neerligt, doet zij vrees ontstaan door de bloemen van het rustbed, want doordat druppels van de door de hitte vervloeiende rode lak op haar voetzolen die bloemen lichtrood hebben gekleurd, lijkt het of zij, na door Kāma tot pijlen te zijn gemaakt, bebloed uit haar hart neergevallen zijn. Over haar gehele lichaam rijzen haar door de herinnering aan u de haren overeind, als droeg zij een (*het ganse lichaam bedekkend*) pantser tot het afweren van Kāma's pijlen. Terwijl zij het door haar zuchten neergegleden kleed op haar met overeind gerezen haren bedekte borsten bevestigt, is het of zij uit verlangen om uw hand te vatten aan haar rechterhand schijnbaar een doornenbed-gelofte doet ondergaan. Zij schudt haar lotusgelijke linkerhand waarvan de vingers stijf zijn ten gevolge van het gewicht van haar linkerwang : daar die hand rood gekleurd is door de stralen van de glans uit haar schommelende armband van robijn, is het of zij door het brandende liefdevuur geschroeid wordt. Als op haar gelaat de bladeren van de zich op haar oor bevindende kuvalaya verspreid worden door de wind uit haar waaier in de vorm van een lotusblad, dan ziet haar gelaat er uit alsof de bevende ogen wegvluchten uit vrees voor haar tranen die onophoudelijk neerstroomden. Daar zij elk ogenblik meer wegwijnt, is het niet alleen de (*schommelende*) geluksring, maar tevens haar

wankelend hart, die zij uit vrees dat zij zouden vallen gedurig weer met haar rijsgelijke hand tegenhoudt. Wanneer, stof van koud water sprenkelend, de rij van de handen van haar vriendinnen, een krans van speellotussen gelijk, op haar lichaam geplaatst wordt, dan geraakt zij hierdoor uitgeput. Zo draagt zij thans haar gordelband op haar voeten, (*steunt*) zij thans haar middel met haar brede heup, (*bedwingt*) zij thans haar hart door de hoop der vereniging, (*verblijft*) gij thans in haar hart, (*bekleedt*) thans een bedekking met lotusbladeren haar borst, (*verwijlt*) thans haar leven in haar keel, (*rust*) thans haar kaakbeen op haar lotusgelijke hand, (*weershoudt*) zij thans de val van haar tranen door een gesprek over u, (*siert*) thans een sandelstreep haar plaatgelijk voorhoofd, (*hangt*) thans haar haarvlecht over haar schouder.

Door verlangen om u te zien wenst zij dat haar hart mocht breken. Zij schaamt zich over haar leven als over een vergissing in naam. Een dierbare vriendin gelijk, raakt gedurig weer de bezwijming haar aan in haar gemoed. Als een gevolg doet het verlangen haar, die aan Kāma's macht onderworpen is, van het bloemenleger opstaan. Als een dienares dwingt de pijn haar, wier ledematen slap neerhangen, zich rond te bewegen. Nu eens toeft zij in een lianenpriëel, dat, doordat het door de wind heen en weer bewogen wordt, als het ware schijnt te sidderen ten gevolge van de vrees, dat zij een rijsje mocht afbreken om haar in haar liefdesverlangen tot waaier te strekken. Dan weer rust zij op een bed van sthalanalinī's, dat, doordat het bloemknoppen bezit met welgevormde kelken, als het ware añjali-holten gevormd heeft om af te wenden dat met lotusstengels armbanden zouden worden gemaakt. Nu eens houdt zij zich op in de tuin, waar de strikken in de vorm van de lianen door dicht-opeengedrongen scheuten overdekt zijn, als ten gevolge van de vrees dat zij zich mocht ophangen. Dan weer duikt zij neer in het water van de vijver van de lusthof : doordat de weerkaatsing daarin valt van haar ogen, die ietwat donkerrood zijn ten gevolge van haar onophoudelijk schreien, schijnt het in dit water alsof de kamala's onderduiken uit vrees tot een rustbed te worden uitgespreid. Wanneer zij uit het water is opgestaan begeeft zij zich naar de tamāla-laan. Daar rust zij een poos uit, terwijl zij door haar gelaat, met de ogen gesloten, op haar lianegelijke arm te laten rusten die op een tak steunend naar omhoog is uitgestrekt, de vrees wekt dat haar lichaam opgehangen is aan een krans van campaka-bladeren ; en daarop treedt zij de concertzaal binnen.

Van hier snelt zij als een pauwin, door de dartele dans, die bevalig is door de rhythmische tonen van de zachtklinkende tamboerijnen, in opwinding gebracht, naar het badvertrek dat stromen waters uitstort. Van daar weer nadert zij sidderende de oever van de kamala-vijver van het vrouwenverblijf, terwijl haar lichaam, — als was zij een kadamba-knop (*waarvan het hulsel openbreekt ten gevolge van een sproeiregen in de vorm van stromen van regen*), — ten gevolge van de sproeiregen, door dichte stromen waters veroorzaakt, met overeind gerezen haren bedekt is. Daar zij de kreten van de kalahamsa's van het paleis niet verdragen kan, verwijdert zij zich van daar, en terwijl zij op dat ogenblik de enkelringen aflegt, prijst zij haar uitgemergeldheid als had deze behendig vooruitgezien. De paren van cakravāka's van de vijvers van het paleis kwellen haar door hun gesnater, alsof zij boos waren wegens de lotusstengels die zij door het maken van armbanden had doen verwelken. De bijen van de lusthof prikkelen haar door hun gegons, alsof zij ontstemd waren wegens de menigte van bloemen die zij verplet had bij het dartelen op haar rustbed. De troepen van kokila's in de sahakāra's van de tuin maken haar onrustig door hun verward geroep, alsof zij vertoornd waren omdat de liederen die zij in haar hevig liefdesverlangen zong hun kreten overstemden. De spitse punten van de ketakī's van de tuin doen haar lijden, alsof zij haar doorpriemden omdat haar wangen, die bleek zijn ten gevolge van haar hartstocht, de luister van hun bladeren overtreffen. En bij dergelijke foltering, die het gevolg zijn van Kāma's wangedragingen, nadert de dag zijn einde.

En bij het opkomen van de maan, verlaat haar (*verdwijnt*) de standvastigheid, als was deze van duisternis. Haar hart treurt (*kwijnt*), als was het gemaakt van kamala's. Kāma vertoont zich (*ontluit*), als was hij gevormd uit kumuda's. Haar beide ogen storten tranen (*smelten*), als waren zij van maansteen. Haar zuchten vermeerderden (*wassen aan*), als waren zij van water van de zee. Haar wensen verspreiden zich (*scheiden*), als waren zij gemaakt van cakravāka's. Als een vrouw die door koude koorts gekweld is, spreidt zij over de maanschijf die op de vloer van edelsteen weerkaatst wordt haar beide handen uit, terwijl al haar vingers, die door siddering bewogen zijn, onrustig heen en weer bewegen, en geeft zodoende, zonder woorden, de gloed van de maan te kennen. Wanneer haar lippen trillen, is het of zij onder

Par. 239.
P en V p. 254,
12 ;
N p. 445, 2 ;
C 2, p. 20, 11 ;
Rdg p. 186, 20 ;
Nkr p. 17, 24.

het uiterlijk voorkomen van de stralen uit haar tanden de maanstralen uitdrijft die binnengedrongen waren in haar hart dat door Kāma's pijlen verbrijzeld is. Wanneer zij huivert, is het of zij onderrecht ontvangt in het beven van de kadālī-bladeren die haar tot waaier dienen. Als zij geeuwt, is het of zij de uitweg toont aan het leven dat haar in de keel gestegen is. Wanneer zij verlegen glimlacht wegens een vergissing in namen, dan is het of zij het stuifmeel uitspuwt van de bloemen die in de vorm van Kāma's pijlen in haar hart neergevallen zijn. Wanneer zij tranen stort, schijnt zij, wegens de stroom van een onafgebroken reeks van dikke tranen die zij doet vloeien, als weg te smelten. In de spiegels van maansteen, lijkt zij zich, onder de schijn van de menigvuldige weerkaatsingen die zich vertonen, als in honderd stukken te splijten. Op de bloemenlegers schijnt zij als in rook te vergaan, doordat zij bedekt is met zwermen van bijen die begerig naar haar geur naar haar toe gekomen zijn. Op de rustbedden van vlekkeloze kamala's schijnt zij, roodgekleurd als zij is door hopen meeldraden en stuifmeel, als in brand te staan. Wanneer zij middelen aanwendt tegen het zweten, schijnt zij, daar zij witgekleurd is door het stof van helderwit kamferpoeder, als tot as te verworden. Ik weet niet of het is door naïefheid of door dartel spel of door verbijstering, dat telkens wanneer de trommels bij het concert weerklinken zij de bek stopt van de pauwen van smaragdedelsteen van het badvertrek, dit uit vrees voor hun kekā-geroep. Dat zij elke avond met een draad in de vorm van een lotusstengel de paren van cakravāka's verbindt, die op de beschilderde muren getekend staan, bevreesd als zij is dat zij zouden gescheiden worden. Dat zij, wanneer het denkbeeldig minnespel aanvangt, de lampen van edelsteen uitslaat met de utpala's van haar hoofdkrans. Dat zij in haar minnebrieven herkenningstekens neerschrijft met het oog op denkbeeldige ontmoetingen. Dat wanneer zij minneboden uitstuurt, zij haar als boodschap geeft verwijten wegens beledingen die zich in haar dromen hebben voorgedaan.

Meer nog. Tegelijk met de zuidenwind grijpt verbijstering haar aan, als was deze sandelgeur (*die over haar komt*). Tegelijk met de nacht overvalt haar de vrees, wakker te zullen blijven, als was deze de vloek der cakravāka's (*die haar treft*). Tegelijk met het gekir van de duiven op de tinnen herleven haar smarten, als waren deze echo's (*die opklinken*). Tegelijk met de geur van de bloemen

Par. 240.
P en V p. 255.
10 ;
N p. 446, 8 ;
C 2. p. 21, 16 ;
Rdg p. 186, 20 ;
Nkr p. 18, 29.

van de lusthof besluipt doodsverlangen haar, als was het een bij (*die tot haar nadert*). En zo beeft zij, die op lotusbladeren neerligt, als een waterdruppel (*die aan een lotusblad hangt*). Evenals een weerkaatsing, ziet men haar op stenen van kristal, in het water, op spiegels van edelsteen en op vloeren ingelegd met edelstenen. Evenals een lotus, kwijnt zij weg (*verwelkt zij*) door de aanraking van de maanstralen. Evenals een reiger (*leeft door het nemen van voedsel in de vorm van sappige lotusstengels*), blijft zij in leven door het contact met halssnoeren in de vorm van vochtige lotusstengels. Evenals de herfst (*zich vertoont met een wind, die aangenaam is ten gevolge van de aanraking van kumuda's, kuvalaya's en kamala's, en met de bāṇa-boom in bloei*), vertoont zij zich voorzien van een geur die aangenaam is ten gevolge van de aanraking van kumuda's, kuvalaya's en kamala's, en door Kāma bezeten. Evenals het maanlichaam, brengt zij de nacht door al rondzwerende (*zich rondbewegende*), terwijl haar rijsgelijke voeten (*stralen*) struikelen over de bedden van kamala's. Evenals een bed van kumuda's (*door de maanstralen gewekt wordt, en de dag doorbrengt in een onechte slaap*), houden de maanstralen haar wakker, en brengt zij de dag door in een onechte slaap.

Par. 241.
P en V p. 255.
21 ;
N p. 447, 4 ;
C 2, p. 22, 6 ;
Rdg p. 186, 20 ;
Nkr p. 19, 12.

Evenals bij Viṣṇu's speels rusten in het water (*Śeṣa langzaam ademhaalt, en Viṣṇu de ogen gesloten houdt*), verdiept zij zich over iets in gedachten, terwijl zij nog slechts langzaam ademt en de ogen gesloten houdt. Evenals een bergstroom van het Malaya-gebergte, valt zij neer op stenen die met scheuten van sappige sandel gemerkt zijn. Evenals een kunda-bloemknop (*hangend aan een met dauw bevochtigd rijsje, gekweld wordt door de wind uit het bos*), rust zij op rijsjes die met sneeuw bevochtigd zijn en wordt zij door de wind uit het bos gekweld. Evenals een slang (*na zich wegens de ondraaglijke hitte om een sandelboom te hebben gekruld, bezwijmt door het verward geroep van een troep pauwen*), houdt zij wegens de ondraaglijke hitte sandelhout omkneld, en bezwijmt door het verward geroep van een troep pauwen. Evenals een antilope (*een bos dat door leeuwen bezocht wordt vermijdt*), vermijdt zij het kesari-bos. Evenals voor Kāma's boog, (*die liefelijk is wegens pijlen, uit bloemen vervaardigd*), zo schrikt zij voor de lusthof die aangenaam is wegens de bijen die zich aan de bloemen hebben vastgeklampt. Evenals Sitā (*beefde voor de bloeddrinkende rākṣasa's*), beeft zij voor de gele en rode

campaka's en aśoka's. En evenals Uṣā, is zij zelfs door een vereniging in droom bevredigd. Evenals de luister van de zomer (*met de dag afneemt*), mergelt zij uit van dag tot dag. Kortom, haar ledematen (*zijn geheel uitgeleerd*) door het door Kāma veroorzaakte lijden; de zaken dienend tot instandhouding van haar leven (*zijn geheel uitgeput*) door de dagen; de lotusstengels van de kamalavijvers van het paleis (*zijn geheel opgebruikt*) door het vervaardigen van armbanden; de woorden van haar vriendinnen (*zijn geheel uitgeput*) door de raadgevingen; de bloemen van de lusthof (*zijn geheel verdwenen*) door het bereiden van rustbedden; Kāma's pijlen (*zijn geheel opgeraakt*) doordat zij onophoudelijk worden afgeschoten. Wat hoeft er meer gezegd? Thans dragen al haar vriendinnen uw naam; al haar geheimen hebben betrekking op u; al haar bijeenkomsten zoeken naar het middel om u terug te brengen; al haar vragen zijn gericht op het vernemen van tijding over u; over uw wedervaren praat haar gevolg; al haar ontspanningen bestaan in gesprekken over u; slechts op uw beeltenis beoefent zij de schilderkunst; de heilzangen van de barden zijn vol verwijten tot u; haar dromen zijn overbodig wegens uw aanblik; haar wartaal, die het gevolg is van de gloed van haar liefdekoorts, is vol scherts over u; uw naam uit te spreken alleen maakt het mogelijk haar uit de felle aanvallen van bewusteloosheid te doen ontwaken. »

Een bezwijming overviel Candrāpīḍa en weerhield Keyūraaka in zijn verhaal: als was aan deze [de bezwijming], doordat Cāndrapīḍa de ogen sloot, een teken gegeven: « Genoege! Ik kan niet langer toeluisteren! », en als had het door het horen van Kādambarī's kwellingen veroorzaakte lijden van Candrāpīḍa haar deernis opgewekt. De beschrijving van Kādambarī's toestand evenwel werd niet voltooid.

Par. 242.
P en V p. 256.
16;
N p. 448, 8;
C 2, p. 23, 8;
Rdg p. 186, 20;
Nkr p. 20, 8.

En terwijl hij aldus, met ogen die gesloten waren wegens de bezwijming, alleen aan Kādambarī scheen te denken, brachten Keyūraaka die haastig Candrāpīḍa's lichaam opgevangen had, en Patralekhā die een waaier had gegrepen, en het Lot dat gereed is voor hetgeen aan elkeen staat te ondergaan, Candrāpīḍa tot het bewustzijn terug. En de keel door tranen versperd, met stokkende woorden, antwoordde Candrāpīḍa met moeite aan Keyūraaka die, wegens het vergrijp van de smart die hij had opgewekt, als bevreesd, als beschaamd, als verward, daar onbeweeglijk stond:

Par. 243.
P en V p. 256.
20;
N p. 449, 1;
C 2, p. 23, 12;
Rdg p. 186, 23;
Nkr p. 20, 15.

« Keyūrika, hoe prinses Kādambarī, toen zij dacht dat, uiterst ongevoelig van hart als ik was, ik voor haar geen liefde had opgevat, hoe zij toen de gedachte aan de mogelijkheid van mijn terugkeer heeft laten varen, en u om die reden niet bevolen heeft tot mij te komen, — en hoe Mahāsveta u geen boodschap gegeven heeft, daar zij haar genegenheid jegens mij opgaf, en hoe ook Madalekhā door uw mond tot mij geen verwijten heeft gericht, — dit alles heeft Patralekhā mij verhaald.

Prinses Kādambarī houdt geen rekening met zich zelf, en dit door haar adel, haar edelmoedigheid, haar zieleadel, haar gelijkheid van karakter, door haar oprechtheid en door de uiterste fijngevoeligheid van haar karakter. In de macht van de onbezielde steen, die candrakānta heet, ligt het enkel, vloeibaar te worden door het licht van het maanlichaam (*verliefd te worden door de aanblik van haar, wier lichaam is als de maan*), maar niet, haar stralen naar zich toe te trekken (*haar hand te grijpen*). En ofschoon de bij heftig de vleugels beweegt (*ofschoon vurig liefhebbend*), toch ligt in haar macht alleen te naderen; bij het honingpuren evenwel, overheerst het ontluiken (*het zich vertonen van liefde*) dat afhankelijk is van de bloemknop. Het bed van kumuda's, dat uitgeput is door de hitte van de dag, het dient het hoofd op te richten; doch alleen de nacht, die aangenaam is door het maanlicht, doet het ontluiken. Zelfs indien het inwendig sap in overvloed aanwezig is (*zelfs indien de liefde zeer sterk is*), wat kan de boom verrichten tot het vertonen van rode scheuten (*tot het vertonen van liefde en hartstocht*), zonder in het bezit te zijn van de luister der lentemaand (*zonder de omarming van haar die is als de luister der lentemaand*)?

Het is prinses Kādambarī's eigen bevel dat in deze zaak misdaan heeft, doordat het, meedogenloos als het was, zich niet tot mij gericht heeft, — tot mij, haar slaaf, die vóór haar stond, wachtend op slechts een licht bewegen van haar lip, — en acht geslagen heeft, niet op de levensgevaarlijke toestand van de prinses, maar op de schaamte, de schaamte die het geluk belemmert, die alleen hierin bedreven is, ongeluk te verschaffen, en die geen acht slaat op het lijden van andermans hart. Of liever, wat voor een verbijstering was dit én van het gevolg én van de prinses, dat zij niet, zelfs tegen haar zin in, met geweld er toe gedwongen is geworden te handelen? Schaamte waarvoor was dit ten opzichte van een slaaf die aan haar voet gekluisterd is, of eerbied waarvoor, of met het oog op welke omstandigheden was het, of wat voor een

wantrouwen was dit, dat zij die teer is als een śirīṣa-bloem, zich aldus aan deze uiterst smartelijke kwelling onderwierp, en dat mijn wens onbevredigd bleef? Of liever, de zucht om te verbergen is aan de vrouwen aangeboren, en in het bijzonder aan de jonge meisjes, die zich nog niet volledig van het kind-zijn hebben ontdaan, en bij wie de liefde nog sluimert en nog niet ontwikkeld is. Toegegeven dat de prinses niet bij machte was zelf zich van haar schaamte voor mij te bevrijden, — Madalekhā echter is haar tweede hart. Waarom heeft deze lijdzaam aangezien dat het lichaam der prinses door den bozen Kāma aldus gefolterd werd, — door Kāma, den ongrijpbaren dief, dien zelfs asceten met onaantastbare schat van ascese niet beletten hun hart te roven; den onverdrijfbaaren cāṇḍāla, wiens aanraking zelfs de zuiveren niet kunnen vermijden; het onblusbare brandstapel-vuur, dat eindeloze duizendtallen van levende wezens tot as verteerd heeft; die onlichamelijke ziekte, die alle kwalen in zich bevat (*die op al de kwadesappen berust*); dien jager met pijlen, die de lichaamsschoonheid wegneemt (*die de dieren treft*); dien onechten boogdrager, die dodelijk treft; die ontijdige dood, die in staat is terstond het leven te ontnemen; Kāma, die aanvat zonder te letten op de geschikt- of ongeschiktheid van het voorwerp, die bevredigd is door de schade die aan anderen wordt aangebracht; Kāma, die in het hart woont, die op zijn vijand vertrouwt, die uit zich zelf ontstaat? Waarom heeft zij het mij niet heimelijk bekend gemaakt, toen ik mij nog op Hemakūṭa ophield? Wat kan ik thans doen, zelfs nu ik het vernomen heb, aangezien de reis slechts op verschillende dagen achtereen kan worden afgelegd? Het lichaam van de prinses verdraagt ook zelfs niet de val van een bloem van een liane die door de zuidenwind gegrepen is! Zelfs harten die hard zijn als diamant verdragen Kāma's pijlen met moeite! Wat ook slechts in één oogwenk gebeuren kan, weet niemand!

En waarschijnlijk is ook de prinses zelfs verplicht, dit alles te ondergaan. En zoals ik zie dat de onderneming van dezen verwenschten Schepper, die zich er op toelegt, alleen ongeluk te verschaffen, die ervaren is in de kunst, te verenigen wat moeilijk kan verenigd worden, die het eerste het beste onderneemt en die vertoornd is zonder reden, — zoals ik zie dat deze onderneming heel en al onzeker is, zoo komt het mij voor dat hij geenszins hierbij blijven zal. Was het anders, welk verband zou er dan zijn tussen het feit dat ik door de nutteloze achtervolging van dat Kinnara-paar een

bovenaards oord heb bereikt, en dit, dat ik aldaar, dorstig als ik was, Acchoda heb aanschouwd ? Tussen het feit dat ik, toen ik aan de oever daarvan uitrustte, de klank van een meer dan menselijk gezang heb vernomen, en dit, dat ik, toen ik door begeerte om die klank te kennen genaderd was, Mahāśvetā heb gezien ? Tussen het feit dat door uw aankomst aldaar met Taralikā, aan mij een gelegenheid zich heeft voorgedaan om te vertrekken, en dit, dat ik mij met Mahāśvetā naar Hemakūṭa heb begeven ? Tussen het feit dat ik aldaar het gelaat der prinses heb aanschouwd, en het feit dat de prinses in liefde voor mij ontvlamd is, en dit, dat nog vóór mijn wens vervuld was, vaders onschendbaar bevel, terug te keren, mij heeft bereikt ? Die vervloekte Schepper, die misdadige, die ervaren is in de taak die hem krachtens onze verdienstelijke en onverdienstelijke daden is opgelegd, heeft ons dus, na ons zeer hoog te hebben verheven, terneergeworpen ! Niettemin zullen wij ons inspannen om aan het verlangen der prinses te voldoen ! »

Par. 244.
P en V p. 259,
2 ;
N p. 452, 4 ;
C 2, p. 26, 11 ;
Rdg p. 187, 6 ;
Nkr p. 22, 34.

Terwijl Candrāpīḍa nog aldus sprak hield de zon haar stralen in, stralen waarvan de glans donkerrood was als vonken van gloeiend vloeibaar goud, en die Śiva's ronde haarkuif geleken, die naar alle richtingen is uitgespreid, — als was zij door medelijden bewogen, denkende : « Aangezien hij door dit wedervaren van Kādambarī alleen reeds zeer gepijnigd (*geschroeid*) wordt, waarom zou ik hem door mijn schittering nog meer pijnigen (*schroeien*) » ? En naarmate de zon onderging, vlood ook de dag, terwijl hij de stukken van rode zonneshijn, die naar gelang van hun hoogte aan de toppen van de bomen hingen, met zich meetrok. En als het ware door het medelijden dat in haar ontstaan was, spreidde ook de avondschemering stilaan haar dichte roodheid, als was deze een doek dat met water bevochtigd was, over Candrāpīḍa uit. En de komst van de nacht, als was deze een vertrouwd persoon die wenste dat op die manier niemand Candrāpīḍa, die door geestesafwezigheid getroffen was, zien mocht, — deze deed een lijn van duisternis zich openspreiden welke als indigoplanten om Candrāpīḍa rondom neerhing. En doordat zij de verschroeiende gloed niet konden verdragen, sloten zich de kamala's, schijnbaar omdat zij vreesden dat men een rustbed zou bereiden. En de kumuda's, die zeer fris (*zeer liefdevol*) waren doordat zij van nature blank (*rein*) waren, deze gingen in wedijver open, als met het doel een rustbed te vormen. En voortdurend weer lieten de cakravāka's, die gepij-

nigd waren door van hun gezellinnen gescheiden te zijn, hel en klaaglijk luide hun kreten opklinken, als was het om Candrāpīḍa aan te raden zich tot Kādambarī te begeven. En de verheven maan, het enige zonnescerm van al de werelden, de zilveren kruik van amṛta, het sandelmerk van het gelaat van de vrouw die is de oostkim, het grote meer van de lichaamsglans van de luister des hemels, die alle mensen verblijdt, — de maan besteede de berg van de opgang, als wilde zij Candrāpīḍa aanraken, om hem op te beuren, met haar stralen (*handen*) die met amṛta bevochtigd waren, en hem besprenkelden met water in de vorm van het maanlicht.

Toen de voornacht geheel gevallen was, strekte Candrāpīḍa zijn leden uit op een maansteen in de bovengenoemde lievelingstuin, — een maansteen die aangenaam was wegens het uitbreken van de helderwitte waterdruppels die hij door de aanraking van het maanlicht liet verschijnen, — en sprak tot Keyūraka die genaderd was om zijn voeten te wrijven : « Keyūraka, wat dunkt u ? Zal prinses Kādambarī tot aan onze komst in leven blijven ? Zal Madalekhā er in slagen haar afleiding te bezorgen ? Zal Mahāśvetā terugkeren om haar op te beuren ? Zal zij, die door haar bekendheid met mij in verdriet is gestort, haar beider verzoek, voor het instandhouden van haar lichaam te zorgen, aannemen ? Zal ik haar gelaat terugzien, met zijn glimlachende mondhoekranden, met zijn beweeglijke oogappels, met zijn ogen die langwerpig zijn als die van een opgeschrikt antilopekalf ? »

Keyūraka nu sprak : « Hoogheid, houd U sterk, en doe een poging om te vertrekken ! Sla geen acht op de vriendinnen of op de lieden van haar gevolg die Kādambarī omringen ! Want alléén de wens om U te zien is het die haar belet van naar believen zij het ook slechts de ogen te sluiten. Alléén de hoop, met U te worden verenigd, ondersteunt haar hart. De zuchten alléén houden hun aandacht gericht op (*verblijven in*) haar mond. Het overeind-rijzen der haren alléén verlaat haar lichaam geen ogenblik. De tranen alléén bevinden zich dag en nacht binnen haar gezichtskring. De slapeloosheid alléén houdt ook 's nachts de blik op haar gevestigd. De onbehaaglijkheid alléén verdraagt niet dat zij zich alleen bevindt. Het leven alléén wijkt niet uit zijn stelling in (*aan*) haar keel.

Aldus sprak Keyūraka, toen Candrāpīḍa hem beval op te houden, en zich verdiepte in gedachten over zijn vertrek : « Allereerst,

Par. 245.
P en V p. 260,
3 ;
N p. 453, 10 ;
C 2, p. 27, 18 ;
Rdg p. 187, 9 ;
Nkr p. 23, 38.

Par. 246.
P en V p. 260,
10 ;

N p. 454, 4 ;
C 2, p. 28, 4 ;
Rdg p. 187, 10 ;
Nkr p. 24, 9.

indien ik vertrek zonder afscheid te nemen, zonder vader en moeder te voet te vallen, zonder door hen te zijn gekust op het hoofd, zonder hun zegenwens te hebben ontvangen, plotseling, zonder dat mij door hen verlof is gegeven, — indien ik aldus vertrek en heenga, hoe zou ik dan, ofschoon weggegaan, gelukkig zijn ? Welk heil zou mij geschieden ? Of hoe zou ik succes bekomen ? Of welk een rust zou mijn hart genieten ? Of liever, deze kommer die mij in de toekomst bedreigt thans ter zijde gelaten, — hoe zou ik ook maar kunnen vertrekken en heengaan ? Mijn vader heeft de last van de regering van zijn eigen arm afgenomen en op mij alleen overgedragen : afgenomen van zijn eigen arm, die de grote brug is voor het oversteken van de moeilijk over te steken zee die de oorlog is, de wensboom die de vervulling schenkt van succesvolle wensen, de grendel van de deur die een uitweg verschaft aan de roem die hij door zegepraal op zijn vijanden verworven heeft, de zuil die tot steun dient van het gebouw in de vorm van al de werelden. Treed ik zonder voorafgaande verwittiging ook maar één stap naar buiten, dan zullen zonder twijfel de vorsten mij volgen, hoe afgemat en hoe hongerig zij ook zijn, en dit zonder dralen, tot aan de zee van uit de acht hemelrichtingen. Dit, terwijl zij de aardbodem doen daveren door het voorwaarts rukken van talloze olifanten, paarden en wagens ; terwijl zij de stralen van de zon verstoren door een woud van wapperende vaandels ; terwijl zij wegens de schaduw van de blanke ronde zonneschermen die boven hen gedragen worden, het contact met de dag beletten ; terwijl zij wegens het voortdurend opstijgen van dicht stof de hopen van de aarde vullen ; terwijl zij voorafgegaan worden door snelle paarden, en als achterhoede hebben een leger bestaande uit dicht-aaneengesloten olifanten. Laat ik de vorsten die geheel aan mijn dienst gewijd zijn, nog ter zijde ; na het geluk dat zij genoten hebben, zullen, denk ik, ook de onderdanen uit liefde voor mijn vader hun zoon en echtgenoot verlaten en zich bij mij aansluiten.

Wat meer is, welk ander is er, ook voor mijn vader, op wien hij zijn liefde voor mij kan overdragen, en na mijn heengaan, door mijn wangedrag in toorn ontstoken, zich sterk houden denkende : « Dat hij ga ! Wat doet het er toe of hij gaat of niet gaat ? » En van welk ander het gelaat aanschouwend zal mijn moeder gelukkig zijn in haar hart, en zal zij mijn vader niet ontrusten met weeklachten opdat men haar zoon terug zou brengen ? En als mijn vader mij achtervolgt, dan zal de aarde zelf, die door achttien wereld-

delen omkranst is, mij achtervolgen. Waar zal ik dan heengaan ? Waar verblijven ? Waar rusten ? Waarheen mij begeven ? Waar voedsel nemen ? Waarheen zal ik ontvluchten ? Waar zal ik mij beschermen ? En als men mij daar bereikt, hoe zal ik dan mijn gelaat kunnen vertonen ? En als ik ondervraagd word, welk antwoord zal ik geven ? Zelfs indien ik ten gevolge van een beschikking van het Lot op de een of andere wijze er in slaag te ontsnappen, wat zal ik, ongelukkige, dan nog hebben verricht, ik, die mijn vader dien ik niet mag doen lijden aldus in het allergrootste lijden, en mijn moeder die door mijn vaders genade nooit ongeluk heeft gezien, in de oceaan van de smart over mijn heengaan zal hebben gestort ? Trouwens het leger, dat uitgeput is door een dagenlang verblijf in de vreemde, is nog altijd niet aangekomen. Door een andere schikking zou het pas halfweg reeds moeten terugkeren en wederom oprukken.

Gesteld dat ik vader en moeder inlicht, en dat het is, nadat mij door hen verlof is gegeven, door een schikking, dat ik heenga, — dan nog, wat zal ik zeggen ? Zal ik zeggen : « De dochter van de koning der Gandharva's, Kādambarī, is ongelukkig door haar liefde voor mij, om mijnentwille wordt zij door Kāma gefolterd, en zij verkeert in het ongeluk ! » ? Of zal ik zeggen : « Hevig is mijn hartstocht voor haar ; zonder haar kan ik niet in het leven blijven ! » ? Zal ik zeggen : « Mahāśvetā, zij die de oorzaak is van de levenssteun van ons beiden, Kādambarī en mij, heeft mij een boodschap gezonden opdat ik Kādambarī en mij, heeft mij een boodschap gezonden opdat ik Kādambarī zou huwen ! » ? Of zal ik zeggen : « Keyūra hier, die haar lijden niet kon verdragen, is door verknochtheid aan haar hierheen gekomen om mij terug te voeren ! » ? En geen ander voorwendsel, welk ook, kan ik aanwenden om opnieuw te vertrekken. Nu pas ben ik, na meer dan drie jaren, teruggekeerd na de aarde te hebben veroverd ; zelfs is mijn leger nog steeds niet aangekomen. En hoe zal ik mij vrijmaken, zonder een reden tot vertrekken aan te duiden ? Of hoe zouden vader of moeder mij laten gaan ?

Daarom, wat kan ik in deze zaak die door een vriend moet tot stand gebracht worden, ik ongelukkige, alléén verrichten ? Zelfs Vaiśampāyana bevindt zich niet aan mijn zijde ! Wien zal ik ondervragen ? Met wien zal ik overleggen ? Wie zal mij raad geven ? Welk ander kan mij een besluit doen nemen ? Welk ander is er, wiens verstand kan onderscheiden ? Welk ander, naar wiens kennis het past te horen ? Welk ander weet er het woord te voe-

ren ? Welk ander bezit voor mij een bijzondere genegenheid ? Met welk ander ben ik één in het ongeluk ? Welk ander is ongelukkig indien ik ongelukkig, en gelukkig, indien ik gelukkig ben ? Welk ander is waardig dat ik hem mijn geheimen toevertrouw ? Op welk ander kan ik de last van mijn taak overdragen en dan gerust zijn in mijn hart ? Welk ander maakt zich over mijn aangelegenheid bezorgd ? Welk ander vermag het mij, na mij te hebben vermaand, terug tot vader en moeder te leiden, wanneer ik die zou hebben vertoornd ? »

Terwijl hij nog aldus dacht, ging de nacht voorbij, hoe lang deze wegens Candrāpīḍa's smart ook duurde. En bij de dage-raad reeds vernam Candrāpīḍa de mare dat het leger tot Daśapura genaderd was. En toen hij dit gehoord had, dacht hij, opgebeurd van harte : « Wat ben ik gelukkig ! Hoezeer begunstigt de verheven Schepper mij, dat Vaiśampāyana, mijn tweede hart, aangekomen is, pas nadat ik aan hem gedacht had ! » — En toen hij, die door grote blijdschap aangegrepen was, Keyūraaka zag binnentreden, sprak hij tot hem, die zich reeds op een afstand had neergebogen : « Keyūraaka, weet dat de verwezenlijking thans in mijn hand ligt ! Vaiśampāyana is aangekomen ! »

Toen hij dit gehoord had, sprak Keyūraaka, terwijl zijn geest afwezig was door de bezorgdheid welke het uitstellen van het vertrek had opgewekt : « Wat een geluk ! Een grote gerustheid des harten is voor Uwe Hoogheid tot stand gekomen ! » — Terwijl hij deze woorden uitsprak, kwam hij nader, ging in de nabijheid zitten, en zette gedurende een poos het gesprek over Vaiśampāyana's terugkeer voort. Daarna sprak hij tot Candrāpīḍa, nadat deze met een teken al het gevolg had doen heengaan : « Hoogheid, evenals de bliksem die overal in het rond flikkert de gezwollenheid van de donderwolken aankondigt ; evenals de wolkenrij, waarin duisternis is ontstaan, het naderen van de regen ; evenals het oosten, als het een bleke kleur vertoont, de opgang van de maan ; evenals de komst van de zuidenwind, die met geur beladen is, het naderen van de lentemaand ; evenals de luister van de lentemaand, wanneer Kāma machtig is, het uitlopen van de scheuten ; evenals het uitkomen van de scheuten die roodheid vertonen, het uitkomen van de bloemen ; evenals de tros van ontloken kāśa-bloemen het begin van de herfst, — evenzo kondigt deze gesteldheid alleen

Par. 247.

P en V p. 262, 12 ;

N p. 457, 6 ;

C 2, p. 30, 19 ;

Rdg p. 187, 16 ;

Nkr p. 26, 16.

Par. 248.

P en V p. 262, 19 ;

N p. 457, 12 ;

C 2, p. 31, 6 ;

Rdg p. 187, 20 ;

Nkr p. 26, 27.

reeds buiten twijfel het vertrek van Uwe Hoogheid aan. En Uwe Hoogheid zal de prinses zeker bekomen. Wie heeft ooit de maan gezien, beroofd van het maanlicht? Of een kamala-vijver zonder lotusplant? Of een deel van een tuin, van slingerplanten verstoken? En zonder het bezit van trossen van sahakāra-bloemen bezit ook de bloemenmaand, ofschoon zij aan alle lieden aangenaam is, haar schoonheid niet; noch ook het gelaat van den aanvoerder van een olifantkudde, zo niet de luister van een spoor van bronstvocht er zich op vertoont. Evenwel is het zeker, dat totdat Vaiśampāyana aankomt, en terwijl Uwe Hoogheid met hem overlegt over de regeling van het vertrek, tijdverlies zich zal voordoen. En ik heb reeds medegedeeld hoe de lichaamstoestand der prinses van dien aard is dat hij geen tijdsverloop verdraagt. De hoop is het die alle lieden sterkt, — maar het hart der prinses dat tot nu toe van de hoop, Uwe Hoogheid terug te zien, is beroofd gebleven, op welke vertroosting moet het steunen? Door mijn tijding te vernemen zal zij denken: « Het heeft belang voor mij, te blijven leven. En ofschoon ik lijden moet doorstaan, toch houd ik mijn leven in stand! » — Daarom bid ik U: Uwe Hoogheid is met zijn geest reeds vooruit vertrokken, ook met het lichaam gaat U onverwijld afreizen. Wat moet ik, terwijl ik hier toef, nog volbrengen? Daarom wenst mijn hart, dat verwend is ten gevolge van de genade Uwer genegenheid, dat ten einde het feest van de terugkeer van Uwe Hoogheid te gaan aankondigen, mij genadig verlof tot heengaan zou worden geschonken! »

Toen Keyūraaka aldus gesproken had, antwoordde Candrāpīḍa, nadat hij hem door een blik die wijd-open was ten gevolge van zijn inwendige voldoening, — een krans van trossen van ontloken nilotpala's, als het ware, — zijn gunst had laten blijken: « Wat zal ik zeggen? Welk ander bezit een dergelijke wilssterkte, die niet verdraagt dat ik lijd, en die geen acht slaat op de krachten van zijn eigen lichaam? Welk ander bezit een dergelijke kennis van plaats en tijd? Welk ander is mij zo ongeveinsd toegenegen? Wél gedacht dus! Vertrek van hier om het leven van de prinses te ondersteunen! En dat, om geloof te wekken in mijn terugkeer, ook Pattralekhā zich met u vooruit tot de voet der prinses begeve. Ook op haar heeft de prinses haar gunst gevestigd; en ik denk dat, als zij ook haar ziet, zij ongetwijfeld enigermate zal gesterkt zijn. Zij ook, trouwens, bemint de prinses en is aan haar verknocht. »

Par. 249.
P en V p. 263.
19;
N p. 459. 4;
C 2. p. 32. 13;
Rāg p. 187. 30;
Nkr p. 27. 27.

Aldus sprak Candrāpīḍa, en vroeg aan Pattralekḥā die achter hem neergezeten was of het zo was of niet. Deze nu boog het hoofd een weinig neer en verzocht dat Zijne Hoogheid de woorden van Haar bevel zou uitspreken. En toen Pattralekḥā het besluit genomen had te vertrekken, gaf Candrāpīḍa aan de deurwachtster bevel, Meghanāda te ontbieden. En onmiddellijk na dit bevel kwam Meghanāda aan, en boog zich op een afstand neer; Candrāpīḍa zelf riep hem, die op het bevel wachtte, tot zich, en beval hem minzaam: « Meghanāda, neem Pattralekḥā mee en vertrek met Keyūraka vooruit tot de plaats, waar ik u vroeger achtergelaten heb om Pattralekḥā terug te brengen. Ik van mijn kant zal onmiddellijk na u te paard aankomen, nadat ik Vaiśampāyana zal hebben gezien! »

Aldus beval Candrāpīḍa; met de woorden: « Zoals Uwe Hoogheid beveelt! » volbracht Meghanāda zijn huldebetuiging, en verwijderde zich met het oog op de regeling van de snelle tocht. « Hoogheid, waartoe nog langer talmen? » sprak Keyūraka, en onmiddellijk nadat Meghanāda weggegaan was stond hij op om zijn afscheidsbuiging te maken. Candrāpīḍa riep hem vol genegenheid tot zich, blikte hem met betraande blik herhaalde malen aan, en nadat hij hem met armen waarop de haren overeind gerezen waren omhelsd had, nam hij van zijn oor een oorsieraad, dat prachtig was door verschillende kleuren — een boodschap, als het ware, (*die aangenaam was door de verschillende woorden*), — en bevestigde dit aan Keyūraka's oor. Daarna sprak hij tot hem, terwijl ten gevolge van de tranen die in zijn keel opwelden zijn woorden door gestamel werden belemmerd: « Keyūraka, gij hebt mij geen boodschap gebracht van de prinses. Daarom, welke nieuwe boodschap die haar waardig is, zal ik door uw bemiddeling tot antwoord geven? Wil aan de prinses zeggen.... Evenwel, waarom zou ik u kwellen door u de last van een valse schaamte te doen dragen? Pattralekḥā begeeft zich toch tot de voet der prinses; zij zal haar toespreken! » — Bij deze woorden keerde Candrāpīḍa zich minzaam naar Pattralekḥā toe. Deze was in de haar plotseling overvallen smart, van Candrāpīḍa gescheiden te zijn, niet in staat de drang van haar tranen te onderdrukken, en dit hoezeer zij zich, uit vrees dat het een slecht voorteken zou zijn, daartoe ook inspande; zij liet haar ogen, die vol tranen stonden en die uitdrukkingloos waren doordat zij geen richtpunt hadden, rondwaren, en stond op het punt Candrāpīḍa te voet te

vallen. En de handen tot een añjali gevouwen sprak Candrāpīḍa tot haar :

« Patralekhā, buig vóór prinses Kādambarī met mijn hoofd waarop mijn handen tot een añjali samengevouwen zijn, en richt tot haar deze bede : « Iemand, — boven aan de lijst der schurken dient hij te worden geschreven, — die heengegaan is zonder de prinses, welke hem ten gevolge van de liefderijkheid van haar karakter reeds bij de eerste aanblik bovenmatige gunst had betoond, ook maar met een buiging te vereren, en die aldus alle deugden met ondeugden heeft verwisseld : die verstand heeft verwisseld met stompzinnigheid, kennis met dwaasheid, standvastigheid met wankelmoedigheid, liefderijkheid met ruwheid, eerbied met oneerbiedigheid, minzaamheid met barsheid, weekhartigheid met wreedheid, onschokbaarheid met wispelturigheid, meedogendheid met hardvochtigheid, oprechtheid met bedrog, het waarheid spreken met het vormen van geveinsde woorden, hechte aanhanke-lijkheid met misprijzen, lieftalligheid met listigheid, schaamte met driestheid, grootmoedigheid met laagheid, onkreukbaarheid met bekrompenheid, bescheidenheid met hoogmoed, dankbaarheid met ondankbaarheid, voortreffelijkheid met verdorvenheid, — hoe kan die man, steunend op een andere deugd, haar verzoeken hem opnieuw bij zich te ontvangen ? En op grond van welke andere deugd zou Uwe Hoogheid hem aannemen ? Is het omdat ik het hart van Uwe Hoogheid niet bedrogen heb door een geveinsde toewijding te laten blijken ? Is het omdat ik niet heengegaan ben na Uw hart te hebben geroofd, dat van nature teder is ? Is het omdat ik, meedogenloze die ik ben, deze levensgevaarlijke toestand niet heb veronachtzaamd ? Is het omdat ik daarvan niet de oorzaak ben ? Of omdat ik, ofschoon schuldig aan al deze fouten, Uw voeten genadig gestemd heb door mijn onderdanigheid ?

Het zijn dan ook alleen de deugden van Uwe Hoogheid die mij, hoezeer ik ook zelf van deugden verstoken ben, steun bieden. Deze onschuld zelf is het die, teder (*vochtig*) als zij van nature is, mij, die door het liefdevuur geschroeid word, beschermt, hoe ver ik mij ook bevind. Het is Uw liefderijkheid die mij gedurig weer tot U roept. Uw getrouwheid in zake beloften leidt mij tot U. Uw voorkomendheid brengt mij nader. Uw genegenheid neemt mij aan. Uw teerhartigheid richt tot mij, die U te voet val, geen verwijten. Uw grootmoedigheid doet mij opstaan en bewijst mij eer. Uw min-

Par. 250.
P en V p. 265,
1 ;
N p. 461, 2 ;
C 2, p. 34, 7 ;
Rdg p. 188, 3 ;
Nkr p. 28, 37.

zaamheid spreekt mij toe. Uw edelmoedigheid schenkt mij plaats in Uw hart. En dat ik, zelfs na op die manier te zijn heengegaan, schaamteloos als ik ben in mijn hart, de vermetelheid heb aangevat mijn gelaat opnieuw te vertonen, — ook wat dit betreft zijn de oorzaak de uit een goede aard voortkomende gunsten zelf van Uwe Hoogheid. Want door hun reinheid, door hun verhevenheid; door hun gelijktijdigheid, zijn die gunsten het die mij alle handelingen doen verrichten, na in mij, ofschoon ik die niet langer dan een ogenblik ervaren heb, de hoop te hebben gewekt dat gij in het leven zult blijven. Zij doen mij gedenken dat ik mij aan de dienst van Uwe Hoogheid moet wijden. Zij zetten mij er toe aan, Uw voeten te dienen. Zij leren mij bekwaamheid in de dienst. Zij onderrichten mij in de middelen om U genadig te stemmen. Herhaaldelijk gebieden zij vleierende woorden uit te spreken. Zij zelf wijzen aan hoe men zich behoort te gedragen. Zij doen U bedaren wanneer gij vertoornd zijt omdat degenen die naar Uw gelaat opschouwen op een ongepast tijdstip tot U genaderd zijn. Wanneer gij voldaan zijt, begunstigen zij door onze goede hoedanigheden op te noemen. Hem die zich uit schaamte teruggetrokken heeft trekken zij mee met geweld en doen hem naderen. Zij laten niet toe ook maar een ogenblik elders te toeven. Wat meer is, juist ten gevolge van het feit dat die gunsten mij aantrekken (*verplichten*) is het onmogelijk ze te verlaten. Juist ten gevolge van hun zwaarte (*belangrijkheid*) bieden zij steun. Juist ten gevolge van hun uitgestrektheid (*uitgebreidheid*) is het onmogelijk er over heen te springen (*ze te veronachtzamen*). Juist ten gevolge van hun talrijkheid is het onmogelijk ze te mijden. Die gunsten zijn het dus die mij, ofschoon zonder bevel om te komen, hoever ik mij ook verwijderd heb, met geweld meetrekken en tot de voet van Uwe Hoogheid voeren.

Die zelfde stem die uit gebrek aan onderwerping U heeft laten weten dat ik vertrokken was, zonder acht te geven op een bevel van U om heen te gaan, die zelfde stem is het welke tot U spreekt. En laat Uwe Hoogheid zich ook zelf inspannen om in het leven te blijven, opdat niet mijn terugkeer zonder succes, noch de wereld ledig zij ! »

Par. 251.
P en V p. 266,
14 ;
N p. 463, 5 ;
C 2, p. 36, 10 ;
Rdg p. 188, 6 ;
Nkr p. 30, 39.

Nadat hij deze boodschap uitgesproken had, sprak Candrāpīḍa wederom : « Pattralekhā, gij van uw kant, gij moogt er u, op uw tocht, onderweg niet over bedroeven van mij gescheiden te zijn. Verwaarloos de zorg voor uw lichaam niet. Laat de tijd voor het

eten niet voorbijgaan. Begeef u niet langs welke weg ook die u onbekend is. Houd nergens stil noch toef ergens, zonder eerst te hebben rondgespied. Verleen niemand dien gij niet kent toegang. Wees steeds bezorgd voor uw lichaam. — Wat moet ik doen ? Het leven der prinses is mij nog dierbaarder dan u zelve, en dit is de reden waarom ik u zo alleen heenzend om dat leven te ondersteunen. Ook mijn leven, trouwens, rust in uw hand alleen. Wil dus stellig uzelf in acht nemen ! » — Zo sprak Candrāpīḍa, en nadat hij haar liefdevol omhelsd had, gebood hij Keyūrika andermaal zijn aandacht op haar te vestigen, beval hem met haar terug te keren tot aan de kluizenarij van Mahāsvetā ten einde aan hem, Candrāpīḍa, tot geleide te strekken, en liet hen heengaan.

En toen Pattralekhā met Keyūrika naar buiten gegaan was, bleef Candrāpīḍa een ogenblik afwezig in zijn hart met de gedachte: « Zullen zij snel vooruitkomen of niet ? Zal onderweg oponthoud zich aan hen voordoen op hun tocht of niet ? Binnen hoeveel dagen zullen zij aankomen ? » — Daarna zond hij een bode om opheldering te bekomen betreffende het bericht over het leger, en begaf zich dan tot de voet van zijn vader met het doel zich vrij te maken om Vaiśampāyana, wiens aanblik hem gedurende vele dagen was onthouden geweest, tegemoet te reizen.

En daar boog Candrāpīḍa reeds op een afstand vóór zijn vader neer, dit terwijl hem een uitgestrekt gezichtsveld geboden werd door de schare van deurwachters die langs beide zijden haastig achteruitweken, en terwijl zijn weerkaatsing viel op de vlekkeloze vloer van edelsteen waarop hij rechterknie en -hand rusten liet, zodat zijn lange haarlokken als verdubbeld schenen.

Toen Tārāpīḍa Candrāpīḍa zag die zich aldus op een afstand neergebogen had, riep hij hem met een klank vol innige liefde, — het geluid van een regenwolk gelijk, geluid dat diep is door het gewicht van het water, — met beslistheid tot zich, met de woorden : « Kom tot mij ! Kom tot mij ! » Toen Candrāpīḍa, na, hoe haastig hij ook toesnelde, vóór Śukanāsa zijn buiging te hebben volbracht, genaderd was, en zich ter zijde op de grond had neergezet, trok Tārāpīḍa hem naar zich toe, en dwong hem op zijn voetbank plaats te nemen. Daarna keek hij hem gedurende een lange tijd aan, met een oog waarvan de begeerte om hem aan te kijken niet verzadigd werd, streek toen met de hand over zijn lede-

Par. 252.
P en V p. 267.
1 ;
N p. 463, 13 ;
C 2, p. 37, 3 ;
Rdg p. 188, 6 ;
Nkr p. 31, 14.

Par. 253.
P en V p. 267.
9 ;
N p. 464, 7 ;
C 2, p. 37, 13 ;
Rdg p. 188, 7 ;
Nkr p. 31, 28.

maten en kleinere ledematen, die allerliefelijkst waren doordat zij de volheid van de jeugd hadden bereikt, en sprak tot Śukanāsa terwijl hij er op wees :

« Śukanāsa, zie hoe van den edelen Candrāpīḍa deze streepgelijke rij van baardharen overal rond is doorgebroken ! Deze rij van baardharen gelijkt de zich opwaarts verspreidende glans van de grote saffieren van de Meru-berg. Zij gelijkt het spoor van bronstvocht, de ronde slapen sierend, van een bronstige olifant. Zij gelijkt de glans van de vlek van de maan, glans die de voortreffelijkheid van de maan tot stand brengt. Zij gelijkt de bijenzwerm van een bed van kamala's, die op het prachtvol ontluiken wacht. Deze rij van baardharen is het penseel met zwarte kleurstof voor het doen te voorschijn komen van de schilderij die is zijn lichaamsschoonheid. Zij is de uitgestrekte duisternis van de regenwolk die is de volheid van zijn jeugd. Zij is de top van roet van de lamp die is zijn opvlammende hartstocht. Zij is de rookzuil van het vuur dat is zijn schitterende majesteit. Zij is de tamāla-struik van de lusthof die is Kāma. Zij is het invallen van de eerste duisternis bij het begin van de nacht die is de door de liefde veroorzaakte ontroering. Zij is het teken met de wenkbrauw bij de zegenbrengende ceremoniën van het huwelijk. — Hij heeft dus de leeftijd bereikt die past voor de zegenbrengende ceremoniën van het huwelijk. Daarom, laat ons overleggen met koningin Vilāsavati, en op de aarde naar een prinses uitzien wier schoonheid ligt in een edele afkomst. Aangezien ik het gelaat van een zoon heb mogen aanschouwen, gelaat waarvan de aanblik moeilijk te bekomen was, zo laten wij ons thans verblijden door de aanblik van het lotusgelijk gelaat van een schoondochter ! » — Zo sprak Tārāpīḍa ; Śukanāsa antwoordde :

Par. 254.
P en V p. 268,
3 ;
N p. 465, 7 ;
C 2, p. 38, 13 ;
Edg p. 188, 13 ;
Nkr p. 32, 19.

« Uwe Majesteit heeft wèl gedacht ! Want ontvankelijk als hij is, heeft Candrāpīḍa reeds alle wetenschappen in zijn hart verzameld. Reeds heeft hij alle kundigheden verworven. Reeds heeft hij alle onderdanen aan zich gehecht. Reeds heeft hij de hand gegrepen (*schatting geïnd*) van de vrouwen die zijn al de hemelrichtingen. Reeds heeft hij de koninklijke glorie tot zijn bestendige huisvrouw gemaakt. Reeds heeft hij de aarde gehuwd, die een gordelband in de vorm van de vier oceanen tot sieraad heeft. Wat rest er verder nog dat hem zou beletten een huwelijk aan te gaan ? » — Toen Śukanāsa aldus gesproken had dacht Candrāpīḍa, wiens gelaat uit schaamte neergebogen was : « Welk een toeval, dat een dergelijke

gedachte bij mijn vader opgekomen is juist op het ogenblik waarop ik op een middel zin om Kādambarī te ontmoeten ! Mij is dus overkomen wat men noemt : een lichtschijn voor iemand die voortschrijdt in de duisternis, het zien van een streekbewoner voor iemand die zich in een ondoordringbaar woud begeeft, het naderen van een vaartuig voor iemand die in de oceaan is neergestort, een regen van amṛta op een stervende. Alles bijeen is het alleen nog dit, Vaiśampāyana te zien, dat mij er van scheidt, Kādambarī te bereiken ! »

Terwijl Candrāpīḍa nog aldus dacht, stond de koning op. En toen hij opgestaan was begaf hij zich, door Śukanāsa gevolgd, naar het paleis van Vilāsavati : langzaam voortschrijdende, terwijl hij met zijn knodsgelijke arm, die zwaar was doordat hij de last torste van de gehele aarde, op Candrāpīḍa steunde, en wel op diens schouder, op Candrāpīḍa die zijn bovenlichaam ootmoedig neerboog. En toen hij daar aangekomen was sprak hij, zonder te gaan zitten, tot Vilāsavati die, als het tij der zee dat bij de aanblik van de opgang van de maan in beweging komt, haastig oprees om hem te begroeten : « Majesteit, zie hoe bij ons kind deze prachtige rij van baardharen die te voorschijn treedt, — dit terwijl zij schijnt te verwijten : « Verlangt ook gij niet naar het geluk, het gelaat van een schoondochter te aanschouwen ? », — zie hoe deze rij van baardharen, die de lijn is van het meetsnoer bij het begin van de volheid van zijn jeugd, en die ons beider bevel is, de begeerte naar het wangedrag van de jeugd te verdrijven, zie hoe deze gebiedt de zegenbrengende ceremoniën van het huwelijk te voltrekken. Het past dat men U vrage of gij iets anders gebiedt : laat Uwe Majesteit derhalve bevelen ! Waarom wendt gij het gelaat thans nog langer af uit schaamte, niettegenstaande ik U toespreek ? En waarom beveelt gij niet wat dient gedaan te worden, als men er U om vraagt ? De moeder van een bruidegom zijt gij geworden ! Ik meen, gebrek aan genegenheid jegens Candrāpīḍa is dit, dat er ten opzichte van zijn aangelegenheden zo'n onverschilligheid en zo'n misprijzen is ! » — Een tijdlang bleef Tārāpīḍa daar, terwijl hij door deze en dergelijke toespraken vol scherts zich in zijn gemoed verblijdde, en ging daarna heen om in zijn lichamelijke behoefte te voorzien.

Candrāpīḍa van zijn kant bekwam door Śukanāsa's eigen mond verlof om Vaiśampāyana tegemoet te reizen. En na nog in het paleis van zijn moeder in zijn lichamelijke behoefte te hebben voor-

C 2, p. 39, 20;
Rdg p. 188, 23;
Nkr p. 33, 22.

zien, bracht hij de dag door met als enig tijdverdrijf, toebereidselen te maken om Vaiśampāyana tegemoet te reizen.

Par. 256.

P en V p. 269,
7;
N p. 467, 3;
C 2, p. 40, 2;
Rdg p. 188, 25;
Nkr p. 33, 26.

En toen de nacht gekomen was strekte hij zich wel is waar op zijn rustbed uit, maar door het verlangen om zijn vriend te zien bracht hij meer dan ongeveer twee waken door zonder te slapen.

De maanstralen schenen de donkerblauwe kleur van het uitspan-
sel als te doen veranderen in hun glans, en zij schenen de groene
kleur van de dichte bosjes als het ware weg te nemen. Het was
alsof zij, na als het ware openingen te hebben gemaakt, zelfs
onderaan binnendrongen en de schaduw aan de voet van de bomen
verdreven; het scheen alsof zij als uit toorn binnendrongen en de
duisternis verscheurden die in de krochten, de holen en het
struikgewas schulde; en het leek alsof zij onder het voorwendsel
van binnen te dringen in de holen, het ondernomen hadden in de
onderwereld binnen te dringen. Het scheen als witten zij op een
andere wijze de blankheid van de gebouwen, als bestoven zij de
hemelrichtingen met kamferstof, als streken zij de nacht in met
dikke sandelzalf. Zij schenen de aarde op te heffen, de hemel neer
te buigen; zij schenen de kringloop van sterren, planeten en
maanhuizen nauwer, de zandbanken van de rivieren langer te ma-
ken; zij schenen de bedden van kamala's uit te persen en af te
zonderen, de bedden van kumuda's, die in volle bloei stonden
doordat zij hun bladeren geopend hadden, schenen zij op één hoop
te verenigen. Het was, verder, of zij uitgestrooid werden over de
toppen van de bergen, of zij uitgestort werden over de daken van
de paleizen, of zij samendrongen en binnenstroomden aan de
ingang van de straten, of zij dobberden op de watergolven, of zij
uitgespreid werden over de zandbanken. Zij schenen als het ware
één te worden met de troepen van haṃsa's, zij leken als het ware
deel te hebben in de huidglans van de wangen der minnaressen
die ingeslapen waren op de terrassen; het was alsof zij weggewist
werden door de duizenden stromen van water die uit de maanstenen
neervloeiden. En op die wijze drongen zij zelfs in slaapkamers vrij
binnen; zij overtroffen zelfs de torentjes van ivoor; hun blankheid
werd zelfs in de stukken van de lotusbladeren niet verbroken; zelfs
in de tuinen deden zij de gedachte ontstaan dat het dag was. Naar
gelang deze maanstralen de een door de andere heen doorbraken,
was er een vloed van maanlicht die zij aan alle zijden als uit-
braakten, als uitstortten, als uitstrooiden, als uitspreidden, als

vooruitdreven, als deden neerstromen. Het was als schoten zij al de pijlen van Kāma af, om de ontmoeting met Kādambarī te verhaasten.

Deze maanstralen verdubbelden in Candrāpīḍa Kāma's energie, en hij gaf bevel de trompet te steken tot sein van het vertrek.

Hierop weerklonk de helle en langgerekte klank van de trompet. Deze klank verspreidde zich over het hemelgewelf : hij scheen als open te bloeien in de struiken in de vorm van de hemelrichtingen, hij scheen als rond te wentelen binnen de kring van de tot aan de wolken zich verheffende stadswallen, hij scheen als op te klimmen tot aan de toppen van de hoge wachttorentjes der stadspoorten. Het was, als kwam hij in beweging in de tussenruimten tussen de gebouwen, als ontplooidde hij zich op de binnenhoven en op de vier-sprongen, als strekte hij zich uit in de hoofdwegen, als wervelde hij rond in de engten tussen de gebouwen, als drong hij binnen in de hollen van de heuvels in de parken, als won hij in kracht in de binnenkamers van de paleizen. Deze klank scheen als beantwoord te worden door het hel en langgerekte gekrijs van de sārāsa's die onmiddellijk waren gewekt geworden, op de lotusvijvers van de huizen ; het leek als werd hij telkens weer onderbroken door de van aard uit gebroken, welluidende kreet van de kalahaṃsa's ; hij scheen als nader bepaald te worden door het oordoorringend gedruis van de schommelende armbanden, enkelringen en gordels van de minnaressen die zich haastten te buigen op het ogenblik van het vertrek.

En terstond scheen, door de duizenden paarden die men deed opstaan, en die men als zij opgestaan waren meetrok, en die men als zij meegetrokken waren het zadel oplegde, en die men als zij gezadeld waren wegleidde en terugbracht en overreikte en wegtrok, en die aankwamen en als zij aangekomen waren vereerd werden, en als zij vereerd waren in rijen stonden en bereden werden en stil hielden en wachtten, duizenden paarden waarvoor het plein vóór de poort van het paleis ontoereikend en de kruiswegen onvol-doende waren, en die, doordat zij de ruimte van alle straten bezet hadden, de stad, zo uitgestrekt als zij was, van binnen en van buiten vulden, — terstond scheen door die duizenden paarden het lucht-ruim op dat ogenblik als uit een woud van speren te bestaan, de aarde als uit hoefgetrappel, de oorholten als uit gehinnik, het plein vóór de poort van het paleis van den kroonprins als uit hopen van schuimvlokken, de hemelrichtingen als uit gerinkel van gebitten,

Par. 257.
P en V p. 270.
5 :
N p. 468, 8 :
C 2, p. 41, 6 :
Edg p. 188, 28 :
NR p. 34, 28.

de maanstralen als uit de glans van de parelen die tot sieraad dienden.

En onverwijd rustte Candrāpīḍa zich uit, besteeg Indrāyudha die op het plein stond, en terwijl door een feestelijk zonnescherm, — een tweede maanschijf als het ware, om licht te verspreiden, — dat vóór hem in beweging was gebracht, en dat de glans van een hamsa bezat, zijn vertrek aangekondigd werd, reed hij, terwijl de duizenden prinsen naar gelang zij hem zagen hem aan alle zijden vanaf hun paard buigend begroetten, de stad uit : met grote moeite evenwel, want niettegenstaande de heirweg, door het feit dat de stadsbevolking nog sliep, vrij was van volk, toch was het ten gevolge van de talrijkheid van het leger van paarden niet zonder inspanning dat hij zich er langs kon voortbewegen.

En toen hij buiten de stad was, stak hij niet ver van daar de Siprā over. Het water hiervan was ten gevolge van de overvloedigheid van de stroom van maanlicht en wegens zijn zuiverheid moeilijk te onderscheiden ; het feit dat troepen van verschrikte hamsa's opvlogen kon worden opgemaakt uit het helklinkend gekrijs boven de stroom ; zij zag er uit als een zandbank, en nergens kon de nabijheid van het water anders worden opgemerkt dan door de aanraking van de wind uit de zeer koude golven.

Daarna toog Candrāpīḍa op weg langs de weg die naar Daśapura leidde : een weg die door zijn uiterste effenheid en zijn breedte het uithoudingsvermogen bij de tocht als het ware deed aangroeien, en die, hoe uitgestrekt hij ook reeds was, de maanstralen opnieuw schenen langer te maken.

Par. 258.
P en V p. 271,
10 ;
N p. 470, 6 ;
C 2, p. 42, 18 ;
Rdg p. 188, 29 ;
Nkr p. 36, 9.

Alleen reeds binnen de tijd van de tweede helft van de nacht legde Candrapīḍa toen met zijn paarden niet minder dan drie yojana's af. Die paarden, het scheen als droeg hen de vloed van water in de vorm van maanlicht, die met snelheid voortstroomde en zich naar alle hemelrichtingen verspreidde, zij leken als te worden meegerukt door de wind uit de dijen van Indrāyudha die zich even snel voortbewoog als Candrāpīḍa's gemoed dat zich haastte om Vaiśampāyana te aanschouwen.

Als om de vermoeienis van de tocht weg te nemen, begon toen de wind te waaien : een verfrissing-brengende wind, waarvan de aanraking zeer vochtig was ten gevolge van zijn onderduiken in het water in de vorm van het overvloedige maanlicht ; een wind, die een sproeiregen van dauw met zich meevoerde, en die aange-

wakkerd werd door de wind uit de veelsoortige rijpjes van het bos, die op en neer wiegden door het stuifmeel ; een wind die ten gevolge van zijn contact met de ontloken kumuda-planten van geur doordrongen was, waarin de geur loomheid had teweeggebracht, en die het einde van de nacht aankondigde. En de maanschijf, die het gelaat kuste van de vrouw die de westkim was, verbleekte geleidelijk, toen, bij de dageraad, dit als ten gevolge van haar bekommerdheid wegens het ondraaglijk gescheiden-zijn van de nacht, als ten gevolge van haar vertwijfeling wegens de nakende opgang van de zon, als ten gevolge van de omstandigheid, dat haar glans, die, van de voornacht af, de bedden van kumuda's met opwaarts uitgestrekte mond ingedronken hadden, uitgeput raakte, als ten gevolge van het feit, dat zij overweldigd was door de hopen stof, afkomstig van de paarden die er uitzagen als wolken die het water van gans het hemel-meer opslochten. De maanlichtglans die de maan bedekte verdween, als was het een wit bovenkleed dat zij aflegde uit smart omdat zij zopas van de luister des hemels was gescheiden geworden. Opeens verdwenen, rijen van schuimbellen gelijk, de menigten van sterren, dit als het ware wegens de stroom van water in de vorm van maanlicht die in de westelijke oceaan neerstortte. De horizonten ontdeden zich langzamerhand van de pracht van het maanlicht dat wit was als verbrijzelde parelen, en zulks hierdoor als het ware, doordat dit maanlicht afgewist werd door het water in de vorm van de neerdruppelende dauw. Bomen, klimplanten en struiken vertoonden weer hun natuurlijke donkere glans, als doken zij op uit het water. Het rood van de morgenschemering, dat het raktāśoka-rijpje is dat tot karṇapūra-oorsieraad dient van de vrouw, de oostkim ; dat de tamarasa is van de vijver die is de hemel ; dat het meniestof is op de slapen van de olifant, de dageraad ; dat het rode vlaggedoek is van de wagen van de zon, — het morgenrood verscheen.

Troepen van vogels verlieten al krijsende de bomen waarop zij woonden, want doordat de toppen van die bomen bedekt waren met morgenzonlicht, scheen er als een bosbrand te zijn in uitgebrosen. De kudden van antilopen verlieten hun leger op de barre grond ; zij waren traag ten gevolge van hun nog niet geheel voleindigde slaap, hun dijen en hoeven waren stram doordat zij die zo lange tijd hadden uitgestrekt, en zij bewogen zich met slepende en lange schreden. De troepen van everzwijnen keerden terug naar de krochten in de bossen, na naar hartelust de trossen van mustā-

gras te hebben verscheurd, die aan de boorden van de uitgedolven poelen waren opgeschoten. De lichte plekken in de bossen die de dorpen begrensden waren hier en daar wit gekleurd wegens de kudden van koeien die bij het einde van de nacht naar buiten gekomen waren om te grazen. Bij de dorpen zag men de lieden (*de voeten van de lieden*) naar buiten treden, zodat de dorpen als in barensood schenen te verkeren. En naar gelang de zonnestralen zichtbaar werden scheen het oosten alsof het werd opgetild, de horizonten alsof zij werden uiteengedreven, de bossen schenen zich te verwijderen, de grenzen der dorpen schenen als te worden uitgebreid, de vijvers langer te worden, de bergen schenen als van elkaar gescheiden, de aarde als omhooggeheven, de kumuda-vijvers als onzichtbaar te worden. De verheven zon, het oog der zeyen werelden, zij verdreef met haar stralen de kring van duisternis die, een donkerkleurig gordijn gelijk, haar verborg, en rees ten berg des opgangs op, als om de kamala-plant te aanschouwen die treurde wegens de scheiding. De zonnestralen, zij de lampen van al de werelden, vervulden het hemelgewelf en daarna de hemelrichtingen met glans.

Toen aldus de tijd gekomen was, die toeliet de blik uit te strekken, toen bemerkte Candrāpīḍa plotseling vóór zich, op slechts ongeveer een halve gavyūti van zich af, het leger dat bij nachtmars aangekomen was. Dit leger, het scheen alsof het uitgebraakt werd door de onderwereld, verschrikt als deze was door het gewoel binnen haar; alsof het uiteengejaagd werd door de aarde die het gewicht van de massa niet kon verdragen; alsof het opeengedreven werd door de hemelrichtingen wier uitgestrektheid ontoereikend was; alsof het uitgestrooid werd door het hemelruim dat vreesde door het onmetelijke stof te worden ingesloten; alsof het uitgespreid werd tegelijk met het licht van de zon. Zelfs zij die hun opengespalkte ogen geweld aandeden, konden zijn einde niet onderscheiden. Evenals een tweede rondzwerfen van de aarde, bewoog het zich voort terwijl het gesteund was door honderdduizenden afhankelijke vorsten (*bergen*). Evenals een achtste oceaan (*diep is zonder dat er waterstromen in uitmonden*), was het diep door het oprukken, niet van water, maar van een leger, bestond het uit mensen (*levende wezens*), en had het geen ander einde (*oever*). Al wat zich er in afspeelde duidelijk te onderscheiden was wel is waar, wegens de vloed die door een onafgebroken opeenvolging van overvloedig stof gevormd was, niet mogelijk; niettemin

was het dicht bezet met verschillende duizenden troepen van olifanten die versierd waren met witte banieren die naar alle richtingen wapperden, zodat het de belichaamde aanvang van de regentijd scheen te zijn, wanneer de wolkenmassa's opgeluisterd zijn met onafgebroken rijen van balākā's. Dit leger sloeg het kamp op, en geleek hierbij de oceaan die bewogen is door de menigte golven die op en af deinen doordat zij aanbotsen tegen de Mandara-berg, — zulks wegens het onderling gewoel van golven in de vorm van talloze olifanten, paarden en mensen die vooruitstormden uit haast om een plaats tot verblijf te bemachtigen.

En toen Candrāpīḍa het leger gezien had, dacht hij dat het wel goed zou zijn zo hij binnentrad en Vaiśampāyana zag nog vóór iemand zijn aankomst had opgemerkt. Zo dacht hij; tegelijk met zijn kentekenen: het zonnescherm, de waaier en de andere, liet hij al de prinsen achter, en gevolgd door drie, vier paarden die een bijzondere snelheid bezaten, bereikte hij, na zich het hoofd met zijn bovenkleed te hebben omhuld, op Indrāyudha die een bijzondere snelheid ontwikkelde, ongemerkt het leger, waar alle lieden druk bezig waren met verschillende aangelegenheden. En toen hij binnenkwam, vroeg hij, al rijdende, bij elke tent, op welke plaats de tent van Vaiśampāyana zich bevond.

Vrouwen bevonden zich daar in de nabijheid; doordat Candrāpīḍa er als een gewoon persoon uitzag herkenden zij hem niet, en zonder hun werk, waar zij dit begonnen hadden, te onderbreken, het gelaat betraand en uitdrukkingsloos, spraken zij tot hem: « Beste man, wat vraagt gij? Hoe zou Vaiśampāyana hier zijn? » — Met de kreet: « Ach boze vrouwen, wat raast gij zonder zin! », afwezig in zijn hart, zonder zich om de vrouwen te bekommeren, en zonder er andere te ondervragen, want zijn hart was gebroken, reed hij zoals hij was met dezelfde snelheid voort tot in het midden van het kamp. Hij geleek een opgeschrikt antilopejong, een olifantenjong dat uit de kudde verdwaald, onrustig heen en weer loopt, een kalf dat de oren opsteekt omdat het gescheiden is van de moederkoe. Hij zag niets, zei niets, sprak niemand aan, hoorde niets, richtte nergens de blik op, stond nergens stil, riep niemand tot zich. Waar hij aangekomen was, waarom hij gekomen was, waar hij zich bewoog, waar hij naartoe ging, wat hij zag, wat hij ondernomen had of wat hem te doen stond, van niets van dit alles was hij zich bewust. Hij scheen als blind, als doof, als stom, als verdwaasd, als bezeten te zijn.

Par. 259.
P en v p. 273.
9;
N p. 473, 8;
C 2, p. 45, 15;
Rdg p. 188, 30;
Nkr p. 38, 27.

Par. 260.
 P en V p. 274.
 3 ;
 N p. 474, 10 ;
 C 2, p. 46, 16 ;
 Rdg p. 188, 34 ;
 Nkr p. 39, 13.

Doordat zij Indrāyudha herkenden en doordat zij de prinsen zagen die door het bericht alleen reeds Candrāpīḍa ras gevolgd waren, snelden toen, met de kreet : « Prins Candrāpīḍa ! », van alle zijden duizenden vorsten op hem toe. Zonder te bemerken dat hun bovenkleed neergegleden was, de ogen betraand en uitdrukkingloos, bogen zij reeds op een afstand wegens hun schaamte en wegens hun huldebetoging allen tezamen neer. Candrāpīḍa vestigde de blik op hun gelaat en vroeg : « Waar is Vaiśampāyana ? » — Hierop zeiden zij allen, na samen te hebben overlegd : « Laat Uwe Hoogheid eerst afstijgen aan de voet van deze boom. Daarna zullen wij de zaak mededelen zoals zij zich heeft voorgedaan ! »

Door dit woord van hen, dat nog pijnlijker was dan zelfs een duidelijk verhaal, werd Candrāpīḍa's hart dat inwendig vol pijnen stak, als gebroken. Het was alleen de bezwijming die zich op dat ogenblik over hem ontfermde, welke hem steun bood. En Candrāpīḍa werd toen niet gewaar hoe hij door gezalfde vorsten, die even oud waren als zijn vader en die onschendbaar waren, van zijn paard getild en op een tapijt neergezeten ondersteund werd. En zelfs toen hij het bewustzijn teruggekregen had, was het door het feit dat hij Vaiśampāyana niet zag, en zag hoe hij zelf nog leefde, alsof hij met verwarring geslagen was, niet mogelijk zich met zijn als verdwaasde zintuigen er van te vergewissen wat dit was, waar hij zich bevond of waarom hij dit gedaan had. Alleen reeds wegens de terugkeer van het leger kon hij niet anders denken dan dat Vaiśampāyana niet meer was. En met zijn door ondraaglijke smart getroffen geest wist hij niet wat hem te doen stond : of hij zou schreeuwen, of hij zou sterk blijven en zwijgen, of hij de hand aan zich zelf zou slaan en zich beroven van het leven uit zijn hart, of hij de een of andere richting volgend eenzaam als asceet zou rondwalen. En terwijl hij inwendig als het ware smolt, als het ware brandde, als het ware in duizend stukken spleet, door de smart, dacht hij : « Ach, voor mij is de wereld der levenden, hoe aange-naam zij ook weze, onaangenaam geworden ! De aarde, ofschoon zij bewoond is, is verlaten ! De hemelrichtingen, ofschoon ik ogen heb, zijn blind geworden ! Mijn geboorte, ofschoon uit een voortreffelijk geslacht, is vernietigd ! De vrucht van mijn leven, ofschoon zorgvuldig bewaard, is geroofd ! Op wien zal ik mijn blik vestigen ? Tot wien mijn aanspraak richten ? Aan wien mijn geheim mededelen ? Met wien zal ik gelukkig zijn ? Wat geef ik thans nog om zijn leven en zelfs nog om Kādambarī ? Om Vaiśampāyana,

waarheen zal ik mij begeven? Wien ondervragen? Tot wien mijn verzoek richten? Wie zal mij wederom een dergelijke parel van een vriend verschaffen? Hoe zal ik mij zonder Vaiśampāyana aan mijn vader of aan Śukanāsa kunnen vertonen? En met welke woorden zal ik mijn moeder of Manoramā, die buiten zich zelf is van verdriet om haar zoon, kunnen opbeuren? Is er een streek die niet onderworpen werd, en is hij achtergebleven om die te onderwerpen? Of is er een vorst met wien geen bondgenootschap is gesloten, en is hij achtergebleven om met dien vorst verbond te sluiten? Of is er een wetenschap die hij zich niet eigen gemaakt had, en heb ik hem verlof gegeven opdat hij zich die zou eigen maken?»

Deze en andere zaken overdacht Candrāpīḍa, het gelaat neergebogen, een tijdlang bij zich zelf. Daarna, zonder zijn gelaat te tonen, want hij waande zich verlegen als het ware, als met zonde beladen, als schuldig van grote zonde omdat zijn hart niet gebroken was, — vroeg hij langzaam, als met moeite aan de vorsten :

« Heeft er, nadat ik teruggekeerd was, intussen een zo groot gevecht plaats gehad, of is een ziekte ontstaan die snel te werk ging en ongeneeslijk van aard was, dat ik onverwachts door deze hevige blikseminslag getroffen ben? » — Bij deze vraag bedekten de vorsten allen gelijkelijk zich de oren met hun beide handen en spraken : « Hoogheid, het kwaad zij bezworen ! Moge Vaiśampāyana, evenals het lichaam van Uwe Hoogheid, honderd jaren en meer in leven blijven ! » — Toen hij dit gehoord had vereerde Candrāpīḍa, die als tot het leven teruggekeerd was en overvloedige vreugdetranen stortte, hen allen met een omhelzing en sprak : « Het was omdat ik het niet mogelijk achtte dat Vaiśampāyana, zo hij in leven was, ook maar een ogenblik elders kon toeven, dat ik u op die wijze ondervroeg. Tot hiertoe hebben slechts de woorden : « Hij leeft ! » mijn oor bereikt. Thans smacht mijn hart er naar, te vernemen wat hem overkomen is, dat hij niet is teruggekeerd, en waar hij toeft, en door welke omstandigheden hij er toeft, en hoe het komt dat gij hem alleen hebt achtergelaten en teruggekeerd zijt, en hoe het komt dat gij hem zelfs met geweld niet hebt teruggebracht ! » — En de vorsten, aldus ondervraagd zijnde, spraken : « Hoogheid, wil luisteren hoe het zich toegedragen heeft ! »

« De dag waarop Uwe Hoogheid vertrokken is, na te hebben bevolen dat wij, het leger onder onze hoede nemende, langzaam

Par. 261.
P en V p. 275.
10 ;
N p. 476, 7 ;
C 2, p. 48, 9 ;
Rdg p. 188, 35 ;
Nkr p. 40, 26.

Par. 262.
P en V p. 275.
22 ;

N. D. 477, 2 ;
C 2, p. 43, 1 ;
Rdg p. 188, 38 ;
Nkr p. 41, 4.

met Vaiśampāyana achter U aan zouden terugkeren, — op die dag ving het leger de opmars niet aan, wegens de overvloed van alle soorten van benodigdheden : voeder, brandhout, en zo meer. 's Anderdaags, toen de trom tot de aftocht geslagen was, toen het leger in gereedheid gebracht werd, nog vroeg in de morgen, toen sprak Vaiśampāyana tot ons : « In het Purāṇa wordt gezegd dat het meer dat Acchoda heet zeer rijk is aan gunstige invloed. Daarom, laat ons er in baden, en in het heiligdom dat zich aan zijn oever bevindt den verheven heer van Pārvatī, Śiva vereren, hem die de maansikkel als diadeem heeft, en dan de tocht beginnen. Wie aanschouwt ooit wederom, zij het zelfs in een droom, dit oord dat door hemelingen bewoond is ? » — Zo sprak hij, en begaf zich te voet tot aan de oever van het Acchoda-meer.

En terwijl hij daar, wegens de zeer grote bekoorlijkheid van het oord naar alle zijden omschouwend rondwandelde, viel zijn blik op een lianenpriëel aan de oever. Dit lianenpriëel scheen al van op een afstand tot zich te noden door zijn rijsjes en door het bijengezoem : door zijn rijsjes die de gunst waardig waren, te worden vastgehecht aan de tip van het oor van de hemelvrouwen, en die op en neer wiegden ten gevolge van de stoot van de wind uit de golven, en door het liefelijk gezoem van de dronken bijen, die zich door begeerte naar de onafgebroken bloemenhoning tot zwermen hadden verenigd. Het was een lianenpriëel, dat de tien hemelrichtingen tegelijk met zijn smaragddonkere glans als scheen in te strijken, en dat, door het feit dat het de zonnestrallen niet liet binnentreden, zelfs over dag als het ware de nacht in zich besloot. Het was een lianenpriëel waarop de pauwen van het woud gedurig weer hun blik vestigden, terwijl zij hun uitgelaten, welluidend kekā-geroep lieten weerklinken, en terwijl hun hals omhooggestrekt was : dit, — ofschoon zij er reeds lang mede vertrouwd waren, — door de waan dat een wolk zich vertoonde. Het was een lianenpriëel dat scheen te zijn de woning van de regentijd, de tegenstander van alle hitte, het tehuis van de koude, de uitweg van de lentemaand, het verblijf van Kāma, Rati's oord voor afleiding in liefdesverlangen, de verblijfplaats van alle bekoorlijkheden, een lianenpriëel waar de gestadig waaierende windtochten uit de golven van het Acchoda-meer, windtochten die welriekend en koel waren, de stenen bewuifden die zich daar binnen bevonden.

En toen Vaiśampāyana dit lianenpriëel gezien had bleef hij gedurende lange tijd staan, rechtop, terwijl hij met strakke blik, met

een oog dat vergat te knippen, naar het lianenpriëel staarde : hij scheen als verlamd, als getekend, als uitgesneden, als in klei geboetseerd, en hij staarde naar het lianenpriëel als naar een broeder, als naar een zoon, als naar een vriend, die zeer lange tijd aan zijn blik was onttrokken geweest. Nadat hij aldus gedurende lange tijd recht-op was blijven staan, scheen het als kon hij zijn ledematen niet weerhouden, als werd hij door een bezwijming overvallen, als werd hij door zijn zintuigen verlaten : plotseling begaven hem zijn ledematen, en hij zette zich neer op de grond. Zonder dat zijn gelaat van uitdrukking veranderde, terwijl een onafgebroken stroom van tranen hem ontvloeide, stilzwijgend, het gelaat neergebogen, bleef hij zitten, terwijl het scheen alsof hij zich iets herinnerde, alsof hij iets overwoog bij zich zelf.

En toen wij hem in die toestand gezien hadden rees in onze geest deze gedachte op : « Liederen met een gevoelig hart worden door het minste in vervoering gebracht, zelfs als hun geest standvastig is ten gevolge van de ouderdom. Hoeveel te meer wanneer zij zich bevinden in de jeugd, die een vat van nieuwsgierigheid is ? Het is stellig ten gevolge daarvan, dat een zo grote ontroering des harten hem aangegrepen heeft, toen hij zich, na het aanschouwen van dit overheerlijk oord, in gedachten verdiepte ! » — En kort daarop spraken wij tot hem in dezer voege : « Gij hebt deze grens van wat waardig is aanschouwd te worden, aanschouwd : daarom, sta op ! Laat ons thans het rituele baden volbrengen ! Er is reeds veel tijd verstreken ; de troepen staan gereed ; het gehele leger staat op het punt op te rukken, en wacht op u ! Waartoe thans nog talmen ? » — Hij evenwel, niettegenstaande hij door ons op die wijze toegeproken was, gaf niet het minste antwoord : het scheen als had hij onze toespraak niet gehoord, als was hij verdwaasd, als was hij stom, als had hij niet geleerd te spreken. Hij staarde op niets anders dan op dat lianenpriëel, en wel met een oog waarvan de wimpers niet trilden, waarin de appel onbeweeglijk en star was, waaruit een onafgebroken stroom van tranen vloeide, en dat scheen als getekend te zijn.

Toen we gedurig weer bij hem aandrongen om terug te keren, sprak hij tot ons op wegens zijn vastbeslotenheid barse wijze, terwijl hij zijn blik gevestigd hield op het lianenpriëel : « Ik zal van deze plaats niet weggaan ! Gij, vertrekt met het leger ! Met de troepen die door de kracht van Candrāpīḍa's arm beschut worden, na zijn vertrek ook maar een ogenblik op deze plaats te blijven, voegt u

N p. 478, 6 ;
C 2, p. 50, 6 ;
Rdg p. 189, 5 ;
Nkr p. 41, 38.

Par. 264.
P en V p. 277.
14 ;
N p. 479, 5 ;
C 2, p. 51, 7 ;
Rdg p. 189, 7 ;
Nkr p. 42, 26.

niet ! » — Zo sprak hij ; wij dachten : « Wellicht heeft zich aan hem onverwachts, door het Lot zelf, de een of andere oorzaak van levensmoeheid voorgedaan ! », maanden hem vriendelijk herhaalde malen aan terug te keren, en spraken toen zelfs op barse wijze tot hem, bedroefd wegens een zo onredelijke handelwijze : « Het voegt ons niet aldus te toeven ! Maar u, die geboren zijt uit den edelen Śukanāsa die niet van Tārāpīḍa verschilt, u, dien koningin Vilāsavatī op haar schoot vertroeteld heeft, u, die met Candrāpīḍa op dezelfde plaats opgegroeid zijt en evenzo in het studiehuis met grote moeite aldus onderwezen zijt, u voegt het hier te toeven, met verlaten van dat alles wat een oudere broeder, een vriend, een liefhebber beschermmer, en heer der aarde, en een deugdzaam man, vóór zijn vertrek heeft toevertrouwd ! Welk ander kent een dergelijk onderscheid tussen wat past en wat niet past ? Onze liefde voor u of onze gehechtheid aan u terzijde gelaten, — maar wat zal prins Candrāpīḍa, die van nature zacht is als de maan, wat zal alleen hij reeds tot ons zeggen, indien wij weggaan na u eenzaam in dit onbewoonde woud te hebben achtergelaten ? Zijn prins Candrāpīḍa en u niet één en dezelfde persoon ? Laat deze verblindingsdus varen en richt uw geest op het vertrekken ! »

Na aldus door ons te zijn toegesproken, sprak Vaiśampāyana tot ons, met een woord dat min of meer vergezeld was van een verlegen lach : « Begrijp ik zelfs niet dit slechts, dat gij mij aanspoort om te vertrekken ? Trouwens, zonder Candrāpīḍa kan ik niet ook maar een ogenblik elders toeven. Dit alleen is voor mij een allerkrachtigste aansporing. Niettemin, wat kan ik doen ? Op dit zelfde ogenblik is mijn zelfbeheersing geheel verdwenen. Inderdaad, mijn geest, die zich iets schijnt te herinneren, als het ware, richt zich op niets anders ; mijn oog, alsof het iets zag, wendt zich niet naar iets anders ; mijn hart, alsof dit aan iets vastgehecht was, wordt niets gewaar ; mijn voeten, alsof zij vastgekluiserd waren, zijn niet bij machte een stap te verzetten, en mijn lichaam is als vastgenageld op deze plaats. Zelf ben ik dus niet in staat om te vertrekken ! Zelfs in geval gij mij met geweld wenst weg te voeren, dan nog acht ik het niet mogelijk dat ik in leven zal blijven, als ik uit deze plaats zal vertrokken zijn. Blijf ik evenwel hier, dan denk ik dat datgene, wat als iets onbepaalds binnen in mijn hart omgaat, en wat alleen mij ondersteunt, — dan denk ik dat datzelfde mijn leven zal in stand houden. Daarom, dringt niet langer aan ! Gaat heen ! Laat zolang gij leeft, tot verzadigens toe, het geluk van Candrāpīḍa's aan-

blik u gegeven zijn, — dat geluk dat ik, ongelukkige, bekomen had, maar dat het Lot mij op deze wijze uit de hand heeft gerukt en weggevoerd heeft ! »

En toen hij aldus sprak, vroegen wij hem herhaaldelijk, uit nieuwsgierigheid : « Wat is dit, waardoor gij aldus spreekt, en niet terugkeert tot bij prins Candrāpīḍa ? » — Hij zeide : « Ik schaam mij aldus te spreken. Evenwel, ik zweer bij het leven van mijn vriend Candrāpīḍa zelf, dat ik in het minst niet weet door welke oorzaak ik niet vermag van hier te vertrekken. Ook gij, trouwens, zijt getuigen geweest van dit wedervaren ! Gaat dus heen ! » — Zo sprak hij, en zweeg verder.

En na een poos stond hij op, en zwierf rond aan de voet van de verschillende bomen, in de verschillende lianenpriëlen, over de verschillende oevers van het meer, — welke plaatsen alle bijzonder bekoorlijk waren, — en in dat heiligdom ; en wel, zonder zijn blik af te wenden, alsof hij iets zocht dat verdwenen was. En nadat hij een tijdlang rondgezworven had slaakte hij, afgetobd in zijn gemoed, moedeloos, luide een zucht, ging weer neerzitten in dat lianenpriëel, en bleef in die toestand. Wij van onze kant stelden ons op in de nabijheid van de struik, en bleven nog, door de hoop hem te kunnen overhalen.

Toen wij, nadat meer dan twee waken verstreken waren, hem vroegen te doen wat nodig was voor de instandhouding van zijn lichaam, antwoordde hij : « Inderdaad, dit leven is aan mijn vriend Candrāpīḍa dierbaarder dan zelfs zijn eigen leven. Ik moet mij dus inspannen om het in stand te houden, zelfs indien het mij met geweld verlaat en heengaat. Hoeveel te meer zo het nog niet heengaat ? En het is enkel naar Candrāpīḍa's aanblik dat ik verlang, niet naar de dood ! Het verzoek zelf is in dit geval dus nutteloos ! » — Zo sprak hij, stond toen op, baadde zich, en volbracht door middel van knollen, wortels en vruchten een maaltijd die in overeenstemming was met het verblijf in een woud. Toen hij zijn maaltijd volbracht had, volbrachten wij hem eveneens.

En onder die gang van zaken brachten wij drie dagen door, terwijl wij, inwendig verbaasd, 's nachts en over dag alleen hierover nadachten, wat dit wel mocht zijn dat hem overkwam. Toen hierop de hoop ons begaf dat hij zou terugkeren of dat wij hem zouden terugvoeren, lieten wij zijn gevolg, met welgetroffen schikkingen voor de proviand, daar ter plaatse achter en keerden terug. En dat geen

Par. 265.
P en V p. 279.
4 ;
N p. 481, 5 ;
C 2, p. 53, 6 ;
Rdg p. 189, 13 ;
Nkr p. 44, 1.

bode is vooruitgestuurd, dit is allereerst hierom geschied, omdat hij Uwe Hoogheid onderweg op Haar tocht toch niet zou hebben ingehaald, en ten tweede, opdat aan Uwe Hoogheid, wanneer zij na lange tijd nog maar pas thuis zou zijn aangekomen, de vermoeienis van terug te keren zou zijn gespaard gebleven ! »

Par. 266.
P en V p. 279,
21 ;
N p. 482, 4 ;
C 2, p. 54, 5 ;
Rdg p. 189, 14 ;
Nkr p. 44, 25.

Toen Candrāpīḍa dit wedervaren van Vaiśampāyana gehoord had, — wedervaren dat hij zich zelfs in een droom niet had kunnen voorstellen, — werd hij in zijn hart tegelijk door onrust en verbazing aangegrepen en rezen in zijn geest deze gedachten op : « Wat toch mag de oorzaak zijn van een dergelijke levensmoeheid, die alles verlaat en die in het verblijf in een woud zijn enige toevlucht vindt ? En van mijn kant zie ik niet het minste vergriep. Integendeel, door de genade van mijn vader eren de vorsten, zoals mij, ook hem, terwijl hun kruinjuwelen heen en weer schudden aan zijn voet. Wat al de genietingen betreft, genietingen die de wensen te boven gaan, zomin als aan de mijne ontbreekt iets aan de zijne. Evenmin als aan het mijne, wordt aan zijn bevel getornd. Evenals ik deelt ook hij gunsten uit. Zoals voor mij, zo beven de boosdoeners ook voor hem. Evenals aan mij, zo behoren alle rijkdommen ook aan hem toe. Ook wanneer zij hem zien, juist zoals wanneer zij mij zien, ontstaat begeerte bij de mensen.

Is hij soms, bij zijn terugkeer, niet door mijn vader en moeder evenzeer als door den edelen Śukanāsa en door Manoramā vereerd geworden met de affectie die de liefde voor een zoon waardig is ? Is hem door mijn vader of door Śukanāsa, meer onderdanigheid begerende, iets grievends gezegd geworden ? Of werd hij geslagen ? Dan nog is hij toch niet zo liefdeloos of trouweloos van aard, of van verknochtheid aan zijn ouders verstoken, of afkerig van het aanwerven van deugden, of wankelmoedig ; dan nog is hij niet zo roekeloos, niet als de eerste de beste zo gemeen van aard, niet zo verwaand omdat hij de zoon is van rijke lieden ; dan nog is hij niet zo slecht onderwezen, of verkeerd opgevoed, of verwend doordat hij een enige zoon is, — dat hij zijn ouders die hem van zijn geboorte af op alle wijzen met weldaden overladen hebben, op deze manier leed zou aandoen, of zou ophouden hun verknocht te zijn.

Ook is dit niet de tijd voor zulk een lusteloosheid. In de staat van huisvader, die pas aan den wijze toekomt, is hij thans nog niet binnengeleid ; hij heeft zich nog niet gekwetten van zijn schuld jegens de goden, de voorouders en de mensen. En waar kan hij naartoe,

die zolang hij zich daarvan niet gekweten heeft, door een drievoudige schuld gebonden is ? Hij heeft geen geslacht gevestigd door een reeks van zonen en kleinzonen. Hij heeft niet geofferd door grote offers met onmetelijke dakṣiṇā. Hij heeft de aarde niet gesierd met werken tot vestiging van zijn roem : liefdadigheidsinstellingen, bronputten, drinkgelegenheden, paleizen, vijvers, lusthoven en zo meer. Hij heeft geen roem verspreid die duurt zo lang als de kalpa, en die zich naar alle hemelrichtingen verspreidt. Hij heeft zijn ouders niet gelukkig gemaakt door onderdanigheid, zijn dierbare verwanten niet begunstigd, zijn vrienden niet tot dezelfde rijkdom gebracht, de goeden niet doen gedijen, zijn onderhorigen niet beedeeld, zijn bezoekers niet bevrijd van hun begeerte. Hij heeft de vrouwen niet gezien of gehoord. Zolang hij leeft, heeft hij de genoegens van de wereld der levenden niet gesmaakt. Van plicht, voordeel, en genot, welke drie het doel van den man uitmaken, hiervan heeft hij dus nog geen een bekomen. Waarom heeft hij dit gedaan ? »

Een tijdlang bleef Candrāpīḍa aan de voet van die boom, terwijl hij, getroffen in zijn geest, zich in deze gedachten verdiepte. Vervolgens zond hij alle vorsten heen, na hen, ofschoon hij afgetrokken was in zijn hart, te hebben vereerd met het gebruikelijk huldebetoon van gunsten en eerbewijzen, stond toen op, en trad binnen in de tent die men aanstonds opgericht had.

Aan de erepoort, die onderschraagd en zeer hoog was, waren kransen van sandel opgehangen ; aan beide zijden waren gouden kruiken geplaatst, in wier opening omhoogstekende rijsjes waren gezet, en die gevuld waren. Van de deur af was de vloer bevochtigd en geboend ; binnen en buiten was een menigte van bloemen uitgestrooid. Dienaren die allerhande gouden vazen droegen liepen er in alle richtingen rond ; de tent was vol dienaressen welke met edelstenen belegde cāmara's, waaiers, met parelen bestikte sandalen en andere benodigdheden in de handen droegen. De ene zijde was ingenomen door de koninklijke olifant Gandhamādana, die onder een baldakijn stond, en die de hemelrichtingen welriekend maakte door de geur van zijn bronstvocht ; en aan de andere zijde was een plaats ingericht voor Indrāyudha. Het plein buiten was bezet met vrouwelijke rij-olifanten. Aan alle deuren hielden vele dienaars de wacht.

Door haar grootte, door haar diepte, en doordat zij menig wezen

Par. 267.
P en V p. 281,
1 ;
N p. 483, 11 ;
C 2, p. 55, 16 ;
Rdg p. 189, 19 ;
Nkr p. 45, 38.

tot toevlucht strekte, geleek die tent de oceaan. Inderdaad, zij scheen als het ware een kustwoud te hebben, wegens de dekkleden van de verschillende troepjes van olifanten die van wacht tot wacht gereed stonden. Het scheen alsof een grote berg er binnengedrongen was, wegens Gandhamādāna. Zij leek als het ware golven te hebben, wegens de onafgebroken opeenvolging van baren in de vorm van haastige dienaren die rondliepen. Het scheen als had zij draaikolken, wegens de in kring opgestelde wachters, als had zij Lakṣmī, wegens de voortreffelijke vrouwen, als had zij parelen, wegens de aanzienlijke personen, als had zij rijen van haṃsas, wegens de witte banieren, als had zij massa's schuim, wegens de menigten van bloemen. Evenals Viṣṇu (*aan wien Śeṣa's huid tot gordel strekt*), bezat zij eindeloze voorbereidselen van genietingen.

Par. 268.
P en V p. 281,
17 ;
N p. 485, 1 ;
C 2, p. 56, 16 ;
Rdg p. 189, 19 ;
Nkr p. 46, 33.

En toen hij binnengetreden was, begaf Candrāpīḍa zich langzaam naar het slaapvertrek, en wel terwijl aan alle zijden de dienaressen, — dienaressen die door het verwaarlozen van haar opschik donkere klederen droegen en wier gelaat ontsteld en droevig was, — de wachters en de dienaren voor hem neerbogen, en nadat hij een verstrooide blik geworpen had op Gandhamādāna, van wiens aanwezigheid door de reuk van zijn bronstvocht, als door een heraut als het ware, stilzwijgend werd kennis gegeven. En daar legde hij zijn uitrusting af, en liet zijn ledematen neer op een rustbed ; en terwijl de wind uit de waaiers : de bomen, hem koelte toewuifde, en terwijl de dienaren die zijn lichaam wreven langzamerhand de afmatting van zijn tocht wegnamen, en terwijl de vlijmende smart hem, hoe uitgeput hij ook was door een gehele nacht te zijn wakker gebleven, van het genot van de slaap beroofde, — verviel hij opnieuw in zorgelijke gedachten die in dit nieuw ongeluk hun reden vonden :

« Indien ik, allereerst, zonder door vader of moeder te zijn vrijgelaten, reeds van hieruit vertrek, na hen in een grote zee van smart te hebben gestort, en zonder eerst vader Śukanāsa noch Manoramā te troosten, — Śukanāsa die buiten zich zelf is door het verdriet, van zijn zoon gescheiden te zijn, — dan zal ook ik gehandeld hebben in navolging van Vaiśampāyana. Doch ben ik eens teruggekeerd, dan ducht mijn hart het tegendeel : bij het vertrek niet te worden vrijgelaten. Daarom, wat zal ik doen ? Of liever mijn vrees, niet opnieuw verlof te zullen krijgen, is nog ongepast. Niettegenstaande hij zich zelf en mij verlaten heeft, zo heeft mijn dierbare vriend mij,

wiens geest radeloos zoekt naar een middel om bij Kādambarī te komen, toch dienst bewezen, want hij heeft het vertrek tot stand gebracht op een andere wijze. Thans kunnen noch vader noch ook moeder noch ook de edele Sukanāsa mij weerhouden te vertrekken met het doel Vaiśampāyana terug te brengen. En eens vertrokken, zal ik door Vaiśampāyana vergezeld langs die zelfde weg verder reizen ! »

Zo besloot hij, en prees een poos het hem thans treffende ongeluk, van Vaiśampāyana gescheiden te zijn, als een geneesmiddel dat heilzaam was in zijn gevolgen ; en toen de trompet bij de derde wacht geblazen was, stond hij uitgerust, met verkwikte ledematen op om in zijn lichamelijke behoeften te voorzien.

En toen hij opgestaan was, sterkte hij zijn hart met de steun alleen van zijn eigen gemoedssterkte, denkende : « Waar Kādambarī is, daar is Vaiśampāyana ! », en na, afgetrokken in zijn gemoed, de vorsten opnieuw te hebben vergaderd, nam hij zijn maaltijd. En nadat hij gegeten had, toen de zon in het midden van het uitspannel gestegen was, stond hij op en begaf zich naar het waterpaviljoen.

Het was de tijd waarop de zon tot in het midden van de hemel gestegen was, als om hulp te bieden voor het verschaffen van gloed, ook van buiten, aan het inwendig brandend liefdevuur en aan het vuur van het verdriet, van Vaiśampāyana gescheiden te zijn, alsof zij dacht : « Als ik in het zenith sta, en mijn stralen op uiterst felle wijze naar de acht hemelrichtingen tegelijk uitzend, dan zal ik zonder moeite hitte tot stand brengen ! » — De menigte van stralen scheen als het ware gloeiend vloeibaar zilver uit te spuwen, onder de uiterlijke schijn van zonnelicht, en het leek alsof de deeltjes van zonnehitte het lichaam, na het te hebben doorboord, binnendrongen. De schaduw van de bomen, waarin een menigte van levende wezens bijeengedrongen was, werd nauwer ten gevolge van het feit dat [de zonnestrallen] de voet van de bomen bereikten, de ogen waren niet in staat om zelfs maar naar buiten te blikken, de horizonten schenen als in brand te staan, de grond kon nauwelijks worden aangeraakt, en de wegen waren zonder verkeer. De reizigers verdrongen elkaar om water te drinken binnen in de enge hutten van de drinkgelegenheden ; de vogels, die gekweld werden door een ademhaling die hun aderen deed zwellen, bleven in hun nesten ; de troepen buffels werden in het water binnen in de poelen gedreven, en de kudden van olifanten stegen in het slijk van de drenk-

Par. 269.
P en V p. 282.
13 ;
N p. 486, 3 ;
C 2, p. 57, 17 ;
Rdg p. 189, 19 ;
Nkr p. 47, 26.

vijvers, slijk dat bestrooid was met stukken van bladeren en met meeldraden van aravinda's, en dat bezaaid was met de stukken van gedeelten van lotusstengels die gebroken waren door het naar hartelust omwoelen. De randen van de wangen der vrouwen hadden de glans van de roode tamarasa, en rijen van zweetdruppeltjes, die stof van verbrijzelde parelen geleken, verspreidden hun schittering. Het was de tijd waarop men met smart terugdenkt aan het maanlicht, de tijd waarop de goede eigenschappen van de sneeuw worden opgenoemd, de tijd waarop men de aankomst van het regenseizoen wenst, de tijd waarop men verlangt naar het einde van de dag, de tijd waarop het hart er naar smacht, de voornacht te aanschouwen.

Het waterpaviljoen was opgericht aan de oever van een meer. De hitte van de zonnestrallen werd er verdreven door de besprenkeling met onophoudelijk neervallende stortbuien van water, en het was omgeven door een kanaal, dat als een bergstroom voortstroomde met de vaart van een slagregen in onafgebroken opeenvolging. In dit waterpaviljoen was duisternis teweeggebracht door de uitschietsende twijgen van jalajambū die er in het midden neerhingen, en de gehele menigte van zuilen was er overdekt met klimplanten die bloemen en rijsjes hadden laten uitschieten. Het was vochtig door een dichte instrieking met gele sandel; zijn vloer was geheel bestrooid met lotusbladeren, die donkerkleurig waren als smaragd; er was een opstapeling gemaakt met menigten van wijd-geurende, vochtige, ontloken aravinda's, stukken van vochtige lotusstengels waren er uitgestrooid, en trossen van uitlopers van śaivala, die aan alle zijden water deden neerstromen, deden er onverwachts de regentijd ontstaan. In dit waterpaviljoen waren enkele dienaressen aanwezig: als van watergodinnen waren haar haarvlechten vochtig van het bad dat zij zoeven genomen hadden; zij waren gehuld in geurige, zachte gewaden, die nat waren van het water, en zij waren liefelijk door een inzalving met vochtige sandel; een halssnoer en armringen maakten haar enig sieraad uit, en jonge uitlopers van śaivala vormden haar hoofdkrans; in haar handen droegen zij lotusstengels, waaiers, kamfer, geurig poeder, gele sandel, maanstenen, spiegels van edelsteen en andere benodigdheden. Dit waterpaviljoen leek de plaats van nederlaag te zijn van de zomer, de oorsprong van de winter, de woonplaats der wolken, de versmading van de zonnestrallen; het scheen te zijn het hart van het meer, de broeder van de Himālaya, de eigen natuur van de koude, het tehuis van de nachten, de verdrijving van de dag.

En daar stak Candrāpīḍa, alléén, al was het met grote moeite, op het vaartuig van zijn gemoedssterkte de dag over, die de oceaan ge-
leek. De dag, die als de oceaan, door de zeer grote bekoorlijkheid
van het oord, smartvol was ten gevolge van de duizenden verlan-
gens van zijn opgehitste hartstocht (*bewogen door duizenden gol-
ven die opgeschrikte dolfinen als kenmerk hebben*) ; de dag die als
de oceaan, door de kilheid van de stortbuien van water, het vuur
van de scheiding van zijn vriend (*het vuur dat is als de scheiding
van een vriend*) aanwakkerde ; de dag die als een oceaan, eindeloos
(*diep*) was.

Par. 270.
P en V p. 283.
22 ;
N p. 488, 4 ;
C 2, p. 59, 18 ;
Rdg p. 189, 19.
Nkr p. 49, 11.

En 's avonds, toen de zonnegloed een rode kleur aannam, begaf
Candrāpīḍa zich naar buiten. In de vergaderzaal op het plein vóór
zijn slaapvertrek, — plein dat groen was ten gevolge van een dich-
te bestrijking met koemest, en dat gesmukt was met een menigte
van witte bloemen die trilden doordat een zeer trage wind er tegen
aanstootte, — daar onderhield hij zich een ogenblik met de hem
omringende vorsten, maar zonder over iets anders te spreken dan
over Vaiśampāyana. Hij gaf den legeraanvoerder bevel, reeds
bij de tweede wacht op te breken en het leger reisvaardig te maken,
en nadat hij, zodra de sterren zichtbaar werden, alle vorsten heen-
gezonden had, trok hij zich terug in zijn slaapvertrek.

Toen zij zich toegerust hadden, vingen al de soldaten, ook zonder
sein tot de aftocht, de opmars aan, verlangend als zij waren naar de
aانبlick van Ujjayinī, aanblick die hun gedurende zeer lange tijd was
onthouden geweest. Daar hij van de afleiding van de slaap ver-
stoken bleef, toog ook Candrāpīḍa zelf op weg, toen de derde wacht
pas aanbrak, met enkele vorsten wier voertuig hoofdzakelijk be-
stond uit paarden en olifanten, langs een weg waar weinig ge-
drang van het leger was.

Bij de dageraad bereikte hij, tegelijk met de soldaten, Ujjayinī.
Samen met de afstand was de nacht geslonken. Alle zaken schenen
als uit de onderwereld op te duiken ; het was alsof de ogen open-
gingen, alsof de wereld der levende wezens weer op een andere
manier geschapen werd. Diepten en hoogten werden afgebakend, de
dichte plekken in de bossen schenen wijder, bomen, lianen en strui-
ken schenen nauwer te worden. De zonneschijf, zij die aan de bed-
den van kamala's roodheid (*hartstocht*) verleent, werd zichtbaar :
zij geleek het voetspoor van de naar het uitspanseel opklimmende
dagluister, voetspoor dat donkerrood gekleurd was wegens het
overvloedige lakkleursel ; zij geleek een nieuwe spruit van de liane

die was de oostkim, een nieuwe spruit die uitbotte ten gevolge van de besprenkeling met dauw.

Par. 271.

P en V p. 284,
18 ;
N p. 489, 8 ;
C 2, p. 60, 18 ;
Rdg p. 189, 19 ;
Nkr p. 50, 8.

Reeds van op een afstand hoorde toen Candrāpīḍa aan alle zijden hoe zelfs de asceten, zelfs zij die verlossing nastreefden, zelfs zij die van hartstocht bevrijd waren, zelfs zij die zonder begeerte waren, zelfs de onverschilligen, zelfs de boosdoeners, die allen, door liefde bewogen, als waren zij vaders, vrienden en dierbare verwanten, uit de stad gekomen waren, — hoe al die lieden met smart naar Vaiśampāyana's wedervaren vroegen, en het vertelden, en het bespraken, en het overwogen. Zij stonden bijeen, hun beide handen gevouwen vóór zich uitgestrekt, en drongen samen, en als zij samengedrongen waren vormden zij groepjes ; zij zaten neer en bogen, en deden enkele doelloze stappen, en keerden terug, en kwamen naderbij ; zij hieven het hoofd omhoog, en lieten het hoofd zinken ; zij hadden de ogen vol tranen en hun gelaat was bleek en droevig ; zij slaakten grote jammerkreten en zwegen door de overmaat van smart.

Par. 272.

P en V p. 285,
3 ;
N p. 490, 1 ;
C 2, p. 61, 8 ;
Rdg p. 189, 21 ;
Nkr p. 50, 22.

En terwijl Candrāpīḍa dat hoorde, dacht hij: « Reeds van buitenstaanders is de toestand er zo een ! Hoeveel te meer van iemand die Vaiśampāyana op zijn schoot getroeteld, of die hem grootgebracht heeft, die het voorwerp was van zijn kinderliefkozingen ? Het zal voor mij dan ook allerpijnlijkst zijn, zonder Vaiśampāyana vader Śukanāsa of moeder Manoramā te aanschouwen ! » — Terwijl hij zich aldus in gedachten verdiepte reed hij Ujjayinī binnen : zijn betraande blik was op zijn neus gevestigd, en hij bemerkte niets van wat er omging. En juist toen hij, na te zijn afgestegen, de deur van het koninklijk paleis binnentrad, vernam hij dat de koning met koningin Vilāsavatī zich naar het paleis van den edelen Śukanāsa had begeven. En nadat hij dit vernomen had, keerde hij terug en begaf zich derwaarts.

En toen hij op zijn tocht in de nabijheid gekomen was, hoorde hij hoe, buiten zich zelf door het verdriet, van Vaiśampāyana gescheiden te zijn, dat haar zoeven getroffen had, Manoramā die binnen in het paleis was, niettegenstaande koningin Vilāsavatī zelf haar moed insprak, deze en andere jammerklachten slaakte : « Ach mijn kind Vaiśampāyana ! Ook thans zijt gij enkel nog maar een kind, dat gewoon is op mijn schoot te worden getroeteld ! Hoe komt het dat gij alléén in dat verlaten woud toeft, dat schrikwekkend is door

honderdduizenden roofdieren, en dat onbewoond is? Wie is er ook daar nog die voor u een lijfwacht vormt welke alle dieren afweert? Wie, die voorziet in een levensonderhoud dat de ontbering belet? Wie, die een rustbed bereidt dat het genot van de slaap verschaft? Wie, die ongelukkig is zo gij hongurig of dorstig zijt of slaap begeert? Gij hebt u, o mijn zoon, sedert gij mijn schoot verlaten hebt, nog zelfs geen bruid verworven die uw geluk en uw ongeluk deelt. Na vader voor u, zodra gij zoudt teruggekeerd zijn, om verlof te hebben verzocht, had ik ten zeerste de gedachte gekoesterd, het gelaat van een schoondochter te zullen aanschouwen. Niet enkel is mij, ongelukkige, zulks niet ten deel gevallen, maar zelfs is het moeilijk geworden de aanblik van uw gelaat te bekomen! Mijn kind, waar het u behaagd heeft te toeven, — richt een verzoek tot uw vader en voer mij ook daarheen! Ik kan niet leven zonder u te aanschouwen! Liefste, zelfs in uw kinderjaren hebt gij mij niet misprijzend behandeld. Vanwaar is zo plotseling een wreedheid als deze over u gekomen? Gij wiens gelaat van uw geboorte af niemand ooit vertoornd heeft gezien, vanwaar onverwachts tegen mij zulk een toorn, dat gij mij aldus verlaat en wegblijft? Al zijt gij heengegaan, keer terug! Met mijn hoofd bid ik u om genade! Wien heb ik buiten u? Wellicht is uw liefde voor ons verloren gegaan ten gevolge van uw bekendheid met een andere streek? Hoe is bij u een dergelijke liefdeloosheid ontstaan ten opzichte van Candrāpīḍa, wiens aanblik u nimmer een oogenblik is onthouden geweest? Liefste, niets goeds is u overkomen! Gij hebt uw ouders, die gij dient gelukkig te maken, geheel ongelukkig gemaakt. Wat gij na op die wijze te hebben gehandeld, bekomen zult, ik weet het niet!»

En waggelend als door een overval van slaap viel Candrāpīḍa in onmacht, alsof hij ontsteld was door dit allerellendigst vergif van Manoramā's jammerklachten. Toen hij, al was het met grote moeite, door de steun van zijn aangeboren gemoedssterkte alleen, zijn zelfbeheersing terugbekomen had, trad hij binnen. Zonder het hoofd op te richten — want hij schaamde zich zijn gelaat ook zelfs aan zijn vader te vertonen — boog hij zowel vóór Sukanāsa als vóór zijn vader neer: vóór Sukanāsa die, roerloos over zijn gehele lichaam, de Mandara-berg geleck, en voor zijn vader die scheen als was hij de oceaan die tot rust gekomen is bij het einde van het karnen. Vervolgens zette hij zich neer op een afstand.

En toen hij neerzat liet de koning een oogenblik de blik op hem

Par. 273.
P en V p. 286,
7;
N p. 491, 8;
C 2, p. 63, 3;
Rdg p. 189, 26;
Nkr p. 51, 28.

Lieden van dit soort ontstaan uit zich zelf. Het zijn grote wormen die in het lichaam ontstaan (*die uit het lichaam geboren worden*). Het zijn grote ziekten die op al de kwade sappen berusten (*die alle ondeugden in zich bevatten*). Het zijn grote slangen die vergif in zich dragen (*die vervuld zijn met vergif*). Het zijn grote voortekens die oorzaak zijn van verdelging (*zij zijn oorzaken van ondergang ; zij vluchten ver weg*). Het zijn grote winden die draaien als slangen (*zij gedragen zich als losbandigen ; zij lijden aan grote waanzin*). Het zijn grote planeten die zich achterwaarts bewegen (*zij lopen verkeerd ; hun koppigheid is groot*). Het zijn voornachten vol duisternis (*zij zijn vol onwetendheid ; zij hebben grote ondeugden*). Zij zijn het stof van het geslacht, stof dat van aard uit vuil is (*hun geest is bezoedeld ; zij zijn het stof op hun geslacht*). Het zijn liefdeloze schurken (*zij zijn zonder olie ; zij zijn hard*). Het zijn schaamteloze Digambara-asceten (*zij zijn schaamteloos ; het zijn verdelgers*). Het zijn redeloze dieren (*zij zijn dom ; het zijn bruten*). Nog meer. Het zijn vuren zonder brandhout (*zij hebben geen grens ; zij pijnigen*). Het zijn lieden die netten, en toch geen koorde hebben (*zij hebben geen deugden ; zij zijn vol bedrog*). Het zijn vijvers zonder heilige badplaats (*zij hebben geen leermeesters ; zij zijn onverstandig*). Het zijn magere ezels (*zij kennen geen eerbied ; zij zijn wreed van aard*). Het zijn lieden die Śiva's voorkomen niet hebben en toch den groten Gaṇeśa dragen (*zij zijn belichamingen van het onheil ; zij zijn voorzien van grote hindernissen*).

Evenals zwaarden (*wanneer zij roestvlekkig zijn alleen door olie scherp worden*), zijn zij met schande beladen en doet zelfs de genegenheid hen bars worden. Evenals de slapen van de olifant (*van nature donkerkleurig zijn en door het bronstvocht zelf nog donkerder worden*), zijn zij van nature slecht en worden zij zelfs door een geschenk nog slechter. Evenals juweel-lampen (*geen pit hebben en alleen door hun glans licht verspreiden*), doet zelfs gunstbetoon hen in woede ontvlammen zonder dat zij koelende zalven bezitten. Evenals de armen (*aan het lichaam gehecht zijn, en door het grijpen van de rechterhand de overige links doen worden*), hechten zij zich aan ons lichaam en worden zij afkerig en weerspannig zelfs doordat men hen met minzaamheid ontvangt. Evenals pijlen (*als zij door de boogpees losgelaten worden juist wegens de door veren gesteunde pijlpunt ver weggeslingerd worden*), zijn zij van deugden verstoken en worden zij door hun opzet zelf, dat door hun vrienden gesteund wordt, ver gedreven.

Evenals rijsjes (*rood zijn en alleen door het voorbijgaan van de dag van kleur verschieten*), zijn zij vol hartstocht en doet alleen reeds het voorbijgaan van de dagen hen onverschillig worden. Evenals spiegels (*opgewreven worden met as, en doordat men er zich naartoe keert alles averechts terugkaatsen*), worden zij met rijkdom begunstigd en doet voorkomendheid hen alles verkeerd opvatten. Evenals vijvers (*zuiver zijn van binnen en troebel worden alleen door er diep in onder te duikelen*), zijn zij inwendig onrein en worden zij onzuiver door diep in hen binnen te dringen.

En deze lieden zijn bars zelfs tegenover minzame, vals zelfs tegenover oprechte, slecht zelfs tegenover goede, boosaardig zelfs tegenover deugdzame lieden. Zelfs tegenover hun meester zijn zij niet onderdanig, zij zijn vertoornd zelfs op de lieden die hen beminnen, zelfs van iemand die vrij is van begeerte verlangen zij weg te nemen, zij zijn verraderlijk zelfs tegenover vrienden, zij schaden zelfs de lieden die in hen vertrouwen stellen, zelfs de bevreesden slaan zij, zelfs de lieden die met genegenheid vervuld zijn haten zij. Zij zijn hooghartig zelfs tegenover nederige lieden, meedogenloos zelfs tegenover lieden die vol medelijden zijn, tegenover vrouwen zijn zij moedig, zelfs tegenover dienaren wreed, zelfs tegenover bedrukten hardvochtig.

En bij deze verdorven (*omgekeerde*) lieden zijn de ouders (*zware lieden*) van geen tel (*lichte lieden*), zijn de minderwaardige personen (*kleine lieden*) in groot aanzien (*hoog*), zijn de vrouwen met wie omgang verboden is (*ongenaakbare personen*) vrouwen met wie omgang toegelaten is (*genaakbare personen*), is de dwaalleer (*slecht gezicht*) een goede lering (*goed gezicht*). Wat niet geoorloofd is beschouwen zij als geoorloofd, wat geen regel is als regel, wat geen zede is als zede, wat wangedrag is als goed gedrag, wat niet past als passend. Onwetendheid zien zij aan voor wijsheid, gebrek aan onderwerping voor onderdanigheid, boosaardigheid voor rechtgeaardheid, onrecht voor recht, onwaarheid voor waarheid.

En bij deze gemene lieden strekt het verstand tot het bedriegen van de anderen, niet tot kennis. Hun kennis dient tot listen, niet tot bevrediging. Hun kracht wordt aangewend tot het schaden van levende wezens, niet tot dienstbetoon. Hun wilskracht wordt gebruikt tot het verwerven van rijkdom, niet tot roem. Hun standvastigheid leidt tot verslaafdheid aan de hartstochten, niet tot duurzame vriendschap. Zij geven de rijkdom op met het oog op de lust, niet met het oog op de plicht. Kortom, alles van hen strekt tot zonde, niet tot deugd.

Welnu, ook deze Vaiśampāyana is zulk een rampzalige geworden. Toen hij op die wijze handelde is in zijn geest niet opgerezen : « Ik ben Candrāpīḍa's vriend ! Hoe zou ik hem kunnen verraden ? » — Evenmin heeft hij in zijn gemoed de vrees gekoesterd : « Indien ik aldus handel, dan zal koning Tārāpīḍa, hij die straft wier gedrag verkeerd is, gepijnigd in zijn gemoed, stellig zijn toorn op mij richten ! » — In het hart van dien wrede is niet opgekomen : « Ik ben alléén de levenssteun van mijn moeder. Hoe zal zij het zonder mij kunnen uithouden ? » — En zelfs is in de geest van dien dwaas ook dit niet opgerezen : « Mijn vader heeft mij verwekt met het oog op de voortzetting van het geslacht, als uitdeler van de rijstballetjes. Hoe kan ik alles verlaten zonder dat hij zijn toestemming heeft verleend? » — Daarom allereerst, toegegeven dat toen hij zich aldus op het verkeerde pad heeft begeven, en toen hij, buiten zich zelf zijnde, zeer ver afgedwaald is, — toegegeven dat toen het slecht gezicht hem belet heeft de onzichtbare gevolgen te zien, die een rampzalige toestand in zich sloten. Evenwel, wat kan er gedaan worden met iemand die ook zelfs de zichtbare gevolgen niet ziet, blind als hij is door de grauwe staar der onwetendheid ? En verder : dit dier is evenals een papegaai door Uwe Majesteit ten koste van grote inspanning onderwezen en opgekweekt. Maar zelfs bij dieren is de moeite van het onderricht toch lonend, doordat zij ontspanning verschaffen. Zij ten minste blijven, als zij grootgebracht zijn, genegenheid bewaren voor hem die hen heeft grootgebracht. Zij toch zijn dankbaar. Zij blijven getrouw aan de vriendschap. Zij laten de aangeboren genegenheid voor hun ouders toch blijken. Niet echter deze man, voor wien de beide werelden verloren zijn, die een boosdoener, een rampzalige is : bij hem is alles verloren gegaan ! Trouwens, door een gedrag als dit zal ook hij ongetwijfeld vervallen in de een of andere existentie als dier : allereerst heeft de booswicht door geboren te worden niet enkel niemand van ons allen gelukkig gemaakt, — méér, hij heeft ons op deze wijze in een zee van smart gedompeld ! Ieder mens immers, wiens geest niet verbijsterd is, streeft naar zijn eigen welzijn en naar het welzijn van de anderen. Maar bij dezen man, die ons aldus in het ongeluk stort, is dit noch zijn eigen welzijn noch ook het welzijn van de anderen. Waarom hij tot eigen schade aldus gehandeld heeft, zover daalt mijn geest op het pad der kennis niet af. In elk geval, de geboorte van dezen boosdoener, van dezen bezetene strekt ons enkel tot smart ! » — Aldus sprak Śukanāsa ; zijn oog, dat geleek een bed van utpala's in

de winter, was met tranen gevuld, zijn lippen trilden, als barstte hij door de naar buiten geen uitweg vindende vloed van de toorn binnen in hem, en hij deed niets dan zuchten.

Par. 275.

P en V p. 289,
13 ;
N p. 496, 2 ;
C 2, p. 67, 13 ;
Rdg p. 190, 4 ;
Nkr p. 55, 31.

En tot hem in die toestand antwoordde Tārāpīḍa : « Zeker, het ware het vuur verlichten met een lamp, het ware de zon doen schitteren door het licht van de dag, het ware de maan verfrissen door middel van dauwdruppels, het ware de oceaan vullen met regen­druppels, het ware de wind aanwakkeren door de tochten uit een waaier, — moest iemand als wij U Edele raad geven. Niettemin, evenals het water van de regens een vijver, aldus ook vertroebelt de val van het ongeluk onvermijdelijk de geest, hoe klaar deze ook zij, van ieder mens, ook indien die mens verstandig is, ook indien hij overvloedige kennis bezit, ook indien hij met onderscheid begaafd is, ook indien hij wijs is, ook indien hij gemoedssterkte bezit. En wanneer eens de geest vertroebeld is, dan verdwijnt alle inzicht in het wezen van de dingen : het verstand beschouwt niet, de geest denkt niet, zelfs het onderscheidingsvermogen onderscheidt niet. Daarom is het dat ik spreek. Voor het overige kent u zelf de gang van de wereld beter dan wij.

Par. 276.

P en V p. 289,
22 ;
N p. 496, 9 ;
C 2, p. 68, 4 ;
Rdg p. 190, 8 ;
Nkr p. 56, 4.

Is er in heel de wereld iemand wiens jeugd voorbijgegaan is zonder veranderingen ? Want wanneer de jeugd aanbreekt, verdwijnt tegelijk met het kind-zijn de liefde voor de ouders, tegelijk met de leeftijd groeit een nieuwe liefde, tegelijk met de borst breidt het verlangen zich uit, tegelijk met de kracht neemt de hartstocht toe, tegelijk met het armenpaar wint de geest in grofheid, tegelijk met het middel versmalt de kennis, tegelijk met het dijenpaar neemt het hart toe in onbehoorlijk gedrag, tegelijk met de baardharen komt de verblindende te vorschijn, die de oorzaak van de bezoedeling is. Tegelijk met het uiterlijk voorkomen openbaren de veranderingen zich uit het hart. Aldus : het oog, ofschoon het wit is, is rood (*vol hartstocht*), en ofschoon het lang wordt (*langwerpig wordt*), ziet het niet op een lange afstand (*ver*) ; niettegenstaande het oor ongedeed gebleven is, dringt toch het onderricht van de leermeesters daar niet binnen ; de kennis bekomt geen toegang tot het hart, alhoewel dit de vrouwen bemint ; standvastigheid is er wat de wankelmoedigheid betreft, die van aard onbestendig is ; gehechtheid is er wat de driften betreft, die men dient te verlaten.

En het is meestal de hartstocht (*vochtigheid*) die de oorzaak is van de veranderingen. En deze maakt iedereen zoveel als verblind (*maakt alles vol water*), en ontstaat door het toenemen van de levensjaren (*door het overmatig wassen van de regens*). Daarbij, de dag leidt tot het invallen van de nacht (*tot het verschijnen van ondeugden*); het invallen van de nacht (*het verschijnen van ondeugden*) tot duisternis (*tot het niet-zien*); de duisternis (*het niet-zien*) tot onduidelijkheid van het zien (*tot dwaling*); de onduidelijkheid van het zien (*de dwaling*) tot het niet-onderscheiden (*tot gebrek aan onderscheid*); het niet-onderscheiden (*gebrek aan onderscheid*) tot het betreden van het verkeerde pad; en de geest die het verkeerde pad betreden heeft, en blind door verbijstering rond dwaalt, struikelt (*faalt*) onvermijdelijk.

Zo de geest gestruikeld (*gefaald*) heeft, dan valt reeds de schaamte die zich daar aan vastklampt. En als het hart van de beschutting der schaamte beroofd is, wie zal dan Kāma kunnen tegenhouden, wanneer deze binnendringt en zich daar vestigt, Kāma die moeilijk kan worden afgeweerd, en die de oorzaak is van alle wangedrag? En wanneer Kāma verschijnt, wat zal dan beletten dat er duizenden openingen (*zwakke plekken*) ontstaan, langs welke de karaktervastheid naar beneden valt (*verloren gaat*)? En als de karaktervastheid naar beneden gevallen is (*verloren gegaan is*), waarop zal dan de deugdzaamheid steunen om niet weg te glijden? Welke steun is er voor de wellevendheid? Wat moet de gemoedssterkte aanvangen, zonder steun? Waar moet het verstand zich vestigen? Waar moet de beheersing tot een toestand van rust komen? Wat zal het gemoed steunen en het met geweld onwankelbaar maken? Wat zal de naar alle richtingen zich verspreidende zintuigen in bedwang houden? Wat zal de wangedragingen verhinderen, die door de wereld dienen te worden gelaakt? Wat zal door zijn licht (*verlichting*) het contact met de nacht (*de verslaafdheid aan de ondeugden*) beletten, contact met de nacht (*verslaafdheid aan de ondeugden*) dat de oorzaak is van het toenemen der duisternis (*die oorzaak is van het toenemen van de onwetendheid*), en dat schaadt aan het gezicht (*die het inzicht verhindert*)? Wat kan men zien (*waarvan kan men kennis bekomen*) als er geen uitzicht (*voorzichtigheid*) is? En hoe kan er voorzichtigheid zijn in de jeugd, aangezien de evenredige tijdsruimte niet bestaat, — voorzichtigheid die na door positieve of negatieve overeenstemming van oorzaak en gevolg een besluit te hebben genomen, de bezoedeling verwijderd. Schaars, trou-

Par. 277.
P en V p. 290,
9 ;
N p. 497, 3 ;
C 2, p. 68, 15 ;
Rdg p. 190, 11 ;
Nkr p. 56, 22.

wens, zijn de deugdzame lieden van wie de gedragingen, ook dan wanneer die lieden ouder worden, tegelijk met de haren reiner (*witter*) worden.

Bij het aanbreken van de jeugd, waarbij de verblindende en de voorwerpen der zinnen de grote slangen zijn, waarbij de veranderingen die het gevolg zijn van de hartstocht de bronstige olifanten zijn, en waarbij de heerschappij alleen bij het wangedrag berust; het aanbreken van de jeugd, dat een verblijfplaats is van lust, slaap en dardelheid, en dat heerser is over die bijzondere wangedragingen die zich voordoen bij het einde van het speelse uitloopen van de rijsjes in de vorm van een nieuwe hartstocht, — bij het aanbreken van de jeugd overkomt het dus aan een ieder, die op het zeer oneffen pad van de zinnelijke wereld terecht gekomen is, te struikelen (*falen*). Waarom heeft U Edele een zeer hevige toorn aangegrepen tegen een kind dat dient vertroeteld en beschermd te worden, dat U zo spreekt, op een wijze die onwaardig is van de liefde voor een kind, vol scheldwoorden? Het heilzame of het onheilzame dat uit de mond van de ouders komt, ook dan wanneer zij slapen, onvermijdelijk gaat dit voor de kinderen in vervulling, want de ouders zijn voor hun kinderen de godheid. Zoals de door de ouders geschonken heilwensen tot zegeningen worden, evenzo worden de schimpwoorden tot vervloekingen. Grote pijn heeft mijn gemoed dan ook aangegrepen, toen U Edele, door een opwelling van toorn tegen Vaiśampāyana, op een zo uiterst barse wijze sprak. Zo er alreeds genegenheid ontstaat voor de bomen die men zelf geplant heeft, hoeveel te meer voor de kinderen die uit ons lichaam geboren zijn! Daarom geef op deze opwelling van toorn tegen Vaiśampāyana! Hij heeft trouwens niets schandelijks gedaan. Zelfs het feit dat hij alles opgeeft en wegblijft, waarom rekenen wij dit aldus tot fout aan, zonder eerst de oorzaak te kennen? Wellicht zal dit vergrijp zelf, dat door gebrek aan tucht tot stand is gekomen, ten goede strekken! Laat hij eerst hier gebracht worden! Dat wij weten om welke reden zulk een voortvarendheid ontstaan is, niettegenstaande zij ongewoon is voor deze leeftijd! Daarna zullen wij naar wat gepast is onze maatregelen nemen! »

Par. 278.
F en V p. 291,
19;
N p. 499, 6;
C 2, p. 71, 1;
Rdg p. 190, 13;
Nkr p. 58, 5.

Toen Tārāpīḍa aldus gesproken had sprak Sukanāsa wederom: « Het is door haar uiterste karakteradel en door haar liefderijkheid dat Uwe Majesteit aldus gebiedt. Welke andere schanddaad, zelfs indien zij bestond, zou voor dezen man voorwaar nog kunnen

bestaan, aangezien hij den kroonprins verlaten heeft en zich een ogenblik naar eigen believen elders heeft opgehouden? » — Zo sprak Śukanāsa. Candrāpīḍa, die door dit schuldvermoeden van zijn vader inwendig als door een zweep geslagen was, kwam zonder op te staan, de blik vol tranen, naderbij, en sprak langzaam tot Śukanāsa :

« Edele heer, zelfs indien ik uit wat gezegd is weet dat het niet door mijn schuld is dat Vaiśampāyana niet is teruggekeerd, — niettemin, zo mijn vader dit reeds vermoed heeft, bij welk ander zal het vermoeden dan niet opkomen? Hoe onwaar het ook weze, het is zoals de mensen en vooral mijn vader het opvatten. In deze wereld is het de faam die tot schande of tot roem strekt, en dit zonder dat zij steunt op fout of verdienste. De waarheid levert vruchten op in de andere wereld; waarin strekt zij dus tot nut? Daarom laat U Edele mij door mijn vader, als vergoeding voor dit schuldvermoeden, toelating tot vertrekken doen verlenen, met het doel Vaiśampāyana terug te brengen. Op geen andere wijze kan ik mijn fout uitwissen. Welk is de reden? Zolang Vaiśampāyana niet teruggekeerd is zal mijn vaders vermoeden niet weggaan, en zolang ik niet zal gegaan zijn zal Vaiśampāyana niet terugkeren. Kon iemand anders hem maar terugbrengen, dan hadden ook deze duizenden vorsten van vader, wier woord onschendbaar is, hem wel teruggebracht. Daarom, laat U Edele mij genadig vergunning tot vertrekken doen verlenen. En daar ik de streek gezien heb, zal mij op mijn tocht te paard niet de minste reisvermoeienis overvallen. Weest U er zeker van, dat ik met Vaiśampāyana zó terug ben! Trouwens de inwendige kwelling zelf die haar oorsprong vindt in de toestand, van Vaiśampāyana gescheiden te zijn, die inwendige kwelling is meer ondraaglijk dan de uitwendige kwelling. Dat ik zonder hem teruggekeerd ben is hierom geschied, omdat hij onmiddellijk na mij met het leger zou optrekken. Wanneer van mijn geboorte af, ben ik anders zonder Vaiśampāyana ooit vertrokken, of heb ik zonder hem ooit getoefd? Wanneer heb ik anders zonder hem ooit gespeeld of gelachen? Wanneer zonder hem gedronken of gegeten? Wanneer heb ik anders zonder hem ooit geslapen, ben ik zonder hem ontwaakt, of heb ik zonder hem ooit geademd? En dat ik, na het vernomen te hebben, niet van die zelfde plaats vertrokken ben, daarvan is dit de reden, dat ik vreesde hem te zullen gelijken. Daarom, wilt Gij mij behoeden voor het vergriep, niet terug te keren! »

Par. 279.
 P en V p. 292,
 19 ;
 N p. 501, 1 ;
 C 2, p. 72, 9 ;
 Rdg p. 190, 15 ;
 Nkr p. 59, 8.

Aldus sprak Candrāpīḍa. Śukanāsa liet op zijn gelaat dat rood was door de aandoening (*roodheid*) die het gevolg was van de smart binnen in hem, zodat het een rode tāmarasa geleek, een blik vol instemming vallen, — een (*vliegende*) bijenzwerm als het ware, — en vroeg den koning langzaam : « De kroonprins verzoekt te mogen vertrekken. Wat beveelt Uwe Majesteit ? » — En na door Śukanāsa op die wijze te zijn ondervraagd, dacht Tārāpīḍa een weinig na en antwoordde toen : « Edele heer, ik dacht dat ik dezer dagen de bruid van mijn zoon zou aanschouwd hebben, een bruid die het licht van de volle maan gelijk (*dat afhankelijk is van de stralen van deze*) op zijn hand steunt. Ondertussen heeft de Schepper, die van nature weerspanning is, dit andere wedervaren van Vaiśampāyana tussenbeide geworpen, dit wedervaren dat evenals de regentijd het pad van onze hoop (*van de hemelrichtingen*) afsluit en een hindernis stelt. En het is zoals Zijne Hoogheid reeds gezegd heeft : geen ander kan Vaiśampāyana terugbrengen, en zonder hem kan deze hier niet blijven. Onvermijdelijk moet dus thans dit vaartuig (*kind*) de zee van ramspoed oversteken. En ik ben er van overtuigd dat zeker ook koningin Vilāsavatī hem zal laten vertrekken om Vaiśampāyana terug te brengen. Daarom, dat hij ga ! Evenwel, aangezien het zeer ver is dat mijn kind moet reizen, zo laat U Edele met de sterrenwichelaars zorgvuldig de dag en het gunstig oogenblik voor zijn vertrek uitkiezen, en de schikkingen doen treffen ! »

Nadat hij aldus tot Śukanāsa gesproken had liet Tārāpīḍa, het oog vol tranen, een tijdlang de blik op Candrāpīḍa rusten, riep hem toen tot zich, en beval hem, terwijl hij hem die ootmoedig neergebogen was, met de hand op de schouders, op het hoofd en op de armen streelde : « Mijn kind, ga, begeef u naar binnen, en deel gij zelf de tijding van uw vertrek mede aan uw moeder die in gezelschap is van Manoramā ! » — En nadat hij aldus bevolen had begaf Tārāpīḍa zich met Śukanāsa naar zijn paleis.

Hoe blijde Candrāpīḍa inwendig ook was, nu hij die klaar uitgesproken toelating om te vertrekken in (*op*) zijn hart droeg, als was het Kādambarī's (*friskleurige*) keuzekrans, — toch was het met een vreugdeloze blik dat hij binnentrad. Na zijn huldebetuiging te hebben volbracht ging hij neerzitten bij zijn moeder, troostte Manoramā die buiten zich zelf was door het verdriet, van Vaiśampāyana gescheiden te zijn, verdriet dat door het zien van Candrāpīḍa verdubbeld was, en sprak :

« Moeder, wees getroost ! Vader heeft mij bevel gegeven te vertrekken om Vaiśampāyana terug te brengen. Laat mij dus zonder te aarzelen heengaan, mij die gedurende enkele dagen aan uw blik zal onttrokken zijn, maar die verlangt Vaiśampāyana's gelaat te aanschouwen ! » — Zij echter, toen zij aldus toegesproken was, antwoordde : « Liefste, waarom troost gij mij door het woord van uw eigen heengaan ? Inderdaad, welk verschil bestaat er voor mij tussen u en hem ? Zodat enkel hij alléén het is, de wreedhartige, dien ik niet zie. Maar indien gij heengaat, dan is ook uw aanblik ver : die aanblik die, nu zijn aanblik ontbreekt, de oorzaak is van de steun van mijn leven ! Vertrek dus niet, mijn kind ! Ten minste door één van de beide jongelieden bezitten wij beiden een zoon, ook indien de andere, de onmeedogende, niet teruggekeerd is ! » — Toen Manoramā aldus gesproken had, sprak Vilāsavati vastberaden : « Dierbare vriendin, het is voor u en voor mij zoals gij gezegd hebt ! Maar deze hier, op wien zal hij zonder Vaiśampāyana de blik richten ? Genoeg dus daarover ! Waarom verbiedt gij dit ? Of het hem ook verboden wordt, hij zal toch niet blijven ! En ik denk dat het is na dit zelfde te hebben bedacht, dat ook vader hem toelating gegeven heeft om te vertrekken. Daarom, dat hij ga ! Het is beter dat wij beiden gedurende enkele dagen de smarten verduren die de toestand, van hun beider aanblik beroofd te zijn, doet ontstaan, dan dag aan dag zijn gelaat mistroostig te zien doordat het de aanblik mist van Vaiśampāyana's gelaat. Daarom, sta op, laten wij beiden gaan om het vertrek van ons kind Candrāpīḍa te regelen ! »

Par. 280.
P en V p. 293,
17 ;
N p. 502, 4 ;
C 2, p. 73, 17 ;
Rdg p. 190, 15 ;
Nkr p. 60, 5.

Terwijl zij nog aldus sprak, vatte Vilāsavati Manoramā bij de hand, stond op, en begaf zich, door Candrāpīḍa gevolgd, naar haar eigen verblijfplaats. Candrāpīḍa van zijn kant bleef een ogenblik bij zijn moeder, maar zonder over iets anders te spreken dan over zijn vertrek, en ging toen op zijn beurt huiswaarts.

Par. 281.
P en V p. 294,
9 ;
N p. 503, 3 ;
C 2, p. 74, 12 ;
Rdg p. 190, 15 ;
Nkr p. 60, 29.

En daar ontdeed hij zich van zijn uitrusting, riep toen met een hart dat ongeduldig verlangde om te vertrekken de sterrenwiche-laars tot zich en beval hun in het geheim : « Wilt aan den edelen Sukanāsa, indien hij er naar vraagt, of aan mijn vader, de dag zo opgeven dat mijn vertrek zonder uitstel kan plaats hebben ! » — Toen zij dit bevel ontvangen hadden spraken zij : « Hoogheid, zoals de planeten alle staan wordt naar onze meening het vertrek van Uwe Hoogheid op dit ogenblik niet aangeprezen. Evenwel 's ko-

nings wens zelf is het die in overeenstemming met zijn aangelegenheden het juiste moment is. Ook in dit geval is het niet nodig een dag vast te stellen. De koning is de oorzaak van het juiste moment. De tijd waarop hij neiging gevoelt, die is het die wat al zijn aangelegenheden betreft de tijd is ! » — Na door de sterrenwichelaars op die wijze te zijn toegesproken sprak Candrāpīḍa wederom tot hen : « Ik spreek omdat vader mij aldus bevolen heeft. Was het anders, hoe zouden lieden die overbelast zijn met werk een dag vaststellen ten opzichte van aangelegenheden die dringend zijn en die zich op elk ogenblik voordoen ! Spreekt dus zo, dat het vertrek reeds morgen kan geschieden ! »

En toen de sterrenwichelaars na de woorden : « Het zij zoals Uwe Hoogheid beveelt ! » heengegaan waren, stond Candrāpīḍa op om zijn maaltijd te nemen. En toen hij zijn maaltijd gebruikt had, traden opnieuw de sterrenwichelaars binnen en meldden hem langzaam : « Wij hebben het bevel van Uwe Hoogheid uitgevoerd, en het is gelukt doordat de edele Śukanāsa buiten zich zelf is ten gevolge van de toestand, van zijn zoon gescheiden te zijn. Wanneer dus de dag van morgen zal voorbij zijn, dan moet Uwe Hoogheid 's nachts van hier vertrekken ! » — Bij dit bericht prees Candrāpīḍa hen met de woorden : « Wel gehandeld ! », verheugd als hij was in zijn gemoed. Vervolgens bracht hij, hoewel niet zonder grote moeite, die dag en één nacht door, zonder andere bezigheid dan paarden en prinsen uit te kiezen : paarden die het puik waren binnen de vier oceanen en die Indrāyudha's snelheid evenaarden, en ontelbare prinsen, die de afmatting van de tocht te paard geringschatten en die vol uithoudingsvermogen waren, — dit terwijl hij Kādambarī en Vaiśampāyana reeds binnen het bereik van zijn ogen waande, en terwijl hij met zijn vooruitsnellende geest er zeker van was te zullen aankomen nog vóór Pattralekhā zou binnengetreden zijn.

Par. 282.
P en V p. 295,
8 ;
N p. 504, 8 ;
C 2, p. 75, 18 ;
Rdg p. 190, 26 ;
Nkr p. 61, 26.

Daarop ging de zon onder, tegelijk met de dag, als door de smart omdat zij de vereniging met de geliefde (*rode*) kamalabedden niet bekwam. Na het ondergaan van de zon verzonk het westelijk gedeelte van het uitspansel tegelijk met de westkim in het rood van de avondschemering, als (*wierp het zich, wegens het ondergaan van de zon*) in een brandstapel. Het sterrenheir schitterde, alsof het een menigte van vonken van de vuren der avondoffers was. Ten gevolge van het einde van de dag werden

de hemelrichtingen als door een aanval van bewusteloosheid met duisternis omhuld. De troepen van vogels keerden naar hun verblijfplaats terug, luide zingend, zodat het scheen of zij jammerkreten slaakten door de smart, van het uitspannel gescheiden te zijn. Na het vallen van de avond aanschouwd te hebben, het vallen van de avond, waarin klaarte was tot stand gebracht en dat een geboorte geleek (*die het bewustzijn doet ontstaan*), verzonk de wereld der levenden terug in donkere duisternis, die als het ware een (*levenloze*) moederschoot scheen te zijn. Terwijl zij het gelaat van de vrouw die is de oostkim door haar licht (*aanblik*) — alsof zij uit een ander bestaan teruggekeerd was — deed opklaren, stond de verheven maan op de berg van de opgang; zij smaakte opnieuw het genot van de vereniging met de maanhuizen, en scheen wegens de overvloed van haar glans als het ware vlekkeloos.

Toen aldus de nacht helder geworden was, naderde Candrāpīda met het oog op zijn huldebetuiging tot Vilāsavatī, op het ogenblik van de zegenbrengende ceremoniën bij het vertrek. Deze, die door de smart scheen als te worden uitgeput, kon de opwelling van haar tranen niet onderdrukken, en wel hoezeer zij, uit vrees dat het een slecht voorteken mocht zijn, zich met haar ogen die zeer wijd opengesperd waren daartoe ook inspande; met woorden die ten gevolge van de opwinding die de smart en de liefde in haar hadden opgewekt door gestamel gehinderd werden, sprak zij:

« Liefste, bij het eerste heengaan van een kind dat men op de schoot getroeteld heeft, wanneer het pas de eerste maal de schoot verlaat, dan is zeer hevig harteleed zeker niet ongepast. Voor mij evenwel is zelfs bij uw eerste heengaan niet zó'n leed ontstaan als door uw vertrek thans. Mijn hart, het is alsof het uiteengereten wordt. Mijn vitale delen, alsof zij vaneenscheuren. Mijn lichaam schijnt te koken. Mijn geest lijkt te drijven. Mijn spieren, het is of zij scheuren. Mijn levensgeesten schijnen mij te begeven. Mijn verstand kan zich op niets concentreren. Al wat ik zie, het is beroofd van zijn inhoud. Ik kan mijn hart zomin als mij zelf beheersen. De drang van mijn tranen, hoe hij ook onderdrukt wordt, komt op met geweld. Alhoewel hij gedurig weer gerustgesteld wordt, toch aarzelt mijn geest om voor u de zegenbrengende ceremoniën te volbrengen. Ik weet zelfs niet wat het is dat ik voorzie. En om welke reden zulk een harteleed mij aangrijpt, dit ook weet ik niet. Is het omdat mijn zoon, nu hij met moeite na vele dagen

Par. 283.
P en V p. 295,
21 ;
N p. 505, 4 ;
C 2, p. 76, 11 ;
Rdg p. 190, 27 ;
Nkr p. 62, 14.

teruggekeerd is, zo plotseling opnieuw vertrekt ? Is het, omdat ik mij in de verbeelding heb voorgesteld hoe gij, vol onrust door van Vaiśampāyana gescheiden te zijn, alléén de tocht onderneemt ? Doch het is niet door mijn eigen droefheid ten gevolge van Vaiśampāyana's wedervaren ! En ook kan mijn stem ter wille van een leed als dit, u die vertrekt om Vaiśampāyana terug te brengen niet beletten heen te gaan. Maar toch wenst mijn hart uw heengaan niet ! Daarom, nu gij weet welke mijn kommer is, zo wil niet ergens vriendschap sluiten en daar zeer lange tijd vertoeven, zoals gij de vorige maal getoefd hebt. En met mijn hoofd waarop de handen tot een añjali samengevouwen zijn, smEEK ik er u om, mijn kind ! »

Tot zijn moeder die aldus gebod sprak Candrāpīḍa, het lichaam languit neergebogen : « Moeder, in verband met mijn tocht ter wereldverovering was het dat ik toen wegbleef. Maar thans zal er alleen tijdverlies zijn tot op het ogenblik waarop ik die streek bereik. Wil dus in het minst geen bezorgdheid opvatten in uw hart, als zou ik opnieuw eerst na lange tijd terugkeren ! » — Aldus sprak Candrāpīḍa tot haar. Vilāsavati onderdrukte haar opwellende tranen en bedwong zich zelf, hoewel niet zonder grote moeite. En na de zegenbrengende ceremoniën bij het vertrek volbracht te hebben, kuste zij hem op het hoofd, terwijl zij hem bevochtigde met haar neerdruppelende melk. Daarop omhelsde zij hem innig en zeer langdurig en liet hem toen heengaan, terwijl de levensgeesten haar als het ware schenen te verlaten.

Par. 284.
P en V p. 296,
22 ;
N p. 506, 9 ;
C 2, p. 77, 17 ;
Rdg p. 190, 31 ;
Nkr p. 63, 18.

En toen zijn moeder hem had laten gaan, begaf Candrāpīḍa zich naar het slaapvertrek om zijn vader te groeten. En nadat, met de woorden : « Majesteit, de kroonprins komt zijn huldebetuiging volbrengen met het doel te vertrekken ! », de deurwachter hem aangemeld had, trad hij daar binnen en boog hij met zijn hoofd, dat tegen de aarde gedrukt was, reeds van op een afstand neer voor de voeten van zijn vader die te bed lag. Toen daarop zijn vader hem die aldus neergebogen was gezien had, richtte hij zijn bovenlichaam een weinig op, en riep hem tot zich, maar zonder zijn bed te verlaten. Hij omhelsde hem innig, met liefde, terwijl hij hem met zijn oog als scheen in te drinken. Vervolgens sprak hij, terwijl zijn ogen, evenals van een kind, verduisterd waren door de drang van zijn plotseling ontsprongen, onafgebroken tranen, en terwijl door de opwinding die het gevolg was van zijn ontroering zijn woorden gescheiden waren :

« Mijn kind, wil ook in het minst geen kommer voeden in uw gemoed, denkende dat uw vader u verdacht heeft in schuld te zijn. Wij hebben u zorgvuldig nagegaan van het oogenblik af waarop gij uw opvoeding bekomen hebt. En het is na dit onderzoek, en niet enkel uit liefde voor een kind, dat ik de last van het koningschap op u overgedragen heb, die last die alleen met een menigte van deugden kan worden gedragen. Dit koningschap immers, juist wegens de verantwoordelijkheid over (*het gewicht van*) de aarde is het zeer moeilijk te dragen. Juist door de talrijke vorsten (*doordat het dicht bezet is met bergen*) is het zeer lastig (*zeer nauw*). Juist wegens de gewoonte van (*het gaan langs*) listig (*kronkelig*) staatsbeleid, valt het zeer moeilijk daarin te handelen (*valt het zeer moeilijk zich daarin te bewegen*). Juist doordat het de aarde omvat die door vier zeëen begrensd is, is het zeer belangrijk (*zeer groot*). Juist doordat het met grote legers (*middelen*) moet bekomen worden, is het zeer moeilijk te bekomen (*zeer arm aan middelen*). Juist wegens het net van een administratie (*draden*) die eindeloze verplichtingen omvat, is het zeer ingewikkeld (*zeer ondoordringbaar*). Juist doordat het in een verheven geslacht (*op een hoge bamboe*) gevestigd is, is het zeer moeilijk te verwerven (*zeer moeilijk te beklimmen*). Juist wegens het verdelgen (*opheffen*) van duizenden vijanden, is het moeilijk te dragen. Nog meer. Juist wegens de onpartijdigheid bij het handelen (*doordat het effen is*), is het zeer lastig (*zeer oneffen*). Juist wegens het aanwenden van verschillende middelen (*het aanleggen van heilige badplaatsen*), is het moeilijk uit te oefenen (*arm aan heilige badplaatsen*). Juist wegens het verdelgen van de ruststoorders (*het verwijderen van de doornen*), is het moeilijk te grijpen. Juist wegens de taak, alle onderdanen te beschermen, is het moeilijk uit te oefenen (*moeilijk te beschermen*). Juist wegens het bekomen van alle wensen (*hemelstreken*), is het moeilijk te bekomen.

Het koningschap berust niet bij hem die grootmoedigheid mist, noch bij hem die onstandvastig van aard is. Het berust niet bij hem die gierig is, noch bij hem die geen grootse doeleinden nastreeft, noch bij hem die onrein is. Het berust niet bij hem die niet moedig is, noch bij hem aan wien grote wilskracht ontbreekt. Het berust niet bij hem wiens beloften leugenachtig zijn. Het berust niet bij hem die niet verstandig is, noch bij hem die geen onderscheid bezit. Het berust niet bij hem die ondankbaar is, noch bij hem die niet verheven is in zijn omgang, noch bij hem die niet mededeelzaam

is van karakter, noch bij hem die zich niet volgens de regel gedraagt, noch bij hem die niet handelt volgens de lering. Het berust niet bij hem die geen toevlucht biedt, noch bij hem die de brahmanen niet genegen is, noch bij hem die hardvochtig is, noch bij hem die niet liefderijk is jegens zijn vrienden. Het berust niet bij hem die niet zich zelf beheerst, noch bij hem die zijn zintuigen niet overwonnen heeft, noch bij hem die niet gedienschtig is. Bij diengene echter berust het koningschap, die na het door alle deugden tot zich te hebben getrokken, in staat is het met kracht vast te houden, veranderlijk als het van nature is. En het is op hem dat de ouders, bevrijd van de vrees dat hij zou falen, na vóór en tegen overwogen te hebben, het koningschap overdragen.

Wil dus hierdoor alleen reeds begrijpen, mijn kind, dat aan u geen schuld kleeft. Trouwens, wie is er thans op wien gij de last zoudt kunnen overdragen, zodat gij ook maar de kleinste fout zoudt kunnen begaan? Gij alléén dient de gunst van alle lieden na te streven. Onze tijd is immers verstreken. Gedurende lange tijd hebben wij zonder te falen de waardigheid bekleed: ik heb de onderdanen niet gekweld door hebzucht; ik heb mijn ouders niet gegriefd door trots; ik heb de deugdzame lieden niet van mij afgewend door drift; ik heb de schepselen niet bevreesd gemaakt door toorn; ik heb mij zelf niet tot een voorwerp van spot gemaakt door blijdschap; ik heb de andere wereld niet geschaad door hartstocht. Mijn plicht als koning heb ik volbracht, niet mijn eigen lust. De ouderen heb ik gediend, niet mijn driften. De handelwijze van de deugdzame lieden heb ik gevolgd, niet mijn zintuigen. De boog heb ik omhoog geheven, niet mijn geest. Goed gedrag heb ik beschermd, niet mijn lichaam. De afkeuring heb ik gevreesd, niet de dood. De genoegens van alle zinsgenot heb ik gesmaakt, genoegens die zelfs in de wereld van de goden moeilijk te bekomen zijn. Het verlangen van mijn jeugd werd bevredigd, met vermijden van wat verboden is. En door het volbrengen van mijn plichten heb ik, denk ik, ook de andere wereld verworven. En door uw geboorte is mijn doel reeds verwezenlijkt. Daarom was slechts dit mijn wens, om eens als gij door in het huwelijk te treden zoudt gevestigd zijn, de ganse last van het koningschap op u over te dragen en dan met een hart dat licht is wegens de voltooiing van mijn leven, het pad te volgen dat door de vroegere Koning-zieners betreden is. En dit onverwacht wedervaren van Vaiśampāyana stelt zich van het begin af als een hindernis tegen die wens van mij op,

en ik denk dat hij daardoor zelfs niet zal vervuld worden. Was het anders, welk verband kan er bestaan tussen Vaiśampāyana enerzijds, en anderzijds een dergelijke handelwijze van hem, een handelwijze die men zelfs in een droom niet zou kunnen bedenken? Daarom wil ook na uw vertrek zo handelen, mijn kind, dat deze wens van mij niet gedurende lange tijd binnen in mijn hart verwijle!» — Aldus sprak Tārāpīḍa; het gelaat een weinig opgericht, schonk hij aan Candrāpīḍa betel die als het ware zijn samen-geperst hart scheen te zijn, en liet hem daarna heengaan.

Candrāpīḍa dan kwam naderbij, terwijl hij zijn lichaam, hoe hoog deze hulde van zijn vader hem ook verheven had, zeer diep neerboog, en verwijderde zich dan met een tweede buiging, maar verheven in zijn gemoed. En toen hij weggegaan was, begaf hij zich naar het paleis van Śukanāsa.

En daar boog hij neer vóór Śukanāsa en vóór Manoramā: Śukanāsa, die in kommervolle gedachten over zijn zoon verdiept was, en wiens lichaam leeg was, als was hij door zijn zintuigen verlaten, en Manoramā wier gelaat geschonden was door het voortdurend storten van tranen. Hierop vereerden dezen hem met hun heilwens, — dit niettegenstaande zij zich in zulk een toestand bevonden, — terwijl het scheen of zij de last van hun leed op hem overdroegen. Daarna ging Candrāpīḍa heen, door hen gevolgd, terwijl hij, tot op het ogenblik waarop hij de deur uitging, gedurig weer het gelaat terug naar hen toe wendde om hen te doen terugkeren.

Hij zag wel hoe Indrāyudha, niettegenstaande deze vóór hem geleid werd, tegensteigerde, dat hij niet begon te hinniken, dat hij de oorschelpen niet opstak, dat hij onvriendelijk brieeste, dat hij niet opgewekt was, dat hij geen ijver om te vertrekken liet blijken, dat hij terneergedrukt was. Niettemin, door de vrees opnieuw te zullen worden weerhouden, door haast om Vaiśampāyana te zien, en door vurig verlangen om Kādambarī te ontmoeten, steeg hij zonder uitstel in het zadel en reed snel de stad uit.

En toen hij buiten de stad was trad hij niet binnen in de hut die op de oever van de Sīprā opgericht was met het oog op zijn verblijf aldaar bij de zegenbrengende ceremoniën bij zijn vertrek, maar gevolgd door zijn dienaren die een verward geroep aanhieven: « De kroonprins is reeds buiten de stad! », en die haastig

Par. 285.
P en V p. 298,
19;
N p. 510, 1;
C 2, p. 80, 12;
Rdg p. 191, 1;
Nkr p. 65, 36.

Par. 286.
P en V p. 299,
6;
N p. 510, 8;
C 2, p. 81, 7;
Rdg p. 191, 2;
Nkr p. 66, 16.

waren wegens het onverwachte vertrek op dat ogenblik, en gevolgd door de prinsen die zich snel in alle richtingen verspreidden, legde hij ongeveer drie gavyūti's af, en richtte zijn verblijf in op een plaats waar water en voeder voorhanden waren. Met ongeduldig-verlangend hart stond hij op nog vóór de nacht geweken was voor de dageraad, en hervatte de tocht.

En onbewust van de kwelling van honger, dorst, hitte, vermoeienis en van het wakker blijven, reed hij dag en nacht voort; en al rijdende verdiepte hij zich, reeds van die dag af, in deze en andere gedachten: «Ik zal Vaiśampāyana bereiken nog vóór hij mij zal bemerkt hebben; als hij door schaamte wegvucht zal ik hem volgen, en na hem met geweld te hebben omhelsd zal ik zijn verwarring wegnemen, zeggende: «Waarheen vlucht gij nog verder?» — Nadat ik zo het genot van de ontmoeting met hem zal gesmaakt hebben, zal ik andermaal Mahāśvetā gaan vinden, met het oog op het welgelukken van mijn reis verder op: Mahāśvetā die mij belangloos toegenegen is, die rein is, en die door mijn aanblik die zich onverwachts aan haar voordoet met buitengewone blijdschap zal vervuld zijn. Opnieuw zal ik het ganse leger van paarden legeren in de nabijheid van Mahāśvetā's kluizenarij, en mij daarna met Mahāśvetā naar Hemakūṭa begeven.

Nadat ik daar op die wijze zal binnengetreden zijn, — terwijl de lieden van Kādambarī's gevolg, die doordat zij mij herkennen haastig zullen komen toegesnel, aan alle zijden vóór mij neerbuigen, — dan zal ik Kādambarī aanschouwen, en aldus mijn ogen bevrediging schenken door het vervullen van hun doel: het aanschouwen van wat waardig is aanschouwd te worden. Kādambarī, aan wie haar vriendinnen, de ogen wijd geopend bij het aankondigen van mijn terugkeer, de geschenkenkorf ontrukken. Kādambarī die het gelaat opricht terwijl zij over mij vragen stelt: «Waar is hij? Wie heeft het gezegd? Op welke afstand bevindt hij zich?» Door het luwen van de verhitting, dat zich op dat ogenblik voordoet, en tevens door schaamte, neemt zij het lotusblad weg dat op haar borst bevestigd was, en verheft zij de rand van haar bovenkleed tot bedekking van haar borsten. De lotusstengels die haar tot sieraden strekken schudt zij af, en op alle plaatsen van opsmuk behoudt zij slechts de luister van haar lichaam, luister die de sieraden overtreft. Als sieraad draagt zij alleen het halssnoer dat zij gegrepen heeft om haar verhitting te doen luwen. Door haar poging om ze met de hand te wrijven, verhoogt zij de be-

koorlijkheid van haar ledematen waarvan de huidglans aan de blik onttrokken is door de bestrijking met zeer dichte gele sandel. Alleen door het overeind-rijzen van haar haren werpt zij af de aan haar lichaam klevende bladeren en stukken van meeldraden van de kamala's, kumuda's en kuvalaya's die haar rustbed vormen. En na een blik te hebben geworpen in haar spiegel van edelsteen, bevestigt zij met de hand de haarvlecht, die tegen haar wang rust en verward neerhangt, op haar schouder. Het is als bood zij aan de gloed van het liefdevuur als het ware een plengoffer aan, alleen door het water van haar tranen, dat, na door haar blijdschap te zijn opgewekt, uit haar oogholten neerstroomt. Alleen door de gedeeltelijke neervallende zalf van halfdroge sandel, die aan haar ledematen kleeft en as schijnt te zijn, maakt zij bekend dat haar liefdevuur uitgedoofd is. Ter gelegenheid van het opstaan om te begroeten duwt zij het bloemenleger van zich weg.

Als ik op die wijze Madalekhā zal vereerd hebben met een omhelzing die vergezeld is van een buiging met añjali-groet, als ik Patralekhā die aan mijn voeten ligt zal hebben opgericht, als ik Keyūraka herhaalde malen zal omhelsd hebben, — dan zal ik mij met de prinses in de echt verbinden : nadat Mahāśvetā voor mij de zegenbrengende ceremoniën van het huwelijk zal volbracht hebben, en nadat de schare van haastige vriendinnen voor de prinses de zegenbrengende huwelijksceremonie van het baden zal volbracht hebben, zal ik, (*schatting innend*) als het ware van de aarde (*die door de regens bevochtigd wordt*), de hand vatten van de prinses, die door een stortregen bevochtigd is.

In het slaapvertrek dan, waar de hartstocht aangevuurd wordt door de geur van overvloedige saffraan, van bloemen, van wierook, en van balsem, wanneer Madalekhā, na nog een ogenblik schertsend te hebben gepraat, terwijl zij neerzit naast mij die op het rustbed lig, zal weggegaan zijn, — dan zal ik prinses Kādambarī, die haar gelaat uit schaamte neerbuigt, schijnbaar tegen haar wil in, met geweld in de armen nemen, en haar dan op het bed, en van het bed op mijn schoot, en van mijn schoot op mijn hart heffen. Dan zal ik eindelijk bevredigd worden in het kussen van haar ogen, die door schaamte gesloten zijn, terwijl zij met haar beide handen allerstevigst de hechte knoop van haar gordel vasthoudt. Dan zal ik tot verzadigens toe de amṛta van haar lippen drinken, amṛta die zelfs door de goden moeilijk kan bekomen worden, en mij zelf in het bezit stellen van een gelukkig leven. Dan zal ik mijn

lichaam, voor zover het door het liefdevuur niet verbrand is, uitblussen door de hevige ontroering (*overvloed van water*) die het gevolg is van het genot van haar vurige omhelzing, en wel terwijl zij, na door haar uiterste tengerheid inwendig te zijn gesmolten, als het ware binnendringt in mijn lichaam.

Dan zal ik met prinses Kādambarī dat onuitsprekelijk genot, dat wellust heet, genieten. Met prinses Kādambarī die alhoewel zij zich in een anders macht bevindt, toch als het ware naar eigen wil schijnt te handelen ; die alhoewel zij zich terugtrekt, zich toch aan mij schijnt over te geven ; die alhoewel zij al haar ledematen bedekt, toch haar gemoedsgesteldheid schijnt te laten blijken. Met haar zal ik dat onuitsprekelijk, dat bijzonder genot genieten, dat als het ware een nirvāṇa is van een andere natuur, en dat wellust heet. Evenals een nirvāṇa van een andere natuur is het wel is waar door alle mensen gemakkelijk te bekomen, maar kan het toch alleen verworven worden door vereniging (*meditatie*). Alhoewel het een voorwerp is van de tastzin, toch grijpt het het hart aan (*brengt het in vervoering*). Alhoewel het de zintuigen verblindt, toch bevredigt het de zintuigen (*vernietigt het de zintuigen*). Alhoewel het het liefdevuur aanwakkert, toch dooft het dit uit. Alhoewel het de uitputting van het lichaam veroorzaakt, toch vervult het met welbehagen. Alhoewel het onregelmatig ademen, afmatting en zweet doet ontstaan, toch doet het de haren overeind rijzen, wat met het intrekken van de adem gepaard gaat. Alhoewel het genoten is, toch wekt het verlangen op om het te genieten. Alhoewel het duizendmaal genoten is, toch is het nieuw. Alhoewel het zeer duidelijk is, toch is het onmogelijk zijn eigen natuur te bepalen. Het is onbegrijpelijk ; het vereist een ongeëvenaarde overgave (*het verwerpt de gehechtheid aan de voorwerpen der zinnen*) ; het bezit een aanraking die haars gelijke niet heeft ; het geeft een gevoel dat onvergelyklijk is ; het veroorzaakt een onuitsprekelijk genot, en het wordt bekomen door duizenden van de hoogste overwegingen. Nadat ik met prinses Kādambarī dit genot zal gesmaakt hebben, zal ik de aangenaamheid van mijn jeugd, die wel is waar van aard niet onaangenaam is, vermeerderen door mij met haar in verschillende liefelijke plaatsen te verlustigen, zonder haar ook maar een ogenblik te verlaten. Hierop zal ik, na tot de prinses zelf, wanneer ik haar vertrouwen op die wijze zal gewonnen hebben, daartoe een verzoek te hebben gericht, ook de vereniging van Vaiśampāyana met Madalekhā doen tot stand brengen ! »

En ofschoon hij aldus vooruitsnelde, toch was hij pas halfweg toen, wegens de uitgestrektheid van de tocht, de regentijd hem overviel. De regentijd: de zwarte slang voor de weg, de diepe modder voor de zomer, het invallen van de nacht voor de zon, Rāhu voor de maan. Hij is het opstijgen van rook voor de flikkeringen van het bliksemvuur, het verschijnen van het bronstvocht voor de olifant in de vorm van de hartstocht, het intreden van de blinde duisternis van de dood voor hen die door scheiding gekweld zijn, het niet-falende, uit zwarte strikken vervaardigde vangnet voor de antilopen die zijn de smachtende gelieven. Hij is de onbreekbare ijzeren grendel voor de olifanten der hemelrichtingen, de onbreekbare voetkluister-ketting van de paarden, de niet los te maken kettingband van de reizigers. Hij is de onoverkomelijke opeenvolging van wouden voor hen die van huis verwijderd zijn, de in een ijzeren kooi bestaande afsluiting van de wereld der levenden. Evenals een vijand, is hij schrikwekkend door de uitgestrektheid van een menigte rommelende regenwolken, die zwart zijn als een bijenzwerm en als een woudbuffel (*schrikwekkend door de uitgestrektheid van een troep brullende olifanten, die donkerkleurig is als een bijenzwerm en als een woudbuffel*); hij is vergezeld van het geluid van een vervaarlijk dondergerommel (*gehuil*); hij spant de boogpees die is de nog meer vervaarlijke bliksem (*de zeer vervaarlijke, op de bliksem gelijkende boogpees spannend*); hij spant de uitgestrekte regenboog (*waarvan de vreselijke en sterke boog gekromd is*); hij treft met een stortregen van pijlen in de vorm van onophoudelijke stromen waters (*treffend met een onophoudelijk neerstromende stortregen van pijlen*); hij verspert de weg naar vóór; hij heeft een duister begin (*gelaat*); hij is vreselijk om aan te zien als (*wegens*) de val van honderdduizenden zwaarden; hij houdt als het ware de ogen tegen, en hij belet een snelle tocht.

Par. 287.
P en V p. 301,
12;
N p. 514, 4;
C 2, p. 84, 13;
Rdg p. 191, 4;
Nkr p. 69, 11.

En toen was het eerst door de hem van het bewustzijn berovende (*indrukwekkende*) aanvallen van bezwijming dat de hemelrichtingen verduisterd werden, daarna door de wolken. Eerst was het zijn opgeschrikte (*opgevlogen*) geest die hem verliet, daarna de hamsa's (*die zich verspreidden*). Eerst waren het de welriekende windtochten in de vorm van zijn zuchten, die in beweging kwamen, daarna de windtochten uit de kadamba's. Eerst was het zijn de glans van een bed van nilotpala's evenarend ogenpaar dat water

Par. 288.
P en V p. 301,
23;
N p. 515, 2;
C 2, p. 85, 6;
Rdg p. 191, 5;
Nkr p. 69, 37.

deed neerstroomen, daarna de massa van wolken. Eerst was het zijn gemoed dat met angst (*met snel-vlietend water*) gevuld werd en dat verontrust was door duizenden verlangens (*golven*), daarna de bedding der rivieren.

En ook : tegelijk met de vloed van de stromen, die nauwelijks kon overgestoken worden, groeide zijn liefdesonrust aan. Tegelijk met de kamala-bedden, die heen en weer bewogen werden door het water van de regen, zonk zijn hoop, Kādambarī te ontmoeten. Tegelijk met de kandalī-botten, die tegen de druk van het water niet bestand waren, brak zijn hart. Tegelijk met de kadambaknoppen, die gezweept waren door de wind uit de wolken, beefde zijn lichaam dat met overeind gerezen haren bedekt was. Tegelijk met de śilindhra-bloemen, waarvan de meeldraden (*oogwimpers*) stukgereten waren door de onophoudelijke val van het water, werd zijn ogenpaar met roodheid overtoegen. Tegelijk met de oevers van de stromen, waarvan de onderkant uitgehold werd door het overstromende water, bezweken zijn levensgeesten. Tegelijk met de mālatī-bloemen, die gans uit geur bestonden, ontlook zijn hevig verlangen.

Zo ook : de zeer hevige wervelwinden (*slagen*) braken zijn wensen. De zeer scherp gepunte ketakī-toppen (*naalden*) scheurden zijn vitale delen. De pauwen (*vuren*), met hun kam (*vlam*) rechtop, verschroelden zijn ledematen. Door de donkerheid (*verblindings*) van de wolken, die de hemelrichtingen verduisterde, groeide aan de duisternis van zijn verbijstering. Door het licht (*hitte*) van de bliksem dat de duisternis verdreef, breidde zijn smart (*verhitting*) zich uit.

De nieuwe regenwolken in het uitspansel, die door hun gewicht, als het ware, de grondvesten van de aarde deden daveren door de onafgebroken opeenvolging van hun diep gerommel ; de cātakavogels, in het luchtruim, die wegens de overvloedige val van stromen van regen luidkeels aan het zingen gingen ; de kikvorsen, op de aardbodem, die kwaakten met uitbundig, fors geluid ; de windstoten uit de wolken, in de hemelrichtingen, die met onophoudelijk gegier het stromende water uiteenzweepten ; de pauwen, in de bossen, die het verward geraas van hun kekā-geroep, dat welluidend was wegens hun uitgelatenheid, lieten weerklinken ; de water-vallen, in de bergen, die zoet ruisten bij het struikelen over de ongelijkpuntige rotsen ; de wassende stromen, in de rivieren, die bruisten met een vervaarlijk geraas dat verwekt werd door het

tegen elkaar aanbotsen van de klotsende golven, en het geluid van het stromende water aan alle zijden : geluid, dat ruim verspreid was in de lichte plekken in de bossen, samengedrongen in de krochten, machtig op de bergen, welluidend in het water, helklinkend op de berghellingen, zacht in de weiden, liefelijk in de poelen, dicht in de bomen, gering in gras en struiken, overvloedig in de palmbossen ; geluid, dat het oor trof naar gelang de stromen op de rotsen vielen, dat op alle wijzen zoet klonk, en dat het hart doordrong, — dit alles vervulde Candrāpīḍa met liefdesverlangen, en noch des nachts noch over dag, in dorp noch woud, binnen noch buiten, in bos noch lusthof, op de weg noch in zijn verblijfplaats, rijdende noch toevende, noch bij de herinnering aan Vaiśampāyana, noch bij het overdenken van de ontmoeting met Kādambarī, op generlei wijze, op geen enkele plaats, trof hij rust.

En nu hij geen rust kon vinden, deed de uiterste smartelijkheid van het liefdevuur hem, ofschoon hij standvastig van natuur was, zijn normale aard opgeven ; het liefdevuur dat, terwijl het evenals het bliksemvuur zijn brandstof vond in de regentijd, als het ware poogde hem tot as te verteren. Zelfs het water van de stortbuien, dat de ganse oppervlakte van de aarde deed overvloeien, deed hem verdorren. Zelfs het licht van de bliksem, dat de tien hemelrichtingen in lichtglans zette, wierp hem in de duisternis van een bezwijming. Zelfs de windstoten uit de wolken, die de wereld der levenden verfristen, verbrandden hem. Zelfs de regenwolken, die gezwollen waren wegens hun last van water, deden hem vermageren. Zelfs door de vuurkevers, die de weiden lichtrood kleurden, werd hij bleek. Zelfs de kuṭaja's, die wit waren door hun bloemen, vervulden hem met hartstocht (*roodheid*). — Maar toch belemmerde de regentijd zijn hoop, Kādambarī te ontmoeten, allerminst ; dit, niettegenstaande de regentijd de hemelrichtingen versperde, zodat zij een hindernis vormden voor een snelle tocht. En die hoop was het die hem, zelfs gedurende de regentijd die zo is dat hij alle schepselen vastketent op de plaats waar zij zich bevinden, zonder dat hij ook maar een ogenblik talmde, over de weg voerde. De regentijd, ofschoon deze de oorzaak is van het water (*leven*) van de gehele wereld, deed hem schommelen op onzekerheid nopens zijn leven. Hij dreef op de (*buitensporige*) grillen van het Lot en op de overvloeierende stromen der rivieren. Hij verzonk in de door het water der aanhoudende regens veroorzaakte aanvallen van bezwij-

Par. 289.
P en V p. 303.
6 ;
N p. 517, 3 ;
C 2, p. 87, 5 ;
Rdg p. 191, 5 ;
Nkr p. 71, 20.

ming en in de (*door het water der aanhoudende regens veroorzaakte*) modderpoelen. Hij struikelde over de met water bedekte weg, en (*faalde*) wat betreft zijn oog (*dat met water bedekt was*). Hij sloot de ogen bij de toenemende bekommernis om Kādambarī te bereiken, en bij de (*toenemende*) regens van stuifmeel van de dhārākadamba's. Hij bezwijmde bij de voortdurende hindernissen van de tocht en bij de (*aanhoudende*) donderslagen uit de wolken. Bij duizenden stak hij over (*bedwong hij*) de liefdesverzuchtingen (*waarvan de drang slechts met moeite kon worden bedwongen*) en de stromen, wier geweld het nauwelijks mogelijk was over te steken. Hij werd gedragen door het verlangen om Kādambarī te ontmoeten (*dat de wolken deden aangroeien*), en door de snelheid van de watervloed, die de wolken deden aangroeien. De lieden en de paarden, die de verwachting niet wekten, te zullen blijven leven, liet hij achter. De bliksemflitsen, het was of zij hem dreigden ; de wolken, of zij hem tegenhielden ; de donderslagen, of zij hem uitscholden ; de stortbuien, die zich als zwaarden gedroegen, of zij hem in honderd stukken hieuwen.

Het was slechts over dag dat hij voortreed. Hij was gevolgd door het leger van paarden, wier ogen dichtgeknepen waren wegens de slag van de buien, en die hun bek voortdurend wendden en bogen ; de uiteinden van hun manen waren samengeklist doordat er zweet aan kleefde, hun hoeven zakten weg in de onafgebroken modder, en doordat diepten en hoogten onzichtbaar waren struikelden zij in hun loop ; hun zadel en tuig waren stukgereten, hun rug nat ten gevolge van het voortdurend overspringen van de ene oever van een stroom op de andere ; en hun kracht, snelheid en uithoudingsvermogen verminderden. Hij nam slechts voedsel om enigerwijze zijn leven in stand te houden, en ondanks het woord van de geëerde vorsten verwaarloosde hij de uiterlijke verzorging van zijn lichaam.

Par. 290.
P en V p. 304,
8 ;
N p. 518, 10 ;
C 2, p. 88, 17 ;
Rdg p. 191, 9 ;
Nkr p. 72, 33.

En al rijdende, toen de afstand reeds tot op een derde verminderd was, zag hij Meghanāda die terugkeerde. En toen hij hem gezien had, vroeg hij hem, nadat deze reeds van op een afstand zijn huldebetuiging volbracht had : « Laat eerst de vraag naar tijding over Pattralekhā's tocht maar rusten : het is slechts tijding over Vaiśampāyana die ik nu vraag ! Zeg mij, hebt gij Vaiśampāyana aan het Acchoda-meer gezien ? Hebt gij hem gevraagd naar de oorzaak van zijn verwijlen ? Heeft hij op die vraag iets gezegd,

ja dan neen ? Berouwt het hem mij te hebben verlaten ? Denkt hij aan mij ? Heeft hij u iets aangaande mij gevraagd ? Hebt gij zijn bedoeling begrepen ? Hebt gij beiden een gesprek gevoerd ? Heeft hij een boodschap meegegeven voor zijn ouders ? Hebt gij hem aangemaand om terug te keren ? Hebt gij hem mijn terugkeer gemeld ? Zal hij uit die plaats niet heengaan ? Zal hij zich vertonen ? Zal hij de verzoening met mij aanvaarden ? Zal hij met mij terugkeren ? Wat doet hij gedurende de dag ? Welk tijdverdrijf staat hem ter beschikking ? »

Na aldus te zijn ondervraagd, sprak Meghanāda op zijn beurt : Par. 291.
 « Hoogheid, Uwe Hoogheid heeft mij heengezonden, na bevolen P en V p. 304,
 te hebben : « Ik zal onmiddellijk na u te paard aankomen, wanneer 19 ;
 ik Vaiśampāyana zal gezien hebben ! » Dit bericht, dat Vaiśam- N p. 519, 7 ;
 payana zich verwijderd heeft in tegenovergestelde richting van het C 2, p. 89, 8 ;
 Achhoda-meer, dit heeft ons onderweg niet bereikt. En toen Uwe Rdg p. 191, 11 ;
 Hoogheid uitbleef zeiden Patralekhā en Keyūraaka tot mij : « Wel- Nkr p. 73, 12.
 licht weerhouden koning Tārāpīḍa en koningin Vilāsavati en de edele Śukanāsa, wanneer zij het begin van de regentijd gezien hebben, prins Candrāpīḍa gedurende deze dagen, niettegenstaande de pogingen die hij aanwendt, terug te keren. En aangezien gij u in deze streek alleen niet behoort op te houden, en wij bijna aangekomen zijn, zo keer gij van hieruit reeds terug ! », en dwongen mij toen terug te keren, nog vóór ik Achhoda met drie of vier dagreizen bereikt had. »

Nadat hij dit medegedeeld had hield Meghanāda op. En toen hij opgehouden had te spreken vroeg Candrāpīḍa hem opnieuw : « Denkt gij dat Patralekhā reeds vandaag aangekomen is of niet ? » — Hij dan sprak : « Hoogheid, mijn hart is er zeker van dat zij zonder twijfel aangekomen is, indien zich onderweg niet de een of andere hindernis voordoet, die tijdverlies doet ontstaan ! »

Aldus sprak Meghanāda. Toen Candrāpīḍa, door de gevolgtrekking die hij uit zijn eigen toestand gemaakt had, gedurig weer met zijn verbeelding zich had voorgesteld hoe Kādambarī neerzonk in het midden van de oceaan van de liefde, waarvan de regentijd de omvang had doen aangroeien, werd hij door moedeloosheid aangegrepen. De regenwolken schenen voor hem te veranderen in Yama's dienaren, de bliksemflitsen in vlammen van het liefdevuur, het gedonder in de klank van Yama's trom, de

Par. 292.
 P en V p. 305,
 8 ;
 N p. 520, 3 ;
 C 2, p. 90, 3 ;
 Rdg p. 191, 14 ;
 Nkr p. 73, 31.

stortbuien in Kāma's pijlen, het dof dondergerommel in de uitgestrektheid van het snorren van de pees van Kāma's boog; het kekā-geroep van de pauwen scheen hem te veranderen in gesprekken van Yama's boden, de geur van de ketakā's in reuk van vergif; de vuurkevers in menigten van vonken van het vuur van de wereldondergang, de bijenzwermen in Yama's strikken, de rijen van balākā's in Yama's banieren, de rivieren in grote springvloeden der alvernietiging, de onweders in de nacht van de wereldondergang, de kuṭaja-bomen in Yama's spotgelach. En ook in zijn lichaam scheen het of zijn moed veranderde in vreesachtigheid, zijn kracht in uitputting, zijn lichaamsluister in bleekheid; of zijn verstand in verbijstering, zijn gemoedssterkte in neerslachtigheid veranderde; of zijn gelach veranderde in droefheid, zijn oog in tranen, zijn spraakzaamheid in stilzwijgen; of zijn ledematen veranderden in krachteloosheid, zijn zintuigen in gemis aan scherpste, en alles in onvoldaanheid.

En terwijl hij met grote moeite zijn leven in stand hield, bereikte hij Acchoda. Terwijl hij met grote moeite zijn leven in stand hield: dat leven, waarvan slechts weinig overbleef, daar het als het ware uitgekerfd werd door de dagen, daar het als het ware afgevreten werd door de onophoudelijk vloeiende stroom van zijn tranenvloed, daar het als het ware uitgedolven werd door de aanhoudende rukwinden in de vorm van zijn zuchten, daar het als het ware naar alle richtingen verspreid werd door duizenden golven in de vorm van liefdeskwellingen (*door duizenden liefdeskwellingen en verlangens*), golven die elkaar zonder onderbreking opvolgden en die onophoudelijk neerstortten; dat leven dat hem tot in de keel gestegen was (*dat hem om de hals hing*), samen met Kādambarī's lichaam dat in zijn verbeelding uitgebeeld was en dat in dezelfde toestand verkeerde. Terwijl hij aldus met grote moeite zijn leven in stand hield, bereikte hij Acchoda, dat hem met dubbele smart vervulde.

De voet van de bomen was er doorweekt wegens de wolken; de groene weiden die het omgrensden waren overstroomd; het lianengewas op de oevers was ontoegankelijk en de kanten waren bedekt met modder ten gevolge van het gestadig binnendringen van het water aan de oevers. Het was dicht bedekt met de afgerukte bladeren van kumuda's waarvan de stengels omhoog staken; de bedden van kamala's waren onder water geraakt; stukken van halfdroge meeldraden en bladeren dreven boven, en kahlāra's en

kuvalaya's waren overal rond uitgespreid. Zwermen van bijen zwierven er angstig rond; de troepen van hamsa's waren opgevlogen, het was deerniswekkend wegens het gekrijs van sārasa's die geen toevluchtsoord hadden; bevreesde paren van cakravāka's scholen onder de overblijvende bladeren; op de zich aan de oever bevindende rietbedden waren troepen van verschrikte kādamba's neergestreken; troepen van klaaglijk luide krijsende pauwen, baka's en balāka's hadden zich neergezet op de bomen aan de kant. Nu de regentijd het geteisterd had scheen het als het ware een ander meer te zijn; ofschoon hij het reeds vroeger gezien had, toch leek het als had hij het voorheen nooit gezien. Het schonk geen voldoening van het oog, het verblijdde het hart niet, het deed geen vreugde van het gemoed ontstaan.

En toen hij Acchoda bereikt had beval Candrāpīḍa, terwijl hij nog naderde, aan al de ruiters: « Wellicht zal Vaiśampāyana, wanneer hij ons gezien heeft, uit verlegenheid wegluchten. Daarom, wilt ook gij aan de vier zijden toezicht houden! » — Zelf zwierf hij overal rond, — zonder van zijn paard af te stijgen, en alhoewel hij afgemat was, schijnbaar toch niet afgemat, — terwijl hij het dicht gewas van lianen, de wortels van de bomen, de rotsblokken en de prachtige priëlen doorzocht. En toen hij al rondzwerende nergens ook maar een spoor van iemands verblijf bemerkte, dacht hij: « Ongetwijfeld is hij al weggevlucht, na van Pattralekhā mijn terugkeer vernomen te hebben, en is het daardoor dat er in het geheel geen spoor van een verblijf te bespeuren valt. En het is doordat hij zich op een verborgen plaats teruggetrokken heeft dat ik hem, ondanks mijn zoeken, nergens gezien heb. Een allergrootste ramp heeft mij dus getroffen! Mijn voeten zelf zijn niet in staat ook maar een stap van hier te gaan, zonder dat ik eerst Vaiśampāyana gezien heb. En wegens hun uitputting vrees ik dat mijn levensgeesten mij zullen begeven: mijn levensgeesten die door Kāma's pijlen uiteengedreven zijn, die enkel Kādambarī's aanblik tot steun hebben, en die ook maar geen ogenblik uitstel kunnen verdragen. Ik ben volkomen verloren! Prinses Kādambarī heb ik niet gezien, en ook Vaiśampāyana niet! »

Zoo besloot hij: maar doordat de hoop van nature onverwoestbaar is, dacht hij in zijn hart: « Wellicht is ook Mahāśvetā reeds op de hoogte van dit voorval. Daarom, laat ik haar eerst zien. Daarna zal ik handelen zoals gepast is! » — Nadat hij, niet al te

Par. 293.
P en V p. 306.
9;
N p. 522, 2;
C 2, p. 92, 7;
Rdg p. 191, 15;
Nkr p. 75, 14.

ver van haar kluisenarij, het leger van paarden gelegerd had, legde hij zijn legeruitrusting af, deed een paar kleederen aan die licht waren als de huid van een slang en liefelijk als maanlicht zonder wolken, besteeg Indrāyudha die nog gezadeld was als voorheen, en naderde tot Mahāśvetā's kluisenarij. En nauwelijks was hij daar aangekomen, of hij steeg af en trad binnen, terwijl de lieden die met de zorg voor Indrāyudha belast waren hem volgden, aange trokken als zij waren achter hem aan, uit nieuwsgierigheid om Mahāśvetā te zien.

En toen hij binnengetreden was zag hij Mahāśvetā, die neergezeten was op een wit rotsblok aan de ingang zelf van de grot : haar gelaat was neergebogen, al haar ledematen sidderden door de hevigheid van een ondraaglijke smart, en zij stortte onophoudelijk tranen, zodat zij een liane geleck die door heftige regen en wind gezweept wordt ; Taralikā, het oog vol tranen en bedroefd, ondersteunde haar lichaam, ofschoon met grote moeite. En toen Candrāpīḍa haar in die toestand gezien had rees in zijn hart de vrees : « Mocht toch aan prinses Kādambārī zelf niet enig onheil overkomen zijn, dat Mahāśvetā bij mijn aankomst, die toch een oorzaak van vreugde is, in zulk een toestand verkeert ! » — Met een hart dat door deze vrees gebroken was, wegens de levensgeesten die hem reeds ontvlogen als het ware struikelende, als het ware vallende, als het ware bezwijmende bij elke stap, kwam Candrāpīḍa nader, en nadat hij zich neergezet had op een hoek van dat zelfde rotsblok, vroeg hij aan Taralikā, met een gelaat dat betraand en vol vertwijfeling was : « Wat is dit ? » — Deze echter richtte de blik op het gelaat van Mahāśvetā zelf, en dit niettegenstaande de toestand waarin deze zich bevond.

Par. 294.

P en V p. 307,
14 ;

N p. 524, 1 ;
C 2, p. 94, 6 ;
Rdg p. 191, 28 ;
Nkr p. 76, 23.

Zonder evenwel haar hevige smart te bedwingen, de keel door gestamel dichtgesnoerd, antwoordde toen Mahāśvetā zelf : « Hoogedele, wat kan ik, ongelukkige, u berichten ? Daar mijn hart verhard was door niets anders dan door slagen van het ongeluk, en ofschoon gij niet verdient ongeluk aan te horen, heb ik u vroeger mijn ongeluk opnieuw verteld. Daar ik aan het leven verknocht, schaamteloos en onmeedogend ben, zal ik u, o Hoogedele, ik, die arm ben aan verdiensten, ook dit ongeluk doen vernemen, alhoewel het pijnlijk is om aan te horen. Wil luisteren.

Toen ik van Keyūraka uw heengaan vernomen had werd ik, wier gemoed verscheurd was, met volkomen onverschilligheid vervuld :

ik had aan Citraratha's wens niet voldaan, Madirā's bede niet bevredigd, mijn eigen verlangen niet volbracht, ik had niet voivoerd wat Candrāpīḍa, die als gast tot mijn huis gekomen was, verlangd had, noch mijn dierbare vriendin Kādambarī bevredigd gezien door de vereniging met haar hartsgeliefde. Zelfs de hecht-bindende banden van genegenheid voor Kādambarī verbrak ik, en keerde naar hier terug met het oog op zeer strenge ascese.

Toen bemerkte ik hier een jongen brahmaan ; zijn voorkomen verschilde niet van dat van u, Hoogedele ; zijn lichaam was leeg, als had zijn geest hem verlaten ; zijn mond beefde ; met een oog vol tranen, dat afwezig was doordat het geen richtpunt had, blikte hij aan alle zijden rond naar iets dat scheen verdwenen te zijn. Hij dan naderde tot mij. Met een oog dat niet knipte, waarvan de oogwimpers roerloos en star waren, dat nat was door de vloed van tranen er binnen, en dat het uiteinde van zijn oren raakte, een oog dat scheen ontloken te zijn en waarin de oogappel niet samengetrokken was tot een knop, keek hij mij gedurende lange tijd aan, zonder de blik af te wenden, als iemand die beschonken is, als iemand die bezeten is, als iemand die verlaten is, mij indrinkend als het ware, mij als het ware naar zich toetrekend, als het ware in mij binnendringend. Het was alsof hij mij herkende, ofschoon ik hem voorheen nimmer gezien had ; alsof hij, alhoewel hij mij onbekend was, sedert lang met mij vertrouwd was ; alsof hij met een vurige genegenheid vervuld was, niettegenstaande ik hem geen eer bewezen had ; alsof hij, ofschoon onbemind, buiten zich zelf was door liefde. Alhoewel hij afgetrokken was, scheen het alsof hij zich op iets bezon ; hoewel droevig van voorkomen, alsof hij blijde was ; hoewel stilzwijgend, alsof hij een verzoek uitte ; hoewel ongevraagd, alsof hij zijn eigen gesteldheid bekend maakte. Het was alsof hij zich gelukkig prees, alsof hij zich beklaagde, alsof hij zich verblijdde, alsof hij bedrukt was, alsof hij bevreesd was, alsof hij mij misprees, alsof hij weggerukt was, alsof hij een verlangen had, alsof hij zich iets herinnerde dat hij vergeten had. — Na mij aldus te hebben aangeblijkt sprak hij :

« O vrouw, schoon van lichaam, niemand op aarde die zich gedraagt in overeenstemming met zijn afkomst, leeftijd of voorkomen, wordt het voorwerp van afkeuring. Gij echter, wat betekent dit, dat gij (*die uitnemend liefelijk zijt van nature*) u inspant om te volbrengen wat niet overeenstemt, evenals het Lot dat ongemeen kwaadwillig is van natuur ? Dat gij dit lichaam, dat tenger is als

een ongeschonden mālatī-bloem, en dat, evenals een krans (*die liefelijk is door ongeschonden mālatī-bloemen*), slechts waardig is omhelsd te worden (*slechts geschikt is om rond de hals te worden gesloten*), uitput (*doet verwelken*) door deze ongewone kwelling van zeer strenge ascese ! Waarom wordt dat bekoorlijke lichaam niet, evenals de (*bloemdragende*) liane met de (*smaakvolle*) vrucht, verenigd met de vrucht die met uw lichaamsschoonheid en uw leeftijd overeenstemt, en die berust op de liefde ? Het is schoon dat zelfs een mens die van lichaamsschoonheid of van goede eigenschappen verstoken is, wanneer hij de genoegens van de wereld der levenden, die door de geboorte aangebracht worden, genoten heeft, de kwelling der ascese volbrengt die in verband staat met het hiernaals. Hoeveel te meer een persoon van schoon voorkomen ? Daarom verdriet mij deze kwelling door ascese van dit uw lichaam dat van nature vol hartstocht is, evenals sneeuwval op een lotusplant (*die van nature vol sap is*). Indien iemand zoals u, afkerig van de genoegens van de wereld der levenden, zich zelf pijnigt door ascese, dan is het vergeefs dat Kāma de boog gespannen draagt. Het is nutteloos dat de maan opgaat. Vergeefs is de aankomst van de lentemaand. Het ontluiken van de bedden van kumuda's, kuvālaya's, kahlāra's en kamala's is vruchteloos. Het vertoon bij het begin van de regentijd heeft geen doel. De parken zijn zonder nut. Waartoe het maanlicht ? Of waartoe de zandbanken in de lust-rivieren of de zuidenwind ? »

Par. 295.
P en V p. 309,
4 ;
N p. 526, 6 ;
C 2, p. 96, 11 ;
Rdg p. 192, 13 ;
Nkr p. 78, 21.

Maar doordat ten gevolge van het wedervaren van prins Puṇḍarīka alle belangstelling mij verlaten had, begaf ik mij naar elders, zonder hem die mij toesprak te vragen wie hij was, of vanwaar hij kwam, of om welke reden hij op die wijze het woord tot mij richtte. En na te zijn weggegaan riep ik, terwijl ik bloemen plukte voor de verering van den god, Taralikā tot mij, en sprak : « Taralikā, wie ook die jongeling wezen mag, met zijn voorkomen van een brahmaan, ik heb opgemerkt dat, terwijl hij mij aankeek en toesprak, zijn bedoeling toch een andere leek te zijn. Daarom, wil hem wegsturen, zodat hij niet opnieuw naar hier terugkeert. Maar indien hij toch zou terugkeren, niettegenstaande hij is weggestuurd, dan zal hem ongetwijfeld onheil overkomen ! » — Maar hetzij door de schuld van den vervloekten Kāma, wiens werkingen moeilijk kunnen worden afgewend, hetzij doordat het onheil móest geschieden, — de jongeling, alhoewel hij was weggestuurd, gaf toch zijn voornemen niet op.

Enkele dagen gingen voorbij. Op een keer, toen het diep nacht was, toen de maanstralen als uitspuwden een vloed van maanlicht die door zijn overvloed het liefdevuur aanwakkerde, toen Taralikā ingesluimerd was, ging ik, daar ik ten gevolge van de smart geen rust vond, naar buiten. Ik liet mijn lichaam neer op dit zelfde rotsblok en terwijl de zeer trage wind uit Acchoda, die geurig was wegens de kahlāra's, mij koelte toewuifde, en terwijl ik de blik gericht hield op de maan, die met haar stralen, als waren het penselen met kleursel, de tien hemelrichtingen wit kleurde, dacht ik met smart terug aan prins Puṇḍarīka, van wiens naam een heilzame invloed uitgaat, — en dit wel in verband met mijn wens, dat deze maan, met die stralen die amṛta deden neerstromen en die de gehele wereld verkwikten, ook mijn hartsgeliefde mocht bevochtigen. Ontroerd door mijn ellendig leven, verzonk ik in gedachten : « Hoe zou het zijn dat door de rampspoed van mij, ongelukkige, de woorden van dien eerbiedwaardigen man met een goddelijk voorkomen die uit de hemel neergedaald is, zouden onwaar geworden zijn ? Of was het door medelijden bewogen, enkel opdat ik hoe dan ook zou blijven leven, dat hij mij troostte, mij, die hoe ongelukkig ik ook ben, toch het leven lief heb ; en is het daardoor dat hij zich zelfs niet meer aan mij vertoond heeft ? Hoe zou het prins Puṇḍarīka vergaan, hem van wiens naam een heilzame invloed uitgaat, prins Puṇḍarīka, die zodra hij van het leven beroofd was, opgenomen en weggevoerd werd ? Kapiñjala echter, die levend weggegaan is, hoe zou het komen dat ook hij mij gedurende al die tijd geen bericht heeft doen toekomen, de hardvochtige ? » — In deze en andere bedrieglijke voorstellingen verzonken, bleef ik wakker.

Toen zag ik dien zelfden jongeling die als beschonken, als bezeten, door liefdewaanzin naar mij toe kwam ; het licht van de maan, dat de dag evenaarde, liet toe hem reeds van verre te onderscheiden. Hij bewoog zich met stille schreden. Zijn lichaam was van de voeten opwaarts met overeind-gerezen haren bezet, zodat het bedekt scheen met een menigte punten van de hem onophoudelijk treffende pijlen van Kāma. Hij was wit door een hoop stuifmeel van de in volle bloei staande ketaka's, zodat het scheen of hij door het liefdevuur reeds tot as verteerd was. Aan het uiteinde van zijn arm droeg hij een tot ring gedraaide lotusstengel : het was als droeg hij de armband van het geen uitstel duldend bevel tot

Par. 296.
P en V p. 310,
3 ;
N p. 527, 10 ;
C 2, p. 97, 16 ;
Rdg p. 192, 19 ;
Nkr p. 79, 15.

een gewisse dood, hem toegezonden door Kāma wiens bevelen in de gehele wereld worden opgevolgd. Een spits ketakī-kelkblad, dat aan zijn oor gehecht was, en dat heen en weer bewoog ten gevolge van de siddering wegens de in hem ontstane onrust, dreigde hem, als was het een vinger van Kāma's voornaamsten helper, de maan : « Waarheen gaat gij nog verder ? Ik heb u getroffen ! » — Het was alsof hij aan zich zelf water aanbood, door de stroom van tranen die hij ten gevolge van zijn angst deed neervloeien. Het was alsof hij, door het water van zijn zweet, alleen reeds door zijn eigen wens de rituele wassing volbracht had met het oog op het vatten van mijn hand. Het was alsof hij bij elke stap tegengehouden werd door de stramheid van zijn dijen als door een leermeester, met de woorden : « Het past u nog niet te naderen vooraleer gij het hart van de andere persoon kent ! » — Reeds van verre had hij, door de valse hoop mij te omhelzen, zijn beide armen uitgespreid, zodat het scheen alsof hij de liefdezee overstak, die woelig is door duizenden golven (*liefdesverlangens*). Het was alsof de voortdurend opstekende, langdurige windstoten in de vorm van zijn zuchten hem van voren meerukten. Het was alsof hij dreef op de vloed van maanlicht die de hemelrichtingen overstroomde. Hij was buiten zich zelf door hartstochtelijk verlangen. Zijn gelaat was verdroogd. De zelfbeheersing had hem verlaten, de ellendigheid had hem in bezit genomen ; de standvastigheid had hem verstoten, de wankeelmoedigheid had hem gegrepen, de schaamte had hem heengezonden, de vermetelheid had zich van hem meester gemaakt ; de vrees voor de andere wereld had hem begeven, het onderscheid tussen wat passend en wat niet-passend is had zich van hem afgekeerd. Hij bevond zich uitsluitend in Kāma's macht.

Par. 297.
P en V p. 310,
21 ;
N p. 529, 3 ;
C 2, p. 99, 4 ;
Rdg p. 192, 21 ;
Nkr p. 80, 15.

En toen ik dien jongeling in die toestand zag, werd ik, ofschoon ik wat mij zelf betrof zonder verlangen was, door de grootste vrees aangegrepen, en ik dacht bij mij zelf : « Ach, welk een onheil is mij overkomen ! Indien deze, na door liefdewaanzin tot mij te zijn genaderd, mij ook maar met de hand aanraakt, dan zal ik dit onzalig en ellendig lichaam moeten verlaten. Zodat het in stand houden van mijn leven, waaraan ik mij overgegeven had door de hoop prins Puṇḍarika terug te zien, en dit niettegenstaande het tot ongeluk leidde, zodat het ten slotte doelloos zal zijn geworden ! » — Terwijl ik nog aldus dacht naderde de jongeling tot mij en sprak : « O vrouw met uw maangelaat ! Deze maan, die Kāma's

helper is, tracht mij te doden. Daarom ben ik gekomen om bescherming ! Bescherm mij, die zonder toevlucht ben, die zonder beschermer ben, die lijd en dat zelf niet kan verhelpen, wiens leven afhankelijk is van u ! Want zelfs voor de asceten is het een plicht, hen die om bescherming komen te beschutten. Daarom, indien gij mij hier niet vereert door mij u zelf te schenken, dan brengen deze beiden, Kāma en de maan, mij om het leven ! » — Maar toen ik dit gehoord had, sprak ik tot hem, terwijl ik hem als het ware verbrandde door het vuur van mijn toorn, als was plotseling uit mijn hoofd een vlam opgeslagen, en terwijl ik hem toen als het ware dreigde met een blik waaruit vonken schoten in de vorm van tranen ; mijn slanke lichaam sidderde van de voeten opwaarts, ik was als een bezetene niet bewust van mijn eigen zelf, en mijn woorden waren bars ten gevolge van mijn opwelling van toorn : « O booswicht, hoe trof geen bliksemstraal u op het hoofd, of hoe werd uw tong niet in duizend stukken gereten, of hoe werd niet uw stem met verwarring geslagen, of hoe gingen uw woorden niet verloren, terwijl gij op die wijze tot mij spraakt ? En ik denk dat de vijf elementen, die getuigen zijn van goed en kwaad in de gehele wereld, in dit lichaam van u wel niet aanwezig zijn. Daardoor komt het dat gij, terwijl gij aldus spraakt, door het vuur niet tot as verteerd zijt ; dat gij door de wind niet meegerukt zijt, dat het water u niet overstroemde, dat de aarde u niet in de onderwereld deed verzinken, en dat niet op hetzelfde ogenblik de lucht u aan zich zelf gelijk gemaakt heeft ! Hoe komt het dat gij, die u niet aan de geschikte orde onderwerpt, zo geboren zijt in deze wereld die aan een geschikte orde onderworpen is, gij, die evenals een dier naar willekeur handelt, en naar niets omziet ? Inderdaad, de vervloekte Schepper die u om de een of andere reden aldus geleerd heeft op deze wijze te spreken : terwijl gij hartstocht openbaart op uw gelaat, enkel volgens uw persoonlijke neiging handelt, en spreekt zonder te letten op de geschikt- of ongeschiktheid van het voorwerp, evenals een papegaai (*wiens bek rood is, die zich beweegt uitsluitend door het slaan met zijn vleugels, en die spreekt zonder te letten op de geschikt- of de ongeschiktheid van het voorwerp*), — waarom heeft de vervloekte Schepper u in dat bestaan niet gestort ? Om die reden is het dat gij, die ten eerste mijn spot opwekt, niettegenstaande gij aldus spreekt toch mijn toorn niet doet ontstaan. Daar ik bedroefd ben over uw woord, zal ik u dit deel doen toekomen, waardoor gij de levensstaat verkrijgt die

overeenstemt met uw eigen woorden, en waardoor gij aan vrouwen als ik dan ook niet langer het hof maakt ! »

Nadat ik aldus gesproken had keerde ik mij naar de maan toe, en de handen tot een añjali gevouwen sprak ik opnieuw : « Verhevene, opperste heer, kruinjuweel van alle werelden, behoeder der wereld ! Indien ik van het ogenblik af waarop ik prins Puṇḍarīka aanschouwd heb, nimmer ook zelfs in gemoede aan een anderen man gedacht heb, dat dan door dit waarachtig woord van mij deze valse minnaar vervalle in de levensstaat die ik genoemd heb ! » — Onmiddellijk na dat woord van mij stortte hij levenloos, als een ontwortelde boom, ter aarde. En ik weet niet of het was ten gevolge van de hevigheid van zijn liefdekoorts, die onverdraaglijk was in haar werkingen, of dat het was door de gewichtigheid van zijn door een ogenblikkelijke vergelding gevolgde euveldaad, of nog of het was ten gevolge van de kracht van mijn woord. Het was pas toen het leven hem verlaten had, dat ik van zijn gevolg, dat in jammerkreten losbrak, gehoord heb dat die jongeling uw eigen vriend was, Hoogedele ! » — Aldus sprak Mahāśvetā, en het gelaat neergebogen door schaamte, overstroomde zij zwijgend de aarde met een zeer grote stortvloed van tranen.

Par. 298.
P en V p. 312.
9 ;
N p. 531, 3 ;
C 2, p. 101, 1 ;
Rdg p. 193, 17 ;
Nkr p. 81, 39.

Toen hij dat gehoord had sprak Candrāpīḍa, terwijl zijn blik gebroken was doordat zijn beide ogen, die tot aan het uiteinde van zijn oren reikten, zich sloten, en terwijl de voortreffelijkheid van zijn stem was verloren gegaan : « Verhevene, welke pogingen gij ook aangewend hebt, het geluk de voet van prinses Kādambarī te dienen heb ik, die arm aan verdiensten ben, in dit bestaan niet bekomen. Daarom, mocht gij, verhevene, ook in een ander bestaan mijn helpster willen zijn ! » — Nog stamelde hij deze woorden, toen — evenals een bloemknop die op het punt staat open te breken en (*die van nature vol sap is*) door de stoot van een bij, — alleen door de smart, de ontmoeting met Kādambarī niet te bekomen, zijn hart brak, zijn hart (*dat op het punt stond te breken*) en dat van nature liefdevol was.

Taralikā liet Mahāśvetā's lichaam los, ving haastig Candrāpīḍa's lichaam op, en jammerde : « Hoogheid, waartoe die schaamte ? Zie toch, hoe ongewoon prins Candrāpīḍa hier zo maar neerligt ! Zijn hals schijnt gebroken, en ondersteunt zijn hoofd niet. Of ik hem ook schud, hij wordt niets gewaar. Zijn ogen, waarin de oogappel naar binnen gekeerd is, gaan niet open. Hij bedekt zijn ledematen

niet, die neergevallen zijn zoals zij zich bevonden. Hij haalt geen adem met de borst. Ach prins Candrāpīḍa, gij met uw voorkomen als van de maan, geliefde van Kādambarī, waar zal zij thans heengaan, zonder u ? »

Mahāśvetā stond onbeweeglijk, terwijl haar blik, die roerloos en star was, gevestigd was op het gelaat van Candrāpīḍa dat een weinig schuin gebogen was. De lieden van het gevolg wierpen zich ter aarde en weeklaagden : « O boze vrouw ! Snode ascete ! Wat is dit dat gij verricht hebt ! Gij hebt het geslacht uitgeroeid van Tārāpīḍa, die het leed van de gehele wereld verdrijft ! Gij hebt de onderdanen, en ons mede, van hun beschermer beroofd ! Gij hebt de wegen van de deugden verwoest ! Gij hebt de hemelrichtingen gegrendeld voor de behoeftigen ! Op wiens gelaat zal de Koninklijke Glorie haar blik vestigen ? Wie zal de aarde tot steun strekken ? Wien zullen de ondergeschikten dienen ? Zonder u is thans de dienstbaarheid niet meer dan een ramp geworden ! De onpartijdigheid is voorbij, en de lof van de onderhorigen is ten einde ! De consideratie ten opzichte van de ondergeschikten is verminderd ! De minzame toespraken hebben zich ver verwijderd ! De gesprekken der vrijgevigheid zijn tot voltooiing gekomen ! Hoe komt het dat gij slechts in verhalen overblijft ? Tot wien zullen uw voormalige onderdanen zich thans begeven ? Waar zullen de deugdzame lieden thans rust vinden ? Wie zal thans de last die door koning Tārāpīḍa gedragen werd overnemen, nu gij, die de last droegt, gestorven zijn ? Hoe komt het dat, alhoewel gij moedig zijt, uw hart, evenals van een vreesachtige, door het verdriet gebroken is ? Ofschoon gij meedogend zijt, welk is deze hardvochtigheid waarmede gij ons thans bejegt ? Hoogheid, wees genadig, beveel ons nog één enkele maal ! Aanvaard het verzoek van hen die aan u verknocht zijn ! Zonder u zal koning Tārāpīḍa, die vol liefde is voor zijn zoon, ook maar geen ogenblik leven ! En ook koningin Vilāsavatī niet, noch evenmin de edele Śukanāsa, noch Manoramā, noch de vorsten, noch de onderdanen ! En waarheen zijt gij alleen vertrokken, na ons allen te hebben verlaten ? Hoe is plotseling zulk een wreedheid bij u ontstaan ? Waar is die gehechtheid aan uw ouders, dat gij op deze wijze weggaat, zonder u om hen te bekommeren ? »

De prinsen, die toen zij dit hoorden de oren oprichtten, kwamen toegesnel met de kreet : « Wee, wee, wat is dit ! », opgeschrikt van harte. — Met ogen die overvloeiden van tranen, en waarvan

de wimpers omhoog gericht stonden, keek Indrāyudha toe : zijn blik was op Candrāpīḍa's gelaat gevestigd ; hij weeklaagde met een zeer droevig gehinnik ; als door verdriet, zo sloeg hij de aarde met zijn vier hoeven, die hij beurtelings optiide ; gedurig weer, als om zich vrij te maken, rukte hij aan zijn hard gebit en gouden kettingband ; het scheen of hij van zijn paard-zijn wenste verlost te zijn.

Intussen kwam Kādambarī daar ter plaatse aan, heftig verlangend naar Candrāpīḍa's aanblik. Pattralekhā had haar Candrāpīḍa's terugkeer aangekondigd. Evenals het tij van de oceaan (*opkomt bij de opgang van de maan, en gemerkt is met dof-fijnen*), was zij opgewekt door de opgang van de maan, en vol van hartstocht. Bij haar ouders had zij een bezoek aan Mahāśvetā als voorwendsel aangevoerd. Zij had een bij haar liefde passend kleed en sieraden aangedaan. Zij werd gevolgd door een niet al te talrijk gevolg, dat met rinkelende gordelband, en liefelijke helderblanke klederen de waan wekte dat het Kāma's leger was, en dat geurige kransen, balsem, geurig poeder en andere benodigdheden droeg. Vooraan wees Keyūraka haar de weg. Zij leunde op Pattralekhā's hand, en was met Madalekhā in gesprek gewikkeld, terwijl zij al pratende zich niet bewust was van de afmatting van de tocht : « Madalekhā, Pattralekhā zegt het elke dag, maar ik geloof het niet dat die man zonder ander verlangen zal terugkeren, die man die uiterst ongevoelig is in zijn hart, onoprecht in zijn geest, en meedogenloos in zijn gemoed. Herinnert gij u zijn dubbelzinnige woorden niet, in het sneeuwpaais, met het doel mij te beproeven, daar hij, traag van begrip als hij was, geen geloof hechtte aan mijn gesteldheid ? Gij zelf, nadat ik u glimlachend had aangeblik, hebt hem toen een antwoord gegeven dat volledig alle twijfel wegnam. Daarom, zelfs al stierf ik, nog zou hij aan die gesteldheid geen geloof hechten. Was het anders, was bij hem de gedachte opgekomen dat ik op die manier ongelukkig was, dan zou hij ten minste niet zó vertrokken zijn. Zo dus, zelfs indien hij teruggekeerd is, dan nog moet gij alleen hem alles zeggen. Maar ik, zelfs al vertoont hij zich aan mijn blik, ik zal hem niet toespreken, noch verwijten tot hem richten. Zelfs al valt hij mij te voet, ik zal geen verzoening aanvaarden. Gij, mijn dierbare vriendin, zult mij niet genadig kunnen stemmen ! »

En toen Kādambarī aangekomen was zag zij Candrāpīḍa, van leven beroofd : hij geelk de oceaan, waaruit de amṛta weggeno-

men is ; hij gelek een eindeloze nacht zonder maan, een hemel waarin het sterrenheir ondergegaan is ; hij gelek een lusthof waaruit de pracht van de bloemen verdwenen is, een kamala waarvan de zaaddoos is uitgestoken, een lotusstengel waarvan de uitlopers afgebroken zijn ; hij gelek een parelsnoer waarvan de middenparel verbrijzeld is. En toen zij hem gezien had, stortte zij plotseling, met de kreet : « Wee, wat is dit ! », het gelaat neergebogen, ter aarde ; het was met grote moeite dat Madalekhā, die een smartkreet slaakte, haar tegenhield. Patralekhā, op haar beurt, liet Kādambarī's hand los, en viel bewusteloos op de grond neer.

En na lange tijd keerde Kādambarī tot het bewustzijn terug. Zij bleef evenwel in dezelfde toestand, met een gemoed dat in tegenstelling was met de geaardheid van een vrouw : haar blik was roerloos en star, als van een vrouw in bezwijming ; alsof zij bezeiten, alsof zij verlamd was, bevond zij zich niet in staat een krachtsinspanning te doen ; zij vergat zelfs te ademen, als was zij onbeveeglijk door het gewicht van de smart binnen in haar ; haar ogen waren op Candrāpīḍa's gelaat gevestigd ; haar gelaat was donkerrood, zodat zij een vollemaansnacht gelek gedurende welke de maanschijf bedekt is door een verduistering ; zij gelek een liane die siddert onder de slag van een scherpe bijl, zo trilden haar spuitgelijke lippen ; zij scheen als geketend.

En tot Kādambarī die zich in die toestand bevond sprak Madalekhā, na een smartkreet te hebben geslaakt, terwijl zij haar te voet viel : « Dierbare vriendin, wees genadig, ontlast u al wenende van deze overzware smart ! Zo gij u er niet van ontlast door tranen te storten, dan zal uw hart, door de overlast gekweld, evenals een vijver, ongetwijfeld in duizend stukken breken, uw hart dat vol liefde (*vol water*) en zacht is. Daarom, denk aan koningin Madirā en aan koningin Citraratha ! Zonder u gaan de beide geslachten te niet ! »

Aldus sprak Madalekhā ; Kādambarī lachte luid en sprak tot haar : « Eï dwaze, hoe zou het breken, dit getroffen hart van mij, dat hard is als diamant, daar het na wat ik gezien heb niet zó in duizend stukken gebroken is ? Daarbij, vader, moeder, bloedverwant, zich zelf, vriendinnen, gevolg, dit alles, het is voor een persoon die leeft. Maar als ik sterf, dan bekom ik, zij het ook met grote moeite, dit dode lichaam van mijn geliefde ; dit lichaam dat, levend of dood, door er mee verenigd te zijn, of door het te volgen

N p. 534, 7 ;
C 2, p. 104, 4 ;
Rdg p. 193, 36 ;
Nkr p. 84, 8.

Par. 300.
P en V p. 315,
5 ;
N p. 535, 6 ;
C 2, p. 105, 3 ;
Rdg p. 194, 6 ;
Nkr p. 85, 1.

in de dood, op beide wijzen tot beëindiging strekt van al mijn smarten. Waarom zou ik dus, nadat de prins mij zeer hoog heeft verheven en mij tot waardigheid gebracht heeft door terug te keren en door ter wille van mij het leven te laten, waarom zou ik mij zelf nu verkleinen en doen naar beneden vallen, alleen maar door tranen te storten ? Hoe zou ik door te schreien een ongunstig voorteken doen ontstaan voor den prins die op het punt staat ten hemel te reizen ? Of hoe zou ik schreien daar waar zelfs blijdschap gepast is, nu ik mij opmaak om, als het stof van zijn voeten, zijn voeten te volgen ? Heeft mij dan zulk een ongeluk getroffen ? Integendeel, thans zijn al mijn smarten ver verwijderd ! Waarom zou ik nu nog schreien ? Waarom spreekt gij aldus tot mij die mijn leven weerhoudt terwijl hij, de heer van mijn leven, het leven verlaten heeft alleen om mijnentwille : hij, ter wille van wien ik geen acht geslagen heb op de zede van mijn geslacht, noch omgezien heb naar mijn ouders, ter wille van wien ik de plicht niet nagekomen ben, noch gevreesd heb voor het gepraat van de lieden, ter wille van wien ik de schaamte heb opgegeven, en mijn vriendinnen afgemat heb door middelen tegen de liefde, om wien ik mijn dierbare vriendin Mahāśvetā bedroefd heb, en er zelfs niet aan gedacht heb dat ik de belofte die ik om haar had afgelegd, geschonden heb. Op dit ogenblik is alleen de dood het leven. Maar het leven is de dood. Daarom, zo er genegenheid bestaat voor mij, zo gij volbrengt wat mij lief en goed is, wil dan zo handelen, dierbare vriendin, hoewel gij door de liefde tot mij gebonden zijt, dat vader noch moeder uit verdriet over mij het leven verlaten, en dat zij de wens, die zij met betrekking tot mij gekoesterd hebben, in u zouden vervullen. Zodat, zelfs wanneer ik mij in de andere wereld zal bevinden, er uit u een zoon zal geboren worden om de plengoffers aan te bieden. En gij zult zo handelen, dat de vriendinnen of de lieden van mijn gevolg niet met smart aan mij terugdenken, of zich naar alle richtingen verspreiden, nadat zij het paleis zullen hebben ledig gezien. Gij zelf moet alleen met de gedachte aan mij, de huwelijksinzegening voltrekken van mijn zoontje, de jonge sahakāra in de tuin van het paleis, met de mādhavī-struik. Geen twijgje van de aśoka-struik die ik met mijn voet geliefkoosd heb, mag afgebroken worden, zelfs niet om te dienen tot oorsieraad. De bloemen van de mālatī die ik zelf opgekweekt heb mogen alleen afgeplukt worden voor de verering van den god. De schilderij van Kāmadeva die ligt aan het hoofdeinde

in mijn slaapvertrek moet stukgescheurd worden. De cūta-bomen die ik zelf geplant heb moeten zo worden opgekweekt dat zij vrucht dragen. De sārīkā, de arme Kāḷindī, en de papegaai, Parihāsa, zij moeten beiden bevrijd worden uit de ellende van de gevangenschap in een kooi. Het ichneumonwifje dat op mijn schoot rustte mag alleen op uw schoot worden te ruste gelegd. Mijn zootje, de jonge antilope Taralaka, moet in de een of andere kluizenarij worden uitbesteed. Er dient voor gezorgd te worden dat het cakora-paar op de lustheuvel, dat ik met eigen hand opgekweekt heb, niet om het leven komt. Er hoort opgepast te worden dat niemand de kleine haṃsa doodt, die de lieden op de voet volgt. En dat arme orang-oetanwifje dat met geweld is gevangen genomen, en dat niet gewoon was aan het verblijf in een huis, men moet het vrijlaten in het bos. De lustheuvel moet geschonken worden aan den een of anderen asceet die de gemoedsrust bereikt heeft. De benodigdheden die voor mijn lichaam gediend hebben moeten geschonken worden aan de brahmanen. Maar de luit moogt alleen gij op uw schoot laten verwijlen. En ook het overige dat u bevalt, neem ook dat voor u.

Maar wat mij betreft, in het vuur, dat omkranst is door schitterende brandstapelvlammen, zal ik, terwijl ik mij aan de hals van den prins vasthecht, dit lichaam afkoelen (*doen sterven*): dit lichaam, zoveel als overblijft van wat verbrand is door de stralen van de maan, door de inzalvingen met vochtige sandel, door de onafgebroken bevochtiging met de stortbuien in het badvertrek; van wat verbrand is door het aandoen van schitterende parelnoeren die door de menigten van maanstralen in onafgebroken opeenvolging met sterren bedekt waren, en door het gebruiken van spiegels uit edelsteen; van wat verbrand is door een rustbed van lotusbladeren, die vochtig waren door sandelvocht, door de legersteden van sappige lotusvezels en rijsjes, door het bereiden van rustbedden van zachte lotusstengels, en door legersteden van ontluikende kamala's, kumuda's en kuvalaya's! » — Terwijl Kādambarī nog aldus sprak stootte zij Madalekhā die niet ophield haar te overreden van zich af, naderde tot Mahāśvetā, omhelsde haar, en sprak wederom tot haar, zonder van gelaatsuitdrukking te veranderen :

« Dierbare vriendin, voor u bestaat er, hoe gering ook, toch enige hoop wegens welke gij, die, door de hartstocht overmand en verlangend naar de wederontmoeting, elk ogenblik smarten ver-

Par. 301.
P en V p. 317.
3 ;
N p. 538, 2 ;
C 2, p. 107, 14;

Rdg p. 195, 9 ;
Nkr p. 87, 9.

duurt die de dood overtreffen, een leven in stand houdt dat geen schaamte doet ontstaan, en dat noch berouw, noch spot, noch afkeuring verdient. Maar voor mij, in wie de hoop geheel te niet is, bestaat ook zelfs die hoop niet. Daarom zeg ik u vaarwel, mijn dierbare vriendin, met het oog op een hereniging in een ander bestaan ! »

Na aldus gesproken te hebben vereerde Kādambarī Candrāpīḍa's voeten met haar hoofd dat er een menigte van bloemen over uitstrooide door haar haarlokken die zij er met ontstuimigheid over uitspreidde, dit terwijl zij een kumuda-plant geleck, die treurig was wegens het ondergaan van de maan, Candrāpīḍa : zij was versierd met meeldraden in de vorm van haar overeind rijzende haren, zij was gezweept door de wind in de vorm van haar heftige opwinding, zij werd als door golven op en neer bewogen door de siddering, zij was geschud door de baren in de vorm van het geweld van haar vreugdetranen, zij liet druppels bloemenhonig neervloeien in de vorm van haar neerstromend zweet, en de kumuda in de vorm van haar oog was gesloten tot een knop, — terwijl het scheen of zij het genot smaakte, met haar hartsge-liefde, niettegenstaande hij zich in die toestand bevond, te worden verenigd. Daarna lichtte zij met haar handen die nat waren door de amṛta in de vorm van haar stromend zweet zijn voeten op, en hield ze in haar schoot.

Hierop kwam uit Candrāpīḍa's lichaam eensklaps een onbeschrijfbaar glans te voorschijn, als herademde het lichaam door de aanraking van Kādambarī's hand : een glans die het ganse oord als van sneeuw maakte, die een onbepaalde gestalte had, en blank was als de maan. En onmiddellijk daarop vernam men in het lucht-ruim een onlichamelijke stem, die als het ware amṛta deed neerstromen : « Mijn kind Mahāśvetā, nog een tweede maal wil ik zelf u troost toespreken ! Het lichaam van uw Puṇḍarīka bevindt zich in mijn wereld : het wordt gevoed door mijn lichtgloed, en blijft onvergankelijk ten einde opnieuw met u verenigd te worden. Dit andere, het lichaam van Candrāpīḍa, dat uit mijn lichtgloed bestaat en reeds uit zich zelf onvergankelijk is, dit wordt bijzonder door deze aanraking van Kādambarī's hand gevoed. Hoewel het door het kwaad gevolg van een vervloeking door zijn ziel verlaten is, toch blijve zijn lichaam totdat de vloek vervalt hier ter plaatse, om uw beider vertrouwen te sterken : gelijk het lichaam van een yogin dat in een ander lichaam binnendringt. Zuiver het niet in het vuur,

werp het niet in het water, verlaat het evenmin. Bewaak het zorgvuldig totdat de hereniging bekomen wordt ! »

Toen het die stem gehoord had stond het ganse gevolg, Pattra-lekhā uitgezonderd, daar als getekend : in het hart door verbazing getroffen, wat dit mocht zijn, en de ogen star op het uitspansel gericht. Maar Pattralekhā, die door die sneeuwkoude, verkwikkende aanraking van dat licht tot het bewustzijn teruggekeerd was, stond op, snelde als een bezetene heen, rukte Indrāyudha los uit de hand van zijn oppasser en wierp zich met hem in het Achhoda-meer, zeggende : « Voor lieden als wij geschiede het zoals het ons lot is ! Maar voor u zou het toch niet behoorlijk zijn, moest gij ook maar een ogenblik hier toeven terwijl de prins zo alleen, zonder rijdier, op een verre reis vertrokken is ! »

Par. 302.
P en V p. 318,
1 ;
N p. 539, 6 ;
C 2, p. 108, 19 ;
Rdg p. 195, 30 ;
Nkr p. 88, 10.

Onmiddellijk nadat die beiden ondergedoken waren, rees plotse-ling uit het water van het meer een jonge asceet op. De haarbos die hij droeg geleek een bos śaivala die aan zijn hoofd kleefde ; een menigte van waterdruppels stroomde er uit neer ; de lange kuif ervan hing ordeloos neer ; de band die er gedurende lange tijd op bevestigd geweest was werd hierdoor aangeduid, dat de haren aan elkaar vastkleefden op zijn gelaat, en dat zij vuil waren ten gevolge van het verwaarlozen van hun verzorging. Hij was gesierd met een offersnoer dat aan zijn nat lichaam vastkleefde, zodat het als uit een draad van lotusvezels scheen te bestaan. Hij had zich omgord met oude mandara-bast die wit was als de onderzijde van het blad van een verwelkte aravinda-plant. Met de hand streek hij de haren weg die zijn gelaat bedekten. Zijn lichtrood gekleurde ogen schenen, onder de uiterlijke schijn van tranen, gevuld te zijn met water van het Achhoda-meer. Hij had een verwilderd voor-komen.

Par. 303.
P en V p. 318,
8 ;
N p. 539, 12 ;
C 2, p. 109, 5 ;
Rdg p. 195, 38 ;
Nkr p. 88, 20.

En toen hij uit het water opgerezen was naderde hij Mahāśvetā, die hem reeds van verre aanstaarde met een blik die zich van zijn richtpunt niet afwendde, alhooewel hij verduisterd was wegens de belemmering, door het water van haar buitensporige tranen gevormd ; en hij sprak tot haar, al stamelende ten gevolge van zijn droefheid : « O Gandharva-prinses, herkent gij dezen persoon, hoewel hij als uit een ander bestaan schijnt teruggekeerd te zijn, of niet ? » — Bij deze vraag stond Mahāśvetā, die tussen droefheid en blijdschap verkeerde, haastig op, en nadat zij zijn voeten

vereerd had antwoordde zij : « Verhevene Kapiñjala, ben ik dan zo arm aan verdiensten, dat ik zelfs u niet zou herkennen ? Of liever, zulk een vermoeden nopens mij die mij zelf niet ken is wel gepast : nopens mij die volkomen door verblinding getroffen ben, zodat ik in leven ben niettegenstaande prins Puṇḍarīka ten hemel opgestegen is ! Daarom, spreek, wie was die persoon die hem opnam en wegvoerde ? Waarom werd hij weggevoerd ? Wat is hem wedervaren ? Waar toeft hij ? Wat is u overkomen, dat gij gedurende al die tijd ook zelfs geen tijding gestuurd hebt ? Hoe komt het dat gij alléén, zonder den prins, teruggekeerd zijt ? » — Toen Kapiñjala door Mahāśvetā aldus ondervraagd was, antwoordde hij, terwijl de lieden van Kādambarī's gevolg, de mond wijd-open van verbazing, en de prinsen die Candrāpīḍa vergezelden, de een den andere verdringend, hem aanstaarden :

Par. 304.

P en V p. 319,

4 ;

N p. 541, 2 ;

C 2, p. 110, 10 ;

Rdg p. 196, 9.

Nkr p. 89, 15.

« Wil luisteren, o Gandharva-prinses ! — Ondanks uw jammerkreten liet ik u alleen achter, en na mij te hebben aangejord uit genegenheid voor mijn vriend, vloog ik snel opwaarts, dien man volgend, na de woorden : « Waarheen gaat gij, na mijn dierbaren vriend te hebben geroofd ? » — Hij gaf mij in 't geheel geen antwoord ; maar terwijl de hemelingen in hun wagens hem aanstaarden, de mond wijd-open van verbazing, terwijl de hemelvrouwen die uitgegaan waren om haar minnaar te ontmoeten, het gelaat omsluiërd, vóór hem het hemelpad verlieten, terwijl de maanhuizen met ogen waarin de oogappel een weinig trilde, aan alle zijden vóór hem neerbogen, stak hij het sterrenheir over, het bed van kumuda's in de vijver die is de hemel, en bereikte de maanwereld, waar alle plaatsen bekoorlijk zijn wegens het maanlicht. En daar legde hij het lichaam van Puṇḍarīka neer op een grote rustbank uit maansteen, in een vergaderzaal, Mahodaya geheten, en sprak tot mij :

« Kapiñjala, weet dat ik de maangod ben. Ik was het inderdaad die door dezen uw dierbaren vriend, zonder dat ik schuldig was, vervloekt ben, toen hij door een vergriep van Kāma het leven liet ; dit, toen ik, ten oostberg opgerezen, mijn taak vervulde tot verlustiging van de wereld. « O booswicht, o vervloekte maan », zo sprak hij, « evenals ik door u, nadat gij mij door uw stralen verbrand hebt, van het leven beroofd ben op het ogenblik dat mijn hartstocht opgewekt was, en zonder dat ik het geluk van de vereniging met mijn hartsgeliefde bekomen had, — evenzo zult ook gij eens

het leven laten na in dit Bhāratavaṛṣa dat het oord van verdienstelijke werken is, van bestaan tot bestaan, met hartstocht vervuld en tevens verstoken van het geluk der vereniging, allerhevigst harteleed te hebben doorstaan ! » — Maar toen ik plotseling als verschroeid werd door dit vuur van zijn vervloeking, ontstak ik in toorn, denkende : « Waarom vervloekt hij mij onschuldig, die man die verstokt is in zijn boosheid en wiens geest zonder onderscheid is ? » — En ik zond hem de vloek terug : « Gij van uw kant, gij zult in ongeluk en in geluk aan mij gelijk zijn ! » — En toen mijn wrok bedaard was, toen ik nadacht met een verstand dat tot onderscheiding teruggekeerd was, toen kwam mij zijn betrekking met Mahāśvetā voor de geest. Deze nu, mijn kind Mahāśvetā, is geboren uit Gaurī, die stamde uit het geslacht van een Apsaras die geboren is uit mijn stralen. En zij zelf heeft zich dezen man tot haar echtgenoot gekozen. En het is door zijn eigen fout, vrijwillig bedreven, dat hij met mij zeker tweemaal in de wereld der mensen zal moeten herboren worden, anders wordt niet vervuld de betekenis van de woordherhaling « van bestaan tot bestaan ». Daarom, opdat geen bederf zijn ontzield lichaam moge schenden, zolang hij van het kwaad gevolg van de vervloeking niet bevrijd is, heb ik het opgenomen en meegevoerd, en heb ik mijn kind Mahāśvetā wqorden van troost toegesproken. Dit lichaam blijft dus hier, gevoed door mijn lichtgloed, totdat de vloek ophoudt. Ga gij thans en breng Svetaketu op de hoogte van dit voorval. Hij bezit grote macht : wellicht kan hij in dit geval een tegenmiddel aanwenden ! » — Nadat hij aldus gesproken had zond hij mij heen.

Maar terwijl ik zonder mijn vriend, blind ten gevolge van mijn opwelling van smart, door het hemelruim snelde, liep ik aan tegen den een of anderen hemeling in zijn wagen, een hemeling die uiterst opvliegend was. Deze nu blikte mij aan met een oog dat schrikwekkend was wegens de fronsing der wenkbrauwen, terwijl hij mij scheen te verbranden door het vuur van zijn toorn, en sprak toen : « Booswicht, die ten onrechte trots zijt op de kracht van uw ascese ! Daar gij op het zeer uitgestrekte hemelpad op deze wijze in onbesuisde vaart als een paard tegen mij aangelopen zijt, zo word een paard en daal in de wereld der mensen neer ! »

De oogwimpers vol tranen, en de handen tot een añjali gevouwen, sprak ik : « Verhevene, dat ik tegen u aangelopen ben, dit was doordat ik verblind was door verdriet over mijn vriend, niet

Par. 305.
P en V p. 320,
10 ;
N p. 542, 11 ;
C 2, p. 112, 6 ;
Rdg p. 196, 32 ;
Nkr p. 90, 26.

door minachting ! Daarom, wees genadig ! Neem snel die vloek terug ! » — Wederom sprak hij tot mij : « Wat ik gezegd heb, kan niet ongedaan gemaakt worden ! Daarom zal ik voor u dit bewerken : wanneer gij, na de dood van den persoon aan wien gij gedurende enige tijd tot rijdier zult strekken, zult gebaad hebben, dan zult gij van de vloek verlost zijn ! » — Toen ik aldus toegesproken was, sprak ik tot hem : « Verhevene, indien het zo is, dan bid ik u : Door het kwaad gevolg van een vervloeking moet ook deze dierbare vriend van mij, Puṇḍarīka, met den maangod in de wereld der mensen geboren worden. Daarom, laat U Edele, na te hebben geschouwd met uw zienssoog, mij ook deze gunst nog slechts schenken, dat zelfs wanneer ik een paard zal zijn, die tijd voor mij met mijn vriend moge voorbijgaan zonder dat wij gescheiden worden ! »

De hemeling nu, toen hij aldus toegesproken was, dacht een poos na, en sprak toen wederom tot mij : « Door die liefderijkheid van u is mijn hart ontroerd. Daarom heb ik eens overwogen. De maangod zal, vergezeld van een voorteken, de zoon worden van een koning in Ujjayinī, Tārāpīḍa genaamd, die ascese pleegt met het oog op nakomelingschap. Uw vriend Puṇḍarīka op zijn beurt, zal de zoon worden van den minister van dien koning, Śukanāsa gehe- ten. Gij ten slotte zult het rijdier worden van dien prins, die een groot weldoener zal zijn, en die de maan zelf is ! »

Par. 306.
P en V p. 321,
12 ;
N p. 544, 2 ;
C 2, p. 113, 15 ;
Rdg p. 197, 16 ;
Nkr p. 91, 31.

Onmiddellijk na de woorden van den hemeling stortte ik neer in de oceaan die zich beneden uitstreckte, en stond er uit op na een paard te zijn geworden. Maar zelfs terwijl ik een paard was ver- liet het bewustzijn mij niet, en daardoor kwam het dat ik prins Candrāpīḍa, die de incarnatie van den maangod was, ter wille van deze zaak bij zijn achtervolging van het Kinnara-paar naar deze streek heb gevoerd. En die man, dien gij zonder hem te kennen verbrand hebt door het vuur van uw vervloeking, toen hij u be- geerde ten gevolge van de indruk van een vroegere liefde, — die man nu, hij was de incarnatie van mijn vriend Puṇḍarīka ! »

Toen zij dit gehoord had, wierp Mahāśvetā zich ter aarde neer, terwijl zij zich op de borst sloeg, en terwijl zij in jammerkreten uitbarstte : « Ach prins Puṇḍarīka ! Gij die zelfs in een ander bestaan uw liefde voor mij niet vergeten hebt ! Gij wiens leven aan mij verbonden was ! Gij die in mij uw toevlucht vindt ! Gij wiens blik gevestigd was op mijn gelaat ! Gij voor wien de gehele wereld

der levenden maar alleen uit mij bestond ! Zelfs toen gij u in een ander bestaan bevondt, was toch alleen ik het, ik duivelin, die tot uw ondergang strekte. Slechts dit was het doel van den verwensten Schepper, wanneer hij mij geschapen heeft en mij een lang leven heeft geschonken, dat ik u steeds weer zou doden ! En nu ik zelf u gedood heb, misdadige die ik ben, tot wien zal ik verwijten richten ? Wat kan ik zeggen ? Welke jammerklachten kan ik uiten ? Tot wien kan ik mij begeven om bescherming ? Of wie zal zich over mij ontfermen ? Ik zelf vraag het thans : « Hoogheid, wees genadig ! Ontferm u ! Geef mij antwoord ! » Ik schaam mij zelfs die woorden uit te spreken. En daar gij mij, ofschoon ik aldus weeklaag, geen antwoord geeft, zo denk ik dat ook gij met onverschilligheid vervuld zijt jegens mij, die arm aan verdiensten ben. Ach, het is mijn gebrek aan afkeer voor mijn leven, dit alleen, dat mij ten onder gebracht heeft ! »

Toen Mahāśvetā aldus jammerlijk aan het weeklagen ging, sprak Kapiñjala medelijdend tot haar : « Gandharva-prinses, welke schuld treft u in deze zaak, om welke gij, die geen verwijt verdient, u zelf aldus met verwijten overlaadt ? Welke gelegenheid tot smart is er thans, nu gij weldra de vervulling van uw geluk zult ervaren, dat gij u zelf door verdriet zoudt om het leven brengen ? Wat het meest ondraaglijk was, dat hebt gij uitgehouden, terwijl uw hart gesterkt was door de verwachting met hem te zullen herenigd worden. En ik heb reeds gezegd dat dit ongeluk u beiden getroffen heeft door het kwaad gevolg van een vervloeking. En ook de woorden van den maangod hebt gij reeds vernomen. Daarom, geef op dit bestendig treuren dat onheil brengt over u zelf en over uw vriend. Breng verder de ascese ten uitvoer die gij overeenkomstig de afgelegde gelofte tot uw beider heil reeds ondernomen hebt. Want er is niets dat door ascese die wèl volbracht is, niet kan verwezenlijkt worden. Het was door de macht van haar ascese dat Gaurī de reeds voor Śiva zelf zeer moeilijk te bereiken waardigheid heeft bereikt, de helft van Śiva's lichaam te vormen. Evenzo zult ook gij door de kracht van uw ascese weldra op dezelfde wijze een plaats vinden op de schoot van mijn vriend ! » — Met deze woorden maande hij Mahāśvetā aan.

En toen Mahāśvetā's hevige smart bedaard was, vroeg Kādambarī aan Kapiñjala, terwijl haar gelaat moedeloos en treurig was :

Par. 307.
P en V p. 321,
23 ;
N p. 544, 12 ;
C 2, p. 114, 7 ;
Rdg p. 197, 24 ;
Nkr p. 92, 12.

Par. 308.
P en V p. 322,
12 ;

N p. 545, 7 ;
C 2, p. 115, 3 ;
Rdg p. 197, 30 ;
Nkr p. 92, 35.

« Verhevene, Pattralekhā en gij zijt beiden in dat meer neergedaald. Daarom wees U Edele genadig door te verhalen wat gebeurd is met Pattralekhā ! » — Hij dan antwoordde : « Prinses, het is mij volkomen onbekend wat met haar voorgevallen is, onmiddellijk nadat wij in het water waren neergedaald. Daarom begeef ik mij thans tot de voet van mijn vader Śvetaketu, die de drie werelden doorschouwt, om volledig deze tijding te vernemen : waar Candrāpīḍa, die de maangod is, waar Vaiśampāyana, die Puṇḍarīka is, herboren zijn, en wat er gebeurd is met Pattralekhā. » — Terwijl hij nog aldus sprak, vloog hij op ten hemel.

Par. 309.
P en V p. 322.
21 ;
N p. 546, 1 ;
C 2, p. 115, 13 ;
Rdg p. 197, 36 ;
Nkr p. 93, 9.

Toen Kapiñjala heengegaan was, sprak Kādambarī, in wie de verbazing de smart verdrong, tot Mahāśvetā, nadat de prinsen met hun gevolg, wien bij de aanblik van Candrāpīḍa de tranen ontsprongen, zich teruggetrokken hadden en ieder hun plaats hadden ingenomen : « Dierbare vriendin, de verheven Schepper heeft mij, door mij met u in gelijk ongeluk te storten, toch niet ongelukkig gemaakt. Thans is mijn hoofd ontsluierd. Thans schaam ik mij niet langer, u mijn gelaat te vertonen en u toe te spreken met de woorden : « Dierbare vriendin ! ». Nu pas ben ik ook ùw dierbare vriendin geworden. Thans strekt noch de dood noch het leven mij tot smart. Daarom welk ander dien ik te ondervragen, of welk ander komt het toe mij te onderrichten ? Wil mij dus zeggen, dierbare vriendin, wat mij in deze omstandigheden te doen staat. Ik zelf weet ook maar niet in het minst, wat te doen het beste zal zijn ! »

Zo sprak Kādambarī ; haar antwoordde Mahāśvetā : « Dierbare vriendin, waartoe dient het daaromtrent te vragen of te onderrichten ? Doe wat deze verwachting van de hereniging met uw liefste, welke het niet toegelaten is te schenden, u noopt te doen. Het wedervaren van Puṇḍarīka is thans bij monde van Kapiñjala duidelijk geworden. Maar voorheen waren het alleen maar woorden die mijn troost uitmaakten, zodat het mij niet mogelijk was iets anders te doen. Wat anders kunt gij doen derhalve, gij in wier eigen schoot dit lichaam van Candrāpīḍa rust, dit lichaam van Candrāpīḍa waarop uw vertrouwen steunt ? In geval dit lichaam verandert, denk dan aan wat er behoort gedaan te worden. Maar zolang het ongeschonden blijft, wat kunt gij anders doen tenzij er voor te zorgen ? Men eert wel, door bloemenhulde en eerbetoon, om heil te verwerven, de lemen, stenen en houten beelden van go-

den die onzichtbaar zijn. Met hoeveel meer recht dan het lichaam van den maangod, een god die zichtbaar is en die schuilgaat onder de naam Candrāpīḍa, dit lichaam dat u genegen was zonder dat het vereerd werd ! »

Aldus sprak Mahāśvetā. Zwijgend stond Kādambarī op, deed Taralikā en Madalekhā Candrāpīḍa's tengere lichaam optillen, en plaatste het langzaam, zonder het te deren, op een rotsblok, dat bevrijd was van alle schadelijke tegenstellingen : koude, wind, hitte, regen, en de andere. Daarna legde zij haar bij haar liefde passende kleeding en sieraden af, behield in de ene hand een parelsnoer, maar enkel als zegenbrengend voorwerp, en reinigde zich door een bad. Zij hulde zich in een paar helder-rein gewassen klederen, en wies verschillende malen de betelroodheid weg die vast aan haar spruitgelijke lippen vastkleefde. Met die zelfde geurige bloemen, wierook en balsem, die zij meegebracht had met het oog op het plegen van de wellust, volbracht zij vervolgens het huldebetoon dat een god waardig is, terwijl zij gedurig weer haar ogen sloot die beefden onder het geweld van haar opwellende tranen ; — iets geheel vreemds dwong de vervloekte Schepper, die van nature weerspanning is en die bedreven is in slechte daden, haar, die een jong meisje was, te verrichten : iets waar zij nimmer aan gedacht had, en dat zij zich niet had voorgesteld, iets dat zij niet geleerd, en waarin zij zich niet geoeffend had, iets dat haar niet paste en dat geheel nieuw was. Hierna bracht zij de dag door bij Candrāpīḍa's lichaam zonder voedsel te gebruiken, tezamen met de prinsen en met de leden van haar gevolg, dit, niettegenstaande deze afgemat waren door de verre tocht, niettegenstaande zij hongerig waren, en niettegenstaande zij noch bad, noch drank, noch voedsel genomen hadden, en terwijl hun lichaam hun begaf. Terwijl zij als het ware het belichaamde smartgevoel leek te zijn, terwijl zij, met haar treurig uiterlijk, een andere gedaante scheen te hebben aangenomen, en terwijl haar gelaat een afwezige uitdrukking had, als had het leven haar verlaten, — hield zij haar blik op Candrāpīḍa's gelaat gevestigd. Ofschoon het lijden haar hart uitperste, onderdrukte zij haar tranenloop, en ten gevolge van haar verdriet dat buitengewoon hevig was in zijn werkingen, was zij aan een toestand onderworpen die niet minder ellendig was dan de dood. Als voorheen liet zij Candrāpīḍa's voeten op haar schoot rusten.

Par. 310.
P en V p. 323,
17 ;
N p. 547, 2 ;
C 2, p. 116, 14 ;
Rdg p. 198, 5 ;
Nkr p. 94, 1.

En zoals zij de ganse dag doorgebracht had, zo bracht zij ook de nacht door, als was deze maar een ogenblik. Hoe duister de nacht ook was, zij hield verre van zich de vrees die vrouwen aangeboren is, en bleef neergezeten zoals zij was, zonder Candrāpīḍa's lotusgelijke voet te verlaten, de afmatting van haar lichaam niet bewust, en zonder in te slapen. De nacht was schrikwekkend door de diepe wolken die hem insloten ; het geluid van het voortdurend dondergerommel deed het hart trillen tot in zijn vezels, en het welluidend kekā-geroep van de troepen van pauwen, dat aangeheven werd, vervulde het gemoed met onrust. Het uitbundig gekwaak van de kikvorsen verdoofde het gehoor, bliksemflitsen, vreselijk om aan te zien, verontrustten de hemelrichtingen, en het dreigend gedreun van de donderslagen vervulde de wereld met koorts. Menigten van helsschitterende vuurkevers reten de duisternis stuk die aan de voet van het dichte geboomte opgehoopt was, wat aan de nacht een zeer ver-
 vaarlijk uitzicht gaf.

En 's morgens, toen Kādambārī Candrāpīḍa's lichaam zag dat was als een schilderij dat opgevouwen werd, toen sprak zij tot Madalekhā aan haar zijde, terwijl zij het lichaam zachtjes streefde met haar hand : « Dierbare vriendin Madalekhā, ik weet niet of het is wegens de lichtglans, dan wel door het eigenlijke feit dat geen verandering plaats gegrepen heeft, — maar mij komt het voor dat dit lichaam onveranderd gebleven is. Daarom, kijk gij eens aandachtig toe ! » — Toen zij aldus toegesproken was, antwoordde Madalekhā : « Dierbare vriendin, wat reden is er hier om toe te kijken ? Het zijn slechts de verrichtingen die opgehouden hebben, ten gevolge er van dat de ziel afwezig is. Al het overige is hetzelfde gebleven. Dit gelaat, waarvan het uitzicht is als van een lotus in volle bloei, heeft hoegenaamd niets van zijn luister verloren. Deze van zelf glanzende haarlokken, die gekruld zijn aan de uiteinden, zijn onveranderd gebleven. Dezelfde is die glans van zijn voorhoofd, dat een maansikkel gelijkt. Dezelfde deze twee oogen, die de glans bezitten van een halfgesloten nīlotpala en die zich uitstrekken tot aan de uiteinden van zijn oren. Dezelfde deze mondhoekranden, die ook nu de prins niet lacht, toch als het ware schijnen te glimlachen, en die de benedenrand van zijn wang opluisteren. Zijn lip, die de glans bezit van een jonge scheut, is onveranderd gebleven. En dezelfde zijn deze handen en voeten waarvan de nagels, de vingers en de palmen lichtrood zijn als koraal. En dezelfde deze voortreffelijkheid van zijn ledematen, die de hun aangeboren huid-

Par. 311.
 P en V p. 324,
 10 ;
 N p. 548, 3 ;
 C 2, p. 117, 12 ;
 Rdg p. 198, 12 ;
 Nkr p. 94, 23.

glans en tengerheid niet verloren hebben. Daarom denk ik dat de stem waarheid gesproken heeft, en dat het nieuws van de vervloeking, dat door Kapiñjala is medegedeeld, waar is ! » — Aldus sprak Madalekhā ; Kādambarī, overstelpt van vreugde, toonde het aan Mahāśvetā en daarna ook aan de prinsen wier leven afhankelijk was van Candrāpīḍa's voet.

Deze prinsen nu bogen allen vóór Candrāpīḍa's voeten neer, terwijl hun ogen wijd-open waren van verbazing. Daarna spraken zij tot Kādambarī, de handen tot een añjali gevouwen, en met hun beide knieën op de aarde neergeknield : « Hoogheid, Uw macht is dit, dat wij het gelaat van den prins onveranderd mogen zien, de glans van de klare maanschijf overtreffend, zulks niettegenstaande hij ons, ongelukkigen, op deze wijze verlaten heeft en ver weggegaan is. En dat deze voeten, die als voorheen de luister van een geheel ontloken tamarasa bezitten, zich onveranderd vertonen. En onveranderd zijn hart, dat vol begeerte is door de verwachting opnieuw Uw gunst te zullen mogen ondervinden. En wat meer is, wie onder de mensen heeft ooit gezien, gehoord of ondervonden, wat wij, rijk aan verdiensten, gezien, gehoord en ondervonden hebben ? »

Zo spraken de prinsen : Kādambarī stond op samen met haar vriendinnen en met haar gevolg, en plukte zelf de bloemen die bestemd waren voor de verering van de godheid ; zij baadde vervolgens, en nadat zij de hulde en de verzorging van Candrāpīḍa's lichaam verricht had, beval zij al de vorsten in hun lichaamsbehoeften te voorzien. En nadat deze gebed en hun voedsel gebruikt hadden, nuttigde zij ook zelf, samen met Mahāśvetā en met haar gevolg, de vruchten die door Mahāśvetā waren aangebracht. En nadat zij haar voedsel gebruikt had, bracht zij ook die dag wederom op dezelfde wijze door, terwijl zij Candrāpīḍa's voeten in haar schoot liet rusten.

En de volgende dag, toen haar vertrouwen daarin, dat Candrāpīḍa's lichaam niet verging, nog sterker geworden was, sprak zij tot Madalekhā : « Dierbare vriendin, daar het zeker tot aan het einde van de vervloeking zal duren, dat wij thans hier zullen moeten verblijven, ons wijdende aan de verzorging van dit lichaam, zo ga, en meld aan mijn vader en aan mijn moeder deze zeer wonderbare gebeurtenis, zodat zij niet verkeerd over mij denken, noch ongelukkig zijn om mij ! Wil er voor zorgen dat zij niet naar hier komen, en mij in deze ellendige toestand zien. Want bij de aanblik van mijn

Par. 312.
P en V p. 325.
10 ;
N p. 549, 8 ;
C 2, p. 113, 17 ;
Rdg p. 198, 15 ;
Nkr p. 95, 34.

vader en van mijn moeder zou ik mijn opwelling van smart niet kunnen onderdrukken. En zelfs toen ik de prins gestorven heb gezien, heb ik niet geweend. Waarom zou ik dan achterna nog wenen, thans, nu alle twijfel er aan, dat de prins leeft, weggenomen is, en nadat ik een gelofte heb afgelegd? » — Met deze woorden zond Kādambarī Madalekhā heen.

Par. 313.
P en V p. 326,
8 ;
N p. 550, 13 ;
C 2, p. 120, 1 ;
Rdg p. 198, 16 ;
Nkr p. 96, 27.

En toen Madalekhā gegaan en teruggekeerd was, meldde zij het volgende : « Dierbare vriendin, uw verlangen is vervuld. Ziehier de boodschap die door uw vader Citraratha en uw moeder Madirā is meegegeven : « Zeg haar uit ons beider naam, nadat gij haar herhaalde malen allerinnigst zult omhelsd hebben, en nadat gij haar zult gekust hebben op haar hoofd: « Kind, tot op heden was in onze geest de gedachte niet opgekomen dat het paste u met een schoonzoon verenigd te zien. Dit is voor ons dan ook een opperste vreugde, dat gij zelf een schoonzoon gekozen hebt, en meer dan dat, een incarnatie van den verheven wereldbehoeder, den maangod. Zodat, wanneer door verdiensten de vervloeking zal opgeheven zijn, wij tezamen met den schoonzoon uw lotusgelijk gelaat vol vreugdetranen zullen aanschouwen ! » — Aldus meldde Madalekhā, en gerust van hart bleef Kādambarī het lichaam van Candrāpīḍa dienen, zoals een god.

Par. 314.
P en V p. 326,
16 ;
N p. 551, 6 ;
C 2, p. 120, 11 ;
Rdg p. 198, 23 ;
Nkr p. 97, 1.

Toen ging de regentijd voorbij. De wereld der levenden werd als uit de wurgende omsluiting van de wolken bevrijd, en de hemelrichingen schenen zich te verwijderen. De dorpslanderijen waren bruinrood door de velden van rijst die boog onder het gewicht van de volle korrels, en de lichte plekken in de wouden waren wit van kāśa-bloemen. Het werd mogelijk zich op de terrassen van de paleizen te begeven, en kahlāra's sierden de vijvers. De nachten waren koel door de geur van de kumuda's en de morgenbries voerde de geur van de śephālikā's met zich. De voornachten waren bekoorlijk door het maanlicht, en de geur van het stuifmeel van de indīvara's die zich in volle pracht ontplooid hadden maakte de dagen welriekend. De rivieren golfden min of meer hevig naarmate het water wegtrok, zachte lijnvormige zandbanken strekten zich uit langs hun oevers, en zij konden weer gemakkelijk worden overgestoken. Volk van den vorst herstelde opnieuw de heirbanen die droog waren nu het slijk weggenomen was, die bedekt waren met niet-vertrapt en opgeschoten gras en struikengewas, en waarop, in de schaarse en

halfdroge modder, verse voetsporen zich aftekenden. Doordat het slijk verdwenen was kon de aarde op alle plaatsen de hoeven van de paarden verdragen. — Op zekere dag naderde Meghanāda toen tot Kādambarī die neergezeten was aan Candrāpīḍa's voeten, en sprak tot haar :

« Koning Tārāpīḍa, koningin Vilāsavatī en de edele Śukanāsa hebben, doordat hun hart verkwijnde omdat Zijne Hoogheid de kroonprins uitbleef, boden gestuurd. En wij zeiden hun, nadat wij hun alles verhaald hadden zoals het zich voorgedaan heeft, vermijnde voor Uwe Hoogheid zelve een pijl van smart te maken : « Prins Candrāpīḍa heeft u niets toe te vertrouwen als antwoord op uw boodschap, en ook prinses Kādambarī niet. Vertrekt dus zonder te dralen, en brengt de gehele tijding aldus ter kennis van hem die de wereld van kwelling bevrijdt, den heer der aarde, den koning der koningen, Tārāpīḍa ! » — Maar toen wij hen aldus toegesproken hadden antwoordden zij ons, vol verontwaardiging : « Het zij zoals gij gezegd hebt ! Maar alleen de belangstelling welke de gewichtigheid van onze opdracht in ons opwekt, — afgezien van onze overgeërfde genegenheid, van onze aanhankelijkheid of onze dienstvaardigheid, — deze alleen spoort ons met geweld er toe aan den prins te zien. Was deze zaak ook ù enkel door een bericht ter kennis gekomen, dán zou het ons passen terug te keren na het van u te hebben vernomen. Maar nu de zaak binnen het bereik van de ogen komt, zijn ook wij niet zozeer van verdienste verstoken dat wij den prins niet zouden zien. Ook wij hebben ons gedurende zeer lange tijd gezuiverd door 's prinsen voeten te dienen. Ook ons heeft de prins zijn gunst bewezen, door zich steeds binnen de gezichtskring van onze ogen op te houden. Wat is er thans gebeurd, dat men ons wegzendt zonder ons deel te laten hebben in de gunst, 's prinsen lotusgelijke voet te vereren, ons die zelf het voetstof zijn dat aan zijn voeten kleeft ? Daarom breng ons verzoek over aan de prinses, en wil de afmatting van onze tocht succesvol maken doordien wij buigend de voet van Zijne Hoogheid den kroonprins begroeten. Zo niet, wat zal Tārāpīḍa, de koning der koningen, tot ons zeggen, indien wij, na naar een streek te zijn gereisd die zo verafgelegen is als deze, zouden zijn teruggekeerd zonder het lichaam van den kroonprins met eigen ogen te hebben aanschouwd, niettegenstaande de gelegenheid daartoe bestond ? Of wat zouden wij den koning kunnen mededelen ? » — Zo spraken zij. Uwe Hoogheid bevele ! »

Aldus sprak Meghanāda en zweeg dan weer. Het was niet zonder grote moeite dat Kādambarī eindelijk antwoordde : met haar ogen, waarin de oogappel onrustig trilde, dronk zij de tranen op die ten gevolge van haar verdriet in haar opgehoopt waren, alsof zij smolt doordat zij zich op dat ogenblik in haar verbeelding de angst voorstelde van de familie van haar schoonouders die van troost verstoken was, — en gestamel versperde haar keel : « Te recht hebben zij besloten niet te vertrekken ! Wat zou men van hen zeggen, indien zij aldus vertrokken waren zonder den prins te hebben gezien ? Trouwens, het gebeurde is zo ongewoon, dat het nauwelijks kan geloofd worden zelfs als men het gezien heeft, hoeveel te minder als men het niet gezien heeft ? Het heeft geen zin dat terwijl zelfs wij den prins aanschouwen, wij die alleen maar onechte loten van liefde vertonen en aan wie het leven boven alles dierbaar is, — dat dan deze goede dienaren, die door de waarachtigheid van hun liefde geen acht geslagen hebben op de instandhouding van hun leven, hem niet zouden aanschouwen. Laten zij dus zonder uitstel binnengeleid worden ! Dat zij den prins aanschouwen ! Wanneer zij hun ogen en ook de afmatting van hun tocht succesvol gemaakt zullen hebben, dan zullen zij vertrekken ! »

Onmiddellijk na dit bevel leidde Meghanāda de boden binnen. Kādambarī liet een tijdlang de blik rusten op hen, die reeds van op een afstand met hun vijf ledematen en tevens met hun stromende tranen de aarde omvingen, en die hun ogen, waarvan de wimpers omhoog gericht waren en die onbeweeglijk waren, met verering en trouw op Candrāpīḍa's voeten gevestigd hielden. Daarna sprak zij uit eigen beweging tot hen :

« Goede lieden, staakt deze opwelling van smart waarvoor uw overgeërfde genegenheid en trouw zo licht vatbaar zijn ! Het ongeluk waarvan men de grens niet ziet en dat in ongeluk eindigt, dit zou wel is waar aan iemand die de dood ducht wellicht tot hevig verdriet kunnen strekken. Maar het ongeluk dat eindigt in geluk raakt het hart niet, want het is aan de blik onttrokken juist door de verwachting van geluk, die aanwezig is. Deze gebeurtenis is dus van dien aard, dat niet alleen verdriet hier ongepast is, maar dat er integendeel gelegenheid is tot ongemene verbazing. Wat baat het hiervoor bewijzen aan te voeren ? Gij hebt toch met eigen ogen deze gebeurtenis aanschouwd, die voordezen onder de mensen elders nooit is aanschouwd geweest. En ook gij, gij hebt het gelaat ge-

Par. 315.
P en V p. 328,
13 ;
N p. 554, 3 ;
C 2, p. 123, 1 ;
Rdg p. 198, 36 ;
Nkr p. 98, 40.

zien van den prins, wiens lichaam als voorheen ongeschonden is. Zelfs het gesprek met hem, hetwelk zonder den prins onmogelijk kan plaats hebben, zelfs dit, het wordt ten minste toch beschouwd als mogelijk ! Daarom, begeeft u thans tot de voet van den koning wiens geest verlangend is naar tijding. Maar het feit dat het dode lichaam ongeschonden blijft, maakt dat niet kenbaar, ofschoon gij het met uw eigen ogen gezien hebt. Meldt alleen dat gij Candrāpīḍa gezien hebt, en dat hij zich ophoudt aan het Acchoda-meer. Het heeft thans geen nut de ouders, die zich daarbij dan nog ver van hier bevinden, in twijfel te brengen aangaande zijn dood, door hun deze zaak te melden. Want wel wekt de dood enigszins geloof, daar hij voor de levende wezens noodzakelijk is, maar dat het lichaam van lieden die van het leven beroofd zijn, niet vergaat, dit blijft ongeloofwaardig, ook als men het ziet. Wanneer de heer van mijn leven tot het leven zal teruggekeerd zijn, dan zal deze uiterst wonderbare zaak voor de ouders vanzelf volkomen duidelijk worden ! »

En toen hun aldus bevolen was, spraken de boden : « Hoogheid, wat kunnen wij zeggen ? Slechts door twee middelen kan deze zaak verborgen blijven, hetzij doordat wij niet terugkeren, hetzij doordat wij haar verzwijgen. Geen van beide echter ligt in onze macht. Dat wij niet zouden terugkeren, wij die door koning Tārāpīḍa, koningin Vilāsavati en den edelen Śukanāsa met deze zending zijn vereerd geworden, omdat zij ongerust waren zonder tijding over den kroonprins en over Vaiśampāyana, — dit is, zo lang het leven ons niet verlaat, volstrekt uitgesloten. En ook indien wij terugkeren, zal het ons niet mogelijk zijn met onbewogen gelaat te blijven, wanneer wij het gelaat zullen zien, met ogen die door hun smart van tranen overvloeien, van den koning, die er naar smacht, nieuws te horen over zijn allerliefsten zoon, van de koningin, en van den edelen Śukanāsa ! » — Aldus spraken de boden tot Kādambarī. « Zo is het ! » zeide zij, en sprak toen tot Meghanāda : « Meghanāda, ik begrijp dat zulks voor vertrouwde personen niet gepast was, maar ik sprak zo omdat ik mij bekommerde over de gemoedskwelling van de ouders. Als gelijk welk ander ongeluk ook treft, hoe verschrikkelijk is het niet ? Hoeveel te meer deze ramp, die een grote blikseminslag gelijk is ? Daarom, laat ons ook dit nog doen : laat, ten einde vertrouwen op te wekken, iemand anders de boden vergezellen, iemand wiens woord geloofwaardig is, en die heel het gebeuren met zijn eigen ogen aanschouwd heeft ! »

Toen hem aldus bevolen was, sprak Meghanāda : « Hoogheid,

hoe kan er sprake zijn van de vorsten, als zelfs deze ganze schare van dienaren, die zich voedt met knollen, wortels en vruchten, besloten heeft dat geen enkele onder hen zal terugkeren zonder Zijne Hoogheid den prins ! En dienaren zijn alleen zij die in rampspoed nog beter dan in voorspoed zich aan de dienst wijden. Als zij geëerd (*verheven*) worden, zijn zij des te nederiger (*buigen zij diep*) ; als men hen toespreekt, antwoorden zij niet op dezelfde toon (*spreken zij niet met aanmatiging*) ; prijst men hen, dan worden zij niet overmoedig ; scheldt men hen uit, dan worden zij niet vijandig gezind ; als men hen aanspreekt, spreken zij niet tegen ; als men hen ondervraagt zeggen zij wat goed en aangenaam is. Zij handelen zonder dat hun bevolen wordt ; wanneer zij gehandeld hebben, praten zij er niet over ; als zij zich dapper gedragen hebben, snoeven zij niet ; zelfs als men hen roemt, worden zij vervuld met schaamte. In grote gevechten ziet men hen, als waren zij vlaggen, vooraan ; op het ogenblik dat geschenken uitgedeeld worden vluchten zij weg en houden zich verborgen. Zij schatten genegenheid hoger dan rijkdom ; de dood [in tegenwoordigheid van hun meester] begeren zij meer dan het leven ; zij bevinden zich gelukkiger aan de voet van hun meester dan zelfs in hun huis. En de begeerte van die dienaren is hierin gelegen, hun meesters voet te dienen ; hun onvoldaanheid hierin, aan zijn hart te behagen ; hun hartstocht hierin, zijn gelaat te aanschouwen ; hun praatlust hierin, zijn goede hoedanigheden op te sommen ; hun gierigheid hierin, hun meester niet te verlaten. En ofschoon zij een eigen karakter bezitten, toch is geen van hun zintuigen aan hen onderworpen : ofschoon zij zien, schijnen zij blind te zijn, ofschoon zij horen, doof, ofschoon zij spreken, stom, ofschoon zij kennis bezitten, dwaas, ofschoon hun handen en voeten ongedeerd zijn, kreupel, en ontmanden gelijk doen zij niets uit zich zelf : zij gedragen zich als weerkaatsingen in de spiegel van hun meesters gedachten. Met deze schare van dienaren is het dus geheel en al op deze wijze gesteld. En Uwe Hoogheid neemt de plaats in van den prins. Wil er dan ook van verzekerd zijn, Hoogheid, dat uw bevel uitgevoerd is ! » — Nadat hij aldus gesproken had, riep Meghanāda 's prinsen lijfknecht, Tvaritaka genaamd, en zond hem met hen mee.

Par. 316.
P en V p. 330,
14 ;
N p. 557, 3 ;
C 2, p. 126, 4 ;
Edg p. 199, 16 ;
Nkr p. 101, 12.

Nadat vele dagen zonder tijding verstreken waren, geraakte Vilāsavatī in onrust, en ging uit naar het heiligdom van de Avantimātaras, de godinnen van de stad genaamd Avantī, om er een smeekgebed te volbrengen voor Candrāpīḍa's terugkeer. En toen zij uitge-

gaan was, vernam zij plotseling van haar gevolg dat haastig kwam toegesnel: « Heil u, Majesteit! De Avantimātaras zijn u genadig! De boden van den kroonprins zijn aangekomen!» — Toen Vilāsavati dit gehoord had blikte zij een tijdlang naar alle richtingen rond, als een antilopekoe wier kalf verdwaald is: met een oog dat verduisterd was door het water van haar vreugdetranen, en dat wijd-open was doordat het op een verafgelegen voorwerp was gericht, zodat het scheen alsof zij de boden vereerde met een krans van met water bevochtigde indīvara-bladeren. Daarop slaakte zij een luid geschreeuw, als een vrouw uit het volk die door smart getroffen is, en vroeg: « Wie is hij die deze amṛta onder de schijn van woorden voor mij uitstort? Wie is hij die door medelijden voor mij bewogen werd? Wie heeft hen gezien? Hoever zijn zij? Hebben zij gezegd dat mijn kind welvarend is? » — Maar terwijl zij dit nog vroeg, bemerkte zij reeds in de verte de boden die door Tvaritaka vergezeld waren. Naarmate zij hen zagen snelden alle lieden die in Ujjayinī woonden, zowel zij die wèl als zij die niet tot 's konings gevolg behoorden, van alle zijden in troepen op hen toe, en bij elke stap stelden zij hun vragen: « Is de kroonprins terug? Op welke afstand van hier hebt gij hem verlaten? Waar toeft hij gedurende deze dagen? En waar hebt gij hem aangetroffen na uw tocht? En waar heeft hij, wiens leger enkel uit ruitery bestond, de de zeer kwade regentijd doorgebracht? » — « Ik denk dat de regentijd overgetrokken is terwijl hij te paard doorreed! » — « Tvaritaka weet dit! » — « En wat nut heeft het dat hij dit zegt? Dat hij zegge of de kroonprins Vaiśampāyana gezien heeft, ter wille van wien hij zich aldus heeft afgemat, en of hij hem teruggebracht heeft? Heeft Meghanāda, door Patralekhā vergezeld, hem ontmoet? Heeft Devavardhana de een of andere boodschap meegegeven? Hij is wel mijn vriend van nu af! » — « Ik ben bang tijding te vragen over mijn zoon Bāladharman, die juist door zijn roekeloosheid met geweld in zijn verderf gelopen is! Leeft dat paard nog, dat de kroonprins hem genadig ten geschenke heeft gegeven? » — « Weest genadig, geeft bericht over mijn oom Pṛthuvarman, die de eerste is onder de ruiters! » — « Naar wij ons voorstellen hebben de ruiters grote vermoeyenis doorstaan. Is Aśvasena, de bevelhebber van de ruitery, welvarend? Hij is onze schoonvader. Ook vader wekt verbazing, dat hij u niets, hoe gering ook, heeft toevertrouwd! » — « Hebt gij mijn broeder Bharatasena gezien, hem die belast is met de zorg voor het verblijf van den kroonprins? » — « De bevelhebber Bhadrasena met zijn gevolg, zijn zij welvarend? »

— « Mijn zoon Kumāravarma, die aan de dienst van de prins gehecht is, blijft hij aldaar achter ? » — « Welk nieuws van den legeraanvoerder Avantisena? Hij is het die den kroonprins vertoornd heeft om aan de spits te marcheren ! » — « En wie is er onder de vorsten die, hoog in gunst gedijend, bijzonder in achting is ? En wie is er die gedurende al deze dagen iets ten geschenke heeft gekregen ? Want de nieuwe dienaren die een levensonderhoud zoeken, zijn talrijk ! » — « Laat al dat andere nu rusten. Dat hij die hem gezien heeft bericht geve over Sarvasena's zoon Vīrasena. Toen zijn vader overleden was, is die ten krijg getrokken, en wel voor de eerste maal. Ten gevolge van haar verdriet over het overlijden, kort te voren, van haar echtgenoot, verdriet dat verdrongen werd door dat om haar zoon, liet zijn moeder zelfs het eten na. Ik weet niet hoe zij aldus in leven kan blijven ! » — Deze en andere vragen stelden de lieden hun bij elke stap, maar de boden spraken geen woord. Hun blik, vol droefheid, was op de punt van hun neus gericht, zodat zij als het ware bezetenen leken. Alhoewel hun lichamen krachteloos waren ten gevolge van de uitputting door de reis, toch stapten zij voort met een gang die gekweld was door inspanning die hieruit kon worden opgemaakt, dat zij hun stappen lieten slepen. Zij waren gehuld in zeer vuile lompen, hun lichaam was vervuild ten gevolge van het verwaarlozen van zijn opschik, en hun haren, die op verschillende manieren opgebonden waren, waren ruig door het stof van de weg. Zij waren als vlaggen van de vermoeyenis van het reizen, rustplaatsen van de afmatting, voetsporen van de neerslachtingheid, woonplaatsen van het verblijf buitenslands, verzamelingen van alle ellende. — Toen Vilāsavati de boden gezien had, beval zij hen te ontbieden, zonder die plaats, de tuin van het heiligdom der Mātaras, te verlaten.

Par. 317.

P en V p. 332, 4 ;

N p. 559, 6 ;

C 2, p. 128, 10 ;

Rdg p. 199, 25 ;

Nkr p. 103, 4.

De boden naderden terstond : de aanblik die zich onverwachts aan hen opdrong wekte dubbele hevigheid van smart in hen op, zodat zij als het ware in vervoering, als van hun zintuigen beroofd, als in hout veranderd schenen te zijn, en hun lichaam verlaten was, als waren zij levenloos. Vilāsavati deed enkele stappen naar voren, terwijl haar lotusgelijke voeten struikelden door haar angst, zodat het was alsof zij neerviel, verblind door haar tranen, — en nog vóór de boden hun buiging gemaakt hadden, sprak zij, hevig stamelende, luide tot hen : « Goede lieden, zegt vlug alleen maar het nieuws over mijn kind ! Maar dit hart van mij zegt mij iets anders !

Het geeft zich over aan argwaan ! Hebt gij mijn kind gezien of niet ? » — Bij deze vraag nu bogen de boden het hoofd ter aarde, en onder het voorwendsel van een buiging gaven zij vrije loop aan de drang van hun tranen die plotseling in hen opwelde ; en met moeite als het ware hieven zij het gelaat tot haar op, en spraken : « Majesteit, wij hebben den kroonprins gezien aan de oever van het Acchoda-meer. Het overige zal Tvaritaka hier u melden ! »

Terwijl zij nog aldus spraken, antwoordde Vilāsavati hun, met betraand gelaat : « Wat kan deze arme man verder nog melden ? Reeds van verre hebt gij gemeld wat er te melden viel : door uw naderen zonder blijdschap, door uw hoofden die niet getooid waren met de kransen van het antwoord, door uw gelaat dat geheel moedeloos en droevig was, door uw ogen die gepijnigd waren doordat zij met moeite het storten van tranen onderdrukten, en doordat gij de blik niet opwaarts op mijn gelaat richttet ! — Ach mijn kind, gij die de enige maan van de wereld zijt, Candrāpīḍa, gij met uw maangelijkend gelaat, gij met uw natuur die zacht is als de maan, met goede eigenschappen die aangenaam zijn als de maan, gij die het welbehagen van de ogen zijt, wat is u overkomen, dat gij niet teruggekeerd zijt ? Liefste Candrāpīḍa, het is door smart gefolterd, zonder verwijten tot u te richten uit toorn, dat ik u zeg : dit past u niet, ergens anders te toeven, nadat gij mij te voren beloofd had : « Moeder, ik zal niet het minste oponthoud maken ! » Mijn kind, reeds wanneer gij vertrokken zijt wist ik, alleen al door de vrees van dit getroffen hart, dat het moeilijk zou zijn het gelaat van u, mijn kind, terug te zien. Maar gij zijt met geweld heengegaan ! Wat kan ik doen ? Of welke schuld zoudt gij, mijn kind, hierin hebben ? Dit zijn slechts de uitwerkingen van de onverdienschte van mij alleen, rampzalige ! Wat vrouwen zonder verdienste er in de wereld ook wezen mogen, geen misdadige is als ik, aan wie juist gij alleen zo plotseling ontruikt, en ergens heen weggevoerd wordt ! De verwenste Schepper heeft mij bedrogen ! Mijn kind, ofschoon gij ver van hier zijt, ik val u te voet ! Keer nog eenmaal terug ! Mijn hart smacht er naar, uw gelaat te aanschouwen terwijl gij mij toespreekt met het woord « Moeder ! ». Mijn kind, gij die mij dierbaar zijt, ik weet niet of het is bij het terugdenken aan uw kinderjaren, van uw geboorte af, dat ik mij zelf zal bewenen, dan wel of het is bij het terugdenken aan de tegenwoordige pracht van uw lichaams-schoonheid, waarin uw jeugd tot volle ontplooiing gebracht wordt, of nog of het is wanneer ik in de verbeelding uw toekomstige heer-

schappij zie, die stevig is door uw steun. Denk niet, mijn zoon, wanneer gij, die in mijn hart verblijft, mij aldus ziet weeklagen : « Ook zonder mij kan Vilāsavati wel leven ! » O mijn kind, zelfs indien ik zonder u in leven blijf, hoe zou ik dan mijn gelaat kunnen vertonen aan uw vader ? Dat mijn hart niet in duizend stukken breekt, het is, omdat het zelfs nu niet gelooft in uw ongeluk, — dit, ik weet niet of het is omdat gij mij zoo dierbaar zijt, dan wel omdat ik vertrouw op uw uiterlijk voorkomen, of nog alleen door de dwaasheid die aan de vrouwen aangeboren is. En bevreesd als ik ben, begeer ik niet mij zekerheid te verschaffen aangaande de tijding die Tvaritaka gebracht heeft ! Beter is het dat ik sterf zonder te hebben vernomen wat ik niet behoor te vernemen ! Liefste, wat zegt gij ? « Waartoe die angst die niet past bij de liefde voor een zoon, en die schaamte wekt ten opzichte van de mensen ? » ? Zie, ik zwijg reeds, mijn kind, op uw woord ! Ik schrei niet meer ! » — Terwijl zij nog aldus sprak viel zij in onmacht, terwijl de gezellinnen die zich bij haar bevonden, haar lichaam ondersteunden.

Par. 318.

P en V p. 333,
18 ;

N p. 561, 10 ;

C 2, p. 130, 14 ;

Rdg p. 200, 4 ;

Nkr p. 104, 33.

Toen hem door de lieden van Vilāsavati's gevolg, die bij duizenden kwamen toegesnel, deze tijding gemeld werd, stond de koning, — die de oceaan gelek die door het aanbeuken tegen de Mandaraberg buiten zijn oevers treedt, — geschokt in zijn gemoed, haastig op, besteeg, door den edelen Sukanāsa vergezeld, een wijfjesolifant van bijzondere snelheid die op dat ogenblik gereed stond, en begaf zich naar buiten, zo snel dat het scheen alsof hij vóór zich de heirweg indronk, en terwijl hij achter zich Ujjayinī, met stadspoorten, wachttorens, wallen, woningen, erebogen, als het ware met zich trok, als het ware ontvolkte, wegens de menigte van burgers die, een verward rumoer van jammerkreten : « Wat, wat is dit ! » aanheffende, van alle zijden toegesnel kwamen. En toen hij het heiligdom der Avantimātaras genaderd was steeg hij af, en zag Vilāsavati die de lieden van haar gevolg, hoewel niet zonder grote moeite, tot het bewustzijn hadden teruggebracht, — de lieden van haar gevolg die, het gelaat ter zijde gewend, moedeloos en betraand, haar besprenkelden met sandelwater, haar koelte toewuifden met kadali-bladeren, haar wreven met hun met water bevochtigde, spuitgelijke handen, — en welke beide ogen half geopend had, zodat zij leek op een kamala-plant in de zomer. En terwijl de koning, als om het overige van de bezwijming weg te nemen, haar bevochtigde met de tranen die hem plotseling, bij die aanblik, ontsprongen

waren, zette hij zich aan haar zijde neer, en sprak langzaam, stamelende wegens zijn tranen, terwijl hij haar met zijn hand, die amṛta in de vorm van zijn aanraking deed neerstromen, op het voorhoofd, op het oog, op de wangen, op de borst en op de armen streelde :

« Majesteit, indien in waarheid aan ons kind Candrāpīḍa iets vreemds overkomen is, dan kunnen wij tóch niet langer blijven leven. Waarom zouden wij ons zelf dan verlagen door deze aanval van vertwijfeling ter wille van ons kind, vertwijfeling die aan alle lieden gemeen is ? Zó talrijk zijn de verdienstelijke werken die wij ons verworven hebben. Wat kunnen wij nog meer doen ? In ons kan geen meerder geluk meer zetelen. Want zelfs al kwelt men zijn hart, men bekomt in dit bestaan toch niet naar believeen wat men zich niet verworven heeft. Er is iemand anders, wat dat betreft, namelijk de Schepper. Hij doet wat hem behaagt. Hij is aan niemand, wie hij ook zij, onderworpen. En wat is er dat wij niet ontvangen hebben, niettegenstaande alle mensen aldus naar hun wezen afhankelijk zijn van iemand anders ? Wij hebben het feest gevierd van de geboorte van ons kind, feest dat met grote moeite is verkregen geworden. Wij hebben zijn gelaat aanschouwd, toen hij op onze schoot lag. Wij hebben, toen hij op de rug uitgestrekt lag, zijn voeten gekust en op ons hoofd geplaatst. Toen hij op de knieën rondkroop, hebben wij het genot gesmaakt van de aanraking van zijn lichaam, wanneer het, grauw van het stof, op onze schoot spartelde. Wij hebben zijn eerste gestamel gehoord, dat onduidelijk en liefelijk was. Wij hebben zijn kinderspelen gezien, toen hij rondliep. Toen hij kennis vergaderd had, heeft hij ons hart verblijd door zijn begaafdheid. Toen hij de jeugd bereikt had, hebben wij met eigen ogen de bovenmenselijke pracht van zijn uiterlijke schoonheid, en zijn majesteit aanschouwd. Wij hebben zijn hoofd gekust, toen hij met de rituele wassing tot de waardigheid van kroonprins verheven werd. Wij hebben zijn ledematen omhelsd, toen hij, na van zijn wereldverovering te zijn teruggekeerd, groetende vóór ons neerboog. Van de zaak, die ik met honderden wensen verlangd heb, is slechts dit alleen niet verwezenlijkt geworden, dat ik mij niet in een kluzenarij teruggetrokken heb, na hem, door een bruid vergezeld, in mijn waardigheid te hebben bevestigd. Dan, alle wensen te bekomen is de vrucht van een grote voorraad van verdiensten. Trouwens, nog altijd heeft niemand duidelijk gezegd wat aan ons kind overkomen is. Tot nog toe vernam ik, onduidelijk, uit de mededelingen van de

lieden van uw gevolg slechts dit, dat samen met de boden die door ons gestuurd zijn, iemand anders mede is teruggekeerd, de lijfknecht van ons kind, Tvaritaka genaamd, aan wien de ganse gebeurtenis bekend is, en dien gij nog niet ondervraagd hebt. Laat ons dus dezen eerst ondervragen. Daarna zullen wij besluiten tot één van beide, de dood of het leven ! » — Terwijl de koning nog aldus sprak ontbood een deurwachter Tvaritaka die verscholen stond tussen de lieden van het gevolg, en met de woorden : « Majesteit, aanschouw Tvaritaka in uw nabijheid, het hoofd ter aarde gebogen ! » wees hij hem aan.

Par. 319.
P en V p. 335,
3 ;
N p. 564, 3 ;
C 2, p. 132, 16 ;
Rdg p. 200, 19 ;
Nkr p. 106, 21.

De koning nu, toen hij Tvaritaka aldus zag, riep hem, uit liefde voor Cāndrāpīḍa, met de woorden : « Kom tot mij ! » tot zich, en nadat hij hem met zijn hand op het voorhoofd gestreeld had, beval hij hem : « Goede man, verhaal wat aan mijn kind overkomen is, dat, niettegenstaande ik zelf, zijn moeder en de minister hem geschreven hadden terug te keren, hij niet teruggekeerd is, of dat hij niet teruggeschreven heeft om enige oorzaak van zijn niet-terugkeren op te geven ! » — Toen hem door den koning aldus bevolen was, ving Tvaritaka aan te verhalen, beginnende met het vertrek, zoals alles zich toegedragen had. Tot aan het bericht, dat Cāndrāpīḍa's hart brak, luisterde de koning toe, maar dan strekte hij zijn hand uit, ontsteld door de zeer woelige zee van smart die hem overviel, en sprak jammerend tot Tvaritaka : « Goede man, houd nu op ! Gij hebt verhaald wat te verhalen viel, en ook ik, ik heb gehoord wat ik moest horen ! Mijn verlangen om te vragen is vervuld ! Mijn nieuwsgierigheid om te horen is geweken ! Mijn gehoor is bevredigd ! Mijn hart is verblijd ! Ik ben voldaan ! Ik bevind mij gelukkig ! Ach mijn kind, gij alleen hebt het lijden verduurd van een brekend hart, en hebt tot het einde volhard in uw liefde voor Vaiśampāyana. Wij echter zijn rampzalige, hardvochtige cāṇḍāla's naar de daad, wij die zelfs wanneer uw hart breekt onbewogen blijven ! Majesteit, dit hart van ons beiden is stellig harder dan zelfs diamant, dat het niet vanzelf in duizend stukken slijt, en dat deze levensgeesten, die bevreesd zijn voor de smart van het sterven, niet vanzelf ons kind volgen. Daarom, sta op, en laat ons trachten ons kind te volgen nog vóór hij alleen al te ver gegaan is. O Sukanāsa, waarom blijft gij nu nog in droefheid staan ? Dit is de tijd van de liefde ! Geef aan de dienaren op staande voet bevel, in de nabijheid van het heiligdom van Mahākāla een brandstapel op te richten.

Houtdragers, vlug, brengt het brandhout in orde ! Kamerheren, wat staat gij daar ineengekrompen ? Gaat, en haalt te voorschijn het gereedschap om in het vuur te gaan ! Wat baat thans doelloos geweest ? Majesteit, zorg er voor dat men de schat aan de brahmanen schenke, en zulks zonder tijdverlies door het een of ander beletsel. Voor wien zouden wij die thans nog bewaren ? Nu voor mij, wiens verdienste is uitgeput, uitgeput is de taak, te beschermen en dergelijke, gaat heen, vorsten, ieder naar zijn streek. Ik laat u vrij. En handelt zó dat Candrāpīḍa's ongeluk zelfs thans aan de onderdanen niet bekend wordt ! Mijn kind blijft slechts in verhalen over ; wien anders zou ik aanstellen vóór ik heenga ? » — Zoo jammerde Tārāpīḍa, terwijl Vilāsavatī zelf, geen acht slaande op haar eigen leed, zijn lichaam ondersteunde. Toen sprak Tvaritaka, die zeer aangedaan was, tot hem : « Majesteit, hoewel zijn hart gebroken is, toch blijft de kroonprins wat zijn lichaam betreft bestaan ! Hoor nu, Majesteit, volledig, hoe Vaiśampāyana's geboorte tot stand is gekomen door het kwaad gevolg van een vervloeking ! »

Toen Tārāpīḍa dit wonderbaar feit vernam werd zijn opwelling van smart door de nieuwsgierigheid verdrongen, en met een oog dat niet knipte, zodat hij een bezetene scheen te zijn, vol aandacht, hoorde hij alles aan wat Tvaritaka hem volledig verhaalde, zoals deze het gezien, gehoord en ondervonden had. En nadat hij had aangehoord het wedervaren van den kroonprins en van Vaiśampāyana, waarvoor menig teken geloof wekte, en dat niet geloofwaardig was ; dat een oorzaak was van ongemene droefheid, en dat een passend voorwerp van verbazing uitmaakte ; dat pijnlijk was om aan te horen, en dat de nieuwsgierigheid prikkelde ; — nadat hij dit wedervaren aangehoord had, wendde hij het gelaat een weinig om, en richtte het oog, waarvan de oogappel star was ten gevolge van 's konings nadenken, op het gelaat van Śukanāsa, dat in dezelfde toestand verkeerde. En zó alsof niets hem deerde, niettegenstaande de toestand waarin hij zich bevond, sprak Śukanāsa tot den koning, — want vrienden, al zijn zij zelf ongelukkig, verbergen hun eigen leed en spannen zich in om het leed van hun vriend te verdrijven :

« Majesteit, bij de goden, de dieren en de mensen, die, aan geluk en ongeluk onderworpen, zich bewegen in deze bestaanskringloop vol verscheidenheid, — bij deze allen is er van het onbeweeglijke-en-bewegende, dat vanzelf op verschillende wijzen ontstaat, in

Par. 320.
P en V p. 336,
14 ;
N p. 565, 11 ;
C 2, p. 134, 6 ;
Rdg p. 200, 26 ;
Nkr p. 107, 30.

Par. 321.
P en V p. 336,
23 ;
N p. 566, 5 ;
C 2, p. 134, 15 ;
Rdg p. 200, 29 ;
Nkr p. 108, 7.

stand blijft, of vergaat, en dat een vastgestelde loop volgt, nimmer een toestand die onbestaanbaar is : van het onbeweeglijke-en-bewegende, dat vanzelf op verschillende wijzen ontstaat, in stand blijft, of vergaat, dit, hetzij ten gevolge van de ontwikkeling van de oerstof die naar wezen uit drie guṇa's bestaat, of door de wens van de opperste godheid, die de oorzaak is van het ontstaan, het instand-blijven, en de vernietiging van alles, van het kleinste atoom tot het heelal toe, of nog ten gevolge van de natuurlijke vergelding van goede en kwade handelingen die verdienste of onverdienste doen ontstaan, en gewenste of ongewenste vruchten doen volgen. Waarom dan dit nadenken over deze zaak door Uwe Majesteit ? Indien het is ten gevolge van het feit dat Zij aarzelt wegens een redelijke argumentatie, — hoeveel zaken in de wereld zijn er niet, die, ofschoon zij niet op argumentatie gesteund zijn, en zij aanvaard worden enkel op gezag van de overlevering, niettemin toch onderling in overeenstemming blijken te zijn ? Welke redelijke grond ligt er in, iemand die door vergif in een diepe slaap gedompeld is, op te wekken door mystische vingerhoudingen of door meditatie ? En hierin dat de magneetsteen het ijzer aantrekt of het in beweging brengt ? Of hierin dat magische spreuken, of zij al dan niet tot de Veda behoren, in allerlei handelingen met goed gevolg vergezeld gaan ? Of hierin, dat door kracht te ontwikkelen, de vermenging van stoffen van verschillende soort de dood, de liefde en zo verder kan teweegbrengen, ontvoeren kan, onderwerpen, gehaat maken, en zo voorts ? En voor zeer veel andere zaken van dien aard is het in al deze gevallen de overlevering die tot maatstaf dient.

Welnu, in al de godsdienstige leerboeken, de Purāṇa's, het Rāmāyaṇa, het Bhārata, en de andere, treft men werkelijk vervloekingsgeschiedenissen aan van allerlei aard. Aldus. De koning-wijze Nahuṣa werd, toen hij de waardigheid waarnam van den groten Indra, een slang ten gevolge van de vloek van Agastya. En Saudāsa, ten gevolge van de vloek van de zonen van Vasiṣṭha, een menseneeter. En ten gevolge van Śukra's vloek werd Yayāti reeds in zijn jeugd door de ouderdom gebroken. En Triśaṅku werd een cāṇḍāla ten gevolge van de vloek van zijn vader. Eveneens wordt verhaald dat een koning, Mahābhīṣa genaamd, die in de hemel verblijf hield, in deze wereld als Śāntanu geboren werd. Het was uit de Ganges, welke zijn echtgenote werd, dat door het kwaad gevolg van een vervloeking de acht Vasu's geboren werden onder de mensen. Maar laten wij elk ander ter zijde : de eerste godheid, de verheven Viṣṇu,

hij zelf werd de zoon van Jamadagni, en er wordt verhaald dat hij zich opnieuw in vieren deelde en de zoon werd van den koning-wijze Daśaratha, en evenzo van Vasudeva in Mathurā. Het is dus geenszins onmogelijk dat goden geboren worden in mensen. En evenmin als Uwe Majesteit bij de eerste mensen in onovertreffelijkheid ten achter blijft, evenmin overtreft de maangod den verheven Viṣṇu. Wat is hierin onmogelijk? Wat meer is, wanneer het begin van de zwangerschap ontstaan is, zag Uwe Majesteit den maangod zelf binnentreden in het gelaat van de koningin. Evenzo bekwam ik, in een droom, de aanblik van Puṇḍarīka. Aangaande hun beider geboorte bestaat dus hoegenaamd geen twijfel.

En wat de vraag betreft, hoe na hun beider dood hun lichaam niet vergaat, of hoe zij opnieuw het leven zullen verwerven, hieromtrent wordt de amṛta zelf, welks wonderkracht vermaard is in al de werelden, als oorzaak aangeduid. En men zegt dat deze in de maan aanwezig is. Laat Uwe Majesteit er dus van verzekerd zijn, dat dit alles zo is. Trouwens, het was voor iemand met een zo luisterrijk voorkomen, die de blijdschap van alle lieden doet ontstaan, niet mogelijk in een ander persoon te worden geboren. Zodat door verdiensten Uwe Majesteit dus weldra, door het aanschouwen van den maangod, den behoeder zelf van de wereld, die, verscholen onder de naam Candrāpīḍa, uw zoon geworden is, zal verlost worden van het lijden dat u van Candrāpīḍa's geboorte af is berokkend geweest: wanneer de maangod, nadat hij bij het einde van de vervloeking de zegenbrengende ceremoniën van zijn huwelijk met de Gandharva-prinses zal voltrokken hebben, tranen stortende, samen met zijn bruid, aan uw voeten zal neervallen. Zo is deze vervloeking van hen beiden voor ons slechts een zegen! Uwe Majesteit en ook de koningin behoeven dus, wat deze zaak betreft, in 't geheel geen verdriet te hebben. Draagt zegenbrengende voorwerpen op u. Vermeerdert de verdienste die gij in een ander bestaan verworven hebt door geliefkoosde godheden genadig te stemmen, en door schatten uit te delen, en vernietigt tevens uw onverdienste door kwelling van ascese, zoals zware en lichtere versterving, lastige geloften, vasten, en zo verder. En ook elke andere handeling waarvan men zegt of die men weet dat zij zegenbrengend is in deze omstandigheden, volbrengt die en doet die volbrengen van vandaag af. Want niets is er, inderdaad, dat godsdienstige handelingen, onverschillig of zij tot de Veda of niet tot de Veda behoren, niet kunnen verwezenlijken. Het was op dezelfde wijze dat ook de geboorte van onze beide kinderen

heeft plaats gehad, van die kinderen die wij met moeite bekomen hebben.»

Par. 322.
P en V p. 338,
19 ;
N p. 568, 12 ;
C 2, p. 137, 12 ;
Rdg p. 201, 20 ;
Nkr p. 110, 12.

Toen Śukanāsa aldus gesproken had, antwoordde de koning, die echter nog steeds bedroefd was : « Dit alles wat U Edele ons zeide, welk ander is er die het begrijpt ? Welk ander is er aan wien het toekomt ons op te wekken ? Welk ander wiens woord wij dienen te volbrengen ? Dan, dit feit, dat het hart van mijn kind ten gevolge van Vaiśampāyana's ongeluk gebroken is, het blijft vóór mij aan mijn blik gehecht en bedekt al het andere. Dat alleen zie ik, dat alleen hoor ik, daar alleen denk ik aan. Zodat ik niet in staat ben mij zelf te beheersen, zolang het gelaat van mijn kind aldus aan mijn blik onttrokken blijft. En waar mijn gesteldheid er een is als deze, daar is het zelfs uitgesloten de koningin aan te sporen ! U Edele zij er dan ook van overtuigd, dat er tot het in stand houden van ons leven geen ander middel bestaat, dan van hier te vertrekken ! »

Aldus sprak Tārāpīḍa ; door de smart om haar zoon liet Vilāsavatī toen ten slotte haar schroom in 's konings aanwezigheid varen, en de handen tot een añjali samengevouwen riep zij luide : « Heer, indien het zo is, dan nog, waartoe langer dralen ? Wij zijn reeds buiten de stad ! Geef het teken tot het vertrek ! Mijn hart smacht er naar, mijn kind te aanschouwen ! Ik had er in toegestemd dat het breken zou, met het oog op het verdrijven van mijn lijden. Maar thans behaagt mij dit niet meer, wegens de begeerte om mijn kind te aanschouwen. Ik weet dat het beter is dat ik, zij het ook gedurende lange tijd aan lijden onderworpen, in leven blijf om éénmaal slechts mijn kind te zien, dan dat ik thans reeds sterf, om ondraaglijk lijden te doen ophouden. Laat tevens dit vertrek tot afleiding strekken voor dit hart, dat wederom steun vindt in de hoop en een middel bezit om de algehele ondergang af te weren, en dat vurig verlangt het gelaat van mijn kind te aanschouwen ! »

Terwijl Vilāsavatī nog aldus sprak kwam tot haar een brahmaan, die in wezen aan Śukanāsa gelijk, en van gevorderde leeftijd was ; en toen hij haar genaderd was sprak hij, na haar te hebben gegroet, tot haar : « Majesteit, Manoramā, wier hart ontrust was door het onduidelijk gerucht van de tijding aan alle zijden, is zelf naar hier konen gesnel. Daar zij zich schaamt voor den koning is zij tot deze plaats niet genaderd, maar houdt zij zich op aan de achterzijde van het heiligdom der Mātaras, en zij vraagt Uwe Majesteit wat deze lieden verhaald hebben, of haar kind Vaiśampāyana in le-

ven is, en of hij ongedeerd is naar het lichaam, en of de kroonprins hem teruggebracht heeft, waar hij toeft, en binnen hoeveel dagen beiden zullen aankomen ! »

Bij het vernemen van dit nieuws, dat allerpijnlijkst was zelfs verzeleken bij de tijding van de dood, werd de koning als het ware stukgereten door verdriet, en hij sprak tot Vilāsavatī, wier lichaam overweldigd was door verhonderdvoudigde droefheid : « Majesteit, uw dierbare vriendin heeft nog niets vernomen over de beide kinderen. En indien zij het van iemand anders verneemt, dan is er kans dat zij zelfs van het leven beroofd wordt. Daarom, sta op, houd u sterk, en troost uw dierbare vriendin door haar zelf het gehele gebeuren na te vertellen, zodat zij met Śukanāsa meegaat ! » — Met deze woorden deed hij Vilāsavatī met haar gevolg opstaan, en zond haar heen ; zelf deed hij met Sukanāsa de regeling treffen voor de tocht.

Toen de koning op deze wijze vertrokken was, maakten alle lieden van Ujjayinī, die het huis bewaakten uitgezonderd, zich op om weg te gaan : zulks uit liefde voor den koning en door genegenheid voor Candrāpīḍa, met het oog op hun nieuwsgierigheid om het wonder te aanschouwen, en om den vader, den zoon, den broeder, den vriend of den verwant te zien die reeds vroeger vertrokken was. Maar de koning zond hen, die oorzaken van belemmering vormden voor een snelle tocht, allen terug, en met een zeer klein gevolg reed hij voort, met onafgebroken dagritten, de weg als het ware indrinkende, en als het ware begerende op één enkele dag aan te komen, terwijl hij reeds na korte afstand, met ongeduldig verlangend hart, steeds weer Tvaritaka, dien hij te paard had doen stijgen, toeriep, en hem vroeg : « Op welke afstand bevinden wij ons thans nog ? Binnen hoeveel dagen zullen wij aankomen ? » — en binnen weinige dagen bereikte hij Acchoda. En daar aangekomen, zond hij eerst nog van op een afstand zijn meest vertrouwde ruiters, samen met Tvaritaka, om tijding te vragen, want zijn gemoed was ontsteld doordat het schommelde op honderden twijfels.

Daarop zag de koning al de prinsen wier leven afhankelijk was van Candrāpīḍa's voet, die door Meghanāda voorafgegaan, samen met die ruiters tot hem terugkeerden. Hun lichaam was vervuild, doordat zij hun opschik verwaarloosd hadden, en het was uitgemergeld, zij drukten het gelaat tegen de aarde, en hun blik was be-

Par. 323.
P en V p. 340.
3 ;
N p. 570, 9 ;
C 2, p. 139, 4 ;
Rdg p. 201, 21 ;
Nkr p. 111, 24.

Par. 324.
P en V p. 340.
13 ;
N p. 571, 4 ;
C 2, p. 139, 18 ;
Rdg p. 201, 22 ;
Nkr p. 112, 3.

traand en zeer droevig. Het scheen alsof zij, uit schaamte voor hun leven, in de onderwereld wensten binnen te dringen, en de aanblik van zich zelf wendden zij af juist door zich in wedijver de een achter den ander te verschuilen. Alhoewel zij niet gekwetst waren, schenen zij als getroffen, hoewel door dienaren omgeven, als ontvoerd, hoewel levend, als dood, en hoewel zij haastig toegelopen kwamen, leek het toch alsof hun voeten in de tegenovergestelde richting getrokken waren. Het was alsof tezamen met hun ledematen hun energie hun begeven had, alsof tezamen met hun tranen hun karaktersterkte hun ontvallen was, en alsof zij naderden tezamen met de angst. — Ofschoon de koning aangegrepen was door het geweld van de rijzende golven van het verdriet om zijn zoon, toch scheen hij als opgebeurd te zijn bij die aanblik, en met een gemoed waarvan het vertrouwen daarin, dat Candrāpīḍa's lichaam niet verging, versterkt was, keerde hij zich om en sprak tot Vilāsavatī die zich op een zadel met overhuiving bevond : « Heil u, Majesteit ! Ons kind blijft in waarheid bestaan met zijn lichaam ! Daardoor komt het dat al deze prinsen, die leven afhankelijk van zijn lotusgelijke voet, van zijn voet naar ons toe gekomen zijn ! » — Toen zij dit gehoord had, schoof Vilāsavatī met haar eigen hand de rand van het kleed dat haar bedekte een weinig ter zijde, en nadat zij de prinsen een tijdlang aangeblik had, met onbeweeglijke blik, als waren zij haar zoons geweest, liet zij haar zelfbeheersing varen en kreet, zonder evenwel haar tranenstroom te onderbreken : « Ach mijn kind ! Hoe komt het dat onder al deze prinsen die met u in het stof hebben gespeeld, slechts gij alleen het zijt die u niet aan mijn blik vertoont ? » — Na haar die zo kreet getroost te hebben, wenkte de koning van verre Meghanāda die samen met al de lieden het hoofd tegen de aarde gedrukt hield, en beval hem van daar te naderen, en hij vroeg hem : « Meghanāda, spreek, welke tijding is er van mijn kind ? » — Deze dan sprak : « Majesteit, dat het in Candrāpīḍa's lichaam alleen de bewegingen zijn die terug weggegaan zijn, en wel ten gevolge hiervan dat het bewustzijn afwezig is, dit is bekend. En van dag tot dag neemt de lichaamsglans toe ! » — Toen hij dit vernam, rees in de koning de hoop dat Candrāpīḍa het leven zou terugkrijgen, en hij sprak : « Uwe Majesteit heeft het woord van Meghanāda gehoord ! Kom dan, eindelijk zullen wij ons zelf opnieuw bevredigen door zijn aanblik ! Wij zullen het gelaat van ons kind aanschouwen ! » — Terwijl hij nog aldus sprak begaf hij zich naar de kluisenarij van Mahāśvetā, op een wijfjesolifant wier bijzondere snelheid hij nog deed toenemen.

Toen Mahāśvetā opeens de aankomst van Candrāpīḍa's ouders vernam, liep zij uit schaamte weg, terwijl zij een menigte van tranen die schitterende parelen geleken voor zich uitstrooide, en terwijl zij uitriep : « Ach, getroffen ben ik, die arm aan verdiensten ben, en aan wie slechts ongeluk ten deel valt ! Ik weet niet, ik die het sterven vergeten heb, hoelang het nog zal duren, dat die verwenste Schepper, die alleen hierin bedreven is, mishandelingen te doen ondergaan, mij op verschillende wijzen zal kwellen ! » — en zij trad binnen in de grot. Citraratha's dochter, van haar kant, [trad binnen] in de duisternis van een bezwijming, maar zonder te spreken, terwijl de schare van haastig toegesnelde vriendinnen haar lichaam ondersteunde. En terwijl deze beiden zich in die toestand bevonden trad de koning de kluisenarij binnen, terwijl zijn lichaam door Sukanāsa gesteund werd; na hem, door Manoramā ondersteund, Vilāsavati die vooruit drong, de ogen vol tranen en zeer wijd geopend, al vragende : « Waar is mijn kind ! » En toen Vilāsavati, na te zijn binnegetreten, vol liefde voor haar zoon hem aangeblijkt had, hem die, daar hij van zijn aangeboren luister niet beroofd was en nu in hem alle activiteit opgehouden had, als ingeslapen scheen, — toen stootte zij, nog vóór Tārāpīḍa aangekomen was, Manoramā die haar ondersteunde van zich af, en met beide haar lianegelijke armen van verre reeds uitgespreid, terwijl zij met de stromen van haar tranen, die haar met zulke kracht ontsprongen dat zij in het rond verspreid werden, en met de vloed van haar melk de aardbodem bevochtigde, naderde zij tot hem, al jammerende : « Kom tot mij, mijn kind, gij die mij dierbaar zijt ! Eindelijk zie ik u ! Geef mij antwoord ! Blik slechts éénmaal naar mij op ! Liefste, het betaamt u niet daar aldus te blijven ! Sta op en betoon de genegenheid die een zoon past door tot mijn schoot te naderen. Mijn woord, waarnaar nimmer te voren door u niet geluisterd is, zelfs niet in uw kinderjaren, waarom hoort gij er niet naar, zelfs nu ik zo weeklaag ? Liefste, wat is het dat uw toorn heeft opgewekt ? Zie, hier val ik u te voet, mijn kind, en bid u om genade ! Mijn zoon Candrāpīḍa, welaan, treed nader, en buig neer voor de voeten van uw vader die enkel uit genegenheid voor u zo ver naar hier toe is gereisd ! Waar is zij heen, uw verkleefdheid aan uw ouders ? Waarheen uw deugden ? Waarheen die liefde ? Waarheen dat plichtsbesef ? Waarheen die aanhanke-lijkheid aan uw vader ? Waarheen die genegenheid voor uw verwanten ? Waarheen die liefderijkheid jegens uw dienaren ? Hoe komt het dat door mijn ongeluk gij dit alles zo eensklaps verlaten hebt, en daar blijft, overgegeven aan onverschilligheid ? Of liever,

Par. 325.
P en V p. 341.
14 ;
N p. 572, 10 ;
C 2, p. 141, 3 ;
Rdg p. 201, 25 ;
Nkr p. 113, 6.

blijf zoals het u lief is, wij zijn gelaten in ons hart ten opzichte van u ! » — En nadat zij verschillende malen zijn ledematen innig omhelsd had, zijn hoofd gekust, zijn wangen gekust, en zijn voeten op haar hoofd geplaatst, gaf zij een vrije loop aan haar tranen.

Maar Tārāpīḍa onderdrukte zijn eigen leed, en zonder eerst Candrāpīḍa te omhelzen, ondersteunde hij Vilāsavatī die zo schreide met zijn armen die het leed van alle onderdanen vermochten af te weren, en hij sprak tot haar : « Majesteit, het betaamt niet dit godenlichaam te bewenen, ook niet indien het dank zij onze verdienstelijke werken ons kind geworden is. Daarom, staak thans dit treuren, dat past voor de wereld van de mensen. Het heeft niet het minste nut, aldus te treuren. Het is alleen maar de keel van hem die weent, die breekt, niet het hart. Het is slechts ijdel gepraat, niet ons (*doelloos*) leven, dat uit onze mond ontsnapt. Het zijn slechts onze tranen die ongehinderd vallen, niet ons lichaam (*dat van zijn steun beroofd is*). Daarbij, het was alleen de aanblik van ons kind te ontberen dat ons smart deed, en nu wij aldus zijn gelaat aanschouwen, is dit uitgesloten. Méér nog, beiden dienen wij, ondanks de toestand waarin wij ons bevinden, ons zelf sterk te houden, en Manoramā en Śukanāsa te ondersteunen, voor wie Vaiśampāyana door een andere wereld aan de blik onttrokken is. Laten wij zelfs deze beiden nog ter zijde. De dochter van den Gandharva-koning, uw schoondochter, zij aan wier macht het te danken is dat wij eens het feest van ons heil, namelijk dat ons kind het leven terugbekomt, beleven zullen, — toen bij onze aankomst de golven van het verdriet haar overweldigden is zij in zwijm gevallen, en al trachten haar dierbare vriendinnen, die jammerkreten slaken haar noemende bij haar naam, ook haar tot het bewustzijn terug te brengen, zij is nog altijd niet bij kennis gekomen. Daarom, doe haar oprichten, leg haar op uw schoot, en breng haar terug tot het bewustzijn. Daarna zult gij schreien naar believen ! »

Par. 326.
P en V p. 343,
8 ;
N p. 575, 1 ;
C 2, p. 143, 8 ;
Rdg p. 201, 34 ;
Nkr p. 114, 36.

Toen de koning Vilāsavatī aldus toegesproken had, kwam zij haastig nader, zeggende : « Waar is zij, mijn schoondochter, die de steun is van het leven van mijn kind ? » — Met de hand nam zij Kādambarī, die nog niet tot het bewustzijn teruggekeerd was, op haar schoot, en liet haar blik rusten op het gelaat waarvan de pracht der ogen verdubbeld was doordat zij gesloten waren wegens de bezwijming. Daarna sprak zij tot haar, terwijl zij haar eigen wang op Kādambarī's wangen drukte, — haar eigen wang, die nat

was door voortdurend in tranen te baden, en die koel was als de maansikkel, — op haar voorhoofd haar eigen voorhoofd, en op haar ogen haar eigen ogen, en terwijl zij haar met haar hand, die kil was ten gevolge van de aanraking van Candrāpīḍa, op de plaats van haar hart streelde : « Schep moed, mijn liefste ! Wat zour zonder u het lichaam van mijn kind Candrāpīḍa voortaan in het bestaan behouden ? Gij, o liefste, zijt als het ware louter amṛta geworden, en daardoor komt het dat wij het gelaat van ons kind weer aanschouwd hebben ! »

Hierdoor, dat Candrāpīḍa's naam genoemd werd, en door die aanraking van Vilāsavati's lichaam, die naar wezen niet verschilde van die van Candrāpīḍa, keerde Kādambarī tot het bewustzijn terug. Toen zij, evenwel, uit schaamte het gelaat neergebogen hield, en niet wist welke handelwijze haar betaamde, deed Madalekhā haar afgaan van Vilāsavati's schoot en deed haar, die geheel aan haar onderworpen was, hulde betuigen aan de ouders, naar orde van voorrang. En nadat dezen met de woorden: « Edele Jonkvrouw, moogt gij lange tijd van het weduwschap bevrijd blijven ! » over haar hun zegenwens uitgesproken hadden, richtten zij haar langzaam op, deden haar neerzitten achter Vilāsavati, in haar onmiddellijke nabijheid, en ondersteunden haar.

Toen nu Citraratha's dochter het bewustzijn teruggekregen had, scheen het den koning toe of Candrāpīḍa zelf tot het leven teruggekeerd was, en nadat hij zijn lichaam een tijdlang innig omhelsd had, bleef hij het kussen, aanblikken, en strelen. Daarna riep hij Madalekhā tot zich en beval haar : « Het is alleen het geluk, Candrāpīḍa te aanschouwen, dat ons toebedeeld wordt, en dat geluk hebben wij bekomen. Het mag dan ook niet zijn dat het huldebetoon waardoor mijn schoondochter gedurende al deze dagen aan het lichaam van mijn kind eer bewezen heeft, ter wille van ons of door schaamte ook maar in het minst zou worden gestaakt ! Wij, wij zijn slechts nutteloze toeschouwers. Wat baat het of wij hier blijven of heengaan ? Dat alleen onze schoondochter aan de zijde van dit lichaam blijve: het is doordat het gevoed wordt door de aanraking van haar hand, dat het niet vergaat ! »

Na dit bevel ging de koning naar buiten. En toen hij naar buiten gegaan was, begaf hij zich niet naar zijn eigen verblijf dat men gereedgemaakt had, maar hij zette zich neer in een priëel van bomen en slingerplanten, dat geschikt was voor het verblijf van een asceet, in de nabijheid van de kluizenarij gelegen, en van zuivere

rotsblokken voorzien. Daarop riep hij de ganse schare van vorsten, wier smart de zijne evenaarde, tot zich, en sprak met hoogachting tot hen : « Wilt niet denken, dat ik alleen ten gevolge van een opwelling van verdriet thans hiertoe besluit. Reeds vroeger had ik deze zaak overwogen, hoe ik, wanneer ik het geluk zou aanschouwd hebben van Candrāpīḍa die vergezeld zou zijn van een bruid, dan mijn eigen taak zou overdragen, en mij ergens in een kluizenarij zou begeven, en dan daar mijn laatste levensjaren zou doorbrengen. Maar het verheven Lot, of de onverdienstelijke werken die ik vroeger verricht heb, hebben mij die zaak op deze wijze doen ten deel vallen. Wat kan ik meer doen ? Het is niet mogelijk zich buiten de vastgestelde loop van de dingen te begeven. Het geluk van mijn kind, dat geluk dat zijn handelwijze zou teweeggebracht hebben, dat geluk kan ik niet bekomen, en ik heb het niet beleefd. Maar de vrucht, de bescherming van de onderdanen, die blijft nog bewaard zolang uw armen aldus ongedeerd zijn. Want ook indien ik anders handelde zou toch alles op hen rusten. Daarom verlang ik de wens te vervullen die ik reeds lange tijd gekoesterd heb. En gelukkig zijn zij, die, wanneer zij een lichaam hebben waarvan de kracht uitgezogen is door de ouderdom, hun last op hun zonen overdragen, en licht van lichaam de tocht naar de andere wereld volbrengen. En het is slechts een winst, indien iemand, nadat hij zijn waardigheid op een geschikt persoon overgedragen heeft, — die waardigheid die de dood hem vroeg of laat, na haar voet op zijn keel te hebben gezet, tegen wil en dank, toch ontruikt, — dat hij dan de genoemens van de andere wereld verwerft met een vleesklomp waarvan de restende levensjaren door de ouderdom verslonden worden, waarvan de instandhouding nutteloos is, en die gespeend is van alle genietingen. Daarom is het dat ik u om deze zaak dien te verzoeken ! »

Zo sprak de koning. Hij gaf al de genietingen op waaraan hij gewoon was, niettegenstaande zij te zijner beschikking stonden, en wijdde zich aan dat wat tot het woudleven behoorde, waaraan hij niet gewoon was. Aldus : zijn gedachte aan paleizen deed hij overgaan op de boomwortels ; zijn liefde voor de vrouwen van het vrouwenverblijf op de slingerplanten ; zijn genegenheid jegens zijn vrouwen op de antilopen ; zijn behagen in gewaden op lompen en bastklederen ; zijn zorg voor het opmaken van zijn haarlokken op haarvlechten ; zijn smaak in spijzen op knollen, wortels en vruchten ; zijn hartstocht om het zwaard te dragen op het bidsnoer ; zijn

macht om de onderdanen te beschermen op brandhout, kuśa-gras en bloemen ; zijn gescherts in gesprekken over de zedelijke plicht ; zijn lust voor de strijd op de gemoedsrust ; zijn wens om te overwinnen op het hiernamaals ; zijn begeerte naar schatten op de ascese ; zijn bevel in stilzwijgendheid ; en zijn neigingen tot alle genietingen op de gesteldheid, van hartstochten bevrijd te zijn ; de liefde voor zijn zoon op de bomen. Terwijl hij op die wijze de werken die asceten passen verrichtte, bleef hij met zijn gevolg en samen met de koningin en met Śukanāsa op die plaats, zonder te verlangen naar de eerbetuigingen, waardig aan de wereld der Gandharva's, die Kādambarī en Mahāśvetā, welke nauwelijks haar schaamte verdreven had, hem dagelijks bewezen, en zonder acht te slaan op de ontberingen, nu hij zonder onderbreking, 's morgens en 's avonds, het genot van Candrāpiḍa's aanblik mocht genieten.

Toen hij dit zo verhaald had, glimlachte de oude Jābālī, — een glimlach die mat was doordat de ouderdom hem overweldigd had, — en hij sprak tot al de toehoorders, met Hārīta aan hun hoofd : « U Edelen hebt gezien welk vermogen om mee te slepen de bekoorlijkheid van dit verhaal, die het gemoed ontvoert, bezit. Wat ik begonnen was te verhalen, dát liet ik varen, en door de bekoorlijkheid van het verhaal heb ik mij, al verhalende, maar al te ver verwijderd. Welnu, die persoon die uit de wereld der hemelingen in de wereld der mensen is neergestort, en onder de naam Vaiśampāyana de zoon is geweest van Śukanāsa, ten gevolge van het wangedrag dat hij, verblind door de hartstocht, vrijwillig gepleegd had, — die persoon is deze zelfde hier die tot dit bestaan van een papegaai vervallen is, ten gevolge van de verwensing van zijn vader dien het wangedrag dat hij andermaal vrijwillig gepleegd had, in toorn had doen ontsteken, en ten gevolge van het beroep op de waarheid, door Mahāśvetā gedaan ! »

Par. 327.
P en V p. 346,
1 ;
N p. 577, 11 ;
C 2, p. 146, 1 ;
Rdg p. 202, 29 ;
Nkr p. 117, 17.

Nauwelijks had de verheven Jābālī aldus gesproken, of het was alsof ik uit de slaap ontwaakte, en al de kennis die ik in mijn vroeger bestaan verworven had kwam mij op de tip van mijn tong, hoe jong ik ook was. En mij gewerd bedrevenheid in alle kundigheden ; en deze spraak ontstond, welke duidelijk is in klanken en benamingen, als was het tot lering van den mens ; en kennis, en geheugen dat zich tot alle zaken uitstreckte, keerden terug. Kortom : behalve een mensenlichaam, werd mij, Vaiśampāyana, terstond volledig al

Par. 328.
P en V p. 346,
9 ;
N p. 578, 3 ;
C 2, p. 146, 10 ;
Rdg p. 203, 2 ;
Nkr p. 117, 30.

het overige teruggeschonken : die zelfde genegenheid jegens Candrāpīḍa, die zelfde gesteldheid, aan de hartstocht onderworpen te zijn, die zelfde liefde voor Mahāśvetā, dat zelfde ongeduldig verlangen om haar te bekomen. Doordat mijn vleugels op dat ogenblik nog niet uitgekomen waren, ontbrak mij alleen de lichaamsbeweging waarover ik in mijn vroeger bestaan mocht beschikken. En toen op die wijze de gebeurtenissen van mijn vroeger bestaan mij duidelijk waren geworden, was ik inwendig hevig-verlangend, en wist ik niet wie of hoe ik mij aldus herinnerde : of het mijn ouders waren, of het mijn vader Tārāpīḍa, of het mijn moeder Vilāsavatī, of het mijn vriend Candrāpīḍa was, dan wel mijn eerste vriend Kapiñjala, of nog Mahāśvetā. En daar ik inwendig zo vol verlangen was, richtte ik tot den verheven Jābāli, hoewel niet zonder moeite, langzaam deze bede, — en wel nadat ik het hoofd een tijdlang op de aardbodem had laten rusten, en terwijl ik door de schaamte die het aanhoren van mijn wangedrag had opgewekt als scheen te smelten, als in de onderwereld scheen te verzinken : « Verhevene, het is door uw genade dat mijn kennis mij is geopenbaard. Wel is waar herinner ik mij al mijn vroegere verwanten ; maar toen ik in onwetendheid verkeerde, werd ik, evenals ik aan hen geen herinnering bezat, ook niet door de scheiding gepijnigd. Maar thans, nu ik mij hunner herinner, breekt mijn hart. En nog niet zozeer nu ik mij hunner herinner, als nu ik mij Candrāpīḍa herinner, hem wiens hart gebroken is alleen doordat hij mijn dood vernam ! Daarom, wil mij genadig zijn, verhevene, door mij ook zijn bestaan te laten kennen, zodat, wanneer ik met hem op dezelfde plaats zal mogen verblijven, zelfs deze staat van dier mij geen leed zal berokkenen ! » — Zo smeekte ik hem ; nadat hij mij als geërgerd aangeblik had, antwoordde de verheven Jābāli mij, met toorn die vergezeld was met genegenheid : « Booswicht, hie volhardt gij in die zelfde wankelheid van hart, waardoor gij tot een zo lage levensstaat vervallen zijt ? Zelfs uw vleugels komen nu nog niet uit ! Wees dus eerst in staat u te bewegen. Dan kunt gij mij vragen ! »

Nadat de verhevene aldus gesproken had, vroeg Hārīta, wiens nieuwsgierigheid was opgewekt : « Vader, wat verbaas ik mij ! Zeg hoe het komt dat deze, toen hij zich in de levensstaat van asceet bevond, zozeer aan de hartstocht overgegeven was, dat hij zelfs zijn leven niet vermocht in stand te houden. En hoe het komt, dat hem, die toch in de wereld der hemelingen geboren is, een zo kort leven beschoren werd ? » — Toen hem zijn zoon aldus ondervraagd had, antwoordde de verheven Jābāli, terwijl hij de vlek van de zonde

scheen weg te wissen door de onbevleete waterstromen in de vorm van de stralen uit zijn tanden : « De oorzaak, in deze zaak, is toch duidelijk, mijn kind ! Immers, deze hier werd alleen uit het zaad van een vrouw geboren, hetwelk uit louter lust, drift en verblinding bestaat, en dat maar weinig kracht bezit. En niet enkel wordt dit in de overlevering gezegd : « Men is zoals degene waaruit men geboren werd ! », maar ook in het gewone leven blijken in het algemeen de producten deel te hebben in de eigenschappen van de oorzaak. En evenzo wordt dit zelfs in de Āyurveda voorgehouden : « Het levend wezen dat geboren wordt alleen uit het zaad van een vrouw, hetwelk weinig kracht bezit, — naar gelang van de kracht, sterft dat wezen in de moederschoot, of wel wordt het dood geboren, of indien het geboren wordt, leeft het niet lang ; en wel ten gevolge van de afwezigheid van het mannelijk zaad, dat de kracht uitmaakt en oorzaak is van de sterkte. Deze hier is dus reeds zo geboren ; en daardoor komt het dat hij zozeer aan de hartstocht overgegeven was. En zo heeft de dood hem overvallen, toen hij de gloed van de hevige hartstocht niet kon verdragen. Ook thans is zijn leven even kort, aangezien hij na het einde van de vervloeking met een onvergankelijk leven zal worden verenigd ! »

Toen ik dit gehoord had boog ik mij andermaal neer, het hoofd tegen de aardbodem gedrukt, en richtte tot den verhevene deze bede : « Verhevene, nu ik mij in dit dierbestaan bevind, ik die arm aan verdiensten ben, nu vermag ik niets op eigen kracht. Het is eerst nu, door Uw genade, dat ook mijn stem zich gevormd heeft in mijn mond, en de kennis die ik vroeger bezat, in mijn innerlijk. Maar indien mij in een ander bestaan door Uw gunst een lichaam mocht worden geschonken, dat geschikt is tot verdienstelijke werken met het oog op de verlenging van mijn leven, — wil mij dan zeggen, verhevene, op welke wijze, in dat geval, dat leven, dat ik slechts met grote verdienstelijke werken zal kunnen verwerven, onvergankelijk zal zijn ! » — Aldus luidde mijn bede ; maar de verhevene liet zijn oog naar alle richtingen rondwaren, en sprak toen : « Ook hoe dat zal gebeuren, dat zult gij wel te weten komen ! Laat dit verhaal thans rusten ! Door zijn bekoorlijkheid meegesleept, hebben wij nog niet bemerkt dat de nacht de dageraad nadert. Ziet hoe de maanschijf, die doordat zij van haar glans beroofd is, een niet opgewreven zilveren spiegel gelijkt, op de westelijke kim neerhangt. Ziet hoe een rij van licht van de eerste stralen van het morgenrood

Par. 329.
P en v p. 348.
4 ;
N p. 580, 7 ;
C 2. p. 148, 13 ;
Rdg p. 203, 23 ;
Nkr p. 119, 16.

te voorschijn komt : breder wordende naarmate zij hoger rijst, lichtrood als het blad van een oude tamarasa, en bleek van glans, en terwijl zij als het ware een scheiding voert door de haarbos heen, die is de duisternis, van de oostkim. Ziet, hoe de sterren reeds begonnen zijn geleidelijk, naar orde van kleinheid, binnen te dringen in het licht van de zonneglans, dat troebel is aan één kant van de hemel, wegens het feit dat daar duisternis overblijft. Daar stijgt op het rumoer van de vogels die op het Pampā-meer rusten, rumoer dat hun ontwaken aankondigt en dat aangenaam is voor het oor. En de windtochten die de dageraad aankondigen, zijn begonnen te waaien, windtochten die koel zijn ten gevolge van hun contact met de nacht en die de geur met zich voeren van de wiegelende woudbloemen. De tijd voor het aanleggen van de vuren is nabij ! » — Terwijl hij nog aldus sprak hief hij de vergadering op en stond op.

Par. 330.

P en V p. 348,
21 ;
N p. 581, 7 ;
C 2, p. 149, 14 ;
Rdg p. 203, 27 ;
Nkr p. 120, 9.

Toen de verheven Jābāli opgestaan was, vergaten al de vergaderde asceten door de boeiendheid van het verhaal de eerbetuiging die hun leermeester toekwam, niettegenstaande zij vrij van hartsucht waren, ontdaan waren van nieuwsgierigheid, en zich op het pad der verlossing bevonden. Een tijdlang bleven zij, als verlamd, als het ware nog staan toeluisteren : het lichaam met overeind gezeten haren bedekt, de mond wijd-open van verbazing, terwijl tranen die èn door verdriet, èn door blijdschap waren opgeweld hun tegelijkertijd ontvloeiden, en terwijl zij niet ophiielden « Ach ! » en « Hoe jammer ! » uit te roepen. Daarna gingen zij ieder naar zijn plaats. — Hārita nu nam mij met zijn eigen hand op, hoewel er ascetenknappen in de nabijheid stonden, bracht mij naar zijn bladerhut, plaatste mij zachtjes ergens op zijn rustbed, en ging toen weg om zijn morgenaangelegenheden te volbrengen.

En toen hij weggegaan was, verviel ik in zorgelijke gedachten, gepijnigd als ik was in mijn gemoed door dit feit van in een dierbestaan te zijn vervallen, wat mij de macht ontnam om enig werk te verrichten : « In deze wereld, allereerst, is alleen reeds het menszijn moeilijk te verwerven, hetwelk slechts kan bekomen worden door honderden en duizenden verdienstelijke werken in verschillende existentie's. En dan is er verder het brahmaanschap, dat alle kasten overtreft. Nog meer uitgelezen dan dit is de staat van asceet, die de staat van uiteindelijke verlossing benadert. Het verblijf in de wereld der hemelingen is daarvan dan nog een bijzondere soort. Daarom, iemand die zich door zijn eigen wangedragingen uit een

zo verheven positie heeft doen naar beneden vallen, hoe zou die thans zich zelf uit dit dierbestaan kunnen bevrijden, nu hij van alle verdienstelijke handelingen uitgesloten is? Of hoe het geluk genieten van de hereniging met diegenen waarvoor hij in een vroeger bestaan genegenheid gekoesterd heeft? En als ik dat geluk niet mag genieten, wat baat het dan dat ik dit leven, dat doelloos is, in stand houd? Dat mijn pijnigingslichaam valle waar het valt! Maar het geluk, dat zal dit vat van enkel ongeluk nimmer mogen genieten. Ik zal het dus verlaten! Dat hij vervuld worde, de wens van den Schepper, dien alléén verontrust de bezorgdheid om mij rampen toe te zenden!» — En eensklaps trad toen Hārīta binnen, terwijl hij mij, die de ogen gesloten had bij die gedachte, mijn leven te verlaten, door zijn van opgewektheid lachend gelaat als het ware weer deed herleven, en hij sprak: «Broeder Vaiśampāyana, heil u! Kapiñjala is van de voet van uw vader, den verheven Śvetaketu, naar hier gekomen, op zoek naar u!»

Toen ik dit vernam vloog ik op, als had ik op dat zelfde ogenblik vleugels gekregen, en terwijl ik, verlangend om tot bij hem te komen, met opwaarts gestrekte hals uitkeek, vroeg ik hem: «Waar is hij?» — Hārīta nu zeide: «Hij houdt zich op mijn vaders voet!» — Opnieuw sprak ik tot hem die mij aldus toegesproken had: «Indien het zo is, laat U Edele mij dan tot daar brengen! mijn hart smacht er naar, hem te aanschouwen!» — Terwijl ik nog aldus sprak zag ik Kapiñjala vóór mij. Zijn haarbos was in wanorde ten gevolge van de snelheid waarmede hij door het hemelruim aankwam, en de ene boord van zijn bovenkleed wuifde heen en weer ten gevolge daarvan dat hij zich in het luchtruim bewoog. Hij had zich stevig omgord met boombast, en zijn uitgeteerde borst was voorzien van een offersnoer dat half stukgereten was. Zijn lichaam hijgde van uitputting ten gevolge daarvan, dat hij door het gehele hemelruim heen naar beneden gedaald was. Hij liet tegelijkertijd van zijn gelaat het zweet, en uit zijn ogen een vloed van tranen neerstroomen: het zweet dat neervloede ten gevolge van zijn neerdalen in het water, zweet dat hem overdekte ten gevolge van de afmatting die in het hemelruim was ontstaan, niettegenstaande het weggenomen werd door de wind; een vloed van tranendruppels die hem ontsprong door de smart die door mijn aanblik was opgewekt. Hem zag ik, hem, die ofschoon hij de verlossing nastreefde, niet vrij was van genegenheid voor mij; die, ofschoon de hartstocht

Par. 331.
P en V p. 349,
19;
N p. 583, 1;
C 2, p. 150, 18;
Rdg p. 203, 34;
Nkr p. 121, 11.

hem verlaten had, hartstochtelijk gehecht was aan wat mij aangenaam en nuttig was ; die, ofschoon hij geen omgang had met anderen (*ofschoon hij geheel onverschillig was*), toch verlangde met mij samen te zijn ; die, ofschoon hij van begeerte bevrijd was, bezorgd was om mijn behoefte te lenigen ; die, ofschoon hij van alles onthecht was, toch vervuld was met genegenheid. Hem, die, ofschoon hij het woord « ik » niet gebruikte (*ofschoon hij vrij was van zelfzucht*), mij als zijn eigen ik beschouwde ; die, ofschoon hij aan geen kwelling onderworpen was (*ofschoon hij bevrijd was van de kleśa's*), zich kwelde om mijnentwille ; die, ofschoon hij gelukkig was doordien hij een aardklomp, een steen en goud voor hetzelfde aanzag, toch ongelukkig was door mijn ongeluk. Hem zag ik, hem die dankbaar was, ik, ondankbare ; hem, die van nature liefderijk was, ik, die verhard was in mijn gemoed ; hem, die verdienstelijke werken verricht had, ik, die van verdiensten verstoten was, hem, die gewillig was, ik, die van aard weerspanning was ; hem, wiens hart vertederd was door liefde, ik, die uiterst hardvochtig was ; hem, een vriend, ik, een vijand ; hem, die gehoorzaam, ik, die onwillig was ; hem, die edelaardig, ik, die boosaardig was.

Toen ik hem zag deed ik, ondanks de toestand waarin ik mij bevond, een poging om hem tegemoet te gaan, terwijl mijn tranen overvloedig neerstroomden ; en na een gekrijs te hebben laten horen, sprak ik tot hem : « Vriend Kapiñjala, nu ik u aldus terugzie, u, wiens aanblik mij gedurende twee existentie's is onttrokken geweest, — zal ik, na haastig te zijn opgestaan, en mijn beide armen al van verre te hebben uitgespreid, mij door uw innige omhelzing gelukkig maken ? Zal ik u doen plaats nemen, u steunende met mijn hand ? Zal ik, wanneer gij rustig neergezeten zijt, uw afmatting wegnemen door uw ledematen te wrijven ? » — Terwijl ik mij nog aldus bejammerde, nam Kapiñjala mij met zijn beide handen op, drukte mij tegen zijn borst die week was ten gevolge van de smart, van mij gescheiden te zijn, en smaakte aldus een tijdlang schijnbaar het genot van mijn omhelzing, terwijl hij mij als het ware in zich deed binnendringen. Daarna, in een allerhevigste opwelling van smart, plaatste hij mijn voeten aan zijn hoofd, en weende als de eerste de beste.

Par. 332.
P en V p. 350,
21 ;
N p. 584, 10 ;
C 2, p. 152, 5 ;
Rdg p. 203, 35 ;
Nkr p. 122, 26.

Toen hij nu zo weende, sprak ik opnieuw tot hem, ik die slechts over woorden beschikte om hem te helpen : « Vriend Kapiñjala, mij is het dat past wat gij daar begint, mij, die aan alle kwellingen ten prooi, en vol zonde ben ! Maar gij, gij zijt zelfs als kind door deze

fouten, die van aard uit aan de bestaanskringloop binden, en de weg tot de verlossing belemmeren, ook zelfs maar niet aangeroerd. Daarom, waartoe thans het pad gevolgd dat door de dwaze lieden betreden wordt? Ga zitten, en verhaal getrouw het nieuws over hem: is vader welvarend? Denkt hij wel aan mij? Bedroeft hem mijn ongeluk? Wat zei hij, toen hij mijn wedervaren vernomen had? Was hij boos of niet? — Nadat Kapiñjala door mij aldus toegesproken was, zette hij zich neer op de zitplaats van jonge bladeren die een leerling van Hārīta aangebracht had, nam mij op zijn schoot, en nadat hij zich het gelaat had afgewist met het water dat door Hārīta was gebracht, sprak hij:

« Vriend, vader is welvarend! En reeds van het begin af had vader door zijn zienssoog dit wedervaren van ons gezien. En toen hij het gezien had ondernam hij een godsdienstig werk, met het doel er uitkomst tegen te vinden. Zodra dit godsdienstig werk begonnen was, werd ik uit mijn bestaan van paard bevrijd, en begaf ik mij tot vaders voet. En toen, nadat ik op weg gegaan was, vader mij reeds van verre gezien had, hij, wien de tranen uit de ogen sprongen, mij, wiens gelaat moedeloos en treurig was en die uit vrees niet naderbij kwam, toen riep hij mij tot zich en sprak: « Mijn kind Kapiñjala, laat het vermoeden van eigen schuld varen! Het is inderdaad alleen bij mij, dwaas die ik ben, dat deze fout geheel berust, bij mij, die niet op het ogenblik zelf van zijn geboorte voor mijn kind dit godsdienstig werk, dat een lang leven schenkt, verricht heb, niettegenstaande ik van het feit op de hoogte was. Thans nadert dit zijn voltooiing al. Wil u niet bezorgd maken! Welaan, plaats u aan mijn voet! » — Toen ik door vader aldus toegesproken was, verliet de vrees mij, en ik richtte tot hem deze bede: « Vader, indien ik genade mag vinden, zo laat U mij dan bevelen naar de plaats te gaan waar hij geboren is! » — Maar toen ik hem dit verzocht had, sprak hij opnieuw: « Mijn kind, hij is tot de levensstaat van een papegaai vervallen. Daarom, blijf nog, want zelfs indien gij zoudt gaan, gij zoudt hem thans toch nog niet kunnen kennen, evenmin als hij u zou kennen! » — En vandaag, bij het eerste morgenkrieken, riep vader mij en sprak: « Mijn kind Kapiñjala, uw vriend heeft de kluizenarij bereikt van den groten asceet Jābāli, en hij heeft herinnering bekomen aan zijn voormalig bestaan. Daarom, ga hem thans opzoeken, verblijd hem met mijn zegenwens, en zeg hem: « Mijn kind, wil daar blijven aan Jābāli's

Par. 333.
P en V p. 351.
7;
N p. 585, 4;
C 2, p. 152, 14;
Rdg p. 203, 37;
Nkr p. 123, 1.

voet totdat dit godsdienstig werk voltooid is ! Ook Lakṣmī, trouwens, uw moeder, treedt in dit godsdienstig werk op als helpster, bedroefd als zij is over uw ongeluk. Zij kust u op het hoofd, en zendt u met aandrang deze zelfde boodschap ! » »

Nadat Kapiñjala aldus gesproken had streeelde hij herhaalde malen mijn ledematen met zijn hand, — mijn ledematen, die met dons bedekt waren wegens het uitkomen van uiteinden die fijn waren als de toppen van een jonge śirīṣa-bloem, — en werd binnen in zijn hart door smart gekweld. En ik sprak tot hem, wiens hart aldus door smart gekweld werd : « Vriend Kapiñjala, waarom wordt gij door smart gekweld ? Ook gij hebt kwellingen doorstaan, zelfs nog talrijkere, toen gij, die ter wille van mij, die arm aan verdiensten ben, een paard waart geworden, in uw gedragingen aan iemand anders onderworpen waart. Deze mond, die gewoon is de soma te drinken, hoe heeft die de wonden van het harde gebit verdragen, die stromen van met schuim vermengd bloed deden ontstaan ? Deze ruggegraat, die tenger is doordat gij enkel op zachte rijsjes placht te liggen, hoe is die niet gescheurd, toen gij voortdurend gezadeld waart ? Deze ledematen, die alleen reeds door de aanraking van een jonge slingerplant in het bos, die neergebroken is bij het plukken van bloemen, die alleen daardoor reeds krachteloos zijn, hoe zijn de zweepslagen daarop neergekomen ? En hoe zijn in dit lichaam, dat het offersnoer draagt, de kwellingen ontstaan die door het knellen van de riemen zijn veroorzaakt ? » — Door deze en andere gesprekken over ons vroeger wedervaren, vergat ik op dat ogenblik het ongeluk van mijn dierbestaan, en bevond mij gelukkig.

Par. 334.
P en V p. 352,
12 ;
N p. 587, 1 ;
C 2, p. 154, 5 ;
Rdg p. 204, 4 ;
Nkr p. 124, 13.

En toen de zon de middaghoogte bereikt had, deed Hārīta mij met Kapiñjala het ons passende voedsel gebruiken. En toen hij zijn voedsel gebruikt had sprak Kapiñjala, na een ogenblik gewacht te hebben, tot mij : « Vader heeft mij gestuurd om u op te beuren, en om u bevel te geven niet van Jābālī's voet weg te gaan vóór het godsdienstig werk voltooid is. Verder ben ook ik zelf door dit godsdienstig werk zeer in beslag genomen ; daarom ga ik thans heen ! » — Toen ik dat gehoord had antwoordde ik hem, met bedrukt gelaat : « Vriend Kapiñjala, indien het zo is, wat kan ik dan zeggen ? En welke boodschap zou ik meegeven voor mijn vader of moeder ? Gij zelf weet alles ! » — Aldus sprak ik tot hem : herhaalde malen spoorde Kapiñjala mij en Hārīta aan, dáár te blijven, en na het genot van mijn omhelzingen te hebben gesmaakt, vloog

hij het luchtruim door, nagestaard door de ascetenknappen, die opkeken uit verbazing, en verdween ergens uit het gezicht. En toen hij vertrokken was, troostte Hārīta mij, en stond toen op om in zijn lichaamsbehoefte te voorzien; en toen hij opgestaan was stelde hij een anderen ascetenknaap aan mijn zijde, en ging naar buiten. En toen hij al zijn aangelegenheden, het baden en zo meer, volbracht had, deed hij mij 's middags, met hem samen, opnieuw voedsel gebruiken.

En op deze wijze bracht Hārīta mij groot, met oplettende geest, en binnen weinige dagen waren mijn vleugels volgroeid. En toen ik de vaardigheid om op te vliegen had verworven, dacht ik: « Ik ben nu in staat geworden om te vertrekken! Wel is waar is mij niets bekend betreffende Candrāpīḍa's geboorte, maar Mahāśvetā, die blijft dezelfde. Waarom zou ik mij zelf dus, ondanks de kennis die ik bekomen heb, ook maar een ogenblik ongelukkig maken? Wel-aan! Daarheen begeef ik mij, en ik zal er blijven!» — Zo besloot ik; en eens op een morgen, zodra ik naar buiten gegaan was voor een wandeltochtje, koos ik de noordelijke richting en vloog heen.

Doordat ik mij pas weinige dagen geoefend had in het vliegen, had ik amper een korte afstand afgelegd, of door de afmatting schijnen mijn ledematen als te scheuren, mijn bek werd droog van dorst, mijn keel zwoegde door een ademhaling die mijn aderen deed zwellen. En toen het zo met mij gesteld was, gingen mijn vleugels slap hangen, en denkende: « Hier val ik!... Hier val ik!... » liet ik mij onwillekeurig neer op het eerste het beste dichtstbij gelegen bosje van bomen aan de oever van een vijver, een bosje dat als een menigte van nachtelijke duisternis de stralen van de zon buitensloot, en dat neerboog onder het gewicht van het dichte, groene lover.

Toen de uitputting die door de inspanning van de tocht was veroorzaakt mij eindelijk verlaten had, kwam ik naar beneden, en staande in de koele schaduw aan de voet van een boom, dronk ik tot verzadiging toe van het water: water dat koud was wegens de beschutting die door het dicht gebladerte was gevormd, dat welriekend was door de geur van de meeldraden en van het stuifmeel van de aravinda's, dat scherp van smaak was wegens het sap van lotusstengels, en dat reeds onder het drinken nieuwe lust om het drinken deed ontstaan. Daarna stilde ik mijn honger met de zaden uit de zachte zaadhulzen van de kamala's, naar gelang ik die

Par. 335.
P en V p. 353.
2;
N p. 587, 11;
C 2. p. 154, 20;
Rdg p. 204, 6;
Nkr p. 124, 33.

vond, en met de bladeren, de scheuten en de vruchten van de bomen aan de oever. In de gedachte, 's middags weer een eindje weegs te zullen afleggen, klom ik daarna op een tak met dichte schaduw, om daar mijn ledematen, die krachteloos waren door de afmatting van de tocht, te laten uitrusten, en ik ging zitten aan het onderste gedeelte van de boom. En zoals ik mij daar bevond viel ik in slaap, een slaap die mij zonder moeite overmande wegens de afmatting van de tocht.

En toen ik na enige tijd wakker werd, bemerkte ik hoe dradenstrikken, die niet los te maken waren, mij gevangen hielden. En vóór mij zag ik een man. Hij leek een dienaar van Yama te zijn, zonder strik. Wegens de uiterste grofheid en wegens de zwarteheid van zijn lichaam, scheen hij als het ware uit louter ijzeratomen te zijn gevormd. Het scheen alsof hij een andere Yama was, alsof hij de tegenstander was van de schat van verdiensten, alsof hij een vat van zonde was. Het was alsof hij door zijn gelaat, dat zeer schrikwekkend was wegens de vervaarlijke wenkbrauwfronsing die hij — zonder dat er reden was voor toorn, wel is waar, — gevormd had, en door zijn oog waarvan de oogappel lichtrood gekleurd was en zeer schuin stond, het was alsof hij daardoor zelfs den verheven Yama vrees inboezemde, hem die alle lieden met vrees vervult. Hij was liefdeloos van gezindheid en (*ruig*) van hoofdhaar ; hij was donkerkleurig van gelaat en (*verduisterd*) wat betreft zijn kennis ; hij was zwart van huidskleur en (*zondig*) van levenswandel ; hij was vervuild wat betreft zijn kleding en (*bezoedeld*) wat betreft zijn handelwijze ; hij was ruw van lichaam en (*bars*) wat betreft zijn woord. Ofschoon ik zijns gelijke voorheen nimmer gezien, noch ervan gehoord had, kon men toch zijn aangeboren wreedheid afleiden enkel afgaande op zijn uiterlijk voorkomen.

Toen ik hem gezien had, vroeg ik, die reeds van hoop aangaande mij zelf beroofd was : « Goede man, wie zijt gij ? Waarom hebt gij mij gevangen ? Zo het was uit begeerte van mijn vlees, waarom hebt gij mij dan niet gedood terwijl ik nog sliep ? Welk nut heeft het mij onschuldig de smart der gevangenschap te doen ondergaan ? Maar indien het enkel uit nieuwsgierigheid is, dan is uw nieuwsgierigheid nu bevredigd. Wil mij thans vrijlaten, goede man ! Want ik ben vol verlangen naar mijn dierbaren, en het is nog ver dat ik moet reizen ! Mijn hart verdraagt geen tijdverlies ! Ook gij zijt onderworpen aan de eigen natuur van de levende wezens ! » — Toen hij aldus toegesproken was, sprak de man tot mij : « Hoogedele,

ik ben wel is waar van geboorte een cāṇḍāla, die wreed is in zijn handelingen. Toch was het niet omdat ik begerig was naar uw vlees, of door nieuwsgierigheid, dat ik u gevangen heb. Maar mijn meester, die het opperhoofd is van een nederzetting van cāṇḍāla's, heeft zich gevestigd in een streek die afhankelijk is van Mātāṅgaka, niet al te ver van hier. Zijn dochter bevindt zich in haar jeugd, een leeftijd die gans van nieuwsgierigheid vervuld is. Haar werd door den een of anderen booswicht over u verteld, dat er in de kluizenarij van Jābāli een papegaai verblijf hield, die door zulke goede eigenschappen uitmuntte dat hij grote verbazing wekte. En toen zij dit vernomen had heeft zij, door de nieuwsgierigheid die in haar was opgewekt, aan nog veel andere lieden als ik bevel gegeven u te vangen. Zo komt het dat ik u vandaag, door mijn verdiensten, in mijn macht gekregen heb. Ik zal u dus tot haar voet brengen. Zij is het thans, die, wat uw gevangenschap en invrijheidstelling betreft, over u heerst ! »

Toen ik dat gehoord had was ik als door een onverwachte bliksemslag getroffen, en ik dacht, ontsteld in mijn binnenste : « Ach, hoe allervreselijkst zijn de gevolgen van mijn werken voor mij, die arm aan verdiensten ben ! Dat ik, — ik, die geboren ben uit Lakṣmī, wier lotusgelijke voet vereerd wordt door de diademen op het hoofd van goden en demonen ; ik, dien de grote asceet Svetaketu, die waardig is door de drie werelden te worden gehuldigd, met eigen hand heeft grootgebracht ; ik, die verbleven heb in de kluizenarij van de wereld der hemelingen ; — dat ik thans zal binnengebracht worden in een nederzetting van cāṇḍāla's, welke zelfs de stammen der mlecca's reeds van ver vermijden binnen te treden ! Dat ik met cāṇḍāla's op dezelfde plaats zal moeten verblijven ! Dat ik mij zal moeten voeden met de beten die mij door de handen van oude cāṇḍāla-vrouwen worden toegereikt ! Dat ik tot speeltuig zal moeten strekken aan cāṇḍāla-kinderen ! Booswicht, verwenste Puṇḍarīka, vloek over de geboorte van u, van wiens werken de vergelding zulk ene is ! Waarom zijt gij niet reeds ten tijde van de eerste zwangerschap in duizend stukken gereten ? Moeder Lakṣmī, gij wier lotusgelijke voet de toevlucht is van de lieden zonder toevlucht, behoed mij voor deze allerdiepste en schrikwekkende val in de hel ! Vader, gij die vermoogt de drie werelden te redden, red den enigen stamhouder van uw geslacht ! Gij toch hebt mij grootgebracht ! Vriend Kapiñjala, zo gij niet toesnelt en mij uit dit kwaad

Par. 336.
P en V p. 354.
21 ;
N p. 590, 6 ;
C 2, p. 157, 8 ;
Rdg p. 204, 13 ;
Nkr p. 126, 31.

bevrijdt, koester dan geen hoop mij terug te zullen ontmoeten, ook zelfs in een ander leven ! » — En nadat ik inwendig deze en andere jammerklachten geuit had, sprak ik wederom tot hem, op droeve wijze wegens mijn smeken :

Par. 337.
P en V p. 355,
13 ;
N p. 591, 3 ;
C 2, p. 158, 6 ;
Rdg p. 204, 15 ;
Nkr p. 127, 17.

« Goede man, ik ben van geboorte een asceet die herinnering bekomen heeft aan zijn vroeger bestaan. Daarom, indien gij mij uit dit groot gevaar van zonde zult bevrijd hebben, zo zal dit zelfs aan u als een verdienstelijk werk aangerekend worden, dat oorzaak is van toekomstig geluk. En ook in dit tegenwoordig leven zal het u geen schade berokkenen, mij vrij te laten, goede man ! » — En terwijl ik aldus sprak viel ik aan zijn voeten neer. Maar hij lachte, en sprak tot mij : « Foei, gij door verbijstering verblinde ! Iemand, voor wien de vijf wereldwachters niet toekijken, die getuigen zijn van verdienstelijke werken, en die in uw eigen lichaam verblijf houden, — zo iemand vermijdt het kwaad te doen uit vrees voor iemand anders ! Ik neem u dus mee, volgens het bevel van mijn meester ! » — Terwijl hij nog aldus sprak nam hij mij en begaf zich naar de nederzetting van cāṇḍāla's.

Par. 338.
P en V p. 355,
20 ;
N p. 591, 10 ;
C 2, p. 158, 15 ;
Rdg p. 204, 20 ;
Nkr p. 127, 33.

Maar ik, die door dit woord van hem als op het hoofd geslagen was, verviel in stilzwijgen ; en terwijl ik bij mij zelf overwoog van welke daden weerom dit voor mij de vrucht mocht zijn, nam ik mijn besluit om het leven te verlaten. En toen ik, terwijl die man mij aldus meevoerde, de blik vooruit richtte, — maar alleen door de hoop mij uit zijn handen te bevrijden, — toen zag ik de nederzetting van cāṇḍāla's.

Reeds van ver deden cāṇḍāla-knappen, die in alle richtingen in troepen zich vermaakten met jagen, de nabijheid van die nederzetting vermoeden. Evenals bezetenen droegen zij een afkeer-wekkende kleding ; er waren er die terugkeerden, anderen waren druk in de weer met het ronddraaien van hun visnetten in draaikolken ; sommigen waren druk bezig de oude netten te herstellen die de antilopen stukgereten hadden, anderen spanden zich in bij het herstellen van gescheurde vangstrikken ; er waren er in wier hand een boog met pijl zich bevond, er waren er anderen wier hand schrikwekkend was door een werpspies, en nog anderen droegen een lans ; zij waren ervaren in de kunst, lokvogels van allerlei soort te doen zingen, en zij waren bedreven in het loslaten en het doen naspuren van jachthonden. — Van de woningen, die door dichte

bamboebosjes aan de blik onttrokken waren, kon de plaats hier en daar worden afgeleid uit het opstijgen van naar rauw vlees riekende rook. Overal bestonden de omheiningen die de afsluitingen vormden er hoofdzakelijk uit schedels, de vuilnishopen langs de weg uit beenderen, de hofjes van de hutten uit de modder van stukgesneden vlees, vet, merg en bloed; het levensonderhoud bestond er uit jacht, het voedsel uit vlees, de olie uit beendermerg, de klederen uit natuurlijke zijde, en de rustbedden uit huiden; honden vormden er het gevolg, koeien deden er dienst als rijdieren, en het levensdoel van de mannen was er gelegen in vrouwen en sterke drank; de verering van de godheden door offergiften bestond er uit bloed, en de verdienstelijke werken uit offeranden van vee. Die nederzetting scheen als het ware de verzameling te zijn van alle hellen, de oorzaak van alle rampen, de plaats van alle brandstapels, de stad van alle zonden, de tempel van alle hellepijnen. Zij wekte vrees, alleen maar als men er aan dacht, zij vervulde met angst, alleen maar als men er van hoorde, en zij deed zonde ontstaan, alleen maar als men ze zag. De lieden waren er onreiner dan hun geboorte en dan hun werken, de harten van het volk waren er wreder dan de lieden, alle personen in al hun aangelegenheden nog hardvochtiger dan zelfs de harten van het volk. Kinderen, jongelingen en ouderen hadden er geen verschillende levenswijze, en de omgang met geoorloofde en niet geoorloofde vrouwen was er niet gescheiden. Het was een markt van louter zondige bedrijven.

En toen ik die nederzetting van cāṇḍāla's gezien had, — die nederzetting die zo was dat zij zelfs een helbewoner met ontzetting zou geslagen hebben, — toen werd ik met afschuw vervuld, en ik dacht: « Mocht het zijn dat het cāṇḍāla-meisje, door medelijden bewogen als zij mij reeds van verre zal gezien hebben, mij in vrijheid deed stellen! Mocht het zijn dat mijn verdiensten van dien aard waren! Mocht ik toch ook maar geen oogwenk op die plaats verblijven! » — Terwijl ik deze wensen nog uitte, bracht de man mij er heen, boog op een afstand groetend vóór haar neer, en met de woorden: « Hier heb ik hem! » toonde hij mij aan het cāṇḍāla-meisje, wier voorkomen en kleding op dat ogenblik afschuwelijk waren om aan te zien. « Gij hebt een verdienstelijk werk verricht! » sprak zij tot den man, met zeer verblijd gelaat, en nam mij met haar beide handen uit zijn hand over. « Welaan, mijn zoontje! » sprak zij, « Nu heb ik u! Waar zult gij thans nog verder heengaan? Al deze

Par. 339.
P en V p. 356,
17;
N p. 593, 5;
C 2, p. 159, 18;
Rdg p. 205, 2;
Nkr p. 128, 38.

vrijheid van handelen ontnem ik u ! » — en bij deze woorden stopte zij mij, samen met mijn verlangen om Mahāśvetā te zien, in de houten kooi waarmee een cāṇḍāla-knaap kwam aanlopen : een houten kooi, die ombonden was met een riem van half-gedroogde, ruig-behaarde, kwalijk-riekende koehuid, waaraan houten schoteltjes voor drank en voedsel stevig waren vastgemaakt, en waarvan het deurtje een weinig open stond. Na de deur te hebben gegrendeld, sprak zij tot mij : « Blijf nu zo rustig hier ! », en nadat zij aldus gesproken had zweeg zij.

Toen ik nu op die wijze opgesloten was, dacht ik : « In een groot gevaar ben ik gevallen ! Allereerst, indien ik haar mijn toestand bekend maak, vóór haar neerbuig met mijn hoofd, en haar bid mij vrij te laten, dan zal ik die zelfde gave van mij, die een kwade eigenschap is geworden en die tot gevangenschap heeft geleid, nog versterken. Zij heeft mij doen vangen enkel omdat ik goed kon spreken. Wat deert het haar dat de gevangenschap mij doet lijden ? Ik ben noch haar zoon, noch haar broeder, noch een verwant van haar. Maar blijf ik het stilzwijgen bewaren, dan ook kan het gebeuren dat zij wegens het bedrog in toorn ontstoken, mij in een toestand stort die nog erger is dan deze. Want deze kaste is allerwreedst ! Niettemin, het is beter dat mij iets geschiedt dat nog erger is dan dit, dan dat ik ook maar mijn stem met cāṇḍāla's zou in contact brengen ! Daarbij, bewaar ik het stilzwijgen, dan zal zij mij wellicht toch vrijlaten door onverschilligheid. Maar indien ik spreek, dan zal zij mij zeker niet vrijlaten ! Trouwens, dat ik uit de wereld der hemelingen verbannen ben, dat ik geboren ben in de wereld der mensen, dat ik vervallen ben tot het bestaan van dier, dat ik in de hand van een cāṇḍāla gekomen ben, en dit ongeluk van gevangenschap in een kooi, — dat ik mijn zintuigen niet bedwongen heb, dat alleen is de schuld van dit alles. Waarom zou ik mij dus beperken tot mijn stem ? Al mijn zintuigen zal ik bedwingen ! » — Zo besloot ik, en ik bewaarde het stilzwijgen. Of men mij ook toesprak, of men mij ook bedreigde, of men mij ook sloeg, of men mij ook rukte met geweld, ik sprak geen woord, maar liet alleen een luid gekrijs horen. En hoewel drank en voedsel mij aangeboden werden, bracht ik die dag door zonder te eten.

En de volgende dag, toen de tijd voor het eten voorbijging, en mijn hart door droefheid verteerd werd, bracht het cāṇḍāla-meisje mij met haar eigen hand allerhande rijpe en onrijpe vruchten, en water dat geurig en fris was ; en toen ik weigerde die te nuttigen,

keek zij mij aan en sprak, als vol genegenheid : « Dat dieren en vogels, wier geest van onderscheid beroofd is, wanneer zij door honger en dorst gekweld zijn het voedsel niet nuttigen dat hun toegereikt wordt, dit is gans onmogelijk. Daarom, indien gij zo iemand zijt dat gij u van mijn voedsel onthoudt, omdat gij onderscheid maakt tussen zaken die wél en die niet mogen gegeten worden, en omdat gij herinnering bekomen hebt aan uw voormalig bestaan, — dan nog, allereerst, wat is er dat door u niet mag gegeten worden, door u die u bevindt in de staat van dier, een staat die beroofd is van onderscheid tussen zaken die wel en die niet mogen gegeten worden, dat gij zoudt weigeren te eten ? En waarom bezint gij u nog lang, gij die, nadat gij de meest voortreffelijke levensstaat bekomen hadt, zelf zulk een daad gesteld hebt dat gij tot de staat van dier vervallen zijt ? Vroeger hebt gij u niet bedacht. Thans begaat gij geen fout, zo gij handelt in overeenstemming met de levensstaat die gij u door uw eigen werken verworven hebt. En ook aan hen, voor wie er ten opzichte van zaken die wél en die niet mogen gegeten worden een beperking bestaat, ook aan hen is in de eerste plaats voorgeschreven dat zij in tijd van nood hun leven zouden instandhouden, zij het zelfs door zich te voeden met zaken die niet mogen gegeten worden. Hoeveel te meer is dit het geval met iemand zoals gij ! En ook heb ik u niets als voedsel aangeboden dat van dien aard is dat het zou doen vermoeden dat het cāṇḍāla-voedsel is. Vruchten worden toch ook van een cāṇḍāla aangenomen. En men zegt dat het water dat op de aarde valt, zij het zelfs uit de kruik van een cāṇḍāla, dat dit water zuiver is. Waarom brengt gij dus u zelf ten onder door honger of dorst, dat gij weigert deze wilde vruchten, die passend zijn voor asceten, te eten, of het water te drinken ? » — « Zo is het ! » stemde ik toe, verbaasd als ik was in mijn gemoed door dit woord en dit onderscheid van haar, die niet in overeenstemming waren met haar levensstaat van cāṇḍāla. En door mijn vloek beheerst zijnde, liet ik mijn afschuw varen, en uit verlangen om te leven, en om mijn honger en dorst te stillen, besloot ik voedsel te gebruiken. Maar het stilzwijgen, dat gaf ik niet op.

En zo ging de tijd voorbij, en langzamerhand bereikte ik de volwassenheid. Eens nu, toen ik bij het klaren van de nacht de ogen opende, bemerkte ik dat ik mij in deze gouden kooi bevond. En het cāṇḍāla-meisje was zoals Uwe Majesteit haar reeds gezien

Par. 340.
P en V p. 358,
20 ;
N p. 596. 4 ;
C 2, p. 162, 12 ;
Rdg p. 205, 28 ;
Nkr p. 131, 13.

heeft. En toen ik zag hoe die ganse nederzetting van cāṇḍāla's een godenstad geleeke, verliet mij mijn angst voor het verblijf onder cāṇḍāla's ; maar nog vóór ik, die verbaasd was, en die door mijn nieuwsgierigheid begerig was om te vragen wat dit was, — nog vóór ik het stilzwijgen verbroken had, nam het meisje mij en begaf zij zich tot de voet van Uwe Majesteit. Wie deze is, waarom ik gevangen ben, en waarom ik, toen ik gevangen was, naar hier ben gebracht, aangaande dit alles is dus mijn nieuwsgierigheid, als die van Uwe Majesteit, nog niet bevredigd.

Toen de koning dit gehoord had, werd hij met buitengewone nieuwsgierigheid vervuld, en aan de deurwachtster vóór hem gaf hij bevel het cāṇḍāla-meisje te ontbieden. Al spoedig trad zij binnen, terwijl de deurwachtster haar de weg wees ; vóór den koning sprak zij resoluut, zonder dat zij zich neerboog, en terwijl zij hem door haar luister verblindde : « O gij, die het sieraad van de wereld zijt, de gemaal van Rohiṇī, de geliefde van de maanhuizen, het welbehagen van Kādambarī's oog, o Maan, — het wedervaren, in vroegere existentie's, van dezen dwaas en van u zelf, dit hebt gij nu volledig vernomen. Eveneens heeft hij zelf u verhaald, hoe hij ook in dit tegenwoordig bestaan, in weerwil van het verbod van zijn vader, en doordat hij verblind was door harts-tocht en begeerte, — hoe hij het bevel van zijn vader overtreden heeft, en op weg gegaan is naar zijn bruid. Welnu, ik ben de moeder van dien booswicht, Lakṣmī. Toen zijn vader met zijn goddelijk oog gezien had dat deze hier zich aldus op weg begeven had, beval hij mij : « Aangezien iemand, wanneer hij weggegaan is uit ongehoorzaamheid, niet terugkeert zonder tot inkeer te zijn gekomen, zo mocht het wellicht gebeuren dat deze zoon van u ook nog uit dit bestaan van dier vervalte. Daarom, zolang dit godsdienstig werk niet voltooid is, houd hem gevangen, en houd hem in de wereld der mensen. En men behoort hem zo te behandelen, dat hij tot inkeer komt ! » — Het is dus met het oog op zijn vorming dat ik dit gedaan heb. Het godsdienstig werk is thans geheel voltooid ; de tijd van het einde van de vervloeking is gekomen. En omdat het paste dat gij beiden tezamen zoudt gelukkig zijn door het einde van de vervloeking, heb ik dezen hier tot u gebracht. Dat ik ook hier voorgewend heb tot de kaste der cāṇḍāla's te behoren, dit is geschied met het doel, het contact met de mensen te vermijden. Verlaat dus thans dit lichaam dat vol ellende is :

Par. 341.
P en V p. 360,
1 ;
N p. 596, 10 ;
C 2, p. 163, 4 ;
Rdg p. 205, 36 ;
Nkr p. 131, 27.

geboorte en ouderdom, ziekte en dood, en zo verder, en geniet thans beiden tezamen het geluk van de hereniging met uw dierbaren ! » — Terwijl zij nog aldus sprak vloog zij plotseling van de aarde ten hemel op, zo dat het geluid van haar rinkelende sieraden het luchtruim verdoofde, en terwijl zij nagestaard werd door de wijd-open ogen van de mensen.

Toen de koning haar woorden gehoord had, herinnerde hij zich zijn voormalig bestaan, en hij sprak : « Vriend Puṇḍarīka, die de naam Vaiśampāyana draagt, wat een geluk ! Juist op hetzelfde tijdstip is de vervloeking van ons beiden tot haar einde gekomen ! » — Maar nauwelijks had de koning aldus gesproken, of Kāma, die zijn boog gespannen had tot aan zijn oor, plaatste Kādambarī, zijn beste werptuig, vóór hem, na evenals een struikrover, om hem het leven te ontnemen, alle hoopgevoelens (*richtingen*) te hebben afgesloten. 's Konings innerlijk zocht toevlucht bij Kādambarī, alsof het uit zijn plaats verdreven was doordat Kāma zich daar gevestigd had. Zijn ademtochten, met leven bezielde, verlieten zijn lichaam en gingen weg, alsof zij bevreesd waren voor het treffen van Kāma's pijlen. Zijn bevend lichaam sidderde, alsof het getroffen was door de wind uit de veren van Kāma's pijlen. Zijn lichaam, dat traag was wegens het gewicht van de punten van Kāma's pijlen, werd met overeind gerezen haren bedekt. Alsof zij bestrooid waren met het stuifmeel van Kāma's pijlen, zo lieten zijn ogen tranen neerstromen. En terstond verbleekte de huidglans van zijn gelaat. Zijn ogen, alsof zij ontsteld waren door de klank te horen van de pees van Kāma's boog, waren voor een derde deel samengetrokken wegens het lijden van zijn hart. Zijn trillende, spruitgelijke lippen werden droog, alsof zij getroffen waren door de rook van het liefdevuur dat binnen in hem smeulde. De betel, die smakeloos was van Kāma's gloed, ontviel 's konings mond : het leek zijn hart te zijn, met liefde vervuld (*rood*), dat samengeperst was. Als het vocht van hout dat brandt, zo kwam uit de ledematen van hem (*die brandde*) het zweet te voorschijn. Op dat zelfde ogenblik, hoe kort dat ook was, verloor hij de beheersing over zijn ledematen, als waren deze vastgenageld door Kāma's pijlen. En zelfs de zaken die de verhitting konden weg nemen, zelfs die bleven zonder uitwerking bij hem, toen hij door Kāma, die Kādambarī vóór hem geplaatst had, op die wijze gefolterd werd, dit, doordat zij overwonnen waren door de pracht van de

Par. 342.
P en V p. 360.
20 ;
N p. 597, 10 ;
C 2, p. 164, 5 ;
Rdg p. 206, 16 ;
Nkr p. 132, 25.

uitwendige schoonheid van Kādambarī's ledematen. Aldus : de kamala-rijsjes, door haar handen en voeten ; de kransen van kavalaya-bladeren, door haar blik ; de spiegels van edelsteen, door haar wang ; de lotusstengels, door haar lianegelijke armen ; de maanstralen, door de stralen uit haar nagels ; het kamferstof, door de glans van haar glimlach ; de parelsnoeren, door de stralen uit haar tanden ; de maanschijf, door haar gelaat ; het maanlicht, door haar huidglans ; de vloeren van de terrassen uit edelsteen, door haar achterlichaam.

Alle ambtsbezigheden buiten zich wees de koning van zich af, en ook ieder ander tijdverdrijf kon hem geen vrede brengen in zijn hart. Het was alleen aan haar dat hij dacht, alleen met haar dat zijn verbeelding zich bezig hield, alleen naar haar dat hij verlangde ; haar alleen zag hij, haar alleen sprak hij toe, haar alleen omhelsde hij. Met haar hield hij zich op, haar deed hij toornig worden, haar bracht hij tot bedaren, haar viel hij te voet, met haar volbracht hij het minnespel, met haar pleegde hij de wellust. Van alle andere werken onthield hij zich ; zelfs over dag waren zijn ogen gesloten, en zelfs 's nachts bezocht de slaap hem niet ; hij sprak zelfs zijn vrienden niet toe, hij kende zelfs de lieden niet die tot hem kwamen wegens zaken, zelfs de personen van aanzien eerde hij niet, hij volbracht zelfs zijn godsdienstige plichten niet ; zelfs naar geluk was hij niet begerig, zelfs voor het ongeluk was hij niet beangstigd, zelfs de dood vreesde hij niet, zelfs de schroom voor de personen van aanzien was uit hem geweken, zelfs de liefde voor zich zelf had hem verlaten. Kortom : hij deed zelfs geen pogingen om met Kādambarī herenigd te zijn ; hij scheen zich alleen maar te oefenen in het sterven, zulks onder de schijn van zijn herhaalde aanvallen van bezwijming. Zijn lichaam werd tot een stuk hout, dit ondanks de zorgen waarmede zijn vertrouwde dienaren hem omringden. Deze dienaren, ofschoon zij geen handen hadden (*radeloos waren*), droegen allerhande benodigdheden ; ofschoon hun tranen neerstreamden, was hun gelaat droog (*was hun mond verdroogd*) ; ofschoon de gelegenheid om te spreken hun ontnomen was (*ofschoon zij geen reden hadden om te spreken*), gingen zij zich te buiten in scheldwoorden tot Vaiśampāyana. Voortdurend spreidden zij over den koning, van zijn voeten af, een laag sandel uit ; zij bevestigden vochtige aravinda-bladeren op zijn voeten, zij plaatsten stukken ijs die dicht bestrooid waren met kamferstof op zijn handen, en zij legden op zijn hart parelsnoeren

die vochtig waren van de sneeuw ; op zijn wangen plaatsten zij kristallen spiegels, zij drukten maanstenen op de welving van zijn voorhoofd, en zij brachten lotusstengels aan op zijn schouders ; zij bewogen waaiers in de vorm van kadālī-bladeren, zij deden waaiers lichtjes wuiven, en zij deden een windtocht ontstaan met natte doeken ; zij waren druk in de weer met het bereiden van bloemenlegers, en zij putten zich uit door het aan de gang brengen van de watermachine's in het badvertrek. Sommigen wisten met hun vingers de vloeren van edelsteen af, anderen hadden haast om als geneeskundige behandeling lotussen op te stapelen waarvan de meeldraden vol water waren ; sommigen hielden ijverig toezicht over het binnenste van de koele onderaardse vertrekken, anderen namen de verhitting weg door de dichte lianenpriëlen te besproeien aan de oevers van de vijvers in de tuin, nog anderen spannen zich in om acht te geven op het sandelvocht, op het kamferwater en op de terrassen. — Niettegenstaande deze verzorging werd het lichaam van den koning tot een stuk hout, en plotseling klom het liefdevuur, dat vermag te branden, tot zijn hoogste top-punt. En niet alleen het liefdevuur van den koning, maar ook, door het verlangen naar Mahāśvetā, het liefdevuur van Vaiśampāyana, die naar wezen Puṇḍarīka was, en die in dezelfde toestand verkeerde.

En intussen brak de lentemaand aan, in haar volle weelde. Deze bracht, als om het liefdevuur aan te wakkeren, de zuidenwind aan het waaien, die bedreven is in de kunst, aan de slingerplanten wier rijsjes vol sap (*vol hartstocht*) zijn, het dansen aan te leren, en zij deed de aśoka-bomen heen en weer wiegen, die parelsnoeren hadden in de vorm van hun schommelende rode twijgjes. De jonge sahakāra's deed zij lichtjes buigen onder het gewicht van de tros-sen van begeerde bloemknoppen, en zij deed de bakula's, de tilaka's, de campaka's en de nīpa's, tezamen met de kurabaka's in knoppen schieten. De kakubha's kleurde zij lichtgeel met kim-kirāta's, zij verspreidde de geur van atimuktaka's, en zij bracht de bossen van kiṃśuka's in welige bloei. Zij bevrijdde het gemoed van de verliefde lieden uit zijn omknelling, zij verdelgde de trots, zij veegde de schaamte weg, en zij verjoeg de toorn. De gevestigde gewoonte van de verzoening nam zij weg, en vestigde de gewoonte van het hartstochtelijk kussen, van het omhelzen en van het minnespel. De kiṃśuka's, die de rode vlaggen van Kāma geleken,

Par. 343.
P en V p. 362.
18 ;
N p. 600, 7 ;
C 2, p. 166, 11 ;
Rdg p. 206, 25 ;
Nkr p. 134, 35.

deed zij opengaan. De gehele wereld der levenden deed zij voorkomen alsof deze van goud was, alsof deze uit louter begeerte, uit louter hartstocht, uit louter waanzin, uit louter liefde, uit louter feest, uit louter verlangen bestond. Al de bomen van de wouden, van de bossen en van de parken bedekte zij met jonge rijsjes, en zij maakte de tussenruimten der tien hemelrichtingen welriekend door de geur van de in volle bloei staande cūta-bomen. De oren van de reizigers waren gepijnigd door het geroep van de kokila's, dat zoet klonk wegens hun honingdronkenschap, en over de gehele wereld der levenden bracht zij de harten in waanzin door de onophoudelijke onweersbuien van sproeiregens van bloemenhoning. Door het gezoem van de bijen, die door dronkenschap opgehitst rondzwierven, vervulde zij het gemoed van hen die door scheiding gekweld waren met angst, en zij veroorzaakte het verschijnen van niets dan liefde.

Par. 344.
P en V p. 363,
9 ;
N p. 601, 7 ;
C 2, p. 167, 8 ;
Rdg p. 206, 27 ;
Nkr p. 135, 24.

En door de lentemaand, die Kāma's beste wapen is, was Kādambarī geheel ontsteld in haar hart. Toen het feest van den verheven Kāmadeva aangebroken was, kon zij niet dan met grote moeite de dag ten einde brengen. 's Avonds dan, wanneer de tien hemelrichtingen duister werden, baadde zij, en volbracht daarna de verering van Kāmadeva. Daarop waste zij, in Kāmadeva's tegenwoordigheid, Candrāpīḍa met water dat zeer geurig, en fris was, en zalfde hem van de voeten af in met gele sandel die welriekend was door muskus. Daarna bond zij zijn haarlokken op met kransen van geurige bloemen, en na aan zijn éne oor een karṇapūra-oorsieraad te hebben bevestigd in de vorm van een tros schoonspruitige aśoka-bloemen, tooide zij hem met velerlei versiersels, hoofdzakelijk kamferbloemen. Na dit alles blikte zij een tijdlang op hem neer met een oog dat overvloedige van liefde, terwijl zij vergat met de ogen te knippen, zodat het scheen alsof zij hem indronk, en herhaalde malen slaakte zij zuchten, vervuld als zij was met smachtend verlangen. Na lange tijd naderde zij hem dan eindelijk : zij beefde, al haar ledematen waren door haar angst met zweet overdekt, haar lichaam was met overeind gerezen haren overtoegen, haar lippen en haar mond verdroogden, en gedurig weer wierp zij naar alle richtingen een angstige blik, door de vrees dat Mahāśvetā het mocht zien. Herhaaldelijk bleef zij staan, maar dan plotseling, — door een vreemde macht beheerst, evenals iemand die bezeten is, terwijl de verheven Kāma, die de waanzin van de drie werelden

veroorzaakt, haar met geweld, samen met haar schaamte, de vrees deed verlaten die aan vrouwen aangeboren is, niet vermogende zich zelf te bedwingen, en ten uiterste krachteloos, — dan plotse-ling trad zij nader, en de lotussen, haar ogen, tot knop gesloten, omhelsde zij Candrāpīḍa hartstochtelijk, alsof hij leefde.

Doordat Kadambarī Candrāpīḍa aldus omhelsde, — omhelzing die levenwekkend was als de bevochtiging met amṛta, — hierdoor bekwam het leven aanstonds zijn plaats, de hals, terug, niettegenstaande het ver weggegaan was. Evenals een kumuda die, na zich door de uitputting van de dag te hebben gesloten, van de stengel af herleeft doordat het herfstmaanlicht er op valt, zo herleeft zijn hart. Gelijk een indīvara-knop die door de dageraad gestreeld wordt, zo ontsloot zich zijn oog, dat langwerpig was zodat het het uiteinde van zijn oren bereikte. En zijn mond ging open, juist als een lotus. En toen Candrāpīḍa op die wijze, na als uit een slaap te zijn ontwaakt, al de bewegingen van zijn ledematen terugbekomen had, omhelsde hij hartstochtelijk Kādambarī, die aldus om zijn hals lag, met zijn armen die krachteloos waren ten gevolge van de langdurige scheiding. Daarna sprak hij tot haar, terwijl hij haar verblijdde door een klank die oor en hart verrukte, en die haar bekend was van vroeger, — haar, wier ranke lichaam sidderde van vrees, als was zij een jonge kadālī die door de wind gezweept wordt, haar, die de ogen dicht gesloten hield, die in zijn borst zelf begeerde binnen te dringen, en die niet vermocht hem los te laten of hem vast te houden :

Par. 345.
P en V p. 363.
23 ;
N p. 602, 7 ;
C 2, p. 168, 4 ;
Rdg p. 206, 37 ;
Nkr p. 136, 8.

« Vreesachtige, laat uw vrees varen ! Het is juist deze omhelzing van ù die mij tot het leven heeft doen terugkeren ! Gij zijt toch uit een geslacht van Apsarā's geboren, dat gesproten is uit de amṛta ! Herinnert gij u dat woord niet van mij : « Dit lichaam, dat uit mijn lichtgloed bestaat en reeds uit zich zelf onvergankelijk is, het wordt bijzonder door deze aanraking van Kādambarī's hand gevoed. » ? Dat ik dus al deze dagen niet tot het leven teruggekeerd ben, niettegenstaande ik aangeraakt werd door uw hand, dit is aan het kwaad gevolg van een vervloeking te wijten. Maar thans, nu ik voor de tweede maal, alleen ter wille van u, de opperste smart verduurd heb van het lijden dat is teweeggebracht door de ondraaglijke brand van de liefdekoorts, thans is mijn vervloeking geweken ! Het menselijk lichaam dat de naam Sūdraka droeg, dat lichaam

Par. 346.
P en V p. 364.
10 ;
N p. 603, 1 ;
C 2, p. 168, 14 ;
Rdg p. 207, 2 ;
Nkr p. 136, 27.

dat over mij het ongeluk bracht, van u gescheiden te zijn, dat heb ik verlaten. Tevens heb ik dit lichaam aangenomen en bewaard, uit liefde tot u, omdat gij in dat lichaam uw welbehagen gesteld hebt ! Deze wereld, en ook de maanwereld, liggen dus beide thans aan uw voet ! Wat meer is, ook de geliefde van uw dierbare vriendin Mahāśvetā is tegelijk met mij van zijn vloek verlost ! » — Pas had de maangod, wiens lichaam schuil ging in het lichaam van Candrāpīḍa, aldus gesproken, of men zag Puṇḍarīka die, steunende op de hand van Kapiñjala, uit de hemel neerdaalde. De geur van amṛta die hem aanleefde ten gevolge van zijn verblijf in de maanwereld, was het enige dat hij méér met zich bracht ; hij zag er gans anders uit wat zijn ledematen betreft ; hij had dezelfde kleding als toen hij stierf door verlangen naar Mahāśvetā ; juist als toen droeg hij om zijn hals een enkelvoudig parelsnoer, juist als toen had zijn gelaat wangen die geheel bleek en uitgemergeld waren.

Par. 347.
P en V p. 365,
3 ;
N p. 603, 14 ;
C 2, p. 169, 10 ;
Rdg p. 207, 14 ;
Nkr p. 137, 16.

Toen Kādambarī nog maar van verre Puṇḍarīka bemerkte had, verliet zij Candrāpīḍa's voet, en liep zij zelf op Mahāśvetā toe; maar nog had zij deze, na haar te hebben omhelsd, niet gelukgewenst met het feest van Puṇḍarīka's terugkeer, of reeds was Puṇḍarīka neergedaald en naderde hij zijn oppersten weldoener, de maan, in het lichaam van Candrāpīḍa. Candrāpīḍa nu omhelsde hem, en sprak : « Vriend Puṇḍarīka, hoewel gij, door onze verwantschap in een vroegere existentie, mijn schoonzoon zijt, behoort gij niettemin jegens mij toch maar die zelfde vriendengenegenheid en trouw te blijven bewaren, die gij in uw vorige existentie betoond hebt ! » — Terwijl Candrāpīḍa nog aldus sprak, begaf Keyūra zich naar Hemakūṭa, om Citraratha en Haṃsa geluk te wensen. Madalekhā van haar kant begaf zich al lopende naar buiten, viel neer vóór de voeten van Tārāpīḍa die verdiept was in gebeden tot Śiva, en van Vilāsavati, en kreet luide, overstelpt van blijdschap : « Majesteit, heil u, en ook aan de koningin ! De kroonprins is samen met Vaiśampāyana tot het leven teruggekeerd ! »

Toen hij dit gehoord had, omhelsde de koning Madalekhā met zijn armen, waarvan de voorarm ruig-behaard was met dichte, lange en harde grijze haren die uitgekomen waren ten gevolge van het veronachtzamen van de verzorging van zijn lichaam ; vervolgens viel hij Vilāsavati om de hals, terwijl hij buiten zich zelf was van blijdschap. Met zijn arm, waarvan het polsgewricht volkomen

slap was wegens de vouwen en de rimpels die de ouderdom had doen ontstaan, hief hij daarop de rand van zijn bovenkleed op, en al dansende als het ware, met stappen die onzeker waren doordat hij de maat niet kende, en omgeven door duizenden vorsten met stralend gelaat, — zodat hij een lotusblad gelek dat bewogen wordt door het waaien van de zuidenwind, — begaf hij zelf zich toen naar de plaats van het gebeuren. Dit terwijl hij gedurig weer aan Madalekhā vroeg : « Waar is hij ? Waar is hij ? », en terwijl hij gedurig weer Śukanāsa om de hals viel, Śukanāsa wiens vreugde even groot was als de zijne.

En toen Tārāpīḍa gezien had hoe Candrāpīḍa zo om Puṇḍarīka's hals hing, toen sprak hij, overstelpt van vreugde, tot Śukanāsa : « Hoe gelukkig, dat ik niet alleen ben om het geluk te genieten van het feest, dat mijn zoon tot het leven teruggekeerd is ! » — Candrāpīḍa echter liet, toen hij zijn vader bemerkte had die aldus buiten zich zelf van vreugde was, haastig Puṇḍarīka los, en viel zoals voorheen, het hoofd tegen de aarde gedrukt, vóór zijn voeten neer. Tārāpīḍa trad ijlings nader, richtte hem, die aldus neergebogen was, op, en sprak : « Mijn zoon, al ben ik ook, door het kwaad gevolg van een vervloeking, of krachtens mijn eigen verdiensten, uw vader geworden, — dan nog zijt gij de wereldbehoeder, aan wien het toekomt door de wereld verced te worden. Trouwens, ook dat deel waaraan zelfs in mij eerbied verschuldigd was, ook dat heb ik aan u overgedragen. Zo komt het dat zowel op de ene als op de andere wijze, gij alléén het zijt aan wien het past hulde te betuigen ! » — Met deze woorden viel de koning, samen met de duizenden vorsten, tegen de normale wijze in, vóór Candrāpīḍa's voeten neer. Nadat zijn vader zich aldus vóór hem neergebogen had, kuste Vilāsavatī Candrāpīḍa, nu weer op zijn hoofd, dan weer op zijn voorhoofd, en dan weer op zijn beide wangen, terwijl zij van opgetogenheid als het ware geen plaats meer vond binnen haar eigen ledematen, en zij omhelsde hem een tijdlang allerinnigst. En toen zijn moeder hem losgelaten had, trad Candrāpīḍa nader en boog vóór Śukanāsa neer, na vóór hem herhaalde malen zijn huldebetuiging te hebben volbracht. En nadat deze hem met duizenden zegenwensen gelukgewent had, trad Candrāpīḍa zelf nader, en met de woorden « Ziehier uw Vaiśampāyana ! », stelde hij achtereenvolgens aan zijn ouders, aan Śukanāsa en aan Manoramā Puṇḍarīka voor, die verlegen was door onderdanigheid, en wiens gelaat neergebogen was.

Par. 348.
P en V p. 366
11 ;
N p. 605, 5 ;
C 2, p. 171, 3 ;
Rdg p. 207, 24 ;
Nkr p. 138, 35.

En bij die gelegenheid naderde Kapiñjala en sprak tot Śukanāsa : « Ziehier de boodschap die de verheven Śvetaketu aan U Edele gezonden heeft : « Wel is waar ben alleen ik het die dezen Puṇḍa-
rīka grootgebracht heb, doch hij is uw zoon, en ook zijn genegenheid hangt alleen aan u ! Weet dus dat deze niemand anders is dan Vaiśampāyana, en wil hem van wangedrag weerhouden ! U mag hem niet veronachtzamen, denkende dat hij iemand anders is ! Dat ik hem, hoewel hij van zijn vloek bevrijd was, niet teruggevoerd heb tot bij mij, was omdat ik dacht dat hij alleen aan u toebehoorde. Trouwens, nu ik mij zelf gevestigd heb in hem wiens leven duurt zolang als de maan, ben ik voldaan. Dit licht van mij, dat Sattva heet, streeft er thans naar om zich ook boven deze wereld der hemelingen te verheffen ! » — Maar Śukanāsa liet zijn hand rusten op Puṇḍarīka's schouder, en antwoordde Kapiñjala : « Kapiñjala, waarom heeft de verhevene aldus bevolen, hij die toch de gemoe-
deren van de gehele wereld doorgrondt ? Dit is allemaal de onvoldaanheid van zijn liefde ! » — En door dergelijke gesprekken, bestaande in het opdiepen van herinneringen aan hun wedervaren in vroegere existentie's, begon de nacht te klaren, zonder dat iemand van hen allen, wier ogen wijd-open waren door het genot, elkaar aan te kijken, dit bemerkte. En reeds bij het eerste morgenkrieken kwamen ook, met Madirā en Gaurī, Citraratha en Haṃsa ter plaatse aan, door al de Gandharva's gevolgd. En toen deze beiden, wier hart verblijd was toen hun dochters, die vol schaamte waren, hen naderden, wier gelaat wijd openging bij de aanblik van hun schoonzonen, en die zich met Tārāpīḍa en met Śukanāsa onderhielden met gesprekken die in overeenstemming waren met de maagschapsbetrekkingen waarin zij zich verheugden te zijn, — toen deze beiden aangekomen waren, ving, duizendvoudig als het ware, het feest aan.

Par. 349.
P en V p. 367.
5 ;
N p. 606, 3 ;
C 2, p. 172, 1 ;
Rdg p. 207, 34 ;
Nkr p. 139, 29.

Pas had dit feest een aanvang genomen, of Citraratha sprak tot Tārāpīḍa : « Waarom zouden wij het feest in het woud laten plaats hebben, als toch ons paleis ter beschikking staat ? Daarbij, moge ook dit huwelijk dat met wederzijdse instemming aange-
gaan is, moge ook alleen dit reeds bij ons wettelijk zijn, dan nog past het, het gebruikelijk ceremonieel van de mensen te volgen ! Daarom, wil u eerst naar mijn residentie begeben. Daarna zult gij ver-
trekken naar uw eigen land, of naar de maanwereld ! » — Tārāpīḍa echter antwoordde hem : « Gandharva-koning, die plaats,

het zij dan ook een woud, is een paleis, waar het geluk door voorspoed het grootste is ! Welnu, op welke andere plaats zou ik zulk een geluk door voorspoed kunnen verwerven ? Daarbij, al mijn verblijven heb ik thans overgedragen aan uw schoonzoon. Daarom, mijn vriend, neem hem, die door zijn bruid vergezeld is, met u, en ga heen om de genoegens van de paleizen te genieten ! » — Toen hij aldus toegesproken was, sprak Citraratha : « O koning-wijze, zoals het u behaagt ! », en hij vertrok met Candrāpīḍa naar Hemakūṭa. En toen hij vertrokken was schonk Citraratha aan Candrāpīḍa samen met Kādambarī zijn ganse koninkrijk ; en ook Hamsa, aan Puṇḍarīka, samen met Mahāśvetā, zijn eigen waardigheid. Maar daar zij reeds bevredigd waren alleen door de bruid te bekomen die hun hart begeerde, aanvaardde geen van beiden nog iets daarboven.

Op een andere keer vroeg Kādambarī aan den maangod met het lichaam van Candrāpīḍa, toen deze zich in het slaapvertrek begeven had, — met ogen die beefden door de tranen en met bedrukt gelaat, niettegenstaande zij zich er in verheugde den hartsgeliefde te hebben bekomen dien zij van haar geboorte af begeerd had, en niettegenstaande zij zich tevreden voelde door te midden van haar verwanten te zijn teruggekeerd : « Heer, wij allen die gestorven waren, wij hebben het leven terugbekomen en wij zijn met elkaar verenigd geworden ! De arme Patralekhā echter, haar zien wij niet in ons midden ! Zij is de enige van wie wij niet weten wat haar overkomen is ! » — Toen hij dit gehoord had antwoordde haar de maangod met het lichaam van Candrāpīḍa, terwijl hij innerlijk verblijd was : « Liefste, hoe zou zij hier zijn ? Immers zij was Rohiṇī, die zich bedroefde over mijn ongeluk ! Toen deze vernomen had dat ik door een vloek getroffen was, sprak zij : « Hoe zoudt gij alléén de smart van het verblijf in de wereld der mensen kunnen verduren ? », en niettegenstaande ik haar weerhield, nam zij aanstonds een bestaan aan in de wereld der mensen, met het doel mijn voeten te dienen. En toen ik van daar in een ander bestaan was vervallen, wilde zij, die bij mijn dood haar lichaam verlaten had, andermaal op de wereld der mensen neerdalen ; maar ik dwong haar van haar voornemen af te zien, en zond haar heen naar mijn wereld. Daar zult gij haar weer aantreffen ! » — Toen zij dit gehoord had was Kādambarī in haar hart met verbazing getroffen door die edelaardigheid, die liefderijkheid, die grootmoedigheid,

Par. 350.
P en V p. 367,
18 ;
N p. 606, 13 ;
C 2, p. 172, 15 ;
Rdg p. 208, 12 ;
Nkr p. 140, 11.

die echtelijke trouw en die fijngevoeligheid van Rohiṇī ; zij was zeer beschaamd, en was niet in staat nog iets te zeggen.

Par. 351.
P en V p. 368,
9 ;
N p. 607, 10 ;
C 2, p. 173, 11 ;
Rdg p. 208, 28 ;
Nkr p. 140, 37.

Intussen ging de dag heen, alsof hij aan den maangod, die de heer van de tijd is, het geluk wilde verschaffen van de vereniging met Kādambarī, dat geluk waarnaar deze gedurende twee existentie's verlangd had. De vlag van de hartstocht gelijk, als om de schaamte te verhullen van de vrouw die was het schitterend avondrood in het westen, zo spreidde de nacht zich uit. En de gehele wereld was veraangenaamd door het opkomen van de maan. En toen het aldus diep nacht geworden was, toen gaf Candrāpīḍa zich over aan het lang-begeerde genot van de eerste wellust met Kādambarī : terwijl de blauwe nachtlotussen, haar ogen, geopend waren, terwijl hij voortdurend de hand afweerde die zij uitstreckte naar haar losgevallen gordelknoop, terwijl hij het genot van beantwoorde omarmingen smaakte, en terwijl de schaamte die zij bij het plegen van de begeerde wellust blijken liet, de bekoorlijkheid van het genot verhoogde. Hij bleef daar gedurende een tijdspanne van tien etmalen, die als het ware maar één dag scheen te zijn, en begaf zich dan, nadat zijn schoonouders, die geheel voldaan waren in hun hart, hem hadden laten vertrekken, tot zijn vaders voet.

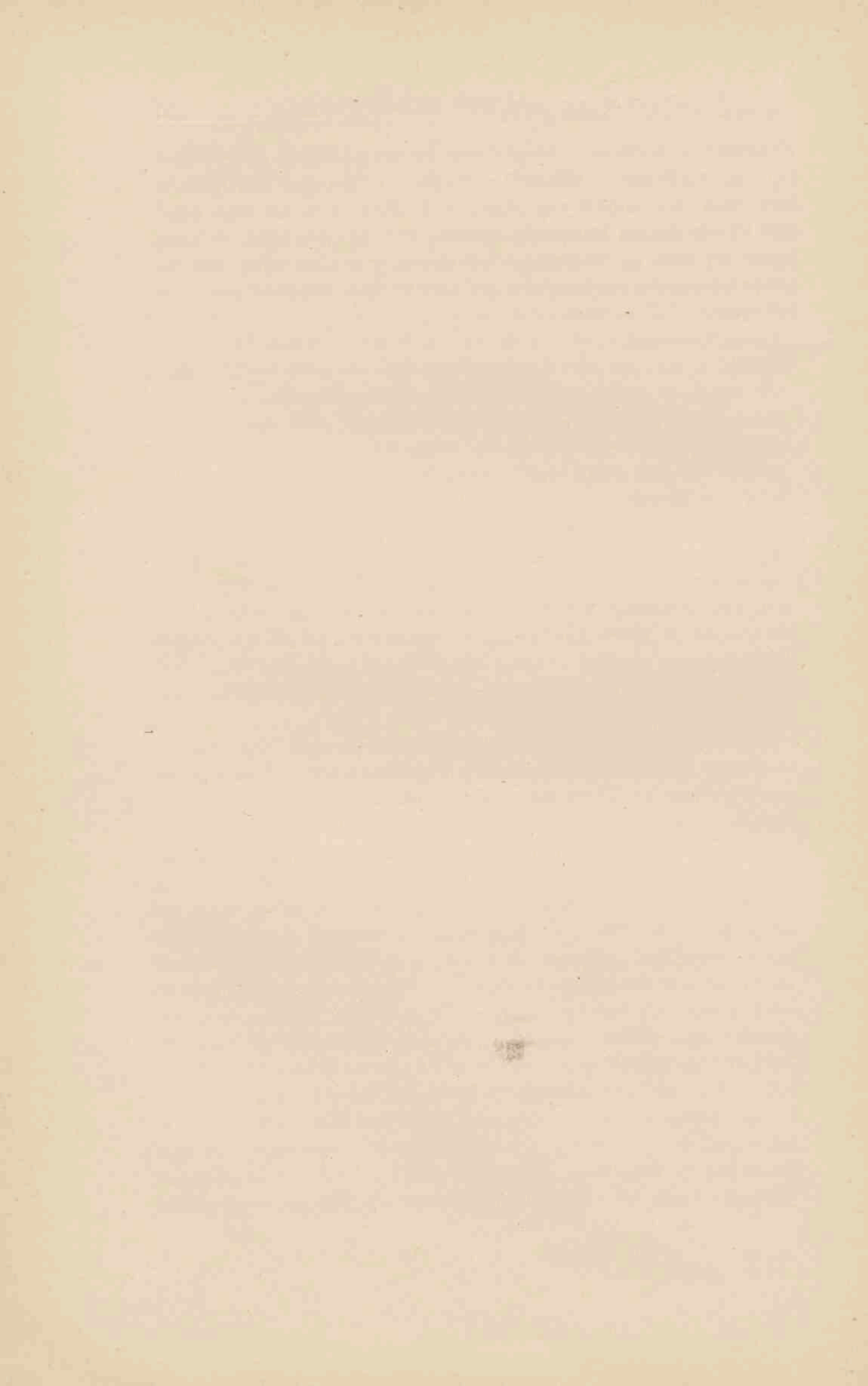
Par. 352.
P en V p. 368,
17 ;
N p. 608, 1 ;
C 2, p. 173, 21 ;
Rdg p. 208, 31 ;
Nkr p. 141, 11.

En toen hij aangekomen was, verhief hij de vorsten die terzelfder tijd als hij zijn kwellingen doorstaan hadden tot zijn eigen waardigheid. De last van het koningschap droeg hij over op Puṇḍarīka, en terwijl hij de voeten diende van zijn ouders die al hun beslommeringen opgegeven hadden, gaf hij zich met Kādambarī over aan alle mogelijke genoegens : genoegens die, door het feit dat hij er gedurende twee existentie's naar verlangd had, nimmer uitgeput waren, en waarvan hij nimmer verzadigd was. Zulks, nu eens, uit genegenheid jegens zijn geboorteplaats, in Ujjayinī, waar de burgers hem aanstaarden met ogen die wijd-open waren wegens het grote wonder ; dan weer, uit eerbied voor den koning der Gandharva's, op Hemakūṭa, waarvan de uitgestrektheid ongeëvenaard en alleraangenaamst was ; nu eens, door hoogachting voor Rohiṇī, in de maanwereld, die bekoorlijk is doordat alle plaatsen, doordrongen als zij zijn met de geur van de amṛta, er welriekend en koel zijn ; dan weer, door liefde voor Puṇḍarīka, in het meer dat aan Lakṣmī tot verblijfplaats strekt, een meer waar op het water talloze lotussen dag en nacht geopend zijn ; en overeenkomstig

Kādambarī's verlangen, overal, ook op verschillende andere zeer liefelijke plaatsen. — Maar dit niet enkel de maangod met Kādambarī, maar Kādambarī met Mahāśvetā, Mahāśvetā op haar beurt met Puṇḍarīka, en Puṇḍarīka weerom met den maangod, — allen gaven zij zich, in onderlinge vereniging, ten allen tijde aan die genoegens over, en bereikten zo het hoogste toppunt van welbehagen.

VERTALING VAN GEDEELTEN
VAN HET PŪRVABHĀGA

LIJST VAN DE BIJ RIDDING ONVERTAALD GEBLEVEN GEDEELTEN VAN HET PŪRVABHĀGA

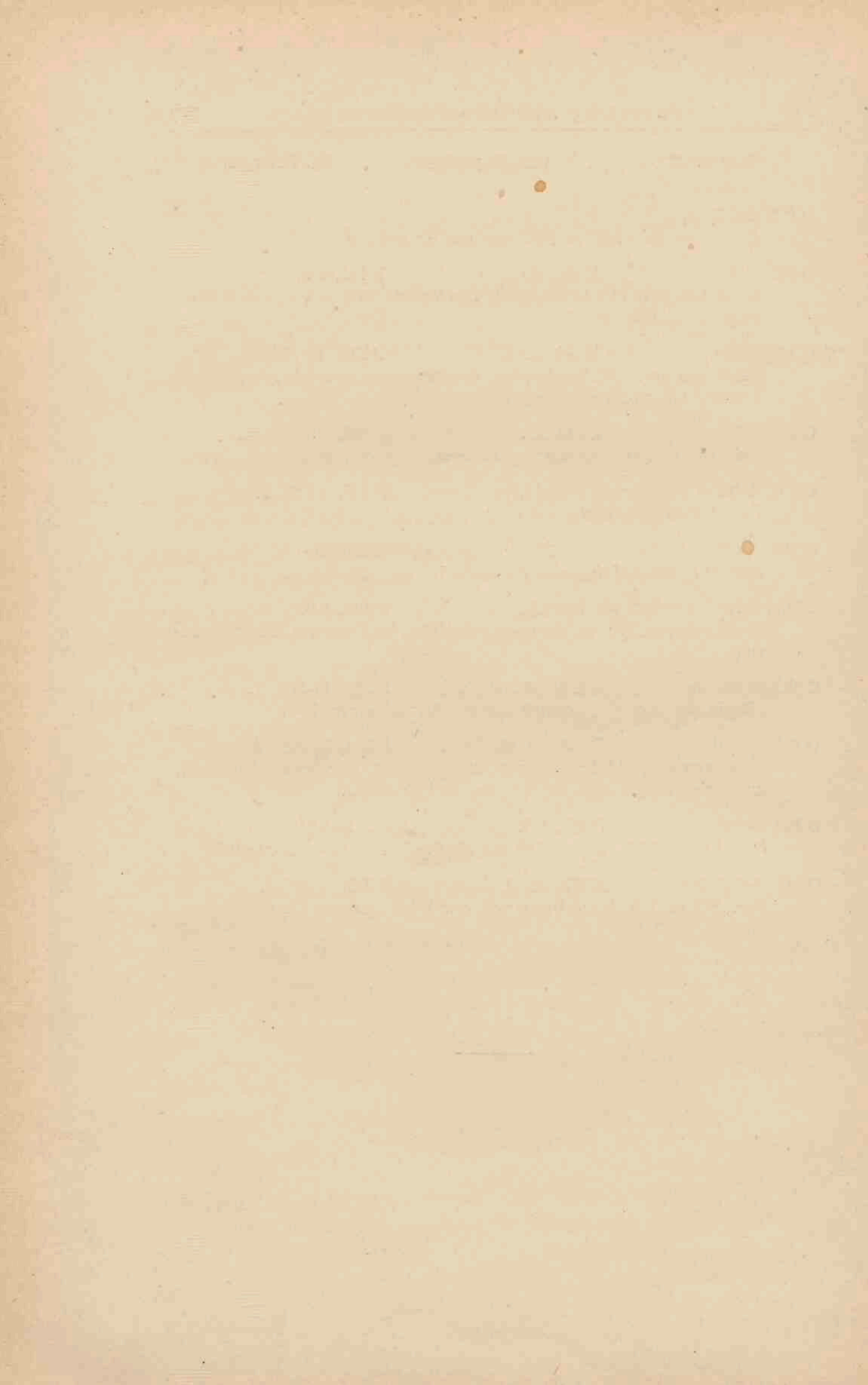
De eerste kolom bevat een lijst van de door Ridding op p. 221 opgesomde, in haar vertaling weggelaten (O[mitted]) of bekorte (C[ondensed]) of in het appendix vertaalde (A[ppendix]) gedeelten in de ed. Nirṇaya Sāgara, 1890. In de tweede en derde kolommen zijn de daarmee overeenstemmende plaatsen in de vertaling van Ridding en in de ed. Peterson aangeduid. Wat daaronder cursief is gedrukt, is in de aanvullende vertalingen opgenomen. Slechts enkele zeer korte stukjes (par. 13 (C), einde van par. 58 (O), midden van par. 95 (C), einde van par. 144 (O) en van par. 193 (O)) zijn onvertaald gebleven.

Rdg p. 221.	Vertaling Rdg.	Ed. Peterson.
O 11, 7-15, 2. <i>Par. 3, beschrijving van de stad Vidiśā, en par. 4, beschrijving van Śūdraka's jeugd.</i>	R 5, 22.	P 6, 19-8, 2.
C 31, 10-34, 2. <i>Par. 13, beschrijving van de wijze waarop Śūdraka de dag doorbrengt.</i>	R 13, 11-38.	P 14, 23-16, 12.
O 46, 7-48, 4. <i>Par. 20, beschrijving van het meer Pampā.</i>	R 20, 24-36.	P 22, 11-23, 7.
O 81, 3-10. <i>Begin van par. 36, beschrijving van Jābālī's kluizenarij.</i>	R 38, 18-19.	P 38, 15-23.
O 83, 1-8. <i>Einde van par. 36.</i>	R 39, 30.	P 40, 10-21.
O 85, 3-89, 4. <i>Par. 38, beschrijving van Jābālī.</i>	R 40, 16-23.	P 41, 11-43, 9.
A 102, 1-110, 6. <i>Par. 44 en 45, beschrijving van Ujjayinī.</i>	R 47, 8-35 en 210-214.	P 50, 1-53, 10.
A 111, 1-4. <i>Einde van par. 45.</i>	R 213-214.	P 53, 13-19.
A 112, 6-115, 1. <i>Einde van par. 46 en begin van par. 47, beschrijving van koning Tārāpīḍa.</i>	R 214-216.	P 54, 7-55, 6.
O 119, 3-124, 3. <i>Par. 50, beschrijving van Tārāpīḍa's jeugd, en par. 51, beschrijving van Śukanāsa.</i>	R 50, 25-34.	P 57, 4-59, 7.

Rdg p. 221.	Vertaling Rdg.	Ed. Peterson.
O 137, 7-138, 3. Einde van par. 58, beschrijving van Vilāsavati's zwangerschap.	R 57, 35.	P 66, 4-10.
O 141, 6-155, 5. <i>Par. 61-68, beschrijving van Candrāpīḍa's geboorte.</i>	R 59, 21-23.	P 68, 3-74, 19.
O 162, 8-164, 8. <i>Par. 76, beschrijving van Indrāyudha.</i>	R 63, 31.	P 79, 4-80, 3.
O 176, 6-188, 4. <i>Par. 85, beschrijving van Tārāpīḍa's paleis.</i>	R 70, 3-4.	P 86, 19-92, 3.
A 188, 4-189, 5. Par. 86, Candrāpīḍa's intrede in Tārāpīḍa's paleis.	R 70, 4-6 en 216.	P 92, 6-19.
A 190, 6-191, 5. Par. 88, beschrijving van Vilāsavati in het vrouwenverblijf.	R 70, 31-33 en 217.	P 93, 11-22.
A 192, 11-194, 2. Par. 90, beschrijving van het paleis van Śukanāsa.	R 71, 27-28 en 217-218.	P 94, 20-95, 13.
A 196, 4-199, 1. Par. 93 en 94, beschrijving van de nacht.	R 73, 5-14 en 218-219.	P 96, 23-98, 7.
C 199, 5-200, 9. Midden van par. 95, beschrijving van Candrāpīḍa's jagersknappen.	R 73, 19-20.	P 98, 14-18.
O 203, 2-204, 2. <i>Par. 99, beschrijving van Patralekhā.</i>	R 74, 33-75, 1.	P 100, 16-101, 8.
C 227, 4-234, 6. <i>Par. 116 tot 120, beschrijving van het vertrek van Candrāpīḍa's leger voor de tocht ter wereldverovering.</i>	R 87, 12-32.	P 113, 13-116, 23.
O 242, 6-10. <i>Einde van par. 126, beschrijving van de weg naar Acchoda.</i>	R 92, 4.	P 121, 15-20.
A 243, 4-10. Par. 127, beschrijving van de Kailāsa.	R 92, 11 en 219-220.	P 122, 2-9.
C 245, 4-248, 3. <i>Par. 128, beschrijving van het meer Acchoda.</i>	R 92, 20-93, 7.	P 123, 1-19.
O 250, 3-8. <i>Begin van par. 130, beschrijving van de zuidelijke oever van het meer Acchoda.</i>	R 94, 4-5.	P 125, 4-10.
C 252, 7-256, 5. <i>Par. 131, beschrijving van het heiligdom van Śiva bij het Acchoda-meer.</i>	R 95, 4-9.	P 126, 13-128, 3.
O 262, 1-266, 3. <i>Tweede gedeelte van par. 133, beschrijving van Mahāśvetā.</i>	R 97, 27-30.	P 130, 4-131, 19.

Rdg p. 221.	Vertaling Rdg.	Ed. Peterson.
O 276, 9-277. 8.	R 103, 12-15.	P 138, 1-12.
<i>Begin van par. 141, beschrijving van de lente.</i>		
O 285, 2-4.	R 106, 35.	P 142, 2-5.
<i>Einde van par. 144, beschrijving van Mahāśvetā's eerste liefdesontroering.</i>		
C 346, 7-348, 7.	R 141, 15-23.	P 178, 13-179, 16.
<i>Einde van par. 181, beschrijving van de avond, en begin van par. 182, beschrijving van Keyūra.</i>		
O 353, 8-355, 9.	R 144, 21.	P 182, 21-184, 6.
<i>Par. 186 en 187, beschrijving van het vrouwenverblijf op Hemakūṭa.</i>		
O 357, 1-10.	145, 11.	P 185, 4-186, 3.
<i>Par. 189 en 190, idem.</i>		
O 359, 12-365. 2.	R 146, 2.	P 186, 19-189, 16.
<i>Par. 191, beschrijving van Kādambarī.</i>		
O 369, 2-8.	148, 15.	P 192, 1-9.
<i>Einde van par. 193, beschrijving van Kādambarī's eerste liefdesontroering.</i>		
C 383, 6-384, 9.	R 156, 37-157. 2.	P 201, 11-202, 7.
<i>Begin van par. 201, beschrijving van het halssnoer Śeṣa.</i>		
O 388, 5-390, 4.	R 159, 11-14.	P 204, 20-205, 23.
<i>Einde van par. 202, beschrijving van Kādambarī's verliefd gebarenspeel, en begin van par. 203, beschrijving van de avond.</i>		
O 403, 6-410, 3.	R 168, 6-7.	P 215, 1-219, 3.
<i>Par. 208 tot 210, beschrijving van Kādambarī in het sneeuwpaais.</i>		
O 417, 1-426, 3.	R 172, 15-17.	P 223, 9-228, 7.
<i>Par. 215 en 216, beschrijving van een heiligdom van Durgā.</i>		

Beschrijving van de stad Vidiśā (Pūrvabh. Par. 3)

De residentie van dezen koning was een stad, genaamd Vidiśā. Deze stad geleek op de Kṛta-periode die zich daar samengetrokken had uit vrees voor de Kali-periode, en uitgestrekt als zij was, scheen zij als het ware de plaats van oorsprong te zijn van de drie werelden. Zij was omgeven door de stroom, de Vetravatī : de golvenrijen van deze stroom waren gebroken, doordat zij aansloegen tegen de welving van de borsten der Mālava-vrouwen die er in baadden ; zijn water nam de kleur aan van het avondrood, wegens de menie op de slapen der zege-olifanten die er heen gekomen waren om in het water neer te duiken, en het gesnater van troepen van uitgelaten kalahaṃsa's deed zijn oevers van geluid weerklinken.

P en V p. 6,
19-6, 23 ;
N p. 11, 6-12,
2 ;
C 1. p. 6, 3-6,
8 ;
Rdg p. 5, 22.

Beschrijving van koning Śūdraka's jeugd (Pūrvabh. Par. 4)

In deze stad leefde de koning, in zijn jeugd, lange tijd gelukkig. Doordat hij alle werelden in het rond aan zich onderworpen had, was hij gerust, bevrijd van de last van de zorgen om zijn koninkrijk. Zijn beide voeten waren gestreeld door de kransen op de hoofden van de verschillende vorsten die zich uit andere werelddelen tot hem begaven. Als een armband, zonder inspanning, droeg hij de last der werelden op zijn arm. Hem omgaven raadsheren die zelfs Bṛhaspati door hun schranderheid overtroffen ; zij waren velen in aantal, en waren door overerving in hun ambt bevestigd ; doordat zij menigmaal de Nitiśāstra bestudeerd hadden, was hun geest gelouterd ; zij waren onbaatzuchtig, verkleefd en wijs.

P en V p. 7, 1-
8, 2 ;
N p. 12, 3-14,
6 ;
C 1 p. 6, 9-8,
8 ;
Rdg p. 5, 22.

De koning vermaakte zich met prinsen, die gesierd waren met gelijke leeftijd en kennis, en die stamden uit verschillende geslachten van gekroonde vorsten. Deze prinsen waren, doordat zij het geheel van alle kundigheden bestudeerd hadden, ontwikkeld van geest ; zij waren zeer resoluut, zij kenden de gepaste tijd, en hun hart was aan den koning verknocht wegens diens macht. Zij waren bedreven in fijnzinnige scherts, zij bezaten kennis van de tekens en van de gelaatsuitdrukking, en zij waren ervaren in de dichtkunst, in het

toneel, in de Ākhyānaka's, in de Ākhyāyikā's, in het schilderen, in de commentaren, en in de andere bezigheden. Hun schouders, dijen en armen waren zeer taai en gevleesd ; evenals jonge leeuwenwelpen hadden zij reeds dikwerf de slapen uitgereten van 's vijands troepen van bronstige olifanten ; ofschoon zij alleen in kracht behagen schepten, waren zij toch bescheiden in hun optreden. Zij schenen, elk van hen, als het ware 's konings evenbeeld te zijn.

En bij dezen koning, die door zijn grote heerszucht en zijn onversaagdheid, de vrouwen als licht (*lichtzinnig*) als grashalmen beschouwde, scheen er als het ware een vijandschap te bestaan tegen de genoegens van de wellust : niettegenstaande hij zich in zijn jeugd bevond, hoewel hij schoon was, en hoewel zijn raadsheren, bekommerd om nakomelingschap, dat van hem verlangden. Wèl overtroffen de vrouwen van zijn vrouwenverblijf door haar schoonheid en verliefd gebarenspeel Rati's dartel optreden, wèl ontbrak het haar niet aan liefelijkheid, aan bescheidenheid en aan voorname afstamming, en verrukten zij het hart, maar toch bracht de koning de dag door, afkerig van de genoegens van het genot van vrouwen, omringd door zijn vrienden.

Nu eens bracht hij de dag door met het inrichten van een concert : hij zelf bespeelde de trommel, terwijl zijn met parelen bezette armbanden voortdurend heen en weer wiegelden, en terwijl zijn oorsieraad van edelsteen rinkelde ten gevolge van het schommelen, doordat het tegen zijn oorbelletjes aansloeg. Dan weer bracht hij de dag door met zich bezig te houden met de jacht, terwijl hij het woud ledig maakte door de stortregen van pijlen die hij voortdurend afschoot. Dan weer vormde hij een kring van geleerde lieden, en vulde hij de dag met een dichtwerk samen te stellen. Nu eens bracht hij de dag door met een gesprek over de 'Śāstra's, dan weer met naar Ākhyānaka's, Ākhyāyikā's, Itihāsa's en Purāṇa's te luisteren. Nu eens, met het tijdverdrijf van het schilderen, dan weer met de luit. Nu eens, door de voeten te vereren van asceten die op bezoek gekomen waren, dan weer, met het opgeven van akṣaracyutaka's, van mātrācyutaka's, van bindumatī's, van gūḍhacaturthapāda's en van prahelikā's, en van andere dergelijke. En zoals de dag, zo bracht hij ook de nacht door, omgeven door vrienden die bedreven waren in scherts die zij bij de verschillende spelen ten gehore brachten.

Beschrijving van het meer Pampā
(Pūrvabh. Par. 20)

En niet al te ver van Agastya's kluisenarij, die van dien aard is, dat men ook nu nog duidelijk kan bemerken wat daar vroeger heeft plaats gehad, — niet al te ver van die kluisenarij lag een meer, Pampā genaamd.

Dit meer leek een andere oceaan te zijn, die de Schepper, daartoe aangezet door Varuṇa die vertoornd was over het opdrinken van de oceaan, uit naijver jegens Agastya, in de nabijheid van diens kluisenarij geschapen had. Het scheen het uitspannel te zijn dat, nadat zijn voegen, de acht hemelrichtingen, ten tijde der alvernietiging waren uiteengerukt, op de aarde neergevallen was. Het was, als het scheen, de plaats, met water gevuld, waar de aarde door het Oereverzwijn was opgeheven.

Het water van dit meer was in beweging gebracht door de kruikgelijke borsten van de uitgelaten Śabara-vrouwen, die er voortdurend in baadden. De kumuda's, de kuvalaya's en de kahlāra's stonden er in volle bloei; door het neerdruipen van druppels bloemenhoning van de ontloken aravinda's waren er kringen op gevormd, en menigten van bijenzwermen verduisterden er de saugandhika's. Uitgelaten kraanvogels krijsten er; de kalahaṃsa-wijfjes, die dronken waren door de bloemenhoning van de lotussen te drinken, lieten er een verward gesnater horen; de golvenrijen, die in beweging gebracht waren door het rondfladderen van verschillende honderden watervogels, ruisten er, en de sproeiregens uit de toppen van de door de wind opgezweepte golven spreidden er een onweersbui over uit.

De woudnymphen die, belust op waterspel, bij badtijd onbevreesd in het meer onderdoken, maakten dit welriekend door de bloemen in haar haardos. Het was aangenaam door het helder geluid van het water in de kruiken die door asceten, die ergens bij het meer neergedaald waren, gevuld werden. Het werd bewoond door troepen van kādamba-vogels, die, wanneer zij zich door de bedden van ontloken utpala's heen bewogen, hierdoor dat zij dezelfde kleur hadden, enkel uit hun gekrijs konden worden opge maakt. De golven van het meer waren wit gekleurd door het sandelstof op de borsten van de vrouwen van den Pulinda-vorst, die zich in het meer begeven hadden om te baden. Het had zandbanken aan de boorden, die gevormd waren door de menigte stuifmeel van

P en V p. 22,
7-23, 9;
N p. 44 8-46,
9;
C 1, p. 41, 7-
44, 3;
Rdg. p. 20, 24-
36.

de ketakī-struiken die er rondom heen opgeschoten waren. Het water aan de kanten was bitter en bleekrood ten gevolge van de natte bastklederen die asceten, uit de nabijgelegen kluizenarij daarheen gekomen, er gewassen hadden. De wind uit de rijsjes van de struiken langs de oever wuifde zacht over het meer heen.

De oevers van het meer waren begroeid met uitgestrekte bossen: bossen, die verduisterd waren door onafgebroken tamāla-dreven; bossen, waarin de slingerplanten zeer licht waren, doordat hun vruchten waren afgeplukt door Sugrīva, toen deze, na door Vāli te zijn uitgedreven, elke dag daar rondzwierf en op R̥ṣyamūka vertoefde; bossen, waarvan de bloemen door de in het water levende asceten gebruikt werden voor de verering van de godheden; bossen, waarvan de rijsjes zacht waren doordat zij waren bevochtigd door de waterdruppels, neergevallen van de vleugels van de opvliegende watervogels; bossen, waar troepjes van pauwen, die zich onder de lianenpriëlen ophielden, een wilde dans uitvoerden; bossen, die vervuld waren met de geur van verschillende bloemen, zodat het scheen alsof de woudnymphen ze welriekend hadden gemaakt door haar adem.

Woudolifanten die vuil waren door overvloedig slijk, — wolken, scheen het, die, menende dat het een andere zee was, neergedaald waren om water op te slorpen, — dronken onophoudelijk het water van dat meer. Het was diep, onmetelijk, een verzamelplaats van wateren zonder gelijke.

En aan iemand die er zich midden door heen beweegt, schijnen de paren van cakravāka's, met hun vleugels die een donkere kleur aannemen door de glans van de ontloken kuvalaya's, alsof zij ook nog op heden verslonden worden door Rāma's vloek in levende gedaante.

Begin en einde van de beschrijving van
Jābāli's kluizenarij
(Pūrvabh. Par. 36)

P en V p. 38.
15-23;
N p. 76, 3-77,
1;
C 1, p. 76, 8,
77, 7;
Rdg p. 38, 19-
20.

En toen hij (Hārīta) niet zeer ver gegaan was, zag ik (de papegaai Vaiśampāyana) een kluizenarij. Deze kluizenarij was in alle richtingen verborgen door bossen met dicht-opeengedrongen bomen, waarin bloemen en vruchten immer aanwezig waren, en die rijk waren aan tāla's, tilaka's, tamāla's, hintāla's, en bakula's. De

groepjes van kokosbomen waren er dicht-bezet met elā-slingerplanten; de rijsjes der lodhrā's, der lavalī's en der lavaṅga's waren er in trillende beweging; massa's stuifmeel van de cūta's verspreidden er zich, en de sahakāra's weergalmden van het gezoem der bijenzwermen. Deze bossen waren met geraas vervuld door de menigte van troepen uitgelaten kokila's, en bleekrood door de hopen stuifmeel van de ontloken ketakī's. De woudgodinnen hadden er de schommels beklommen, die de betelpalmen waren. Voortdurend brachten deze bossen een menigte bloemen voort, die door de wind bewogen, en zeer wit was, en die een sterrenregen leek die de ondergang van de zedelijke slechtheid voorspelde. De omgeving van deze kluizenarij was opgeluisterd door lichte plekken van het Daṇḍaka-woud. Die plekken waren bontgekleurd door de honderden antilopen die er onbevreesd rondliepen, en donkerrood wegens de ontloken kamala-planten; de bladeren der struiken waren er opnieuw uitgeschoten na door de bedrieglijke antilope, Mārīca, te zijn afgeplukt, en de bodem was er oneffen gemaakt door de putten der door Rāma's boogpunt vernielde boomwortels.

De Kali-tijd had die kluizenarij nog nooit aanschouwd, de onwaarheid was er niet mede vertrouwd, en Kāma had er nog nimmer van gehoord. Evenals Brahmā, was zij geëerd door de drie werelden. Evenals Viṣṇu (*de gestalte van Everzwijn en van Manleeuw vertoonde*), liet zij de gestalten zien van everzwijnen, mannen en leeuwen. Evenals de Sāṃkhya (*gesticht is door Kapila*), was zij voorzien van bruine koeien. Evenals in het park van Mathurā (*de trotse Dhenuka door Balarāma verpletterd werd*), waren er met kracht uitgeruste en trotse wijjesolifanten. Evenals Udayana (*het geslacht van Vatsa verheugt*), verblijdde zij de troepen van kalveren. Evenals in het geval van de heerschappij over de Kimpuruṣa's (*Druma bevochtigd wordt door de door asceten vastgehouden kruiken met water*), werden de bomen er bevochtigd door de kruiken met water die door asceten vastgehouden werden. Evenals bij het einde van de zomertijd (*het vallen van het water nabij is*), waren er watervallen in de nabijheid. Evenals in de regentijd (*Viṣṇu rustig slaapt binnen in het diepe water*), sliepen de leeuwen er rustig midden in de diepe bossen. Evenals Hanumān (*de borstkas van Akṣa verpletterde door hem te treffen met een rotsblok*), werden massa's kernen van akṣa-vruchten er verbrijzeld door ze te slaan met een stuk steen. Evenals Arjuna, toen hij zich inspande om het

P en V p. 40,
10-21;
N p. 79, 9-80,
8;
C 1, p. 80, 10-
82, 5;
Rdg p. 39, 30.

Khāṇḍava- woud te verwoesten, (*het werk van Agni had aangevat*), waren de offers er begonnen. Alhoewel zij in het bezit was van een welriekende inzalving (*van een instriking met koemest*), was toch steeds de reuk er waarneembaar van de rook van offeranden. Alhoewel zij bewoond was door een menigte cāṇḍāla's (*door troepen van olifanten*), was zij toch rein. Alhoewel honderden kometen er schitterden (*honderden rookzuilen er opstegen*), waren de rampen er toch bezworen. Alhoewel zij voorzien was van de schijf der volle maan (*van scharen van volmaakte leiders onder de brahmanen*), was toch altijd de duisternis van de dichte bossen er aanwezig. Deze kluizenarij was zeer aangenaam, en leek een tweede wereld van Brahmā.

B e s c h r i j v i n g v a n J ā b ā l i (Pūrvabh. Par. 38)

P en V p. 41,
11-43, 9 ;
N p. 82, 3-86,
3 ;
C 1, p. 84, 4-
88, 5 ;
Rdg p. 40, 17-
24.

En daar zag ik den verheven Jābāli, die gezeten was in de schaduw aan de voet van een raktāśoka-boom. Deze raktāśoka-boom versierde rondom het middendeel van de boven beschreven kluizenarij ; zijn twijgjes waren lichtrood als rode lak ; zijn takken hingen vol met de zwarte antilopehuiden en de waterkruiken die de asceten er aan opgehangen hadden, en aan zijn onderkant waren door de dochtertjes van de asceten vijfvinger-tekens van gele meelbloem aangebracht. De antilopekalfjes dronken het water van zijn watergreppel. De jonge asceten hadden er rijen versleten klederen van kuśa-gras aan opgehangen, en de grond aan zijn voet was rein door een instriking met koedrek. De boom was aangenaam wegens de bloemenofferande die zopas daar was neergelegd ; hij was niet overdreven groot, maar bood uitgebreide ruimte doordat hij zich naar alle richtingen uitstreckte.

Zoals de aarde door de oceanen, zoals de Meru door de hoofdbergen, zoals het offer door de offervuren, zoals de dag aan het einde van een wereldperiode door de zonnen, zoals de tijd door de wereldperioden, — zo was de verheven Jābāli aan alle zijden omgeven door grote wijzen die zeer strenge ascese pleegden. De ouderdom had zijn lichaam grijs gemaakt : de ouderdom die zijn lichaam deed beven (*wier lichaam beefde*), als door de vrees voor een vreselijke vervloeking ; die, evenals een minnares (*die de haren vastgrijpt*), zijn haren had aangevat ; die, evenals een vertoornde vrouw (*die de*

wenkbrauwen *fronst*), plooiën had doen ontstaan in zijn wenkbrauwen ; die, evenals een beschonkene (*wier gang onregelmatig is*), zijn gang onzeker maakte ; die, evenals een vrouw in tooi (*die een secteteken vertoont*), huidvlekken deed verschijnen ; die, evenals een vrouw die een gelofte volbrengt (*die grijs is door as*), grijs was als as.

Hij was gesierd met lange haarvlechten, die wit waren wegens de grijze haren. Deze haarvlechten schenen als de vlaggen te zijn van zijn deugd, opgericht nadat hij alle asceten overwonnen had door zijn ascese ; zij leken te zijn de draden van de verdienste, die hij aangegrepen had om ten hemel op te stijgen ; zij waren als de uitgeschoten bloementrossen van de hoog-opgegroeide boom der verdienste.

Hij had een voorhoofdsvlak waarop een drievoudige streep van as was aangebracht, zodat het als het ware het vlak van een rots van de Himālaya leek, waaruit in schuine richting de drie stromen van de Ganges opschieten. Zijn ogen waren ingesloten door twee wenkbrauwen, die er uitzagen als omgekeerde maansikkels, en die slap waren wegens de neerhangende huidsplooiën. Zijn bovenlichaam was wit gekleurd door de stralen uit zijn tanden, zodat hij Jahnū gelek die de zuivere Ganges-stroom uitspuwde. Deze stralen schoten naar buiten, doordat de holte van zijn lippen geopend was door het onophoudelijk opzeggen van de lettergrepen van Vedische spreuken ; zij waren zeer rein, en schenen dan ook als het ware de ranken van de waarheid, als het ware de zuivere werkingen van zijn zintuigen, als het ware de stromen van het gevoel (*vocht*) van medelijden.

Hem verlieten nooit de flonkerend-glanzende bijen, die, aange-trokken door zijn adem die welriekend was ten gevolge van de voortdurende uitwaseming van soma, zich steeds in de nabijheid van zijn mond ophielden : lettergrepen van een vervloeking, als het ware, in levende gedaante. Hij had een gelaat met, doordat hij zeer uitgemergeld was, zeer diepe holten in de wangen, met zeer hoge kin en neus, met ietwat schuinstaande oogappels, met rijen van oogwimpers die uitgedund waren en weinig talrijk, met oorschelpen die bedekt waren met uitstekende, lange haren, en met een dichte baard die neerhing tot aan zijn navel. Hij bezat een lichaam, waarvan de hals dicht overspannen was met de aders van de hals, aders die gestrekt waren als teugels om de zeer ontstui-mige paarden van zijn zintuigen tegen te houden ; een lichaam,

waarvan de ontvleesde borstkas hoog uitstak, waarover van de schouders een wit offersnoer neerhing, en dat onbevlekt was, zodat het als het ware de (*zuivere*) stroom van de Ganges geleek, waarop het geweld van de wind kleine golvenrimpels heeft doen ontstaan, en waarop lotusstengels drijven.

Hij deed een zich tussen zijn beweeglijke vingers bevindend bidsnoer voortschuiven, een bidsnoer dat vervaardigd was uit stukjes vlekkeloos kristal, en dat Sarasvatī's halssnoer geleek dat aaneengeregen is met schitterende, dikke parelen : zodoende scheen hij als het ware een tweede poolster, die onophoudelijk de kring der gesternten deed ronddraaien. Hij was dicht bezet met een zich tegen het lichaam aftekenend net van aderen, als een oude wensboom met een menigte slingerplanten in volle wasdom. Hij was gehuld in een fijn-basten gewaad, dat was als een tweede omkleeding door de ouderdom : een fijn-basten gewaad dat vlekkeloos was, als was het vervaardigd uit maanstralen, uit schuimvlokken van amṛta, uit draden in de vorm van een gesloten rij van deugden (*draden*), en dat rein was doordat het gewassen was in het water van het meer Mānasa. Als een bed van ontloken puṇḍarīka's met een rājahaṃṣa, zo was hij gesierd met een kristallen waterkruik, die zich in zijn nabijheid bevond ; deze was gevuld met water van de Ganges, en rustte op een driehoek.

Het was of hij met de bergen deel had in onbeweeglijkheid (*karaktervastheid*), met de oceaan in diepte (*diepte des gemoeds*), met de zon in glans (*luister*), met de maan in sereenheid (*gemoedsrust*), met het uitspannel in onbevleetheid (*reinheid*).

Evenals Garuḍa (*door zijn macht de heerschappij over de vogelen verwierf*), had hij door zijn bovennatuurlijke kracht de heerschappij verworven over de brahmanen. Evenals Brahmā (*de verkondiger was van de levensstadiën*), stond hij aan het hoofd van de kluisenarij. Evenals een oude sandelboom (*voorzien is van vezelachtige wortels die wit zijn wegens de huiden van slangen*), was hij voorzien van haarvlechten die wit waren als de huid van een slang. Evenals een voortreffelijke olifant (*wiens oren en staart neerhangen*), had hij lang-neerhangende haren in de oren. Evenals Bṛhaspati (*Kaca grootbracht tot aan zijn geboorte*), liet hij zijn haren groeien sedert zijn geboorte. Evenals de dag, (*waarvan het begin vol schittering is wegens de opgaande zon*), had hij een gelaat dat vol glans was gelijk de opgaande zon. Zijn levensjaren waren geslonken, evenals de herfsttijd (*gedurende welke de regens opge-*

houden hebben). Evenals Śantanu, (aan wien Bhīṣma dierbaar was), beminde hij de gelofte van het waarheid-spreken. Evenals Pārvatī's handpalm (er in bedreven is, Śiva's kringvormig oog te bedekken), was hij er in bedreven, het bidsnoer te grijpen. Evenals de zon in de winter (zich in het noorden bevindt), had hij zich met een bovenkleed omhuld. Evenals het onderzeese vuur (voortdurend het water verslindt), voedde hij zich immer met melk. Evenals een verlaten stad, (waarin de woningen armoedig zijn, onbeheerd en vervallen), was hij de toevlucht van de bedroefden, de verlatenen en de geruïneerden. Evenals van Śiva (het lichaam omstrengeld is door Pārvatī, blank als as), was zijn lichaam omgeven door haren die wit waren als as.

Beschrijving van koning Tārāpīḍa's jeugd
en van Śukanāsa
(Pūrvabh. Par. 50 en 51)

Door zijn arm, die vlezig was als de slurf van Airāvata, die het hoofdkussen was voor het dartel spel van de Koninklijke Glorie, die de paal was bij de wijding voor het offer dat hierin bestond, aan de ganse wereld gerustheid te verschaffen, die bedekt was met een menigte stralen uit zijn flikkerend zwaard, die de staart was van de komeet tot verdelging van het gehele geslacht van zijn vijanden, — door zijn arm onderwierp deze koning, toen hij nog maar een kind was, de aarde die door zeven continenten omkranst is. Daarna droeg hij op dien minister, genaamd Śukanāsa, als op een vriend, de last van het koningschap over, en bevestigde al zijn onderdanen in welvaart. Daar hij thans geen enkele taak meer vóór zich zag, en van vrees bevrijd was doordat hij al zijn vijanden tot rust had gebracht, liet hij zijn zorg over de aarde verslappen, en genoot hij meestal de genoegens van de jeugd. Aldus :

Nu eens, aan Kāma onderworpen, gaf hij zich over aan het minnespel. De minnaressen, wier oorrijsjes losgeraakt waren door de overeind rijzende, harde haarpijltjes op haar wangen, besprenkelden hem als met massa's sandelwater, door de glanzen van haar amṛtagelijkende glimlachjes ; zij troffen hem als het ware met haar oorlotussen, door de stralen uit haar ogen ; zij verblindden zijn ogen als met stof van saffraan, door de glanzen uit haar sieraden ; zij sloegen hem als met witte klederen, door de stralenbundels uit de

P en V p. 56,
21-59, 7 ;
N p. 115, 3-119,
9 ;
C 1, p. 119, 6-
123, 11 ;
Rdg p. 50, 25-
34.

nagels van haar handen ; zij omstrengelden hem als met kransen van campaka-bloemen, met haar lianegelijke armen. Dat minnespel was aangenaam door het rinkelen van de armbanden van edelsteen, die heen en weer wiegelden, wanneer de handen geschud werden doordat in de lippen gebeten werd ; bij dat minnespel was het rustbed bezaaid met de stukjes van de dantapattra-oorsieraden die gebroken waren ten gevolge van de grote onstuimigheid, de hoofdkransen waren rood gekleurd door de rode lak die van de opwaarts geheven voeten was neergedruppeld, de oorsieraden van edelsteen werden tot stof verbrijzeld bij het woeste grijpen van de haren, het bedkleed was gemerkt met de sierlijnen van zwarte aloë op de zwellende borsten, en de sectetekens en sierlijnen van gorocanā waren afgewist door de druppeltjes zuiver zweetwater.

Dan weer vermaakte hij zich gedurende enige tijd met gouden waterspuiten. Zijn lichaam werd donkerrood gekleurd door de stralen van saffraan-water die uit de holle handen van de minnaressen ontsnaptten, en die onafgebroken rijen van pijlen van Kāma geleken ; zijn zijden gewaad werd lichtrood gekleurd doordat het getroffen werd door massa's lak-water, en zijn sandelversieringen waren gevlekt met druppels muscus-water.

Nu eens, door het waterspel in gezelschap van de harem vrouwen, bracht hij het water van de paleisvijvers in die toestand, dat zijn golvenrijen wit gekleurd waren door het sandelstof van de borsten, en dat de haṃsa-paren bedrupt waren met de rode lak van de door hun beweeglijke enkelringen luid-weerklinkende voeten ; in die toestand, dat het veelkleurig was door de bloemen die van de haarlokken waren neergevallen, dat de bladeren van de tot oorsieraad strekkende kuvalaya's er op dreven, en dat de golven gebroken waren door de woeling van de hoge heupen ; dat uit de lotussen, wier stengels waren uitgerukt en die in het rond verspreid waren, een menigte van stuifmeel er op neergevallen was, en dat, ten gevolge van het voortdurend slaan met de handen, het als met sterren bezaaid was met schitterende schuimdruppels.

Dan weer werd hij door minnaressen, die bedrogen waren met een afspraak, na het gepleegd vergrijp, de ganse dag geslagen met bloemenkransen die doorschoten waren met de stralen uit haar nagels ; en wel, terwijl zij de wenkbrouwen fronsten, en haar lianegelijke armen geluid verspreidden door de rinkelende polsringen van edelsteen, en nadat zijn voeten samengebonden waren door kransen van bakula-bloemen.

Nu eens geraakte hij, evenals de bakula-boom (*tot bloei komt*), verblijd door het drinken van de stromen wijns van de volle teugen der verliefde vrouwen, in een uitgelaten stemming. Dan weer werd hij, evenals de aśoka-boom (*een rode kleur heeft*), met hartsucht vervuld, ten gevolge van de stoten van de met rode lak bedekte voeten der vrouwen. Nu eens ging hij over tot drinken, evenals Balarāma, wit door (*als*) sandel, terwijl een prachtige, heen en weer schommelende bloemenkrans om zijn hals bevestigd was. Dan weer begaf hij zich, evenals een bronstige olifant, terwijl de twijgjes in zijn oren wiegelden over zijn wangen die rood waren ten gevolge van de roes (*terwijl zijn oorlappen heen en weer flappen over zijn kaken die rood zijn van het bronstvocht*), en door de drank bedwelmd (*bronstig*), in de lusthof (*in het woud*), waarvan de geur welriekend was door de ontloken bloemen der wilde slingerplanten. Nu eens verlustigde hij zich, evenals een haṃsa (*die het Mānasa-meer verblijdt door zijn geluid dat op weerklinkende enkelringen gelijkt*), op de lotusbedden, terwijl zijn gemoed verblijd was door het geluid van de rinkelende enkelringen. Dan weer zwierf hij evenals een leeuw rond op de lustheuvels, terwijl een kesara-krans over zijn schouders neerhing (*met een menigte van manen neerhangend op zijn schouders*). Nu eens dwaalde hij evenals een bij rond in de lianenpriëlen, die bedekt waren met de knoppen van ontlukkende bloemen. Dan weer begaf hij zich, met een donkerkleurig doek omsluierd, tot de vrouwen die een afspraak gemaakt hadden tegen het vallen van een nacht in de donkere maandhelft. En dan weer woonde hij, door enkele vertrouwde vrienden omgeven, een door de luiten, de fluiten en de trommels alleraangenaamst concert bij van de harem-vrouwen in de grote binnenzalen van het paleis : binnenzalen, waarvan de vensters open stonden doordat de gouden luiken uit elkaar geschoven waren, en waarvan de tinnen bewoond werden door duiven die als het ware gekleurd waren door de rook van de zwarte aloë die daar voortdurend verbrand werd. Met één woord : al wat bij uitstek bekoorlijk was, wat het voorwerp was van begeerte, en dat niet onbestaanbaar was met het toekomstige noch met het tegenwoordige, aan dat alles gaf hij zich over, zonder dat zijn gemoed er door geschokt was ; maar zulks niet hierdoor, omdat hij er aan gehecht was, wél echter omdat zijn andere aangelegenheden in verband met de aarde geheel voltooid waren. Immers, het spel dat bestaat in het genieten van de zinnelijke genogens, dit is bij den vorst, wiens onderdanen tevreden zijn en die

zijn doel in verband met de aarde geheel volbracht heeft, een sieraad ; bij een anderen vorst echter vormt het aanleiding tot spot. En met het oog op de genegenheid van zijn onderdanen vertoonde hij zich van tijd tot tijd, en besteeg hij bij gelegenheid zijn troon.

Par. 51.

Sukanāsa van zijn kant droeg de grote last van de regering, door de kracht van zijn verstand, zonder de minste inspanning. Zoals de koning alle zaken uitvoerde, zo voerde ook hij ze uit, en wel zó dat hij de genegenheid van de onderdanen dubbel zo groot maakte. Ook voor hém bogen de vorsten met hun hoofden die bedekt waren met de bundels van stralen uit hun heen en weer bewegende kruinjuwelen, terwijl zij de vergaderzaal bevochtigden met de sproeiregens van bloemenhoning, die neervloeiden uit hun gebogen hoofdkransen van bloemen, en terwijl hun armbanden geschuurd werden door de punten van hun bij de diepe buiging heen en weer wiegelende oorkringen van edelsteen. Ook wanneer hij vertrok, verkeerden de tien hemelrichtingen in die toestand, dat de tussenruimten tussen de werelden doof gemaakt werden door het geluid van de kletterende hoeven van een afrukkend leger van steigerende paarden, en dat de bergen aan het wankelen gingen doordat de aardbodem daverde onder het gewicht van het leger ; dat duisternis zich vormde ten gevolge van de stromen bronstvocht van de door paardrifi verblinde olifanten, en dat de stromen grijs gemaakt werden door de menigte van overvloedig opstijgend stof ; dat het gedruis van het optrekkend leger van voetvolk het binnenste van het oor deed barsten, en dat de tien hemelrichtingen vervuld waren met het uitbundig aangeheven zegegeroep ; dat zij bedekt waren met duizenden witte waaiers die heen en weer gezwaaid werden, en dat het daglicht verging door het dicht-aaneensluiten van de goudgesteelde zonneschermen van een talrijke schare van vorsten.

B e s c h r i j v i n g v a n C a n d r ā p ī ḍ a ' s g e b o o r t e (Pūrvabh. Par. 61-68)

P en V p. 68,
3-74, 20 ;
N p. 136, 3-148,
11 ;
C 1, p. 139, 6-
151, 7 ;
Rdg p. 59, 22-
24.

En daar, in een slaapvertrek waarin de tot bescherming strekkende ceremoniën zorgvuldig uitgevoerd waren, zag hij Vilāsavati. Dit slaapvertrek was wit gemaakt door een bestrijking met verse pleister ; er waren gelukbrengende lampen aangestoken, en aan de deurvleugels stonden gevulde gouden kruiken ; het was aangenaam

door muren die versierd waren met zo juist geschilderde zegenbrengende schilderijen ; er was een wit baldakijn in aangebracht; aan de zijden van het baldakijn waren parelsnoeren bevestigd, en lampen van edelsteen verdreven er de duisternis.

Vilāsavati lag uitgestrekt op een rustbed, dat geschikt was voor haar toestand van zwangerschap. Rondom dit rustbed was door met as getekende lijnen een beschermende kring getrokken, en aan het hoofdeinde van het rustbed waren witte, gelukkige slaap brengende kruiken geplaatst. Dit rustbed was vrij van kwade invloeden door de verschillende kruiden, wortels en als amulet dienende diagrammen die er aan vastgehecht waren ; er was, tot bescherming, een kring van speren rond geplaatst, en aan alle zijden was er witte mosterd op gestrooid. Er hingen twee heen en weer wiegende pippala-bladeren aan, die met een snoer van haren aaneengebonden waren, en er waren groene ariṣṭa-twijgjes aan vastgemaakt. Het was op hoge voetstukken geplaatst, het had een bedkleed dat wit was als maanstralen, en het was breed als een rots van de Himālaya.

Oude vrouwen van de harem, die bedreven waren in de gebruiken, volbrachten om Vilāsavati de zegenbrengende avataraṅgacereemonie. En wel, met menigten witte rijstballetjes, beweeglijk als watergolven, die in gouden schotels geplaatst waren en waarop zich zonder onderbreking hier en daar enkele druppeltjes zure melk bevonden. Verder, met gevulde waterbekkens, waarin zich handen vol losse bloemen bevonden. Voorts, met hopen van vissen met niet-opengesneden mond, die gemengd waren met verse vleesballetjes. Met koele lampen, ten slotte, die op hun weg gevolgd werden door een onafgebroken stroom van water, en die in bamboekorfjes brandden, met witte met gorocanā gemengde mosterdzaadjes, en met handen vol water.

Zij was omgeven door lieden van haar gevolg, wier kleding zuiver was door hun blanke gewaden, die verheugd waren, en wier gesprekken hoofdzakelijk liepen over de gelukbrengende ceremoniën die aan de gang waren. Doordat zij zwanger was, geleek zij de aarde, waarin de hoofdbergen binnengedrongen zijn, was zij als de Ganges, wanneer Airāvata ondergedoken is in haar water, scheen zij als de helling van de Himālaya, in een krocht waarvan een leeuw binnengedrongen is, geleek zij de luister van de dag, met de zon die door een menigte wolken aan de blik onttrokken is, geleek zij de nacht, wanneer de maanschijf onzichtbaar is wegens de opgangs-

berg, was zij als de navel van Viṣṇu, wanneer het naar buiten treden van Brahmā's lotus nakend is, geleek zij de zuiderkim, wanneer de opgang van Agastya nadert, geleek zij de kust van de melk-oceaan, die voorzien was van een met schuim bedekte kruik van amṛta. Zij was gekleed in een paar nog niet gewassen, zeer blanke zijden klederen, waarvan de zoom veelkleurig was gemaakt door gorocanā.

Met de steun, bekomen door te leunen op de handen die de lieden van haar gevolg haar haastig toereikten, de rijsgelijke hand, op de linker knie geplaatst, rees Vilāsavati overeind. Maar de koning sprak tot haar : « Genoeg, genoeg met die al te grote voorkomendheid ! Majesteit, sta niet op ! » — en hij zette zich met haar op dat zelfde rustbed neer. Sukanāsa van zijn kant zette zich neer op een ander rustbed in de nabijheid, dat een prachtig onderstel had van gepolijst goud, en een wit bedkleed.

Par. 62.

Toen de koning gezien had dat Vilāsavati zwanger geworden was, sprak hij, terwijl hij begon te schertsen, met een geest die traag was door het gewicht van zijn vreugde : « Majesteit, Sukanāsa vraagt of hetgeen Kulavardhanā gezegd heeft, of dat wel zó is ? » — Maar Vilāsavati hield op dat ogenblik het gelaat neerwaarts gericht : haar wangen, lippen en ogen waren met een nauw-merkbare glimlach overtoegen, zodat het scheen alsof zij, uit schaamte, onder de schijn van de menigte van stralen uit haar tanden, haar gelaat als met een kleed bedekte. Toen hij steeds meer bij haar aandrong, sprak zij : « Waarom brengt gij mij in zulk een toestand, dat ik bovenmate met schaamte vervuld ben ? Ik weet niets ! » — en het gelaat neergebogen, keek zij als het ware met verstoordheid den koning aan, met een oog waarvan de oogappel zijwaarts gekeerd was.

Opnieuw sprak de koning tot haar, terwijl zijn maangelijk gelaat glanzend-wit was door het maanlicht in de vorm van een nauw-merkbare lach : « Gij met uw schoon lichaam, indien het door mijn woord is dat uw beschaamdheid groter wordt, zie dan blijf ik dadelijk stil. Maar wat zult gij hiertegen doen : tegen het feit dat de rode kleur van uw saffraan verbleekt, die rode kleur die de wegens de kelk met de zich ontplooiende bladeren schitterend-witte glans bezit van een campaka, en die, wegens de gelijkheid van kleur, alleen uit de geur kan worden opgemaakt ? Wat zult gij doen tegen deze borsten, waarvan de tepels een donkere kleur aannemen : deze

borsten, die als het ware de rook uitspuwen die voortkomt uit het vuur van het verdriet in uw hart, vuur dat uitgedoofd wordt door de bevochtiging met de amṛta die is het ontstaan van een vrucht ; deze borsten, die als cakravāka's zijn die een nilotpala gegrepen hebben; deze borsten, die als gouden kruiken zijn, waarvan de opening gemerkt is met een tamāla-rijsje ; deze borsten, waarop thans eens voor altijd, als het ware, sierlijnen van zalf van zwarte aloë zijn getekend ? En wat zult gij doen tegen dit middel, dat gekweld wordt door een gordelsnoer dat met de dag meer knellend wordt ; dit middel, waarop de kringvormige lijn van de drievoudige huidsplooi verdwijnt, en dat de slankheid opgeeft ? »

Bij deze woorden sprak Śukanāsa tot den koning, terwijl hij zijn lach terugdrong binnen zijn mond : « Majesteit, waarom kwelt gij de koningin ? Zie, alleen reeds hierdoor, dat wij er over spreken, is zij met schaamte vervuld ! Breek af dit onderhoud over het nieuws, door Kulavardhanā gemeld ! » — En met dergelijke, meest uit scherts bestaande gesprekken bracht Śukanāsa nog enige tijd door, en begaf zich dan naar zijn paleis. De koning van zijn kant bracht de nacht door, daar in het slaapvertrek, met Vilāsavati.

Toen mettertijd de tijd voor het baren vervuld was, op een gunstige dag, nadat de sterrenwichelaars, die door een bestendig-stromend wateruurwerk de tijdsgedeelten maten, en die buiten de schaduw berekenden, de horoscoop hadden vastgesteld, op het gunstige tijdstip, bracht Vilāsavati, die verblijd was doordat haar zwangerschapslusten naar wens bevredigd werden, zoals een menigte van wolken de bliksem, een zoon ter wereld, een zoon die aller lieden hart met vreugde vervulde. Par. 63.

Toen die zoon geboren was, ontstond er in het paleis, wegens de in alle richtingen wegsnellende hovelingen, een zeer groot tumult voor het aanbieden van gelukwensen : hierbij daverde de aardbodem door het getrappel van de honderden voeten ; duizenden kamerheren, die hulpeloos waren wegens hun strompelende gang, begaven zich tot den koning, en de troepen van gebochelden, dwergen en Kirāta's, die neergevallen waren, werden vertrapt ten gevolge van het gedrang van de mensen ; het was een tumult, dat aangenaam was door het ver-klinkend gerinkel van de sieraden der harem-vrouwen ; een tumult, waarbij klederen en sieraden weggerukt werden bij het grijpen van de geschenkenkorf, en dat de stad in opschudding bracht.

En onmiddellijk daarop begonnen de onderdanen : de leenvorsten, de harem vrouwen, de burgers, de vorsten, de hetaeren, de jonge en oude lieden, deze allen inbegrepen, tot de koeheders toe, — begonnen zij allen, buiten zich zelf van blijdschap, te dansen. En wel met een feestgejuich, dat vergezeld was van het geluid van trommels, geluid dat diep was als het geklots van de door Mandara bewogen oceaan ; een feestgejuich, dat vervuld was met het geluid van een menigte dof-klinkende mṛdaṅga's die geslagen werden, van trompethorens, van kâhala's en van ânaka's ; een feestgejuich dat versterkt werd door de scherpe klank van de feestpauken ; een feestgejuich dat overvloedig was ten gevolge van het rumoer van de duizenden lieden, en dat de drie werelden vervulde. Zoals de zee door de opgang van de maan, zo groeide het feestgetij ter gelegenheid van de geboorte van den prins, — feestgetij dat luidruchtig was ten gevolge van het rumoer, — dagelijks aan.

Par. 64.

Niettegenstaande zijn hart aangetrokken werd door het feest, bestaande in de aanblik van het gelaat van zijn kind, was het toch maar in overeenkomst met de gunstige dag, op het door de sterrenwichelaars vastgestelde gunstige ogenblik, dat de koning, na al de lieden van zijn gevolg te hebben weggestuurd, door Śukanāsa vergezeld, de kraamkamer binnentrad.

De deur, die deze kraamkamer versierde, was voorzien van twee gelukbrengende kruiken van edelsteen ; zij was getooid met vele poppenfiguurtjes die er aan bevestigd waren, en zij was dicht bedekt met een menigte velerhande jonge twijgjes ; in de nabijheid van de deur waren een ploegijzer, een knods en een juk van goud geplaatst ; zij was versierd met kransen van durvā-grassprietjes, vermengd met witte bloemen die er hier en daar tussengevlochten waren ; er was een onverminkte tijgerhuid aan opgehangen, en tussen de feestelijke guirlandes in was een menigte belletjes bevestigd.

In de kraamkamer bevond zich een schare van gehuwde vrouwen, ervaren in de godsdienstig-zedelijke normen. Deze vrouwen waren bezig aan weerszijden op de deurvleugels een menigte uit svastika-figures bestaande sierlijnen aan te brengen. De strepen waarmede deze sierlijnen getekend waren, waren strepen van koedrek : zij waren bezaaid met schelpjes die er op geplaatst waren met hun opening naar boven ; zij waren gemerkt met stukjes van kūrṗāsa-bloemen, stukjes die er hier en daar aan bevestigd waren,

en die prachtig waren doordat zij verschillende kleuren hadden ; zij waren donkerrood door de stukjes van kusumbha-meeldraden die er aan vastkleefden. Deze vrouwen maakten verder [de afbeelding van] de verheven Śaṣṭīdevī, die een kleed droeg dat geelrood was ten gevolge van de bestrijking met geelwortel-vocht. Zij maakten ook een [afbeelding van] Skanda : hij was gezeten op de ronde rug van een pauw, die zeer groot was wegens de opengespreide vleugels ; hij had een vlag die vervaardigd was van een flapperend roodkleurig stuk doek, en hij was schrikwekkend door de speer en de stok die hij zwaaide. Zij maakten ook een [afbeelding van] zon en maan, waarvan het middengedeelte lichtrood gekleurd was door de massa rode lak die er op aangebracht was. Voorts legden zij een krans neer die bestond uit een hoop lemen balletjes ; die krans was geelrood gekleurd met saffraanzalf, hij was als met doornen bezet door een menigte gouden gerstaren die er boven op uitgestrooid waren, en hierdoor dat een massa witte mosterdzaadjes dicht opeen er aan vastkleefden, scheen hij als ingelegd met vloeibaar goud. Aan het bovenste gedeelte van de muren, dat met sandelwater gewit was, maakten zij een rij schotels, die gemerkt was met een menigte van met de vijf kleuren gekleurde doeken, en gemerkt met zalf van lichtgeel gekleurde meelbloem, — en andere gelukbrengende versieringen van een kraamkamer.

In de nabijheid van de deur van de kraamkamer was een oude bok vastgebonden, die versierd was met een krans van bloemen van velerlei geur ; het hoofdeinde van het bed was ingenomen door [een beeld van] een edele oude vrouw, geplaatst te midden van onontbolsterde rijst, en onophoudelijk brandde men er het met gesmolten boter vermengde poeder van slangenhuiden en bokkenhorens. In de kraamkamer steeg de beschermende geur op van de rook van twijgjes van de ariṣṭa-boom die in het vuur geschroeid werden ; een schare van luid-reciterende brahmanen spreidde er druppeltjes wijwater in het rond, en de voedsters waren er verdiept in de verering van een pas-geschilderd schilderij van de Mātaras. De kamer was aangenaam door de voor de kraamvrouw heilzame gezangen die door verschillende oude vrouwen waren aangeheven ; men volbracht er zegenbrengende ceremoniën, men voerde er de tot bescherming van het kind strekkende offerhandelingen uit ; honderden kransen van witte bloemen werden er gevlochten ; Viṣṇu's duizendtal namen werd er zonder ophouden opgezegd. De kamer was verlicht door zegenbrengende lampen die

geplaatst waren op standards van zuiver goud, en waarvan de vlam onbeweeglijk was, zodat het scheen alsof zij inwendig aan honderden gelukbrengende zaken dachten. Zij was aan alle zijden omgeven door bewakers, die het ontblote zwaard in de hand droegen. — En na zuiver water te hebben aangeraakt trad de koning binnen.

Par. 65.

En toen hij binnengetreden was zag hij zijn zoon op de schoot van Vilāsavati, welke er ten gevolge van de geboorte uitgemergeld en bleek uitzag. Door de menigte van zijn glans overtrof hij de schittering van de lampen der kraamkamer. Doordat hij de roodheid van de moederschoot nog niet opgegeven had, geleeke hij de zon, waarvan de schijf bij de opgang geheel rood is ; hij geleeke de maan, waarvan de schijf donkerrood gekleurd is door de schemering van het westen ; hij geleeke een nog niet hard geworden twijgje van de wensboom ; hij geleeke een bed van rode aravinda's in volle bloei. Hij scheen als het ware de planeet Mars te zijn, die neergedaald was om de aarde te zien. Zijn ledematen leken gemaakt te zijn als met rijsjes en bladeren van de koraalboom, als met stukken morgenzonneschijn, als met stralen van robijnen. Hij scheen als het ware Skanda te zijn, wiens vijf monden onzichtbaar waren. Hij scheen een kind van Indra te zijn, dat neergevallen was uit de handen van de Apsarā's. Met de luister van zijn lichaam, die schitterend was als zuiver goud in gloeiende toestand, vulde hij als het ware het slaapvertrek. Hij bezat de schitterende, als het ware natuurlijke sieraden lijkende kentekenen van een groot man. Het scheen als had Lakṣmī, verheugd hierover dat hij haar in de toekomst zou beschermen, hem omhelsd. Hij was een oorzaak van vreugde.

Toen de koning, met een oog waarvan de wimpers onbeweeglijk waren doordat het niet knipte, waarvan de oogappel overstroemd was met een menigte van vreugdetranen die zich telkens weer vormden na te zijn weggewist, met een oog dat wijd-opengesperd, en dat liefdevol was, vol verlangen op het gelaat van zijn zoon neerzag, — dat gelaat, welks aanblik hij bekomen had door duizenden wensen, — terwijl hij het opdrong als het ware, het als het ware toesprak, het als het ware streelde : toen verblijdde hij zich, en hij achtte zich voldaan.

Maar Śukanāsa, wiens verlangen vervuld was, sprak tot den koning, de ogen wijd-open van blijdschap, terwijl hij langzaam zijn blik liet gaan over de ledematen en kleinere ledematen van het kind:

« Majesteit, zie, zie toch, hoe de kentekenen van een wereldheerser de grootheid van dit kind aan het licht brengen, hoewel de pracht van zijn ledematen, ten gevolge van het samengedrongen zijn in de moederschoot, nog niet duidelijk zichtbaar is. Aldus. Op zijn voorhoofdsvlak, dat het voorkomen heeft van de sikkel van de nieuwe maan, die rood is door de stralen van het avondrood, ontplooit zich een haarkrul, fijn als de vezels van een stuk van een lotusstengel. Deze twee ogen, die stralend-helder zijn als een ontloken puṇḍarīka, die zich uitstrekken tot aan het uiteinde van de oren, en waarvan de wimpers gekruld zijn, maken het slaapvertrek wit, als het ware, doordat zij telkens weer opengaan. En deze neus, die lang-uitgestrekt is, en die een streep van goud gelijkt, het is of hij de natuurlijke geur van zijn gelaat inademt, die aangenaam is als de geur van de zich ontsluitende kelk van een kamala. En zijn liefelijke lippen, zij hebben als het ware het voorkomen van rode utpala-knoppen. Zijn handen hebben handpalmen die donkerrood zijn als knoppen van een rode utpala ; evenals de handen van den verheven Viṣṇu zijn zij gemerkt met de zeeschelp en met de werpschijf, en zij zijn gemerkt met gelukvoorspellende lijnen. Zijn twee voeten zijn zacht als jonge rijsjes van de wensboom, zij zijn versierd met een vlag, een paard, een zonnescherf en een kamala, door lijnen gevormd, en zij zijn waardig gekust te worden door de kring van de kruinjuweelen van verschillende duizenden vorsten. En deze stem, wanneer hij schreit, zij weerklinkt, evenals van een dundubhi, zeer diep ! »

Terwijl Śukanāsa nog aldus sprak, kwam, terwijl de zich snel Par. 66.
verwijderende vorsten die zich bij de deur bevonden de weg voor hem vrijlieten, met haastige gang, een man, Maṅgala geheten, met verblijd gelaat naar hem toe ; zijn lichaam was met overeind gerezen haartjes bedekt ten gevolge van de in hem ontstane blijdschap, zijn ogen waren wijd geopend. Hij boog neer vóór 's konings voeten en sprak : « Majesteit, heil zij u ! Uw vijanden zijn verslagen ! Leef lang, en overwin de aarde ! Bij uw genade is ook aan den hoogedelen Śukanāsa, uit zijn oudste tot de brahmanenstand behorende echtgenote, Manoramā genaamd, zoals uit Reṇukā Rāma, een zoon geboren ! Dit gehoord hebbende, laat Uwe Majesteit bevelen ! »

Toen de koning dit woord, dat een regen van amṛta geleeek, ge- Par. 67.
hoord had, antwoordde hij, de oogen wijd opengesperd van vreugde:

« Welk een opeenvolging van gelukkige gebeurtenissen ! Wàar is, wat de mensen zeggen : « Een ongeluk wordt door een ongeluk, een gelukkige gebeurtenis door een gelukkige gebeurtenis gevolgd ! » Zoals U mij verplicht hebt, door in alle omstandigheden gelijkheid van geluk en van ongeluk te laten blijken, zo heeft ook het Lot ons op die wijze aan zich verplicht ! » — Na deze woorden omhelsde hij Śukanāsa onstuimig, met van vreugde stralend gelaat, en al lachende greep hij zelf Śukanāsa's bovenkleed als geschenk. En verblijd in zijn gemoed, wees hij dien man een belangrijk geschenk toe, dat gelijkwaardig was met het vernemen van het goede nieuws.

En daarna stond hij op, en als te voren gevolgd door die harem-vrouwen, door een gevolg van vorsten en door een schare van zangers, begaf hij zich naar Śukanāsa's paleis, en deed daar een feest bereiden, meer dan dubbel zo groot. De harem-vrouwen die hem volgden vervulden de hemelrichtingen met geluid door haar duizenden enkelringen die rinkelden door het tegen elkaar aanstoten van de voeten, en haar lianegelijke armen waren luidruchtig gemaakt door de rijen van juwelen armbanden die in beweging kwamen ten gevolge van het heftig bewegen van de armen. Door haar geholde handen die omhoog gestoken waren en waarvan de palm naar boven gericht was, vertoonden zij als het ware een door de wind bewogen kamala-bed in het luchtruim. De rijsjes in haar oren werden in het rond verspreid en vertrapt, en haar bovenklederen waren doorboord en opengescheurd doordat zij in aanraking kwamen met de puntige uiteinden van de armbanden. Haar nieuwe klederen waren gekleurd door de door het zweet weggewiste zalf op haar lichaam, en haar secteteken was maar gedeeltelijk gaaf gebleven. Door de glimlachjes der zich dartel bewegende minnaressen vertoonden zij gelijkenis met een bed van ontloken kairava's. Haar halssnoeren, die wegglipten ten gevolge van het wild gehuppel, en die heen en weer slingerden, sloegen aan tegen de welving van haar borsten. Enkele afzonderlijke haren kleefden aan haar secteteken van menie, en haar haardos was geelrood gekleurd door de massa's stof van geurig poeder die uitgestrooid waren. Zij waren voorafgegaan door doofstommen, door gebochelden, door Kirāta's, door dwergen, door doven en door stompzinnige lieden, die allen dansten. Zij maakten de schare van oude kamerheren bespottelijk door hen, na hun haar bovenkleed om de hals te hebben gebonden, met zich mee te trekken. Zij waren begeleid door het rythme van luiten, fluiten, trommels en cimbels, en zij zongen op heldere en zachte wijze. Doordat zij buiten zich

zelf waren van blijdschap, leken zij als beschonken, als waanzinnig, als door een boze geest bezeten ; zij kenden geen onderscheid meer tussen wat wèl, en wat niet mocht gezegd worden ; zij gingen op in dans en spel. Voorts werd de koning gevolgd door een gevolg van vorsten, wier kaakbenen geslagen werden door hun schommelende oorringen van edelsteen ; de lotussen aan hun oren wipten op en neer ; hun hoofdkransen waren neergegleden en hingen te slingeren, en hun van hun schouders neerhangende bloemenkransen wiegden heen en weer. Door het geluid van kâhala's en van trompethorens, dat begeleid was door het geroffel van keteltrommen, van mṛdaṅga's, van mardala's en van paṭaha's die alle krachtig geslagen werden, deden zij het geweld aangroeien, en door het voetgetrappel schenen zij de aarde als het ware te doen splijten. De koning was ook gevolgd door een dansende schare van zangers, die door velerlei mondinstrumenten gerucht maakten, die reciteerden en zongen.

De wake op de zesde dag na de geboorte was voorbij ; de tiende dag was aangebroken, en op een gunstig ogenblik, na aan de brahmanen koeien en goud te hebben geschonken met een hoeveelheid van tien millioen, gaf de koning aan zijn zoon de naam Candrâpīḍa : deze naam was in overeenstemming met die droom, waarin hij de volle maan had zien binnentreden in het lotusgelijk gelaat van de moeder van het kind. Par. 68.

's Anderendaags was het dan Sukanāsa die, na al de aan een brahmaan passende ceremoniën te hebben volbracht, aan zijn zoon de naam Vaiśampāyana gaf, een naam die door den koning goedgekeurd was, en een brahmaan paste.

En geleidelijk gingen Candrâpīḍa's kinderjaren voorbij, terwijl aan hem het geheel van de ceremoniën betreffende een kind, te beginnen met de tonsuur, volbracht werd.

Beschrijving van Indrāyudha (Pūrvabh. Par. 76)

Nauwelijks had hij (Candrâpīḍa) die woorden uitgesproken, of hij zag Indrāyudha dien men had voorgeleid, en dien aan weerszijden twee mannen voorttrokken : twee mannen die zich vastklampen aan de gouden ring aan zijn breidel, en die zich bij elke stap inspanden om hem te doen buigen. Hij was zeer groot, en alleen een

P en V p. 78,
14-80, 3 ;
N p. 154, 8-157,
5 ;
C 1, p. 157, 9-
161, 3 ;
Rdg. p. 63, 8-
31.

man met opgestoken hand kon zijn rug bereiken. Het scheen of hij al de ruimte die zich vóór hem bevond wilde indrinken. Met zijn zeer schrill gehinnik, dat telkens weer zijn buikholte deed schudden, en dat de holen en de openingen van de aarde vervulde, scheen hij als het ware Garuḍa te bespotten, die ten onrechte met zijn snelheid ingenomen was. Door zijn kop, die zich zeer diep neerboog en zich dan elk ogenblik weer zeer hoog verhief, en waarvan de vreselijke neus een briesend geluid uitstootte ten gevolge van de hevige woede die door het bedwingen van zijn onstuimigheid in hem was teweeggebracht, — daardoor leek het of hij, uit trots op zijn snelheid, de drie werelden mat met het doel er over heen te springen. Zijn lichaam was bontgekleurd door zwarte, gele, vale en bleekrode strepen, die een regenboog geleken : zo scheen hij als het ware een olifantenjong waarover een veelkleurig dekkleed is uitgespreid, gelek hij Śiva's stier die lichtrood gekleurd is met ertsstof ten gevolge van zijn aanstoten tegen de helling van de Kailāsa, zag hij er uit als Pārvatī's leeuw wiens manen donkerrood gekleurd zijn door de lijnen van gestold bloed van den demon.

Hij leek een aggregaat van snelheid in levende gedaante. Door zijn neusholte, die langs de onophoudelijk-trillende neusgaten een briesend geluid liet ontsnappen, scheen hij als het ware de wind uit te blazen die hij door zijn buitengewone snelheid ingedronken had. Hij spuwde schuimvlokken uit, die ontstaan waren door de prikkeling van de harde punten van het gebit dat rinkelde bij het onrustig woelen in zijn mond, en die gevormd waren uit speeksel ; die schuimvlokken leken te zijn mondsvollen van het amṛta-vochť dat hij gedronken had gedurende zijn verblijf in de oceaan. Zijn muil was zeer lang, en scheen, doordat hij niet vlezig was, als uitgebeiteld te zijn. Zijn twee oren waren voorzien van stralenbundels die ontsnapten uit de robijnen die rondom op zijn aangezicht bevestigd waren, zodat het scheen alsof er rode cāmara's waren aan vastgemaakt, en de uiteinden van die oren waren onbeweeglijk. Zijn hals, waarop zich een stel door schitterende gouden kettingen gevormde teugels bevond, was in het bezit van een massa lange, wuivende manen, die donkerrood waren als lak ; zo leek het of, bij Indrāyudha's rondzwerven in de oceaan, koraalrijsjes zich aan zijn hals hadden vastgehecht. Zoals het avondrood met het sterrenheir, zo was hij versierd met een roodkleurig paardentooisel dat hoofdzakelijk uit dikke parelen bestond : door de menigte van zeer kronkelige gouden sierlijnen had het een grillig uitzicht, en het was

voorzien van een parelsnoer dat rinkelde bij elke stap. Door de omstandigheid dat zijn lichaam verdonkerd was door de glans van de smaragdedelstenen die op het paardentooisel bevestigd waren, scheen hij de waan te wekken dat hij een paard was van de zonnewagen, dat uit het uitspansel was neergestort. Doordat hij zeer vurig was, liet hij, uit toorn omdat zijn onstuimigheid bedwongen werd, stromen zweetdruppels neervloeien : zij ontsprongen hem uit elke porie, en leken parelen te zijn, die aan hem vastkleefden als gevolg van zijn vertrouwdheid met de zee. Met zijn brede hoeven scheen hij zich als het ware te oefenen op het trommel-instrument ; die hoeven geleken voetbankjes van saffier-edelsteen, en schenen als van collyriumrots gemaakt te zijn ; doordat zij onophoudelijk neervielen en weer opgeheven werden, deden zij een ongelijk en scherp geluid van de hoefpunten ontstaan, en zij trappelden de aarde stuk.

Hij zag er uit alsof hij uitgebeiteld was aan de benen, verbreed aan de borst, versmald aan de muil, verlengd aan de hals, uitgesneden aan de flanken, verdubbeld aan de billen. Hij leek te zijn Garuḍa's mededinger in opzicht van snelheid, de gezal van de wind bij het doorkruisen van de drie werelden, een gedeeltelijke incarnatie van Uccaiḥśravas, de medestrijder van de geest wat betreft snelheid. Evenals Viṣṇu's voet (*over de ganse aarde vermag heen te stappen*), bevond hij zich in staat om de ganse aarde te doorkruisen. Evenals Varuṇa's zwaan (*zich naar het Mānasa-meer begeeft*), bewoog hij zich gelijk de geest. Evenals een dag in de lentemaand (*waarop de aśoka- en pāṭala-bomen in bloei staan*), was hij bleekrood gekleurd als een in bloei staande aśoka-boom. Evenals een asceet (*wiens gelaat gemerkt is met een wit secteteken van as*), was hij op het voorhoofd gemerkt met een maantop, wit als as. Evenals een bed van kamala's (*meeldraden heeft die donkerrood zijn door dik honigvocht*), had hij manen die donkerrood gekleurd waren als wijndroesem. Evenals een dag in de zomer (*gedurende welke de wachten lang zijn en de hitte vreselijk*), had hij een grote lengte en bezat hij een sterke vurigheid. Evenals een slang (*zich naar de wind keert*), stond hij immer klaar om te lopen. Evenals de zandkust aan de zee (*een menigte zeeschelpen als sieraad heeft*), had hij een snoer van zeeschelpen als sieraad. Zijn oren waren onbeweeglijk (*verlamd*), zoals van iemand die verschrikt is. Evenals de heerschappij over de Vidhyādhara's (*toekwam aan den wereldheerser Naravāhana*), was hij waardig een man die wereldheerser was tot

rijdier te strekken. Evenals de opgang van de zon (*de verering van al de werelden waardig is*), evenaarde hij al de werelden in waarde. Hij was de voortreffelijkste onder de paarden.

B e s c h r i j v i n g v a n h e t k o n i n k l i j k p a l e i s
(Pūrvabh. Par. 85)

P en V p. 86,
19-92, 5 ;
N p. 168, 4-179,
1 ;
C 1, p. 172, 9-
188, 3 ;
Rdg p. 70, 3-4.

En nadat hij (Candrāpīḍa) van zijn paard afgestegen was, trad hij, terwijl hij op Vaiśampāyana steunde, en wel met zijn hand op diens hand, en terwijl Balāhaka die eerbiedig vooropging hem de weg wees, het koninklijk paleis binnen, het koninklijk paleis dat leek als hadden de drie werelden zich daar samengedrongen. De poort van dit paleis was bestendig voorzien van deurwachters, die een gouden staf hielden ; zij droegen witte pantserhemden, waren met witte zalf bestreken, hadden hoofdkransen van witte bloemen, en droegen witte tulbanden : doordat zij in het wit gekleed waren schenen zij als het ware van Śvetadvīpa afkomstig te zijn ; zoals lieden uit de Kṛta-periode waren zij groot van gestalte ; dag en nacht namen zij hun plaats bij de zuilen van de erepoort in, als geschilderd, als gebeeldhouwd.

Door de grote paleizen, die aan hun top dicht bezet waren met verschillende ingesloten ruimten, loggia's, tuinen en terrassen, paleizen die tot aan de wolken reikten, die de glans van de Kailāsa-berg overtroffen, en die wit geverfd waren met witte pleister, scheen het als het ware de Himālaya in zich te bevatten. Daardoor, dat uit de openingen der verschillende vensters duizenden stralen schoten, afkomstig uit de sieraden van de jonge vrouwen, leek het versierd te zijn met als het ware een menigte van gouden kettingen die er over uitgespreid was. Het was voorzien van zeer diepe wapenkamers, waarin zich een overvloed van wapens bevond ; die kamers leken te zijn de met troepen van slangen gevulde krochten van de onderwereld. Het pronkte met lustheuvels waar de stukken van edelstenen rood waren door het rode lak-vocht van de voeten der vrouwen, en die weergalmden van het kekā-geroep, aangeheven door de troepen van pauwen die zich op hun top ophielden.

De binnenpleinen van het paleis waren ingenomen door vrouwelijke wachtolifanten: zij hadden gouden zadels, die bedekt waren met een helkleurig dekkleed, haar beweeglijke rijsgelijke oren werden gestreeld door haar neerhangende cāmara-bossen, en even-

als voorname jonge vrouwen (*die vol bescheidenheid zijn ten gevolge van het haar ingeprente onderricht*), stonden zij onbeweeglijk wegens haar tamheid die het gevolg was van de dressuur die zij hadden ondergaan. Een afzonderlijke plaats was ingenomen door een bronstolifant, geheten Gandhamādāna. Hij lag tegen een paal die diende om er olifanten aan vast te binden, en luisterde op zijn gemak naar het geluid van de trommels bij een onafgebroken concert, geluid dat diep was als het gerommel van een jonge regenwolk, aangenaam door de begeleidende muziek van luiten en van fluiten, en dreunend door de ghargharikā's die geslagen werden; zijn ogen waren voor een derde gesloten, zijn slurf rustte op de punt van zijn linker slagtang, en het geflap van zijn oren had opgehouden. Doordat aan zijn beide zijden een bontgekleurd dekkleed neerhing, geleek hij de Vindhya-berg, die een helling vertoont die veelkleurig is door de ertsen. Van genoeg bij het lied van zijn oppassers liet hij een diep keelgebrom hooren. Zijn oorschelpen waren versierd met door bronstvocht besmeurde zeeschelpen, zodat hij een massa wolken van de wereldondergang geleek die de maanschijf bedekt. Door de gouden prikkelhaak die tegen zijn oor rustte leek zijn gelaat als van een karṇapūra-oorsieraad voorzien, en hij was versierd met een bijenzwerm die, zwart als (*door*) bronstvocht, een tweede oor-cāmara gelijk, over zijn kaken schommelde. Doordat zijn voorlichaam zeer hoog, en zijn achterlichaam zeer laag was, scheen hij als uit de onderwereld op te staan. Evenals de nachttijd, (*gedurende welke de gesternten tezamen met de maansikkel schiffteren*), schitterde aan hem een parelsnoer samen met een halvemaaanvormig sieraad. Evenals het begin van de herfst, (*waarin liefelijke rode puṣkara's verschijnen*), vertoonde hij een slurfuiteinde dat roodkleurig en liefelijk was. Evenals de dwerg-gestalte, (*waarbij volbracht werd het spel van de drie stappen*), volbracht hij het speels vertoon van op drie poten te staan. Evenals aan de helling van de Kailāsa, (*waartegen de weerkaatsing van de muilen van leeuwen zich aftekent*), was aan zijn voorhoofd de muil van een leeuw bevestigd. Evenals van iemand die opgetooid is (*het gelaat geslagen wordt door de heen en weer schommelende rijsjes in zijn oren*), werd zijn aangezicht geslagen door zijn heen en weer flappende oorlappen.

Het paleis was verder opgeluisterd met lievelingspaarden van den vorst, die zich in hun stallen bevonden. Hun ruggen waren bedekt met de panden van veelkleurige zijden dekkleden, en aan hun halzen weerklonk het geluid van zachte, tinkelende belletjes; de wui-

vende haren van de manen op hun schouders waren donkerrood gekleurd door meekrap : daardoor geleken die paarden leeuwen, wier manen bleekrood gekleurd zijn door het bloed van woud-olifanten ; zij hadden stalwachters die neergezeten waren boven op de hopen voeder die vóór hen opgetast waren ; zij beluisterden de klanken van de heilzame liederen in hun nabijheid, en behielden de happen van zoet-smakende en met speeksel doortrokken geroosterde graankorrels die zij gekauwd hadden binnen hun onderkaken.

In de gerechtszalen van het paleis bevonden zich eerbiedwaardige personen die belast waren met de rechtspraak ; zij waren voornaam gekleed, en neergezeten op hoge zetels van bamboe ; zij leken de verpersoonlijking te zijn van het recht. Griffiers schreven er duizenden decreten : deze griffiers kenden de namen van alle dorpen en steden, zodat zij de ganse wereld vóór zich zagen als was het maar één enkele woning, en hierdoor dat zij de aangelegenheden van de gehele aarde optekenden, illustreerden zij als het ware datgene waarmede men zich in Yama's stad bezighoudt.

In dat paleis bevonden zich dienaren en leenvorsten. De dienaren, voor het merendeel Andhra's, Dravidiërs en Singalezen, gingen geheel en al er in op, af te wachten dat de vorsten, die zich binnen bevonden, zich naar buiten begaven, en hadden op verschillende plaatsen groepjes gevormd ; door de vlakken van hun schilden, die bont bedekt waren met honderden halvemanen en gesternten in goud, vormden zij als het ware een beeld van de nachttijd, terwijl zij, doordat de stralen uit hun flikkerende scherpe zwaarden zich verspreidden, het daglicht in felheid deden toenemen ; in de holte van hun éne oor was een helderwit dantapattra-porsieraad bevestigd ; hun haarbossen waren naar boven samengebonden, hun knodsgelijke armen en dijen waren bedekt met een instrieking van witte sandel, en zij waren met een dolk omgord. De vorsten dan, gekroonde leenvorsten, die verschillende duizenden in aantal waren, en wier hoofden nauw omsloten waren door grote diademen, omspannen door het doek van hun witte tulbanden, zodat die vorsten een groep van hoofdbergen geleken, aan wier toppen, waar water-vallen zich bevinden, een kring van morgenzonneschijn hangt, — die vorsten bevonden zich in de audiëntiezaal, waar zij neergezeten waren op zetels, naar orde van waardigheid. Zij beoefenden het dobbelspel, of legden zich toe op de bezigheid van het schaakspelen ; zij bespeelden de zevensnarige luit, of tekenden op een schilderbord de afbeelding van den koning ; zij voerden een gesprek

over dichtkunst, of vertelden een lustig verhaal, of bedachten een bindumatī, of verzonnen een prahelikā, of dachten na over een dichtwerk en kunstige gezegden, door den koning gemaakt, of reciteerden een vers in dvipadī-metrum, of somden de goede eigenschappen op van een dichter; zij sneden sierlijnen uit, of onderhielden zich met de dansmeisjes, of luisterden naar het lied van een bard.

De omgeving van de vergaderzaal was opgeluisterd door veelkleurige en hierdoor als verzamelingen van regenbogen schijnende hoeveelheden van tapijten, die opgerold waren nadat de koning uit de audiëntiezaal was opgestaan, en van met parelen bezette zetels. Het paleis was vol dansmeisjes, die onophoudelijk naar buiten gingen en binnentraden; doordat op de vloer van vlekkeloze edelstenen de weerkaatsing viel van haar vele aangezichten, vormden zij als het ware een opstapeling van ontloken kamala-bloemen; zij verspreidden geluid door de klank van haar enkelringen, armbanden en gordels, die rinkelden ten gevolge van haar beweging, en aan haar schouders waren cāmara's met gouden stelen bevestigd. Op een bepaalde plaats in het paleis zat een troep honden, die vastgebonden waren met gouden kettingen. De hemelrichtingen waren doordrongen van de reuk van talloze muscusdieren die tam in alle richtingen rondliepen. Verschillende gebochelden, Kirāta's, eunuchen, doven, dwergen en stommen hielden zich in het paleis op; een Kinnara-paar was er ondergebracht, en men had er een orang-oetang heen gevoerd. Er werden gevechten geleverd van rammen en hanen, van zeearenden en hazelhoenders, van lāvaka's en wachfels; er krijsten cakora's, kādamba's, duiven en kokila's, en papegaaien en sārīkā's werden er toegesproken. Het paleis was opgeluisterd met gevangen leeuwen in kooien, die als zoveel levens der bergen in de krochten van de bergen verbleven hadden; zij gaapten van woede bij de reuk van het bronstvocht van de aanvoerders der olifanten, en grolde. Met schrik bevangen kudde tamme antilopen, die door de schittering van de gouden paleizen in de waan waren gebracht dat er een bosbrand was, en die met trillende oogappels heen en weer renden, maakten er de hemelrichtingen veelkleurig door de glans hunner ogen. Dat troepen pauwen zich ophiielden op de vloer van smaragdedelsteen, dit kon men opmaken uit hun uitbundig kekā-geroep. De tamme kraanvogels waren ingedut, neergezeten in de zeer koele schaduw van de sandelbomen.

Binnen in het paleis bevond zich een vrouwenverblijf. Jonge

meisjes gaven er zich over aan het spel met ballen en poppen, en de hemelrichtingen waren er vervuld met het gerinkel der bellen die weerklonken aan de top van de schommels die onophoudelijk in beweging werden gebracht. Pauwen namen er de halssnoeren weg, in de waan verkerende dat het slangenhuiden waren, en hierdoor dat van de tinnen der paleizen vluchten duiven neerstreken en opvlogen, scheen dat vrouwenverblijf als met bedden van sthalot-palini's versierd. Door de vrouwen van de harem werd er een spel uitgevoerd, bestaande in een nabootsing van 's konings daden. Dit vrouwenverblijf was in opschudding gebracht door apen die daar binnengedrongen waren na uit de paardenstallen te zijn ontvlucht; zij rukten de vruchten af van de granaatappelbomen van het paleis, braken de twijgjes af van de mangobomen in de tuin, en strooiden de sieraden uit, aan de handen van de gebochelden, dwergen en Kirāta's die zij overweldigd hadden, ontruikt. De papegaaien en de sārīkā's brachten er de bij het minnespel gevoerde vertrouwelijke gesprekken aan het licht, die de bewoners van de harem met schaamte vervulden. De tuin van het vrouwenverblijf was wit gekleurd door rijen paleis-kalahamśa's, wier gekrijs verdubbeld werd door de bij het bestijgen van de paleistrappen in beweging gebrachte, aan de voeten van de vrouwen bevestigde enkelringen en armbanden van edelsteen, die rinkelden bij elke stap. Het vrouwenverblijf was vol kamerheren, die helderwit-gewassen, zijden bovenklederen droegen, op een gouden staf leunden, en grijze en witte haren hadden; deze kamerheren leken als het ware de steun, de godsdienstig-zedelijke normen, de zegenbrengende zaken in persoon; zij hadden een ondoorgrondbaar voorkomen, en waren van nature kloekmoedig; zij droegen tulbanden, en zelfs in hun gevorderde leeftijd bleven zij, evenals oude leeuwen (*het niet opgeven, hun toevlucht te nemen tot levende wezens*), steun zoeken in de karaktersterkte.

Het koninklijk paleis scheen als door wolken omgeven wegens de zuilen van rook van zwarte aloë; als in nevel gehuld door de sproei-regens uit de slurven van de troepen wachtolifanten; als door nacht omsloten door de duisternis der tamāla-lanen; als vol morgenzonneschijn door de raktāśoka's; als vervuld met gesternten door de parelsnoeren; als door de regentijd bezocht door de badhuizen; als vol bliksemschichten door de gouden roeststokken der pauwen; als vol huisgoden door de standbeelden.

Evenals in een heiligdom van Śiva (*de Gaṇa's als deurwachters,*

met een stok in de hand, aan de deur staan), stond er aan de poort van het paleis een troep deurwachters, die in de hand een staf hielden. Evenals in het proza van een voortreffelijk auteur (door een opeenvolging van verschillende lettergrepen tal van nieuwe betekenissen worden voorgebracht), werd er een menigte van nieuwe rijkdom tot stand gebracht door verschillende kasten en gilden. Evenals in de schare der Apsarā's (de liefelijke Rambhā wordt aangetroffen), kon men er prachtige ondernemingen aanschouwen. Evenals bij de opgang van de zon, verspreidde er zich de geur van de kamala's der lotusvijvers. Evenals de zon (aan de kamala's dienst bewijst door haar luister), bewees het een weldaad aan de Glorie door zijn eigen luister. Evenals een toneelspel (opgeluisterd is door de episoden en de bedrijven die er in voorkomen), was het opgeluisterd door de kentekenen die op de vlaggen waren afgebeeld. Evenals Śonitapura (voorzien is van een verblijfplaats, Bāna passend), was het voorzien van plaatsen voor de oefeningen met pijlen. Evenals in een Purāṇa (naar orde van de delen, de ganse wereld is opgenomen), waren al de schatten van de aarde er opgestapeld, zulks in de orde volgens welke zij verspreid waren. Evenals bij de opgang van de volle maan (duizenden zachte stralen de zee doen zwellen), deden duizenden milde belastingen er de opstapelingen van edelstenen aangroeien. Evenals een olifant van de hemelrichtingen (een niet-afgebroken, grote opeenvolging van bronstvocht heeft), was er een onafgebroken opeenvolging van grote giften. Evenals het wereldei (Brahmā bevatte, die geboren werd om al de werkzaamheden van de mensen tot stand te brengen), bevatte het goud dat zich daar bevond voor het tot stand brengen van de betrekkingen tussen al de mensen. Evenals Śiva's woud van armen, (waarvan de voorarmen bezet zijn met duizenden kronkelende grote slangen), had het een voorplein dat ingenomen was door duizenden scharen van grote vorsten. Evenals in het Mahābhārata (Arjuna verblijdt is door Kṛṣṇa's lied aan te horen), waren de lieden er verblijdt door het aanhoren van eindeloze gezangen. Evenals het geslacht van Yadu (beschermd was door de rechtstreekse afstammelingen Śūra, Bhīma, Kṛṣṇa en Balarāma), was het beschermd door een macht van voortreffelijke lieden van adellijke afkomst, heldhaftig en sterk. Evenals de grammatica (welgeordend is door de ontleding van de derde, de tweede en de eerste persoon, van de verschillende substitutie's die zich voordoen bij de uitgangen van naam- en werkwoord, van de betrekkingen tussen naam- en werk-

woord, van de verba finita, van het door de datief uitgedrukte begrip, van de werkwoorden en van de onveranderlijke rededelen), was het gelukkig wegens de uitgebreide uitgaven bij het doen van giften, uitgaven die aangekondigd werden door beambten, aangesteld om de verdeling te maken van lieden van de eerste, van de middenste en van de laatste klasse. Evenals de zee (*dicht-bezet is met duizenden van vleugels voorziene bergen, die er uit vrees binnengedrongen zijn*), was het dicht-bezet met duizenden bondgenoten-vorsten, die er zich binnen begeven hadden uit vrees. Evenals bij de vereniging van Uṣā en Aniruddha (*door Citralekhā de verschillende uitwendige vormen van de drie werelden getoond werden*), waren de verschillende uitwendige verschijningsvormen van de drie werelden er aanschouwelijk gemaakt door schilderijen. Evenals van het offer van Bali (*het midden bezet was door den dwerg Viṣṇu*), was het binnenste van het paleis bewoond door oude lieden en door dwergen. Evenals in een voornacht in de lichte maandhelft (*de uitgestrektheid van het uitspansel helderwit is door de bundels van zich verbreidende maanstralen*), waren er baldakijnen gespannen van doek dat wit was als bundels van maanstralen. Evenals in het leven van Naravāhanadatta (*begeerte was opgewekt naar de prinses Gandharvadattā, bevallig van voorkomen*), deden de prinsessen, bevallig van voorkomen, die er in grootgebracht waren, begeerte ontstaan bij de Gandharva's. Evenals in een grote tīrtha (*verschillende personen aanstonds de vrucht bekomen van hun indompeling*), werd er door verschillende personen aanstonds de vrucht bekomen van de koningswijding. Evenals de ruimte vóór het altaar (*dicht-bezet is met allerhande offervaten*), was het dicht-bezet met allerhande bekens voor sterke drank. Evenals de nachttijd (*versierd is met verschillende gesternten*), was het gesierd met verschillende halssnoeren. Evenals in de tijd van de dageraad (*de opgang van de zon kan opgemaakt worden uit de roodheid van de oostelijke horizon*), kon de voorspoed van vrienden er afgeleid worden uit de genegenheid die bij het begin betoond werd. Evenals het huis van een reukwerkhandelaar, was het luisterrijk door wierook, balsem en zalf voor het bad. Evenals in het huis van een betelhandelaar, was er een opstapeling gemaakt van lavalī-, lavaṅga-, elā- en kaṅkola-bladeren. Evenals bij de eerste ontmoeting met een minnares, werden de mening van het hart en de ongewone gedragingen er niet begrepen. Evenals bij minnaars, werd er handgeklap uitgevoerd bij gesprekken vol liefkozingen en bij het

genieten van kunstige gezegden. Evenals bij een groep dobbelspelers, was er een menigte schriftelijke verklaringen opgemaakt voor de honderdduizenden edelstenen en de sieraden die er geschonken werden. Evenals een onderneming vol verdienste, verblijdde het het gemoed van alle lieden. Evenals een groot woud (*weergalmt van veelsoortige roofdieren en vogels*), was het met geluid vervuld door de dieren van alle soort en de brahmanen. Evenals het Rāmāyaṇa (*vol is van verhalen van apen*), was het vol gesprekken over apen. Evenals het geslacht van Mādri (*opgeluisterd is door Nakula*), was het opgeluisterd door ichneumons. Evenals in een concertzaal, waren er op verschillende plaatsen trommels opgesteld. Evenals het geslacht van Raghu (*zich verheugt in de deugden van Bharata*), was het verblijd door de goede hoedanigheden van de toneelspelers. Evenals de astronomie (*op de hoogte is van de verduisteringen, van het einde van de verduisteringen, en van de verdelingen van een kalā*), was het bedreven in het gevangen nemen en in vrijheid stellen, en in de verschillende kundigheden. Evenals in het Nāradiya, werden de plichten van de koningen er beschreven. Evenals bij een muziekinstrument, werd er het genot bekomen van verschillende klanken en rasa's. Evenals een teder gedicht, maakte het de gedachte, de geaardheid en de mening van anderen bekend. Evenals de stroom van de Ganges (*alle zonden wegneemt*), nam het alle boosheid weg. Evenals de rijkdom, was het waardig door alle lieden begeerd te worden. Evenals in de tijd van de avondschemering (*men de opgang ziet van de hoofdkrans die is de maan*), aanschouwde men er het gedijen van Candrāpīḍa. Evenals Viṣṇu's borst (*de hemelrichtingen in glans zet door de luister van Lakṣmī en van het juweel*), zette het de hemelrichtingen in glans door de luister van zijn rijkdom en van zijn juwelen. Evenals bij Balarāma (*zijn geest verdiept was in het beschrijven van de voortreffelijke smaak van de brandewijn*), waren de geesten er verdiept in het beschrijven van de verschillende rasa's van Kādambarī. Evenals bij een brahmaan (*die door zijn onderwijzing aangaande Brahmā, de ganse aarde aan de blik ontvouwt*), was er een kringvormige plaats op de grond aangewezen bij het onderricht in padmāsana. Evenals Skanda (*vol beweging is wanneer zijn pauw begint te spelen*), was het vol beweging wanneer de pauwen er begonnen te spelen. Evenals in de handelwijze van voorname vrouwen (*altijd vrees heerst*), heerste er vrees voor de Godheid. Evenals de minnaressen, was het bedreven in dienstbetoon. Evenals bij de boze lieden (*de*

vrees voor het hiernamaals verdwenen is), was de vrees voor den vijand er verdwenen. Evenals bij lieden van een lagere kaste, (*die de begeerte voeden naar verboden zinsgenot*), werd er begeerte gevoed naar ontoegankelijke streken. Ofschoon het gehecht was aan verboden zinsgenot (*gehecht aan ontoegankelijke streken*), was het toch prijzenswaardig. Evenals de schare van Yama's dienaren, was het bedreven in het onderscheiden van wat gedaan en niet gedaan is, en van de verdienste. Evenals de goede daden, bracht het geluk tot stand, in het begin, in het midden en aan het einde. Evenals bij het begin van de dag (*de morgenstond rood gekleurd is door de gloed van de ontluikende lotussen*), waren de woningen er rood gekleurd door de fonkelende robijnen. Evenals de schare van hemelse muni's (*opge-luisterd is door Śvetaketu, vergezeld van Kalāpi*), was het opge-luisterd door witte vlaggen, voorzien van pauwen. Evenals de strijd van de Bhārata's (*schrikwekkend was door de menigte pijlen van Kṛtavarman*); was het schrikwekkend door de daar gemaakte op-stapelingen van pantsers, pijlen en werpschijven. Evenals Pātāla (*bewoond is door duizenden grote slangen*), was het bewoond door duizenden grote kamerheren. Evenals bij de groep van bergen die de werelddelen scheiden (*in wier midden zich de eindeloze Śṛṅgin en Hemakūṣa bevinden*), waren er eindeloze, op een punt uitlopende hopen gouds aanwezig. Ofschoon het grote deuren had (*in het bezit was van grote middelen*), was het toch moeilijk er binnen te treden (*kon het moeilijk aangevallen worden*). Ofschoon het zich op het grondgebied van Avanti bevond, was het toch bewoond door lieden van Magadha (*barden*). Ofschoon het rijk was, zwierven er naakte lieden (*Jaina-asceten*) rond.

B e s c h r i j v i n g v a n P a t t r a l e k h ā (Pūrvabh. Par. 99)

P en V p. 160.
13-101. 9 ;
N p. 192, 4-193,
8 ;
C 1, v. 201 14-
203, 4 ;
Rdg p. 74, 33-
75, 1.

En 's anderendaags, reeds omstreeks de tijd van het morgenkrieken, zag hij (Candrāpīḍa) een kamerheer, Kailāsa genaamd, naar zich toe komen. Die kamerheer was aan het hoofd gesteld van het gehele vrouwenverblijf, en stond bij den koning hoog in aanzien. Hem volgde, vlak achter hem aan komend, een meisje van edelaardig voorkomen, dat zich nog in het eerste stadium van haar leven bevond. Dit meisje, dat, hoe resoluut zij ten gevolge van haar

verblijf in het koninklijk paleis ook bleek te zijn, toch niet van bescheidenheid ontbloomd was, had bijna de huwbare leeftijd bereikt. Zij had zich omsluierd met een doek die de donkerrode kleur had van de rode kever, en leek zo als het ware de oostkim, die met morgenzonneschijn overtogen is. Door de stroom van glans van de stralende huidstint harer ledematen, die de kleur bezat van pas-fijngestampt realgar-stof, scheen zij het vertrek als met de vloed van een stroom van amṛta-vocht te vullen. Zij scheen het maanlicht te zijn, dat de maanschijf verlaten had uit vrees, door de planeet Rāhu verslonden te worden, en op aarde was neergedaald, en zij leek te zijn een beschermgodin van het paleis in menselijke gedaante.

Rinkelende enkelringen van edelsteen schommelden om haar beide voeten, en zo geelk zij een bed van kamala's, als het ware, met kamala's die door krijsende kalahaṃsa's in onrustige beweging waren gebracht. Een gordelsnoer van kostbaar goud omsloot haar heup, en zij had een nog niet al te hoog opgezette boezem. Onder de schijn van de stralen uit haar nagels, stralen die ten gevolge van de beweging van haar armen, zeer langzaam heen en weer wiegden, scheen zij het vocht van haar stralende huidstint als met stromen uit te gieten. Hierdoor dat haar lichaam ondergedompeld was in de naar alle richtingen zich uitspreidende menigte stralen van haar parelsnoeren, leek het als was zij Lakṣmī, die met het gelaat uit de melkocëaan opdook. Haar fijne lippen waren donker gemaakt door de zwartheid, die door de overvloedige sirih was teweeggebracht, haar neus was vlak, schoon-rond en hoog, en haar ogen waren helder als ontloken puṇḍarīka's. Door de omstandigheid dat haar wangen beschenen werden door de gloed van de stralen uit de uitstekende punten van de makara-vormige sierlijnen op haar oorringen van edelsteen, leek haar gelaat als van oorrijsjes voorzien. Haar plaatgelijk voorhoofd was versierd met een secteteken van onvers, grijskleurig sandelvocht. Parelsnoeren maakten voor het grootste deel haar versiering uit.

Evenals de Glorie van Karṇa's koningschap (*tot stand bracht de genegenheid van de lieden van Aṅga*), had zij zich van een lichaamsinstriking voorzien. Evenals uitgestrekte jonge bossen (*slingerplanten hebben die teer en klein zijn*), had zij een lianegelijk lichaam dat tener was. Evenals van de drie Veda's (*de scholen goed gevestigd zijn*), waren haar voeten wel geplaatst. Evenals de plaats voor een offer, (*waarvan het midden ingenomen*

is door de vedi), had zij een vedi-gelijkend middel. Evenals een slingerplant in het woud van Meru (*versierd is met gouden bladeren*), was zij versierd met een kanakapattra-oorsieraad.

Beschrijving van het vertrek van
het leger bij Candrāpīḍa's tocht
ter wereldverovering
(Pūrvabh. Par. 116-120)

P en V p. 113,
7-116, 23 ;
N p. 214, 6-
221, 5 ;
C 1. p. 224, 9-
231, 5 ;
Rāg p. 87, 12-
32.

En toen het leger vertrokken was, sloot Vaiśampāyana zich van uit zijn paleis er bij aan, — na de gelukbrengende handelingen bij het vertrek volbracht te hebben, — op een wijfjesolifant die zich met haastige stappen voortbewoog. Hij was gekleed in een wit zijden gewaad, en had een lichaamsinzalving met witte bloemen ; een grote menigte troepen en verschillende scharen van vorsten volgden hem, en een wit zonnescherm was boven hem uitgebreid ; hij leek een tweede kroonprins. En toen Vaiśampāyana aankwam was het alsof de maan zich in de nabijheid van de zon bevond. En op dat ogenblik begon de aarde, onder de last van de troepen die, bij het bericht dat de kroonprins vertrokken was, onmiddellijk in alle richtingen vooruitstormden, te daveren, als bevond zij zich op de golven van het water van de door de wankelende hoofdbergen omsloten oceaen.

Door de schittering van hun met edelstenen bezette diademen, waarvan de uitstekende punten bedekt waren met een net van stralen, en door de onafgebroken opeenvolging van glans van hun van draadwerk voorziene, ronde enkelingen, die een overvloedige lichtschijn verspreidden, — hierdoor brachten de verschillende vorsten, die op Candrāpīḍa toe kwamen en vóór hem neerbogen, de tien hemelrichtingen in zulk een toestand, dat het hier scheen, als was er op uitgestrooid het stof van de vleugels van cāṣa-vogels, daar, als waren zij veelkleurig door de honderden heen en weer bewegende staartogen van een troep opvliegende pauwen, en daar weer als trillend door de bliksemschichten van een buiten de gewone tijd opkomende wolk ; in zulk een toestand dat zij hier als in het bezit van rijsjes van de wensboom leken, daar, als voorzien van een regenboog, en daar weer als vol morgenzonneschijn. De zonneschermen van de vorsten zagen er, niettegenstaande zij wit waren, uit alsof zij van pauweveren waren gemaakt, wegens de

zich verspreidende stralen der kruinjuwelen, die veelkleurig waren ten gevolge van de menigte veelsoortige edelstenen. En op een ogenblik scheen de aardbodem als uit paarden te bestaan, de kring der hemelrichtingen als uit olifanten, het luchtruim als uit ronde zonneschermen, het hemelgewelf als uit een woud van vlaggen, de wind als uit de reuk van het bronstvocht der olifanten, de schepping der wezens als uit vorsten, de blik als uit de stralen der sie-raden, het daglicht als uit diademen, en de drie werelden als uit zegegeroep.

Door de vooruitrukkende bronstige olifanten, die het voorkomen hadden van hoofdbergen ; door de wiegelende zonneschermen, die er uitzagen als onheilspellende maanschijven ; door de dundubhi die weerklonk, waarvan het geluid diep en schrikwekkend was als van de wolken der wereldverwoesting ; door de in het rond zich spreidende menigte sproeiregens van de olifanten, die een sterrenregen geleek ; door de opstijgende zuilen van stof van de aarde, die grijskleurig waren als kometen ; door het keelgebrom der olifanten, waarvan het geluid schor en diep was als het neerstorten van een wervelwind ; door het rondwervelend stof van menie van de slapen der olifanten, dat bruinrood was als een regen van bloeddruppels ; door de vooruitsnellende troepen van paarden, die beweeglijk waren als de golven van het water van de in woeling gebrachte oceaan ; door de onophoudelijk neerstromende onweersbui van stromen van bronstvocht, die de hemelrichtingen verduisterde, en door het gedruis dat de werelden vervulde, — door dit alles scheen het overal of het ogenblik van de grote wereldverwoesting aanbrak.

Als verschrikt door het geweldig gedruis van het leger vloten de tien hemelrichtingen heen, dicht overdekt als zij waren met een menigte witte vlaggen. Het hemelgewelf, dat afgesloten was door de duizenden vederbossen van de troepen bronstige olifanten, verwijderde zich ver weg, als bevreesd voor de aanraking van het zwarte stof der aarde. Door de stokken van de sterke stafdragers als het ware verdreven, als beducht voor de grijze kleur van het stof van de hoeven der paarden, zo trokken de zonnestrallen zich terug. De dag, waarvan de gloed door de zonneschermen bedekt was, verdween, alsof hij bevreesd was, uitgedoofd te worden door de sproeiregens uit de slurven der olifanten. De aarde, die verbrijzeld was door het gewicht van het leger, en waarop trappelden de hon-

Par. 117.

derden poten van de bronstige olifanten, dreunde als een tweede marstrom, op vreeswekkende wijze. En het voetvolk struikelde bij elke stap in het bronstvocht dat de olifanten lieten neerstromen, dat tot aan de enkels reikte en lovervormig bedekt was met het wit schuim dat neerdroop uit de muilen der paarden. En het reukorgaan, doordrongen als het was van de aan de geur van koningsgeel gelijkende en zeer scherpe geur van het bronstvocht der olifanten, verloor de bekwaamheid om andere reuken waar te nemen.

Met het voortdurend vooruitrukken van het leger waren de mensen als door bewusteloosheid overvallen : hun oren waren stukgereten door het tumult van de vooroplopende scharen van mensen, en door het zeer schril en langdurig gedreun van de kâhala's, en door het met het getrappel van de hoeven vermengde gehinnik der paarden, en door het gebrul van de olifanten, dat vergezeld was van het geluid van hun onophoudelijk orangeflap, en door het gerinkel, door het getinkel van de klokjes der halsketens begeleid, van de ten gevolge van de beweging ongelijk weerklinkende bellen, en door het gebom van de mars-trommels, wier geluid vermeerderd werd door het geschal der gelukbrengende trompethorens, en door de klank van de dīṇḍima's die voortdurend nu eens hier dan eens daar geslagen werden.

Par. 118.

En langzaam steeg op het stof, dat door het gewoel van het leger ontstaan was. Hier was het grijskleurig als de buik van een oude śaphara-vis, daar geleek het de manen van een kameel, hier was het zwart als de rijsgelijke haren van een volwassen rallaka-dier, daar bleekwit als een draad van witte zijde ; hier was het helderwit als de steel van een rijpe lotusstengel, daar bruinrood als de haren van een oude aap, en daar weer bleekwit als de vlokken schuim, afkomstig van het herkauwen van Śiva's stier : dit alles wgens de veelkleurigheid van de grond.

Evenals de Ganges-troom (*ontspringt uit Viṣṇu's voet*), werd dit stof veroorzaakt door de poten van de paarden ; evenals iemand die vertoornd is (*het geduld verliest*), verliet het de aarde ; evenals iemand die een grap uithaalt (*de ogen bedekt*), hinderde het de ogen ; evenals iemand die dorstig is, dronk het het water van de sproeiregens uit de slurven der olifanten ; als van vleugels voorzien, steeg het op naar het uitspansel ; evenals een bijenzwerm, zoog het zich vast in het spoor van bronstvocht ; evenals een leeuw (*de klauw slaat in de slapen van een olifant*), hechtte liet zich vast aan de

slapen der olifanten ; evenals iemand die de overwinning behaald heeft (*de vlaggen vastgrijpt*), greep het de vlaggen aan, en evenals de komst van de ouderdom, maakte het de hoofden wit. Doordat het zich ophoopte aan de uiteinden der oogwimpers, leek het het oog als met een zegel te sluiten, en het scheen als aan de oorlotussen te ruiken doordat het kleefde aan de druppels honig van hun bloemensap. Alsof het vreesde geslagen te worden bij het oorgeflap van bronstige olifanten, zo drong het binnen in hun oor- en slaapbeenholtten. Dit stof werd als het ware ingedronken door de met de muil naar omhoog gerichte makarikā-figuren op het draadwerk uit edelsteen van de diademen der vorsten ; het werd gehuldigd, als het ware, door de ten gevolge van het schudden van de muilen der paarden neervallende trossen van bloemen in de vorm van schuimvlokken ; het werd gevolgd, als het ware, door een wolk van mineraal poeder, afkomstig uit de slapen van de troepen bronstige olifanten ; het werd omhelsd, als het ware, door het stof van geurig poeder, uitgespreid door de wiegelende cāmara-bossen ; het werd aangemoedigd, als het ware, door het uit de duizenden hoofdkransen der vorsten neergestorte stuifmeel van de meeldraden der bloemen. Evenals een onheilspellende verduistering, nam het plotseling de zonneshijf in zich op. Het deed zich voor als gorocanā-stof op de rijen van bij het vertrek tot zegen strekkende ronde armbanden der vorsten, en het was grijskleurig als door een zaag gemaakt sandelstof. En door het gedrang van het onmetelijk leger groter geworden, begon dit stof, als wou het gans het heelal omsluiten, zich langzamerhand uit te breiden, omvangrijk als een massa buiten de gewone tijd oprijzende zwarte wolken.

En op die wijze verspreidde het stof, waarvan de dichte massa voortdurend groter werd, zich door het heelal. Dit stof was de zegenbrengende vlag bij de wereldverovering ; het was de mist tot vernietiging van de kamala's, zijnde de geslachten der vijanden, het geurig poeder bij het dartel spel van de Koninklijke Glorie, en de sneeuw op de bedden van puṇḍarika's die waren de zonneschermen der vijanden ; het was de duisternis der bezwijming voor de aarde die gedrukt ging onder het gewicht van het leger, en het ontbotten van kadamba-bloemen bij de regentijd in de vorm van het oprukkende leger ; het was de troep olifanten, bezig het kamala-bed, de zon, te vernielen, het was de bij de wereldverwoesting ontstaande vloed van de oceaen bij het overstromen van de

Par. 119.

aarde, hier het uitspansel, en het was de hoofdsluier van de luister der drie werelden.

Dit stof was bontgekleurd als de manenbos van het Grote Everzwijn, en het was omvangrijk als de zuil van rook van het vuur der wereldverwoesting. Het scheen als uit de onderwereld op te rijzen ; het scheen als uit de voeten te komen en als uit de ogen neer te vallen ; het scheen als uit de hemelrichtingen te komen, als van het uitspansel neer te storten, als uit de wind op te stijgen, en als te ontstaan uit de zonnestralen. Het was een naderen van de slaap, waarbij het bewustzijn niet weggenomen werd ; het was een duisternis, waarbij de zon ontzien werd ; het was een onderaardse kamer, die ter beschikking stond, zonder dat het zomer was ; het was het vallen van een nacht in de donkere maandhelft, waarbij het sterrenheir niet was opgegaan ; het was een regentijd, gedurende welke geen water neerviel ; het was een Rasātala, waar geen slangen rondkropen. Dit stof vermeederde voortdurend, evenals Viṣṇu's voet (*steeds groter werd*).

Par. 120.

Het uitspansel, ingesloten als het was door het stof van de aarde, dat wit was als het schuim van de melkoceaan, zag er uit als een bed van ontloken kuvalaya's dat ingesloten is door vers water, (*wit als het schuim van de melkoceaan*). De zonneschijf, grijs gekleurd door het dichte stof en van glans beroofd, leek een als waaierpluim dienende cāmara (*die van glans beroofd is*). De hemelse Ganges, die blank is als een zijden doek, werd vuil, evenals een banier (*die wit is wegens haar zijden doek*). De aarde scheen, onder het uiterlijk voorkomen van stof, als het ware opnieuw ten hemel op te stijgen, om het zeer zwaar gewicht van de legers van den vorst, dat zij niet kon verdragen, neer te werpen. Na het doek van de vlag van de zonnewagen grijs te hebben gemaakt, viel het stof van de aarde, alsof het, na al de zonnegloed te hebben opgeslorpt, inwendig verbrand werd, in de wateren van de zee. En na een korte tijd begaf de aarde zich als in een moederschoot, als in het water van de zee der wereldverwoesting, als in het binnenste van Yama, als in de mond van Śiva, als in Viṣṇu's ingewand, als in het ei van Brahmā. De dag was als van leem vervaardigd, en de hemelrichtingen waren als in boetseerwerk gemaakt. Het uitspansel leek als in het uiterlijk voorkomen van stof te zijn veranderd, en de drie werelden schenen maar uit één enkel element gemaakt te zijn.

Beschrijving van de weg naar
het meer Acchoda
(Pūrvabh. Par. 126)

Terwijl hij, na aldus gedacht te hebben, rondwandelde, op zoek naar water gedurig weer naar alle zijden omschouwend, bemerkte hij (Candrāpīḍa) een weg. Deze weg was bevochtigd met de massa's modder die opgeworpen waren door de poten van een grote, in het gebergte zich ophoudende kudde van woudolifanten, die uit het water van een lotusvijver, na er in te hebben gebaad, opgestaan was, en zich nog maar pas verwijderd had. Hij was donker-gevekt door de hopen kamala's met vezels, wortels en stengel, die door hun slurven waren afgerukt. Hij had plekken die donker gekleurd waren door de zeer natte uitlopers van śaivala. Hier en daar was hij bestrooid met de stukgetrapte knoppen van kumuda's, kuvalaya's en kahlāra's. Hij was bedekt met de beslikte lotusstengels die waren uitgerukt. Hij was overtoegen met de door bloemtrossen bontgekleurde woudrijsjes die waren afgebroken. Hij was overdekt met de afgeknapte woudlianen, waarvan de bijen opvlogen die op hun bloemen neergezeten waren. Hij was aan alle zijden bevochtigd met bronstvocht, dat de geur had van verse bloemen, en donkerkleurig was als het sap van een tamāla-rijsje.

P en V p. 121,
12-21 ;
N p. 228, 12-
229, 6 ;
C 1, p. 238, 15-
239, 6 ;
Rdg p. 91, 38-
92, 4.

Beschrijving van het meer Acchoda
(Pūrvabh. Par. 128)

En toen hij (Candrāpīḍa) binnengetreden was, zag hij in het midden van die groep bomen een meer, Acchoda genaamd. Dit meer leek te zijn de spiegel van edelsteen van de luister der drie werelden, en het onderaards vertrek van kristal van de godin der aarde. Het scheen te zijn de weg om naar buiten te treden voor de zeeën, de afdruppeling van de hemelrichtingen, een gedeeltelijke avatāra van het uitspansel. Het was als het ware de vloeibaar geworden Kailāsa, de gesmolten Himālaya, het tot vocht geworden maanlicht ; de in water veranderde schaterlach van Śiva, de hoop van verdiensten der drie werelden die zich voordeed onder het uiterlijk voorkomen van een meer, een menigte bergen van katoog, die het uitzicht van water had aangenomen, een massa herfstwolken die, na tot vocht te zijn

P en V p. 122,
16-124, 5 ;
N p. 230, 9-
234, 5 ;
C 1, p. 240, 12-
244, 6 ;
Rdg p. 92, 20-
93, 7.

geworden, op één en dezelfde plaats waren uitgedruppeld. Het leek Varuṇa's spiegel te zijn. Wegens zijn zuiverheid zag het er uit of het gemaakt was met de geest van asceten, met de goede hoedanigheden van deugdzame lieden, met de glansen uit de ogen van gazellen, met stralen van parelen. Hoewel het tot aan zijn rand geheel gevuld was, scheen het toch als het ware leeg te zijn, en wel omdat men er in duidelijk kon waarnemen al wat zich daar afspeelde.

Dit meer werd als het ware beschermd door de duizenden regenbogen, die, door het stof van de sproeiregens uit de door de wind bewogen golven teweeggebracht, het aan alle zijden omringden. Onder de schijn van weerkaatsingen waren de drie werelden, met het geheel van bossen, rotsen, gesternten en planeten, er in binnengedrongen. Wegens zijn binnenste, waaruit lotussen opschoten, leek het Viṣṇu te dragen. En honderden malen had zijn water zich gemengd met het amṛta-vocht dat neergedruppeld was uit de maansikkel, Śiva's kruinjuweel, wanneer deze in schommeling was gebracht door de heftige beweging, gevolg van het neer- en opduiken van den verheven Śiva, die van de nabijgelegen Kailāsa was neergedaald ; dat amṛta-vocht geleet de stroom van huidglans, die afgevloeid was van de door het water gewassen wang van Śiva's linker helft. Het was zeer diep doordat er plaatsen waren in het water, waarvan het binnenste verduisterd was door de weerkaatsing van het tamāla-bos langs de oever, zodat het scheen of men er de deuren van de Rasātala in zag. De cakravāka-paren vermeden zijn dichte bedden van nilotpala's, doordat zij zelfs over dag in de waan verkeerden dat het nacht was.

Herhaaldelijk was het water van dit meer gelouterd doordat Brahmā er zijn ascetenkruik in vulde. Meermaals kwamen de scharen van Vālakhilya's er hun saṃdhyā-verering volbrengen. Dikwijls waren de duizenden kamala's tot verering van de godheid er gebroken door Sāvitrī die in het water was neergedaald. Duizenden malen was het gezuiverd doordat de schare der zeven Ṛṣi's er in baadde. Steeds was zijn water heilzaam gemaakt door de klederen van bast van de wensboom, die de vrouwen van de Siddha's er hadden gewassen. Het water van dit meer werd ingedronken door de kringvormige navels, die er als de cirkel van Kāma's boog uitzagen, zeer omvangrijk waren, en waaruit een draaikolk opsteeg, van de vrouwen van Kubera's harem, die zich hierheen begeven hadden uit verlangen om zich in het water te verlustigen.

Hier was het bloemensap van de bedden van kamala's weggenomen door de haṃsa's van Varuṇa. Daar waren de stelen der oude lotusstengels stukgebroken ten gevolge van het onderduiken van de olifanten der hemelrichtingen. Hier waren de rotsblokken aan de oever verbrijzeld door de punten van de horens van Śiva's stier. Daar waren door de uiteinden van de horens van Yama's buffel massa's schuim uiteengeworpen. Daar weer waren de bedden van bloemen stukgebroken door de knodsen in de vorm van Airāvata's slag tanden.

Evenals de eerste volwassenheid (*rijk is aan liefdesverlangens*), was dit meer rijk aan golven. Evenals iemand vol liefdesverlangen (*getooid is met armbanden bestaande uit lotusstengels*), was het versierd met menigten van lotusstengels. Evenals een voortreffelijk man (*kentekenen vertoont die zijn de vis, de dolfijn, de schildpad en de werpschijf*), was het duidelijk gemerkt met menigten vissen, dolfijnen, en schildpadden. Evenals in de daden van Skanda (*het geweeklaag gehoord wordt van de vrouwen van Krauñca*), werd er het geweeklaag gehoord van de wijfjes der krauñca-vogels. Evenals in het Bhārata (*gewoel is veroorzaakt door de rivaliteit van de geslachten van Pāṇḍu en van de afstammelingen van Dhṛtarāṣṭra*), was er gewoel veroorzaakt door de vleugels van de troepen van witte dhṛtarāṣṭra-vogels. Evenals ten tijde van het karnen van de amṛta (*het vergif opgedronken werd door Śiva die zich op de oever bevond*), werd het water er gedronken door de op de oever zich ophoudende pauwen. Evenals in de daden van Kṛṣṇa, toen deze nog een kind was, (*door Kṛṣṇa, die een tak van een aan de oever zich bevindende kadamba-boom had beklommen, het spel werd uitgevoerd van in het water te springen*), werd het spel van in het water te springen er uitgevoerd door apen, die de takken van aan de oever zich bevindende kadamba-bomen hadden beklommen. Evenals de vlag van Kāma (*voorzien is van een dolfijn*), was het bewoond door dolfijnen. Evenals een god (*liefelijk is door zijn onbeweeglijke ogen*), was het liefelijk door vissen. Evenals een woud (*in het bezit is van hun muil opensperrende tijgers*), was het in het bezit van ontluikende puṇḍarīka's. Evenals het geslacht der slangen (*opgeluisterd is door Śeṣa, Śatapattra en Padma*), was het versierd met talloze honderdbladige lotussen. Evenals in het leger van Kaṃsa (*zwermen van bijen zoemden over Kuvālayāpīḍa*), waren de menigten van kuvālaya's er vervuld met het gezoem van zwermen van bijen. Evenals in het geval van Kadru's borstenpaar (*volle teugen melk*

gedronken werden door duizenden slangen), werden er volle teugen water gedronken door duizenden olifanten. Evenals in het Malaya-gebergte, waren de bossen er koel door sandelbomen. Evenals in het geval van een verkeerde middenterm (*waarvan geen voorbeeld bestaat*), kon men zijn grens niet zien. Het was een uiterst liefelijk meer, dat de blik verkwikte.

Beschrijving van de zuidelijke oever
van het meer Acchoda
(Pūrvabh. Par. 130)

P en V p. 125, 4-10 ;
N p. 236, 3-9 ;
C 1, p. 246, 8-247, 4 ;
Rdg p. 94, 4-5.

Terwijl hij (Candrāpīḍa) aldus overlegde, bereikte hij de zuidelijke oever van het meer, en steeg af van zijn paard. Deze zuidelijke oever bestond hoofdzakelijk uit zand, dat hard was als stukjes rots. Zijn verschillende fraaie līṅga's van zand waren vereerd met hopen van hun stengels voorziene kumuda's, door de Vidyādhara's geplukt. Hij was versierd met de rode kamala's, uitgestrooid bij het water van de door Arundhatī gebrachte offerande ter ere van de zon. Visotters, die neergezeten waren op de rotsen langs de oever, hielden zich op in zijn zonnewarmte, en doordat de Kailāsa nabij was, was hij gemerkt met de sporen van de rijen van voeten van de schare van Mātaraś, die zich hierheen begeven hadden om te baden. Het zich [met as] bestrooien door de troepen van Gaṇa's, wanneer deze na gebaad te hebben uit het meer waren opgestaan, werd aangeduid door de as die er was uitgespreid. Hij was bevochtigd met de stroom van bronstvocht, neergevloeid uit de slapen van Gaṇeśa, als deze in het meer neergedaald was om te baden. De weg langs waar de leeuw van Durgā, wanneer hij dorstig was, was afgedaald, kon men er opmaken uit de zeer grote poten.

Beschrijving van een heiligdom van Śiva
(Pūrvabh. Par. 131)

P en V p. 126, 13-128, 3 ;
N p. 238, 7-242, 5 ;
C 1, p. 249, 1-253, 6 ;
Rdg p. 95, 4-9

En toen Candrāpīḍa allengs die plaats genaderd was, verwelkomt door de verfrissende, heilzame winden van de Kailāsa die hem tegemoet kwamen : winden, in welke koelheid was veroorzaakt door een overvloed van waterdruppeltjes van de zuivere watervallen ;

winden, die de schors van de berken loswoelden, die druppels schuim meevoerden, afkomstig van het herkauwen van Śiva's stier, en die de kuif aanraakten van Skanda's pauw; winden die driest genoeg waren om de rijsjes van Pārvatī's oorsieraad op te heffen, en die er op belust waren, de oorlotussen van de vrouwen van Ut-tarakuru aan het schommelen te brengen; winden, die de kakkola's deden wuiven, die het stuifmeel deden neerstorten van de bloemen der nameru's, en die het overschot vormden van de winden die door Vāsuki waren ingedronken toen deze gepijnigd werd door als band te dienen van Śiva's haarvlechten; — toen Candrāpīḍa op die wijze allengs die plaats genaderd was, bemerkte hij een ledig heiligdom van den verheven Śiva.

Dit heiligdom was aan alle zijden omgeven door bomen, groen als smaragd, die aangenaam waren ten gevolge van het gekir van bevallige duiven, en waarvan de rijpe botten stukgeslagen waren door de klauwen van de daar rondzwerfende bhṛṅgarāja's. De zachte uiteinden van de twijgjes der sahakāra's strekten tot voedsel aan troepen uitgelaten kokila's; zwermen van opgewonden bijen vulden de ontloken knoppen van de cūta's met geluid, en onbevreesde cakora's tikten tegen de rijsjes van de peperstruiken. Hazelhoenders, die geelrood gekleurd waren door massa's stuifmeel van campaka's, verslonden er de vruchten van de pippalī's, en in de nesten in de dichte granaatappelbomen, die beladen waren met vele menigten vruchten, waren mussen geboren. De palmladeren waren in schommelende beweging gebracht doordat troepen dartele apen er al spelende met hun klauwen tegen aan sloegen, en de bloemen van de bomen werden afgerukt door de vlerken van duiven, die wegens een twist onder elkaar waren toornig geworden. De toppen van de bomen waren bewoond door sārīkā's, die veelkleurig waren als hopen stuifmeel van bloemen, en de bomen waren bedekt met vruchten die door het spitse uiteinde van bek en klauwen van honderden papegaaien waren stukgebroken. De tamāla-bosjes weergalmden van het gesjirp van de naïeve cātaka's, die zich hadden laten misleiden, begerig als zij waren naar het water van wolken, terwijl de kronkelende lavalī's heen en weer bewogen waren doordat hun rijsjes afgerukt werden door olifantenjongen. De bloementrossen waren uiteengeschied ten gevolge van de heftige bewegingen met de vleugels van de wegens hun prille jeugd in opwinding zich bevindende tortelduiven die daar woonden; zachte kadālī-bladeren die door een zwakke bries in beweging waren gebracht deden een licht koeltje

ontstaan, en de bossen van kokosbomen bogen neer onder een massa dicht-opeengetaste vruchten. Die bomen waren omringd door betelnoot-struiken, met zachte, rolronde bladeren ; onder hen bevonden zich talrijke dadelpalmen, die stukgepikt waren door de bekken van vogels die niet waren verjaagd, en de ruimten tussen de bomen waren met geluid vervuld door de zoet-klinkende tonen van pauwinnen, die luidruchtig waren ten gevolge van haar roes. Zij waren dicht bezet met trossen van ontelbare knoppen, en hier en daar was de grond aan hun voet met zand bedekt doordat hij besproeid werd door de stroompjes van de Kailāsa. Zij waren bedekt met een nog zeer tengere menigte rijsjes, die de indruk wekte, de verzameling te zijn van de handpalmen der woudnymphen, en die als het ware bevochtigd was met druppeltjes van water in vorm van rode lak. De wortels van de bomen werden bezocht door troepen van vrouwelijke yakdieren, die er zich te goed deden aan granthiparṇaka. Voor het merendeel waren het kamfer- en aloë-bomen.

Evenals de regenbogen (*zich in de wolken bevinden*), stonden deze bomen dicht open. Evenals de kumuda's (*van binnen koel zijn doordat zij geen toegang verlenen aan de zonnestralen*), hadden zij tussenruimten die koel waren doordat zij de zonnestralen niet lieten binnendringen. Evenals van de legers van Rāma (*de flanken beschermd waren door Añjana, Nīla en Nala*), waren hun zijden bezet met rietstengels die donkerkleurig waren als collyrium. Evenals de paleizen, waren zij vol tortelduiven. Evenals huisasceten, (*in wier nabijheid rieten zetels zich bevinden*), hadden zij onder hen vetra- en asana-struiken. Evenals de Rudra's (*omgord zijn met lianen-gelijkende slangen*), waren zij omkronkeld door nāgalatāplanten. Evenals zandbanken aan de oevers van de zee, (*waarop dicht-aaneen een overvloed van uitlopers van de koraalboom zich vertoont*), hadden zij een menigte ranken en uitlopers van slingerplanten, die in dichte massa waren uitgeschoten. Evenals het water van een bad, waren zij voorzien van de bloemen, vruchten en uitlopers van alle planten. Evenals zalen vol schilderingen, waren zij getooid met honderden vogels wier vleugels bont waren door hun vele kleuren. Evenals de Kuru's (*gediend werden door den brahmaan Droṇa*), waren zij bezocht door leeuwerikken. Evenals bij een groot gevecht (*pijlen afgeschoten worden door voortreffelijke mannen*), werden de bijen naar hen aangetrokken door de puṃnāga's. Evenals grote olifanten (*met het bosje van hun neerhangende staart de aardbodem raken*), raakten zij de aardbodem met hun neerhan-

gende jonge rijksjes. Evenals waakzame vorsten (*talrijke troepenafdelingen aan de grenzen opstellen*), hadden zij aan hun rand vele struiken staan. Evenals lieden in pantserkledij (*wier lichaam bedekt is met een harnas gelijk een bijenzwerm*), waren zij over hun ganse oppervlakte bedekt met een pantser in de vorm van zwermen van bijen. Evenals bij lieden die klaar staan om te wegen (*guñjā-korrels afwisselend door de vingers van de handen van mannen aangeraakt worden*), werden hun guñjā-korrels aangeraakt door de vingers van de klauwen van apen. Evenals bij de rustbedden van de vorsten (*de onderstellen de vorm hebben van leeuwenpoten*), was de grond aan hun voet gemerkt met leeuwenpoten. Evenals de lieden die het godsdienstig werk van de vijf vuren hebben ondernomen (*omringd zijn door een kring van vuren met opwaarts gerichte vlam*), waren zij omgeven door troepen pauwen met opwaarts gerichte kuif. Evenals lieden die geïnitieerd worden (*zich krabben met de hoorn van een zwartgeklekte antilope*), werd er door zwartgeklekte antilopen met de horens tegen aan geschuurd. Evenals oude huisasceten (*in het bezit zijn van een schare van kinderen met haarvlechten*), waren zij in het bezit van wortelvezels en van ronde watergreppels. Evenals de goochelaars (*het oog bedriegen*), verrukten zij de blik.

Door zulke bomen was dit heiligdom van Śiva omgeven. Het bevond zich op een gedeelte van de oppervlakte van een vooruitspringende heuvel aan de voet van de Kailāsa : een heuvel geheten Candraprabha, op de westelijke oever van het meer, die de omgeving wit maakte door zijn luister, helderblank als maanlicht.

Aanvullende vertaling van de
beschrijving van Mahāśvetā
(Pūrvabh. Par. 133)

Zij leek de helling van de Himālaya, met de maansikkel rustend op een rots aan de top. Zij vereerde Śiva met een blik die, met een vroomheid zonder gelijke gesierd, op de liṅga gevestigd was, en als het ware een tweede krans van puṇḍarīka's scheen. Zij scheen Śiva andermaal te wassen door de stralen uit haar tanden, die zich uit haar mond naar buiten verspreidden doordat haar lipholte bij het zingen voortdurend in trillende beweging was, en die, wijl zij zeer zuiver waren, leken te zijn de stralen uit haar reine hart, de voor-

P en V p. 130.
4-131, 20 ;
N p. 247, 2-251,
3 ;
C 1, p. 257, 13-
261, 8 ;
Rdg p. 97, 27-
30.

treffelijke hoedanigheden van haar gezang, de verschillende tonen, de lettergrepen van haar lofzang in levende gedaante. En haar hals was voorzien van een bidsnoer dat vervaardigd was uit allerzuiverste parelen, dik als behennoten, die leken te zijn de in levende gedaante aan Brahmā's mond ontrukte betekenis van de Veda, de aaneengeregen lettergrepen van het Gāyatrī-vers, de zaden van de puṇḍarīka in Viṣṇu's navel, die daar waren uit weggenomen, en de zeven wijzen die, begerende zich te louteren door de aanraking van haar hand, zich hierheen begeven hadden onder het uitwendig voorkomen van sterren, — en zo geleek zij een vollemaansnacht waarin de maanschijf omgeven is door een lichtkrans.

Door haar borstenpaar dat het ronde voorkomen had van de schedel van het neerwaarts gerichte hoofd van Śiva, en dat de luister bezat van kruiken aan de deur der verlossing, geleek zij de witte Ganges, waarop zich één enkel paar van haṃsa's bevindt. Een gewaad van bast van de wensboom strekte haar tot bovenkleed : dit basten gewaad, dat vervaardigd scheen uit manen van Pārvatī's leeuw, en dat er prachtig uitzag als een cāmara, had een knoop die vastgestrikt was in het midden van haar boezem. Haar lichaam was gelouterd door een om haar heen gehangen offersnoer, dat leek te zijn een als gunst van Śiva ontvangen net van stralen uit de maan, zijn kruinjuweel. En haar heup was omhuld door een haar tot aan de voeten reikend zijden doek dat, ofschoon het van nature blank was, er donkerrood uitzag ten gevolge van het contact met de glans uit de wegens haar brahmāsana-houding naar boven gekeerde zolen van haar voeten. Zelfs de jeugd stond als een leerling te haren dienste : naderend op het gepaste tijdstip, van hartstochten vrij, en onderdanig ; zelfs de *(zuivere)* lichaamsglans omgaf haar als een deugdzaam persoon, die een rein gemoed heeft ; en zelfs de uitwendige schoonheid, *(waarbij het oog vol glans is, en die vrij is van onstandvastigheid)*, verbleef bij haar als een antilope van het heiligdom, die liefelijke ogen had en vrij was van onrustigheid.

Met haar rechterhand, waarvan de vingers bezet waren met ringen uit kleine stukjes van zeeschelp, een hand die wit was door de as die er van haar secteteken was op achtergebleven, en aan de pols waarvan een stuk zeeschelp vastgebonden was, en die, doordat zij bedekt was met de stralen uit haar nagels, als het ware een ivoren plectrum leek te omsluiten, — met haar rechterhand bespeelde zij een luit die, alsof het haar dochter was, op haar schoot rustte : aldus scheen zij de muziekkunst te zijn in zichtbare verschijning.

Op de zuilen van edelsteen van het paviljoen tekenden haar weerkaatsingen zich af; die weerkaatsingen leken gezellinnen, die aan haar gelijk waren en luiten hadden. Doordat haar weerkaatsing op de līṅga viel die vochtig was ten gevolge van het wassen, scheen zij binnengedrongen te zijn in het hart van Śiva, die haar gunstig gestemd was omwille van haar zeer vurige verering. Zij speelde den god Śiva voor op de luit met een gezang, dat evenals een halssnoer (*in aanraking komt met de keel*), aanraking had met haar keel, dat evenals de groep der planeten (*verbonden is met de poolster*), vergezeld was van een refrein, dat evenals een vertoornde vrouw (*een rode gelaatskleur heeft*), hartstochtelijke aanvangsklanken had, dat evenals een beschonkene, (*wier trage oogappels een knippende beweging maken*), in het bezit was van afwisselende lage en hoge tonen, waarin evenals in het geval van een waanzinnige vrouw, (*die verschillende malen in de handen klapt*), verschillende tempo's werden uitgevoerd, en dat evenals de Mīmāṃsā (*voorzien is van verschillende bhāvanā's*), vergezeld ging van verschillende beschouwingen. De dieren van het woud, te beginnen met de antilopen, de everzwijnen, de apen, de olifanten, de śarabha's en de leeuwen, beluisterden, in een kring geschaard, als in overweging verzonken, met onbeweeglijke oorschelpen, de door gezang begeleide klanken van haar luit.

Evenals de Ganges, was zij uit de hemel neergedaald; zij was, evenals het woord van een geïnitieerde, boven het gewone verheven, en evenals de punt van Śiva's pijl, vol luister (*vol schittering*). Evenals iemand die amṛta gedronken heeft (*vrij is van dorst*), was zij van begeerte ontdaan. Evenals in de maansikkel op Śiva's hoofd (*geen roodheid is tot stand gekomen*), had zich in haar geen hartstocht ontwikkeld. Evenals de watermassa van de zee, wanneer deze niet gekarnd wordt, was zij inwendig vol rust. Evenals een stijl waarin geen samengestelde woorden voorkomen (*geen dvandva-composita heeft*), was zij vrij van strijd. Evenals de kennis bij de Boeddhisten (*geen steunpunt bezit*), was zij van steun verstoken. Evenals Sītā (*zich in het vuur begaf*), had zij het bekomen, binnen te treden in het Brahma. Evenals een vrouw die bedreven is in de kunst van het dobbelspel (*zich het geheim van de dobbelstenen heeft eigen gemaakt*), had zij haar zintuigen en haar hart onderworpen. Evenals de aarde, (*wier massa gedragen is door water*), onderhield zij haar lichaam met water. Evenals de luister van een morgen in de winter, (*wanneer de gloed van de zon ingedronken wordt*), nam zij de gloed van de zon in zich op. Evenals de āryā-

versmaat (*in het bezit is van metrische eenheden die passen bij de caesuur en de versvoeten*), had zij bezit verworven dat voldoende was voor een gemeenschap van asceten.

Haar houding was onbeweeglijk, als was zij op een schilderij uitgebeeld, en alsof zij uit louter stralen bestond, bedekte zij de aarde met de glans van haar lichaam. Zij was onthecht van de wereld, vrij van zelfzucht, en ontdaan van naijver, en had een niet-menselijk voorkomen. Ofschoon het, doordat zij een hemelinge was, niet bleek welke haar leeftijd was, zag zij er toch ongeveer achttien jaar oud uit. Het was een meisje dat de Pāsupata-gelofte had afgelegd.

B e s c h r i j v i n g v a n d e l e n t e (Pūrvabh. Par. 141)

Op een keer nu tijdens de dagen der lentemaand begaf ik (Mahāśvetā) mij met mijn moeder naar dit Acchoda-meer om te baden. — Het was tijdens de dagen der lentemaand, toen de bedden van jonge lotussen ontloken, toen de trossen van nog zachte cūta-knoppen het verlange der verliefde personen opwekten, toen de aankomst van de zachte zuidenwind de doeken van Kāma's vlaggen deed wapperen, toen de bakula's uitsproten als gevolg van de bevochtiging met de brandewijn die de met uitgelatenheid vervulde verliefde vrouwen met volle teugen in de mond namen, toen de botten van de kāleyaka-bloemen zwart gemaakt waren door vlekken in de vorm van bijenzwermen. Het was tijdens de dagen der lentemaand, die met geluid vervuld waren door het duizendvoudig geklingel van de enkelringen uit edelsteen der jonge vrouwen, die rinkelden bij het stoten tegen de aśoka-bomen; toen de sahakāra's aangenaam waren door het liefelijk gezoem van de wegens de geur der ontlukende bloemen aaneengesloten bijenzwermen; toen de aardbodem wit gekleurd was door zandbanken, met zand bestaande uit het onafgebroken stuifmeel van de bloemen; toen de schommels in de vorm van de slingerplanten in beweging werden gebracht door de zwermen van de door hun honigdronkenschap bespottelijk gemaakte bijen; toen de dronken kokila's, die neerzaten op de lavalī's waarvan de rijsjes geheel opengebloeid waren, onmetelijke onweersbuien van sproeiregens van honig deden opstijgen; toen de wegen rood waren van het bloed uit de harten der reizigers, gebro-

P en V p. 138,
1-14 ;
N p. 260, 11-
262, 2 ;
C 1, p. 271, 11-
272, 12 ;
Rāg p. 103, 12-
15.

ken als deze waren ten gevolge van de vrees, veroorzaakt door het geluid van de boog, afgeschoten door Kāma, die behagen vindt in de offeranden van het leven der echtgenoten van hen die zich op reis bevinden ; toen de hemelrichtingen doof waren gemaakt door het snorren van de veren der onophoudelijk-treffende pijlen van Kāma. Het was tijdens de dagen der lentemaand, die dicht-bezet waren met scharen van naar de ontmoeting met haar geliefde gaande minnaressen, die, verblind door de hartstocht der liefde binnen in haar, zelfs over dag zich op weg begaven ; dagen die overstroonden door de vloed van de buiten haar oevers tredende (*overvloedige*) zee van het gevoel (*vocht*) der liefde, en die aan de harten van al de levende wezens genoeg verschaften. — De pracht van het Acchoda-meer was nog vermeerderd door de lentemaand, en de jonge nalina's, kumuda's, kuvalaya's en kahlāra's stonden er in volle bloei.

Beschrijving van de avond en beschrijving
van Keyūraḥa
(Pūrvabh. Par. 181 en 182)

En langzamerhand steeg de maan op, zij de zandbank van de oceaan, die het uitspansel is, en de zegenbrengende kruik voor de slaap der zeven werelden ; de maanschijf, die de vijand is van de trots der pruilende vrouwen, deed de bedden van kumuda's ontluiken, kleurde de tien hemelrichtingen wit, en deed, blank als een zeeschelp, de witheid toenemen ; de glanzen der sterren, overweldigd als zij waren door de bundels van maanstralen, verflauwden. En aan alle zijden begonnen de bij stromen neerstortende stroompjes van de maansteenrotsen van de Kailāsa te vloeien. Het water van het Acchoda-meer, dat bedekt was met lotusstengels, zag er uit alsof de pracht van zijn bedden van kamala's vernietigd was, nadat de maan er zich als bij een overval op geworpen had. En de in scheiding verkerende troep van cakravāka's, die ten gevolge van de verbijstering door slaap was overvallen, en wier lichamen heen en weer schommelden door de zeer lange watergolven, krijste. En toen de maansopgang voltrokken was, en de naar de ontmoeting met haar minnaar zich begevende liefelijke Vidyādhara-vrouwen, die omneveld waren door de druppels van haar vreugdetranen, en die zich in het hemelruim verlustigden, wegsnelden, toen zag Candrāpiḍa dat Mahāśvetā ingeslapen was, en hij liet zich zachtjes op

P en V p. 178,
13-179, 17 ;
N p. 326, 3-328,
3 ;
C 1, p. 336, 8-
338, 5 ;
Rdg p. 141, 15-
23.

zijn leger van rijsjes neer. Hij viel in slaap, denkende : « Wat zou op dit ogenblik, van mij gescheiden, Vaiśampāyana wel denken, en wat de arme Patralekhā, en wat de schare van prinsen ? »

Par. 182.

Toen de nacht voorbij was, en Mahāśvetā, na bij de dageraad de saṃdhyā-verering te hebben volbracht, op een rotsblok neergezeten, de zuiverende Aghamarṣaṇa-verzen reciteerde, en Candrāpīḍa zijn morgenaangelegenheden had verricht, toen bij het morgenkrieken kwam Taralikā opdagen, gevolgd door een Gandharvaknaap, Keyūraka geheten. Deze knaap was zestien jaar oud, en had een resoluut voorkomen. Hij plaatste stappen die zwaar waren als de tred van een koninklijke olifant, die traag is door de door zijn bronst veroorzaakte afmatting. Zijn beide knodsgelijke dijen waren grijskleurig als gevolg van een niet-verse sandelinstrijking. Hij was geelrood door de kleur van saffraan. Hij had enkel een onderkleed om : dit onderkleed was stevig vastgemaakt door middel van een snoer in de vorm van een gouden ketting, en zijn boven zijn gordelband uitstekende rand wuifde heen en weer. Wegens de smalheid van zijn middellijf, was het middengedeelte van zijn lichaam in tweeën gedeeld ; hij had een brede borst ; hij had armen die lang waren, rond en gevleesd ; een armband van robijn schommelde aan zijn linker voorarm. Hij scheen een bovenkleed te dragen van stof die de kleur had van een menigte regenbogen met neerwaarts gerichte stralen, een bovenkleed dat over hem uitgespreid was uit de edelsteen die zijn oor versierde, en dat op zijn schouder bevestigd was. Hij had lippen die zacht waren als cūta-rijsjes, en die door de onophoudelijke betel waren donker gemaakt. Door de helderheid van zijn ogenpaar, dat tot aan het uiteinde van zijn oren reikte, en dat van nature helder was, leek hij de hemelrichtingen wit te kleuren, bedden van kumuda's te doen neerstorten, het daglicht als van louter puṇḍarīka's te maken. Zijn voorhoofd was breed als een gouden plaat, zijn hoofdhaaren donkerkleurig als een bijenzwerm, en recht. Hij had een voornaam uiterlijk, en was handig ten gevolge van zijn omgang met het hof.

Aanvullende vertaling van de beschrijving
van het vrouwenverblijf op Hemakūṭa
(Pūrvabh. Par. 186-187 en 189-190)

En doordat die meisjes zo talrijk waren, zag Candrāpīḍa hoe aan alle zijden, wegens de glanzen van haar aangezichten, als het ware een regen van maanschijven neerviel ; hoe wegens de trillende beweging der ooghoeken de aarde in zulk een toestand gebracht werd, dat zij als uit bedden van wuivende kuvalaya's scheen te bestaan ; hoe, wegens de dartele bewegingen van de onrustige wenkbrauwen, als het ware legers van bogen van Kāma oprukten, en hoe, doordat de haarbossen er donker uitzagen, als het ware verzamelingen zich vormden van de voornachten der donkere maandhelften. Hij zag hoe het wegens de glansen van de glimlachjes scheen alsof de lentedagen zich daar rondbewogen, de lentedagen die blank zijn door de ontloken bloemen, en hoe het wegens de geuren van de winden in de vorm van de zuchten leek alsof de zuidenwinden er rondwuifden. Hij zag hoe duizenden spiegels van robijn er leken te schitteren, wegens de glanzen van de bolle wangen ; hoe de schepping van levende wezens er een bed van rode kamala's scheen te laten neerstromen, wegens de roodheid van de handpalmen ; hoe, wegens de schittering van de stralen uit de nagels, de acht hemelrichtingen als bedekt schenen met duizenden pijlen van Kāma ; hoe troepen pauwen van het paleis schenen op te vliegen, wegens de menigte regenbogen, door stralen uit de sieraden gevormd, en hoe, wegens de door de jeugd veroorzaakte verliefde stemmingen, als het ware duizenden Kāma's werden tot stand gebracht.

P en V p. 182,
21-184, 6 en
p. 185, 4-186,
3 ;
N p. 332, 8-
335, 1 en p.
336, 3-137, 10 ;
C 1, p. 342, 14-
344, 14 en p.
346, 4-347, 10 ;
Rdg p. 144, 21
en p. 145, 11.

Deze meisjes schenen zich, onder het voorwendsel van gewone bezigheden, aan een buitengewoon minnespel over te geven : hij zag hoe bij het leunen op de handen van vriendinnen, uitgevoerd werd het vatten der hand, op het fluit-instrument de aanraking bij het kussen, op de luiten het werk met de nagels, bij het balspel het slaan met de handen, om de halzen van de kruiken die gebruikt werden bij het besproeien van de kruipplanten van het paleis het omstrenghen met de armen, op de speelschommels het wiegen met de heupen, bij het kauwen van de betelrolletjes het gebruik van de tanden, bij de bakula-struiken het aanwenden van volle teugen wijns, bij het trappen tegen de aśoka-bomen het stompen met de voet, en bij het

struikelen over de bloemen der offeranden het uitspreken van de sīt-klank.

Par. 187.

En in dit vrouwenverblijf was het de glans zelf van de wangen der meisjes die haar gelaat afwiste ; het waren haar ogen die haar oorlotussen, de glanzen van haar lachjes die haar lichaamsinzalving, haar zuchten die de bereiding van reukwerk voor haar klederen, en de luister van haar lippen die haar instriking met saffraan uitmaakten. De klanken der luit : het waren haar gesprekken ; de campaka-kransen : haar lianegelijke armen ; de speellotussen : haar handpalmen ; de spiegels : haar borsten. Het was de glans zelf van haar lichaam die haar met een kleed omhulde, en het waren haar achterlichamen zelf die zich voordeden als rotsvlakken van edelsteen voor dartel spel ; de roodheid zelf van haar zachte tenen maakte het rode lak-vocht uit van haar voeten, en de stralen uit de edelstenen, haar nagels, de opstapelingen van als offeranden neergelegde bloemen op de vloer.

En in dat vrouwenverblijf bleek zelfs het rode lak-vocht een te grote last te zijn voor de voeten ; een gordel in de vorm van een bakula-krans te dragen, vormde reeds een hindernis bij het gaan ; niets meer dan het gewicht van de lichaamsinstriking was een oorzaak van bovenmatig gehijg ; de last van een kleed volstond om afmatting teweeg te brengen ; een zegenbrengende armband te dragen alleen reeds was een oorzaak om de hand te schudden ; zelfs het dragen van een bloem als hoofdsieraad maakte een inspanning uit, en de wind uit de vleugels van de rondzwevende bijen op de haar tot karṇapūra-oorsieraad strekkende kamala's was voldoende om uitputting te doen ontstaan.

En evenzo was het in dit vrouwenverblijf, wanneer iemand een vriendin zag, een zeer grote stoutmoedigheid, op te staan zonder een steun te zoeken voor de hand ; in tooi het gewicht van een halssnoer te kunnen dragen, geschiedde er op grond van de hardheid der borsten ; bij het plukken van bloemen een tweede bloem vast te houden, zelfs dit was er niet gepast voor jonge meisjes ; onder de kundigheden van meisjes was het kransen-vlechten een taak van krachtige lieden ; en wanneer de meisjes neerbogen voor de godheden, verwekte het geen al te grote verwondering zo haar de lenden braken.

Par. 189.

Deze en andere schertsende gezegden hoorde Candrāpīḍa. Aldus :
« Cāmarikā, tevergeefs wendt gij naïefheid voor ! Wie wenst gij te

bedriegen ? » — « Ei daar, gij die buiten u zelf gebracht zijt door de dartele gevoelens der jeugd ! Gij zijt ontdekt, gij die aanleunt tegen de pauwen van de zuilen van edelsteen, daar uw lichaam buigt onder het gewicht van uw kruikgelijke borsten ! » — « Gij daar die begeert te schertsen, het is tegen uw eigen weerkaatsing, die zich op de muur van edelsteen aftekent, dat gij spreekt ! » — « Gij daar, wier bovenkleed door de wind is weggerukt ! Wat gij met veront-ruste hand tracht te vatten, het is de glans van uw hals snoer ! » — « Gij daar, die op de vloeren van edelsteen vreest te struikelen over de als offerande neergelegde kamala's ! Het zijn de weerkaatsingen van uw eigen gelaat die gij mijdt ! » — « Gij wendt uw handpalm aan als zonnescherm tegen het morgenzonnelicht : maar het is de op het tralievenster zich verspreidende glans der robijnen ! » — « Gij daar, wier cāmara ten gevolge van uw vermoeidheid is losgeraakt en uit uw hand neergevallen is, wat gij schudt, het is de bundel van stralen uit de edelstenen, uw nagels ! » — En terwijl hij deze en andere zaken nog hoorde, naderde Candrāpīḍa Kādambarī's vertrek.

Er deed zich een weg aan hem voor, die er, wegens de massa's van de slingerplanten in de lusthof neergestort stuifmeel van bloemen, als een zandbank uitzag. Het was een weg, die het voorkomen had van een onweersbui, wegens de regens van het sap van de door de klauwen der onrustige koekoeken gehavende vruchten van de sahakāra's op het binnenplein ; die er als een nevel uitzag wegens de door de wind verspreide druppeltjes van de stromen brandewijn voor de besproeiing van de bakula's ; een weg die zich voordeed als een gouden werelddeel, wegens de offeranden van campaka-bladeren, en die door het donker voorkomen van de zwermen van bijen die zich neergelaten hadden op de bloemenopstapelingen, een woud van nīlāśoka's leek te zijn. Wegens de menigte van rode lak-vocht op de voeten van de vrouwen die zich daar rondbewogen, scheen deze weg als een zee van roodheid te zijn, terwijl de geuren van de lichaamsinzalvingen hem het voorkomen gaven van de dag, waarop de amṛta is tot stand gekomen ; door de ronde schijffjes van de dantapattra-oorsieraden leek hij als het ware de maanwereld te zijn, en hij bood het schouwspel van een woud van priyaṅgu's wegens de sectetekens en de sierlijnen van rocanā.

Deze weg deed zich donkerblauw voor wegens de sierlijnen van zwarte aloë, bruinrood wegens de aśoka-rijsjes die de karṇapūra-oorsieraden vormden, helderwit wegens de inzalvingen met sandel-

vocht, en lichtgroen wegens de sieraden van śirīṣa-bloemen. De vrouwen die zich met het oog op dienstbetoon hierheen begeven hadden, en rechtop stonden, aan weerszijden van de weg, — een wal van louter lichaamsglans gelijk, — gaven aan die weg het uitzicht van het begin van een lange heirbaan.

En Candrāpīḍa zag hoe, langs die weg, als de stroming van het water van een gestadig vloeiende rivier, de lichtschijn zich voortbewoog van de stralen uit de sieraden, lichtschijn die zich in het midden van de weg uitbreidde, en die een dichte massa vormde. En in het midden hiervan begaf hij zich verder, stroomopwaarts als het ware, en bemerkte toen een paviljoen aan de voorzijde waarvan een schare van deurwachtsters stond opgesteld.

B e s c h r i j v i n g v a n K ā d a m b a r ī (Pūrvabh. Par. 191)

En daar in het midden zag hij Kādambarī. Zij was omringd door meisjes, die zo gezeten waren dat zij een kring vormden om de zijden van het paviljoen; deze meisjes waren verscheidene duizenden in aantal; zij waren in het bezit van een menigte schitterende sieraden, zodat zij als het ware een groep wensbomen leken. Kādambarī bevond zich op het steunkussen van een met een overtrek uit donkerblauw doek bedekt, niet al te groot rustbed, terwijl zij steunde op haar lianegelijke armen, die op een wit kussen geplaatst, en dubbel gevouwen waren; in die toestand geleek zij als het ware de aarde, rustend op de slagtang van het Grote Everzwijn. Cāmara-draagsters wuifden haar koelte toe: door haar bewegingen bij het op en neer heffen van haar armen, schenen deze cāmara-draagsters als over te steken op het zich ver uitstrekkend water van de menigte van glans van Kādambarī's lichaam.

Beneden haar, op de vloeren van edelsteen, scheen het of de slangen haar wilden wegvoeren, ter zijde, op de muren van edelsteen, leek zij weggeleid te worden door de wachters der hemelrichtingen, en boven haar, op de troonhemel van edelsteen, was het of zij door de hemelingen naar omhoog werd getild; de zuilen van edelsteen schenen haar als het ware in hun hart te doen binnentreden, de spiegels van het paleis schenen haar als het ware in te drinken, en de Vidyādhara's die, het gelaat naar beneden gewend, in het midden van de troonhemel stonden uitgebeiteld, schenen haar ten hemel te

P en V p. 186,
4-189, 17;
N p. 328, 1-344,
5;
C 1, p. 347, 11-
355, 3;
Rdg p. 145, 12-
146, 10.

willen doen opstijgen: dit alles hierdoor, dat haar weerkaatsing daar overal op viel. Haar schenen als het ware de drie werelden te omringen, die, onder het uiterlijk voorkomen van schilderingen, zich daar samengedrongen hadden uit nieuwsgierigheid om haar te aanschouwen. Zelfs het paleis leek haar aan te kijken : immers, daar door de honderden pauwen die dansten bij het geluid van de sieraden, veelkleurige staartogen waren uitgespreid, scheen het paleis zich, uit nieuwsgierigheid, als van duizenden ogen te hebben voorzien. Zelfs haar eigen dienaressen, met onbeweeglijke ogen staarden zij haar aan, als hadden zij, door haar begeerte om haar te aanschouwen, een goddelijk oog bekomen.

Al de ledematen van Kādambarī waren van gelukvoorspellende kentekenen voorzien : maar zelfs deze kentekenen schenen zich op haar ledematen te hebben gevestigd, omdat zij als het ware door hartstocht overweldigd waren. Zij verliet het kind-zijn, alsof dit van verdiensten verstoken was, en zij werd door de jonkheid gegrepen, maar zonder dat zij aangeboden werd, dus alsof deze [de jonkheid] overmeesterd was door een opwelling van liefde.

Met haar voeten scheen zij als het ware een stroom van sap van de koraalboom te doen vloeien. Deze voeten, inderdaad, hadden tenen die leken te zijn de naar buiten zich verspreidende stralen van de gestadige roodheid van Kādambarī's voeten, de neerstortende stromen van het door het rode lak-vocht lichtrood gekleurde water van Kādambarī's lichaamsglans, en de franje's van de zoom van het rode kleed dat zij had aangedaan ; het waren tenen die twijfel deden oprijzen of het soms niet rijen van stralen waren uit de sieraden op Kādambarī's voeten, en die, doordat zij uiterst tener waren, langs de nagels als het ware een regen van stromen bloeds lieten neerstromen. Deze voeten waren verder in het bezit van een 'n groep sterren op aarde gelijkende rij van edelstenen : haar nagels.

Haar heupen werden aangeraakt door een krans van stralen uit de edelstenen op haar enkelringen, een krans van stralen die opschoot als om bijstand te verlenen aan haar dijenpaar dat zwoegde onder het gewicht van haar zwaar achterlichaam. Zij had twee dijen die schenen te zijn de stroom van het water van haar lichaamsglans die, na uit haar middel, wanneer dit door de hand van den Schepper samengedrukt werd, te zijn neergevloeid, zich in tweeën had verdeeld wegens de hindernis die door het rotsvlak, haar achterlichaam, gevormd was. Een gordelband omsloot haar

ronde achterlichaam ; deze gordelband verspreidde naar alle zijden en kring van lange stralen, zodat het dan ook leek of hij uit naijver de blik van andere mannen wilde afweren, of hij zich uit nieuwsgierigheid groter maakte, of hij, ten gevolge van het genot van de aanraking, met overeind gerezen haarpijltjes overtoegen was. Zij had zeer zware heupen, als door het gewicht van de daar op rustende harten van alle lieden, en een middel dat dunner werd als door zijn smart hierom, dat de hoge borsten het beletten Kādambarī's gelaat te aanschouwen. Zij had een diep navelrond, van een haarkrul voorzien, dat leek te zijn de vingerafdruk, ten gevolge van haar tenerheid, van den Schepper, toen deze haar aangeraakt had. Zij bezat een bloemtrosvormige harenrij, die als het ware de door Kāma neergeschreven rij van letters scheen van een lofdicht op zijn triomf over de drie werelden.

Zij was gesierd met een zware boezem, waarop de weerkaatsing zich aftekende van haar oorrijsjes ; deze boezem, die Kāma's voetbank vormde, scheen naar buiten te komen omdat hij als het ware met de hand daartoe aangezet werd door haar hart dat uitgeput was door de al te zware last. Zij schitterde door haar twee armen, die twee zich verspreidende stralen schenen te zijn, naar omlaag gericht, uit haar oorsieraden, en die twee stukken van lotusstengels waren op het water van haar vlekkeloze lichaamsglans, en door twee handen die een menigte van stralen uit haar nagels lieten neerstromen, en zo de indruk gaven dat zij, ten gevolge van de door het gewicht van de robijnen armbanden veroorzaakte uitputting, een overvloed van stromen van zweet lieten neervloeien.

Haar kin was door haar halssnoer met opwaarts gerichte stralen (*handen*) omvat, als wilde dit halssnoer haar gelaat opbeuren dat neerboog door het gewicht van haar borsten. Zij was gesierd met twee lippen, bruinrood als koraaltakken, die schenen te zijn twee zich verheffende baren van de door de wind van haar prille jeugd bewogen zee van de hartstocht (*roodheid*) ; zij was verder gesierd met twee wangen die een rode, zuivere, doorschijnende glans hadden, en die de luister bezaten van met wijnvocht gevulde schelpen van robijn ; en ten slotte was zij gesierd met een neusrug die liefelijk was als het juwelen plectrum van Rati's luit.

Met haar ogenpaar, waarvan de buitenhoeken, als uit toorn tegen de oren die het beletten zijn weg te vervolgen, ietwat roodkleurig waren, en dat de melkzee was voor het verblijf van de luister (*Lakṣmī*) van haar gelaat, met dat ogenpaar scheen zij zich in te

spannen om de wereld der levenden als uit louter ogen te doen bestaan. Haar plaatgelijk voorhoofd was opgeluisterd door twee wenkbrouwen : de sporen van het bronstvocht van de olifant, haar uitgelaten jeugd, — en door een aan haar gelaat vastklevend drupelvormig secteteken, dat getekend was met realgarpasta, en dat leek te zijn het met hartstocht (*roodheid*) vervulde hart van Kāma. Zij had fraaie oren, die louter tālipaṭṭa-oorsieraden waren van voortreffelijk goud, en twijfel deden oprijzen, of het soms niet stromen van bloemenhonig waren, neerdruppelend uit de oorlotussen waarvan Kādambarī zich voorzien had, — en aan welke goudplaatjes, en smaragden en robijnen oorringen bengelden. De massa van haar lange haren werd als met wijnvocht overgoten door een bundel uit het kruinjuweel, dat zich op haar haarscheiding bevond, zich verspreidende stralen, die haar voorhoofd lichtrood kleurde.

Dat zij een zo bijzondere uitwendige schoonheid ten toon spreidde, kwam hierdoor dat Kāma zich in haar gehele lichaam had gevestigd, als door de begeerte om te zegepralen over Pārvatī, die er trots op was dat Śiva de helft van haar lichaam ingenomen had. Het scheen of zij, om de hoogmoed weg te nemen van Viṣṇu, die er zich over verheugt, één enkele Lakṣmī aan zijn borst te drukken, door haar weerkaatsingen uit haar eigen lichamelijke schoonheid als het ware honderden Lakṣmī's deed ontstaan ; of zij, om de trots te vernietigen van Śiva die vol bewondering is voor die éne maan die zich op zijn hoofd bevindt, door haar bevallige glimlachjes in alle richtingen duizenden manen uitstrooide ; en of zij, als uit toorn tegen Śiva die den énen Kāma onmeedogend verbrand had, in elk hart tienduizenden Kāma's deed ontstaan.

Zij deed in de voor spel aangelegde riviertjes, door middel van zand in de vorm van het stuifmeel van kamala's, kleine zandbanken maken, om aan de paren van tamme cakravāka's die uitgeput waren doordat zij gedurende de nacht waren wakker gebleven, toe te laten te slapen. Zij gaf de haṃsa-oppasster bevel, een haṃsa-paar dat zich verwijderd had door het geluid van de enkelringen van dienaressen, en dat haar dierbaar was, vast te binden met een keten in de vorm van een lotusstengel, en terug te brengen. Zij nam van het oor van een vriendin de aar van een gersthalm weg en gaf die aan een antilopekalf van het paleis, dat de stralen likte uit de smaragden van haar sieraden. De tuinwachtster, die haar was komen melden dat aan de struik die zij zelf gekweekt had de eerste bloemen uitgekomen waren, vereerde zij door haar al haar sieraden te

schenken. De Pattraśabara-vrouw van de lustheuvel, die een mandje van bladeren had, gevuld met velerlei woudbloemen en vruchten die zij haar was komen brengen, deed zij gedurig weer spreken, en daar men haar woorden niet begreep, was die vrouw een oorzaak van gelach. Als met donkerkleurige ballen, zo speelde zij met de bijen die, door haar hand geslagen, gedurig weer opvlogen, en die verdwaasd waren door de geur van haar mond. De cāmara-draagster die, het gekir horende van de duiven in de kooien, boos glimlachte, sloeg zij lachend met haar speellotus op het hoofd. Haar beteldoodsdraagster, op wie de weerkaatsing gevallen was van een met parelen bezet maansikkelvormig sieraad, trof zij op de borst met een handvol geurig poeder, in de mening dat daar een nagelindruk aanwezig was die bedekt was met het water van een druppel zweet. Al lachende bedekte zij de wangen van een cāmara-draagster met het rijsje van haar eigen karṇapūra-oorsieraad, dat zij haar schijnbaar als een gunst toereikte : zulks omdat zij door de weerkaatsing van de oorringen van edelsteen het vermoeden koesterde dat in die wangen dicht-opeen verse ronde nagelindrucken waren aangebracht.

Evenals de aarde (*de aanraking met de aanzienlijkste onder de grote hoofdbergen van zich verwijderde, en op de huid van Śeṣa rust*), vermeed zij alle betrekkingen met een echtgenoot, een vorst van aanzienlijk geslacht, en gaf zij zich over aan andere genoegens. Evenals in het geval van de luister der lentemaand (*de roodheid van de bomen grijs gekleurd is door het stuifmeel van de bloemen dat door de zwermen van bijen wordt weggevoerd*), was het geurig poeder op haar voeten grijs van kleur door het stuifmeel van bloemen dat door zwermen van bijen werd weggevoerd. Evenals de herfst, (*gedurende welke de trotsheid van de pauwen weggenomen wordt door de weerklinkende kreten van de haṃsa's*), nam zij Śiva's trotsheid weg door het geluid van de boog van den Kāma dien zij had doen ontstaan. Evenals Pārvaṭī, (*wier hoofdsieraad bedekt is met de stralen van de maan*), droeg zij een wit kleed en had zij zich van een hoofdsieraad voorzien. Evenals uitgestrekte bossen aan de oever van de zee, (*waarin een bos van tamāla's voorkomt dat donkerkleurig is als een bijenzwerm*), had zij een gelaat met hoofdhaar dat zeer zwart was als een bijenzwerm. Evenals in het geval van de maan, (*die zich aan Br̥haspati's echtgenote vergreep ten gevolge van het zich openbaren van een hevige hartstocht*), was haar zware heup vol van de dartele bewegingen van een hevige hartstocht.

Evenals van uitgestrekte bossen (*het midden versierd is met bleek-donkerkleurige lavalī-slingerplanten*), was haar middel gesierd met bleek-donkerkleurige, lianegelijke huidsplooien. Evenals de luister van de dageraad (*als versiering heeft de roodheid van de daglotussen die geopend worden door de stralen, door de zon uitgezonden*), waren haar robijnen sieraden doorschoten met de stralen uit schitterende parelen. Evenals in het kamala-bed dat is het uitspannel (*men, bij heldere hemel, het grote Mūla-gesternte kan zien, dat zacht is als een lotusstengel*), zag men door haar doorzichtig kleed heen het beginpunt van haar dijen die tener waren als lotusstengels. Evenals bij een troep pauwen (*de uiteinden van de pauwen oogen schitteren op de zware staarten die hun dijen raken*), raakten haar hoofdharen haar dijen, en was zij liefelijk als de glanzende maan. Evenals de wensboom (*de vervulling van de verlangens schenkt*), schonk zij de vrucht van de liefde.

Vóór haar was Keyūrika neergezeten, dicht bij haar, en met het gelaat naar haar toegewend; hij sprak haar over Candrāpīḍa, en hield niet op zijn voortreffelijke eigenschappen te beschrijven. Steeds weer ondervroeg Kādambarī hem: « Wie is hij? Wiens kind is hij? Hoe is zijn naam? Hoe ziet hij er uit? Welk is zijn leeftijd? Hoe heet hij? Wat hebt gij hem gezegd? Hoe lang hebt gij hem gezien? Op welke wijze is zijn vriendschap met Mahāśvetā tot stand gekozen? Zal hij naar hier komen? »

Beschrijving van het halssnoer Śeṣa (Pūrvabh. Par. 201)

En toen hij (Candrāpīḍa) uit nieuwsgierigheid het oog in de richting van die lichtschijn wendde, zag hij Madalekhā naar zich toe komen, en in haar nabijheid Taralikā, en, door deze laatste gedragen in een met een wit doek bedekte doos, een halssnoer van uitzonderlijke glans. — Madalekhā was omgeven door een niet geringe schare van jonge meisjes; boven haar was een wit zonnescherm uitgebreid, en met twee cāmara's wuifde men haar koelte toe. Door Kādambarī's deurwachtster, die met haar linker hand, waarin zich een staf bevond, een doos uit kokosnoot droeg, waarvan de opening bedekt was met een stuk nat doek, en die gevuld was met sandelzalf, werd haar met de rechterhand steun van haar hand verstrekt. Keyūrika, die twee helderrein-gewassen klederen

P en V p. 201,
11-202, 7;
N p. 361, 2-362,
5;
C 1, p. 372, 1-
373, 9;
Rdg p. 156, 37-
157, 2.

van bast van de wensboom aanhad, twee klederen die door een ademtocht konden worden weggerukt en die wit waren als een slangenhuid, wees haar de weg ; zij werd gevolgd door Tamālikā, in wier hand zich een krans van mālatī-bloemen bevond. Het hals-snoer, dat door Taralikā in de met een wit doek bedekte doos gedragen werd, scheen als het ware de oorzaak van witheid te zijn van de melkoceaan, de broeder van de maan, de lotusstengel van de in Viṣṇu's navel zich bevindende puṇḍarīka. Het scheen een menigte van vlokken schuim van amṛta te zijn, die verspreid was ten gevolge van de heftige beweging van de Mandara-berg, de ten gevolge van de afmatting van het karnen verlaten huid van Vāsuki, de lach van Lakṣmī, haar ontvallen wegens de scheiding van haar ouderlijk huis, de bijeenverzamelde massa van al de stukjes van de door het karnen van Mandara gebroken maansikkel. Het was als het ware een menigte van sterren in weerkaatsing, die uit het water van de oceaan was opgenomen, een tot een vaste massa geworden bui van sproeiregens uit de slurven van de olifanten der hemel-richtingen, het nakṣatramālā-sieraad van de olifant der liefde. Het leek te zijn gemaakt uit stukken van herfstwolken, en vervaardigd te zijn van de harten van de asceten die Kādambarī's schoonheid aan zich had onderworpen. Het scheen de leermeester te zijn van alle edelstenen, de menigte van roem, op één plaats verzameld, de mededinger van al de zeeën, het leven van het licht der maan. Evenals het hart van Lakṣmī (*door haar dartel optreden wankelbaar is als een druppel water die van een lotusblad neervalt*), had het een middenparel die er uitzag als een druppel water die van een lotusblad neervalt. Evenals iemand vol liefdesverlangen (*handen heeft die wit zijn door de ringen van lotusstengels*), had het stralen die wit waren als menigten van lotusstengels. Evenals de herfstmaan (*de hemelrichtingen wit kleurt door een van wolken bevrijde massa stralen*), kleurde het de hemelrichtingen wit door massa's stralen uit zijn dicht-opeenstaande parelen. Evenals de stroom van de Ganges, voerde het de geur met zich van de boezem der Apsarā's. Het was een halssnoer dat glans deed neerstromen, en dat uitermate schitterend was.

Beschrijving van Kādambarī's verliefd
gebarenspeel en beschrijving van de avond
(Pūrvabh. Par. 202 en 203)

En terwijl zij (Kādambarī) zich daar bevond, verrukte zij wederom op dezelfde wijze Candrāpīḍa's gemoed door haar gepassioneerde blikken, die zich naar verschillende richtingen wendden met veelsoortig verliefd spel. Aldus. Nu eens stond zij als getekend, de rijsgelijke linkerhand op haar ronde achterlichaam geplaatst, de rechterhand uitgestrekt langs het kleed dat zij had omgeslagen, met onbeweeglijke oogappels. Dan weer, doordat haar opwaarts gestrekte hand aan haar mond was gebracht daar zij wilde geeuwen, leek zij haar gelaat te verbergen uit vrees omdat zij zich in zijn naam vergist had. Nu eens scheen zij hem te roepen, en wel omdat zij met geluid vervuld was door de bijen, begerig naar de geur van haar adem, die getroffen waren door de zoom van haar kleed. Dan weer was het, doordat zij haar borsten bedekte met haar beide armen, die dubbelgevouwen waren in haar verwarring omdat haar kleed door de wind was neergegleden, of zij hem teken gaf van een omarming. Nu eens leek zij zich vóór hem neer te buigen, onder het voorwendsel, te ruiken aan een handvol van haar haarlokken afgerukte bloemen. Dan weer scheen zij hem het ontstaan van de liefdesverlangens van haar hart te doen kennen, door met haar beide wijsvingers haar halssnoer te doen ronddraaien. Nu eens leek zij, doordat haar hand geschud werd bij het struikelen over de bloemen der offeranden, hem het door het treffen van Kāma's pijlen veroorzaakte lijden mede te delen. Dan weer scheen zij door Kāma te worden gebonden en overgeleverd, doordat haar voeten stevig vastgebonden waren door haar neergegleden gordel. Dan weer werd haar loshangend kleed opgehouden door haar bevende dijen, waren haar borsten bedekt door slechts een gedeelte van haar over de grond geslingerd kleed, werden haar op kruipplanten gelijkende huidsplooien uiteengerukt bij haar opgeschrikt ronddraaien, was haar lotusgelijke hand in de weer om haar hardos te grijpen die neergevallen was op haar schouder, boog zij haar gelaat ter zijde, waarvan de utpala op haar oor wit gekleurd was door het werpen van zijdelingse blikken, en waarvan de wangen bestoven waren met het stof van de amṛta in de vorm van haar verlegen glimlachjes. Zolang bleef zij staan kijken, — op een wegens de golven van haar ver-

P en V p. 204,
18-206, 1 ;
N p. 365, 10-
367, 9 ;
C 1, p. 377, 12-
379, 13 ;
Rdg p. 159, 9-
13.

schillende gevoelens verscheidene wijze, — tot de dag, zijn lichtschijn teruggetrokken hebbend, een rode kleur aannam.

Par. 203.

Daarop nam de verheven zon, de heer des levens van de rājīva's en de heerser over de kring van al de werelden, een rode kleur aan, als het ware door de in zijn hart aanwezige liefde voor (*roodheid van*) de kamala-planten. En geleidelijk werd het uitspannel, als door de blikken der verliefde vrouwen, die rood waren door haar toorn omdat de dag bleef duren, met roodheid overtoegen. Hij, wiens paarden vaal zijn als oude duiven, trok zijn lichtglans terug. De bedden van kamala's, waarvan de menigten van lotussen gesloten waren ten gevolge van de scheiding van de zon, werden groen, de bedden van kumuda's wit, de horizonten bruinrood, de avond donkerblauw. En langzamerhand werd de verheven zon onzichtbaar, mèt haar stralen, die rood gekleurd (*vol hartstocht*) waren als door hun hoop, wederom met de luister van de dag verenigd te worden. De wereld der levenden werd gevuld met het rood van de avond-schemering, dat zich op dat ogenblik verspreidde, en de zee van het gevoel (*vocht*) van hartstocht (*roodheid*) leek te zijn van Kādambarī's hart. De duisternis spreidde zich uit: de duisternis, die de rook scheen van de duizenden door het liefdevuur verbrande harten van cakravāka's, die de tranen der pruilende minnaressen opwekte, en die de kleur had van een jonge tamāla-boom. Het uitspannel, waarin het sterrenheir een witte kleur aannam, zag er uit alsof er door de slurven van de olifanten der hemelrichtingen buien van sproeiregens over waren uitgespreid. En toen de tijd gekomen was waarop het niet meer mogelijk was iets te zien, daalde Kādambarī neer van het hoogste van het paleis, en Candrāpīḍa van de helling van de lustheuvel.

B e s c h r i j v i n g v a n K ā d a m b a r ī
i n h e t s n e e u w p a l e i s
(Pūrvabh. Par. 208-210)

P en V p. 214,
13-219, 3 ;
N p. 279, 4-
386, 5 ;
C 1. p. 393, 2-
401, 7 ;
Rdg p. 167, 27-
168, 7.

Toen Candrāpīḍa dit gehoord had was hij begerig om te vertrekken, en met de woorden « Een paard ! Een paard ! » verliet hij het paleis. Hij besteeg Indrāyudha, die na te zijn gezadeld, door de haastige paardenoppassers was voorgeleid, en deed Pattralekhā achter zich plaats nemen ; hij stelde Vaiśampāyana aan het hoofd

van het leger, en vertrok dan, na al de lieden van zijn gevolg te hebben teruggestuurd, door Keyūra, die reeds een ander paard bestegen had, gevolgd, naar Hemakūṭa. En toen hij aan de poort van Kādambarī's paleis aangekomen was, steeg hij af. En afgestegen zijnde vertrouwde hij zijn paard toe aan de poortbewakers, begaf zich naar binnen, gevolgd door Patralekhā die nieuwsgierig was om voor de eerste maal Kādambarī te zien, en vroeg aan den eersten den besten eunuch die hem tegemoet kwam, waar Hare Hoogheid Kādambarī zich ophield. Deze boog en sprak : « Hoogheid, zij bevindt zich in het sneeuw-paleis dat opgericht is aan de voet van de lustheuvel Mattamayūra, aan de oever van de vijver Kamalavana ! »

Hierop ging Candrāpīḍa, wien Keyūra de weg wees, een eind de luthof door, en zag toen hoe, ten gevolge daarvan dat de zonnestralen door de glans van kadālī-bladeren, die geelgroen waren als smaragd, als in śaṣpa-gras veranderd waren, het daglicht een groene kleur aannam. En in het midden daarvan zag hij het sneeuw-paleis, dat overdekt was met dicht-opgetaste lotusbladeren. En daaruit zag hij de dienaressen zich naar buiten begeven, die, bedreven als zij waren in een behandeling met koelmiddelen, Kādambarī's lichaam verzorgden, en die bijna Kādambarī's eigen lichaam uitmaakten. Deze dienaressen waren, onder de uiterlijke schijn van vochtige klederen, als met water van Acchoda omhuld ; haar ledematen waren wit gekleurd door de armbanden van lotusstengels die zij, alsof het sieraden waren, om haar lianegelijke armen droegen, en haar dantapattra-oorsieraden werden overtroffen door de bleekwitte ketakī-kelkbladeren die aan haar éne oor bevestigd waren, en die zij als oorsieraad gebruikten. Op haar aravinda-gelijkende aangezichten waren sectetekens van sandel getekend, zodat zij met een gelukshoofdband omwonden schenen ; op haar wangen waren met druppels sandel moesjes aangebracht, zodat het leek alsof zelfs over dag, uit begeerte om ze aan te raken, de weerkaatsing van de maan er zich op bevond. Zij hadden zich een karṇapūra-oorsieraad gemaakt met śaivala-trossen die de schoonheid van śirīṣa's geheel overtroffen. Over haar borsten, grijs door kamferstof, waaraan druppels sandelwater kleefden, en die ringen hadden in de vorm van snoeren van bakula's, hadden zij een bedekking met lotusbladeren aangebracht. Met haar handen, die zo blank waren doordat er aanhoudend sandelinstrijkingen mee aangebracht werden, dat het leek alsof zij, uit woede wegens hun pijniging, de maanstralen

verbrijzeld hadden, — met die handen droegen zij cāmara's waaraan stelen in de vorm van lotusstengels waren bevestigd, en die vervaardigd waren uit lotusvezels. Door middel van kamala's, kumuda's en kuvalaya's met opwaarts gerichte stengel, en kadali-bladeren, bladknoppen van kamala-planten, en bloementrossen, die zij als zonneschermen gebruikten, weerden zij het zonnelicht af. Zij leken als het ware een menigte waternymphen, een samenkomst van de schoonheden van Varuṇa, een verzameling van herfstten, een vergadering van vijvers te zijn.

Par. 209.

En terwijl deze dienaressen, die vóór hem neerbogen en zich dan haastig terugtrokken, als uit vrees dat hij op de nagels van haar tenen mocht vallen, de weg voor hem vrijlieten, trad Candrāpīḍa onder erebogen van kadali's naar binnen. Deze erebogen hadden voetstukken die gemaakt waren van sandelpasta ; zij waren voorzien van klokjes, vervaardigd van puṇḍarīka-knoppen, en van cāmara's in de vorm van trossen ontloken sindhuvāra-bloemen ; er waren snoeren van dikke mallikā-knoppen aan opgehangen, en sandelkransen met lavaṅga-rijsjes aan vastgemaakt, en zij hadden vlaggen bestaande uit wuivende kransen van kumuda's ; bij deze erebogen waren deurwachtsters opgesteld met in de hand een staf in de vorm van een lotusstengel : zij droegen prachtige door bloemen gevormde sieraden, en schenen zo elk van haar als het ware een evenbeeld te zijn van de luister der lente.

Toen Candrāpīḍa, na aldus te zijn binnengetreden, zijn blik in alle richtingen liet rondwaren, zag hij, hier, kleine paleis-kanalen, met uitgestrekte bossen, gemaakt met tamāla-rijsjes die aan hun beide oevers geplant waren, met ronde zandbanken van zand bestaande uit het stuifmeel van kumuda's, en die met sandelvocht waren aan het stromen gebracht, — daar, rustbedden van rode lotussen, die uitgespreid waren op vloeren van menie, onder baldakijnen van nat doek met uit nicula-trossen vervaardigde cāmara's. Hier zag hij kristallen paleizen die besproeid waren met elā-sap, en voorzien van prachtige muren waarvan men het bestaan alleen dan merkte als men ze aanraakte. Daar weer zag hij troepen kunstmatige pauwen, die aangebracht waren aan de top van uit lotusstengels vervaardigde badhuizen, en die grijs waren door het stuifmeel van dhārākadamba's ; de badhuizen hadden grasperken die aangelegd waren met śīrīṣa-bloesems. Hier zag hij bladerhutten, die aan de binnenkant bedekt waren door met sap van sahakāra's bevochtigde

jambū-rijsjes. Daar weer zag hij gouden lotusbedden, die door troepjes van spelende, kunstmatige olifantenjongen in wanorde werden gebracht. Hier zag hij, in vijvers met reukwater, waarin aangebracht was een prachtige bodem van goud-cement, kleine schepraderen van rolronde bladeren; deze schepraderen hadden spaken die vervaardigd waren van dikke lotusstengels, zij hadden kunstmatige wateremmers bestaande uit ketaka-bladeren, en zij waren aangevoegd door middel van draden in de vorm van snoeren van kuvalaya's. Daar weer zag hij hoe kunstmatige wolkenmassa's in beweging gebracht werden, waaruit door rijen van kristallen kraanvogels stromen waters werden uitgestort, en waarop regenbogen waren getekend. Hier zag hij dat parelsnoeren afgekoeld werden in vijvers van vocht van gele sandel: vijvers, op wier oevers witte gerstaren groeiden, en wier golven bedekt waren met jonge mālatī-knoppen die er op dobberden. Daar weer zag hij kunstmatige boompjes, die watergreppels hadden, met stof van parelen gemaakt, en die een bestendige onweersbui van dikke waterdruppels lieten neerstromen. Hier zag hij onafgebroken rijen van kunstmatige vogels van bladeren, die een nevel vormden ten gevolge van de sproeiregens die zij met hun klappende vleugels verspreidden, en die zich rondbewogen. Daar weer zag hij schommels van bloemenkransen, die zeer sterk verontrust werden door rijen van klokjes in de vorm van bijen. Hier zag hij gouden kruiken naar binnen dragen, waarvan de opening bedekt was met bladeren van lotussen, met opwaarts gerichte stengel, die er binnen in opschoten en er uit te voorschijn kwamen. Daar weer zag hij zonneschermen van bloementrossen, waaraan stelen van merg van kadali's bevestigd waren, die samengebonden waren, en die er uitzagen als fraaie bamboestengels. Hier zag hij hoe klederen van lotusvezels geurig gemaakt werden door middel van het sap van kamferrijsjes, die met de hand werden fijngewreven. Daar weer zag hij dat karnapūra-oorsieraden, bestaande uit trosjes grashalmen, nat gemaakt werden met het sap van lavalī-vruchten. Daar weer zag hij hoe de in stenen vaten zich bevindende sappen van koelplanten afgekoeld werden door middel van waaiers in de vorm van lotusbladeren. En hij zag nog andere werkzaamheden van dien aard, die strekten om middelen voor een afkoelende behandeling te bereiden, welke de dienaressen reeds uitgevoerd hadden, en welke zij nog bezig waren met uitvoeren. En terwijl hij dit alles aanschouwde, bereikte hij het midden van het sneeuwpaais.

Dit midden van het sneeuwpaais leek te zijn het hart van de

Himālaya, Varuṇa's huis voor waterspel, de geboorteplaats van al de gedeelten der maan, het stamhuis van al de godheden der sandelwouden, de oorsprong van alle maanstenen, de verblijfplaats van al de nachten van de Māgha-maand, de plaats van afspraak van al de herfsten. Het scheen voor al de rivieren een plaats te zijn om de hitte van de zomer te verdrijven ; voor al de zeeën, een oord om de brand van het onderzeese vuur te verdrijven ; voor al de wolken, een plaats om de gloed af te weren van het bliksemvuur ; voor de kumuda-planten, een plaats om de dag door te brengen, die onverdraaglijk is doordat zij gescheiden zijn van de maan ; voor Kāma, een plaats om Śiva's vuur uit te doven. Zelfs de zonnestralen bleven er weg : doordat zij aan alle zijden er uit verdreven waren door duizenden gulpen van waterapparaten, scheen het alsof zij terugkeerden uit vrees voor de zeer koude aanraking. Zelfs de winden die het vergezelden, — doordat zij een menigte kadamba-meeldraden met zich voerden, leken zij als met overeind gerezen haarpijltjes overtoegen. Zelfs de kadali-bossen die het omgaven, — zij leken, met hun bladeren die door de wind bewogen waren, als door de koude aan het sidderen gebracht. Zelfs de bijen die het met geluid vervulden, — luidruchtig als zij waren wegens hun door de geur van de bloemen teweeggebrachte dronkenschap, schenen zij als met de tanden te klapperen. Zelfs de slingerplanten die het opluisterden, — bedekt als zij waren met onafgebroken zwermen van bijen, leken zij zich als met een donkerkleurige bedekking te hebben bekleed.

En langzamerhand werd Candrāpīḍa daar in- en uitwendig door-drongen van een intens-koud gevoel, een gevoel zoo uiterst machtig, dat het leek als bij klompen te kunnen worden gegrepen ; hij meende dat zijn gemoed gemaakt was van de maan, zijn zintuigen van kumuda's, zijn ledematen van het maanlicht, en zijn geest van lotusstengels, en beschouwde de zonnestralen als uit parelsnoeren vervaardigd, het daglicht als uit sandel, de wind als uit kamfer, de tijd als uit water, en de drie werelden als uit ijs.

Par. 210.

En op een plaats daar in het midden van het boven beschreven sneeuwpaais zag hij Kādambarī. Zij was omgeven door een schare van vriendinnen, en geleek de verheven Ganges die zich ophoudt in een krocht van de Himālaya, omringd door al de stromen. Zij lag neer op een rustbed van bloemen, onder een klein paviljoen met pijlers in de vorm van lotusstengels ; rondom dit paviljoen slingerde zich een stroom van kamfervocht, die voortgestuwd werd met de

woeling van een kunstmatige rivier. Haar parelsnoeren, armbanden, polsringen, gordel en enkelringen waren vervaardigd uit lotussten-gels, en leken de kluisters te zijn waarmede Kāma, uit nijd, haar vastgebonden had. Op haar voorhoofd, wit als dit was door sandel, scheen zij als door de maan te zijn aangeraakt. Op haar oog, daar dit vervuld was met het water van tranen, scheen zij als door Varuṇa gekust. Op de plaats van haar mond, waarin de winden van haar zuchten toenamen, scheen zij als door de wind gebeten. In haar ledematen, die door de hitte verschroeid waren, scheen de zon zich te hebben gevestigd. In haar hart, dat gloeide door het vuur van de liefde, scheen zij als door het vuur gegrepen. Haar lichaam, bezweet als het was, leek als door het water omhelsd. Overal schenen de godheden zelf haar schoonheid te hebben geroofd.

Haar krachteloosheid was teweeggebracht door haar ledematen, die samen met haar hart den geliefde schenen te zijn tegemoet getreden. Haar haartjes, die overeind gerezen waren doordat zij voortdurend haar parelsnoer aanraakte, waren wit door droog geworden sandel, en leken te zijn een menigte stralen uit haar parels. De bijen van haar hoofdkrans schenen als het ware medelijden te hebben met haar, want door de wind uit hun vleugels wuifden zij koelte toe aan haar met een sproeiregen van zweet bedekt kaakbeen. Haar oor, dat als verschroeid was door het vuur in de vorm van het gezoem van de bijen van haar hoofdkrans, leek zij nat te maken met de aan haar uiterste ooghoeken ontspringende stroom van haar tranen, en aan haar oor droeg zij een kamfergelijkende ketakī-knop, die scheen een afvoerkanaal te zijn voor haar overvloedige tranen. Haar kleed, dat door de onregelmatige beweging, door haar lange zuchten veroorzaakt, aan het golven was gebracht, en dat de menigte van glans van haar lichaam leek te zijn die wegvluchtte uit vrees voor haar verhitting, verliet haar kruikgelijke borsten, en deze kruikgelijke borsten, waarop de weerkaatsing viel van wuivende cāmara's, zodat het leek of zij vleugels bekomen hadden uit verlangen om den geliefde tegemoet te gaan, bedekte zij (*hield zij tegen*) met haar hand.

Nu eens omsloot zij met haar lianegelijke arm een uit een klomp ijs gemaakt beeld, dan weer drukte zij haar plaatgelijke wang tegen een pop van kamfer, en dan weer raakte zij met haar aravinda-gelijkende voet een beeld van sandelpasta aan. Zelfs haar eigen gelaat, dat op haar borsten weerkaatst werd, scheen zich, nieuwsgierig als het was, om te draaien en haar aan te schouwen ; zelfs het

rijsje van haar karnapūra-oorsieraad, dat rustte op het rijsje van zijn eigen weerkaatsing, scheen, vol verlangen als het was, haar plaatgelijke wang te kussen ; zelfs de halssnoeren, die met wanhoop vervuld waren (*die uit parels bestonden*), schenen haar met uitgespreide stralen (*handen*) te omhelzen, buiten zich zelf van liefde. De spiegel van edelsteen die op haar borst geplaatst was deed zij, alsof hij de maan was, de eed zweren dat hij die dag niet zou opgaan, een eed die hierin bestond dat hij haar leven aanraakte.

Evenals een wijfjesolifant (*de slurf opsteekt tegen een in sterke opwinding verkerende wilde bronstolifant die haar tegemoet komt*), stak zij de hand uit om de geur van de lusthof af te weren die naar haar toe kwam. Evenals aan een vrouw die op reis gaat (*de komst van een op de wind gelijkende antilope aan haar rechterkant onaangenaam is*), was de komst van de antilope, de zuidenwind, haar onaangenaam. Evenals in het geval van de tribune voor de kroning van Kāma, (*aan de zijden waarvan kruiken geplaatst zijn, voorzien van water dat bedekt is met kamala's en wit door sandel*), waren aan haar beide zijden kruiken geplaatst in de vorm van borsten, die bedekt waren met kamala's en die wit waren door sandel. Evenals in het kamala-bed dat is het uitspansel (*men, bij heldere hemel, het grote Mūla-gesternte kan zien, dat zacht is als een lotusstengel*), zag men door haar doorzichtig kleed heen het beginpunt van haar dijen die tenger waren als lotusstengels. Evenals de lijn van de bloemenboog (*schoner is door de twee uiteinden die door Kāma bespannen zijn met een pees*), was zij nog meer aanvallig wegens het toppunt van voortreffelijke hoedanigheden dat de liefde haar had doen bereiken. Evenals de godin van de lentemaand (*de koude wegneemt*), was zij liefelijk wegens de koelmiddelen. Evenals een vrouwelijke bij (*ijverig op zoek is naar bloemen*), was zij door Kāma verontrust. Zij was voorzien van een instriking met sandel, en was tevens van een lichaamsinstriking verstoken (*vol hartstocht door Kāma*) ; zij was een jong meisje en was tevens de moeder van Kāma (*zij wekte liefde op*) ; zij was een lotusplant (*was voorzien van lotusstengels*) en was tevens begerig naar de aanraking van ijs.

Beschrijving van een heiligdom van Durgā
(Pūrvabh. Par. 215-216)

Nadat hij aan Meghanāda aldus bevolen had, droeg hij (Candrāpīḍa) aan Vaiśampāyana de verantwoordelijkheid op over de troepen, na hem gezegd te hebben : « Mijn vriend, gij moet zeer langzaam vooruitrukken, zonder het gros van het leger te vermoeien ! » Hij zelf vertrok zonder eerst ook nog maar af te stijgen. Hij was gevolgd door een leger van paarden, dat hoofdzakelijk uit jonge paarden was samengesteld : dit leger deed de Kailāsa daveren door het geluid van het vreugdevol gehinnik bij de uitgelatenheid van het vertrek, verbrijzelde de aarde door de wilde dans der hoeven, en droeg met zich een woud van lianen in de vorm van fraaie speren. Aan dien zelfden bode, die plaats genomen had op zijn zadel, vroeg hij de weg naar Ujjayinī, maar met een hart dat afwezig was ten gevolge van de pas-verleden scheiding van Kādambarī.

P en V p. 223.
4-228, 7 ;
N p. 392, 4-401,
6 ;
C l. p. 409, 13-
420, 6 ;
Rdḡ p. 172, 5-
17.

De ganse dag ging de tocht door een verlaten woud. Het was een woud, dat voor het grootste gedeelte bestond uit bomen met zeer hoog opgeschoten stammen ; de groepjes van bomen waren omgeven door loofprielen van mālinī-kruipplanten, en de wegen waren er kronkelig gemaakt om de bomen te vermijden die door de aanvoerders van olifanten waren neergeveld. De plaatsen waar moedige lieden gedood waren, waren kenbaar gemaakt door opstapelingen van talloze grashalmen, bladeren en stukken hout, die door de mensen waren opgericht ; op de wortels van de grote bomen was de Durgā der bossen uitgesneden, en er waren massa's van behennoten die dorstige reizigers, na er het omhulsel van te hebben stukgebrosen, daar achtergelaten hadden. In dit woud waren er plaatsen die niet gezocht waren, doordat, wegens de oude boswellen, het water er zoo schaars was. Immers, de oevers van die boswellen waren bezaaid met het stuifmeel van trossen ontloken karañja's ; zij hadden tekens bestaande uit vlaggen van lappen en van lompen die aan de bomen aan de oever vastgebonden waren, en dat reizigers er gerust hadden, maakte men er op uit de op bakstenen uitgespreide legers van droge bladeren ; de boorden van deze wellen waren gemerkt met twijgjes die grijskleurig waren door het stof van de voeten dat rustende pelgrims daar hadden afgeschud ; hun water was slechtriend gemaakt door de vermenging van bladeren, en het was lauw, slijkerig, kleurloos en slecht-smakend ; zij konden worden

opgemaakt uit tekens als deze : rolronde bladeren en grashalmen die samengebonden waren door middel van knopen van kruipplanten. De open plaatsen in dat woud waren oneffen gemaakt door uitgedroogde bergstroompjes, waarvan de oevers grijskleurig geworden waren door het stuifmeel van uitgestrekte bossen van *sindhuvāra*'s, die druppels bloemenhonig lieten neerstromen, waarvan de zandbanken bedekt waren met menigten *kubjaka*-kruipplanten, en waarvan het water, dat vuil en schaars was, bekomen werd in door de reizigers uitgedolven holen in het zand. Dat er kleine dorpen in het dichte struikgewas waren, kon men opmaken uit de kreten van de troepen van hanen en van de honden.

Toen de zonneschijf onderging en de dag in het bezit was van een menigte rode schijn van de zonneschijf, toen bemerkte *Candrāpīḍa*, op een plaats van het woud die door zekere bomen en bosvelden meer doorzichtig gemaakt was, reeds van op verre afstand een grote rode vlag, die als het ware in alle richtingen de weg overschouwde van de offeranden der reizigers. De bomen op die plaats van het woud bestonden voor een groot deel uit van hun takken beroofde *kadamba*'s, *śālmali*'s en *palāśa*'s, en doordat aan hun top maar één enkele twijg meer overbleef maakten zij de indruk, zonneschermen te zijn. De bosvelden, die hoofdzakelijk met *priyaṅgu*'s waren begroeid, waren dicht bezet met dikke boomstammen waarop zich van boven uitlopers bevonden, en met knoestige wortels ; zij hadden omheiningen die aangelegd waren met stukken van rijpe bamboe-struiken die bruinrood waren als koningsgeel, en uit vrees voor de antilopen waren er stromannen opgericht ; zij waren wit ten gevolge van hun toestand van rijpheid, en stonden vol vruchten. De grote rode vlag, boven genoemd, was vastgebonden boven aan een hoog-opgeschoten sandelboom. Zij was bevochtigd met rode lak, die klompen bloedig vlees geleek, en met sap van rode sandel, dat rood was als vers bloed. De vlaggestok was wegens rode banieren die donkerrood waren als tongen, en wegens een de luister van een haarbos bezittende staartpluim in de vorm van een zwarte *cāmara*, als met de ledematen van pas-gedode levende wezens gesierd. Zij was bedekt met door middel van rijpe zaadhuisjes gemaakte bollen en halvemaanstukken, en hierdoor scheen het of zij aan haar top opgeluisterd was met de maan, die naar beneden gebracht was door de zon, neergedaald om haar zoon, den buffel, te beschermen. Zij schramde het uitpansel door een gouden drietand, waaraan, aan een heen en weer slingerende en aan de top bevestigde

ijzeren ketting, een dreunende, vreeswekkende klok opgehangen was, en waaraan was vastgemaakt een cāmara, prachtig als de manen van een leeuw.

En nadat hij zich een eind wegs begeven had in de richting van die vlag, bemerkte hij een Durgā-beeld. Dit Durgā-beeld was omgeven door een afsluiting van slagstanden van woudolifanten, die wit was als een stuk van het spitse uiteinde van een ketakī. De deur die toegang verschafte tot het beeld was voorzien van een ijzeren ereboog, die een krans van ronde ijzeren spiegels droeg ; die krans van spiegels was door een rij rode cāmara's omgeven, en leek een rij aangezichten van Śabara's die schrikwekkend is wegens de rosachtige haren. Het had een voetstuk van collyrium-rots, waarop zich een ijzeren buffel bevond die opgesteld was met de kop gekeerd naar het beeld ; deze buffel scheen, doordat er tekens van handen van rode sandel waren op aangebracht, als door Yama's handpalm, die rood is van bloed, geslagen te zijn, en jakhalzen die onrustig waren door begeerte naar een druppel bloed likten zijn donkerrode ogen. Er waren bij dit beeld onheil-afwerende bloemenopstapelingen aangebracht : hier met raktotpala's, als was het met ogen van door de Śabara's gevelde woudbuffels, daar met boten van agasti, als was het met klauwen van leeuwen, daar weer met knoppen van kimśuka-bloemen, als was het met bloedbedropen klauwen van tijgers, — terwijl het op een andere plaats een beeld vertoonde van een slachting van offeranden : slachting die uitlopers had door de hopen uiteinden van gebogen antilopehorens, die rijsjes had door honderden bebloede stukken van tongen, die bloemen had door duizenden rode ogen, en die vruchten had door ronde kale schedels.

Het had een tuin die versierd was met raktāśoka-struiken ; tussen de takken van die struiken waren, uit vrees voor de honden, in dichte menigte troepen rode hanen neergezeten, zodat het leek of die struiken trossen van bloemen vertoonden vóór de gewone tijd. Door palmbomen, die als het ware Vetāla's leken die daar samengekomen waren uit begeerte om het bloed te drinken van de offeranden, werden er offeranden gebracht van schedels in de vorm van vruchten. Het was aan alle zijden dicht omhuld door kadalikābossen die als schenen te sidderen door koorts die het gevolg was van hun vrees, door groepjes van śrīphala-bomen, die als met door hun vrees overeind gerezen haarpijltjes overtoegen waren, en door

Par. 216.

bossen van kharjūra's aan wie de haren schenen te berge te rijzen van schrik. Op een plaats in de nabijheid van dit beeld bevonden zich leeuwenwelpen die rode parels uitstrooiden die neergevallen waren uit de opengerukte slapen van woudolifanten, — parels die door de domme hanen, begerig naar van vers bloed rode offerballetjes, opgepikt werden maar dan weer weggeworpen, — en die daar speelden, driest als zij waren ten gevolge hiervan dat zij door Durgā in vriendschap waren aangenomen. Er was een open plein dat glibberig gemaakt was door stromen bloeds, die door de zon, die daarin weerkaatst was, als was zij daar neergevallen ten gevolge van de bezwijming die in haar ontstaan was door het zien van het vele bloed, en die donkerrood was ten gevolge van haar ondergang, nog meer donkerrood werden gemaakt. Het was opgegluisterd met een ingang tot het allerheiligste, waaraan een doek opgehangen was die rood was door de rook van lampen, waaraan een rij ronde pauwenhalzen was vastgemaakt, en die een dichte menigte balletjes droeg, die wit gekleurd waren met meelballetjes; die ingang was verder voorzien van twee deurvleugels, die dikke ijzeren pinnen hadden welke geplaatst waren in de muilen van tinnen leeuwen, deurvleugels waar een grendel was voorgeschoven in de vorm van een ivoren staaf, en waaraan rijen van gele, blauwe en donkerrode, door spiegels weerkaatste bollen hingen.

De voeten van dit Durgā-beeld waren bedekt met klederen vol rode lak, die neervielen op het voetstuk dat zich binnenin bevond, en die leken te zijn de levens van al de dieren die hierheen hun toevlucht genomen hadden. Wegens de glanzen van de wapens voor het doden van levende wezens, bijlen, speren en zo verder, waarin de weerkaatsing viel van zwarte cāmara's, zodat het leek of er bosjes haar aan vastkleefden ten gevolge van het afkappen van hoofden, — wegens die glanzen scheen dat beeld, daar er dichte duisternis heerste, als in de Pātāla te verblijven. Het was versierd met kransen van bilva-bladeren : die kransen waren bezet met twijggjes die voorzien waren van met rode sandel bedekte, blinkende vruchten, en schenen dan ook als het ware snoeren van kinderschedels te zijn. Durgā deed haar wreedheid blijken door haar ledematen, waarop offeranden waren neergelegd met trossen van bloedrode kadamba's, zodat zij bedekt schenen te zijn met haartjes die overeind gerezen waren ten gevolge van haar voldoening bij het scherp-klinkende geroffel van de trommels voor de offeranden van dieren. Door haar voorhoofd dat omwonden was met een sier-

lijke gouden hoofdband ; door haar gelaat dat een secteteken had van menie dat er op aangebracht was door de Śabara-vrouwen, waarvan de wangvlakken donkerrood gekleurd waren doordat zij overstroomd waren door de glans uit haar karṇapūra-oorsieraad in de vorm van een granaatappelbloem, waarvan de lipholte rood gekleurd was door betel in de vorm van bloed, waarvan de wenkbrauwen gebogen waren ten gevolge van een wenkbrauwfronsing, en dat rode ogen had ; door haar slank lichaam dat voorzien was van een kleed dat bleekrood gekleurd was met saffloer : door dit alles droeg zij de behaagzieke kleding van een naar de ontmoeting met Mahākāla zich begevende minnares. Met de trillende lange vlammen in het allerheiligste, die rood gekleurd waren door de dichte, donkerblauwe rook van het bdellium-reukwerk, bedreigde zij als met vingers die donkerrood waren door druppels bloed van den demon Mahiṣa den woudbuffel die het vergriep gepleegd had van de stok van haar drietand te hebben in beweging gebracht door er met zijn schoft tegen te schuren. Zelfs de bokken, die daar zij een lange baard droegen als het ware een gelofte schenen te volbrengen ; zelfs de muizen, die met hun trillende lippen als in gebed verzonken schenen ; zelfs de antilopen, die daar hun lichaam bedekt was met een zwarte huid als het ware smekend vóór het beeld lagen uitgestrekt ; zelfs de giftslangen, die met de flonkerende, donkerrode stralen uit de parels in hun hoofden als het ware lampen van edelsteen op het hoofd droegen ; — al deze aanbaden haar, en aan alle zijden werd zij geprezen door een troep grote kraaien, die, al krijsende, als het ware in lofprijzingen opging.

Dit Durgā-beeld stond onder de bewaking van een ouden Draviḍa-asceet. Deze asceet was als met traliewerk bedekt door zeer dikke netten van aderen, die als het ware troepen godhā's, hagedissen en kameleons schenen te zijn die op hem opgeklommen waren in de waan dat hij een verbrande boomstam was. Zijn ganse lichaam was als met vlekken bedekt met de lidtekens van gezwellen en van wonden ; die lidtekens leken de plaatsen te zijn waar het ongeluk zijn gelukvoorspellende merktekens had uitgerukt. Wegens zijn haarvlecht, die geplaatst was in de vorm van een oorsieraad, scheen hij een bidsnoer te dragen. Hij had op zijn voorhoofd een gezwel groeien, dat zwart was ten gevolge van het te voet vallen van Durgā. Hij had een houten spaantje dat afgesleten was ten gevolge van zijn ijver om, doordat zijn éne oog gebarsten was door de wonderzalf die een kwakzalver hem gegeven had,

driemaal daags zalf aan te brengen op het oog dat overbleef, en elke dag paste hij, bij middel van een zweetdrank van bittere kauwoerden, een geneesmiddel toe tegen het te lang worden van zijn tanden. Hierdoor dat hij zijn slagen met een baksteen somtijds op een verkeerde plaats had toegebracht, was zijn zorg om zich te masseren beperkt tot die ene arm die verdord was. Door het immer vers en onophoudelijk gebruik van een bijtende zalf had hij zijn oogziekte, de staar, nog verergerd. Hij gebruikte de slagtang van een ever voor het splijten van stenen, en had in een iṅgudī-noot een verzameling bijeengebracht van geneeskundige kruiden en collyrium. De vingers van zijn linkerhand waren samengetrokken doordat de aders met een naald waren aaneengenaaid, de tenen van zijn voeten waren gewond wegens de kwetsuur, die het gevolg was van ze te bedekken met de cocons van zijderupsen, en door verkeerd-bereide levenselixers had hij een voortijdige koorts opgedaan. Ofschoon hij reeds oud was, viel hij Durgā lastig met het verzoek, hem de heerschappij over de Dekhan te willen schenken, en, naar een slecht onderwezen bedelmonnik hem voorgeschreven had, had hij zijn hoop op rijkdom gevestigd op een moeder-vlek. Hij droeg een zeeschelp die besmeurd was met inkt, gemaakt met sap van groene bladeren en met houtskool; hij had een stotra ter ere van Durgā, die neergeschreven was op een stuk doek; hij bezat een verzameling van handschriften, bestaande uit palmbladeren met letters van door rook rood gekleurde alaktaka, en bevattende toverspreuken, magische formules en bezweringen, en hij had de leer van Mahākāla opgetekend volgens het onderricht van een ouden aanzienlijken Pāśupata.

In hem had zich de ziekte geopenbaard van het schattenzoeken; hij was behept met de waanzin van de alchimie; hij was bezeten door de kwade geest van te willen binnendringen in de holen der Asura's, en hij was getroffen door de begoocheling van te wensen door een Yakṣa-jonkvrouw bemind te worden. Zijn verzameling van middelen, nl. magische spreuken, om zich onzichtbaar te maken, deed hij gedurig aangroeien, en hij kende duizend verhalen over wonderen van Śrīparvata. Zijn oorschelpen waren platgeslagen met slagen van de hand door bezetenen, die op hem toegelopen waren als hij hen trof met mosterdzaadjes waarover hij herhaaldelijk bezweringsformules had uitgesproken. Hij bleef zich aanmatigen een aanhanger van Śiva te zijn. Hij werd door de reizigers vermeden, daar deze met afkeer vervuld waren, omdat hij een luit in

de vorm van een kauwoerde bespeelde, die hij verkeerd vasthield ; de ganse dag zong hij iets dat leek op het gezoem van muggen, terwijl hij het hoofd heen en weer schudde, en hij voerde een dans uit bij een in de taal van zijn streek samengestelde lofzang ter ere van Bhāgīrathī. Daar hij slechts noodgedwongen het celibaat beoefende, had hij reeds menigmaal gebruik gemaakt van het poeder, waarmede het iemand mogelijk is vrouwen in zijn macht te brengen, ten opzichte van oude bedelnonnen, die uit andere streken waren gekomen en daar verbleven. Daar hij uiterst gramstorig was, gebeurde het soms dat zijn toorn opgewekt was door het neervallen van een uit acht soorten van bloemen bestaande krans die verkeerd was neergelegd, en zelfs het beeld van Durgā bespote hij erg door zijn tot grimassen vertrokken gelaat. Soms was zijn rug gebroken ten gevolge van de slagen, opgelopen bij de talrijke vuistgevechten die hij aanging met reizigers die verstoord waren omdat hij hen wilde beletten daar te verblijven. Soms was zijn hoofd gekwetst door een steen, en was zijn nek gebogen, doordat hij met het gelaat voorover neergevallen was door te struikelen wanneer hij, uit toorn omdat zij wegluchtten, de kinderen achternaliep die kwaad hadden uitgevoerd. Soms wilde hij zich ophangen uit jaloersheid wegens de eerbied die door de mensen betoond werd aan een anderen asceet die pas daar aangekomen was.

Hij had geen opleiding ontvangen, en deed dan ook wat hem goed scheen ; kreupel zijnde, kon hij zich maar zeer langzaam bewegen ; daar hij doof was, bediende hij zich in zijn omgang van tekens ; daar hij nachtblind was, nam hij zijn ontspanning over dag, en doordat hij een neerhangende buik had gebruikte hij veel voedsel. Verscheidene malen waren zijn neusvleugels gescheurd door de nagelkrawen van apen die boos waren omdat hij de vruchten afschudde. Verschillende keren was zijn lichaam gewond door de steken van duizenden bijen die hij bij het plukken van bloemen had opgeschrikt. Duizenden malen was hij gebeten door giftslangen in het vervuilde ledige heiligdom dat hem tot slaapplaats strekte. Honderden keren was zijn hoofd verplet doordat hij neergestort was uit de top van een śrīphala-boom. Menigmaal waren zijn wangen stukgereten door de klauwen van beren die zich in het vervallen heiligdom van de Mātaras ophielden. En immer werd hij door de lieden die het lentefeest vierden aan bespottung prijsgegeven, door hem in het huwelijk te verbinden met een oude slavin, die men had doen plaats nemen op een afgedankt gebrekkig

rustbed. In verschillende heiligdommen had hij zich smekend uitgestrekt, maar telkens was hij opgestaan zonder het gevraagde te erlangen.

Zelfs de rampspoed waarmede hij beladen was leek, doordat hij met velerhande ziekten omgeven was, als het ware zijn huisgezin te vormen. Zelfs de dwaasheid die hij ten toon spreidde scheen, daar zij van vele boze neigingen vergezeld was, als het ware verschillende kinderen te hebben voortgebracht. Zelfs de woede die hij liet blijken leek als het ware vruchten te hebben gedragen, doordat hij ten gevolge daarvan op verschillende ledemate builen had, die door de talrijke stokslagen waren veroorzaakt. Zelfs het lijden dat uit hem sprak leek als het ware verschillende monden te hebben, doordat het zich liet kennen door wonden, die gepaard gingen met een brand van vlammeende tootsen in al zijn ledematen. De slechte behandeling waarvan hij het voorwerp was leek als het ware een stroom te vormen, omdat hem ten gevolge daarvan, door lieden die hij zonder reden uitgescholden had, honderden trappen met de voet gegeven waren. — Hij had een grote bloemenmand die vervaardigd was van droge slingerplanten van het woud, en een haak, van een bamboestengel gemaakt, om bloemen af te plukken. Steeds had hij een regenhoed op, gemaakt uit een stuk zwartgekleurd wollen doek.

AANTEKENINGEN

P p. 239, 1 : *dehadvayārdhaghaṭanārācitam* v. v. : De versmaat van deze inleidende verzen is het *Vasantatilakā*-metrum (— — 0 — 0 0 0 — 0 0 — 0 — —). Zie Nariman, Jackson en Ogden, *Priyadarśikā*, inl. p. XCVII-XCVIII ; Keith, *History of Sanskrit Literature*, p. 420.

P p. 239, 3 : *sudurghaṭa-* : Door Kn (III, p. 121-122) wordt op de tweevoudige betk. van dit woord gewezen. In de eerste betk. « zeer moeilijk tot stand te brengen » bepaalt het *kathā*, in de tweede « met wat voorafgaat zeer moeilijk tot eenheid te verbinden », *pariśeṣa*. Siddh. (N p. 418, 1. 12-14 van de comm.), K1 (p. [178], 12-13), Rdg (p. 182, 1 « the difficult toil of this unfinished tale ») schijnen alleen de eerste betk. te aanvaarden. Bij Nkr (p. 1, 1-2 « the supplement to this tale which is very difficult to be (im-perceptibly) combined (with the previous part) ») treft men alleen de tweede betk. aan.

P p. 240, 3 : *ekaplavāṃṣṭāspada-* : Het is niet duidelijk of *eka* hier moet worden opgevat in de betk. «zonder tweede, enig in zijn soort» (vgl. pw s. v. *eka* 1) b) en AD s. v. *eka* 5) dan wel of de betk. is « onafgebroken, die niet ophoudt te vloeien » (vgl. AD s. v. *eka* 4). In de eerstgenoemde betk. vatten het op Kn (III, p. 123, 34 v. v.), P (Notes, p. 269, 17-18) en Rdg (p. 182, 19-20, « the moon, the one source of nectar ») ; in de tweede, K1 (p. [179], 1) en Nkr (p. 1, 25-26 « for it is the moon only who is the unceasing main-spring of nectar »).

P p. 240, 10 : *jano 'yam* : Dit wordt door P (Notes, p. 269-270), Siddh. (N p. 419, 1. 25 van de comm.), Kn (III, p. 124, 20), K1 (p. [179], 17), en Nkr (p. 2, 1 « the whole world becoming intoxicated ») opgevat als « de wereld, het mensdom, alle mensen ». Wellicht is het juister aan *jano 'yam* de betk. toe te kennen welke deze woordengroep gewoonlijk heeft (zie Speyer, par. 273, Rem., en pw s. v. 1. *jana* 2) a)) ; ook Rdg (p. 182, 26 « Reeling... I am bereft of sense ») vat het in deze betk. op.

P p. 240, 17 : *api cedānīm* v. v. : Bij de vertaling van deze zinnen, voorbeelden van de stijlfiguur *kāvyaṅga* (vgl. Siddh., N p. 422, 1. 7 van de comm. ; zie hierover *Sāhityadarpana*, X, 63 [ed. Röer, Par. 710]), is de verklaring gevolgd die hiervan door P (Notes, p. 270, 23 v. v.), Kn (III, p. 126, 27 v. v.) en K1 (p. [180], 1 v. v.), en door de vertaling van Nkr (p. 2, 10) gegeven is. Er dient gewezen op de lange en vaak weinig duidelijke uiteenzetting die men hierover bij Siddh. (N p. 422, 1. 17 v. v. van de comm.) aantreft. Siddh. schijnt hier van elk van deze zinsneden verschillende wijzen van vertaling voor te stellen, tenzij men aanneemt dat hier de verklaringen van andere commentatoren zijn tussen geraakt. Aldus voor de eerste zin : a) 1. 9 van de comm. : de gewone verklaring ; b) 1. 17 van de comm., *yad vā cintānantatyupanītam bhavantaṃ vibhāvya...* : verklaring van de zin in de onderstelling dat Kādambarī denkt aan een denkkeledige terugkeer van Can-

drāpīḍa ; c) 1. 22 van de comm., *yad vā patralekhāṃ pratyupāmbhoktīḥ kādambarīyāḥ...* : verklaring van de zin als een tegenverwijft aan Patralekhā. Evenzo wat de volgende zinsneden betreft.

P p. 240, 18 : *-vedanā-* : Wordt door Kn (III, p. 127, 1-5), Kl (p. [180], 2-3) en Nkr (p. 2, 13-14 « Embarrassment, being confused at the knowledge (on the part of Chandrapid) of the changes wrought in me by love ») hier opgevat in de minder gebruikelijke betk. « kennis, gewaarwording » (vgl. pw s. v. 1. *vedana* 2) a). Men vergelijkte de aantekening bij P p. 252, 14.

P p. 240, 19 : *apratipatti-* : Dit wordt zeer uiteenlopend verklaard. a) « Onzekerheid, onwetendheid, onbekendheid nopens iets » (vgl. pw s. v. *apratipatti* 2), AD s. v. *apratipatti* 3), aldus P (Notes, p. 270, 30-31 « Chill despair — from the dejection of uncertainty — would keep far from him »). b) « Gebrek aan eerbied, oneerbiedigheid, veronachtzaming » (vgl. AD s. v. *apratipatti* 3), aldus Kn (III, p. 127, 6-10 « despondency, being chilled by the fear of not having honoured him properly »). c) « Het niet aanvaarden, het niet tot zich nemen » (vgl. AD s. v. *apratipatti* 1), aldus Kn (III, p. 127, 10-12) en Nkr (p. 2, 15-18 « the shyness of my disposition, heightened by the fear owing to the want of any marked preference (on the part of the prince) for me,... »). d) Waar dit woord in de Kād. nog voorkomt (P p. 159, 23 ; p. 241, 23) heeft het de betk. « besluiteloosheid, radeloosheid, vertwijfeling » (vgl. pw s. v. *apratipatti* 3) met verwijzing naar de eerstgenoemde plaats). Wellicht moet het ook hier in die betk. worden opgevat, zoals trouwens door Kl (p. [180], 7-10) en Apte (KS p. [48]) en AD s. v. *apratipatti* 4 met verwijzing naar deze beide plaatsen) wordt aanvaard.

P p. 241, 6 : *tadā sutarām eva na kiṃcit* : Wordt door Siddh. (N p. 422, 1. 13-14), P (Notes, p. 272, 5) en Rdg (p. 183, 11 « Then all would be over if... ») opgevat in de betk. « dan zal er verder niets meer zijn, dan zal alles voorbij, alles gedaan zijn wanneer... ». Anders Kn (III, p. 127, 34-39) « even then it matters very little », Nkr (p. 2, 32-33) « better so than anything else », Kl (p. [180], 20 vlg.), waarbij Apte, (KS, p. [48]) aansluit, « then, indeed, nothing better will have been accomplished ; or all hope will be entirely lost ».

P p. 241, 7 v. v. : *saivāhaṃ kādambarī v. v.* : Een ietwat uitgebreider rensie van deze zin treft men aan in P², V, C (C[1872] 2, p. 2), M (2, p. 2, 19 v. v.) en noot 3) op p. 423 van N. In P¹ en N is de tekst korter.

P p. 241, 21 : *himagr̥he* : De hier bedoelde episode vindt men verhaald in het Pūrvabh., P p. 214, 13-221, 6 (Par. 208-212 ; zie boven, p. 351 v. v.). Men vergelijkte vooral P p. 214, 20-21 *kātapraṇāmena ca tena deva mattamayūrasya kṛīḍāparvatakasayādhasāt kamalavanadīrghikātīre viracitaṃ himagr̥ham adhyāsta ity āvedite*, vert. « Deze boog en sprak : Hoogheid, zij (= Kādambarī) bevindt zich in het sneeuwpaais dat opgericht is aan de voet van de lustheuvel Mattamayūra (of : van de lustheuvel met de uitge-

laten pauwen) aan de oever van de vijver Kamalavana (of : van de vijver met de bedden van kamala's) ». Met uitzondering van *kamalavanadīrghikāṭire* « aan de oever van de vijver met de bedden van kamala's » in het Pūrvabh., en *kumudinyās fire* « aan de oever van de kumuda-vijver » in het Uttarabh., stemt de voorstelling van den schrijver van het Uttarabh. met die van Bāṇa in het Pūrvabh. overeen. Het bloemenleger waar Kādambarī op rust (P p. 241, 21) wordt in het Pūrvabh. vermeld p. 217, 20-21.

P p. 242, 6 : *pratijñātaṃ ca mayā mahāśvelāyāḥ* : Bedoeld is wat boven, P p. 177, 12-15 (Rdg p. 140) wordt verhaald.

P p. 243, 4 : *yad uta* : Aldus P², V, C (C[1872] 2, p. 4, 15) en M (2, p. 4, 15). Maar P¹ *yadukta-*, en N *yad uktaṃ*.

P p. 244, 4 : *paraśurāma vivara* : Zie boven, p. 106 over deze voorstelling.

P p. 244, 4-6 : ... *nūpuraiḥ ... śravaṇaiḥ* : Moeten als twee gevallen van Instrum. der omstandigheid (Speyer, Par. 67) worden opgevat, zoals blijkt uit Siddh. (N p. 427, l. 25 van de comm. - p. 428, l. 5 van de comm.), Kn (III, p. 134, 10-16) en Nkr (p. 6, 2-6). Vgl. dezelfde constructie, P p. 364, 22-365, 1.

P p. 244, 11-12 : *patralekhe na khalu priyam iti bravīmi* : Wordt op verschillende wijzen verklaard : Rdg (p. 183-184) « I say not that thy going pleases me, Patralekhā », terwijl volgens Siddh. (N p. 428, l. 15-16 van de comm.), Kn (III, p. 134, 23-24), Kl (p. [181], 4), Nkr (p. 6, 17-18 « Patralekhā, I do not speak this that I may please you ») en Apte (KS, p. [49]) *iti* hier eerder de reden aanduidt (vgl. Speyer, Par. 497).

P p. 244, 13-14 : *aṅgaspr̥ṣṭanivasanābharaṇatāmbūla-* : Met Nkr (p. 6, 22-24 « by offering me Tambul and giving me as presents the ornaments and rich garments that she had herself worn at the time ») wijk ik af van Siddh. (N p. 428, l. 19 van de comm.) en van Kn (III, p. 134, 26) die *nivasanābharaṇatāmbūla* als één geheel opvatten, door *aṅgaspr̥ṣṭa* bepaald. De bepaling *aṅgaspr̥ṣṭa* lijkt mij niet goed te passen bij *tāmbūla* ; dit laatste woord moet eerder als het tweede lid van een dvandva-compos. worden verklaard.

P p. 244, 21 : *sārtivīṣeṣam* : Aldus P² en V. Maar P¹, N (p. 429, 2-3), C (C[1872] 2, p. 6, 20) en M (2, p. 6, 7) : *sanirvīṣeṣam* (vgl. pw s. v. met verwijzing naar deze plaats).

P p. 245, 3 : *tanmukham* : *tad-* kan ook, zoals bij Siddh. (N p. 429, l. 7 van de comm.), opgevat worden als betrekking hebbend op Patralekhā, ofschoon dit niet zo goed lijkt te passen bij *utprekṣya*.

P p. 245, 11-13 : *adr̥ṣṭapūrvatvād divyakanyakānām* : Kn (III, p. 136, 7 vlg.) en Nkr (p. 7, 29-34) vatten *adr̥ṣṭapūrvatvād...* -*saṃbhāvanayā ca ... asaṃbhāvanayā ca* op als drie verschillende redenen die door Candrāpīḍa

worden opgegeven. Met Siddh. (N p. 430, l. 12-13 van de comm.) verkies ik *adr̥ṣṭapūrvavād* op te vatten als een redenaanduidende bepaling met betrekking tot *-saṃbhāvanayā ca*.

P p. 245, 18 : *-vikṛta-* : Zie *Sāhityadarpaṇa*, III, 105 (ed. Röer, par. 146) ; *-līlā-* : t. a. p., III, 98-99 (ed. Röer, par. 136).

P p. 247, 17 : *divasam* : « de ganse dag door ». Vgl. boven P p. 223, 22 (*divasam aṭavyā gatvā*) en p. 227, 6 (*divasam eva ... gāyatā*).

P p. 249, 10 : *lambamānāṃś ca* : Siddh. (N p. 437, l. 1 van de comm.) verklaart *lambanta iti lambamānās tān | svaśarīram dīrghikurvatas |*, « zich uitstrekkend, zich rekkend ». Door de tegenstelling met *parāpatataś ca* lijkt de vertaling « die achterbleven, die draalden, talmden » mij juister toe. Aldus ook Kn (III, p. 141, 24) en Nkr (p. 12, 5 « while some lagged behind and again closed in »).

P p. 249, 19 : *preṅkhad-* : Wordt door Siddh. (N p. 437, l. 14 van de comm.) vreemd genoeg verklaard « *preṅkhanṭī dīpyantī* ». Deze betk. van *preṅkh* blijkt in de lexica niet voor te komen.

P p. 249, 20 : *chattrikayā* : Aldus P, V en C (C[1872] 2, p. 13, 17) en M (2, p. 11, 12). N (p. 437, 8) heeft op deze plaats *vaṅkrikayā*, v. l. die door P in de Notes (p. 280) niet wordt opgegeven, en woord dat noch in het pw noch in de NS blijkt voor te komen. Ook het woord waarmede Siddh. (N p. 437, l. 15 van de comm.) *vaṅkrikayā* verklaart, nl. *śikarinyā*, komt in de lexica niet voor.

P p. 249, 21 : *nirūpayaty eva* : Ook op deze plaats geeft Siddh. (N p. 437, l. 17 van de comm.) een vreemde verklaring : « *nirūpayaty eva kathayaty eva* », betk. die in de lexica eveneens niet voorkomt.

P p. 250, 18-19 : *patralekhāṃ meghanādāya samarpyāgatena* : Bedoeld is wat verhaald wordt in het Pūrvabh., P p. 222, 5-6 (Rdg p. 171) en p. 230, 15 (Rdg p. 174).

P p. 252, 1 : *-utkīlita-* : Wordt verschillend verklaard. Het pw, s. v. *utkīlita*, met verwijzing naar deze plaats, vertaalt « durch Herausziehen des Pflockes geöffnet » ; MW (Additions and Corrections, s. v. *utkīlay-*) verklaart in dezelfde zin. Anders Kn (III, p. 144, 4-5), K1 (p. [186], 33-34), Nkr (p. 14, 22 « fixed on nails ») en AD (s. v. *utkīlita*), die dit woord vertalen « vastgenageld, met spijkers vastgemaakt ». Siddh. (N p. 441, l. 1 van de comm.) is hier van geen nut.

P p. 252, 14 : *vigalitavedanāḥ* : Zoals door Peterson (Notes, p. 281-282) opgemerkt wordt, is het niet duidelijk of *vedanā* hier moet worden opgevat in de betk. « lijden, smart » dan wel in de betk. « waarneming, gewaarwording ». Ook Kn (III, p. 144, 37-145, 10) en K1 (p. [187], 1-5) wijzen op die

dubbele betk. Siddh. (N p. 441, l. 26 van de comm. — p. 442, l. 1-2 van de comm.), die een enigszins afwijkende tekst schijnt te hebben onder ogen gehad, verklaart *vedanā* als « lijden, ongeluk »; Nkr (p. 15, 1-4) vat het op in de andere betk. alleen: « It follows that human beings (when seen by others) in dreams lose (on their part) consciousness (of what is passing around them in that state) since... ».

P p. 252, 18: *sā soḍhamadanavedane* : *sā* hoort bij *pātyate*, l. 20 (vgl. P Notes, p. 282, 19-20), maar of *soḍhamadanavedane* als vocat. bij *tvam* hoort, wat de gewone verklaring blijkt te zijn (aldus Siddh., N p. 442, l. 7-8 van de comm., Nkr, p. 15, 10-13), dan wel, zoals Kn (III, p. 145, 23-26) hierbij opmerkt, als locat. bij *manasī*, is niet duidelijk.

P p. 253, 12: *tvadālāpenāśrupātāṃ [dhārayati]* : Kn (III, p. 147, 10-15) vertaalt (in dezelfde zin ook Nkr, p. 16, 4-5): « she sheds tears in conversation about you », en verwerpt de vertaling van K1 (p. [187], 23-24): « when the conversation turns upon you, she ceases to shed tears » (vgl. de Ned. vert.). Vgl. echter beneden P p. 264, 21 *bāṣpavegam apārayantīm saṃdhārayitum*.

P p. 256, 5: *uṣeva* : Zie *Viṣṇupurāṇa*, 5, 32-33.

P p. 258, 3: *tayā kim evam āhāryasamyamadhanair* : Door Siddh. (N p. 450, l. 19 v. v. van de comm.), Kn (III, p. 156, l. 4 v. v.), K1 (p. [190], 20 v. v.) en Nkr (p. 21, 29-22, 4) schijnen al deze bijstellingen bij *kāmena* te worden opgevat als afzonderlijke zinsneden zonder onderling verband. In de Ned. vertaling zijn zij, op grond van hun betk., in volgende groepen verenigd: *-apahāreṇa -caureṇa*; *-sparśena -caṇḍālena*; *-sahasreṇa -agninā*; *-āśrayeṇa -vyādhinā*; *-apahāriṇā -vyādhena*; *-bhedinā -dhanurahareṇa*; *-kṣameṇa -mr̥tyunā*. Door deze schikking komen ook enkele woordspelingen aan het licht, die bij de verklaring van deze plaats tot dusver niet schijnen opgemerkt: *sarvadoṣāśrayeṇa*, bij *kāmena* « die alle kwalen in zich bevat », bij *-vyādhinā* « die op al de kwade sappen berust », (vgl. beneden P p. 287, 10-11), en *rūpāpahāriṇā*, bij *kāmena* « die de lichaamsschoonheid vernietigt », bij *-vyādhena* « die de dieren treft ». Of *kāṇḍavyādhena* « die treft met een pijl » (Siddh., N p. 451, l. 4 van de comm.) dan wel *akāṇḍavyādhena* « die plotseling treft » of « die treft zonder pijlen » (aldus Kn; III, p. 156, 24; Nkr, p. 21, 37) moet worden gesplitst, is niet duidelijk.

P p. 258, 13: *ayam arthaḥ* : Met Siddh. (N p. 451, l. 16 van de comm.) is *artha* in de Ned. vert. opgevat als « deze zaak: dit ongeluk, deze gebeurtenissen, dit wedervaren », verklaring die beter schijnt te passen bij de gedachte die in de onmiddellijk hierop volgende zinnen is uitgedrukt. Anders Kn (III, p. 157, 1-2), K1 (p. [190], 30-31), Nkr (p. 22, 11-12) en Apte (KS, p. [51]) die *ayam arthaḥ* opvatten als « deze gevoelens, deze gedachten, deze gemoedstoestand »: Nkr « Probably the princess also must realise (experience) these thoughts ».

P p. 260, 11-12: *anāghrātaḥ śirasi*: Zie hierover E. W. Hopkins, *The Sniff-kiss in Ancient India*, in JAOS, 28, 1907, p. 120-134.

P p. 260, 22: *-javanavājibhir-*: Men bemerkte de verklaring van *javana* door Siddh. (N p. 455, l. 7 van de comm.): *javanadeśotpannā vājino hayā[h]*.

P p. 260, 23: *ā payodher aṣṭābhyo 'pi digbhyo*: Er zij op gewezen dat de tekst die door Siddh. (N p. 455, l. 8-9 van de comm.) hier gevolgd schijnt ietwat afwijkt van deze die men in de uitgaven aantreft: *kṛṣṇatvasādharmyāt | ata evotprekṣate ... ā samantāt payodair iva meghair iva śrāntair api ...*. In de vertaling van Nkr (p. 24, 30-31) wordt *aṣṭābhyo 'pi digbhyo* als een datief opgevat, ter aanduiding van de richting waarheen (Speyer, par. 79). Daar deze datief minder gebruikelijk schijnt (Speyer, par. 79), zijn deze woorden in de Ned. vert. evenals bij Kn (III, p. 160, 28) opgevat als ablatieven van de richting waaruit (Speyer, par. 94).

P p. 261, 4: *kim anena gatenāgatena vā*: In de vertaling is gesplitst *gate-na agatena vā*. Men kan ook vertalen (aldus Siddh., N p. 455, l. 16-17 van de comm.; Kn, III, p. 161, 15; Nkr, p. 25, 5): « Wat doet het er toe of hij gaat of terugkeert (*āgatena*) ? »

P p. 262, 6: *mayi*: Nkr (p. 20, 8-9) vertaalt omgekeerd: « Whom else have I such an uncommon affection for ? »

P p. 262, 10-11: *paribodhya*: Kn (III, p. 162, 24-26) en Nkr (p. 26, 13-15) verbinden *paribodhya* met *tātam ambāṃ ca*. In de Ned. vert. is *paribodhya* met *mām*, *tātam ambāṃ ca* met *netum* verbonden.

P p. 262, 13: *daśapuram*: Zie boven, p. 75.

P p. 267, 16-17: *upahitakāntipatiparabhāgā*: Siddh. (N p. 465, l. 1-3 van de comm.) verklaart *kāntipati* (dit woord komt niet voor in pw noch in NS) als « de zon », maar zijn ontleding van dit compos. schijnt vrij willekeurig: « *upahita ācchāditaḥ kāntipatinā sūryeṇa parabhāgo guṇotkarṣo yasyāḥ saivaṃvidhā* ». Kn (III, p. 171, 26-28), K1 (p. [194], 2-4) en Nkr (p. 32, 3-4) « that prominently brings out her excellence » vatten *kāntipati* op als « de maan ». Wat *parabhāga* betreft, vgl. beneden P p. 269, 21-22: *dantavala-bhyo 'pi labdhaparabhāgaiḥ (candrapādaiḥ)*.

P p. 268, 18: *avādīt*: Siddh. (N p. 466, l. 12 van de comm.) duidt vreemd genoeg Śukanāsa aan als onderwerp van dit werkwoord. Geen aanduiding hierover bij Nkr (p. 33, 5) noch bij Kn (III, p. 173).

P p. 268, 21-23: *tvam..... kathyamāne 'pi..... prṣṭā vā.....*: In P, V en C[1872] (2, p. 39, 13-15) bevindt zich een leesteken na *devī* en vóór *kathyamāne 'pi*. N (p. 466, 9-11) heeft een leesteken na *praṣṭavyā* vóór *tad ādiśatu*, geen leesteken na *devī* vóór *kathyamāne 'pi*, wel echter na *kim aparam* vóór *adyāpi*. Volgens deze laatste schikking luidt de vertaling: « Het

past dat men U vrage of U iets anders beveelt. Daarom, laat Uwe Majesteit bevelen wat er verder moet gedaan worden (*kim aparam*), niettegenstaande ik gesproken heb (of nog: Daarom, laat Uwe Majesteit bevelen, niettegenstaande ik gezegd heb wat moet gebeuren). Nog altijd wendt gij het gelaat af uit schaamte !... ». Het is deze laatste schikking die door Nkr (p. 33, 13-16) schijnt gevolgd te zijn; K1 (p. [194], 26-28) volgt de eerste.

P p. 269, 8 : *parivartayadbhir* : In de Ned. vertaling is dit opgevat in de betk. « doen veranderen » met Instrum. (pw s. v. *vari* met *pari*, Caus. 10) met verwijzing naar Kād. P p. 265, 10 en p. 305, 9). Ook Siddh. (N p. 467, l. 11 van de comm.) en Kn (III, p. 174, 18-19) geven die verklaring. Anders Nkr (p. 33, 30-31) : « which (rays) by their lustre were as it were rolling up the blue (curtain) of the sky ».

P p. 271, 4 v. v. : *acchatayā ca ... -vyatīkarām pulināyamānam iva... punar-...* : De tekst van P², V en C wijkt in deze zin op verschillende plaatsen af van de tekst in P¹ en N. a) *acchatayā ca* in P², V en N, tegenover P¹, C en M (2, p. 33, 7) *acchatayā*. b) P², V, C en M (2, p. 33, 8-9) *-vyatīkarām pulināyamānam iva*, tegenover P¹ en N *-vyatīkarāṅgulīnānīyamānam iva*. c) P², V, C en M (2, p. 33, 11), *punar-*, tegenover P¹ en N *puro*.

P p. 271, 15 : *-lulita-* : Siddh. (N p. 470, l. 21 van de comm.), Kn (III, p. 179, 26), K1 (p. [195], 30-32) en Nkr (p. 36, 21 « that were dropping with the pollen... ») vatten dit woord hier op als « bedekt met, bestreken met, vochtig van », betk. die het ook heeft boven P p. 248, 11 « *malayaḥajalalulitaprṣṭheṣu maṇīkuṭṭīmeṣu* » (vgl. pw s. v. *lul* 3) b)). Toch schijnt het zinsverband (*-anīla-*) hier eerder te wijzen op de gewone betk. : « op en neer wiegend, schommelend », (als boven P p. 254, 16).

P p. 271, 17 : *tadā kalpakāle ca* : Aldus P, V en N (p. 471, 1). C (C[1872] 2, p. 43, 8) en M (2, p. 33, 21) hebben hier *tadākalpakeneva*, (de betk. hiervan is niet duidelijk), waarnaar verwezen wordt door pw s. v. *ākalya* 2) dat het zo verbeterd. Ook de betk. van *kalpakāla* staat niet vast : Siddh. (N p. 471, l. 2 van de comm.), Kn (III, p. 179, 39 v. v.), K1 (p. [195], 34-37) en Nkr (p. 36, 25) wijzen op « morgenstond, dageraad, ochtend », « de tijd voor de rituele handelingen (*kalpa*) of houden het voor een misbruik voor *kalyakāla* (*kalya* « dageraad »).

P p. 272, 2 : *-anubhāvam* : K1 (p. [195], 41-[196], 2) verwerpt uitdrukkelijk de betk. « macht, aanzienlijkheid » die door Siddh. (N p. 471, l. 15 van de comm.) (ook door Kn. III, p. 180, 37 en Nkr, p. 37, 2) aan dit woord hier gegeven wordt, en vat het op in de betk. « instrijking, zalf, besmering met kleurstof », steunende op de teksten over geneeskunde waar het vaak die betk. zou hebben. Deze laatste betk. komt echter niet voor in pw, MW noch AD.

P p. 274, 10 : *sā dhāraṇam akarot* : Aldus gescheiden bij P, V, N (p. 475, 2) en M (2, p. 36, 17-18). C (C[1872] 2, p. 47, 4) in één woord *sādhāraṇam*

akarot, kan verklaard worden als *sa-* met *ādhāraṇa*: « de bezwijming maakte hem ondersteund, stelde hem in het bezit van ondersteuning ». Bij Siddh. (N p. 475, l. 3 van de comm.), K1 (p. [197], 21-22) en Nkr (p. 39, 26-27) treft men de eerste verklaring aan.

P p. 274, 14 : *anutprekṣyamāṇaḥ* : Aldus P, C (C[1872] 2, p. 47, 8-9) en M (2, p. 36, 22). V en N (p. 475, 5) *anutprekṣamāṇaḥ*, lezing waarvan de betk. veel duidelijker is en die in de Ned. vert. is gevolgd (ook Kn, III, p. 186, 24 ; Nkr, p. 39, 33). De vorm *anutprekṣyamāṇaḥ* bij P en C schijnt wel als Caus. te moeten worden verklaard : « En zelfs toen hij het bewustzijn terugbekomen had, lieten zijn als verdwaasde zintuigen hem *niet toe*, alsof hij met verwarring geslagen was, *zich er van te vergewissen* wat dit was, waar hij zich bevond, of waarom hij dit gedaan had, en wel ten gevolge daarvan dat hij Vaiśampāyana niet zag, en zag hoe hij zelf nog leefde ».

P p. 274, 20 : *vasanty api* : Aldus P, V, N (p. 475, 10). C (C[1872] 2, p. 47, 15) en M, 2, p. 37, 4) *vasaty api*. Op te vatten als loc. absol. met verzwegen subject (Speyer, *Vedische und Sanskrit-Syntax*, par. 210, p. 64) ?

P p. 278, 2 : *guṇavati ca* : Dit wordt door Kn (III ; p. 191, 18-19) en Nkr (p. 43, 3-4) bij *bhavati* genomen. In de Ned. vert. is het wegens het parallelisme (*jagannāthe ca guṇavati ca*) opgevat als deel uitmakend van de reeks ablat. abs. Siddh. (N p. 479, l. 22 van de comm.) is hier van geen nut.

P p. 280, 13 : *anubandhād-* : Wordt verschillend vertaald : Siddh. (N p. 483, l. 6 van de comm.), Kn (III, p. 194, 4-5), Nkr (p. 45, 7) vatten het hier op in de betk. « aanhankelijkheid, verknochtheid » (vgl. boven, P p. 257, 4). Anders Apte (AD s. v. *anubandha* 2, met verwijzing naar deze plaats, en KS, p. [56]) : « Or will leave off or swerve from the usual course » (vgl. pw s. v. *anubandha* 1) c).

P p. 281, 3-4 : *-candanamālam* : De betk. van dit woord blijkt onzeker te zijn. NS (s. v. *vandanamālā* ; vgl. pw s. v. **vandanamālā*) verklaart dit woord als een v. l. van *vandanamālā* « huldekrans, erekrans ». In de Kād. komt het ook nog voor in het Pūrvabh., P p. 71, 2 : *vandanamālāntarālaghaṭitaghaṇṭāgaṇena dvāradeśena* (zonder v. l. ; vgl. N p. 142, 3 en comm. l. 9-10, H p. 276, 3 en comm. l. 8-9, C[1849] 1, p. 62, 24, C[1872] 1, p. 144, 15), verder P p. 215, 9 : *ābaddhalavaṅgapallavacandanamālīkānām* (met v. l. *-vandanamālīkānām* ; vgl. P [1899], Notes, p. 247, 34-36, N p. 381, 2 en comm. l. 5, H p. 781, 7 en comm. p. 782, l. 1 van de comm., C[1849] 1, p. 195, 4, C[1872] 1, p. 395, 2). Op de plaats die hier besproken wordt schijnt er van het woord geen v. l. te zijn : *-candanamālam* in P¹ en P², V, N (p. 484, 2 en comm. l. 3), C [1849] (2, p. 38, 1) en C [1872] (2, p. 55, 19), M (2, p. 43, 12). Kn (III, p. 196, 23-25) verklaart het woord op deze plaats zoals NS boven als een drukfout voor *vandanamālā*. Nkr (p. 46, 3-4) : « a garland of sandal-pieces ». Siddh. (N p. 484, l. 3 van de comm.) biedt hier geen hulp.

P p. 281, 10 : *avahita* : Siddh. (N p. 484, l. 14 van de comm.) en Nkr (p. 46, 16) vatten dit op in de gewone betk. *sthāpita*, « geplaatst, opgesteld ». Met Kn (III, p. 197, 9-10) verkies ik in dit zinsverband de betk. « aandachtig, opmerkzaam, oplettend » (vgl. pw s. v. *dhā* met *ava* 3).

P p. 281, 12 : *gandhamādanena* : De naam van Candrāpīḍa's olifant, vgl. boven Pūrvabh., P p. 87, 10-88, 1 (boven, p. 313).

P p. 281, 20 : *apanītasamāyogaḥ* : De verklaring die door Siddh. gegeven wordt (N p. 485, l. 9 van de comm.) : *samāyogaḥ sambandhaḥ | anyeṣām iti śeṣaḥ* |, « gezelschap, gevolg, dienaren » blijkt in strijd te zijn met wat verder in de tekst volgt : (P p. 281, 21) *aṅgasamvāhakāribhiḥ ca...* Op deze plaats zoals overal elders in de Kād. lijkt *samāyoga* de betk. « uitrusting, kleding » te hebben (vgl. pw s. v. *samāyoga* met talrijke verwijzingen). Ook Nkr (p. 46, 39) vertaalt zo. Vgl. beneden P p. 294, 11.

P p. 282, 9 : *tenaiva pārśvena* : « langs die zelfde kant », aldus volgens Siddh. (N p. 486, l. 2 van de comm.), Kl (p. [200], 24-27), en Nkr (p. 47, 20). Kan ook vertaald worden : « door dat zelfde middel, onder dat zelfde voorwendsel », vgl. Kn (III, p. 199, 25-29).

P p. 282, 17 : *atikāṣṭam* : In de Ned. vert. is dit opgevat als een bijwoord dat *prasāritakaraḥ* bepaalt. Kn (III, p. 200, 4) verklaart het als adject. dat *saṁtāpam* bepaalt. Nkr (p. 47, 35) is op deze plaats niet duidelijk; ook Siddh. (N p. 486, l. 12 van de comm.) biedt hier geen hulp.

P p. 282, 20 : *talapraveśāt* : Wiens binnendringen bedoeld wordt is niet duidelijk. In de Ned. vert. is, met Siddh. (N p. 486, l. 16-17 van de comm.) en Kl (p. [200], 30-31), zo vertaald alsof « van de zonnestralen » moet worden begrepen. Anders Kn (III, p. 200, 12-21) die naast die eerste verklaring deze voorstelt : « on account of the entrance (of beings) under them », wat ook door Nkr (p. 45, 40-46, 1) schijnt te zijn aangenomen.

P p. 283, 18 : *tiraskāram iva* : In de Ned. vert. « geringschatting ». Volgens Kl (p. [201], 12-13) en Kn (III, p. 203, 7-9) ook : « scherm, afsluiting »; dit is de vertaling van het woord bij Nkr (p. 49, 6), maar deze betk. wordt in het pw (s. v. *tiraskāra*) niet opgegeven (wel in MW s. v.).

P p. 283, 22 : *atiramyatayā* : Dit moet, zoals Kn (III, p. 203, 30-32) doet opmerken, niet zo worden verklaard, dat de zeer grote bekoorlijkheid van dat oord Candrāpīḍa er toe bracht daar de dag door te brengen, zodat het bij *divasam* ..... *alaṅghayat* behoort (aldus Siddh., N p. 488, l. 8-10 van de comm.; Nkr, p. 49; 11-13), maar wel zo dat juist die bekoorlijkheid van het oord Candrāpīḍa's liefdesverlangen doet sterker worden, evenals in de volgende zinsneden de kilheid van de stortbuien van water voorgesteld wordt als de oorzaak van het feller oplaaien van het vuur van de scheiding van zijn vriend.

P p. 283, 23 : *-analam* : Aldus P, V, N (p. 488, 5) ; C (C[1872] 2, p. 59, 19) en M (2, p. 46, 10) : *-aurvānalam*, vgl. pw s. v. *aurvāgni* met een verwijzing naar deze plaats. Met dit vuur is in het tweede geval (met *mahā-samudram*) natuurlijk het onderzeese vuur, *vaḍavānala* (zie Hopkins, *Epic Mythology*, p. 180) bedoeld.

P p. 284, 13 : *tarulatāgulmeṣu* : Dit wordt door Siddh. (N p. 489, l. 7 van de comm.) ontleed als een dvandva-compositum (vgl. de Ned. vert.). Kn (III, p. 205, 5) vat het op als een tatpuruṣa-compositum (« the thickets (*gulmaḥ*) of trees and creepers »), Nkr (p. 50, 1) als een dvandva-compositum waarvan het tatpuruṣa-compositum *latāgulmeṣu* het tweede lid vormt (« copses and creeper-thickets »).

P p. 286, 19-20 : *visphūrjitenaiṣa* : Of dit moet worden opgevat als een Instrum. der omstandigheid (Speyer, par. 67) die *prāvṛḍārambha iva* bepaalt (Kn, III, p. 208, 11) schijnt onzeker ; dit laatste woord bepaalt eerder *abravit*.

P p. 287, 6-7 : *yo guṇī guṇair evārādhanīyaḥ* : « Wie deugdzaam is dient te worden geëerd omwille van zijn deugden », aldus ook K1 (p. [202], 20-22) en Nkr (p. 52, 29-30). Enigszins anders Kn (III, p. 209, 11-13) : « he who is virtuous ought to be propitiated by virtues alone (*i. e.* must be treated in a gentle manner) ». De eerste vertaling lijkt beter te passen bij wat volgt.

P p. 287, 10 : *sarvadoṣāśrayā* : Vgl. de aantekening boven bij p. 258, 3.

P p. 288, 20 : *durdaśam* : Aldus P en de tekst bij Siddh. (N p. 495, l. 7 van de comm.). V, N (p. 495, 3), C (C[1872] 2, p. 66, 13) en M (2, p. 51, 6) : *durdarśam*, « die moeilijk kan gezien worden, niet goed zichtbaar ».

P p. 289, 10 : *grahoparṣṭasya* : *graha* wordt verschillend opgevat. Kn (III, p. 215, 30-31) en Nkr (p. 55, 25) : « planeet die een boze invloed uitoefent » (vgl. pw s. v. *graha* 2) a) β). Met Apte (KS, p. [57]) verkies ik de meer gewone verklaring : « boze geest, boze daemon » (vgl. pw s. v. *graha* 2) a) δ).

P p. 290, 3-4 : *upacīyate hṛdayam avinayaīḥ* : Aldus P², P³, V. P¹ : *ūruyugaleṇaiṣa sahopacīyate vinayaīḥ* ; C (C[1872] 2, p. 68, 9) en M (2, p. 52, 11) : *ūruyugaleṇaiṣa saḥāpacīyate vinayaīḥ* ; N (p. 496, 12) : *ūruyugaleṇaiṣa sahopacīyate 'vinayaīḥ*.

P p. 292, 4 : *prasiddhir atrāyaśase yaśase vādoṣaguṇāśrayā vā phalavatī* : In deze zin kunnen sommige woorden op verschillende wijze worden gesplitst, telkens met verschillende betk. a) *vādoṣaguṇāśrayā* : K1 (p. [205], 26-30), Kn (III, p. 221, 34-222, 2) en Nkr (p. 58, 21) splitsen *vā doṣaguṇāśrayā*, Nkr « not necessarily based upon his merits or demerits » ; P (Notes, p. 302, 24-25), Siddh. (N p. 500, l. 2 van de comm.) en C (C[1872] 2, p. 71, 11) splitsen *vā doṣaguṇāśrayā* « die steunt op fout of op verdienste »,

maar deze verklaring lijkt wel in strijd te zijn met het tekstverband (vgl. Kn, III, p. 222, 2-10) : in de voorafgaande zin wijst Candrāpīḍa er op dat het oordeel van de mensen niet vrij is van vooroordeel, en hij staft zulks met deze algemene uitspraak. b) *vā phalavātī* : aldus wordt gesplitst door P, V, K1 (p. [205], 25-26), Kn (III, p. 51, 2) en C (C[1872] 2, p. 71, 11, maar met de v. l. *phatati*) ; Siddh. (N p. 500, l. 2-5 van de comm.) splitst *vā 'phalavātī*, en steunende op zijn verklaring moet de vertaling van deze zin luiden (vgl. Kn, III, p. 222, 10-21) : « In deze wereld levert de faam, die steunt op schuld of verdienste, geen vruchten op met het oog op schande of roem ».

P p. 293, 3 : *āyusmatā* : Hiermede schijnt wel Candrāpīḍa te zijn bedoeld (vgl. Nkr p. 59, 20) : deze toch is het die gezegd heeft dat niemand anders Vaiśampāyana kan terugbrengen (vgl. P p. 292, 8-10), en dat hij zonder Vaiśampāyana niet kan daar blijven (vgl. P p. 292, 1-8). Toch heeft Siddh. (N p. 501, l. 13-14 van de comm.) *āyusmatā bhavatā*, d. i. door Tārāpīḍa.

P p. 293, 18 : *katipayadivasāntaritam* : Dit kan worden opgevat hetzij als adverb. (pw s. v. *i* met *antar* 5) c) met verwijzing naar deze plaats), hetzij als adject. bij *mām* (aldus Kn, III, p. 224, 21 ; Nkr, p. 60, 8-9).

P p. 293, 18 : *-utsukam* : Aldus P², V, C (C[1872] 2, p. 73, 18-19) en M (2, p. 56, 2). P¹ en N (p. 502, 6) : *-utsavam*. In geval deze lezing aanvaard wordt, kan *-antaritam* (vgl. de vorige aantekening) niet als adv. worden opgevat, maar is het adject. bij *-utsavam*.

P p. 294, 5-6 : *varam... -kṛtān kleśān anubhūtān* : Aldus P, V en N (p. 503, 1), maar P (Notes, p. 304, 1-2) stelt voor deze accusatieven, die niet te verklaren zijn — tenzij men die evenals *vadanam* van *ikṣitum* deed afhangen ? — in nominatieven te veranderen, steunende op de v. l. *-kṛtāḥ kleśāḥ anubhūtāḥ* in C (C[1872] 2, p. 74, 9). M (2, p. 56, 13) hier zoals C[1872].

P p. 294, 11 : *apanītasamāyogo* : Vgl. boven de aantekening bij P p. 281, 20.

P p. 294, 15 : *vartamāne na śasyate* : Aldus P, V, C (C[1872] 2, p. 74, 19-75, 1). N (p. 503, 8) en M (2, p. 56, 23) *vartamānena śasyate*, « wordt op dit ogenblik aangeprezen » (vgl. Siddh. (N p. 503, l. 14-15 van de comm.), wat echter klaarblijkelijk in tegenspraak is met het tekstverband. Vgl. Kn (III, p. 225, 6-11), K1 (p. [206], 7) en Nkr (p. 60, 39).

P p. 294, 17 : *rājā kālasya kāraṇam* : P (Notes, p. 304, 9-10) verwijst voor deze aanhaling uit het Mahābhārata naar *Vikramorvaśī*, ed. BSS, p. 108 en de noot van Shankar P. Pandit aldaar. K1 (p. [206], 9-10) verwijst naar Mbh., V, 132, 16 ; Kn (III, p. 225, 19-21) naar Mbh. (Calc.), XII, 2674.

P p. 296, 9-10 : *na punar ..... duḥkhitatayeti* : Deze zin wordt door Nkr (p. 62, 36-37) opgevat als een vraagzin die als derde lid deel uitmaakt van

de opeenvolging : *kim... kim... na punar* : « May it perhaps be due to the fact that... ? Or is it because that I think... ? Or is it because that I am myself sorry for the account that I heard of Vaishampayana ? ». Wegens het tekstverband lijkt het beter deze zin met Siddh. (N p. 505, l. 21 van de comm. — 506, l. 1 van de comm.) en Kn (III, p. 229, 19-21) op te vatten als in tegenstelling staande met de twee vorige.

P p. 296, 13 : *āsaṅgam ābadhya* : Aldus P², C (C[1872] 2, p. 77, 7) en M (2, p. 58, 19). P¹, N (p. 506, 3) en V : *āsaṅgam āvadhy-*, « tot op het ogenblik van de ontmoeting ». Ook KI (p. [206], 29-30), Kn (III, p. 229, 23 v. v.) en Nkr (p. 63, 1) volgen de eerste lezing.

P p. 296, 19-20 : *galatā prasraveṇa* : Zie hierover, volgens J. J. Meyer, *Das Weib im altindischen Epos*, Leipzig, 1915, Register s. v. Milch, *Mahābhārata*, I, 105, 26 ; I, 135, 13 ; III, 226, 24.

P p. 296, 22 : *vāsabhavanam* : Nkr (p. 63, 18) wel verkeerd : « he went to the palace ». Maar vgl. ook Siddh. (N p. 506, l. 17 van de comm.) *vāsabhavanam nivāsagrham*. Zie pw s. v. *vāsabhavana* met verwijzing naar Kād. P p. 68, 6.

P p. 297, 6 : *vinayādhānāt prabhṛti* : Ned. vert. : « Wij hebben u zorgvuldig nagegaan van het ogenblik af dat gij uw opvoeding bekomen hebt ». Aldus ook Siddh. (N p. 507, l. 7 van de comm.) en Nkr (p. 63, 33). Ofwel (vgl. KI, p. [206], 35-36 ; Kn, III, p. 230, 18-22 ; Apte, KS, p. [59]) : « Wij hebben u zorgvuldig onderzocht, te beginnen met het tot stand brengen van de bescheidenheid [in u] ».

P p. 297, 19 : *asevake* : Volgens Siddh. (N p. 508, l. 15-16 van de comm.), Kn (III, p. 234, 4-5) en Nkr (p. 64, 31-32) is de betk. hiervan : « die geen dienaren heeft, van dienaren beroofd ». In de Ned. vert. is het opgevat als een afleiding met ontkenning van *sevaka* « die dient, eert, dienstwillig, enz. ».

P p. 298, 7 : *upabhuktāni* v. v. : De scheidingstekens zijn op dezelfde wijze geplaatst in P, V, en N (p. 509, 4-5) : na *-sukhāni*, *-parihārāt* en *paro 'pi lokah*. Hiervan wijkt af Kn (III, p. 56, 22-24 en p. 235, 14-20) die het scheidingssteken na *-sukhāni* verwijderd en *upabhuktāni... -parihārāt* als één zinsnede opvat, en vertaalt : « I enjoyed as my youthfull desires would prompt to my heart's content (*paryāptam*) all the pleasures derived from objects of enjoyment which are rare even in heaven by avoiding (*parihārāt*) what should not be done », hierin gevolgd door Nkr (p. 65, 17-19). Kn (III, p. 235, 20-24) stelt eveneens voor de scheidingstekens zo te plaatsen dat *upabhuktāni..... paryāptam* en *akāryaparihārāt..... lokah* twee zinnen vormen. — Houdt men zich aan de orde van P, V en N, dan kan *icchayā paryāptam* worden opgevat op de wijze van *gatam anena* i. pl. v. *ayaṃ gataḥ* (Speyer, par. 360).

P p. 299, 7 : *kāyamānam apraviśya* : Nkr (p. 66, 16) wel verkeerd : « Having entered a tent on the bank of the Siprā... ».

P p. 299, 19 : *-unmukhīm* : In de Ned. vert. : « die het gelaat oprecht », vgl. Siddh. (N p. 511, l. 18 van de comm.). Anders Nkr (p. 67, 2) : « who will then be going to ask... ».

P p. 301, 14 : *dhūmodgamo vajrānalasphuritānām* : Kn (III, p. 243, 28-34) wijst, aan de hand van een bijkomende verklaring door Siddh. (N p. 514, l. 10 van de comm.), op een verklaring van *dhūma-* als *dhūmaketu-*. Aldus ook K1 (p. [209], 2-4). De betk. zou dan zijn : « Die is het rijzen van een komeet voor de flikkeringen van de vuren in de vorm van de wapens ». Maar deze betk. van *dhūma* schijnt enkel in AD (s. v. *dhūmaḥ* 3), niet echter in pw noch in MW voor te komen.

P p. 301, 16 : *digvāraṇānām* : Zoals de Ned. vert. ook Nkr (p. 69, 22) ; maar Kn (III, p. 244, 22-26) : « van de olifanten in de vorm van de hemelrichtingen ».

P p. 302, 8 : *kandalair eva* : Zoals de Ned. vert. ook K1 (p. [209], 24-25) en Nkr (p. 70, 11). Volgens Kn (III, p. 247, 11) « scheut, loot, spruit ».

P p. 302, 16 : *bhareṇeva* : Aldus P² en V. P¹ en N (p. 516, 4) : *bhareṇai-*va. Ontbreekt in C (C[1872] 2, p. 86, 6) en in M (2, p. 64, 23).

P p. 304, 19-20 : *vaiśampāyanam ālokya v. v.* : Vgl. boven, P p. 264, 10-11.

P p. 305, 18 : *divasāis* : Dit wordt door Kn (III, p. 254, 24) en Nkr (p. 74, 28) als een Instrum. van tijd (Speyer, par. 78) opgevat, die in verband wordt gebracht met *acchodam... āsasāda* (P p. 306, 8). Wegens het parallelisme *-pravāheṇāvabhajyamānam iva*, *-prabhāñjanair utkhanyamānam iva*, *-sahasrair... jarjarikriyamānam iva*, is in de Ned. vert. ook *divasāis collikhyamānam iva* als één geheel opgevat.

P p. 306, 3 : *ājarjarita-* : Kn (III, p. 255, 22) en pw (s. v. *ājarjarita*, met verwijzing naar deze plaats) vatten *ā-* hier op in de betk. « een weinig, ietwat, *iṣad-* ». In de Ned. vert. is Siddh. (N p. 521, l. 15-16 van de comm.) gevolgd : *ā samantāj jarjaritāni śīthilitāni* ». Aldus ook K1 (p. [211], 3-4) en Nkr (p. 74, 38).

P p. 306, 12 : *lasan-* : Ned. vert. « prachtige (priëlen) », vgl. Kn (III, p. 256, 20) en Nkr (p. 75, 20-21). Volgens Siddh. (N p. 522, l. 9 van de comm.) : *lasanmaṇḍapāṃś ca pratidivasavardhamānavirujanāśrayāṃś ca*, zou de betk. eerder zijn : « weligtierende, vruchtbaar opschietende priëlen ».

P p. 306, 15 : *niruddhoddeśam* : K1 (p. [211], 12-13) en Kn (III, p. 256, 27-29) wijzen er op dat dit ook als een adverb. kan worden verklaard : Kn « he went away without any particular object in view ». *uddeśa* heeft dan dezelfde betk. als in de andere lezing (C, C[1872] 2, p. 92, 14, en M 2, p. 67, 23) : *niruddeśam* ; vgl. pw s. v. *niruddeśam* met verwijzing naar deze plaats.

P p. 307, 16 : *punar api* : Zie boven, Pūrvabh. P p. 136, 6-173, 1 (Rdg p. 101-136).

P p. 307, 17 : *mahābhāga jīvitavyasaninī* : In de Ned. vert. is *mahābhāga* als een vocatief opgevat. Aldus ook Siddh. (N p. 524, l. 5 van de comm.), en P² en V, waar het gescheiden is gedrukt. In C (C[1872] 2, p. 94, 9-10), M (2, p. 70, 2), P¹ en Kl (p. [211], 30-32 is *mahābhāga jīvitavyasaninī* als één compositum opgevat ; de betk. is dan, volgens Kn (III, p. 258, 6-17) die beide verklaringen opgeeft : « who brought an evil against the life of that noble person », waarbij *mahābhāga* dan doelt, voor Mahāśvetā, op Vaiśampāyana, voor Candrāpīḍa, op Puṇḍarīka, voor den lezer, op Candrāpīḍa zelf, wiens dood door Mahāśvetā's verhaal zal worden veroorzaakt.

P p. 308, 5 : *śūnyo 'pi* : In de Ned. vert. is *preṃṇā* met *paravān iva* verbonden ; aldus ook Kn (III, p. 259, 6-7) en Nkr (p. 77, 13-15). Anders N (p. 524, 12) en Siddh. (N p. 524, l. 20-21 van de comm.) die *preṃṇā* met *śūnyo 'pi* verbinden : « afgetrokken wegens zijn hartstocht ».

P p. 309, 11 : *anubandham* : Zoals boven P p. 280, 13 (zie de aantekening aldaar) wordt dit door Siddh. (N p. 526, l. 18 van de comm.) opgevat in de betk. « genegenheid, vriendschap, liefde ». Volgens Kl (p. [212], 11), Kn (III, p. 260, 40) en Nkr (p. 78, 31-32) is de betk. : « het aandringen, het aanhouden ».

P p. 309, 12 : *bhareṇa* : Dit kan ook vertaald worden : « toen de maanstralen in overvloed als het ware een vloed van maanlicht uitspuwden ». Aldus Kl (p. [212], 12), Kn (III, p. 261, 3) en Nkr (p. 78, 35). Vgl. boven P p. 302, 16 *bhareṇeva*, en de aantekening aldaar.

P p. 309, 19 : *mahāpuruṣasya* : Zie hierover boven, Pūrvabh., P p. 169, 23-170, 13 (Rdg p. 133).

P p. 310, 2 : *durjīvitagrhitā* : Ned. vert. : « Door mijn ellendig leven getroffen, ontroerd over mijn ellendig leven ». Anders Kn (III, p. 262, 1-2) en Apte (KS, p. [59]) ; dan : « Aan mijn ellendig leven gehecht, verknocht ».

P p. 310, 6 : *-śāsanavalayam* : Vgl. hierover F. W. Thomas, *Two lists of words from Bāṇa's Harṣa-Carita*, in JRAS, 1899, p. 485-517, eerste lijst, s. v. *śāsanavalaya*, en Harṣac. P p. 202, 18 (= vert. CT p. 198, 3).

P p. 310, 12 : *guruṇā* : Zoals de Ned. vert. ook Kn (III, p. 263, 29-31) en Nkr (p. 79, 34). Siddh. (N p. 528, l. 13 van de comm.) vat het op als een adject. bij *ūrustambhena*.

P p. 310, 21 : *ātmani* : Dit is in de Ned. vert., zoals ook in Kl (p. [212], 32-33), Kn (III, p. 264, 29-31) en Nkr (p. 80, 15-16) opgevat als afhankelijk van *niḥsprhāpy-*. Wellicht kan het ook bij *param bhayam* genomen worden : « alhoewel ik onverschillig was, toch werd ik aangegrepen door de grootste vrees voor mij zelf » (vgl. Speyer, par. 148).

P p. 311, 6 : *ābhyām kusumaśaraśisirakarābhyām* : Nkr's vertaling (p. 80, 29-30) : « here am I indeed struck by the *karas* (two hands ; rays) of the Moon and Cupid » schijnt verkeerd te zijn. *kara* hoort alleen bij *śisira*, *śisirakara* « de maan ».

P p. 311, 7 : *jhagity-* : Aldus P² en V ; P¹ *dhagity-* ; N (p. 529, 9) *dhigity-* ; C (C[1872] 2, p. 99, 15) en M (2, p. 73, 18) *jhaṭity-*.

P p. 311, 20 : *tenaikāntahāsahetur-* : In de Ned. vert., evenals in Nkr (p. 81, 18-19), is deze zin als een bevestigende zin opgevat. Om een, echter niet staande te houden, tegenspraak met wat verder volgt te vermijden, verkiest Kn (III, p. 266, 11-23) hem als een vraagzin te beschouwen : « have you not engendered anger (in me), you who are an object of unalloyed ridicule inasmuch as you talk (what is improper) ».

P p. 312, 19 : *kvedānīm tvayā vinā* : Aldus P², V, en N (p. 531, 12). P¹ C (C[1872] 2, p. 101, 13) en M (2, p. 75, 6) *kvedānīm tvayā tayā vinā*.

P p. 313, 16 : *suceva* : In de Ned. vert. is dit, zoals ook door Siddh. (N p. 533, l. 8 van de comm.), bij *-kṣmātale* genomen, maar Kn (III, p. 269, 3-4) en Nkr (p. 83, 13-14 « that was as if in grief crying in sad neighs ») nemen het bij het voorafgaande *-kṛtākṛande*.

P p. 314, 4 : *himagrhake..... vakrabhāṣitam* : Bedoeld is wat boven, Pūrvabh. P p. 220, 9-16 (Rdg p. 169) verhaald wordt.

P p. 314, 5 : *pratyuttaram* : Zie boven, Pūrvabh. P p. 220, 21-221, 2 ; Rdg p. 169-170.

P p. 314, 18-23 : *tathaiva mūḍheva v. v.* : In de Ned. vert. zijn in deze zin volgende groepen onderscheiden : *mūḍheva ..... -dṛṣṭih, āviṣṭeva ..... niṣprayatnā, niśvasitum api ..... -niśpandeva, -akṣi, śyāmā- ..... -niśā, niśāta- ..... -kisalayā, likhiteva*. Kn (III, p. 271, 5 v. v.) verdeelt als volgt : *mūḍheva ..... -dṛṣṭih, niṣprayatnā niśvasitum api, viśmṛta- ..... -akṣi, śyāmā ..... niśā, niśāta- ..... -kisalayā, likhiteva*. Nkr 's verdeling (p. 84, 21-31) stemt in hoofdzaak overeen met deze in de Ned. vert. Apte (KS, p. [62]) verenigt, evenals Kn, *viśmṛtāntarmanyubhāranispandeva* in een enkel compositum.

P p. 315, 18 : *tasyāḥ kṛte pratijñātam* : Zie de aantekening boven bij P p. 242, 6.

P p. 315, 19-20 : *prāṇān pratipālayanā* : Zoals de Ned. vert. ook Siddh. (N p. 536, l. 7 van de comm.). Anders Kl p. [214], 19-20 ; Kn, III, p. 273, 26-27 ; Nkr, p. 85, 22 ; dan : « tot mij die op mijn levensgeesten wacht (om mijn lichaam te verlaten) ».

P p. 316, 1-2 : *paralokagatīyā api me jalāñjalidānāya* : Met Nkr (p. 85, 38-39) vat ik *paralokatīyā api me* op als een indirect voorwerp ahangende

van *jalāñjalidānāya* : Nkr « to offer libations of water to me when I shall be gone to the next world ». Anders Kn (III, p. 274, 1-4), die *paralokagatāyā api me* als een genit. absol. opvat : Kn (for offering a handful of (obsequial) water to them [d. i. aan Kādambari's ouders] there will be a son (born) of you, even when I shall be no more. »

P p. 316, 2 : *putrakas tvayi bhaviṣyati* : Aldus P², V, C (C [1872]2, p. 106, 6) en M (2, p. 78, 11-12). P¹ en N (p. 536, 8-9) : « *putrakas tvayi bhavaḥ* ».

P p. 316, 4 : *maccintayaiva* : Ned. vert. : « alleen met de gedachte aan mij ». Of wel (zie Kl. p. [214], 22-23 ; Kn, III, p. 274, 10-11) : « met de zorg die ik daaraan zou hebben besteed ».

P p. 316, 11 : *taralakaḥ* : Ook Kn (III, p. 274, 34-35) en Nkr (p. 86, 19) vatten dit woord op als de eigennaam van de antilope. Anders Siddh. (N p. 537, l. 4 van de comm.) die dit woord verklaart als een adject. met de betk. *cañcala*, « wispelturig, beweeglijk ».

P p. 316, 15 : *vanamānuṣikā* : De betk. hiervan schijnt onzeker te zijn : pw (s. v. *vanamānuṣikā*, met verwijzing naar deze plaats) « Waldweibchen », maar NS (s. v. *vanamānuṣa*, met verwijzing naar Harṣac. 244, 3) « Orang-utang ? » (vgl. F. W. Thomas, *Two lists of words from Bāṇa's Harṣa-Carita*, in JRAS, 1899, p. 485-517, eerste lijst, s. v. *vanamānuṣaḥ*). Zoals NS ook MW (s. v. *vanamānusha*) en Nkr (p. 86, 24 « the small female ape »). Maar Kl (p. [214], 27) en Kn (III, p. 275, 2-3) : « a wild woman ; a woman belonging to wild uncivilized tribes ». Paralleelplaatsen : Kād. P p. 89, 7 en p. 122, 8 ; Harṣac. P p. 217, 21 (= CT p. 214, 28).

P p. 317, 1 : *kṛtāvadhāraṇānubandhām* : Ned. vert. : « die niet ophield haar te overreden ». Volgens Kl (p. [214], 33-35), Kn (III, p. 276, 5-9) en Nkr (p. 87, 5-6) : « die niet ophield (*anubandha*) haar er toe te brengen, haar leven in stand te houden (*avadhāraṇa*) », of nog (Kl en Kn t. a. p.) : « die niet ophield haar te bedwingen, haar te weerhouden ». Siddh.'s verklaring (N p. 538, l. 1-2 van de comm.) is niet duidelijk.

P p. 317, 9 : *kumudinīva* : Zoals de Ned. vert. ook Kn (III, p. 277, 7). Of wel, met Nkr (p. 87, 20) : « terwijl zij een bed van kumuda's geleek ».

P p. 317, 20 : *vimuktam apy-* : Met Nkr (p. 88, 3-4 « the body of Chandrapida, although quitted by the soul by reason of a curse... ») heb ik *vimuktam apy-* met *antarātmanā* verbonden, en *śāpadoṣād* als oorzaak-aanduidende ablatief (Speyer, par. 102) opgevat. Kn (III, p. 277, 36 v. v.) verbindt *śāpadoṣād* met *vimuktam apy-* : « though free from the curse » ; en *antarātmanā* met het volgende : « like the body of a Yogi who has transferred his soul to another body », wat evenwel niet goed lijkt overeen te brengen met *ā śāpadoṣād-* op het einde van de zin. Siddh. (N p. 539, l. 4-5 van de comm.) biedt geen hulp.

P p. 318, 19 : *evaṃvidhāpunyavati* : N (p. 540, 9) en ook Siddh. (N p. 540, l. 16 van de comm.) splitsen hier *evaṃvidhā punyavati*, maar zo is deze zin niet goed te begrijpen. Kl (p. [215], 14-15), Kn (III, p. 279, 34), Nkr (p. 89, 2-3) en ook pw (s. v. *apūnyavant*, met verwijzing naar deze plaats, maar C [C1872] 2, p. 109, 19-110, 1) heeft hier *evaṃvidhāham apūnyavati*) vertalen allen alsof *evaṃvidhā apūnyavati* is gesplitst.

P p. 319, 10 : *sakalalokam* : Men merke Siddh.'s verkeerde verklaring op (N p. 541, l. 14 van de comm.) : *sakalalokaḥ samagrajanaḥ*.

P p. 319, 17 : *karmabhūmibhūte* : Dit wordt door Siddh. (N p. 541, l. 21-23 van de comm.) en door Kn (III, p. 281, 15-16) verklaard als een werkwoordsvorming met inchoatieve betk. van het type *bhṛśībhavati*, *śuklībhavati* (Speyer, par. 308). Indien *karmabhūmi* voorkomt naast *karmabhūmi*, wat evenwel uit het pw (s. v. *karmabhūmi*) niet blijkt, dan schijnt het beter dit woord met Kl (p. [215], 19-20) en Nkr (p. 89, 40-90, 1) als een tatpuruṣa-compos. met *-bhūta* (Speyer, par. 214) op te vatten : hierop wijst ook de v. l. in C (C [1872] 2, p. 111, 7) en M (2, p. 82, 4) : *karmabhūmibhūte*.

P p. 319, 20 : *-anubandhena* : Ned. vert. « die man die verstokt is in zijn boosheid », aldus ook Kl (p. [215], 27-29). Of wel, met Nkr (p. 90, 5-6) en Kn (III, p. 282, 6-9) : « die man die de gevolgen van zijn eigen fouten draagt ».

P p. 321, 23 : *tathārtakṛtapralāpam* : Men lette op de ongewone bouw van dit compositum. Vgl. P [1899], Notes, p. 323-324, Kn, III, p. 284, 37-38, Siddh., N p. 544, l. 17 van de comm.

P p. 322, 12 : *viṣaṇṇādīnamukhī* : Met Kl (p. [216], 8) en Nkr (p. 92, 36) heb ik *viṣaṇṇādīna-* in de Ned. vert. als een dvandva-compos. opgevat. Anders Siddh. (N p. 545, l. 12 van de comm.) : [*sa*]viṣaṇṇā vilakṣā cāsau dīnamukhī ca viṣaṇṇādīnamukhī.

P p. 324, 14 : *tapasvinīm api* : Aldus P [1899]. Blijkbaar een drukfout voor *tamasvinīm api* zoals in P¹, V, en N (p. 548, 6). Dezelfde drukfout schijnt voor te komen in C [1872] (2, p. 117, 17), vgl. C [1849] (2, p. 77, 8-9) en M (2, p. 87, 1-2). — Dit wordt door Nkr (p. 95, 6-7) m. i. ten onrechte bij *-bhīṣaṇatamām* betrokken : « The night was made extremely frightful where the gloom beneath the trees was partially lighted up by the lustre of the glow-worms, although the night was profoundly dark ». In de Ned. vert. is *tamasvinīm api* logisch met *durīkṛtya* ..... *bhītim* verbonden.

P p. 324, 19 : *kiṃ rucer vaśād* : Zoals de Ned. vert. « of het is wegens de lichtglans » ook Nkr (p. 95, 11). Anders Siddh. (N p. 548, l. 17 van de comm.), vgl. Kn (III, p. 290, 7 v. v.) ; dan : « of het is doordat ik dat verlang ». Nog anders Kl (p. [217], 3) : « Through the force or power of my love for him ».

P p. 325, 15 : *tathaiva ca ..... hṛdayam* : Of Candrāpīḍa's hart dan wel het hart van de prinses bedoeld is, is niet duidelijk. In het eerste geval kan worden vertaald zoals in de Ned. vert., ofwel, volgens Kn (III, p. 291, 15 v. v.) : « and his (*Candrāpīḍa's*) heart seems to be eager with the desire of the experience of showing favours (to me) again as before » (hij voegt er verder bij : « Or *prasāda* may mean 'calmness or serenity of mind' »). Nkr (p. 96, 2-3) en ook Apte (KS, p. [65]) vertalen alsof het hart van de prinses is bedoeld : Nkr « and our heart also is being cheered as before with the eager hope of receiving favours from him ».

P p. 326, 13 : *kalyāṇaiḥ* : Volgens Kn (III, p. 292, 20-21) kan dit ook worden opgevat als een Instrum. van omstandigheid (Speyer, par. 67) bij *ānanā-ravindam* : « (your face) that is marked by auspicious signs ». Zo ook K1 (p. [217], 18-19) : « *kalyāṇaiḥ* — supply *yuktām* after this. Endowed with bliss. This is a sort of blessing conferred upon children by their parents ». Men vergelijkte evenwel boven P p. 109, 19 en verder P p. 338, 7.

P p. 326, 21-22 : *-taraṃgyamānāsu -rekhāsu -āpannāsv āpagāsu* : Het is niet duidelijk of de eerste drie composita als bepalingen van *āpagāsu* moeten worden opgevat (aldus Siddh. N p. 551, l. 17-19 van de comm., en de Ned. vert.), dan wel of de eerste twee en de laatste twee afzonderlijk met elkaar dienen te worden verbonden (aldus Kn, III, p. 293, 6-17 ; Nkr p. 97, 13-16).

P p. 327, 1 : *pārthivalokeṣu* : Anders dan in de Ned. vert., K1 (p. [217] 29) : « by the inhabitants of the earth, i. e. people ».

P p. 327, 1 : *prāñjalavartman* : De betk. « brede, effene weg, heirbaan » schijnt duidelijk (vgl. pw s. v. *prāñjala* 3) met verwijzing naar deze plaats. Anders K1 (p. [217], 29-30) en Nkr (p. 97, 16) : « small foot paths ».

P p. 328, 11 en 13 : *-sadbhāva-* : Ook Kn (III, p. 295, 24 en 35), Nkr (p. 98, 37 en 98, 41-99, 1), Apte (KS, p. [65]) en pw (s. v. *sadbhāva* 4) met verwijzing naar deze plaatsen) vatten dit op met de betk. « goedheid, goed-aardigheid, getrouwheid ». Volgens Siddh. (N p. 554, l. 3 en 6 van de comm.) is de betk. eerder : « waarachtigheid, echtheid (*vandana-*, van het huldebe-ton ; *sukha-*, van de liefde) ».

P p. 328, 20 : *saṃbhāṣaṇāpi ... saṃbhāvitaiva* : Deze zin wordt verschillend verklaard. Met de Ned. vert. vergelijkte men Siddh. (N p. 534, l. 15-16 van de comm.) en K1 (p. [218], 21-22). Kn (III, p. 296, 18-24) vat *saṃbhā-ṣaṇā* op als « het gesprek van u met mij, ons gesprek », en vertaalt : « that interview (with me), which is not possible (for you) in the absence of the prince, has also been made possible ». Nkr (p. 99, 13-17) vermeldt deze twee wijzen van vertalen, maar volgt in zijn voornaamste vertaling de tekst van C (C[1872] 2, p. 123, 9) en M (2, p. 91, 4) : *saṃbhāvanāpi yā jīvād vinā ...* : « That what is never probable without life has been witnessed by you ».

P p. 329, 3 : *maraṇasamśaye* : Zoals de Ned. vert. (« in twijfel aangaande zijn [d. i. Candrāpīḍa's] dood ») ook Nkr (p. 99, 27-28). Maar Kn (III, p. 296-297) : « in danger of death » (met betrekking tot *gurujana*, Tārāpīḍa en Vilāsavati).

P p. 330, 22-23 : *narapatipratibaddhenāpratibaddhena ca* : Volgens Siddh. (N p. 557, l. 20 van de comm.), KI (p. [219], 34-35), Kn (III, p. 301, 13) en Nkr (p. 101, 32-33) is de vertaling : « diegenen die met den koning verbonden waren, die in 's konings dienst stonden, en ook diegenen die niet met hem verbonden waren, die niet in zijn dienst stonden ». Iets anders pw (s. v. *apratibaddha*) : « nicht fern gehalten, zum Gefolge gehörend », met verwijzing naar deze plaats.

P p. 331, 5 : *asya* : Of hiermede Candrāpīḍa (aldus Siddh., N p. 558, l. 4 van de comm.) dan wel Vaiśampāyana (aldus P, Notes, p. 332, 13-14, en Kn, III, p. 301, 29-30) is bedoeld, is niet duidelijk.

P p. 331, 6 : *me mitram evāsāv-* : Aldus P, C (C [1872] 2, p. 127, 3) en M (2, p. 93, 11). Kn (III, p. 301, 38-40) stelt voor te lezen *me 'mitram*, en ook Nkr (p. 102, 3-4 « Has not Devardhana sent any message? He is not a friend of mine from this day. ») neemt die verklaring aan. Men kan de zin echter ook opvatten als een uitroep met ironische betk. Vgl. beneden P p. 337, 4 *vā niyatavṛtteḥ* en de aantekening aldaar.

P p. 331, 9 : *utprekṣāmahe ..... iti* : Nkr (p. 102, 7-10) brengt deze zin in verband met de zin die er aan voorafgaat, *prasīdata ..... vārtām*. In de Ned. vert. is hij met de volgende, *kuśalam .....*, verbonden.

P p. 331, 11 : *vismayaḥ kṛto 'smatpitṛāpi* : Anders dan in de Ned. vert. Kn (III, p. 302, 15-16) en Nkr (p. 102, 11) ; de betk. is dan : « Ook bij vader is verbazing ontstaan, ook vader verbaast er zich over, dat ..... ».

P p. 331, 15 : *rājakule* : Nkr's vertaling (p. 102, 20) : « in the royal palace » schijnt wel verkeerd te zijn voor « in de schare van de vorsten ».

P p. 332, 5 : *śūnyaśarīrān* : In de Ned. vert. is dit met *nirjīvitān iva* verbonden. Kn (III, p. 303, 36-37) en Nkr (p. 103, 7-8) verbinden het met 't voorafgaande *dārumayān iva*.

P p. 336, 23-327, 5 : *deva ..... saṃbhavati* : Onder de talrijke afwijkingen van de tekst van deze zin in de verschillende uitgaven zijn vooral die bij *vipākasvabhāvād vā* (P p. 337, 3-4) en bij *niyatavṛtteḥ* (P p. 337, 4) van belang. a) *vipākasvabhāvād vā*, « of door de natuur van vergelding » : P (Notes, p. 337, 29) verkiest de lezing *vipākabhāvāt* (N p. 566, 7-8), « door het bestaan van vergelding » ; Kn (III, p. 312, 14) verkiest de lezing van C (C [1872] 2, p. 135, 2) en M (2, p. 99, 3) *vipākāt svabhāvād vā*. In dit laatste geval behoort *vipākāt* bij het vorige, *dharmādharmaśādhānānām ..... śubhāśubhānām*, en wordt hierdoor de Mimāṃsā-leer uitgedrukt ; *svabhā-*

vād vā met het volgende *svayam eva* zou dan de leer der Cārvāka's weergeven. In dit geval luidt de vertaling : « Van het onbeweeglijke-en-bewegende dat op verschillende wijzen ontstaat, in stand blijft of vergaat : hetzij door de ontwikkeling van de oerstof..., of door de wens van de opperste godheid..., of nog door de vergelding van de goede en kwade handelingen, die verdienste of onverdienste doen ontstaan, en gewenste of ongewenste vruchten doen volgen, of nog, ten slotte, uit zijn eigen natuur, vanzelf,... ». b) *vā niyatavṛtṭeḥ* : Met Siddh. (N p. 566, l. 19 van de comm.) en Kn (III, p. 312, 34) heb ik dit opgevat als *vā 'niyatavṛtṭeḥ* « welks toestand een onbestendige is » (vgl. de aantekening bij *me mitram eva*, boven, P p. 331, 6). Anders Kl (p. [222], 13-14) en Apte (KS, p. [67]) : « welks toestand een bestendige is ». Nkr (p. 108, 19-21 « or by reason of fixed laws of things stationary and moving that rise of themselves in various ways or continue or perish ») schijnt *niyatavṛtṭeḥ* op te vatten als een reden-aanduidende ablatief, een vierde lid in de opeenvolging *-pariṇāmāt*, *-icchayā* en *-vipākasvabhāvāt*. Maar of een dergelijk gebruik van de ablatief bij een vrouwelijk subst. taalkundig juist is, schijnt twijfelachtig (zie Speyer, Par. 72 Aanm., en Par. 102 ; vgl. evenwel M. S. Apte, *A Guide to Sanskrit Composition*, Par. 73 Aanm.).

P p. 337, 6 : *yukter vicārāt* : *yukti* wordt door Siddh. (N p. 566, l. 21 van de comm.), Kl (p. [222], 15-17), Kn (III, p. 313, 3-4) en Nkr (p. 108, 23-24) opgevat in de betk. « redenering, overweging ». Anders Apte (KS, p. [68]) : « If out of consideration for a remedy or help (against the evil) ».

P p. 337, 7-8 : *mudrābandhād vā* : De betk. hiervan schijnt wel te zijn : « door middel van mystische vingerhoudingen », vgl. pw s. v. *mudrā* 10). Volgens Kl (p. [222], 23-24), Kn (III, p. 313, 18 v. v.) en Nkr (p. 108, 28-29) : « door mystische figuren aan te brengen op het lichaam ». Nog anders Apte (KS, p. [68]) : « Shutting up of the opening believed to exist in the crown of the head, in which the soul is said to escape at death » (vgl. AD s. v. *mudrā* met *-mārgaḥ*).

P p. 337, 10-11 : *marāṇāmadanādyutpādanāpahaṇaṇavaśīkaraṇavidveṣaṇādīṣu* : Met Siddh. (N p. 567, l. 4-5 van de comm.) is dit compositum in de Ned. vert. als volgt ontleed : *-ādis tasyotpādanaṃ, apahaṇaṇam, vaśīkaraṇam, vidveṣaṇam, eteṣāṃ dvandvaḥ*, in tegenstelling met P (Notes, p. 338, 11-14), Kl (p. [222], 27-28), Kn (III, p. 313, 37-40) en Nkr (p. 108, 33-35) die *utpādanāpahaṇaṇa-* met *marāṇāmadanādi* verbinden : P (Notes) : « to bring about or avert death, love, and the like ».

P p. 337, 11 : *śakteḥ samutpādanāt* : In P¹ en in N (p. 567, 2) zijn deze woorden met de volgende zin *anyeṣāṃ...* verbonden.

P p. 337, 13 : *purāṇarāmāyaṇabhāratādīṣu* : Kn (III, p. 314, 11-16) merkt hierbij op, dat de plaats van *purāṇa-* vooraan in het compositum er op schijnt te wijzen dat de Purāṇa's ten tijde van Bāṇa meer in aanzien waren dan het Rāmāyaṇa of het Mahābhārata. Vgl. evenwel boven, Pūrvabh. P p. 51, 15 en 75, 21 waar de orde andersom is.

P p. 337, 16 : *pitṛśāpāt* : Zoals Kn (III, p. 315-316) opmerkt, wijkt de schrijver van het Uttarabh. hier af van de gewone voorstelling. Zie boven, p. 106.

P p. 338, 7 : *kalyāṇaiḥ* : Zie de aantekening boven bij P p. 326, 13.

P p. 340, 16 : *saparicchadam api* : Ook Siddh. (N p. 571, l. 12-13 van de comm.) vertaalt : « alhoewel door dienaren omgeven ». Nkr (p. 112, 12-13) vat *paricchada* op in de betk. « kleding, uitrusting », een betk. die ook door Kn (III, p. 320, 32) wordt aangestipt.

P p. 341, 6 : *dūrata eva* : Siddh. (N p. 572, l. 8-9 van de comm.) en Kn (III, p. 321, 30-31) verbinden deze woorden met *avanitālaniveśittottamāṅgam*. Zoals bij Nkr (p. 112, 33-34) zijn zij in de Ned. vert. met *ādīśyoddiśya* verbonden.

P p. 343, 5 : *grāhyamāṇā-* : Met Kl (p. 224, 37-38) en Kn (III, p. 324, 6-10) is dit in de vertaling opgevat als te verbinden met een niet uitgedrukt *saṃjñām* : « zij trachtten haar het bewustzijn te doen terugbekomen ». Anders Siddh. (N p. 574, l. 22 van de comm.) en Nkr (p. 114, 31), die het opvatten in de betk. « zij doet zich grijpen door, zij geeft zich over aan ».

P p. 343, 12 : *candrāpīḍasparśaśīreṇa* : Volgens Kn (III, p. 324, 21-22) en Nkr (p. 115, 4-5) : « die kil was als de aanraking van Candrāpīḍa ».

P p. 344, 12 : *kṛtāntena* : Siddh.'s verklaring (N p. 576, l. 15 van de comm.) : « *kṛtāntena yamena* » schijnt hier wel onjuist te zijn (hetzelfde enkele regels verder, N p. 577, l. 1 van de comm.). Kn (III, p. 325, 18-19) en Nkr (p. 116, 21) : « het Lot ».

P p. 344, 12 : *virūpair* : Dit wordt door Apte (KS, p. [69] « has been thus brought about in a strange manner ») niet zoals door de andere commentatoren (Siddh., N p. 576, l. 16 van de comm. ; Kn, III, p. 325, 19-20 ; Nkr, p. 116, 9) met *purākṛtaiḥ karmabhir vā*, maar wel met *samupanamitaḥ* verbonden.

P p. 346, 16-17 : *pūrvajanmopāttā* : Dit kan ook worden vertaald : « (de lichaamsbeweging) die ik bekomen had krachtens mijn voormalige levensstaat », zie Kn (III, p. 329, 35-37) en Nkr (p. 118, 3).

P p. 347, 17 : *kāmarāgamohamayād-* : In tegenstelling met de Ned. vert. en met Kn (III, p. 331, 1) en Nkr (p. 119, 1-2), vat Siddh. (N p. 579, l. 21-22 van de comm.) *kāmarāga-* als een geheel op : « *kāmarāgo ratābhilāṣo moho maudhyaṃ tābhyaṃ* ».

P p. 350, 3 : *udakapraveśāt* : Volgens Kn (III, p. 336, 12 v. v.) is dit een geval van utprekṣā waarbij een woord als *iva* verzwegen is (*pratiyamānotprekṣā*, zie *Sāhityadarpaṇa*, X, 40 en 44, Röer, par. 686 en 689). Met *udaka* schijnt het water van de hemelse Ganges te zijn bedoeld (aldus ook Kl, p. [227], 8).

P p. 351, 10 : *anupasarphantam* : Siddh. (N p. 585, l. 11 van de comm.) schijnt hier een afwijking van de tekst vóór ogen te hebben gehad, die noch bij P (Notes, p. 345) noch in enige andere tekst staat opgegeven : *mām upasarphantam āgacchantam ālokya nirīkṣya*.

P p. 353, 4 : *tan na nāma* : Aldus P² en V. P¹, N p. 587, 12) C (C [1872] 2, p. 155, 1) en M (2, p. 114, 1) : *tatra nāma*. Met de lezing *tatra nāma* is de betk. van deze zin niet duidelijk, wegens de tegenstelling die uitgedrukt wordt door *punaḥ* in de volgende zin. Men zou kunnen vertalen : « Wel is waar is het *op deze plaats* (d. i. in Jābāli's kluizenarij, maar dan zou *atra* beter passen) dat ik kennis kan bekomen aangaande Candrāpīḍa's geboorte », vgl. boven P p. 347, 10-11. K1 (p. [227], 31-32) Kn (III, p. 340, 27-29) en Nkr (p. 124, 35-36) vertalen alsof er stond *tan na nāma*.

P p. 353, 8 : *avaśīryanta iva* : Men merke de onregelmatige opeenvolging op van de werkwoordstijden in deze zinnen : *avaśīryanta iva* (Praes. Med.) ..... *aśuṣyat* (Imperf. Act.) ..... *akampata* (Imperf. Med.). Wat de vormen betreft wijken de verschillende teksten enigszins af (P³ en V : *avaśīryanta ... aśuṣyat ... akampata* ; N (p. 588, 2-3) : *avaśīryanta ... aśuṣyat ... ākampita-kaṅṭhaḥ* ; C (C [1872] 2, p. 155, 6-8) en M (2, p. 114, 5-6) : *avaśīryanta ... aśuṣyata ... adhmāyata*), maar in de onregelmatige opeenvolging van Praesens-Imperfectum schijnt eensluitende overlevering te bestaan.

P p. 353, 11 : *-tiraskāriṇo* : Of wel, met Kn (III, p. 341, 18-20) : « die de stralen van de zon met verachting bejegende ». Vgl. boven P p. 283, 18-19 : *tiraskāram iva ravikarāṇām ... jalamaṇḍapam*.

P p. 353, 16 : *fīrataru* : Aldus P², V en C (C [1872] 2, p. 155, 16 en M (2, p. 114, 14). P¹ en N (p. 588, 8) : *vīrataru*.

P p. 354, 14 : *pakkaṇa-* : Aldus P². In P¹ en V is dit woord hier en verder in de tekst altijd *pakvaṇa* gedrukt.

P p. 354, 14-15 : *mātaṅgaka* : Aldus P, V en N (p. 590, 1), maar C (C [1872] 2, p. 157, 1) : *mātaṅga*. — Siddh. (N p. 590, l. 2 van de comm.), Kn (III, p. 344, 33-35) en Nkr (p. 126, 22), en ook pw (s. v. *mātaṅga* 1) e), met verwijzing naar deze plaats), vatten dit woord hier op in de betk. « *caṅḍāla* ». Maar misschien is met dit *mātaṅgaka* die zelfde Śabara-hoofdman, genaamd Mātaṅgaka, bedoeld, waarvan sprake is boven, Pūrvabh. P p. 31, 23 (*mātaṅgakanāmānoḥ śabarasenāpatim apaśyaṃ. abhidhānam tu paścāt tasyāham aśrauṣam.*). Dan ware ook de moeilijkheid opgelost, in de verklaring van laatstgenoemde plaats (vgl. P, Notes, p. 141).

P p. 354, 15 : *kautukamaye* : Of wel, volgens Kn (III, p. 344, 40-41) : « is a girl full of wonder (i. e. wonderful charms) ». Aldus ook K1 (p. [228], 7-8) en pw (s. v. *kautukamaya*, met verwijzing naar deze plaats).

P p. 355, 14 : *adrṣṭa-* ... *drṣṭe 'pi* : Voor de betk. van *adrṣṭa* « ongezien, toekomstig » en *drṣṭa* « gezien, tegenwoordig, op dit ogenblik gebeurend »,

vgl. boven P p. 288, 19-21. Op deze wijze vertalen ook K1 (p. [228], 19), Kn (III, p. 346, 6 v.v.) en Nkr (p. 127, 21). Men kan de zin ook vertalen: « En zelfs indien het door iemand anders gezien wordt, dan nog zal deze daad, mij te hebben bevrijd, geen beletsel vormen voor uw verdienste ».

P p. 356, 18-20 : *api nāma* : ... : In de Ned. vert. zijn al de werkwoorden, *mocayet, ācariṣyati, bhaviṣyati, kuryām*, met dit *api nāma* verbonden. Voor *api nāma* ter inleiding van een wens-uitdrukking, zie Speyer, par. 343, b. Voor het futurum ter vervanging van de wens-uitdrukking optatief, zie Speyer, par. 344, b. Door Kn (III, p. 351, 30-34) en Nkr (p. 129, 3-5) wordt *kuryām* anders opgevat : (Nkr) « Would that I had such a fund of religious merit in store. In that case I will not stay there even for a moment ».

P p. 360, 3 : *ūrdhvasthitaiva* : Kn (III, p. 355, 29-34) wijst er op dat dit hier wellicht kan betk. : « zonder de aarde te raken, in het luchtruim zwevend », volgens de bekende voorstelling van hemelse wezens (vgl. Hopkins, *Epic Mythology*, p. 57). Ook K1 (p. [229], 29) vertaalt zo.

P p. 362, 1 : *sukhād apy anarthaṅ* : Deze constructie van *anarthaṅ* met de Ablat. is niet regelmatig : *arthaṅ* heeft de Instrument. bij zich (Speyer, par. 75, aanm. 1 ; vgl. boven P p. 279, 12). In de teksten blijkt geen afwijking voor te komen (P, V, N (p. 599, 4) en C (C [1872] 2, p. 165, 13)). Beïnvloeding door de volgende Ablatieven *duḥkhād api, maraṇād api, guru-bhyo 'pi* ?

P p. 362, 15 : *kāṣṭhībhūtadehasya* : Ned. vert. : « tot een stuk hout (onbeweeglijk) geworden ». Ofwel, met K1 (p. [230], 29-31) en Kn (III, p. 363, 7-9) : « tot brandhout geworden ».

P p. 362, 18 : *tatsaṃdhukṣaṇāyeva* : Met Nkr (p. 134, 35-38) verbindt ik dit in de Ned. vert. met het daarop volgende *pravartayan...* Siddh. (N p. 600, l. 15 van de comm.) verbindt het met de hoofdzin *prāvartata surabhimāsaḥ*.

P p. 362, 21 : *kakubhān* : Ook Siddh. (N p. 600, l. 23 van de comm.) en Kn (III, p. 363, 39-41) vatten dit woord op als de naam van een plant. Anders Nkr (p. 135, 3-4) : « the horizon was rendered yellow with the kin-karāt flowers » ; in dit geval moet het woord *kakubhā* zijn bedoeld, maar dan nog schijnt de betk. « hemelrichting » niet gebruikelijk te zijn (volgens pw s. v. *kakubha* 3) f. ā a) enkel bij lexicographen).

P p. 364, 22 : *anyatamaḥ* : Aldus al de teksten : P, V, N (p. 603, 10-11), C (C [1872] 2, p. 169, 6) en M (2, p. 124, 16). Onverschillig of men dit *anyatamaḥ* als alleenstaande opvat of het met 't voorafgaande *aṅgaiḥ* verbindt (men kan dit *aṅgaiḥ* ook met *-parimalam ... udvahan* verbinden : « die op zijn ledematen de geur droeg... »), blijft er tegenspraak bestaan tussen dit *anyatamaḥ* met wat volgt, *tādṛśenaiva veṣeṇa ..., tathaivākalpaniḥsahair aṅgaiḥ, tathaiva ... mukhena*. Siddh. (N p. 603, l. 16 van de comm.) en Nkr (p. 137, 9 v. v.) slaan deze woorden over. Kn (III, p. 367-368) en K1 (p. [231], 19) trachten de moeilijkheid te doen verdwijnen door te veranderen

tot *ananyatamaḥ*, maar dit schijnt in de hss. niet te zijn bevestigd. Haplogie afkomstig van den auteur zelf? — De Instrumentalis-vormen *tādṛṣenaiva veṣeṇa yādrṣena*, *-niḥsahair aṅgaiḥ* en *-vāhinā mukhena* zijn als Instrum. der omstandigheid (Speyer, par. 67) opgevat.

P p. 365, 7-8 : *antarajanma* : Zoals ook K1 (p. [231], 23-29) en Kn (III, p. 369, 5-6) opmerken, heeft Siddh. (N p. 604, l. 7 van de comm.) het verkeerd voor, waar hij deze woorden verklaart *śūdrakabhava*. Bedoeld is hier Puṇḍarīka's existentie als Vaiśampāyana, vriend van Candrāpīḍa die zelf een existentie was van den maangod.

P p. 365, 15 : *jarābhāṅgavali* : Ook (Kn, III, p. 369, 36-40) : « wegens de rimpels die het gevolg waren van de schadelijke invloed van de ouderdom ».

P p. 367, 9 : *gamiṣyatha* : Men merke de afwezigheid van *iti* op aan het einde van deze toespraak.

P p. 368, 7 : *peśalatayā* : Zoals de Ned. vert. (« door haar fijngevoeligheid ») ook Nkr (p. 140, 34). Men vergelijkte Kn (III, p. 375, 22) : « on account of her cleverness or on account of her beauty », en K1 (p. [232], 14) : « Delicacy ; or readiness to serve ».

P p. 68, 6 : *bhūtilikhitapatralalākṛtarakṣāparikṣepam* : Volgens de verklaring van Bhānuc. (N p. 136, l. 16 van de comm.) en van H (p. 266, l. 2 van de comm.) zou de vertaling van deze zinsnede luiden : « waar de bescherming [van de vrucht in de moederschoot] was tot stand gebracht door middel van met het oog op voorspoed afgebeelde slingerplanten met bladeren ». Bhānuc. wijst daarbij op een bepaald gebruik in een zekere landstreek ; zijn verklaring wordt echter door P (Notes, p. 170-171) verworpen. Men vergelijkte nog Kn (I, Notes, p. 182) en K1 (tekst p. 114, l. 6-12 van de comm., en Notes, p. [88]).

P p. 70, 22 : *āsaktabahuputrikālamkṛtena* : *bahuputrikā* wordt ook verklaard als naam van een zekere plant, zie Bhānuc. (N p. 142, l. 3 van de comm.).

P p. 87, 9-10 ; *uparūḍhaśikṣāvinayanibhṛtābhir* : Wordt anders ontleed en vertaald bij Bhānuc. (N p. 169, l. 10-11 van de comm.), H (p. 336, l. 6-7 van de comm.), Kn (I, Notes, p. 223) en K1 (tekst p. 141, l. 8-10 van de comm. ; Notes, p. [104]) ; dan : « wijfjesolifanten, die evenals voorname vrouwen, (die bescheiden zijn door [of : die vervuld zijn met] het onderricht en de schroom die zij bezitten), onbeweeglijk stonden wegens de dressuur en de tamheid die haar waren eigen gemaakt ».

P p. 87, 21-22 : *kṛtatripadīvilāsena* : In het eerste geval is bedoeld een gebeurtenis uit Viṣṇu's avatāra als dwerg, en de tekst is hier ook duidelijk. In het tweede geval is de betk. van *tripadī* betwist. Het pw verklaart met verwijzing naar deze plaats (s. v. *tripad* 3) *tripadī* b)) : « ein best. Gang des Elephanten ». Zo ook MW (s. v. *tripad*), Bhānuc. (N p. 170, l. 16 van de

comm.) en Kn (I, Notes, p. 225). Deze laatste verwijst naar Harṣac. P p. 35, 3 (vgl. CT p. 52). Een andere verklaring is «voetkluister, ketting waarmee de poot van een olifant wordt vastgebonden»; zie C[1872] (I, p. 175, noot 3), KI (tekst p. 142, l. 8-10 van de comm.; Notes, p. [104]) en H (p. 338, l. 14-15 van de comm.).

P p. 87, 22 : *lagnasiṃhamukhapatimena* : In het eerste geval (met betrekking tot *kailāsa*) ook : «waartegen de weerkaatsing zich aftekt van de muil van een leeuw» (misschien is Pārvaṭi's leeuw bedoeld). In het tweede geval (met betrekking tot Gandhamādāna) worden verschillende verklaringen voorgesteld. Of wel heeft *pratimā* de gebruikelijke betekenis «beeld, afbeelding, voorstelling» : «[met slagstanden] waarin de afbeelding van leeuwenmuil[en] was aangebracht» (aldus Kn, I, Notes, p. 225 ; KI, Notes, p. [104] ; C[1872] I, p. 175, noot 4 ; Bhānuc., N p. 170, l. 20 van de comm.), of men vat *pratimā* op als «dat gedeelte van het aangezicht van een olifant, dat gelegen is tussen de twee slagstanden» (aldus Kn, I, Notes, p. 225-226, met verwijzing naar Harṣac. P p. 119, 4 ; vgl. CT p. 100).

P p. 88, 15 : *abhyasyatāṣṭāpadavyāpāram* : Hoewel de betk. van *aṣṭāpada* onzeker is, lijkt «schaakbord» wel 't meest waarschijnlijke. Zie hierover, bepaaldelijk over de betk. van het woord op deze plaats, Macdonell, *Origin and early history of chess*, in JRAS, 1898, p. 117-141 (over de hier besproken plaats op p. 125, noot 5, waar Macdonell er op wijst dat de door het pw voorgestelde vertaling [pw s. v. *aṣṭāpada* 2] *vyāpāra* m. «Würfelspiel» onjuist is). Vgl. voorts Kād. P p. 196, 14, Harṣac. P p. 9, 14 en Harṣac. P p. 78, 6 waar dit woord insgelijks voorkomt.

P p. 90, 11 : *prakaṣamanoramārambhā* : «(waarin de liefelijke *Rambhā* wordt aangetroffen)», aldus Bhānuc. (N p. 175, l. 7 van de comm.), en H (p. 349, l. 9 van de comm.). Of wel, met Kn (I, Notes, p. 232) en KI (tekst p. 146, l. 11 van de comm.; Notes, p. [107]) : «waarin Manoramā en *Rambhā* worden aangetroffen». Vgl. ook C[1872], I, p. 180, noot 4.

P p. 90, 12 : *ullasatpadmākarakamalāmodam* : Nog andere opvattingen : «waar de reuk aanwezig was van opspringende, prachtige herten» (Bhānuc., N p. 175, l. 9 van de comm.) ; «waarbij de reuk zich verspreidt van de herten bij de lotusvijvers» (bij *divasakarodayam*, H p. 349, l. 10-12 van de comm.) ; «waar er overvloed en vreugde is wegens de Glorie die er zich verheft en wegens de cijns» (bij *rājakulam*, C[1872] I, p. 180, noot 5) ; «waarin de geur aanwezig is van de lotushand van de Glorie (*Lakṣmī*) die zich daar verheft» (bij *rājakulam*, Kn, I, Notes, p. 232).

P p. 90, 12-13 : *nijalakṣmīkṛtakamalopakāram* : De Ned. vert. volgt Kn (I, Notes, p. 232) en H (p. 349, l. 13-15 van de comm.). Andere verklaringen : «waardoor eerbetoon is tot stand gebracht door middel van kamala's door zijn eigen Glorie» (bij *rājakulam*, Bhānuc., N p. 175, l. 10-11 van de comm.) ; «dat door zijn overvloed het dienstbetoon tot zijn eigen kenmerk maakte» (bij *rājakulam*, C[1872] I, p. 181, noot 1 ; KI, tekst p. 146, l. 15-20 van de comm., en Notes, p. [107]).

P p. 91, 12 : *-mṛdaṅgam* : Wordt, met betrekking tot *rājakulam*, door Bhānuc. (N p. 177, l. 20 van de comm.), H (p. 356, l. 5-6 van de comm.) en Kl (Notes, p. [110]) opgevat als « lemen figuurtje, pop, beeldje », maar deze betk. wordt in de lexica (pw, NS, MW, AD) niet opgegeven.

P p. 101, 7 : *kanakapattrāṅkṛtayā* : Bhānuc. (N p. 193, l. 19-20 van de comm.) vat *kanakapattrā* in het tweede geval (bij *meruvanalatayā*) op als « bladeren van de nāgakesara- of campaka-plant ». De Ned. vert. volgt H (p. 394, l. 9-10 van de comm.), C[1872] (p. 203, noot 3), Kn (I, Notes, p. 259) en Kl (tekst p. 165, l. 4 van de comm.).

P p. 126, 16 : *ākampitakakkolaiḥ* : P [1899] *-kallolaiḥ* zal wel een drukfout zijn. De andere uitgaven hebben alle *-kakkolaiḥ*.

P p. 127, 18 : *pralambabālapallavasprṣṭabhūtalaiḥ* : *bālapallava* wordt in het tweede geval (bij *mahākaribhiḥ*) verschillend verklaard. De Ned. vert. volgt H (p. 494, l. 7 van de comm.), Kn (II, Notes, p. 12), en Kl (Notes, p. 141). Bhānuc. (N p. 241, p. 22-23 van de comm.) echter verklaart *bālapallava* als « uiteinden van hun cāmara's », en C[1872] (I, p. 252, noot 1bis) als « een jong rijsje vastgegrepen door hun slurf ».

P p. 127, 19 : *bhramarasamghālakavaca* : In het tweede geval (bij *damṣītaiḥ*) wordt *bhramara* door Bhānuc. (N p. 241, l. 28 van de comm.) als « *āvarta*, beweeglijke samenvoeging, geleiding, ring van een pantser » verklaard. Deze betk. van *bhramara* wordt echter in het pw niet opgegeven, terwijl de andere comm. alle de Ned. vert. steunen (H p. 494, l. 12 van de comm. ; C[1872] I, p. 252, noot 6 ; Kn, II, Notes, p. 12 ; Kl, Notes, p. 141).

P p. 186, 21 : *nirvasitaraktāmśuka-* : *nirvasita-* alleen P (al de uitgaven). De andere teksten hebben alle *nivasita-*: aldus V, N (p. 339, 3) en de comm., H (p. 689, 4) en de comm., C (C[1872] I, p. 348, 13), ook Kl (tekst p. 282, 15) en Kn (II, tekst p. 42, 23). Een samenstelling met *nis-* wordt in het pw bij *vas (ucchati)* niet opgegeven.

P p. 189, 5 : *-pādaparāgām* : In het eerste geval (bij *madhumāsalakṣmī*) is de betekenis van *parāga* duidelijk. In het tweede geval (bij *kādambārī*) zijn verschillende verklaringen voorgesteld : Bhānuc. (N p. 343, 8-9) en H (p. 697, l. 17 van de comm.) « *uparāga*, kleur » ; Kl (tekst p. 286, l. 16 van de comm. ; Notes, p. [191]) en Kn (II, Notes, p. 156) « geurig poeder, sandel » of « roodheid », maar geen van deze betk. zou, volgens het pw (s. v.) anders dan bij lexicographen voorkomen.

P p. 215, 19 : *-candanamālikānām* : Zie de aantekening op p. 374 bij P p. 281, 3-4.

P p. 216, 8 : *-kāmapīṭheṣu* : De betk. van dit *-kāma-* is niet duidelijk. Misschien wel, zoals door Kn (II, Notes, p. 219-220) en door Kl (tekst p. 322, l. 2-3 van de comm. ; Notes, p. [217]) is voorgesteld : « schoon, bekoorlijk, fraai ».

LEXICOGRAPHISCH
APPENDIX

ADDENDA BIJ HET ST. PETERSBURGER WOORDENBOEK

Uit de voorrede tot het eerste deel van het *Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung bearbeitet von Otto Böhtlingk* (St. Petersburg, 1879-1889, 7 dln) blijkt¹ dat de tekst van de Kādambarī voor dit woordenboek bestudeerd werd door H. Kern. De medewerking van Kern schijnt, naar het zeer grote aantal verwijzingen naar de Kādambarī-tekst, die in pw voorkomen, te oordelen, zeer aanzienlijk te zijn geweest. Hierom valt het des te meer te betreuren, dat Kern voor het grootste deel van zijn verwijzingen gebruik heeft gemaakt van een uitgave, — de uitgave Calcutta, 1862 (*saṃvat* 1919),² — waarvan beschikbare exemplaren uiterst zeldzaam schijnen te zijn,³ zodat het belangrijke materiaal dat door pw voor de studie van deze tekst geboden wordt praktisch van geen nut is. Door E. Leumann's poging⁴ om aan dit euvel te verhelpen door een vergelijkende tabel van de grantha's in deze uitgave en in de uitgave van Peterson, is het bezwaar van een moeizaam en tijdrovend nazoeken niet weggenomen, en ook de verwijzingen naar de uitgave Calcutta 1872 (*śāka* 1793),⁵ die tot aan de letter *v* sporadisch, en van de letter *v* af regelmatig in pw zijn bijgevoegd, en de verwijzingen naar Peterson's uitgave van 1883, die hier en daar voorkomen, bieden slechts weinig hulp.

Met het oog op deze moeilijkheid, en mede met het doel om de addenda op een vastere grondslag te laten berusten, zijn in een eerste deel van dit aanhangsel al de verwijzingen samengebracht die met betrekking tot de Kādambarī-tekst in pw en in de daarbij

¹ pw, I, Vorwort, p. V. Vgl. pw, III, Vorwort, p. III.

² Zie Bibliographie, *Tekstuitgaven*, nr. 2.

³ Voor zover mij bekend is, is alleen in de bibliotheek van het British Museum en in die van het India Office, te Londen, een exemplaar van deze uitgave voorhanden. Van deze twee exemplaren komt dan nog enkel dat van de India Office Library (nr. 1250) in aanmerking, doordat in het exemplaar van de British Museum Library (nr. 14076. d. 8) een zevental bladzijden zijn misdrukt (nl. I, p. 89-96, die tweemaal achter elkaar gedrukt zijn, zodat p. 97-104 ontbreken, en de tweede maal op p. 96 p. 105 volgt).

⁴ E. Leumann, *Eine Bitte an die künftigen Herausgeber von Dramen, und nichtvedischen Prosa-Texten der indischen Literatur*, in ZDMG, 42, 1888, p. 161-198 (over de Kādambarī op p. 165-166 en op p. 177-178).

⁵ Zie Bibliographie, *Tekstuitgaven*, nr. 3.

behorende *Nachträge* door R. Schmidt ⁶ voorkomen, met bijvoeging telkens van de met die verwijzing overeenstemmende plaats, en in voorkomend geval van de afwijking van de tekst, in de veel beter bekende Kādambarī-uitgave van P. Peterson.⁷ Zoals overal elders in deze studie is de derde druk van dit werk (Bombay, 1899-1900) gebruikt ; het zij hier herhaald dat deze derde druk (ook de tweede, Bombay, 1889) van de eerste hierin afwijkt, dat op p. 241, 11-15 enkele regels druks zijn bijgevoegd, zodat van p. 241, 15 tot en met p. 267, 8 een verwijzing naar deze derde druk in de eerste druk telkens enkele regels hoger moet worden gezocht. Verder zij opgemerkt dat deze derde druk, wat de paginering betreft, volkomen overeenstemt met de laatste uitgave van de Kādambarī-tekst door P. L. Vaidya.⁸

Het tweede deel van dit aanhangsel, een lijst van addenda bij Böhlingk's *Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung* en bij Schmidt's *Nachträge*, sluit aan bij gelijksoortige lijsten die door F. W. Thomas voor de *Harṣacarita* ⁹ en door L. H. Gray voor de *Vāsavadattā* ¹⁰ zijn opgesteld. Door een kringetje (°), zijn aangeduid die woorden of betekenissen, die in pw en in NS volledig ontbreken, door een sterretje (*), die woorden of betekenissen, die in pw en in NS voorkomen met de vermelding dat zij tot dusver alleen bij lexicographen zijn aangetroffen. Bij substantiva is, uitgezonderd wat de abstracta f. op *-tā* en de abstracta n. op *-tva* betreft, alleen dan het geslacht, en bij de adjectiva alleen dan de uitgang voor het vrouwelijk (f.) opgegeven, wanneer ook in de tekst hiervoor een aanduiding wordt gevonden. De in pw en NS niet voorkomende woorden, die v. l. uitmaken van woorden die in de lijst van verwijzingen zijn opgenomen, en als dusdanig reeds in die eerste lijst in nota vermeld staan, zijn in deze tweede lijst nogmaals opgenomen. Ten aanzien van composita, afleidingen en dgl., zijn volgende regels in acht genomen : 1. opgenomen zijn de samenstellingen en afleidingen met *a-*, *ati-*, *an-*, *anati*, *ā-*, *ut-*, *dus-*, *nāti-*, *nis-*, *-maya*, *-vant*, *su-*, niet echter die op *-prāya* noch met *sa-* ; 2. van de in deze

⁶ R. Schmidt, *Nachträge zum Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung von Otto Böhlingk*, Leipzig, 1928.

⁷ Zie Bibliographie, *Tekstuitgaven*, nrs. 8-12.

⁸ Zie Bibliographie, *Tekstuitgaven*, nr. 22.

⁹ F. W. Thomas, *Two lists of words from Bāṇa's Harṣacarita*, in JRAS, 1899, p. 485-517.

¹⁰ L. H. Gray, *Vāsavadattā*, p. 200-214.

tekst zeer talrijk voorkomende afleidingen op *-tā* en *-tva* zijn alleen zulke opgenomen, waarvan de grondvorm niet door een samenstelling is gevormd (type *akliṣṭatā*, *akṣīṇatā*), en zulke, die afleidingen zijn van samenstellingen die in pw of in NS staan opgetekend (type *abhinavayauvanatva*); in dit laatste geval wordt telkens naar het bedoelde woord in pw of in NS verwezen; 3. opgenomen zijn de part. perf. voorzien van *a-*, en de *kṛtya*'s zo met als zonder *a-*; verder de werkwoordsvormingen op *-ī* of *-ū* met *kṛ* of *bhū*, en die op *-āyate*.

LIJST VAN DE OP KĀDAMBARĪ BETREKKING HEBBENDE
VERWIJZINGEN IN HET ST. PETERSBURGER
WOORDENBOEK

NS <i>akṣaracyutaka</i> (wohl n.)	Kād. 7, 21.	P 7, 22.
NS <i>akṣāvalī</i> f.	Kād 166, 22.	P 148, 8.
NS <i>acetita</i> Adj. 1.	Kād. 69, 15 (<i>lees II, 69, 15</i>) ; II, 121, 9 ; 140, 14 (<i>lees II, 140, 14</i>).	P 301, 10. P 348, 11. P 366, 22.
2.	Kād. 67, 9 (<i>lees II, 67, 9</i>).	P 299, 11.
<i>acetitam</i> Adv.	ibid. 13, 10 (<i>lees II, 13, 10</i>).	P 250, 12.
<i>ajitabhṛtya</i> Adj. — Nom. abstr.		
◦tā f.	Kād. 120 (<i>lees 120, 24</i>).	P 108, 2.
NS <i>atidvaya</i> Adj.	Kād. 4, 18.	P 5, 4.
NS <i>atipiśuna</i> Adj.	Kād. 197, 14.	P 175, 16.
<i>atibhūmi</i> f. — ◦im <i>gato na śakya-</i> <i>te nivartayitum</i>	Kād. 178 (<i>lees 178, 16-17</i>).	P 158, 19. ¹
<i>atihrepaṇa</i> Adj.	Kād. 159 (<i>lees 159, 7</i>).	P 141, 14.
	178 (<i>lees 178, 5</i>).	P 158, 9.
<i>adūrakopa</i> Adj.	Kād. 160 (<i>lees 160, 17</i>).	P 142, 19.
NS <i>adharaṛucaka</i> n.	Kād. 157, 7 (275, 2. 3. ed. Pet. 139, 19) ; 73, 1 (ed. Pet.).	P 139, 19. P 73, 1.
<i>adhas</i> 1) Adv. b) — <i>adhaḥ kar</i>	Kād. 202 (<i>lees 202, 6</i>).	P 179, 21.
<i>adhikaraṇamaṇḍapa</i>	Kād. 98 (<i>lees 98, 18</i>).	P 88, 5.
<i>adhikaraṇalekhaka</i> m.	Kād. 98 (<i>lees 98, 22</i>).	P 88, 9.
<i>anaḥśara</i> Adj. 1) — ◦m Adv.	Kād. 161 (<i>lees 161, 24</i>).	P 143, 21.
<i>anapatyatā</i> f.	Kād. 70 (<i>lees 70, 20</i>).	P 63, 14.
<i>anabhijñeya</i> Adj.	Kād. 173 (<i>lees 173, 16-17</i>).	P 154, 9.
NS <i>anavakarṇita</i> Adj.	Kād. II, 115, 4.	P 342, 6. ²
<i>anāghrāta</i> Adj. — ◦pūrva Adj.	Kād. 162 (<i>lees 162, 5</i>).	P 144, 3.
<i>anugrāhya</i> Adj.	Kād. 68, 3 v. u. (<i>lees 68, 22</i>).	P 61, 22.
<i>anughaṭana</i> n.	Kād. II, 2 (<i>lees II, 2, 8</i>).	P 240, 8.
<i>anudīnam</i> und <i>anudīna</i> ^o Adv.	Kād. 120, 16.	P 107, 18. ³
<i>anupraveśa</i> m. 1)	Kād. 168, 12.	P 149, 16.
<i>anubhava</i> m. 2)	Kād. 196, 16.	P 174, 20.
<i>anumārga</i> m.	Kād. 170, 6.	P 151, 8.
<i>anta</i> m. 8)	Kād. 139, 11.	P 124, 9.
<i>antaḥpuravṛddhā</i> f.	Kād. 66, 20.	P 60, 2.

¹ De zinsnede op de aangegeven plaats (C[1862] p. 178, 16-17) luidt anders : *sarvotsavānām atibhūmim ivādhiśayānā*.

² P en V : *anākarnita*.

³ C[1862], P en V : *anudivasam*.

<i>antaḥpurikā</i> f.	Kād. 69, 24. 70, 6. 100, 13.	P 62, 20. P 63, 2. ⁴ P 89, 18.
°jana m.		P 63, 12.
<i>antara</i> 2) n. p) — <i>sabhāntareṣu</i>	Kād. 70, 18.	P 338, 22. ⁵
NS <i>antarapatita</i> Adj.	Kād. 2, 111, 14.	P 58, 18.
<i>antarā</i> 1) Adv. f) — <i>antarāntarā</i>	Kād. 65, 9. 136 (<i>lees</i> 136, 9-10).	P 121, 17.
<i>antarā</i> — <i>antarā</i> — <i>antarā</i>	133, 1.	P 118, 18-19.
<i>andha</i> 1) Adj. a) — <i>parimalāndha</i>	Kād. 33, 2. 212, 9.	P 30, 6. P 188, 20.
<i>andhakāra</i> 2) n. — Nom. abstr.		
°tā f.	Kād. 39, 21. 54, 2.	P 36, 6. P 48, 15.
<i>andhakārīta</i> Adj.	Kād. 32, 14 (<i>lees</i> 32, 13). 38, 4. 56, 2. 71, 12. 91, 10. 116, 18.	P 29, 17. P 34, 18. P 50, 15. P 64, 4-5. P 81, 18. P 104, 5.
NS <i>anyādṛṣa</i>	Kād. 2, 78, 23 (<i>lees</i> 2, 78, 13) ; 106, 15.	P 309, 8. P 334, 7.
<i>apaniṣu</i> Adj.	Kād. 35, 16.	P 32, 13.
<i>aparajaladhi</i> m.	Kād. II, 37, 4.	P 271, 22.
<i>aparigata</i> Adj.	Kād. 90, 19.	P 81, 6.
<i>aparcita</i> Adj.	Kād. 117, 3. 119, 1.	P 104, 12. P 106, 7.
NS <i>aparyāna</i> Adj.	Kād. (<i>śaka</i> 1793) 192, 14.	P 95, 3. ⁶
<i>apasada</i> m. — <i>vihaṅgāpa</i> ^o	Kād. 218, 21.	P 194, 16.
<i>apaharaṇa</i> n. 3) — <i>śramāpa</i> ^o	Kād. II, 36, 18.	P 271, 13.
<i>apaharṣa</i> Adj.	Kād. II, 60, 19 (<i>lees</i> II, 60, 20).	P 293, 14.
<i>apahastay</i> , °yati — °hastita Partic.	Kād. 227, 15. 262, 20.	P 202, 13. P 233, 12.
<i>apārayant</i> Adj.	Kād. 259, 24. II, 42, 14.	P 231, 2. P 276, 21.
<i>apuṇyabhāj</i> Adj.	Kād. II, 82, 2.	P 312, 10.
<i>apuṇyavant</i> Adj.	Kād. II, 89, 9. 123, 13.	P 318, 19. P 350, 10.
<i>apunarukta</i> 1) Adj.	Kād. II, 69, 8. 127, 1. 142, 22.	P 301, 4. P 353, 15. ⁷ P 369, 2.
<i>apūrvadarśana</i> Adj.	Kād. 215, 9.	P 191, 14.
<i>apratipatti</i> f. 3)	Kād. 180, 1.	P 159, 23.

⁴ P en V : *antaḥpara*.⁵ P en V : *antarayati*.⁶ Ontbreekt in P en V. Vgl. *saparyāṇa*.⁷ P en V : *punarukta*.

<i>apratibaddha</i> Adj.	Kād. II, 102, 20.	P 330, 23.
<i>apratimukta</i> Adj.	Kād. II, 48, 5.	P 282, 1.
<i>apratividheya</i> Adj.	Kād. 70, 22.	P 63, 16.
<i>apratikāra</i> Adj. 2)	Kād. 36, 24.	P 33, 17.
	173, 21.	P 154, 13.
<i>apratyakṣita</i> Adj.	Kād. II, 111, 15.	P 338, 23.
<i>aprabhāta</i> Adj.	Kād. II, 67, 8.	P 299, 10.
<i>aprabhu</i> Adj. — <i>aprabhur asyāt-</i> <i>manah sīdati me hrdayam</i>	Kād. 39, 20.	P 36, 6.
<i>apramāṇī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 11, 17.	P 11, 8.
	221, 15.	P 197, 4-5.
<i>aprahata</i> Adj. 2)	Kād. II, 98, 11.	P 326, 23.
<i>abhājana</i> n.	Kād. 68, 23.	P 61, 23.
	75, 9.	P 67, 15.
<i>abhijñā</i> 1) Adj. — <i>śāpābhijñām</i> <i>karoti mām</i>	Kād. 160, 17.	P 142, 19.
<i>abhiniveśa</i> m. 1)	Kād. 165, 2.	P 146, 17.
<i>abhiniveśin</i> Adj. 1) — Nom. abstr. <i>śītva</i> n.	Kād. 215, 5.	P 191, 10.
<i>abhipāta</i> m.	Kād. II, 137, 13.	P 364, 2.
<i>°abhibhāvin</i> Adj.	Kād. 192, 4.	P 170, 22.
<i>abhiruci</i> f.	Kād. II, 140, 23.	P 367, 7.
<i>abhirūpatā</i> f.	Kād. 233, 16.	P 207, 22.
<i>abhilāpa</i> m. 2)	Kād. 202, 22.	P 180, 11. ⁸
<i>abhivardhana</i> n.	Kād. II, 56, 16.	P 289, 15. ⁹
<i>abhiṣeka</i> m. 3)	Kād. 42, 6.	P 38, 9.
<i>abhisaraṇa</i> n.	Kād. 183, 16.	P 163, 7.
<i>abhihati</i> f. 1)	Kād. II, 134, 5.	P 361, 2.
<i>abhūmi</i> f. 2)	Kād. 49, 24.	P 45, 1.
	250, 7.	P 222, 14.
<i>abhṛtyātman</i> Adj.	Kād. II, 54, 20.	P 288, 1.
<i>abhyantarīkaraṇīya</i> Adj.	Kād. 114, 3.	P 101, 19.
<i>abhyarṇatā</i> f.	Kād. 140, 12.	P 125, 7.
<i>abhyāgama</i> m. 1)	Kād. II, 33, 6.	P 268, 11.
<i>abhragaṅgā</i> f.	Kād. 157, 18.	P 140, 5.
<i>abhraṅkaṣa</i> 1) Adj.	Kād. 36, 14.	P 33, 8.
	97, 11.	P 87, 2.
<i>amanaska</i> 1) Adj. c)	Kād. II, 66, 23.	P 299, 2.
<i>amaraguru</i> m.	Kād. 6, 23.	P 7, 3.
<i>amarapatikumāra</i> m.	Kād. 80, 20.	P 72, 9. ¹⁰
<i>amarāgāra</i> n.	Kād. 83, 21.	P 75, 2.
<i>amarāpagā</i> f.	Kād. 147, 18.	P 131, 11.
1. <i>amānuṣa</i> 1) Adj. a)	Kād. 145, 17.	P ?
Nom. abstr. <i>°tā</i> f.	148, 19.	P 132, 8.

⁸ P en V : *abhilāsa*.

⁹ P en V : *ativardhana*.

¹⁰ P en V : *amarapatikumāraka*.

<i>amānuṣaloka</i> m.	Kād. 156, 12.	P 139, 4.
<i>amṛtakara</i> m.	Kād. II, 134, 21.	P 361, 16.
<i>amṛtakiraṇa</i> m.	Kād. II, 87, 1.	P 316, 18.
<i>amṛtadīdhiti</i>	Kād. 54, 7.	P 48, 19.
<i>amṛtāy</i> , °yate 3)	Kād. 19, 23.	P 18, 10.
<i>ambikāpati</i> m.	Kād. 163, 6.	P 145, 1.
<i>ambhomuc</i> m.	Kād. II, 70, 11.	P 302, 4.
<i>ayathāsthita</i> Adj.	Kād. II, 68, 4.	P 300, 3-4.
	123, 2.	P 349, 23.
<i>ayugmalocana</i> m.	Kād. 146, 21.	P 130, 17.
<i>aravindinī</i> f.	Kād. II, 88, 22.	P 318, 12.
<i>aruci</i> f. 2)	Kād. 165, 3.	P 146, 17.
<i>aruṇakara</i> m.	Kād. 28, 8.	P 26, 1.
<i>aruṇay</i> , °yati	Kād. 198, 7.	P 176, 8.
	254, 5.	P 225, 23.
<i>aruṇānuja</i> m.	Kād. 34, 12.	P 31, 11.
<i>aruṇī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 255, 8 (<i>lees</i> 254, 8).	P 226, 2-3.
<i>arkaripu</i> m.	Kād. 2, 12.	P 2, 10.
<i>argalita</i> Adj.	Kād. II, 82, 17.	P 312, 23-313, 1.
<i>arīhapati</i> m. 4)	Kād. 3, 14.	P 3, 16.
<i>arthitā</i> f. 1)	Kād. 159, 6.	P 141, 13.
	167, 19.	P 149, 2-3.
<i>arbhaka</i> 2) m. b) — Nom. abstr.		
°tā f.	Kād. 29, 22.	P 27, 10.
<i>arh</i> , — Mit <i>abhi</i> , <i>abhyarhita</i> Partic. Caus.	Kād. 234, 22.	P 209, 3.
	II, 72, 5.	P ?
<i>alika</i> m. — °lekhā f.	Kād. 67, 16.	P 60, 19. ¹¹
<i>alpaśeṣa</i> Adj.	Kād. 41, 21.	P 38, 1.
	52, 8.	P 47, 3.
<i>avakara</i> m. — °kūṭa	Kād. II, 129, 21.	P 356, 6.
NS <i>avakarṇana</i> n.	Kād. (1883) 108, 3. 4.	P 108, 3-4.
<i>avakarṇay</i> , °yati	Kād. II, 115, 4.	P 342, 6. ¹²
<i>avakhaṇḍana</i> n.	Kād. 206, 7.	P 183, 11-12.
<i>avaguṇḍhana</i> n. 1) — <i>kṛtaśiro</i> 'va° Adj.	Kād. 183, 10.	P 163, 1.
<i>avacūla</i> m.	Kād. 126, 7 (<i>lees</i> 126, 8).	P 112, 21.
	128, 3.	P 114, 12.
<i>avatamsī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 162, 3.	P 144, 2.
NS <i>avataraṇa(ka)</i>	Kād. ed. Peterson p. 68, 16 ; 92, 10 ; 94, 1.	P 68, 16. P 92, 10. P 94, 1.
<i>avataraṇamaṅgala</i> n.	Kād. 105, 9.	P 94, 1. ¹³
<i>avatāraṇa</i> n. 2)	Kād. 130, 17.	P 116, 17.

¹¹ P en V : *lalāṭarekhā*.¹² P en V : *anākarṇita*.¹³ P en V : *avataraṇaka*.

<i>avadhi</i> m. 2)	Kād. 139, 12.	P 124, 9.
	II, 42, 14 (<i>lees</i> II, 42, 24).	P 277, 6.
<i>avadhīray</i> , °yati — Mit <i>sam</i>	Kād. 203, 16.	P 181, 3.
<i>avantīnagarī</i> f.	Kād. II, 102, 11.	P 330, 15. ¹⁴
<i>avantīmātar</i> und °māṭṭkā f. Pl.	Kād. II, 102, 12.	P 330, 15.
	106, 7.	P 333, 23-334, 1.
<i>avantisena</i> m.	Kād. II, 103, 14.	P 331, 14.
<i>avantīnagara</i> n.	Kād. 259, 8.	P 230, 11.
<i>avabodhanīya</i> Adj.	Kād. II, 53, 24.	P 287, 7. ¹⁵
<i>avarodhaśikhāṇḍin</i> m.	Kād. 93, 22.	P 83, 23.
° <i>avarodhin</i> Adj.	Kād. II, 88, 24.	P 318, 13.
<i>avalokiteśvara</i> m.	Kād. 234, 21 (<i>āryāv</i> ° zu lesen).	P 209, 2. ¹⁶
<i>avaśyāya</i> m. 1)	Kād. 28, 16.	P 26, 8.
<i>avasānabhūmi</i> f.	Kād. 139, 14.	P 124, 11.
<i>avasthātavya</i> n. impers.	Kād. II, 31, 6.	P 266, 17.
<i>avasthāyin</i> Adj. 1)	Kād. II, 49, 8.	P 282, 23.
<i>avāna</i> Adj. 2)	Kād. II, 72, 17.	P 304, 5.
<i>avikalpa</i> Adj. 2) — °m Adv.	Kād. II, 61, 1.	P 293, 18-19.
<i>aviccheda</i> m. — °dāt	Kād. II, 118, 14.	P 345, 8.
<i>avināśa</i> m.	Kād. II, 100, 18.	P 329, 1.
	110, 17.	P 338, 3.
<i>avināśin</i> Adj. 2)	Kād. II, 88, 3.	P 317, 17.
<i>avibhāvyamāna</i> Adj.	Kād. II, 4, 12.	P 242, 12.
<i>avimuktaśaiva</i> m.	Kād. 255, 15 (<i>avamukta</i> ° gedr.).	P 227, 5. ¹⁷
<i>avirala</i> Adj. 4)	Kād. 247, 20.	P 220, 9. ¹⁸
<i>avirahita</i> Adj.	Kād. 47, 1.	P 42, 9.
<i>aviśada</i> Adj. 2)	Kād. II, 37, 13.	P 272, 7.
<i>aviśrambha</i> m.— Nom. abstr. °tā f.	Kād. 215, 10.	P 191, 15.
<i>avistīrṇa</i> Adj.	Kād. 265, 20.	P 236, 6.
2. <i>avyavadhāna</i> Adj. 1)	Kād. 170, 11.	P 151, 12.
<i>aśaṅkita</i> 2) °m Adv. a)	Kād. 170, 15.	P 151, 15.
<i>aśīśirakara</i> m.	Kād. 16, 18 (<i>lees</i> 60, 18).	P 54, 17.
<i>aśīśirakiraṇa</i> m.	Kād. 14, 12.	P 13, 16.
	28, 3.	P 25, 21.
	91, 7.	P 81, 16.
	130, 14.	P 116, 14-15.
<i>aśūnya</i> 1) Adj. c) — <i>niyogam aśū-</i> <i>nyam kar</i>	Kād. II, 5, 18.	P 243, 16-17.
<i>aśocanīya</i> Adj.	Kād. II, 115, 18.	P 342, 18.
<i>aśraddheya</i> Adj.	Kād. II, 100, 19.	P 329, 2.
	109, 4.	P 336, 17.

¹⁴ P en V : *avantīnāmanagarī*.

¹⁵ P en V : *ārādhanīya*.

¹⁶ C[1862], P en V : *āryavilokiteśvara*.

¹⁷ P en V : *avimuktaśaiva*.

¹⁸ P en V : *avicala*.

<i>aśruplāvita</i> n.	Kād. II, 81, 23.	P 312, 8. ¹⁹
<i>aśvmandurā</i> f.	Kād. II, 100, 14 (<i>lees I, 100, 14</i>).	P 89, 19.
<i>aśvamukha</i> 2) m. a)	Kād. II, 22, 11.	P 258, 16.
<i>aśvahr̥dayā</i> f.	Kād. 90, 11.	P 80, 21.
<i>aśviya</i> 2) n.	Kād. 91, 15 fgg.	P 81, 23.
<i>aṣādhin</i> Adj.	Kād. 22, 17.	P 21, 1.
<i>aṣṭapusṣikā</i> f.	Kād. 255, 20.	P 227, 10.
<i>aṣṭāpada</i> 2) m. n. a) — °vyāpāra m.	Kād. 99, 6.	P 88, 15.
1. as, 9) — āśīc ca me manasi	Kād. 35, 4.	P 32, 2.
	160, 1.	P 142, 6.
	198, 19.	P 176, 18.
NS <i>asaṃyamitālakin</i> Adj.	Kād. (1883) 60, 19. v. 1. <i>asaṃskṛtālakin</i> .	P 60, 19.
<i>asaṃskāra</i> m.	Kād. II, 88, 20.	P 318, 10.
<i>asaṃskṛtālakin</i> Adj.	Kād. 67, 16.	P 60, 19. ²⁰
<i>asaṃstuta</i> Adj.	Kād. II, 77, 5.	P 308, 4.
<i>asajjana</i> m. 2)	Kād. 2, 4.	P 2, 2.
<i>asadgraha</i> 2) m.	Kād. 119, 19.	P ?
<i>asaṃbaddha</i> Adj. 3)	Kād. II, 43, 15.	P 277, 20.
<i>asaṃbādha</i> 1) Adj. c)	Kād. II, 36, 5.	P 271, 2.
<i>asaṃbhāvanā</i> f. 1)	Kād. II, 7, 20.	P 245, 13.
<i>āsaṃbhāvayant</i> Adj.	Kād. 248, 7.	P 220, 18.
<i>asaṃbhāvita</i> Adj. 1)	Kād. 110, 12 (<i>lees II, 110, 11-12</i>).	P 337, 22. ²¹
2)	Kād. 75, 11.	P 67, 16.
<i>asaṃbhāvya</i> 1) Adj.	Kād. 197, 1.	P 175, 5.
<i>asaṃbhāṣaṇa</i> n.	Ḳād. 264, 18.	P 235, 6.
<i>asahana</i> 1) Adj. a) — °tā f.	Kād. II, 74, 11.	P 305, 17. ²²
<i>asuraguru</i> m.	Kād. II, 110, 4.	P 337, 15.
<i>asurāri</i> m.	Kād. 44, 20.	P 40, 12.
<i>asūy, °yati</i> und °yate	Kād. 121, 22.	P 108, 21.
1. <i>asthāna</i> n. 2)	Kād. 50, 4.	P 45, 5.
<i>asthiti</i> f.	Kād. II, 55, 3.	P 288, 6.
<i>asvatantra</i> Adj. — Nom. abstr.		
°tā f.	Kād. 160, 12.	P 142, 15.
<i>asvastaśarira</i> Adj.	Kād. 238, 4.	P 211, 23.
<i>ākapila</i> Adj.	Kād. 11, 6.	P 10, 22.
2. <i>ākālpa</i> ° Adv. — °sthāyin	Kād. II, 46, 19.	P 280, 18.
<i>ākalya</i> n. 2)	Kād. II, 36, 22 (<i>ākālpa</i> gedr.).	P 271, 17. ²³
°ākāṅkṣin Adj.	Kād. II, 49, 15.	P 283, 6.
<i>ākuṣṭila</i> Adj.	Kād. 32, 20.	P 30, 1.
<i>ākulī</i> Adv. 1) mit <i>kar b</i>)	Kād. 63, 16.	P 57, 7.

¹⁹ P en V : *aśruvega*.²⁰ P en V : *asaṃyamitālakin*.²¹ P en V : *asaṃbhāvinī*.²² P en V : *asahatā*.²³ C [1862] *tadākalpakeneva* ; P en V : *tadā kalpakāle ca*.

<i>ākekara</i> Adj.	Kād. 90, 22.	P 81, 8.
<i>ākṣepa</i> m. 2)	Kād. 14, 17.	P 13, 21.
6)	Kād. II, 118, 20. 121, 9.	P 346, 3. P 348, 11.
<i>ākhaṇḍalacāpa</i> m. n.	Kād. 88, 4.	P 78, 21.
<i>ākhyānaka</i> 1) n.	Kād. 12, 24.	P 12, 9.
<i>ācaraṇa</i> n. 2)	Kād. 263, 13.	P 234, 5.
<i>ācāramaya</i> Adj.	Kād. 100, 22.	P 90, 2. ²⁴
<i>ājarjarita</i> Adj.	Kād. II, 74, 22.	P 306, 3.
<i>ājānulambin</i> Adj.	Kād. 33, 8.	P 30, 11. ²⁵
<i>ājighrkṣu</i> Adj.	Kād. 70, 6.	P 63, 2. ²⁶
<i>ājihmita</i> Adj. — ° <i>locanam</i> Adv.	Kād. 73, 21.	P 66, 7. ²⁷
<i>ājivanika</i> Adj.	Kād. II, 103, 16.	P 331, 16.
<i>āḍambara</i> m. 5)	Kād. 128, 16.	P 114, 22.
<i>ātapāy</i> , ° <i>yale</i>	Kād. 248, 14.	P 221, 1.
[<i>ātmaḡhātaka</i> und] ° <i>ghātin</i>	Kād. 195, 22.	P 174, 5.
<i>ātmajatā</i> f.	Kād. II, 110, 9.	P 337, 20.
<i>ātman</i> m. 3) <i>ātmanā</i> — <i>akarot</i>	Kād. 27 21. II, 112, 18.	P 25, 16. P 340, 2. ²⁸
<i>ātmalābha</i> m. 2)	Kād. II, 1, 10.	P 239, 10.
<i>ātmasaṃbhava</i> 1) m. b)	Kād. II, 136, 16.	P 363, 8.
<i>ātmasaṃbhavanā</i> f.	Kād. 224, 13.	P 199, 17-18.
<i>ātmī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 131, 11.	P 117, 9-10.
<i>ādara</i> m. — <i>ādaraṃ kar</i>	Kād. 171, 18.	P 152, 17.
<i>ādaravant</i> Adj.	Kād. 71, 9.	P 64, 2.
<i>ādarśa</i> m. 4)	Kād. 5, 4.	P 5, 13.
<i>ādarśamaya</i> Adj.	Kād. 94, 10.	P 84, 10.
<i>ādītsu</i> Adj.	Kād. II, 54, 21.	P 288, 1.
<i>ādīparvata</i> m.	Kād. 131, 23.	P 117, 20.
<i>ādivarāha</i> m.	Kād. 24, 5.	P 22, 11.
<i>ādeśaka</i> m.	Kād. II, 33, 6.	P 268, 10. ²⁹
<i>ānandaka</i> 1) Adj.	Kād. 155, 18.	P 138, 12. ³⁰
<i>āpāḷala</i> Adj.	Kād. 32, 23. 53, 9.	P 30, 3. P 47, 23. ³¹
<i>āpānaka</i> n.	Kād. 35, 8. 9.	P 32, 6.
<i>āpiñjara</i> 1) Adj.	Kād. 11, 15. II, 98, 4 (<i>lees</i> II, 98, 4. 5).	P 11, 6. P 326, 17. ³²
<i>āpiśaṅga</i> Adj.	Kād. 40, 6.	P 36, 13-14.

²⁴ P en V : *ādḡhāramaya*.

²⁵ P en V : *ājānulamba*.

²⁶ P en V : *ājighrkṣu*.

²⁷ P en V : *ājihmitalocanā*, nom. sing. f.

²⁸ P en V : *ātmanā* — *akārayat*.

²⁹ P en V : *deśika*.

³⁰ P en V : *ānandadāyaka*.

³¹ P en V : *pāḷala*.

³² P en V : *piñjara*.

<i>āpīṭay</i> , °yati	Kād. II, 136, 4.	P 362, 21.
<i>āpūrta</i> n.	Kād. II, 46, 19.	P 280, 18. ³³
<i>āprapaḍīna</i> Adj.	Kād. 146, 23.	P 130, 18.
<i>ābhaṅgin</i> Adj.	Kād. 136, 20.	P 122, 2-3.
1. <i>ābhoga</i> m. 3)	Kād. II, 74, 5.	P 305, 12.
<i>āmaṇḍalī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 56, 8.	P 50, 21. ³⁴
<i>āmālaka</i> 1) — <i>āmālakīphala</i> n.	Kād. 19, 21. 146, 15.	P 18, 9. P 130, 12.
<i>āmīlana</i> n.	Kād. II, 20, 6.	P 256, 17.
<i>āmukulita</i> Adj.	Kād. 96, 8 (<i>lees</i> 2, 96, 8).	P 325, 2.
<i>āyati</i> f. 2) 4)	Kād. 62, 4.	P 55, 22.
<i>āyasamaya</i> Adj.	Kād. 32, 16.	P 29, 20. ³⁶
<i>āyāmin</i> Adj. 2)	Kād. 28, 3. 46, 12. 55, 16.	P 25, 20-21. P 41, 22. P 50, 7. P 87, 6.
<i>āyudhaśālā</i> f.	Kād. 97, 16.	P 351, 13.
<i>āyus̄kara</i> Adj.	Kād. II, 124, 17.	P 193, 9-10.
<i>ārādhanīya</i> Adj.	Kād. 217, 10.	P 33, 6.
<i>ārurukṣu</i> Adj. mit Acc. 1)	Kād. 36, 11. 90, 17.	P 81, 4. P 321, 2. ³⁷
<i>ārdray</i> , °yati 2)	Kād. II, 91, 20.	P 182, 12.
<i>ārdri</i> Adv. mit <i>kar</i> 1)	Kād. 205, 5. 213, 17.	P ?
2)	Kād. 194, 23.	P 173, 8.
Mit <i>prati</i>	Kād. 240, 15.	P 214, 4.
NS <i>ālaḷāla</i> n.	Kād. (1883) 288, 9.	P 288, 9.
<i>ālapana</i> n. 1)	Kād. II, 74, 11.	P 305, 17.
<i>ālapitavya</i> Adj.	Kād. II, 84, 6.	P 314, 8-9.
<i>ālohilī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 32, 23.	P 30, 3-4.
<i>āvis</i> Adv. — Mit [<i>kar</i> und] <i>bhū</i>		
Caus.	Kād. 265, 15.	P 236, 2.
<i>āvedanīya</i> Adj.	Kād. II, 61, 22.	P 294, 14.
<i>āveśa</i> m. 4)	Kād. II, 58, 8.	P 291, 6.
<i>āśaṅkin</i> Adj. 3)	Kād. 50, 15.	P 45, 14.
<i>āśācakraḡāla</i> n.	Kād. 28, 2.	P 25, 19.
<i>āśāvijaya</i> m.	Kād. 125, 7.	P 111, 22-23.
<i>āśukārin</i> 1) Adj.	Kād. II, 41, 1.	P 275, 11.
<i>āśusūkṣaṇi</i> 2) m.	Kād. 49, 11.	P 44, 13-14.
2. <i>ās</i> , 12) Imperat.	Kād. 228, 10. 11. 250, 6. II, 61, 9.	P 203, 7. P 222, 12. P 294, 3.
Mit <i>adhi</i> 5) b)	Kād. 40, 15.	P 36, 22.

³³ Ontbreekt in P en V.³⁴ P en V : *maṇḍalikṛta*.³⁶ P en V : *āyasam iya*, tegenover C[1862] : *āyasamayam iya*.³⁷ P en V : *ārdrikṛta*.

<i>āsaṅgin</i> 1) Adj.	Kād. 161, 11.	P 143, 10-11.
<i>āsani</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 162, 20. fg.	P 144, 16.
<i>āsandikā</i> f.	Kād. 247, 6.	P 219, 21.
<i>āsthānamaṇḍapa</i> m. oder n.	Kād. 8, 3.	P 8, 4.
	14, 15.	P 13, 18.
	15, 4.	P 14, 6-7.
	74, 4.	P 66, 13.
<i>āhara</i> 2) m. a)	Kād. 5, 4.	P 5, 12. ³⁸
<i>āhlāda</i> m. 1) — <i>okara</i>	Kād. II, 69, 6.	P 301, 3.
<i>āhlādaniya</i> Adj.	Kād. 139, 12.	P 124, 9.
3. <i>i</i> , — Mit <i>antar</i> 3) — <i>antarāyān</i>	Kād. 182, 4.	P 161, 21.
5) <i>antarita</i> c) —		
<i>katipayadivasāntaritam</i> Adv.	Kād. II, 60, 24.	P 293, 18.
<i>itara</i> 1) Adj. <i>d</i>)	Kād. II, 123, 24.	P 350, 20.
<i>indukānta</i> 1) m.	Kād. 9, 4.	P 9, 3.
<i>indrāyudhamaya</i> Adj.	Kād. 94, 8.	P 84, 8.
<i>indhani</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 156, 16.	P 139, 7.
<i>iyattā</i> f. — <i>dhavalimnaḥ</i>	Kād. 145, 23.	P 129, 21-22.
<i>iraṃmada</i> 2) m.	Kād. 78, 11.	P 70, 7.
<i>ikṣ</i> , — Mit <i>utpra</i> 2)	Kād. 135, 18.	P 121, 3.
6)	Kād. 264, 19 (<i>lees</i> 264, 20).	P 235, 7.
Mit <i>abhisamvi</i>	Kād. 74, 20 (<i>lees</i> 74, 19).	P 67, 3. ³⁹
<i>uceya</i> Adj.	Kād. II, 86, 11.	P 316, 7.
<i>ujjāgara</i> Adj.	Kād. 130, 20.	P ?
	153, 19.	P ?
<i>utkaṇṭakita</i> Adj.	Kād. 253, 8 (<i>lees</i> 253, 7-8).	P 225, 4.
	II, 70, 17.	P 302, 9.
	79, 10.	P 310, 3. ⁴⁰
	121, 23.	P 348, 23.
<i>utkaṇṭakin</i> Adj.	Kād. II, 134, 7.	P 361, 4.
<i>utkampin</i> Adj. 1)	Kād. 247, 13 (<i>lees</i> 247, 23).	P 220, 11.
	II, 84, 22.	P 314, 21-22.
NS <i>utkalikā</i>	Kād. (ed. Peterson) p. 123, 18.	P 123, 18-19.
	[Z(achariae).]	
<i>utkilita</i> Adj.	Kād. II, 15, 3.	P 252, 1.
<i>utkūla</i> Adj.	Kād. II, 70, 17.	P 302, 10.
<i>utkūlagāmin</i> Adj.	Kād. 71, 24 (<i>lees</i> 2, 71, 23-24).	P 303, 13.
<i>utkoṭi</i> Adj.	Kād. 149, 24.	P 133, 9.
<i>utkorakay</i> , <i>oyati</i>	Kād. II, 136, 3.	P 362, 20-21.
<i>uttaraṃg</i> , <i>ogate</i>	Kād. II, 87, 16.	P 317, 8.
<i>uttarala</i> Adj.	Kād. 246, 10.	P 219, 5.
	II, 10, 8.	P 247, 17.

³⁸ [1862], P en V : *āhart*[t]ā, nom. sing. van *āhartar*.

³⁹ P en V : *abhisamīksya*.

⁴⁰ P en V : *utkaṇṭaka*.

<i>uttaralāy</i> , °yate	Kād. II, 50, 13.	P 284, 3.
<i>uttāna</i> 1) Adj. c)	Kād. 161, 12.	P 143, 12.
NS <i>uttānita</i> Adj.	Kād. (1872) 75, 13.	P 38, 6.
<i>uttānī</i> Adv. mit <i>bhū</i>	Kād. II, 37, 21.	P 272, 14.
<i>utthātavya</i> n. impers. 1)	Kād. 77, 2.	P 69, 3.
<i>utpattavya</i> n. impers. — <i>anena</i>		
°vyam	Kād. II, 90, 20.	P 320, 3.
<i>utpatti</i> f. 1)	Kād. 5, 5.	P 5, 13.
<i>utpīḍa</i> m. 1)	Kād. 91, 17.	P 82, 1. ⁴¹
	II, 125, 15.	P 352, 10. ⁴²
2) <i>bāspotpīḍa</i>	Kād. II, 63, 6.	P 295, 18.
<i>utsarpiṇ</i> 1) Adj. b)	Kād. 11, 15.	P 11, 6.
<i>utsraṣṭavya</i> Adj. 2)	Kād. II, 86, 20.	P 316, 15.
<i>udakamaya</i> Adj.	Kād. 244, 16 (<i>lees</i> 244, 17).	P 217, 17.
<i>udadhijalamaya</i> Adj.	Kād. II, 17, 24.	P 254, 14.
<i>udapīṭi</i> f.	Kād. II, 49, 7.	P 282, 23.
<i>udararandhra</i> n.	Kād. 87, 23.	P 78, 17.
<i>udavāsin</i> Adj.	Kād. 24, 23.	P 23, 1.
<i>udetavya</i> n. impers.	Kād. 245, 22.	P 218, 18. ⁴³
<i>udgadgadikā</i> f.	Kād. II, 99, 15.	P 328, 2. ⁴⁴
<i>udgrīva</i> Adj. 2)	Kād. 40, 15.	P 36, 21.
<i>udghūrṇa</i> Adj.	Kād. 225, 12.	P 200, 16. ⁴⁵
<i>udghoṇa</i> Adj.	Kād. 29, 19 (<i>lees</i> 29, 18).	P 27, 7.
<i>uddalana</i> 1) Adj.	Kād. 130, 1.	P 116, 4.
<i>uddāma</i> 2) °m und <i>uddāma</i> ° Adv.	Kād. II, 91, 8.	P 320, 13.
<i>uddāmay</i> , °yati	Kād. II, 136, 5.	P 362, 22.
<i>uddhūlay</i> , °yati	Kād. II, 34, 11.	P 269, 13.
<i>udyānapāla</i> — °lī	Kād. 212, 5.	P 188, 17.
<i>udvikāsin</i> Adj.	Kād. II, 79, 12.	P 310, 4.
<i>udvela</i> Adj. 2)	Kād. 155, 17.	P 138, 11.
<i>unnāla</i> Adj.	Kād. 91, 9.	P 81, 17.
<i>unmattaka</i> 1) Adj.	Kād. II, 85, 7.	P 315, 5.
<i>unmayūkha</i> Adj.	Kād. 9, 5.	P 9, 4.
	125, 20.	P 112, 11.
<i>unmocana</i> n. 2)	Kād. II, 3, 8.	P 241, 10.
<i>upakaraṇī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 229, 18.	P 204, 11.
Mit <i>bhū</i>	222, 21.	P 198, 7.
<i>upakūla</i> Adj.	Kād. II, 75, 1.	P 306, 5.
<i>upagantavya</i> Adj.	Kād. II, 91, 22.	P 321, 3-4.
<i>upataṣam</i> und <i>upataṣa</i> ° Adv.	Kād. 24, 20.	P 22, 22.
<i>upanipāta</i> m. 2)	Kād. 152, 14.	P 135, 16.
	171, 3.	P 152, 3.
<i>upaplavin</i> Adj.	Kād. 234, 6.	P 208, 12.

⁴¹ C[1862], P en V : *utpīḍana*.

⁴² C[1862], P en V : *utpīḍana*.

⁴³ P en V : *uditavya*.

⁴⁴ P en V : *gadgadikā*.

⁴⁵ P en V : *udgīrṇa*.

<i>upayamana</i> — Fehlerhaft für <i>upa-</i>		
<i>gamana</i>	Kād. II, 141, 12.	P 367, 18-19. ⁴⁶
<i>uparati</i> f. 3)	Kād. II, 100, 17. 112, 12.	P 328, 23. P 339, 19.
<i>uparama</i> m. 3)	Kād. II, 141, 22.	P 368, 4.
<i>upari</i> 1) Adv. b)	Kād. 188, 18. II, 89, 17.	P 167, 21. P 319, 3.
<i>upavāhya</i> 1) Adj. b) — ° <i>kareṇukā</i>	Kād. II, 47, 11.	P 281, 9.
<i>upaviṇay</i> , ° <i>yati</i>	Kād. 147, 15.	P 131, 8-9.
<i>upaśalyaka</i> n.	Kād. 56, 1.	P 50, 15.
<i>upasāntvana</i> n.	Kād. 197, 22. 257, 2.	P 175, 23. P 228, 12.
<i>upālabdhavya</i>	Kād. II, 84, 6.	P 314, 9.
<i>uraḥkapāṭa</i>	Kād. 5, 23.	P 6, 6.
<i>uras</i> 1) n. a) — <i>urasā dhā</i> (Med.)	Kād. 191, 5.	P 170, 3.
<i>ullekhin</i> Adj. 1)	Kād. 55, 13 (<i>lees</i> 55, 14).	P 50, 5.
<i>uṣṭavya</i> n. impers.	Kād. II, 31, 6.	P 266, 17.
<i>uṣṭakara</i> m.	Kād. II, 49, 15 (<i>lees</i> II, 49, 16).	P 283, 7.
<i>ūrṇa</i> 2) <i>ūrṇā</i> f. c)	Kād. 9, 20. 81, 9.	P 9, 16. P 72, 20.
<i>uṣṃapa</i> 1) Adj.	Kād. 52, 22.	P 47, 14-15. ⁴⁷
<i>ekatara</i> Adj. 2)	Kād. 36, 5.	P 33, 1. ⁴⁸
<i>ekāvali</i> und ° <i>li</i> f. 1)	Kād. 232, 7.	P 206, 17.
<i>oṣadhipati</i> m. 1)	Kād. 226, 6.	P 201, 7-8. ⁴⁹
<i>auḍava</i> 1) Adj.	Kād. 200, 22.	P 178, 16.
<i>audāsinya</i> [und <i>audāsya</i>] n.	Kād. II, 115, 11.	P 342, 11-12.
[<i>aurvāgni</i> und] <i>aurvānala</i>	Kād. 48, 2. II, 50, 10.	P 43, 7. ⁵⁰ P 283, 23. ⁵¹
<i>kaṣaka</i> 2) m. n. a)	Kād. 87, 20.	P 78, 14.
h) — <i>dharmasāsana</i> °	Kād. 40, 11.	P 36, 18.
<i>kaṇika</i> 2) f. ā c)	Kād. II, 49, 3.	P 282, 20.
<i>kaṇiśa</i> m.	Kād. II, 98, 4.	P 326, 17. ⁵²
<i>kaṇṭakita</i> Adj. 2)	Kād. 74, 14.	P 66, 22.
<i>kathāvaśeṣī</i> Adv. mit <i>bhū</i>	Kād. II, 82, 22.	P 313, 4-5.
<i>kadalaka</i> 2) f. ° <i>likā</i> b)	Kād. 118, 23. 130, 15. II, 38, 13.	P 106, 5. P 116, 15-16. P 273, 4.

⁴⁶ P en V : *upagamana*.

⁴⁷ P en V : *uṣṃapa*.

⁴⁸ P en V : *ekatama*.

⁴⁹ P en V : *auṣadhipati*.

⁵⁰ P en V : *vaḍavānala*.

⁵¹ P en V : *anala*.

⁵² P en V : *phala*.

<i>kanakaśikhari</i> m.	Kād. 8, 23.	P 8, 22.
<i>kandalin</i> 1) Adj. b)	Kād. 200, 23. 233, 22.	P 178, 18. P 208, 5. P 139, 13.
<i>kapili</i> Adv. mit <i>kar</i> [<i>kapolapāli</i> und] ° <i>pāli</i>	Kād. 156, 22.	P 253, 11-12.
<i>kamalanābha</i> m.	Kād. II, 16, 18.	P 337, 23.
<i>kamalabāndhava</i> m.	Kād. 235, 14 (<i>lees</i> 235, 15).	P 209, 18.
<i>kamalamaya</i> Adj.	Kād. II, 17, 22.	P 254, 12.
<i>kamalavana</i> n. — Davon ° <i>maya</i> Adj.	Kād. 94, 7.	P 84, 7.
<i>kamalinikā</i> f.	Kād. 243, 1.	P 216, 7. ⁵³
<i>kamp</i> , — Mit <i>ā</i>	Kād. 127, 1.	P 113, 13.
3. <i>kar</i> , — Mit <i>ud</i> 3) <i>utkirṇa</i> c)	Kād. 251, 9.	P 223, 12.
<i>karaṅka</i> m.	Kād. p. 15, 2.	P 15, 2.
2. <i>karaṇa</i> 4) n. m)	Kād. II, 134, 4.	P 361, 1-2. ⁵⁴
<i>karālita</i> Adj. 2)	Kād. 99, 2.	P 88, 12.
<i>karṇacāmara</i> n.	Kād. 98, 6.	P 87, 18.
<i>karṇapūra</i> 1) m. n. — <i>maṇi</i> °	Kād. 63, 21.	P 57, 11.
<i>karṇapūrī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 163, 19.	P 145, 13.
<i>karṇāvataṃsī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 111, 4.	P 99, 4.
<i>karpūramaya</i> Adj.	Kād. 244, 16 (<i>lees</i> 244, 17).	P 217, 17.
<i>karbūra</i>	Kād. (1883) 116, 6.	P 116, 6.
<i>karmāntika</i> m. — ° <i>loka</i> m.	Kād. II, 47, 7.	P 281, 6.
1. <i>karṣ</i> , — Mit <i>ava</i> 5)	Kād. 16, 17. 46, 24.	P 15, 15. P 42, 8.
2. <i>kal</i> , — Mit <i>pari</i> 2)	Kād. 140, 1.	P 124, 21.
Mit <i>utsam</i> , <i>utsaṃkalita</i>	Kād. II, 40, 20.	P 275, 6.
<i>kalaṅkay</i> , ° <i>yali</i>	Kād. 263, 1.	P 233, 18.
<i>kalabhaka</i> m. — <i>gaja</i> °	Kād. 85, 3.	P 76, 4.
<i>kalamūka</i> Adj.	Kād. (1883) 74, 4.	P 74, 4.
<i>kalaśa</i> 4) m.	Kād. 55, 21.	P 50, 11.
<i>kalaśayoni</i> m. 1)	Kād. 22, 22.	P 21, 6.
<i>kalahaṃsaka</i> m.	Kād. 15, 4 (<i>lees</i> 15, 5).	P 14, 7.
<i>kalāpavarman</i> m.	Kād. II, 103, 13.	P 331, 13. ⁵⁵
<i>kalindakanyā</i>	Kād. 26, 18.	P 24, 15.
<i>kalp</i> , — Mit <i>sam</i> Caus. 4)	Kād. 263, 3. 266, 10.	P 233, 19. P 236, 18.
<i>kalmāṣita</i> Adj.	Kād. 44, 2.	P 39, 20-21.
<i>kalyāṇa</i> 4) n. a)	Kād. II, 110, 21.	P 338, 7.
<i>kalyāṇābhiniवेशin</i> Adj.	Kād. 153, 5.	P 136, 6.
<i>kavandha</i>	Kād. (1883) 22, 1.	P 22, 1. ⁵⁶
<i>kavoṣṇa</i> Adj. — Nom. abstr. ° <i>fā</i> f.	Kād. II, 142, 5.	P 368, 10. ⁵⁷
<i>kaṣaṇa</i> 2) n.	Kād. 60, 24.	P 54, 22.

⁵³ P en V : *kamalinikā*.

⁵⁴ P en V : *antaḥkaraṇa*.

⁵⁵ P en V : *kumāravarman*.

⁵⁶ P en V : *kabandha*.

⁵⁷ Ontbreekt in P en V.

<i>kaśāyita</i> Adj. 3)	Kād. 3, 5.	P 3, 7.
<i>kastūrikākuraṅga</i> m.	Kād. 99, 2 (<i>lees</i> 99, 22. 23).	P 89, 6.
<i>kastūrikāmṛgī</i> f.	Kād. 137, 1.	P 122, 6-7.
<i>kāṅkṣaṇīya</i> Adj.	Kād. 102, 17.	P 91, 16.
<i>kāṅḍapaṭa</i> m.	Kād. II, 121, 14.	P 348, 16. ⁵⁸
<i>kādambara</i> 2) f. ī	Kād. 102, 19.	P 91, 17-18.
<i>kādambarilocanānanda</i> m.	Kād. II, 133, 7.	P 360, 4.
<i>kāmacārin</i> 1) Adj. a) — Nom. abstr. <i>oritva</i> n.	Kād. II, 130, 18.	P 357, 2.
<i>kāyamāna</i> n.	Kād. II, 47, 19. 67, 4.	P 281, 16. P 299, 6-7.
<i>kāladūta</i> m.	Kād. II, 74, 5.	P 305, 12.
<i>kālapāśa</i> m.	Kād. II, 74, 7.	P 305, 13.
<i>kālapuruṣa</i> m. 2)	Kād. II, 74, 2. 127, 8.	P 305, 10. P 353, 21.
<i>kālaprabhu</i> m.	Kād. II, 142, 3.	P 368, 9.
<i>kālamegha</i> m. 1)	Kād. 129, 19.	P 115, 22.
<i>kālātīpāta</i> m.	Kād. II, 9, 4.	P 246, 18.
<i>kālī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 155, 7.	P 138, 3-4.
<i>kāvyagoṣṭhī</i> f.	Kād. 99, 8.	P 88, 17.
<i>kāṣṭhika</i> m.	Kād. II, 108, 13.	P 336, 3.
<i>kiṃkirāta</i> m. 5)	Kād. II, 136, 4.	P 362, 21.
<i>kiṃdama</i> m.	Kād. 196, 5.	P 174, 10.
<i>kiṃabhidhāna</i> Adj.	Kād. 162, 2.	P 144, 1.
<i>kiyaṅt</i> Adj. 1) — <i>kiyaṅt</i> Adv. <i>kiyaṅt rodimi</i>	Kād. 190, 23.	P 169, 21. ⁵⁹
1. <i>kila</i> Adv.	Kād. 158, 17 (<i>lees</i> 158, 18). 219, 12.	P 141, 3. P 195, 6.
<i>kiśoraka</i> 1) m. b)	Kād. 83, 24. 85, 2.	P 75, 4. P 76, 3.
<i>kīlita</i> 1) — <i>kīlīteva cāsminn eva</i> <i>sthāne tanuḥ</i>	Kād. II, 44, 11.	P 278, 14-15.
3)	Kād. II, 134, 7. 14.	P 361, 4. ⁶⁰ P 361, 10.
<i>kuc</i> , — Mit <i>sam</i> 1) <i>saṃkucita</i> c)	Kād. II, 108, 13.	P 336, 4.
<i>kudrṣṭi</i> f. 2)	Kād. II, 55, 1.	P 288, 5.
<i>kudrṣṭin</i> Adj.	Kād. II, 55, 19.	P 288, 20.
<i>kuntavanamaya</i> Adj.	Kād. II, 35, 22.	P 270, 19.
<i>kupaṭi</i> m. 1)	Kād. 10, 8.	P 10, 3.
2)	Kād. 10, 8.	P 10, 3.
<i>kumārīpura</i> n.	Kād. 166, 8.	P 147, 19.
<i>kumudanātha</i> m.	Kād. 235, 14 (<i>lees</i> 235, 16).	P 209, 18.
<i>kumudamaya</i> Adj.	Kād. 244, 14 (<i>lees</i> 244, 15). II, 17, 23.	P 217, 15. P 254, 13.

⁵⁸ P en V : *kāṅḍa*.

⁵⁹ P en V : *kiyaṅt rodīṣi*.

⁶⁰ Ontbreekt in P en V.

[<i>kumudinīnāyaka</i> , ...], <i>kumudinī-</i> <i>vadhūvara</i>	Kād. 231, 20.	P 206, 8.
<i>kuraṅgaka</i> 1) m. a)	Kād. 110, 22.	P 98, 22.
<i>kulakramasthiti</i> f.	Kād. II, 11, 16.	P 248, 21.
<i>kulakramāgata</i> Adj.	Kād. 87, 13. 164, 23. 263, 2.	P 78, 8. P 146, 14. P 233, 18.
<i>kulabhavana</i> n.	Kād. 5, 5. 49, 23.	P 5, 13. P 45, 1.
<i>kulasthiti</i> f.	Kād. 221, 16.	P 197, 5.
<i>kuvāḍika</i> m.	Kād. 254, 21.	P 226, 13. ⁶¹
NS <i>kusumakārmuka</i>	Kād. (ed. Peterson) 236, 4. [Z(a- chariae).]	P (1883) 236, 4 ; P (1900) en V 236, 3.
<i>kusumamaya</i> Adj.	Kād. 171, 24 (<i>lees</i> 171, 23).	P 152, 21.
<i>kusumamārgaṇa</i> m.	Kād. II, 57, 16.	P 290, 15.
<i>kusumeṣu</i> m.	Kād. 247, 23.	P 220, 11-12.
<i>kūj</i> , — Mit <i>ud</i> 2)	Kād. 37, 10.	P 34, 3.
<i>kūṭapāśa</i> m.	Kād. II, 129, 14.	P 356, 1.
<i>kūpaka</i> 2) f. <i>kūpikā</i> a)	Kād. 251, 18.	P 223, 20. ⁶²
<i>kūrcā</i> 3) n.	Kād. 47, 4. 254, 12.	P 42, 11. P 226, 5.
<i>kūrcaka</i> 1) m. b) — <i>varṇasudhā</i> ^o	Kād. II, 78, 22.	P 309, 15.
NS <i>kūrpāsa</i>	Kād. (1883) 71, 4.	P 71, 4.
<i>kṛtaniścaya</i> Adj. 2)	Kād. 199, 20 (<i>lees</i> 199, 21).	P 177, 18.
<i>kṛtāntara</i> Adj.	Kād. 4, 5.	P 4, 11.
<i>kṛtānta</i> 2) m. c) — <i>°hāsa</i> m.	Kād. II, 74, 9.	P 305, 15.
<i>kṛtārthay</i> , <i>°yati</i>	Kād. II, 114, 8.	P 341, 11.
<i>kṛtāśaṃsa</i> Adj.	Kād. II, 130, 13.	P 356, 20-21.
<i>kṛpāṇa</i> 2) f. <i>ī</i>	Kād. 140, 21.	P 125, 14-15. ⁶³
<i>kṛśodara</i> Adj.	Kād. 67, 5.	P 60, 9.
<i>kṛṣṇaka</i> 2) f. <i>kṛṣṇikā</i> a)	Kād. 113, 7 (<i>lees</i> 113, 8).	P 101, 1-2.
<i>kṛṣṇāguru</i> n.	Kād. 33, 1. 100, 2 (<i>lees</i> 101, 2).	P 30, 5-6. P 90, 5.
<i>kekā</i> f. <i>°rava</i> m.	Kād. 56, 9.	P 50, 22. ⁶⁴
<i>keyūrin</i> Adj.	Kād. 258, 15.	P 229, 21.
<i>kevala</i> 2) f. <i>ī</i> a)	Kād. 20, 16.	P 19, 5.
<i>kevala</i> 2) <i>kevalam</i> Adv. c)	Kād. 267, 1.	P 237, 7.
[<i>kaiṭabhajit</i> , ...], <i>kaiṭabhāri</i>	Kād. 66, 10.	P 59, 16-17. ⁶⁵
<i>koṇa</i> m. 4)	Kād. 124, 14. 211, 6.	P 111, 7. P 187, 21.
<i>°kolāhalin</i> Adj.	Kād. 42, 18.	P 38, 18.
<i>kaukṣeyaka</i> m.	Kād. 8, 4.	P 8, 5.

⁶¹ P en V : *kuvāḍi*.⁶² P en V : *kūpaka*.⁶³ C [1862], P en V : *kṛpāṇikā* [valūnān].⁶⁴ P en V : *kekā*.⁶⁵ P en V : *kaiṭabhārāti*.

<i>kaufilyaśāstra</i> n.	Kād. 122, 5.	P 109, 4.
<i>kautuka</i> n. 2)	Kād. 162, 7.	P 144, 5.
<i>kautukamaya</i> Adj. — °vayas n.	Kād. II, 128, 3.	P 354, 15.
<i>kaulīna</i> 3) n. b)	Kād. 263, 1.	P 233, 17.
<i>kauleya</i> 2) m. — °kuṭumbinī f.	Kād. 34, 2.	P 31, 3. ⁶⁶
<i>kauleyaka</i> 2) m.	Kād. 110, 13. 251, 20. II, 129, 17.	P 98, 14. P 223, 21. P 356, 3.
<i>krakaca</i> 2) m. c)	Kād. 129, 17.	P 115, 21.
<i>krand</i> , — Mit ā 3)	Kād. II, 92, 14.	P 321, 17.
<i>kram</i> , — Mit ud 2) — <i>utkrāntam</i>		
<i>asubhih</i>	Kād. 36, 12.	P 33, 7.
Mit <i>nīs</i> 2) Caus.	Kād. II, 108, 13.	P 336, 4.
Mit <i>sam</i> 6)	Kād. 84, 9.	P 75, 11-12.
<i>kramākrānta</i> Adj.	Kād. 85, 3.	P 76, 3.
<i>kraśiman</i> m.	Kād. 78, 1.	P 69, 22.
<i>kriḍāniya</i> n.	Kād. II, 128, 16.	P 355, 4-5.
<i>kriḍāparvata</i> m.	Kād. 64, 21.	P 58, 8-9.
°ka m.	241, 10. II, 4, 19.	P 214, 20-21. P 242, 18.
<i>kreṅkāra</i> m.	Kād. 15, 5 (<i>lees</i> 15, 6).	P 14, 8-9.
<i>klam</i> ,	Kād. 75, 5.	P 67, 12.
Mit <i>pari</i>	Kād. II, 16, 15.	P 253, 9.
<i>kvath</i> , — Mit <i>ud</i>	Kād. 176, 3.	P 156, 13.
<i>kṣapaṇaka</i> m. 1)	Kād. 34, 6. 72, 5.	P 31, 7. P 64, 19.
<i>kṣapākara</i> m.	Kād. 3, 12.	P 3, 14.
<i>kṣapājala</i> n.	Kād. 28, 11.	P 26, 4.
<i>kṣapitavya</i> Adj. — <i>paścimam</i>		
<i>vayaḥ</i>	Kād. II, 117, 15.	P 344, 11.
<i>kṣamābhṛt</i> m.	Kād. 4, 2.	P 4, 8.
3. <i>kṣi</i> Caus. — <i>kṣapās</i>	Kād. 27, 6.	P 25, 2-3.
<i>kṣitiksoda</i> m.	Kād. 130, 13.	P 116, 14.
1. <i>kṣip</i> , — Mit ā 4) — <i>vismayā-</i>		
<i>kṣiptahṛdaya</i> Adj.	Kād. II, 88, 10.	P 318, 1.
<i>ākṣiptacetas</i> Adj.	47, 1.	P 281, 1.
Mit <i>upa</i> 5)	Kād. 182, 11.	P 162, 5.
<i>kṣīramahārṇava</i> m.	Kād. 3, 12.	P 3, 14.
2. <i>kṣetrī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 124, 10. 152, 19.	P ? P 135, 20.
<i>kṣoda</i> m. 3)	Kād. 136, 24.	P 122, 5.
	II, 3, 9.	P 241, 11.
4)	Kād. 42, 4.	P 38, 7.
	131, 2.	P 117, 2. ⁶⁷
	II, 16, 13.	P 253, 8.
5)	Kād. 127, 4.	P 113, 16.

⁶⁶ P en V : *kauleyakakuṭumbinī*.

⁶⁷ Ontbreekt in P en V.

<i>khañjatā</i> f.	Kād. 256, 2.	P 227, 15.
<i>khaḍgidhenukā</i> f.	Kād. 31, 9.	P 28, 17.
<i>khaḍgin</i> 2) m. a)	Kād. 30, 13.	P 27, 23.
<i>khaṇakhaṇāy</i> , °yate — °yita Adj.	Kād. 111, 2.	P 99, 2.
<i>khaṇḍay</i> , °yati — Mit <i>ava</i> 1)	Kād. II, 37, 14.	P 272, 8.
Mit <i>ud</i>	Kād. II, 84, 13.	P 314, 14.
<i>khan</i> , — Mit <i>ud</i> 2)	Kād. 80, 10.	P ?
Mit <i>ni</i> Caus. 1)	Kād. 154, 2.	P 137, 2. ⁶⁸
<i>khalī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 39, 9.	P 35, 19.
	122, 22.	P 109, 19.
<i>khalikāra</i> m.	Kād. II, 114, 14.	P 341, 16-17.
<i>khola</i> 2)	Kād. 256, 19.	P 228, 6.
<i>gaganatala</i> n.	Kād. 130, 12.	P 116, 13.
<i>gaganasindhu</i> f.	Kād. 58, 12.	P 52, 18-19.
<i>gaganāpagā</i> f.	Kād. 130, 16.	P 116, 16.
<i>gajanimilita</i> n.	Kād. 116, 16.	P 104, 3.
<i>gaṇay</i> , — Mit <i>vi</i> 4) — <i>avigaṇayya</i>	Kād. 59, 22.	P 54, 1.
NS <i>gaṇḍaka</i> 1. a)	Kād. (1883) 20, 2.	P 20, 2.
<i>gaḍḍaka</i> 2) f. °dikā	Kād. 2, 29, 2.	P 264, 16.
	63, 8.	P 295, 19-20.
	76, 14.	P 307, 14.
<i>gandhagaja</i> m.	Kād. 30, 11.	P 27, 21.
<i>gandharvanagara</i> n. 2)	Kād. 117, 12.	P 104, 20.
<i>gabhastimant</i> 2) m. a)	Kād. 2, 69, 18.	P 301, 13.
<i>gabhastimālin</i> m.	Kād. 109, 2.	P 97, 8.
	231, 6.	P 205, 19.
<i>gam</i> , — Mit <i>anu</i> 3) — °gata	Kād. 214, 23.	P 191, 5.
4) — <i>madanānugata</i>	47, 14.	P ?
6) — °gata a)	Kād. 2, 123, 13.	P 350, 10.
Mit <i>parā</i> 3) <i>parāgata</i> a)	Kād. 2, 102, 13.	P 330, 16-17.
<i>gamāgama</i> m. 2)	Kād. 223, 12.	P 198, 19. ⁶⁹
<i>garbhagr̥ha</i> n. 2)	Kād. 253, 18.	P 225, 13.
<i>garbheśvara</i> 1) m. — Nom. abstr.		
[°tā f. und] °tva n.	Kād. 115, 10.	P 102, 23.
1. <i>gal</i> , — Mit <i>ā</i> , <i>āgalita</i>	Kād. 2, 121, 24.	P 348, 23.
<i>gavākṣita</i> Adj.	Kād. 254, 18.	P 226, 10.
<i>gahanī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 253, 8 (<i>lees</i> 253, 9).	P 225, 5.
<i>gātrayaṣṭi</i> f.	Kād. 159, 22.	P 142, 3.
	240, 19.	P 214, 7-8.
<i>gāndhika</i> 1) m. a)	Kād. 102, 4.	P 91, 5.
<i>gāruḍa</i> 4) n. a)	Kād. 56, 20.	P 51, 8.
<i>gīricara</i> 2) m.	Kād. 136, 6.	P 121, 14.
NS <i>gīrinadikā</i> f.	Kād. 251, 19.	P 223, 20.
<i>gīrvāṇavartman</i> n.	Kād. 2, 38, 7.	P 272, 22-23.
	89, 22.	P 319, 7.
	91, 4.	P 320, 10.

⁶⁸ P en V : *khānita*.⁶⁹ P en V : *gama*.

[* <i>guñjana</i> und] <i>guñjita</i>	Kād. 2, 74, 4.	P 305, 12.
<i>gupta</i> 2) m.	Kād. 3, 1.	P 3, 3.
<i>gulikā</i> f. 1) — <i>sphaṭika</i> ⁷⁰	Kād. 157, 12.	P 140, 1.70
<i>gulphadvayasa</i> Adj.	Kād. 128, 8.	P 114, 16.
<i>gūdhacaturthapādaprahelikā</i> f. —		
^o <i>pradāna</i> n.	Kād. 7, 22.	P 7, 22-23.
<i>gr̥ha</i> 5) n. d)	Kād. 6, 9.	P 6, 15.
<i>gr̥hanadikā</i> f.	Kād. 242, 16.	P 215, 23.
<i>gr̥hasārasa</i> m.	Kād. 93, 20.	P 83, 22.
1. <i>godhana</i> 1) n.	Kād. 2, 37, 16.	P 272, 10.
<i>godhāra</i> m.	Kād. 254, 17.	P 226, 9.71
<i>godhikā</i> f.	Kād. 254, 17.	P 226, 9.72
<i>gopay</i> , — Mit <i>sam</i>	Kād. 2, 69, 2.	P 300, 22.
<i>gopayitavya</i> Adj.	Kād. 2, 25, 10.	P 261, 9.
<i>gomayamaya</i> Adj.	Kād. 79, 9.	P 71, 3.
<i>gośīrṣaka</i> 2)	Kād. 191, 12.	P 170, 9.73
<i>goṣṭhibandha</i> m.	Kād. 242, 5.	P 215, 14.
<i>gaurava</i> 3) n. g)	Kād. 194, 21.	P 173, 6.
	2, 146, 16.	P ?
<i>punarāgamana</i> ^o	1, 238, 5.	P 212, 1.
<i>granthiparṇaka</i>	Kād. 143, 1.	P 127, 10.
<i>grabh, grah, 28)</i>	Kād. 2, 49, 13.	P 283, 5.
Mit <i>anu</i> 5) <i>kasmāt pādapaṅka-</i> <i>jasparśena nānugr̥hītau maṇinū-</i> <i>purau</i>	Kād. 67, 7.	P 60, 11-12.
Mit <i>ava</i> 2)	Kād. 2, 75, 14 (<i>lees</i> 2, 76, 14).	P 307, 14.
	99, 16.	P 328, 2.
Mit <i>ā</i> 2)	Kād. 163, 2.	P 144, 20.
Mit <i>pari</i> 20) <i>parigr̥hīta</i>	Kād. 123, 15.	P 110, 11.
<i>grāmasimā</i> f.	Kād. 2, 98, 5.	P 326, 17-18.
<i>grāhakavihaṅga</i> m.	Kād. 2, 129, 16.	P 356, 3.
<i>ghaṭ</i> , — Mit <i>samud</i> Caus. 2)	Kād. 2, 94, 4.	P 323, 2.
Mit <i>vi</i> 1)	Kād. 108, 22.	P 97, 4.
<i>ghaṭīyantraka</i> n.	Kād. 243, 4.	P 216, 10.
<i>ghargharaka</i> 2) f. <i>ghargharikā</i> a)	Kād. 7, 15.	P 7, 16-17.
	c) Kād. 97, 2 (<i>lees</i> 97, 22).	P 87, 11.
<i>ghargharadhvani</i> m.	Kād. 31, 17.	P 29, 1.
	91, 1.	P 81, 10.
<i>ghuraghurāy</i> , ^o <i>yate</i>	Kād. 88, 2.	P 78, 19.
<i>ghr̥ṇa</i> 2) f. <i>ghr̥ṇā</i> c)	Kād. 2, 130, 9 (<i>lees</i> 2, 130, 10).	P 356, 17.
	132, 14.	P 358, 17.
<i>ghrā</i> , — Mit <i>abhi</i> 2)	Kād. 156, 12.	P 139, 4.
<i>cak</i> , — Mit <i>ud</i> , — <i>uccakita</i>	Kād. 2, 74, 24.	P 306, 4-5.
	137, 5.	P 363, 18.

⁷⁰ Ontbreekt in P en V.

⁷¹ P en V : *godhā*.

⁷² P en V : *golikā*.

⁷³ C[1862], P en V : *gośīrṣa*.

<i>cakranāman</i> m. 1)	Kād. 25, 8. 59, 7.	P 23, 9. P 53, 12.
<i>cakravākamaya</i> Adj.	Kād. 2, 18, 1.	P 254, 15.
<i>cakravāla</i> 2) m. n.	Kād. 99, 14. 126, 7.	P 88, 22. P 112, 20.
<i>cakrāhvaya</i> m.	Kād. 141, 1.	P 125, 17. ⁷⁴
<i>cañcalita</i> Adj.	Kād. 24, 11.	P 22, 15.
<i>caṣṭula</i> 1) Adj. a)	Kād. 21, 18. 64, 4.	P 20, 4. P 57, 17.
<i>caṇḍāla</i> 1) m.	Kād. 158, 1 (<i>lees</i> 185, 1).	P 164, 12.
<i>caṇḍikā</i> f. 2)	Kād. 256, 20.	P 228, 7.
<i>caṇḍikāgr̥ha</i> n.	Kād. 71, 12.	P 64, 5.
<i>candanamaya</i> Adj.	Kād. 244, 16 (<i>lees</i> 244, 17).	P 217, 16.
<i>candrakāntamaṇimaya</i> Adj.	Kād. 2, 17, 23.	P 254, 13-14. ⁷⁵
<i>candrakāntamaya</i> Adj.	Kād. 240, 14 (<i>lees</i> 240, 15).	P 214, 4.
<i>candrakita</i> Adj.	Kād. 64, 8.	P 57, 20.
<i>candrabimbamaya</i> Adj.	Kād. 94, 6.	P 84, 6.
<i>candramaya</i> Adj.	Kād. 244, 14 (<i>lees</i> 244, 15).	P 217, 15.
<i>car</i> , — Mit <i>ā</i> 9)	Kād. 85, 15.	P 76, 14.
Mit <i>upa</i> 2)	Kād. 44, 9.	P 40, 2-3.
<i>calitavya</i> n. impers.	Kād. 2, 125, 21.	P 352, 15.
<i>cāṣṭu</i> 1) m. n. a)	Kād. 2, 107, 3 (<i>lees</i> 2, 107, 2).	P 334, 18.
<i>cāpala</i> n. 2)	Kād. 114, 2.	P 101, 18.
<i>cāmara</i> 2)	Kād. 109, 17.	P 97, 20.
<i>cāmaragrāhiṇī</i> f.	Kād. 14, 24. 238, 11.	P 14, 3. P 212, 6.
<i>cāmīkarācala</i> [und <i>°karādri</i>] m.	Kād. 229, 12.	P 204, 5-6.
<i>cārapuruṣa</i> m.	Kād. 63, 2.	P 56, 18.
<i>cītratūlikā</i> f.	Kād. 223, 10.	P 198, 18.
<i>citravartikā</i> f.	Kād. 224, 11.	P 199, 16.
<i>citraśālā</i> f. 1)	Kād. 55, 18.	P 50, 9.
<i>cipiṭi</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 255, 14.	P 227, 5.
<i>cīrapravṛtta</i> Adj. — <i>otta eṣa pan-</i> <i>thāḥ</i>	Kād. 197, 1.	P 175, 5.
<i>cīhnaka</i> n.	Kād. 2, 103, 10.	P 331, 11.
<i>cītkṛta</i> n.	Kād. 31, 8.	P 28, 16.
1. <i>cumb</i> , — Mit <i>ud</i>	Kād. 2, 106, 23.	P 334, 15.
<i>chattraka</i> 2) f. <i>chattrikā</i> a)	Kād. 2, 12, 16.	P 249, 20.
<i>chattragrāhiṇī</i> f.	Kād. 164, 10. 169, 21.	P 146, 2. P 150, 23.
<i>chattrī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 111, 12.	P 99, 8.
1. <i>chad</i> , — Mit <i>ava</i> , <i>°channa</i> 1)	Kād. 11, 3.	P 10, 19.
Caus. 2)	Kād. 119, 10.	P 106, 14-15. ⁷⁶

⁷⁴ P en V : *cakrāhva*.⁷⁵ P en V : *candrakāntamaya*.⁷⁶ P en V : *ācchādyate*.

1. <i>chid</i> , — Mit <i>ava</i>	Kād. 2, 87, 8.	P 317, 1. ⁷⁷
Mit <i>ā</i> 4)	Kād. 2, 88, 14.	P 318, 4.
<i>chidray</i> , <i>oyati</i>	Kād. 2, 34, 7.	P 269, 10.
<i>chidrita</i> Adj.	Kād. 256, 5.	P 227, 17.
<i>chuṭ</i> , — Mit <i>ā</i> Caus. <i>ācchoṭita</i> 1)	Kād. 2, 83, 13.	P 313, 17-18.
<i>chur</i> , — Caus. 1)	Kād. 207, 9.	P 184, 11.
<i>churita</i>	Kād. 77, 9.	P 69, 8.
	123, 22.	P 110, 16.
Mit <i>vi</i> , <i>°echurita</i>	Kād. 136, 10.	P 121, 17.
<i>jaḡatīpati</i> — <i>°kanyakā</i>	Kād. 2, 32, 17.	P 267, 23. ⁷⁸
<i>jaḡiman</i> m. 1)	Kād. 198, 11.	P 176, 11.
	2, 42, 7.	P 276, 15.
<i>janamḡama</i> m.	Kād. 2, 128, 15.	P 355, 3. ⁷⁹
<i>janmakṛta</i> Adj.	Kād. 2, 110, 24.	P 338, 10.
NS <i>-janmabhūmī</i> Adv. mit <i>bhū</i>	Kād. 171, 25 (<i>lees</i> 172, 1) (294, 8) (<i>lees</i> 294, 10).	P 152, 22. ⁸⁰
<i>janmavant</i> Adj. — Nom. abstr.		
<i>°vattā</i> f.	Kād. 92, 17.	P 82, 22.
<i>jambāla</i> 1) a)	Kād. 2, 98, 13.	P 327, 1-2.
<i>jarjara</i> 1) Adj. c)	Kād. 14, 24.	P 14, 4.
<i>jarjarita</i> Adj.	Kād. 63, 13.	P 57, 5.
	64, 6.	P 57, 19.
NS <i>jalaprāya</i>	Kād. (1883) 290, 9.	P 290, 9.
<i>jalamānuṣa</i> 2)	Kād. 140, 12.	P 125, 6.
<i>jalārdrikā</i>	Kād. 2, 49, 24.	P 283, 14.
1. <i>javana</i> 1) Adj. b)	Kād. 2, 24, 21.	P 260, 22.
<i>jahnu</i> m. 1) N. pr. b)	Kād. 46, 23.	P 42, 8.
<i>jātudhāna</i> m.	Kād. 34, 5.	P 31, 5. ⁸¹
<i>jātaka</i> 3) f. <i>jālikā</i> f)	Kād. 161, 11.	P 143, 11.
<i>jihmita</i> Adj. 2)	Kād. 29, 1.	P 26, 15. ⁸²
<i>jīv</i> , — Mit <i>pratyud</i> — <i>pratyujjīvita</i>	Kād. 2, 137, 22.	P 364, 10.
	139, 1.	P 365, 12.
NS <i>jīvamjīva</i> 1.	Kād. (1883) 316, 12.	P 316, 12.
<i>jīvamjīvaka</i> m.	Kād. 2, 86, 17.	P 316, 12. ⁸³
<i>jīvitabhūta</i> Adj.	Kād. 2, 85, 10.	P 315, 9.
<i>jṛmbhaka</i> 2) f. <i>jṛmbhikā</i> a)	Kād. 230, 6.	P 204, 21.
1. <i>jñā</i> , 1) e) — <i>mayā jñātam</i>	Kād. 2, 60, 3.	P 292, 23.
<i>jñāpanīya</i> Adj.	Kād. 2, 54, 1.	P 287, 7.
<i>jyotsnāmaya</i> Adj.	Kād. 244, 15.	P 217, 15.
<i>jvarapralāpa</i> m.	Kād. 168, 19.	P 149, 23.
<i>jhaṃkāra</i> m.	Kād. 141, 11.	P 126, 2.

⁷⁷ P en V : *avakṣipya*.

⁷⁸ P en V : *jaḡatī rājakanyakā*.

⁷⁹ P en V : *jaranmālaṅga*.

⁸⁰ C[1862], P en V : *-janmabhūmibhūte* ; C[1872] : *-janmabhūmibhūte*.

⁸¹ P en V : *yātudhāna*.

⁸² P en V : *jihma*.

⁸³ P en V : *jīvamjīva*.

<i>jhaṃkārin</i> Adj.	Kād. 17, 24.	P 16, 18-19.
<i>jhaṇajhaṇāy</i> , °yate	Kād. 7, 15.	P 7, 17.
<i>jhaṇiti</i> Adv.	Kād. 2, 133, 23.	P 360, 18. ⁸⁴
<i>jhallaṛi</i> f. 1)	Kād. 17, 14.	P 16, 10.
NS <i>ṭaṅkana</i>	Kād. (1883) 122, 5.	P 122, 5.
<i>ṭaṅkāra</i> 1) m. a)	Kād. 100, 11.	P 89, 16.
°rava	110, 20.	P 98, 21.
<i>ṭaṅkrta</i> n.	Kād. 128, 8 (<i>lees</i> 128, 18).	P 114, 23-115, 1.
<i>ḍiṇḍima</i> 2) m. a)	Kād. 70, 9.	P 63, 5.
3) Adj.	Kād. 28, 22.	P 26, 13.
<i>ḍhauk</i> , — <i>ito ḍhaukasva</i>	Kād. 2, 114, 3.	P 341, 6-7.
<i>tathābhavitavya</i> Adj.—Nom. abstr.		
°tā f.	Kād. 161, 3.	P 143, 4.
<i>tanīman</i> 1) m.	Kād. 195, 8.	P 173, 15.
<i>tanmaya</i> Adj. — Nom. abstr. °tā f.	Kād. 2, 2, 5.	P 240, 5.
<i>tam</i> , — Mit ā 1)	Kād. 2, 13, 10.	P 250, 12. ⁸⁵
<i>tamasvinī</i> f. 1)	Kād. 2, 53, 15.	P 286, 22.
	126, 19.	P 353, 11.
<i>tamaḥsprś</i> Adj.	Kād. 1, 2.	P 1, 2.
<i>tamovāsas</i> n.	Kād. 2, 142, 5.	P 368, 11. ⁸⁶
1. <i>tar</i> , — Mit <i>ava</i> Caus. 2)	Kād. 111, 16.	P 99, 15.
<i>taraṅg</i> , <i>taraṅgati</i> , °te	Kād. 2, 98, 9.	P 326, 21.
<i>taralatā</i> f. 3)	Kād. 121, 3.	P 108, 5-6.
NS <i>tarukhaṇḍa</i> ,	Kād. (1883) 122, 12.	P 122, 12.
<i>taruṇatā</i> f.	Kād. 2, 132, 16.	P 358, 20.
<i>tarj</i> , — Mit ā Caus.	Kād. 2, 131, 13.	P 357, 19.
<i>tāḍīpuṣa</i> 1)	Kād. 142, 42 (<i>lees</i> 142, 12).	P 126, 23.
<i>tarṇaka</i> m. 1)	Kād. 2, 39, 7.	P 273, 20.
<i>tāna</i> 2) n. a)	Kād. 2, 87, 2.	P 316, 19. ⁸⁷
<i>tāma</i> m. 1)	Kād. 248, 2.	P 220, 14.
<i>tāmbūla</i> 3) f. ī — °dala n.	Kād. 237, 12.	P 211, 9.
<i>tāmbūlakaraṅka</i> m. — <i>vāhinī</i> f.	Kād. 16, 1.	P 15, 1-2.
	68, 3.	P 61, 6.
	113, 1 (<i>lees</i> 113, 24).	P 101, 16.
	167, 3.	P 148, 12.
	247, 9.	P 219, 23-220, 1.
[* <i>tāmbūlada</i> ,...] °dāyinī f.	Kād. 219, 13.	P 195, 7. ⁸⁸
<i>tāmbūlavīṭikā</i> f.	Kād. 215, 20.	P 191, 23.
	224, 4.	P 199, 9.
	261, 12.	P 232, 8.

⁸⁴ P en V : *jhaṭiti*.⁸⁵ C[1862], P en V : *sahottāmyatā cetasā*.⁸⁶ Ontbreekt in P en V.⁸⁷ Ontbreekt in P en V.⁸⁸ P en V : *tāmbūlavāhinī*.

<i>tāmbūlika</i> m.	Kād. 102, 5.	P 91, 5-6.
<i>tāmratā</i> f.	Kād. 2, 70, 15.	P 302, 10.
<i>tārakārāja</i> m.	Kād. 200, 17.	P 178, 13.
NS <i>tārakita</i> ,	Kād. (1883) 234, 22.	P 234, 22.
<i>tārālya</i> n.	Kād. 2, 29, 14.	P 265, 4.
<i>tārāramaṇa</i> m.	Kād. 2, 133, 7.	P 360, 4.
<i>tālaṅkī</i> (= <i>tāḍaṅkī</i>) Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 241, 17.	P 215, 4.
1. <i>tālapatira</i> n. 2)	Kād. 21, 22.	P 20, 8.
<i>tālīpaṭṭa</i> und <i>tālīpuṭa</i> (= <i>tāḍī</i> ^o)	Kād. 211, 12.	P 188, 3.
	110, 15.	P 98, 16.
<i>tāvanta</i> 2) Adv. <i>g) tāvan na — api</i>		
<i>na</i>	Kād. 2, 55, 19.	P 288, 20.
	Kād. 2, 58, 14.	P 291, 12. ⁸⁹
i)	Kād. 2, 22, 21.	P 259, 4.
<i>tiḡmadīdhīti</i> m.	Kād. 2, 17, 22.	P 254, 12.
<i>timiramaya</i> 1) Adj.	Kād. 2, 81, 7.	P 311, 16-17.
<i>tiryagjāti</i> m.	Kād. 2, 41, 18.	P 276, 4.
<i>tīrabhāj</i> Adj.	Kād. 241, 2.	P 214, 14.
<i>turagaparicāraka</i> m.	Kād. 139, 9.	P 124, 7.
<i>turagamukha</i> m.	148, 13.	P 132, 3. ⁹⁰
	Kād. 83, 21 (151, 12).	P 75, 1-2. ⁹¹
NS <i>turagavāhyālī</i> f.		
<i>turaṅgama</i> 1) m. — Nom. abstr.		
<i>°tva</i> n.	Kād. 2, 91, 18.	P 320, 23.
2. <i>turaṅgī</i> Adv. mit <i>bhū</i>	Kād. 2, 92, 2.	P 321, 7.
<i>tulākoṭi</i> m. 2)	Kād. 64, 4.	P 57, 17.
[<i>tuṣārakara</i> und] <i>tuṣārakiraṇa</i>	Kād. 2, 18, 2.	P 254, 16.
<i>tuhinakara</i> m.	Kād. 2, 87, 2.	P 316, 20. ⁹²
[<i>tuhinakṣmābhṛt</i> und] <i>tuhinagiri</i>	Kād. 17, 20.	P 16, 15.
<i>tṛṇapurusa</i> m.	Kād. 252, 1.	P 224, 3.
[<i>tṛṇapulaka</i> ... und] <i>°pūli</i> f.	Kād. 251, 15.	P 223, 17. ⁹³
NS [<i>*tṛṇapūla</i> und <i>°pūlaka</i> m.] <i>°pūli</i>	Kād. (1883) 233, 17 (<i>lees</i> 223,	P 223, 17.
	17).	
<i>tṛṇolapa</i> n. Sg.	Kād. 136, 18 (<i>lees</i> 136, 19).	P 122, 2.
<i>tāmirika</i> Adj.	Kād. 120, 13.	P 107, 16.
<i>toyarāṣi</i> m.	Kād. 118, 9.	P 105, 15.
<i>trāpuṣa</i> 1) Adj.	Kād. 253, 16.	P 225, 12.
<i>tripad</i> 3) f. <i>tripadī</i> b)	Kād. 94, 10 (<i>lees</i> 98, 10).	P 87, 21.
<i>trībhāga</i> m. 1)	Kād. 223, 22.	P 199, 5.
	225, 10.	P 200, 13.
	239, 6 (<i>lees</i> 239, 7).	P 212, 22.
<i>trīṣaṅkutilaka</i> Adj. — <i>diṣ</i> f.	Kād. 133, 18.	P 119, 8.

⁸⁹ P en V : *yāvad*.⁹⁰ P en V : *turaṅgamukha*.⁹¹ P en V : *turagavāhyālī*.⁹² P en V : *tuhinakiraṇa*.⁹³ P en V : *tṛṇapūli*.

<i>triśūlikā</i> f.	Kād. 252, 11.	P 224, 11.
<i>truṣ</i> , — Mit <i>ud</i> — <i>utruṣita</i>	Kād. 2, 129, 14.	P 356, 1.
<i>tryambaka</i> , 1) m. a) — <i>tryambaka-vṛṣabha</i> m.	Kād. 138, 17.	P 123, 16.
<i>daṇḍāraka</i>	Kād. 243, 3.	P 216, 9. ⁹⁴
<i>daṇḍin</i> 2) m. a)	Kād. 16, 13.	P 15, 12.
<i>dattakarṇa</i> Adj.	Kād. 98, 16.	P 88, 4.
<i>dantapattra</i> n.	Kād. 11, 5.	P 10, 21.
	99, 3.	P 88, 12.
	232, 9.	P 206, 18.
	263, 23.	P 234, 13.
<i>dantavyāpāra</i> m.	Kād. 84, 18.	P 75, 19.
<i>dantura</i> Adj. 3)	Kād. 5, 22.	P 6, 6.
	15, 40 (<i>lees 15, 14</i>).	P 14, 15.
	30, 15.	P 28, 1.
	61, 7.	P 55, 4.
	63, 20.	P 57, 10. ⁹⁵
	142, 22.	P 127, 8.
	2, 49, 10.	P 283, 2.
	135, 12.	P 362, 7.
Nom. abstr. <i>ṭā</i> f.	Kād. 147, 7.	P 131, 2.
4) — Nom. abstr. <i>tā</i> f.	Kād. 254, 23.	P 226, 15.
<i>danturay</i> , <i>ṃyali</i> — <i>danturita</i>	Kād. 126, 10.	P 112, 23.
	243, 7.	P 216, 12.
<i>dayālu</i> Adj. — Nom. abstr. <i>ṃlutā</i> f.	Kād. 188, 16.	P 167, 19.
2. <i>dar</i> , — Mit <i>ā</i> 4) <i>ādṛta</i> a) — <i>kasyāṃ nājñāyāṃ ādṛtam</i> n. impers.	Kād. 188, 2.	P 167, 7.
<i>darśana</i> 3) n. b) <i>α</i>) — <i>darśanaṃ dā</i>	Kād. 65, 9.	P 58, 19.
	87, 1.	P 77, 21.
<i>darśanārtha</i> 2) <i>ṃm</i> Adv.	Kād. 114, 23.	P 102, 14.
NS <i>dalakośa</i> ,	Kād. (1883) 69, 15 (142, 5).	P 69, 15.
<i>daśapura</i> n. 1) — Auch <i>ṃpurī</i> f.	Kād. 2, 26, 17.	P 262, 13. ⁹⁶
1. <i>dah</i> 3) Partic. <i>dagdha</i> f)	Kād. 187, 12.	P 166, 18.
	194, 5.	P 172, 17.
	2, 22, 19.	P 258, 23.
	92, 11.	P 321, 14.
7. <i>dā</i> , — Mit <i>paryava</i> , <i>ṃdāta</i> 1)	Kād. 107, 18.	P 96, 3. ⁹⁷
	213, 12.	P 189, 20. ⁹⁸

⁹⁴ P en V : *araka*.⁹⁵ P en V : *danturita*.⁹⁶ P en V : *daśapura*.⁹⁷ C [1862], P en V : *avadāta*.⁹⁸ C [1862], P en V : *avadāta*.

1. <i>dāḍima</i> 1) a)	Kād. 19, 20. 100, 15. 142, 11. 207, 13. 254, 4.	P 18, 7-8. ⁹⁹ P 89, 19. ¹⁰⁰ P 126, 22. ¹⁰¹ P 184, 14. ¹⁰² P 225, 22. ¹⁰³
[<i>dāma</i> ... und] <i>dāmaka</i> n.	Kād. 94, 21.	P 84, 18.
<i>dārukarma</i> n.	Kād. 84, 7 (<i>lees</i> 84, 18).	P 75, 19.
<i>dikcakravāla</i> n.	Kād. 94, 7. 96, 6. 127, 11. 132, 11.	P 84, 8. P 86, 1. P 113, 21. P 118, 7.
<i>digantara</i> 3) — <i>paścimetara</i> Pl.	Kād. 180, 20. 191, 10. 201, 22.	P 160, 17. P 170, 7. P 179, 13.
<i>digvadhū</i> f.	Kād. 9, 24.	P 9, 19.
<i>dīvasavyāpāra</i> m.	Kād. 52, 17.	P 47, 11.
1. <i>diś</i> , — Mit <i>pratisam</i> 1)	Kād. 2, 29, 3.	P 264, 18.
<i>diśoyāyin</i> Adj.	Kād. 2, 46, 19.	P 280, 18.
<i>diṣṭivṛddhi</i> f.	Kād. 61, 19 (<i>diṣṭa</i> ^o gedr.). 78, 17.	P 55, 15. ¹⁰⁴ P 70, 13.
NS 1. <i>dih</i> mit <i>sam</i> Kaus.	Kād. 25, 24 (45, 4).	P 23, 22.
<i>dīpikādhāriṇī</i> f.	Kād. 2, 5, 18.	P 243, 17.
<i>duḥkhay</i> , <i>oyati</i>	Kād. 77, 24 (<i>lees</i> 2, 77, 24).	P 308, 19.
NS <i>duḥkhāsikā</i> f.	Kād. (1883) 297, 6.	P 297, 6.
<i>durabhībhava</i> Adj.	Kād. 49, 14.	P 44, 16.
<i>durāroha</i> 1) Adj. — Nom. abstr. <i>otā</i> f.	Kād. 26, 12.	P 24, 9-10.
<i>durāśā</i> f. 1)	Kād. 192, 23.	P 171, 15.
<i>durupapāda</i> Adj. 1)	Kād. 177, 5.	P 157, 12.
<i>durdīna</i> 1) n. — <i>jalabindu</i> ^o	Kād. 243, 10.	P 216, 14.
<i>durlabhaka</i> 1) Adj.	Kād. 2, 105, 8. 115, 2.	P 333, 5. P 342, 4.
<i>durvibhāva</i> Adj.	Kād. 2, 8, 2 (4).	P 245, 18.
<i>durvibhāvya</i> Adj. 1)	Kād. 2, 12, 16 (13, 17). 36, 8 (42, 12).	P 249, 20. P 271, 4.
<i>duḥśikṣita</i> Adj.	Kād. 255, 6. 2, 7, 3.	P 226, 21. P ?
1. <i>duṣprakṛti</i> f.	Kād. 116, 7.	P 103, 18.
2. <i>duṣprakṛti</i> Adj.	Kād. 2, 60, 7.	P 293, 2-3. ¹⁰⁵
<i>dustyaja</i> Adj.	Kād. 2, 9, 3.	P 246, 17.
Nom. abstr. <i>otā</i> f.	11, 12.	P ?
<i>dūrāpeta</i> Adj.	Kād. 190, 10.	P 169, 9.
<i>ḍṛḍhadasyu</i> m.	Kād. 22, 20.	P 21, 3.

⁹⁹ C [1862] *dāḍimī*; P en V : *dāḍima*.

¹⁰⁰ C [1862], P en V : *dāḍimī*.

¹⁰¹ C [1862] *dāḍimī*; P en V : *dāḍima*.

¹⁰² C [1862], P en V : *dāḍimī*.

¹⁰³ C [1862] *dāḍimī*; P en V : *dāḍima*.

¹⁰⁴ C [1862] *diṣṭavṛddhi*; P en V : *diṣṭivṛddhi*.

¹⁰⁵ P en V : *vilomaprakṛti*.

<i>deśakārajña</i> Adj. — Nom. abstr.		
<i>otā</i> f.	Kād. 2, 28, 5. 6.	P 263, 22.
<i>dohada</i> 1) m. b)	Kād. 130, 13.	P ?
	139, 22.	P 124, 18.
<i>dohadin</i> 1) Adj.	Kād. 142, 3.	P 126, 16.
<i>dravatā</i> f.	Kād. 137, 16.	P 122, 19.
<i>droṇa</i> 4) f. <i>droṇī</i> a) — <i>kanaka-</i> <i>maya</i> ^o	Kād. 16, 15.	P 15, 13. ¹⁰⁶
<i>dvāratā</i> f. — <i>otām gam</i>	Kād. 214, 7.	P 190, 14.
<i>dvārapakṣaka</i> m. — <i>ubhayataś ca</i> <i>okayoḥ</i>	Kād. 79, 9.	P 71, 3.
<i>dvārapālaka</i> 2) f. <i>otikā</i>	Kād. 242, 14.	P 215, 21.
<i>dviguṇa</i> Adj. — <i>dviguṇatara</i>	Kād. 37, 1.	P 33, 18.
	83, 6.	P 74, 13.
<i>dviguṇāy</i> , <i>oyate</i>	Kād. 2, 31, 22.	P 267, 8.
<i>dviguṇī</i> Adv. 1) mit <i>kar</i>	Kād. 112, 8.	P 100, 5.
	134, 9.	P 119, 20.
	161, 16.	P 143, 15.
	230, 9.	P 205, 1.
2) mit <i>bhū</i>	Kād. 187, 4.	P 166, 11.
	2, 60, 21.	P 293, 16.
<i>dvīpad</i> 3) f. <i>dvīpadī</i> b)	Kād. 99, 9 (<i>lees 99, 10</i>).	P 88, 18-19.
<i>dvīsūrya</i> Adj.	Kād. 49, 15.	P 44, 17.
<i>dhagiti</i>	Kād. 2, 90, 13.	P 319, 19. ¹⁰⁷
<i>dharmasaṃkathā</i> f. Pl.	Kād. 2, 118, 9.	P 345, 4.
<i>dharmādhikārin</i> m. 1)	Kād. 98, 19.	P 88, 6.
<i>dhavala</i> 3) f. <i>ī</i>	Kād. 2, 129, 24.	P 356, 9.
<i>dhavalay</i> , <i>oyati</i>	Kād. 81, 10.	P 72, 21.
	143, 19.	P 128, 2.
	144, 13.	P 128, 16.
	201, 21.	P 179, 13.
	2, 34, 10.	P 269, 12.
<i>dhavalāy</i> , <i>oyate</i>	Kād. 2, 37, 17.	P 272, 10.
<i>dhavalīman</i> m.	Kād. 145, 23.	P 129, 22.
	201, 21.	P 179, 13.
	227, 9.	P 202, 8.
	2, 58, 3.	P 291, 2.
1. <i>dhā</i> , — Mit <i>prativi</i> 3) — <i>asya</i> <i>kiṃ prativīdhāsyasi</i>	Kād. 77, 17.	P 69, 15.
Mit <i>saṃvi</i> Caus.	Kād. 2, 108, 19.	P 336, 9.
<i>dhātuvāda</i> m. 2)	Kād. 255, 10.	P 227, 1-2.
<i>dhārākadamba</i> m. 1)	Kād. 242, 22.	P 216, 4-5.
<i>dhārāgrha</i> n.	Kād. 56, 8.	P 50, 21.
	226, 8.	P 201, 9.
<i>dhārājala</i> n.	Kād. 5, 22.	P 6, 6.
<i>dhārādhārāgama</i> m.	Kād. 2, 102, 24.	P 331, 2.

¹⁰⁶ P en V : *kanakamayajaladroṇī*.¹⁰⁷ P en V : *jhaṭiti*.

<i>dhārtarāṣṭra</i> 2) m. b) — <i>pāṇḍu</i> ^o	Kād. 138, 23.	P 123, 21.
<i>dhārmika</i> 2) m. b)	Kād. 256, 19. 23. 258, 5.	P 228, 6. P 228, 10. P 229, 12.
<i>dhūpovarti</i> f.	Kād. 18, 6.	P 16, 23. ¹⁰⁸
<i>dhūrdhara</i> m. 2)	Kād. 2, 82, 24.	P 313, 6.
<i>dhūsarita</i> Adj.	Kād. 65, 20 (<i>lees</i> 65, 19).	P 59, 4.
<i>dhvanita</i> 2) n. — <i>gīta</i> ^o	Kād. 141, 17.	P 126, 7-8. ¹⁰⁹
<i>jaladhara</i> ^o	2, 72, 4.	P 303, 17.
<i>nakulaka</i> 2) f. <i>oṭikā</i>	Kād. 2, 86, 15.●	P 316, 10.
<i>nakṣatranātha</i> m.	Kād. 2, 63, 4.	P 295, 16.
<i>nakṣatramālā</i> f. 4)	Kād. 109, 17.	P 97, 20.
<i>nakṣatramālāy</i> , <i>oyate</i>	Kād. 11, 19.	P 11, 9.
<i>nagnakṣapaṇaka</i> m.	Kād. 72, 5.	P 64, 19.
<i>naḍvala</i> 1) n.	Kād. 2, 75, 1.	P 306, 5-6.
<i>nam</i> , — <i>Mit pari</i> 3) — <i>oṇata</i>	Kād. 130, 23.	P 116, 22.
<i>namaskṛti</i> f.	Kād. 234, 9.	P 208, 15.
<i>nayanajala</i> n.	Kād. 261, 22.	P 232, 17.
<i>nayanapayas</i> n.	Kād. 2, 93, 24.	P 322, 22.
<i>nayanasalila</i> n.	Kād. 2, 116, 12.	P 343, 11.
<i>nayanodaka</i> n.	Kād. 261, 16.	P 232, 12.
<i>nart</i> , — <i>Mit pra</i> Caus.	Kād. 9, 12.	P 9, 9.
<i>nalināśana</i> m.	Kād. 26, 4.	P 24, 3.
<i>nalināśana</i> m.	Kād. 48, 17 (<i>oṇāśana</i> gedr.).	P 43, 20. ¹¹⁰
2. <i>navagraha</i> Adj.	Kād. 164, 12. 246, 13.	P 146, 4. P 219, 7.
<i>navanava</i> Adj.	Kād. 260, 16.	P 231, 14.
<i>naṣṭobhayaloka</i> Adj.	Kād. 2, 56, 1.	P 289, 3.
<i>nāḍimdhama</i> 1) Adj.	Kād. 2, 126, 17.	P 353, 9.
<i>nāḍimdhama</i> Adj.	Kād. 2, 49, 7 (58, 11).	P 282, 23.
NS <i>nāth</i> mit <i>upa</i> ,	Kād. (1883) 46, 21 v. 1. <i>upayā-</i> <i>citavālī</i> st. <i>upanāthitavālī</i> .	P 46, 21. ¹¹¹
[<i>nāmagraha</i> m.,] <i>oḡrahaṇa</i> n.	Kād. 169, 24.	P 151, 3.
<i>nāradiya</i> 2) n.	Kād. 84, 14. 102, 14.	P 75, 16. P 91, 13.
<i>nārimaya</i> Adj.	Kād. 94, 3.	P 84, 4.
<i>nāsira</i> n.	Kād. 2, 103, 14.	P 331, 14. ¹¹²
<i>nāstivāda</i> m.	Kād. 57, 10.	P 51, 19. ¹¹³
<i>nikaṭi</i> Adv. mit <i>bhū</i>	Kād. 85, 23.	P 76, 20-21.
<i>nigāḍay</i> , <i>oyati</i> — <i>nigāḍita</i>	Kād. 2, 44, 10.	P 278, 14.
<i>nighna</i> 1) Adj. a)	Kād. 2, 132, 13.	P 358, 17.

¹⁰⁸ P [*paripīta*] *dhūpadhūmavartir-*; V [*paripīta*] *dhūmavartir-*.

¹⁰⁹ P en V: *gītadhvani*.

¹¹⁰ C[1862] *nalināśana*; P en V: *nalināśana*.

¹¹¹ P en V: *upanāthitavālī*.

¹¹² C[1862], P en V: *nāsira*.

¹¹³ P en V: *sarvāstivāda*.

NS <i>nicchuraṇa</i> n.,	Kād. (1793) fehlerhaft für vic- <i>churaṇa</i> .	P 71, 6. ¹¹⁴
<i>nidhivāda</i> m.	Kād. 255, 10.	P 227, 1.
<i>ninīṣu</i> Adj. 1)	Kād. 2, 44, 12.	P 278, 16.
<i>nīpānasaras</i> n.	Kād. 2, 49, 10.	P 283, 2-3.
<i>nīpuṇa</i> Adj. 2)	Kād. 71, 4.	P 63, 21.
<i>nībīḍa</i> 1) Adj. a)	Kād. 66, 23.	P 60, 4. ¹¹⁵
<i>nīmitta</i> n. 3) — <i>ottam yā</i>	Kād. 214, 3.	P 190, 11.
<i>nimittī</i> Adv. 1) mit <i>kar</i> — <i>okṛtya</i>	Kād. 247, 10 (<i>lees</i> 247, 20).	P 220, 9.
<i>niraṅkuṣay</i> , <i>°yati</i>	Kād. 2, 136, 5 (<i>lees</i> 2, 136, 6).	P 362, 22.
<i>niranurodha</i> Adj.	Kād. 250, 1.	P 222, 8.
NS <i>nirantara</i> 1. a) Nom. abstr. <i>°tā</i> f.,	Kād. 171, 23 (294, 8).	P 152, 21.
<i>niravakāśa</i> Adj. 3) — Nom. abstr. <i>°tā</i> f.		P 328, 17.
<i>nirāgas</i> Adj.	Kād. 2, 127, 19.	P 354, 8.
<i>niruddeśam</i> Adv.	Kād. 2, 75, 12.	P 306, 15. ¹¹⁶
<i>nirjigamiṣu</i> Adv.	Kād. 87, 18.	P 78, 12-13.
<i>nirjharin</i> 2) f. <i>°riṇī</i>	Kād. 2, 49, 17.	P 283, 8.
<i>nirākṣiṇya</i> Adj.	Kād. 221, 24. 229, 20.	P 197, 12. P 204, 13.
<i>nirnātha</i> Adj.	Kād. 194, 12.	P 172, 23. ¹¹⁷
<i>nirnimitta</i> Adj. 2)	Kād. 215, 2.	P 191, 8.
<i>nirmānuṣa</i> Adj.	Kād. 135, 17. 2, 51, 24.	P 121, 1. P 285, 11.
<i>nirmūlay</i> , <i>°yati</i>	Kād. 2, 136, 6.	P 362, 23.
<i>nirlakṣaṇa</i> Adj.	Kād. 194, 11.	P 172, 21.
<i>nirvartī</i> Adj.	Kād. 2, 54, 12.	P 287, 17.
<i>nirvṛti</i> 1) f. d)	Kād. 59, 6.	P 53, 10. ¹¹⁸
<i>niśithinī</i> f.	Kād. 110, 10.	P 98, 12.
<i>niścetana</i> Adj. 1) — Nom. abstr. <i>°tā</i> f.	Kād. 2, 52, 23.	P 286, 8.
2)	Kād. 264, 3. 9 (<i>lees</i> 264, 3. 4).	P 234, 16-17.
NS <i>niṣkāka</i> Adj. — Nom. abstr. <i>°tā</i> f.	Kād. (1883) 121, 23.	P 121, 23.
<i>niṣkākhī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 251, 22.	P 223, 23.
<i>niṣkāmuca</i> Adj.	Kād. 2, 121, 21.	P 348, 21. ¹¹⁹
<i>niṣkaṭa</i> 1) m. n.	Kād. 56, 2.	P 50, 15.
<i>niṣparicaya</i> Adj.	Kād. 250, 1.	P 222, 8.
NS <i>niṣpādana</i> n.	Kād. (1883) 140, 20 (276, 13).	P 140, 20.
<i>niṣpratīkeriya</i> Adj. — Nom. abstr. <i>°tā</i> f.	Kād. 2, 11, 12 (2, 12, 12).	P 248, 18.

¹¹⁴ Bedoeld schijnt C[1872] (= *śāka* 1793) p. 145, 2 : *nicchuraṇa* ; C[1862] (p. 79, 13), P en V : *vicchuraṇa*.

¹¹⁵ P en V : *sunibīḍa*.

¹¹⁶ P en V : *niruddhoddeśam* [*gataś ca*].

¹¹⁷ Ontbreekt in P en V.

¹¹⁸ C[1862] *anivṛti* ; P en V : *anivṛtti*.

¹¹⁹ P en V : *niṣkautuka*.

<i>niṣpratikāra</i> Adj. 1)	Kād. 177, 14.	P 157, 20.
<i>niṣpratyāśa</i> Adj.	Kād. 2, 45, 15. 127, 17.	P 279, 17. P 354, 6.
<i>niṣprayojana</i> Adj. 1)	Kād. 2, 117, 5.	P 344, 3.
<i>nistaritavya</i> Adj.	Kād. 2, 60, 9.	P 293, 5. ¹²⁰
<i>nistrīṣ</i> Adj.	Kād. 2, 46, 23.	P 280, 21.
<i>nistrīmśa</i> 1) Adj. b)	Kād. 2, 108, 5.	P 335, 20.
Nom. abstr. <i>ṛtva</i> n.	29, 8 (<i>lees</i> 2, 29, 17).	P 265, 6.
<i>niḥsaṃśayita</i> Adj.	Kād. 2, 97, 16.	P 326, 6.
<i>niḥsaṃskāra</i> Adj. — Nom. abstr.		
<i>ṛtā</i> f.	Kād. 256, 2.	P 227, 14-15.
<i>niḥsapatna</i> Adj. 3) — Nom. abstr.		
<i>ṛtā</i> f.	Kād. 215, 4.	P 191, 9.
<i>niḥsparśa</i> Adj.	Kād. 2, 130, 6.	P 356, 14. ¹²¹
1. <i>nī</i> , — Mit <i>apa</i> 4)	Kād. 2, 75, 22.	P 307, 1.
<i>nīlāy</i> , <i>ṛyate</i>	Kād. 179, 22. 231, 4.	P 159, 20. P 205, 17.
<i>nīhāramaya</i> Adj.	Kād. 244, 15 (<i>lees</i> 244, 16).	P 217, 16. ¹²²
<i>netra</i> 3) n. g)	Kād. 21, 23.	P 20, 9.
<i>naukarṇadhāra</i> m.	Kād. 62, 12.	P 56, 6-7.
<i>pakkaṇa</i> m. n.	Kād. 2, 128, 2. 14.	P 354, 14. P 355, 3.
	129, 8.	P 355, 19.
	130, 8.	P 356, 16.
<i>pakṣacara</i> m. 2)	Kād. 30, 17.	P 28, 3.
<i>pakṣati</i> f.	Kād. 51, 10. 14.	P 46, 7. P 46, 10.
	218, 16.	P 194, 11.
<i>pakṣapuṭa</i> m.	Kād. 37, 4. 12.	P 33, 20. ¹²³ P 34, 4-5. ¹²⁴
	41, 18 (<i>lees</i> 41, 19).	P 37, 23.
<i>pakṣman</i> n. 5)	Kād. 242, 20 (<i>lees</i> 242, 21).	P 216, 4.
<i>pakṣmala</i> Adj. 2)	Kād. 2, 125, 6.	P 352, 2.
<i>pañka</i> 2)	Kād. 70, 8.	P 63, 4.
<i>pañcaśara</i> m.	Kād. 266, 10.	P 236, 18.
<i>pañcāla</i> 2) f. ī a)	Kād. 100, 10.	P 89, 15. ¹²⁵
<i>pañjarakesarin</i> m.	Kād. 110, 4. 5 (<i>lees</i> 110, 1).	P 98, 4.
<i>pañjarabhāj</i> Adj.	Kād. 59, 3.	P 53, 8.

¹²⁰ C[1862], P en V : *nistaritavya*.

¹²¹ P en V : *nistrīmśatara*.

¹²² P en V : *hāramaya*.

¹²³ P en V : *pakṣasampuṭa*.

¹²⁴ P en V : *pakṣasampuṭa*.

¹²⁵ C[1862], P en V : *pañcālikā*.

<i>paṭ</i> , — Mit <i>ava</i> Caus.	Kād. 2, 129, 13. 14.	P 356, 1.
Mit <i>vi</i> Caus. 1)	Kād. 149, 24.	P 133, 9.
<i>paṭa</i> 1) m. <i>a</i>) — <i>kāmadeva</i> ^o	Kād. 2, 86, 12.	P 316, 8.
<i>paṭaccara</i> 2)	Kād. 2, 103, 24.	P 331, 22.
<i>paṭalaka</i> m. oder n. 1)	Kād. 76, 12. 13 (<i>lees</i> 76, 12).	P 68, 14.
2)	Kād. 112, 1.	P 99, 22.
	226, 18.	P 201, 18.
^o <i>paṭṭāy</i> , ^o <i>yate</i>	Kād. 9, 19.	P 9, 15. ¹²⁶
[<i>paṇḍitamānika</i> , ^o <i>mānin</i> und] <i>paṇ-</i> <i>ḍitamanya</i>	Kād. 2, 7, 14.	P 245, 8.
1. <i>paṭ</i> , — Mit <i>ā</i> 4)	Kād. 265, 23.	P 236, 8.
Mit <i>parā</i> 3)	Kād. 2, 62, 13.	P 295, 4.
	64, 6.	P 296, 17.
	67, 9.	P 299, 11.
4)	Kād. 2, 25, 16.	P 261, 14.
	27, 15.	P 263, 10.
	31, 16.	P 267, 3.
	51, 5.	P 284, 16.
	114, 22.	P 342, 1.
	128, 22.	P 355, 10.
<i>patākin</i> 3) f. ^o <i>nī a</i>)	Kād. 21, 3.	P 19, 15.
<i>pattraka</i> 3) f. <i>pattrikā a</i>)	Kād. 168, 8.	P 149, 13.
<i>pattrabhaṅga</i> m.	Kād. 62, 8.	P 56, 3. ¹²⁷
<i>pattralatā</i> f. 1)	Kād. 63, 22.	P 57, 12.
	76, 2.	P 68, 6.
	77, 22.	P 69, 20.
	88, 17.	P 79, 9.
	109, 3.	P 97, 9.
1. <i>paḍ</i> , — Mit <i>prati</i> 7) — <i>prati-</i> <i>panna</i>	Kād. 124, 7.	P 111, 1.
	131, 6.	P ?
Mit <i>viprati</i> 1) — <i>vipratipadya-</i> <i>mānāni</i> — <i>indriyāṇi</i>	Kād. 2, 57, 21 (69, 9).	P 290, 19.
<i>paḍavī</i> 2) f. <i>a</i>)	Kād. 30, 12.	P 27, 22.
<i>paddhati</i> f. 1)	Kād. 30, 9.	P 27, 20.
<i>parabhāga</i> m. — <i>labdha</i> ^o	Kād. 2, 34, 23 (<i>lees</i> 2, 34, 22).	P 269, 22.
<i>parabhṛtamaya</i> Adj.	Kād. 171, 24.	P 152, 22.
<i>paravaśa</i> Adj.	Kād. 37, 5.	P 33, 21.
	199, 23 (<i>lees</i> 199, 24).	P 177, 21.
	215, 2.	P 191, 8.
	2, 26, 21.	P 262, 16.
	38, 12.	P 35, 1.
^o <i>vaśaṃ kar</i>		P 182, 1.
<i>parādhīna</i> Adj. 2)	Kād. 204, 15.	P 105, 22.
<i>parāmarśa</i> m. 3)	Kād. 118, 16.	

¹²⁶ C[1862] -*paṭṭāyitam*; P en V: -*paṭṭāyatam*.¹²⁷ P en V: *bhaṅga*.

<i>parāyatta</i> Adj.	Kād. 171, 10. 173, 15.	P 152, 10. P 154, 8.
<i>parikṣāma</i> Adj.	Kād. 80, 12.	P 72, 3. ¹²⁸
2. <i>paricaya</i> m.	Kād. 57, 9. 151, 15. 199, 13. 204, 7.	P 51, 18-19. P 134, 20. P 177, 11. P 181, 17.
<i>pariccheda</i> m. 3)	Kād. 2, 43, 9.	P 277, 14-15.
<i>parijihirṣā</i> f.	Kād. 52, 24. 68, 11.	P 47, 16. P 61, 13.
<i>paripātala</i> Adj.	Kād. 80, 14.	P 72, 4-5.
<i>paripālaniya</i> Adj.	Kād. 2, 88, 8.	P 317, 22-23.
<i>paripiñjara</i> Adj.	Kād. 79, 13.	P 71, 6-7.
<i>paribodhana</i> n. und <i>onā</i> f.	Kād. 2, 56, 16. 100, 10. 111, 17. 44, 6.	P 289, 16. P 328, 18. P 339, 2. P 278, 10.
<i>paribodhaniya</i> Adj.	Kād. 2, 112, 12 (<i>lees 2, 111, 12</i>).	P 338, 20.
<i>paribhavanīya</i> Adj.	Kād. 263, 9.	P 234, 1. ¹³⁰
<i>parimaṇḍalatā</i> f.	Kād. 46, 5.	P 41, 16.
<i>parilaghu</i> Adj. 2)	Kād. 17, 17. 2, 75, 23 (<i>lees 2, 75, 22</i>).	P 16, 13. P 307, 1.
Nom. abstr. <i>otā</i> f.	40, 19 (<i>lees 40, 18</i>).	P 37, 1.
<i>parilamba</i> m.	Kād. 2, 108, 5 (<i>lees 2, 108, 15</i>).	P 336, 5.
<i>parilambana</i> n.	Kād. 280, 24.	P ?
<i>parivardhaka</i> m.	Kād. 2, 88, 14.	P 318, 4.
<i>parivādin</i> 2) f. <i>onī</i>	Kād. 99, 7. 211, 6.	P 88, 16. P 187, 20-21.
<i>parisāntvana</i> n.	Kād. 193, 21.	P 172, 11.
<i>parisphuṣa</i> Adj. 1) — <i>om</i> Adv.	Kād. 160, 14.	P 142, 17.
<i>parihāpaṇīya</i> Adj.	Kād. 2, 117, 5.	P 344, 3. ¹³¹
<i>parihāsa</i> m. 1) — <i>agrāmya</i> ^o	Kād. 7, 4.	P 7, 7.
<i>parīvarta</i> m. 1)	Kād. 18, 3.	P 16, 20-21. ¹³²
<i>parṣasālā</i> f. 1)	Kād. 2, 122, 3.	P 349, 3.
<i>paryāṅkikā</i> f.	Kād. 66, 23.	P 60, 4.
<i>paryāṅita</i> Adj.	Kād. 2, 35, 17. 125, 13.	P 270, 15. P 352, 8.
<i>pallava</i> 1) m. n. <i>b</i>)	Kād. 43, 19. 58, 21.	P 39, 14. P 53, 3.
<i>pallavay</i> , <i>oyati</i> 3) <i>pallavita</i> <i>a</i>)	Kād. 11, 2 (<i>lees 11, 12</i>).	P 11, 3.
	61, 9.	P 55, 6.
<i>pavitratārī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 146, 23.	P 130, 18. ¹³³

¹²⁸ C [1862] en V : *parikṣāma* ; P (1883 en 1900) *parikṣāma*.

¹³⁰ P en V : *aparibhavanīya*.

¹³¹ P en V : *pariharaṇīya*.

¹³² P en V : *parīvarta*.

¹³³ P en V : *pavitrikṛta*.

<i>paścāttāpin</i> Adj.	Kād. 2, 73, 3.	P 304, 12.
<i>paścimetara</i> Adj.	Kād. 180, 20.	P 160, 16.
1. <i>pā</i> 4) <i>pīta</i> a) γ)	Kād. 257, 14 (<i>lees</i> 257, 15).	P 228, 23.
Mit <i>pari</i> 2) <i>paripītheadhūpavarti</i>	Kād. 18, 6.	P 16, 23.
3)	Kād. 90, 13.	P 80, 23.
<i>pāṭaniya</i> Adj.	Kād. 2, 86, 12.	P 316, 8.
<i>pāṭalay</i> , °yati	Kād. 93, 3.	P 83, 7.
	181, 4.	P 161, 1.
	207, 16.	P 184, 17-18.
<i>pāṭaliman</i> m.	Kād. 8, 2.	P 8, 4.
2. <i>pāṭalī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 9, 9.	P 9, 7.
	64, 2.	P 57, 15.
		P 200, 1.
<i>pāṇavika</i> 1) Adj.	Kād. 224, 20.	P 225, 11.
<i>pāṇḍurita</i> Adj.	Kād. 253, 15.	P 160, 15.
<i>pāṇḍurī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 180, 18.	P 302, 5.
1. <i>pātra</i> 1) n. c)	Kād. 2, 70, 13.	P 148, 22.
<i>pādapīthī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 167, 15.	P 298, 9, ¹³⁴
<i>pāraṃpara</i> Adj. — <i>loka</i> m.	Kād. 2, 66, 4.	P 65, 6.
NS <i>pārāpata</i> m.	Kād. (1883) 65, 6 v. 1. <i>pārāvata</i> .	P 26, 6-7.
<i>pārāvata</i> mālāy, °yate	Kād. 28, 14. fg.	P 57, 22.
<i>pārihārya</i> m.	Kād. 64, 11.	P 180, 2.
<i>pāśa</i> m. 6) b) — <i>karṇa</i> °	Kād. 202, 12.	P 188, 4.
	211, 13.	P 176, 6.
<i>piṅgaliman</i> m.	Kād. 198, 5.	P 122, 5.
<i>picchala</i> 1) Adj.	Kād. 136, 23. v. 1. <i>picchila</i> .	P 225, 10.
<i>picchilī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 253, 18 (<i>lees</i> 253, 13. 14).	P 52, 23, ¹³⁵
<i>piñjaratva</i> n.	Kād. 58, 8 (<i>lees</i> 58, 17).	P 13, 22.
<i>piñjaray</i> , yati — <i>piñjarita</i>	Kād. 14, 18.	P 176, 4.
<i>piñjariman</i> m.	Kād. 198, 2.	P 57, 15.
<i>piñjarī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 64, 1.	P 71, 10.
	79, 17.	P 225, 14.
<i>piṅḍaka</i> 2) f. <i>piṅḍikā</i> b) — °pīṭha	Kād. 253, 19.	P 127, 7.
<i>piṅḍakharjūra</i> m.	Kād. 142, 21.	P 288, 17.
<i>piṅḍaprada</i> Adj.	Kād. 2, 55, 16.	P 9, 18.
<i>piśaṅgita</i> Adj.	Kād. 9, 22.	P 227, 2.
<i>piśāca</i> 1) m. a)	Kād. 255, 11 (417, 9).	P 227, 4-5.
<i>piśācagr̥hītaka</i> m.	Kād. 255, 14 (418, 1).	P 112, 14, ¹³⁶
<i>piśuna</i> 1) Adj. a)	Kād. 125, 24.	P 250, 1.
	2, 12, 22.	P 348, 19.
	121, 18.	P 41, 13, ¹³⁷
[* <i>piśtāta</i> und] °ka	Kād. 46, 1.	P 27, 6.
<i>pīvara</i> 1) Adj. b)	Kād. 29, 17.	

¹³⁴ P en V : *paro* 'pi *lokaḥ*.

¹³⁵ P en V : -*piñjarā* *iva*.

¹³⁶ C[1862] *piśana*.

¹³⁷ P en V : *piśta*.

<i>puñjay, puñjayati</i>	Kād. 2, 49, 3 (<i>puñjyamāna</i> zu le- sen).	P 282, 20. ¹³⁸
	51, 6.	P 284, 18.
<i>puñjita</i>	Kād. 8, 23.	P 8, 21.
Mit <i>ud</i>	Kād. 2, 87, 15.	P 317, 7. ¹³⁹
<i>puñji</i> Adv. 2) mit <i>bhū</i>	Kād. 169, 15.	P 150, 18.
<i>puṇyabhāḥ</i>	Kād. 48, 16.	P 43, 20.
<i>punar</i> Adv. 3) — <i>punar aparam</i>	Kād. 180, 11.	P 160, 9.
<i>punarukta</i> 1) Adj. a) — °m	Kād. 258, 1.	P 229, 9.
<i>puramdhri</i> und °dhri f.	Kād. 79, 23.	P 71, 15.
<i>purabhāga</i> m. 2) — °gam muc	Kād. 128, 5.	P 114, 14.
<i>pustaka</i> 2) f. (<i>pustikā</i>)	Kād. 255, 9.	P 226, 23.
<i>pūga</i> m. 2) — <i>pūgiphala</i> n.	Kād. 237, 11.	P 211, 9.
<i>pūgilatā</i> f.	Kād. 42, 19.	P 38, 18-19.
<i>pūrṇapātra</i> 2) n.	Kād. 82, 8.	P 73, 17.
<i>pūrvapurusa</i> m. 1) Pl.	Kād. 122, 24.	P 109, 21.
<i>pūṣan</i> m. 2)	Kād. 230, 23.	P 205, 13.
<i>prṣṭhāvaguṇṭhanapaṭa</i> m.	Kād. 239, 5.	P 212, 21.
<i>paunarukta</i> n.	Kād. 267, 6.	P 237, 11. ¹⁴⁰
<i>prakāṣayitavya</i> Adj. 2)	Kād. 2, 100, 15.	P 328, 22. ¹⁴¹
<i>prakṣepa</i> m. 3) — <i>pāda</i> ° Pl.	Kād. 185, 18.	P 165, 4.
<i>pracaṇḍatari</i> Adv. mit <i>bhū</i>	Kād. 116, 8. 9.	P 103, 20.
<i>pracāraṇa</i> n.	Kād. 2, 135, 18.	P 362, 12. ¹⁴²
<i>prajavin</i> Adj.	Kād. 111, 11.	P 99, 10.
<i>praṇayakalaha</i> m.	Kād. 13, 3.	P 12, 12.
<i>praṇayana</i> n. 1)	Kād. 2, 87, 3.	P 316, 20.
<i>praṇayin</i> 1) Adj. c)	Kād. 2, 86, 23.	P 316, 17.
<i>praṇāla</i> 1) m. b)	Kād. (1793) 309, 15. 310, 16.	P 162, 6. P 162, 19.
<i>pratikūlay, °yati</i>	Kād. 177, 6.	P 157, 13.
<i>pratīdivasam</i> Adv.	Kād. 114, 18.	P 102, 9-10.
<i>pratīnāda</i> m.	Kād. 31, 1.	P 28, 10.
<i>pratīnāmagrahaṇam</i> Adv.	Kād. 91, 18.	P 82, 2.
<i>pratīpakṣa</i> m. 1) — <i>javapratipa-</i> <i>kṣa</i> iṅ <i>garutmataḥ</i>	Kād. 89, 5 (159, 17).	P 79, 18-19.
<i>pratīpādayitavya</i> Adj.	Kād. 2, 86, 22.	P 316, 16.
<i>pratīpādukā</i> f.	Kād. 18, 20.	P 17, 11.
<i>pratīpraṇāma</i> m.	Kād. 247, 5.	P 219, 20.
NS <i>pratīprayānakam</i> Adv.	Kād. (1883) 118, 21.	P 118, 20-21.
<i>pratībandha</i> m. 6)	Kād. 2, 61, 5.	P 293, 22.
<i>pratībodhana</i> 2) f. ā	Kād. 2, 45, 5.	P 279, 8. ¹⁴³
<i>pratimukti</i> f.	Kād. 2, 48, 9 (<i>lees</i> 2, 48, 9. 10).	P 282, 5.

¹³⁸ C [1862] *puñjamāna* ; P en V : *puñjyamāna*.

¹³⁹ C [1862] *utpuñjyamāna* ; P en V : *utpaḍyamāna*.

¹⁴⁰ P en V : *paunaruktya*.

¹⁴¹ C [1862], P en V : *prakāśanīya*.

¹⁴² Ontbreekt in P en V.

¹⁴³ P en V : *pratībodhana*.

<i>pratirodhaka</i> m. 1)	Kâd. 2, 66, 9.	P 298, 13.
<i>pratilambha</i> m. 2) — <i>jīvita</i> ^o	Kâd. 114, 7 (<i>lees</i> 2, 114, 6. 7). 116, 4 (<i>lees</i> 2, 116, 4).	P 341, 10. P 343, 3.
<i>prativāc</i> f. 2)	Kâd. 2, 6, 7.	P 244, 5.
<i>prativādhaya</i> 2) n. impers.	Kâd. 2, 133, 16.	P 360, 12.
[<i>pratiśabda</i> und] <i>oka</i>	Kâd. 116, 14. 169, 17.	P 104, 1. P 150, 19.
NS <i>pratiśayita</i> 2. n.	Kâd. 256, 12. (<i>lees</i> 256, 11) (419, 13).	P 227, 22. P 319, 21.
<i>pratiśāpa</i> m.	Kâd. 2, 90, 15.	P 156, 5.
<i>pratisamkhyāna</i> n.	Kâd. 175, 17. 19.	P 156, 7. P 327, 7.
<i>pratisamdeṣṭavya</i> Adj.	Kâd. 2, 98, 20 (121, 7).	P 198, 14.
<i>pratisamādhāna</i> n.	Kâd. 223, 6.	P 329, 16. ¹⁴⁴
<i>pratyakṣay</i> , <i>oyati</i> 2)	Kâd. 2, 101, 11.	P 124, 10.
<i>pratyakṣi</i> Adv. 1) mit <i>kar</i>	Kâd. 139, 13. 236, 14.	P 210, 14. ¹⁴⁵ P 60, 4.
<i>pratyabhyutthāna</i> n.	Kâd. 66, 23. fg.	P 283, 20.
<i>pratyāghāta</i> m.	Kâd. 2, 50, 7.	P 5, 15.
<i>pratyādeśa</i> m. 4)	Kâd. 5, 8.	P 261, 6.
<i>pratyānayana</i> n.	Kâd. 2, 25, 6. 60, 10.	P 293, 5-6. P 214, 4.
<i>pratyārdri</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kâd. 240, 15.	P 368, 14.
<i>pratyāliṅgana</i> n.	Kâd. 2, 142, 9.	P 273, 14.
<i>pratyāvāsakam</i> Adv.	Kâd. 2, 38, 24. fg. (46, 2).	P 365, 21.
<i>pratyujjivana</i> n. 1)	Kâd. 2, 139, 12.	P 174, 2.
2)	Kâd. 195, 19.	P 221, 3.
<i>pratyuttarī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kâd. 248, 17.	P 267, 5. ¹⁴⁶
<i>pratyudgati</i> f.	Kâd. 2, 31, 19.	P 203, 4.
<i>pratyupakriyā</i> f.	Kâd. 228, 7.	P 293, 2.
<i>pratyūha</i> m. — <i>okārin</i> Adj.	Kâd. 2, 60, 6.	P 348, 12.
<i>prabhātaprāya</i> Adj.	Kâd. 2, 121, 9. 10.	P 50, 3.
<i>pramathanātha</i>	Kâd. 55, 11.	P 175, 6.
<i>pramadvara</i> 2) f. <i>ā</i>	Kâd. 197, 2.	P 305, 3.
<i>prayāṇaka</i> ṅ.	Kâd. 2, 73, 18. 113, 4.	P 340, 10. P 340, 6.
<i>pralaghu</i> Adj.	Kâd. 2, 112, 24.	P 77, 1.
<i>pralambatā</i> f.	Kâd. 86, 3.	P 5, 14-15.
<i>pravartayītar</i> Nom ag. 1)	Kâd. 5, 7.	P 279, 20. ¹⁴⁷
<i>praviṣṭakāy</i> , <i>oyate</i>	Kâd. 2, 45, 19.	P 93, 16.
<i>pravrajīta</i> 3) f. <i>ā a</i>)	Kâd. 104, 24.	P 91, 21-22.
NS <i>praśamsaniya</i> Adj.	Kâd. 102, 24 (186, 8).	P 204, 1.
<i>prasara</i> 1) m. <i>a</i>)	Kâd. 229, 7. 11.	P 204, 5.

¹⁴⁴ P en V : *pratyakṣadrṣṭa*.¹⁴⁵ Ontbreekt in P en V.¹⁴⁶ C[1862], P en V : *pratyudgamana*.¹⁴⁷ P en V : *praviṣṭamātrasyaiva* tegenover C[1862] *praviṣṭakāyamānasyaiva*.

<i>prasādavitta</i>	Kād. 2, 103, 14.	P 331, 15.
<i>prasādī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 2, 103, 6.	P 331, 8.
<i>prasthānadundubhi</i>	Kād. 124, 14.15.	P 111, 8.
<i>prasthīti</i> f.	Kād. 2, 28, 14.	P 264, 6.
<i>prahati</i> f.	Kād. 255, 14.	P 227, 4.
<i>prāñjala</i> Adj. 3)	Kād. 2, 98, 13.	P 327, 1.
<i>prābhātika</i> Adj.	Kād. 28, 20 (<i>lees</i> 28, 21).	P 26, 12.
	201, 11.	P 179, 4.
<i>prārthaniya</i> 1) Adj. b)	Kād. 2, 118, 3.	P 344, 22.
<i>prālamba</i> 3)	Kād. 58, 10.	P 52, 17.
	254, 1.	P 225, 19.
<i>prāsāda</i> m. 1)	Kād. 166, 8.	P 147, 19.
	169, 9.	P 150, 12.
<i>prāharika</i> m.	Kād. 2, 47, 16 (2, 56, 12).	P 281, 13.
<i>preñkholana</i> 1) n. a)	Kād. 142, 2 (<i>lees</i> 142, 3) (294,	P 126, 16.
	4).	
2) f. ā	Kād. 2, 139, 8.	P 365, 17.
<i>preñkholay</i> , ° <i>lita</i>	Kād. 14, 21 (22, 7).	P 14, 1.
	2, 16, 23.	P 253, 17.
<i>pretapatipataha</i> m.	Kād. 2, 74, 3.	P 305, 11.
<i>pretādhipa</i> m. — ° <i>nagarī</i> f.	Kād. 21, 1.	P 19, 13-14.
<i>plāvita</i> 2) n. a)	Kād. 2, 81, 23.	P 312, 8. ¹⁴⁸
<i>plu</i> , — Mit <i>ud</i> 1)	Kād. 47, 8.	P 42, 14.
	2, 74, 21.	P 306, 2.
2. <i>phal</i> , — <i>phalita</i> 1) Adj. a)	Kād. 59, 19.	P 53, 21.
<i>badhiray</i> , ° <i>yati</i> — <i>badhirita</i>	Kād. 2. 95, 17.	P 324, 12.
NS <i>bandigrhīta</i> Adj.	Kād. (1883) 32, 8. 9.	P 32, 8-9.
<i>bandh</i> , — Mit <i>anu</i> 5)	Kād. 249, 2.	P 221, 11.
	Kād. 232, 5 (<i>lees</i> 232, 15).	P 207, 1.
	12)	P 233, 2.
	262, 8.	P 338, 13-14. ¹⁴⁹
Mit <i>abhi</i>	Kād. 2, 111, 4 (2, 137, 6).	P 88, 17.
Mit ā 4)	Kād. 99, 8 (177, 2).	P 104, 22.
5) <i>padam</i>	Kād. 117, 15.	P 49, 13.
7) — <i>ābaddhamaṇḍala</i> Adj.	Kād. 55, 3.	P 131, 10.
	147, 17.	P 321, 13.
Mit <i>prati</i> 1) — <i>pratibaddha</i>	Kād. 2, 92, 9.	P 364, 19.
	138, 7.	P 3, 8.
2. <i>bandhura</i> 1) Adj. a)	Kād. 3, 6.	P 77, 7.
NS <i>balāhaka</i> m.	Kād. (1883) 77, 7 ;	P 78, 11.
	78, 11 ;	P 82, 2.
	82, 2, etc.	P 4, 20.
1. <i>bāṇa</i> 1) m. i) γ)	Kād. 4, 14.	P 7, 22.
<i>bindumant</i> 3) f. ° <i>matī</i> a)	Kād. 7, 11 (<i>lees</i> 7, 21).	P 88, 17.
	99, 9.	

¹⁴⁸ P en V : *vega*.¹⁴⁹ P en V : *abhivardhyatām*.

<i>bibhītsā</i> f.	Kād. 1, 10.	P 1, 10.
<i>bīsatantumaya</i> Adj.	Kād. 242, 2. 243, 16 (<i>lees</i> 243, 17).	P 215, 10-11. P 216, 20.
<i>buddhipūrva</i> Adj.	Kād. 13, 24.	P 13, 5-6.
1. <i>budh</i> , — Mit <i>anu</i> 3)	Kād. 117, 11.	P 104, 19.
<i>bradhnamaṇḍala</i> n.	Kād. 198, 3.	P 176, 5.
<i>brahmāsana</i> n. 2)	Kād. 144, 8 (254, 11).	P 128, 12.
<i>bhagīratha</i> m. 1) — <i>opathapravṛtta</i> Adj.	Kād. 5, 1.	P 5, 10.
<i>bhaṅga</i> 2) m. <i>p</i>)	Kād. (1793) 15, 10.	P 11, 5-6.
<i>bhaṅgīvikāra</i> m. — <i>mukha</i> ^o	Kād. 255, 21.	P 227, 11.
1. <i>bhaṅj</i> , — Mit <i>apa</i>	Kād. 2, 74, 13 (91, 5).	P 305, 18-19. ¹⁵⁰
<i>bhadra</i> 1) Adj. — <i>bhadrās</i>	Kād. 2, 104, 10.	P 332, 7.
<i>bhadramukha</i> 1) Adj.	Kād. 2, 100, 5. 127, 21. 128, 24.	P 328, 13. P 354, 10. P 355, 13.
1. <i>bhar</i> , — Mit <i>ni</i> 2) <i>nibhṛta</i> <i>d</i>)	Kād. 2, 129, 13.	P 355, 23-356, 1. ¹⁵¹
<i>bhara</i> 2) m. <i>g</i>)	Kād. 2, 142, 7. 136, 16.	P 368, 12. P 363, 8.
<i>bhartṛdāraka</i> 2) f. <i>orikā</i>	Kād. 192, 6. 202, 12.	P 171, 1. P 180, 3.
<i>bhartṛduhitar</i> f.	Kād. 202, 14. 219, 1.	P 180, 4. P 194, 20.
<i>bhavacchid</i> Adj.	Kād. 1, 8.	P 1, 8.
<i>bhasmalalāṅikā</i> f.	Kād. 157, 1.	P 139, 15.
<i>bhasmālābuka</i> n.	Kād. 150, 8 (264, 14).	P 133, 16.
<i>bhāvānīya</i> 1) Adj. <i>b</i>)	Kād. 2, 31, 4.	P 266, 15.
2. <i>bhās</i> , — Mit <i>samud</i>	Kād. 2, 88, 22.	P 318, 11. ¹⁵²
3. <i>bhuj</i> , — Mit <i>pari</i> 3)	Kād. 2, 118, 1 (145, 6).	P 344, 19.
NS <i>bhujaśikhara</i> n.	Kād. (1883) 77, 3.	P 77, 3.
<i>bhuvanakośa</i> m.	Kād. 101, 12 (<i>lees</i> 101, 13).	P 90, 14-15.
<i>bhuvanāṇḍaka</i> n.	Kād. 3, 11.	P 3, 13.
1. <i>bhū</i> , 1) — <i>manasi</i> oder <i>cetasi</i>	Kād. 12, 9. 38, 22.	P 11, 20. P 35, 9. ¹⁵³
Caus. 2) — <i>bhāvita</i>	Kād. 220, 5.	P 195, 20.
Mit <i>anu</i> Caus. 3) <i>manasā</i>	Kād. 198, 18 (333, 11).	P 176, 18.
Mit <i>samud</i> 1)	Kād. 177, 1.	P 157, 8.
Mit <i>sam</i> Caus. 2) — <i>saṃbhāvita</i>	Kād. 2, 20, 11.	P 256, 21.
3) — <i>saṃbhāvita</i>	Kād. 2, 32, 22.	P 268, 4.
12) — <i>anyathā</i>	Kād. 2, 97, 11.	P 326, 3.
<i>bhūtadhātrī</i> f. 2)	Kād. 132, 10.	P 118, 6.
<i>bhūtapūrva</i> Adj. 1) — <i>kathāḥ</i>	Kād. 104, 22.	P 93, 14.
<i>bhūpālavallabha</i> m. 1)	Kād. 98, 17.	P 88, 4-5.

¹⁵⁰ P en V : *avabhājayamāna*.¹⁵¹ P en V : *anibhṛta*.¹⁵² P en V : *udbhāsamāna*.¹⁵³ P en V : *sambhūn manasi*.

1. <i>bhramś</i> — 5)	Kād. 265, 17 (430, 18).	P 236, 3. ¹⁵⁴
<i>bhrami</i> f. 4)	Kād. 244, 21.	P 217, 19.
<i>makara</i> 1) m. a)	Kād. 14, 17.	P 13, 21.
	113, 9.	P 101, 3.
	131, 17.	P 117, 15.
<i>makaraketana</i>	Kād. 198, 22. fg.	P 176, 21-22.
<i>makaralāñchana</i> m.	Kād. 160, 8 (<i>lees</i> 160, 7).	P 142, 10-11.
<i>makarikā</i> f.	Kād. 129, 10.	P 115, 15.
	237, 18.	P 211, 14.
NS <i>makarikā</i>	Kād. 240, 5 (391, 12).	P 213, 18.
<i>maṅgalamaya</i> Adj.	Kād. 100, 23.	P 90, 3.
<i>māj</i> , — Mit <i>ā</i> , <i>āmagna</i>	Kād. 2, 74, 21.	P 306, 2.
<i>maṅḍapikā</i> f.	Kād. 143, 24.	P 128, 6-7.
	147, 9.	P 131, 3.
	244, 22.	P 217, 20.
<i>madakata</i> Adj. 2)	Kād. 20, 14.	P 19, 4.
3)	Kād. 5, 20.	P 6, 5.
4)	Kād. 26, 17.	P 24, 14.
<i>madanayaṣṭiketu</i> m.	Kād. 56, 4.	P 50, 18.
<i>madalekhā</i> f. 1)	Kād. 66, 12.	P 59, 17-18.
<i>madhukaramaya</i> Adj.	Kād. 171, 24.	P 152, 21-22.
<i>madhuhārā</i> f. 1)	Kād. 53, 1 (<i>lees</i> 53, 2).	P 47, 18.
<i>madhubhid</i> m.	Kād. 53, 2.	P 47, 18.
<i>madhya</i> 6) n. a) — <i>madhye kar β</i>)	Kād. 121, 15.	P 108, 16.
<i>man</i> , — Mit <i>sam</i> Caus. 1) — <i>saṅ-</i> <i>mānayitvā</i>	Kād. 91, 23 fehlerhaft für <i>mā-</i> <i>nayitvā</i> , wie die andere Ausg. 164, 15 liest.	P 82, 6. ¹⁵⁵
<i>mantragaṇḍaka</i> m.	Kād. 72, 10 (134, 2.3).	P 64, 23. ¹⁵⁶
<i>mandī</i> Adv. 2) mit <i>bhū</i> — <i>obhūta</i>	Kād. 31, 21.	P 29, 4.
	71, 6.	P 63, 23.
<i>mandurā</i> f. 1)	Kād. 98, 17.	P 88, 5.
	239, 4.	P 212, 20.
<i>mandurāpāla</i> m.	Kād. 98, 16.	P 88, 3.
	239, 5.	P 212, 21.
<i>mayūkhamālin</i> m.	Kād. 132, 7.	P 118, 3.
<i>mayūra</i> 1) m. a) — Nom. abstr. <i>mayūratā</i>	Kād. 104, 19.	P ?
<i>mayūrapiccha</i> n.	Kād. 34, 6.	P 31, 7.
<i>mayūrapicchamaya</i> Adj.	Kād. 2, 12, 16.	P 249, 19-20.
<i>mayūramaya</i> Adj.	Kād. 171, 24.	P 152, 22.
<i>maraṇāndhatamasa</i> n.	Kād. 2, 69, 20.	P 301, 14-15.
<i>maricimālin</i> 2) m.	Kād. 8, 2.	P 8, 4. ¹⁵⁷
	165, 1.	P ?

¹⁵⁴ Ontbreekt in P en V.

¹⁵⁵ C[1862], *sammānayitvā*; C[1872], P en V: *mānayitvā*.

¹⁵⁶ P en V: *mantrakaraṇḍaka*.

¹⁵⁷ P en V: *sahasramaricimālin*.

<i>marutpattha</i> m.	Kād. 123, 5 (<i>lees</i> 2, 123, 5).	P 350, 3.
<i>maryādāmaya</i> Adj.	Kād. 100, 23.	P 90, 2-3.
<i>maladāyaka</i> Adj.	Kād. 2, 7.	P 2, 5.
<i>mahattaraka</i> 2) f. °rikā	Kād. 74, 3.	P 66, 12-13.
<i>mahānarendra</i> m.	Kād. 71, 18.	P 64, 10.
<i>mahānubhāva</i> Adj. 2)	Kād. 204, 2.	P 181, 13.
Nom. abstr. °tā f.	Kād. 121, 1.	P 108, 4.
<i>mahāpralaya</i> m. 1)	Kād. 140, 5.	P 125, 1.
°kāla m.	127, 23.24.	P 114, 8.
2. <i>mahāprāṇa</i> 1) Adj. b)	Kād. 85, 1.	P 76, 2. ¹⁵⁸
	90, 3.	P 80, 15. ¹⁵⁹
	110, 23.	P 98, 23. ¹⁶⁰
<i>mahābhiṣa</i> m.	Kād. 2, 110, 6.	P 337, 17.
<i>mahāmantra</i> m.	Kād. 49, 22.	P 44, 23.
	120, 6.	P 107, 10.
<i>mahārājādhirāja</i> m.	Kād. 249, 11.	P 221, 19.
<i>mahāvātika</i>	Kād. p. 287, 12 [Z(achariae).]	P 287, 12.
<i>mahīmaṇḍala</i> n.	Kād. 259, 8.	P 230, 11-12.
3. <i>mā</i> . — Mit <i>anu</i> Caus.	Kād. 148, 19.	P 132, 8.
<i>māgadha</i> 4) f. ī c)	Kād. 2, 20, 3.	P 256, 13.
<i>mātaṅga</i> 1) m. e)	Kād. 2, 128, 2.	P 354, 14-15. ¹⁶¹
°kumārī f.	1, 8, 21.	P 8, 20.
Nom. abstr. °tva n.	10, 20.	P 10, 13.
<i>mātaṅgaka</i> m.	Kād. 35, 1.	P 31, 23.
1. <i>mātar</i> f. 9)	Kād. 2, 116, 15.	P 343, 13.
<i>mātrgṛha</i> n.	Kād. 2, 104, 4.	P 332, 3.
<i>mātrmaṇḍala</i> n. 1)	Kād. 140, 13.	P 125, 7.
<i>mātra</i> 2) f. <i>mātrā</i> s)	Kād. 18, 3.	P 16, 21.
<i>mātrācyutaka</i>	Kād. 7, 21 (8, 4).	P 7, 22.
<i>mānaniya</i> Adj.	Kād. 258, 22.	P 230, 3.
<i>mānasavega</i> 1)	Kād. 34, 12 (<i>lees</i> 34, 14).	P 31, 13.
<i>mānuṣāda</i> m. — Nom. abstr.		
°tva n.	Kād. 2, 110, 4.	P 337, 15.
<i>mānuṣyaka</i> 2) n. a)	Kād. 224, 7 (<i>lees</i> 224, 6).	P 199, 12.
	69, 3.	P 62, 3.
<i>māheśvara</i> 2) m. — <i>parama</i> °	Kād. 249, 11.	P 221, 19.
<i>mītradrūh</i> Adj.	Kād. 2, 53, 19.	P 287, 2.
<i>mukulāy</i> , °yate	Kād. 2, 87, 17.	P 317, 9.
<i>mukhabhaṅga</i> m. 2)	Kād. 119, 23.	P 107, 3.
<i>mukharatā</i>	Kād. 6.17 (<i>lees</i> 6.11, <i>indien</i> <i>ed. C[1862], of 6.16, indien</i> <i>ed. Peterson is bedoeld).</i>	P 6, 16.

¹⁵⁸ C[1862], P en V : *mahāprāṇatā*.¹⁵⁹ Id.¹⁶⁰ Id.¹⁶¹ P en V : *mātaṅgaka*.

1. <i>muc</i> , — Mit <i>samud</i> , <i>samunmukta</i>	Kād. 2, 141, 22.	P 368, 4.
1. <i>mud</i> , — Mit <i>ā</i>	Kād. 2, 49, 20 (59, 5).	P 283, 11.
2. <i>°muṣ</i> 3)	Kād. 227, 9.	P 202, 8.
1. <i>muh</i> , — Mit <i>vyā</i>	Kād. 2, 8, 1.	P 245, 17.
<i>mūlamantra</i> m. 2)	Kād. 115, 6.	P 102, 20.
<i>mṛgayu</i> m. 1)	Kād. 31, 12.	P 28, 20.
[<i>mṛgalakṣmaṇ</i> m. und] <i>mṛgalān-</i> <i>chana</i>	Kād. 59, 2.	P 53, 7.
<i>mṛgāṅkamaṇi</i> m.	Kād. 2, 2, 3 (<i>lees</i> 2, 2, 4).	P 240, 4.
<i>mṛṅālikāmaya</i> Adj.	Kād. 244, 14.15 (<i>lees</i> 244, 15.16).	P 217, 16.
<i>mṛṅālīn</i> 2) f. <i>°nī</i>	Kād. 246, 7.	P 219, 2.
[<i>mṛttikāvata</i> n. ... und] <i>mṛttikā-</i> <i>vati</i> f.	Kād. 90, 11.	P 80, 22.
<i>mṛtyuṃjaya</i> 1) Adj. — <i>°japa</i> m.	Kād. 2, 138, 24.	P 365, 10.
1. <i>mṛṣāvāda</i> m.	Kād. 120, 2.	P 107, 6.
* <i>mecakīta</i> Adj. 2)	Kād. 153, 21.	P 136, 20.
<i>medura</i> 1) Adj. b)	Kād. 129, 19.	P 115, 22.
	2, 71, 20.	P 303, 10.
<i>moktavaya</i> Adj. 1)	Kād. 2, 131, 8 (160, 21).	P 357, 15.
<i>mlāni</i> f. 3)	Kād. 233, 24.	P 208, 7.
<i>yatkimṣanākārin</i> Adj.	Kād. 256, 2.	P 227, 15.
	2, 22, 8.	P 258, 14.
Nom. abstr. <i>°ritā</i> f.	Kād. 134, 22 (<i>lees</i> 134, 23).	P 120, 9.
<i>yathā</i> 10) <i>yathā yathā</i>	Kād. 118, 13.	P 105, 20.
<i>yathājāta</i> Adj. 2)	Kād. 2, 55, 17.	P 288, 19.
<i>yathāpradhānam</i> Adv. 1)	Kād. 198, 7.	P 176, 8.
<i>yathāprāpta</i> 1) Adj. a)	Kād. 2, 127, 1.	P 353, 16.
<i>yathābhūmi</i> Adv.	Kād. (ed. Bomb.) 2, 336, 7	P 336, 7.
	(<i>°bhūmim</i> fehlerhaft die ande- ren Ausgg. 108, 17 = 133, 19).	
<i>yathāsūkṣma</i> Adj. — <i>°m</i> Adv.	Kād. 2, 121, 15.	P 348, 16.
<i>yathodgamaṇa</i> ° Adv.	Kād. 2, 121, 11 (149, 5).	P 348, 13. ¹⁶²
<i>yantracchedya</i> n.	Kād. 84, 16 (153, 1). Richtig	P 75, 17. ¹⁶³
	<i>pattra</i> °.	
<i>yantramayūraka</i> m.	Kād. 242, 22.	P 216, 5.
<i>yam</i> , — Mit <i>ā</i> 10) <i>āyata</i> c)	Kād. 32, 22 (<i>lees</i> 32, 21).	P 30, 2.
<i>yas</i> , — Mit <i>ā</i> 3) <i>āyasta</i> b)	Kād. 78, 3.	P 69, 23-70, 1. ¹⁶⁴
	2, 129, 14.	P 356, 1-2.
Caus. 1)	Kād. 70, 8.	P 63, 4.
	78, 3.	P 69, 23-70, 1.
<i>yāc</i> , — Mit <i>upa</i> , <i>°yācita</i> 1)	Kād. 52, 7.	P 47, 2.
<i>yāmakakareṇukā</i> f.	Kād. 97, 20 (173, 10).	P 87, 10. ¹⁶⁵

¹⁶² P en V : *yathāyathodgama*.

¹⁶³ P en V : *pattracchedya*.

¹⁶⁴ C[1862], P en V : *āyāsayasī*.

¹⁶⁵ P en V : *yāmakareṇukā*.

<i>yāmakakuñjara</i> m.	Kād. 109, 19 (97, 22 ed. Bomb.).	P 97, 22. ¹⁶⁶
<i>yāmakareṇukā</i> f.	Kād. (ed. Bomb.) 87, 10.	P 87, 10.
<i>yāmakuñjara</i> m.	Kād. 101, 3 (180, 4 ed. Bomb. 90, 6).	P 90, 6.
<i>yāmavali</i> f.	Kād. 2, 50, 22 (60, 10). 98, 7 (120, 15).	P 284, 10. P 326, 19.
<i>yāmāvashita</i> Adj.	Kād. 97, 1 (<i>lees</i> 96, 23) (172, 4 ed. Bomb. 94, 20 (<i>lees</i> 86, 15)).	P 86, 15.
	106, 8 (192, 6).	P 94, 20.
<i>yāmika</i> 2) m.	Kād. (Çaka 1793) 197, 16.	P 98, 5.
°loka m.	2, 56, 17 (74, 22).	P ?
<i>yāmikashita</i> Adj.	Kād. 2, 47, 14 (56, 10).	P 281, 11. ¹⁶⁷
<i>yāvachaktitas</i> Adv.	Kād. 174, 12 (298, 13).	P 155, 3.
<i>yugasahasrāy</i> , °yate	Kād. 187, 21.	P 167, 3.
<i>yojanagandha</i> 2) f. ā b)α)	Kād. 34, 14.	P 31, 13-14.
<i>yojanabāhu</i> m.	Kād. 23, 21.	P 22, 3.
<i>raktapaṭavratavāhīni</i> f.	Kād. 234, 15 (<i>lees</i> 234, 16.17).	P 208, 21.
<i>rac</i> , — Mit <i>upa</i> Caus.	Kād. 75, 2. 79, 12.	P 67, 9. P 71, 6.
°racita	83, 20. 122, 2.3. 154, 3.	P 75, 1. P 109, 2. P 137, 2-3.
Mit <i>samupa</i> Caus., °racita	Kād. 76, 1 (<i>lees</i> 75, 24-76, 1).	P 68, 5. ¹⁶⁸
<i>rajanīcara</i> 2) m. b)	Kād. 23, 9.	P 21, 16. ¹⁶⁹
<i>rajojuṣ</i> Adj.	Kād. 1, 1.	P 1, 1.
<i>raṭ</i> , — Mit <i>ā</i>	Kād. 256, 23. 2, 40, 5. 83, 9.	P 228, 10. P 274, 16. P 313, 14.
<i>raṭita</i> 2) n.	Kād. 251, 20.	P 223, 21.
<i>raṇaraṇaka</i> 1)	Kād. 236, 17 (<i>lees</i> 236, 18-19).	P 210, 17.
<i>raṇaraṇāy</i> , °yita Adj.	Kād. 15, 16.	P 14, 16-17.
<i>rathacaryā</i> f.	Kād. 84, 12.	P 75, 14.
<i>rathāṅgapāṇi</i> m.	Kād. 139, 22.	P 124, 18.
1. <i>rambha</i> 2) f. <i>rambhā</i> f)	Kād. 90, 10.	P 80, 20.
<i>raya</i> m. 2) — <i>rayeṇa</i>	Kād. 2, 12, 3.	P 249, 8.
<i>rallaka</i> m. 1)	Kād. 128, 23. 137, 2.	P 115, 5. P 122, 7.
1. <i>ras</i> , 1) — <i>rasita</i>	Kād. 15, 2.	P 14, 5.
Mit <i>ā</i>	Kād. 31, 10.	P 28, 18.
°arasita	24, 9 (42, 4).	P 22, 14.
<i>rasatā</i> f. 1) °tām <i>upetam</i>	Kād. 137, 17.	P 122, 19.

¹⁶⁶ P en V : *yāmaṅkūñjara*.¹⁶⁷ P en V : *yāmāvashita*.¹⁶⁸ P en V : *uparacita*.¹⁶⁹ P en V : *rajanīcara*.

<i>rājavallabha</i> m. 1) — ° <i>furaṅga-</i> <i>ma</i> m.	Kād. 109, 18.	P 97, 21.
<i>rājyādhidevatā</i> f.	Kād. 8, 10.	P 8, 10.
<i>rātryandha</i> Adj. — ° <i>tā</i> f.	Kād. 256, 4.	P 227, 16.
NS <i>rābhasikatā</i> f.	Kād. (1883) 331, 6.	P 331, 6-7.
<i>rikti</i> Adv. mit <i>kar</i> 1)	Kād. 183, 14 (<i>lees</i> 183, 13).	P 163, 3.
<i>ric</i> , — Mit <i>ati</i> 2) <i>atirikta a</i>) β)	Kād. 154, 19.	P 137, 17.
	158, 3.	P ?
<i>rudrasuta</i> m.	Kād. 2, 12, 3.	P 249, 8, 170
[<i>rudrākṣamālā</i> ... und] ° <i>mālikā</i>	Kād. 254, 20.	P 226, 12.
<i>rudrākṣavalaya</i>	Kād. 45, 15.	P 41, 4-5.
2. <i>rudh</i> , 5)	Kād. 95, 8.	P 85, 5.
1. <i>ruh</i> , — Mit <i>adhi</i> 4) — <i>adhirū-</i> <i>dha</i>	Kād. 173, 16.	P 154, 9.
Mit <i>adhyā</i> Caus. 4) ° <i>pakṣam</i>	Kād. 121, 5.	P 108, 6-7.
5)	Kād. 227, 18 (<i>lees</i> 227, 19).	P 202, 16.
<i>recita</i> 3) n.	Kād. 124, 21.	P 111, 14, 171
<i>rociṣṇu</i> Adj. 1)	Kād. 247, 7.	P 219, 21.
<i>romantha</i> m. 1)	Kād. 30, 10.	P 27, 20.
	129, 1.	P 115, 7.
<i>romāṅkura</i> m.	Kād. 74, 14.	P 66, 22.
<i>romāṅcin</i> Adj.	Kād. 2, 16, 4, 5.	P 252, 23.
<i>lag</i> , — Mit <i>ava</i> 1) <i>tatra</i>	Kād. 2, 103, 13 (127, 13).	P 331, 14, 172
<i>laguḍin</i> Adj.	Kād. 2, 129, 16 (159, 1).	P 356, 3, 173
<i>laghiman</i> m. 4)	Kād. 151, 13.	P 134, 17.
<i>laghuhṛdaya</i> Adj.	Kād. 221, 20.	P 197, 8.
<i>lajjāyita</i> 2) n. Pl.	Kād. 2, 8, 3 (8, 6).	P 245, 19.
<i>laḍaha</i> 1) Adj.	Kād. 2, 3, 12 (2, 7).	P 241, 13.
<i>latikā</i> f. 1)	Kād. 2, 4, 24.	P 242, 23.
<i>labh</i> , — Mit <i>vi</i> 4)	Kād. 2, 35, 17 (41, 18).	P 270, 15.
1. <i>lamb</i> , — Mit <i>ā</i> Caus. 2)	Kād. 53, 6 (97, 8).	P 47, 22.
<i>lambodora</i> 1) Adj. a) — Nom. abstr.		
° <i>tā</i> f.	Kād. 256, 4.	P 227, 16.
<i>lal</i> , — Caus. 1) <i>lālayati a</i>)	Kād. 196, 9.	P 174, 14.
Mit <i>upa</i> Caus.	Kād. 113, 28 (<i>lees</i> 113, 23).	P 101, 15.
<i>lalāṭaka</i> 2) f. ° <i>ikā b</i>)	Kād. 176, 18.	P 157, 2.
	186, 6.	P 165, 14.
<i>lalāṭapaṭṭa</i> m.	Kād. 81, 8.	P 72, 20.
° <i>paṭṭaka</i> m.	Kād. 16, 9.	P 15, 8.
<i>las</i> , — Mit <i>ud</i> Caus. 5)	Kād. 94, 17 (168, 13).	P 84, 15-16.
<i>lābaka</i> 1) m.	Kād. 200, 1 (<i>lees</i> 100, 1).	P 89, 8, 174
<i>lāvanyamaya</i> Adj. 1)	Kād. 94, 5 (168, 2).	P 84, 6.

¹⁷⁰ P en V : *rudratānaya*.

¹⁷¹ P en V : *recaka*.

¹⁷² P en V : *tatra lagati*.

¹⁷³ Ontbreekt in P en V.

¹⁷⁴ C[1862], P en V : *lāvaka*.

<i>lāsaka</i> 3) m. oder n.	Kād. 2, 129, 16 (159, 1).	P 356, 3. ¹⁷⁵
<i>lāsya</i> 1) n. — <i>latā°</i>	Kād. 2, 136, 1.	P 362, 19.
<i>likh</i> , — Mit <i>ud</i> 10)	Kād. 2, 74 12 (91, 4).	P 305, 18.
<i>lilā</i> f. 4)	Kād. 183, 18.	P 163, 8.
<i>lul</i> , 3) <i>lulita</i> b)	Kād. 156, 24.	P 139, 13-14.
<i>lekhaka</i> 2) f. <i>lekhikā</i>	Kād. 186, 5.	P 165, 14.
[<i>lekhahāra</i> und] <i>°hāraka</i>	Kād. 251, 4.	P 223, 8.
<i>lok</i> , — Mit <i>prā</i> Caus. — <i>prālokya</i>	Kād. 2, 104, 4 (128, 8). v. 1.	P 332, 3. ¹⁷⁶
	<i>ālokya</i> .	
<i>lokapāla</i> m. 1)	Kād. 2, 129, 6 (158, 12).	P 355, 17.
[<i>lokātiga</i> , ... und] <i>lokālita</i>	Kād. 2, 99, 19.	P 328, 5.
<i>lokāntarita</i> Adj.	Kād. 2, 116, 2 (143, 1).	P 343, 2.
<i>locanamaya</i> Adj.	Kād. 157, 4 (274, 13).	P 139, 17.
<i>lohita</i> 1) Adj. — <i>lohini</i>	Kād. 28, 3 (48, 11).	P 25, 20.
	30, 16 (53, 5).	P 28, 2.
<i>lohitāy</i> , <i>°yati</i>	Kād. 169, 11.	P 150, 14.
[<i>vakṣaṣṭhala</i> n. und] <i>°sthali</i>	Kād. 73, 17.	P 66, 4.
<i>vadhra</i> 1) — <i>vadhrotpiḍana</i>	Kād. 2, 125, 15.	P 352, 10.
<i>vadhrikā</i> f. 1)	Kād. 2, 130, 19 (357, 3).	P 357, 3.
<i>vanakarīn</i> m.	Kād. 17, 1.	P 15, 22.
	20, 12.	P 19, 2.
<i>vanamānuṣikā</i> f.	Kād. 2, 86, 20.	P 316, 15.
NS <i>*vandanamālā</i>	Kād. 71, 2.	P 71, 2.
2. <i>vap</i> . — Mit <i>prati</i> 2) — <i>pratyupta</i>	Kād. 247, 7.	P 219, 22.
<i>varatā</i> f.	Kād. 2, 58, 12.	P 291, 9.
<i>varṭ</i> , — Mit <i>paryā</i> 3)	Kād. (ed. Bomb.) 305, 9.	P 305, 9.
Mit <i>vyā</i> Caus. 3)	Kād. 135, 21.	P 121, 5-6.
Mit <i>pari</i> Caus. 10)	Kād. 2, 29, 21 (34, 19).	P 265, 10.
	74, 2 (90, 5).	P 305, 9.
1. <i>vardh</i> , 2) <i>d</i>) — mit <i>diṣṭyā</i>	Kād. 2, 139, 1.	P 365, 11.
Caus. 5)	Kād. 2, 138, 17.	P 365, 5.
	22.	P 365, 9.
Mit <i>abhi</i> Caus. 3)	Kād. 2, 139, 23 (170, 21.171, 1).	P 366, 8.
1. <i>varṣ</i> , — Mit <i>nis</i> , <i>nirvṛṣṭa</i>	Kād. 31, 19.	P 29, 2-3.
<i>varṣavāra</i> m.	Kād. 99, 23.	P 89, 6.
<i>varṣasaḥsrāy</i> , <i>°yate</i>	Kād. 193, 2.	P 171, 17-18.
<i>val</i> , — Mit <i>ā</i> , <i>āvalita</i> 1)	Kād. 10, 15.	P 10, 9.
	51, 17.	P 46, 13.
<i>valabhikā</i> f. 1)	Kād. 56, 13.	P 51, 2.
<i>valaya</i> 3) n. <i>b</i>)	Kād. 2, 74, 7 (90, 10).	P 305, 13.
<i>valayita</i> Adj. 3)	Kād. 61, 1.	P 54, 23.
<i>valkala</i> 1) m. n. <i>a</i>)	Kād. 150, 9.	P 133, 17.
<i>vallabha</i> 1) Adj. <i>a</i>) — <i>°turaṃga</i> m.	Kād. 238, 24.	P 212, 17.
Compar. <i>°tara</i> , Nom. abstr. <i>°ta-</i>		
<i>ratā</i> f.	Kād. 259, 15.	P 230, 18.

¹⁷⁵ Ontbreekt in P en V.¹⁷⁶ P en V : *ālokya*.

<i>vāllari</i> und <i>°rī</i> f. 1) — <i>alaka</i> ^o	Kād. 216, 21 (359, 12).	P 192, 22.
1. <i>vah</i> , — Mit <i>sam</i> Caus. 6)	Kād. 100, 10.	P 89, 15.
	155, 11.	P 138, 7.
<i>vākchala</i> n. 1)	Kād. 2, 102, 17.	P 330, 20.
<i>vācalanā</i> f. (lees <i>vācālanā</i>)	Kād. 2, 129, 17 (159, 2).	P 356, 3. ¹⁷⁷
<i>vācālay</i> , <i>°yati</i> 1)	Kād. 2, 71, 1 (86, 8).	P 302, 17.
2)	Kād. 142, 8.9 (249, 11).	P 126, 20.
<i>vāñch</i> , — Mit [<i>samabhi</i> ,] <i>ā</i>	Kād. 2, 49, 14 = 58, 17; ed.	P 283, 5.
	Bomb. 283, 5 Simplex.	
<i>vāmanaka</i> 2) m. a)	Kād. 99, 24.	P 89, 7.
1. <i>vāyū</i> m. 6)	Kād. 119, 22 (214, 4).	P 107, 2.
	255, 11 (417, 9).	P 227, 2.
<i>vārabāṇa</i>	Kād. 97, 6 (172, 11).	P 86, 21.
	111, 7 (200, 7).	P 99, 15. ¹⁷⁸
<i>vārttāhara</i> m.	Kād. 2, 98, 17 (121, 4.5).	P 327, 5.
<i>vāsabhavana</i> n.	Kād. 76, 2.	P 68, 6.
2. <i>vāsaya</i> , — Mit <i>samā</i>	Kād. 227, 20 (374, 10).	P 202, 17-18. ¹⁷⁹
2. <i>vāsava</i> 1) Adj. — <i>diś</i>	Kād. 180, 15.	P 160, 12.
2) f. <i>ī b</i>)	Kād. 2, 142, 6.	P 368, 11. ¹⁸⁰
<i>vāhanatā</i> f.	Kād. 2, 91, 24.	P 321, 5.
<i>vikarāla</i> 1) Adj.	Kād. 2, 1, 7.	P 239, 5.
<i>viklavī</i> Adv. 2) mit <i>bhū</i>	Kād. 119, 5 (213, 3).	P 106, 11. ¹⁸¹
<i>vighaṭṭana</i> 3) n. d)	Kād. 145, 3 (256, 3).	P 129, 5.
<i>vighūrṇana</i> n. oder <i>°nā</i> f.	Kād. 145, 16 (256, 16).	P 129, 15.
1. <i>vic</i> , — Mit <i>vi</i> 7) <i>vivikta</i> d) α)	Kād. 108, 10 (195, 4).	P 96, 16.
	111, 20.21 (200, 1 (lees 200,	P 99, 18-19.
	11)).	
<i>vicchuraṇa</i> n.	Kād. 79, 13.	P 71, 6.
<i>viṅmbhaka</i> 2) f. <i>°mbhikā</i>	Kād. 2, 18, 7 = 21, 1.	P 254, 20.
<i>viṭaṅka</i> 1)	Kād. 149, 24 (264, 6).	P 133, 9.
<i>viṭapa</i> 1) m. a) — <i>veṇu</i> ^o	Kād. 252, 1 (411, 13).	P 224, 2. ¹⁸²
<i>viṭapaka</i> m. 1)	Kād. 117, 20 (210, 2).	P 105, 4.
2)	Kād. 117, 20 (210, 2).	P 105, 4.
	133, 9 (234, 11).	P 119, 2.
<i>°viḍambaka</i> Adj. 1)	Kād. 75, 17 (139, 1).	P 67, 22.
<i>viḍambana</i> 2) a)	Kād. 121, 20 (lees 121, 10) =	P 108, 11.
	216, 9.	
<i>°viḍambin</i> Adj. 1)	Kād. 16, 10 (25, 9).	P 15, 9.
<i>vidyāmandira</i> n.	Kād. 83, 22 (151, 14).	P 75, 2.
<i>vidrumamaya</i> Adj.	Kād. 56, 4 (103, 6).	P 50, 17.

¹⁷⁷ P en V : *vācālana* ; C[1862] en C[1872] : *vācālanā*.

¹⁷⁸ C[1862] lees 111, 16 ; p. 111, 7 komt ook *vārabāṇa* voor, maar in een ander zinsverband (= P 99, 6 ; C[1872] 199, 12-13).

¹⁷⁹ P en V : *samāśvāsayanti*.

¹⁸⁰ P en V : *vāsateyī*.

¹⁸¹ P en V : *vīklavā bhavanti*.

¹⁸² P en V : *veṇuviṭapin*.

<i>vidhuti</i> f. 1)	Kād. 206, 21. 216, 21.	P 184, 1. P 192, 21.
<i>vinayamaya</i> Adj.	Kād. 100, 23 (<i>lees</i> 100, 22) (179, 17).	P 90, 2. ¹⁸³
<i>vinā</i> 1) — <i>vinākṛta</i>	Kād. 2, 91, 4 = 112, 6.	P 320, 10. ¹⁸⁴
<i>vinodana</i> n. — Nom. abstr. <i>otā</i> f.	Kād. 258, 7 (<i>lees</i> 257, 7) * (420, 17).	P 228, 16.
1. <i>vip</i> , — Mit <i>ud</i> Caus. 1)	Kād. 2, 56, 10 (67, 11).	P 289, 11.
<i>vipañcī</i> f. 1)	Kād. 147, 18 (260, 5).	P 131, 11.
<i>vipaṇipatha</i> m.	Kād. 55, 17 (102, 10).	P 50, 8.
<i>vipāṇḍu</i> Adj.	Kād. 2, 3, 11 (2, 6).	P 241, 13.
<i>vipraśnika</i> 1) m.	Kād. 72, 5 (133, 8).	P 64, 19.
<i>vibudhasadman</i> n.	Kād. 153, 6 (269, 2).	P 136, 7.
2. <i>vimānī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 4, 23 (1, 7).	P 5, 9.
<i>vimukhay</i> , <i>oyati</i> — <i>vimukhita</i>	Kād. 2, 65, 21 (79, 12).	P 298, 3.
<i>viralāy</i> , <i>oyate</i>	Kād. 2, 51, 1 (60, 13).	P 284, 12-13.
<i>virālī</i> Adv. mit <i>kar</i> 2)	Kād. 252, 2 (412, 2).	P 224, 4.
<i>viruti</i> f.	Kād. 30, 11 (53, 1).	P 27, 21.
<i>virūpaka</i> 1) Adj. b)	Kād. 2, 58, 16 (70, 12).	P 291, 13.
<i>vilobhaniya</i> Adj.	Kād. 85, 16 (154, 14).	P 76, 14-15.
1. <i>viś</i> , — Mit <i>upa</i> Caus. 1)	Kād. 247, 13 (403, 14).	P 220, 4. ¹⁸⁵
<i>viśākhaka</i> 2) f. <i>khikā</i>	Kād. 150, 4.5 (264, 11).	P 133, 13.
<i>viśrambha</i> m. 2) — <i>kasmai viśram-</i> <i>bhaṃ kathayāmi</i>	Kād. 2, 40, 12 (47, 18).	P 274, 22.
<i>viśvasṛj</i> m.	Kād. 2, 1, 8.	P 239, 8.
<i>viśvaraśravas</i> m.	Kād. 81, 15 (148, 3). 234, 19 (<i>lees</i> 234, 20) (384, 8).	P 73, 2. P 209, 1-2.
<i>visara</i> m. 2)	Kād. 210, 23 (350, 1). 215, 15 (358, 1). 217, 17 (360, 13).	P 187, 15. P 191, 19. P 193, 16.
<i>visārin</i> 1) Adj. c)	Kād. 3, 15.	P 3, 17.
<i>visphoṭa</i> m. 2)	Kād. 254, 19 (<i>lees</i> 254, 18) (416, 5).	P 226, 11.
NS <i>visragandhi</i> 1.	Kād. (1883) 34, 1 (67, 2).	P 34, 1.
<i>viḥasta</i> 1) Adj. d)	Kād. 2, 135, 9 (165, 17).	P 362, 4.
1. <i>vṛti</i> f.	Kād. 252, 1 (411, 13).	P 224, 2-3.
<i>vṛndaśas</i> Adv.	Kād. 2, 129, 18 (159, 3).	P 356, 4.
<i>vṛṣaparvan</i> 2) m. d) α)	Kād. 62, 18 (118, 5).	P 56, 12.
<i>veṇika</i> 2) f. ā a)	Kād. 30, 16 (53, 6). 175, 10 (300, 4). 246, 23 (402, 14).	P 28, 2. P 155, 22. P 219, 15.
<i>veṇikāvāhin</i> Adj.	Kād. 132, 8 (232, 18). 2, 18, 9 (<i>lees</i> 2, 18, 10) (21, 4).	P 118, 4. P 254, 22.

¹⁸³ Ontbreekt in P en V.¹⁸⁴ P en V : *vinā*.¹⁸⁵ C [1862], C [1872], P en V : *samupāveśayat*.

<i>vetanḍa</i> 1) m.	Kād. 2, 24, 22.	P 260, 22.
<i>vetrin</i> 2) m.	Kād. 2, 47, 12 (56, 8).	P 281, 10.
<i>vedimadhya</i> Adj.	Kād. 113, 14 (203, 2).	P 101, 7.
<i>vepathumant</i> Adj.	Kād. 261, 8 (425, 13).	P 232, 4.
<i>vell</i> , — Mit <i>sam</i> , <i>saṃvellita</i>	Kād. 2, 96, 6 (118, 6).	P 324, 23.
<i>vaikakṣaka</i> n.	Kād. 83, 2 (150, 3).	P 74, 9.
	124, 3 (220, 11).	P 110, 20.
<i>vaiklavya</i> n. 2)	Kād. 121, 21 (217, 1.2).	P 108, 20.
<i>vyajana</i> n. 1)	Kād. 261, 11 (425, 16).	P 232, 7-8. ¹⁸⁶
<i>vyajanakriyā</i> f.	Kād. 176, 21. fg. (302, 7).	P 157, 6.
<i>vyajanī</i> Adv. 1) mit <i>kar</i>	Kād. 2, 18, 6 (20, 19).	P 254, 19.
<i>vyatikara</i> m. 1)	Kād. 2, 90, 16 (111, 14).	P 319, 23.
<i>vyarthī</i> Adv. 1) mit <i>kar</i>	Kād. 58, 15 (109, 8).	P 52, 22.
2) mit <i>bhū</i>	Kād. 59, 5 (110, 5).	P 53, 10.
<i>vyasanitā</i> f. 1)	Kād. 89, 24 (161, 13).	P 80, 12.
	65, 6 (122, 10).	P 122, 16.
<i>vyādhagīti</i> f.	Kād. 118, 15.16 (211, 13. 212, 1).	P 105, 22.
<i>vyāyāmasālā</i> f.	Kād. 83, 21 (151, 13).	P 75, 2.
<i>śakala</i> 2) n. a) — <i>candra</i> ^o	Kād. 16, 10 (25, 9).	P 15, 9.
	59, 11 (110, 11).	P 53, 15.
<i>śakalī</i> Adv. 1) mit <i>kar</i>	Kād. 216, 18 (426, 2).	P 232, 13.
2) mit <i>bhū</i>	Kād. 132, 13 (233, 5).	P 118, 8.
<i>śakrakārmuka</i> n.	Kād. 2, 70, 2 (85, 21 (<i>lees</i> 85, 2)).	P 301, 20.
<i>śakragopa</i> m. — Auch <i>oka</i> m.	Kād. 112, 21 (202, 1).	P 100, 15.
	2, 71, 21 (87, 11).	P 303, 11.
<i>śāṅkha</i> 1) m. n. a)	Kād. 98, 3 (174, 6).	P 87, 15.
	109, 17 (197, 8).	P 97, 20.
<i>śataguṇī</i> Adv. mit <i>bhū</i>	Kād. 2, 112, 13 (138, 18).	P 339, 20.
<i>śatadhāra</i> m.	Kād. 90, 11 (162, 11).	P 80, 22. ¹⁸⁷
<i>śatamanyucāpa</i> m. oder n.	Kād. 91, 11 (164, 4).	P 81, 19.
<i>śatayajñacāpa</i> m.	Kād. 127, 6 (225, 7).	P 113, 18.
<i>śap</i> , — Mit <i>sam</i> — <i>saṃśapta</i>	Kād. 2, 90, 8 (111, 5).	P 319, 15.
<i>śayanī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 256, 7 (419, 8).	P 227, 19.
<i>śaravya</i> 1) n. — Nom. abstr. <i>otā</i> f.	Kād. 265, 16 (430, 17).	P 236, 3.
<i>śarīraka</i> n. 1)	Kād. 194, 5 (326, 3).	P 172, 17.
	2, 118, 2 (145, 7).	P 344, 20. ¹⁸⁸
<i>śarīrasthiti</i> f.	Kād. 2, 48, 18 (57, 17).	P 282, 12.
	21 (19).	P 282, 15.
	62, 7 (75, 7.8).	P 294, 22.
NS <i>śaśa</i>	Kād. (1883) 19, 17.	P 19, 17.
<i>śaśimaṇi</i> m.	Kād. 2, 3, 16 (2, 11).	P 241, 17.
<i>śaśpī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 241, 13 (393, 15).	P 214, 23.

¹⁸⁶ P en V : *vyajanīkṛta*.¹⁸⁷ C[1862], C[1872], P en V : *śatadhanvan*.¹⁸⁸ Ontbreekt in P en V.

<i>śākyamuni</i> m.	Kād. 106, 18 (<i>lees</i> 106, 13) (192, P 94, 23-95, 1. 10.11).	
<i>śātakratava</i> Adj. — <i>āśā</i> f.	Kād. 126, 13 (224, 4).	P 113, 2.
<i>śāntiyudaka</i> n.	Kād. 80, 4 (146, 1).	P 71, 19.
1. <i>śāpa</i> m. 1) — Nom. abstr. <i>śāpatā</i> f.	Kād. 2, 58, 12 (70, 8).	P 291, 10.
<i>śāpabhāj</i> Adj.	Kād. 90, 15 (162, 14).	P 81, 2.
<i>śāyayitavya</i> Adj.	Kād. 2, 86, 16 (106, 17).	P 316, 11.
<i>śāra</i> 1) Adj.	Kād. 104, 12 (189, 18).	P 93, 6.
	112, 6 (201, 2).	P 100, 3.
	127, 5 (222, 5).	P 113, 17.
	136, 11 (239, 3 (<i>lees</i> 225, 5)).	P 121, 18.
	159, 2 (277, 10).	P 141, 10.
<i>śāri</i> 2) m. a)	Kād. 6, 9 (5, 3).	P 6, 15.
<i>śārvara</i> 1) Adj. a)	Kād. 198, 9 (333, 1).	P 176, 10.
<i>śālūka</i> 1) n. a) — <i>śālūkakanda</i>	Kād. 136, 10 (239, 2).	P 121, 17-18.
<i>śāśvatika</i> Adj.	Kād. 50, 8 (93, 7).	P 45, 8.
1. <i>śikṣ</i> 2) — <i>śikṣita</i>	Kād. 86, 16 (156, 1).	P 77, 13.
<i>śīthilāy</i> , °yate	Kād. 2, 126, 18 (155, 8).	P 353, 10.
<i>śirasija</i> m.	Kād. 201, 24 (338, 3).	P 179, 15.
<i>śirodhāman</i> n.	Kād. 18, 19.20. v. 1. <i>śirobhāga</i> .	P 17, 11.
<i>śirobhāga</i> m. 2)	Kād. (1793) 29, 6 (v. 1. <i>śirodhāman</i>).	P 17, 11. ¹⁸⁹
<i>śayaniya</i> °	Kād. 80, 1 (145, 14).	P 71, 17.
<i>śirovedanā</i> f.	Kād. 240, 19 (392, 15).	P 214, 8.
<i>śilājatu</i>	Kād. 136, 23 = 239, 14.	P 122, 5.
<i>śiśirāṃśu</i> 2) m.	Kād. 141, 1 (247, 12).	P 125, 18.
2. <i>śi</i> , — Mit <i>ati</i> 2)	Kād. 229, 4 (376, 10.11).	P 203, 22.
3) <i>atisayita</i> c)	Kād. 90, 1 (161, 14).	P 80, 13.
Mit <i>adhi</i> 1)	Kād. 232, 3 (380, 14).	P 206, 14.
Mit <i>prati</i> — <i>pratisayita</i>	Kād. 254, 13 (415, 16).	P 226, 7.
<i>śirṇī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 256, 6 (419, 8).	P 227, 18.
<i>śunāsira</i> m. 2)	Kād. 62, 18 (118, 4).	P 56, 11.
1. <i>śuṣ</i> , — Mit <i>ud</i>	Kād. 2, 137, 4 (167, 18).	P 363, 17-18.
<i>śūnyī</i> Adv. 2) mit <i>bhū</i>	Kād. 2, 40, 10 (47, 15).	P 274, 20.
2. <i>śekharī</i> Adv. 1) mit <i>kar</i>	Kād. 259, 21 (423, 21).	P 230, 22.
[* <i>śephāli</i> ,] <i>śephālikā</i>	Kād. 2, 98, 7 (120, 15).	P 326, 19.
<i>śoṇiman</i> m.	Kād. 231, 1 (379, 1).	P 205, 14.
2. <i>śoṇī</i> Adv. mit <i>kar</i>	Kād. 181, 5 (308, 1).	P 161, 2.
<i>śauddhodani</i> m.	Kād. 234, 19 (<i>lees</i> 234, 20) (384, 7).	P 209, 1. ¹⁹⁰
<i>śyā</i> , — Mit <i>ā</i> 2) <i>āśyāna</i> a)	Kād. 33, 11 (58, 11).	P 30, 13.
<i>śyāmaka</i> 3) f. ° <i>mikā</i> a) b)	Kād. 103, 16 (188, 11).	P 92, 12.
<i>śyāmāy</i> , °yate	Kād. 2, 136, 20.21 (167, 10).	P 363, 11.
<i>śradhēya</i> Adj.	Kād. 2, 101, 11 (124, 12).	P 329, 16.
<i>śrama</i> m. 2)	Kād. 110, 16 = 198, 13.	P 98, 17.

¹⁸⁹ P en V : *śirodhāman*.¹⁹⁰ Ontbreekt in P en V.

NS <i>śrīdruma</i> m.	Kād. (1883) 19, 18.	P 19, 18.
1. <i>śru</i> , — Caus. 3) <i>śrāvita</i> d)	Kād. 2, 8, 10 (14 (<i>lees</i> 2, 8, 13)).	P 246, 2.
<i>śvapośaka</i> m.	Kād. 110, 16 (198, 14).	P 98, 17.
<i>śvastana</i> 1) Adj. — <i>śvastane 'hani</i>	Kād. 2, 62, 10 (75, 10).	P 295, 2.
<i>śvetagaṅgā</i> f.	Kād. 146, 19 (258, 10).	P 130, 15.
<i>śvetabhānu</i> m.	Kād. 231, 21 (380, 7).	P 206, 8.
<i>śvetātapatrāy</i> , <i>oyate</i>	Kād. 200, 20 (336, 10).	P 178, 15. ¹⁹¹
<i>śvetāy</i> , <i>oyate</i>	Kād. 231, 3 (379, 3).	P 205, 16.
<i>śvetiman</i> m.	Kād. 144, 14 (255, 3).	P 128, 17.
<i>śaṭkarmavant</i> m.	Kād. 2, 112, 5 (138, 11).	P 339, 13. ¹⁹²
<i>śaṣṭha</i> 3) f. <i>śaṣṭhī</i> d) — <i>bhagava-</i> <i>tiṃ śaṣṭhidevim</i>	Kād. 79, 14 (145, 3).	P 71, 7.
<i>śaṣṭhijāgara</i>	Kād. 83, 8 = 150, 9.	P 74, 14.
<i>saṃyamin</i> 1) Adj. a) — Nom. abstr. <i>omitā</i> f.	Kād. 165, 2 (285, 13).	P 146, 17. ¹⁹³
<i>saṃvartaka</i> 3) f. <i>ortikā</i> — <i>nalini</i> ^o	Kād. 36, 17 (66, 6).	P 33, 11.
<i>saṃvibhāga</i> m. 1) — <i>ājñā</i> ^o	Kād. 232, 24 (381, 19).	P 207, 8.
Acc. mit <i>kar</i> Med.	47, 19 (<i>lees</i> 47, 19.20) (87, 6.7).	P 43, 1.
<i>saṃśīti</i> f.	Kād. 148, 18 (362, 12).	P 132, 7.
<i>saṃsarpaṇa</i> n. 2)	Kād. 38, 20 (69, 5).	P 35, 7-8.
<i>saṃsarpin</i> Adj.	Kād. 75, 19 (139, 3).	P 68, 1.
<i>saṃskārya</i> Adj.	Kād. 2, 88, 7 (108, 17).	P 317, 21-22. ¹⁹⁴
<i>saṃsthāpayilavya</i> Adj.	Kād. 2, 40, 17 (48, 2).	P 275, 4.
<i>sakopa</i> Adj.	Kād. 2, 7, 2 (1).	P 244, 21.
<i>saṃkaṭa</i> 1) Adj. c)	Kād. 170, 20 (293, 2).	P 151, 20.
<i>saṃkaṭāy</i> , <i>oyate</i> 1)	Kād. 2, 35, 21 (42, 1).	P 270, 18.
2)	Kād. 2, 49, 4 (58, 7).	P 282, 20.
<i>saṃkalana</i> 1) n. oder f. <i>ā</i>	Kād. 230, 18 (378, 8).	P 205, 8.
<i>saṃkalpajanman</i> 2) m.	Kād. 2, 80, 5 (98, 18).	P 310, 18.
<i>saṃgrathana</i> n.	Kād. 2, 129, 14 (158, 20).	P 356, 1.
<i>saṃcārin</i> 1) Adj. e)	Kād. 177, 12 (303, 1).	P 157, 18.
<i>satāpa</i> Adj.	Kād. 2, 6, 19 (<i>lees</i> 2, 6, 24).	P 244, 19.
1. <i>sad</i> , — Mit <i>ud</i> 3) <i>utsanna</i> e)	Kād. 222, 15 (367, 4).	P 198, 1.
Mit <i>pra</i> 5) Imper.	Kād. 52, 3 (96, 2).	P 46, 21.
	67, 18 (126, 8).	P 60, 21.
	95, 21 (170, 10).	P 85, 16.
	181, 22 (309, 1).	P 161, 16-17.
	2, 603, 7 (<i>lees</i> 2, 103, 7) (127, 6).	P 331, 8.
<i>sadbhāva</i> m. 4)	Kād. 2, 100, 2 (122, 17).	P 328, 11.
	5 (123, 1).	P 328, 13.
<i>sanāthī</i> Adv. mit <i>kar</i> 2)	Kād. 18, 21 (29, 8).	P 17, 12.
<i>sanirviśeṣa</i> Adj.	Kād. 2, 7, 1 (6, 20).	P 244, 21. ¹⁹⁵

¹⁹¹ P en V : *śvetimānam ātanvati*, tegenover C[1862] en C[1872] : *śvetātapatrāyamāṇe*.

¹⁹² P en V : *śaṭkarmā*.

¹⁹³ Ontbreekt in P en V.

¹⁹⁴ P en V : *saṃskartavya*.

¹⁹⁵ P² en V : *sārtiviśeṣa*.

<i>sanirveda</i> 1) Adj.	Kâd. 2, 7, 1 (6, 20).	P 244, 20-21.
<i>saṃdānita</i> Adj.	Kâd. 164, 7 (284, 8).	P 145, 23.
<i>saṃdhāraṇa</i> 3) n. b) — <i>prāṇa</i> ^o	Kâd. 248, 15 (406, 4). 2, 28, 8 (32, 18).	P 221, 2. P 263, 23.
<i>saṃdhāraṇīya</i> Adj.	Kâd. 2, 116, 2 (143, 1).	P 343, 1.
<i>saṃdhyāy</i> , <i>°yate</i>	Kâd. 6, 17 (6).	P 6, 21.
<i>saṃnipātānidrā</i> f.	Kâd. 115, 9 (205, 8).	P 102, 22-23.
<i>saparihāsa</i> Adj.	Kâd. 2, 6, 19 (<i>lees</i> 2, 6, 24).	P 244, 19-20.
<i>saparyāṇa</i> Adj.	Kâd. 192, 14 (<i>lees</i> C[1872] 192, 14).	P 95, 3.
<i>saptatantu</i> 2) m.	Kâd. 59, 21 (111, 9).	P 53, 23.
<i>saptasapti</i> 2) m.	Kâd. 257, 9 (420, 19).	P 228, 18.
<i>saprasāda</i> Adj.	Kâd. 2, 7, 1 (6, 20).	P 244, 20.
<i>saphalay</i> , <i>°yati</i>	Kâd. 2, 99, 9 (121, 21).	P 327, 19.
<i>sabrahmacārin</i> 2) a) — <i>duḥkha</i> ^o	Kâd. 198, 24 (333, 17).	P 176, 23.
b)	Kâd. 89, 6.7 (160, 1).	P 79, 20.
<i>samarasīras</i> n.	Kâd. 197, 6 (330, 17).	P 175, 9.
<i>samarpaṇīya</i> Adj.	Kâd. 2, 86, 17 (106, 18).	P 316, 12.
<i>samāghrāṇa</i> n.	Kâd. 230, 11 (378, 1).	P 205, 2.
<i>samāceṣṭita</i> n.	Kâd. 2, 66, 11 (80, 8).	P 298, 15.
<i>samāyoga</i> m. 2)	Kâd. 2, 36, 2 (46, 6 (<i>lees</i> 2, 42, 6)).	P 270, 22.
	61, 19 (74, 15).	P 294, 11.
	72, 16 (88, 11).	P 304, 4.
	75, 22 (93, 8).	P 307, 1.
<i>samucchvasita</i> 2) n.	Kâd. 63, 4 (119, 5).	P 56, 20.
<i>samutkaṅṭakita</i> Adj.	Kâd. 2, 137, 4 (167, 18).	P 363, 17.
<i>samutphulla</i> Adj.	Kâd. 2, 140, 18.	P 367, 2.
<i>samutsāraṇa</i> n.	Kâd. 16, 13 (25, 12).	P 15, 11.
<i>samuḍbandhana</i> n. — <i>ātmanaḥ</i>	Kâd. 262, 4 (426, 12).	P 232, 22.
<i>samudbhāsana</i> n.	Kâd. 2, 56, 14 (67, 14).	P 289, 14.
<i>saṃpuṭa</i> m. 1)	Kâd. 8, 1 (9).	P 8, 3.
<i>saṃpratyaya</i> m. 2)	Kâd. 2, 99, 19 (122, 10). 101, 11 (124, 13).	P 328, 5. P 329, 17.
<i>saṃpravāha</i> m.	Kâd. 256, 16 (<i>lees</i> 256, 17) (420, 3).	P 228, 4. ¹⁹⁶
<i>saṃmarda</i> m. 5)	Kâd. 179, 6.7 (<i>lees</i> 179, 7) (305, 10).	P 159, 8.
<i>saṃmārjana</i> 2) f. <i>saṃmārjanī</i>	Kâd. 28, 4 (49, 1).	P 25, 21.
<i>sar</i> , — <i>Mit apa</i> 3)	Kâd. 2, 142, 4 (173, 12).	P 368, 10.
<i>Mit abhi</i>	Kâd. 64, 24 (122, 4).	P 58, 11.
<i>Mit samud</i> Caus. 2)	Kâd. 15, 9 (23, 8).	P 14, 11.
<i>Mit pra</i> Caus. 5)	Kâd. 99, 6 (176, 13).	P 88, 15.
<i>sarāga</i> Adj. 1)	Kâd. 2, 57, 6 (68, 11).	P 290, 5.
<i>sarojin</i> 2) f. <i>°jinī a)</i>	Kâd. 2, 35, 11 (41, 11.12).	P 270, 9-10.
3. <i>sarj</i> , — <i>Mit ud</i> 13) — <i>utṣṛṭajī-</i> <i>vitā</i> Adj.	Kâd. 263, 20 (<i>lees</i> 263, 19) (428, 11).	P 234, 9-10.
<i>Mit samud</i> 6)	Kâd. 263, 20 (428, 12).	P 234, 10.

<i>sarp</i> , — Mit <i>ud</i> 1) — <i>karo mukham utsasarpa</i>	Kād. 215, 21 (358, 6).	P 192, 1.
Mit <i>upa</i> Caus. 1) — <i>karmañidr-še matim</i>	Kād. 203, 3 (339, 13).	P 180, 15.
<i>sarvaṣaya</i> m.	Kād. 2, 74, 8 (90, 11).	P 305, 14.
<i>sarvāṅgīṇa</i> Adj.	Kād. 2, 10, 11 (11, 6).	P 247, 20.
1. <i>sarvātman</i> m. 3)	Kād. 157, 6 (275, 2).	P 139, 19.
<i>saśeṣa</i> Adj.	Kād. 2, 37, 12 (44, 3).	P 272, 7.
<i>sasadbhāva</i> Adj.	Kād. 2, 7, 1 (<i>lees</i> 2, 7, 2).	P 244, 22.
<i>sasprha</i> Adj. 1)	Kād. 2, 7, 2 (<i>lees</i> 2, 7, 3).	P 244, 22-23.
<i>sahapāmsukrīḍita</i> Adj.	Kād. 2, 113, 24 (140, 11).	P 341, 4.
<i>sahabhū</i> 1) Adj. b)	Kād. 223, 19 (368, 11).	P 199, 2.
	2, 105, 16 (130, 6).	P 333, 11.
2)	Kād. 226, 19 (372, 11).	P 201, 19.
<i>sahasradidhiti</i> m.	Kād. 53, 8 (97, 9).	P 47, 23.
<i>sahyatā</i> f.	Kād. 204, 13 (341, 7).	P 181, 22.
<i>sātmārpaṇa</i> Adj.	Kād. 2, 7, 2 (1).	P 244, 21-22.
1. <i>sādh</i> , — mit <i>pra</i> Caus. 1)	Kād. 131, 10 (231, 15).	P 117, 9.
2. <i>sādhāraṇī</i> Adv. 1) mit <i>kar a</i>)	Kād. 262, 22 (427, 8.9).	P 233, 14.
<i>sādhudhvani</i> m.	Kād. 2, 9.	P 2, 7.
<i>sānukrośa</i> Adj.	Kād. 2, 7, 3 (2).	P 244, 22.
<i>sānurāga</i> Adj.	Kād. 2, 7, 1 (6, 20).	P 244, 21.
<i>sāṃdīpani</i> m.	Kād. 197, 10 (331, 4).	P 175, 13.
<i>sābhimāna</i> Adj. 1) — <i>ālāpa</i> m.	Kād. 2, 6, 19 (<i>lees</i> 2, 6, 24).	P 244, 20.
<i>sābhyarthana</i> Adj.	Kād. 2, 6, 19 (<i>lees</i> 2, 6, 24).	P 244, 20.
2. <i>sāra</i> 6) Adj. f)	Kād. 142, 14 (<i>sāra</i> 250, 4).	P 127, 1.
<i>sāvadhāraṇa</i> Adj. 1)	Kād. 2, 7, 2 (<i>lees</i> 2, 7, 3).	P 244, 23.
<i>sāvaṣṭambha</i> 1) Adj.	Kād. 2, 7, 1 (<i>lees</i> 2, 7, 2).	P 244, 21.
<i>sāvāhela</i> Adj.	Kād. 2, 6, 20 (<i>lees</i> 2, 7, 1).	P 244, 20.
<i>siṃhala</i> 1) m. a)	Kād. 99, 4 (176, 11).	P 88, 14.
[<i>sikatina</i> (fehlerhaft) und] <i>sika-tila</i> Adj.	Kād. 225, 24 (371, 10).	P 201, 2-3.
	240, 7 (392, 2).	P 213, 20.
1. <i>sic</i> , — Mit <i>ud</i> 2) b)	Kād. 2, 101, 17 (125, 3).	P 329, 22.
<i>sicaya</i> m.	Kād. 2, 113, 21 (140, 8).	P 341, 2.
<i>siddhāñjana</i> n.	Kād. 254, 22 (<i>lees</i> 254, 21) (416, 8).	P 226, 13.
<i>simasimāy</i> , °yate	Kād. 43, 19 (79, 3).	P 39, 15.
<i>sisnāsu</i> Adj.	Kād. 41, 15 (75, 2).	P 37, 19.
<i>simantay</i> , °yati	Kād. 2, 121, 12 (149, 6).	P 348, 14.
<i>simāntalekhā</i> f.	Kād. 135, 16 (238, 2).	¶ 121, 1.
	139, 12 (245, 2).	P 124, 10.
<i>sīrāyudha</i> m.	Kād. 225, 23 (371, 8.9).	¶ 201, 1.
<i>sukhāy</i> , °yate 1)	Kād. 2, 25, 5.	P 261, 5.
	77, 8 (95, 5).	P 308, 6.
2)	Kād. 10, 10 (<i>lees</i> 2, 10, 19).	P 248, 4.
<i>sugrḥita</i> Adj. 4) — °nāman [und <i>nāmadheya</i>] Adj.	Kād. 39, 1 (69, 10).	P 35, 12.
	2, 79, 1 (97, 6).	P 309, 18.

<i>sujanatā</i> f.	Kād. 232, 21 (381, 17).	P 207, 6.
2. <i>suḷivita</i> Adj.	Kād. 2, 68, 22 (83, 12).	P 300, 19.
<i>sudhādhavala</i> Adj. 2)	Kād. 261, 10 (425, 2).	P 231, 19.
<i>sudhāsūti</i> m. 1)	Kād. 228, 21 (376, 4).	P 203, 16.
NS 2. <i>supā</i> Adj.	Kād. 41, 14 (<i>lees</i> 41, 13) (74, 4).	P 37, 18.
<i>subhaṭa</i> 1) m. a)	Kād. 116, 22 (208, 5).	P 104, 8.
<i>suracāpa</i> m. n.	Kād. 56, 7 (103, 9).	P 50, 20.
<i>surapatha</i> m. 1)	Kād. 2, 123, 4 (151, 4).	P 350, 2.
<i>surabhimāsa</i> m.	Kād. 57, 7 (106, 2).	P 51, 17.
	66, 13 (124, 11).	P 59, 18.
<i>surasadana</i> n.	Kād. 56, 19 (104, 10).	P 51, 7.
<i>surasarit</i> f.	Kād. 56, 15 (<i>lees</i> 56, 14) (104, 5).	P 51, 3.
2. <i>suśīla</i> 1) Adj. — Nom. abstr.		
<i>otā</i> f.	Kād. 2, 55, 4 (65, 15).	P 288, 7-8.
<i>sūci</i> [und <i>sūci</i>] f. 2)	Kād. 252, 14 (413, 3).	P 224, 13.
<i>sūtkāra</i> m.	Kād. 88, 8.	P 79, 2.
<i>sela</i> 1)	Kād. (ed. Bomb.) 356, 2.	P 356, 2.
<i>sotprāsa</i> Adj.	Kād. 2, 7, 1 (<i>lees</i> 2, 7, 2.3).	P 244, 22.
<i>sopagraham</i> Adv.	Kād. 169, 15 (<i>lees</i> 169, 5) (290, 15).	P 150, 8.
	176, 8 (301, 11).	P 156, 17.
	247, 14 (493, 15 (<i>lees</i> 403, 15)).	P 220, 5.
<i>sopālabha</i> Adj.	Kād. 2, 7, 2 (<i>lees</i> 2, 7, 3).	P 244, 22.
<i>saudāsa</i> m.	Kād. 2, 110, 4 (135, 15).	P 337, 15.
<i>saubhāgyaghaṇṭā</i> f.	Kād. 56, 3 (103, 5).	P 50, 16.
<i>skandhapīṭha</i> n.	Kād. 31, 16 (55, 7).	P 28, 23.
	254, 10 (415, 13).	P 226, 4.
<i>stabaka</i> m. 1) — <i>kṛttikātārā°</i>	Kād. 158, 8 (276, 10).	P 140, 17.
<i>kiraṇa°</i>	56, 7 (103, 9).	P 50, 20. ¹⁹⁷
<i>stabakay</i> , <i>oyati</i>	Kād. 2, 136, 2 (166, 13).	P 362, 19. ¹⁹⁸
<i>stimitatā</i> f.	Kād. 31, 20 = 56, 2.	P 29, 4.
<i>sthalanalīnī</i> f.	Kād. 2, 17, 2 (19, 12).	P 253, 19.
<i>sthalotpālīnī</i> f.	Kād. 100, 13 (179, 7).	P 89, 17-18.
<i>sthā</i> , 17)	Kād. 2, 116, 3 = 143, 2.	P 343, 2.
Mit <i>sam</i> Caus. 2)	Kād. 2, 52, 20 (63, 1).	P 286, 5-6.
<i>sthātavya</i> n. impers. 1)	Kād. 2, 61, 10 (74, 7).	P 294, 4.
<i>sthāsaka</i> 2)	Kād. 64, 3 (120, 3 (<i>lees</i> 120, 13)).	P 57, 16.
	99, 3 (176, 11).	P 88, 13.
<i>sthūlabuddhi</i> Adj.	Kād. 222, 2.3 (366, 12.13).	P 197, 14-15.
<i>sthūlaśīras</i> 2) m. a)	Kād. 90, 8.9 (162, 7.8).	P 80, 19.
1. <i>snu</i> , — <i>snuṭa</i>	Kād. 136, 23 (v. l. <i>sruta</i>).	P 122, 4-5. ¹⁹⁹

197 P en V : *kiraṇa*.198 P en V : *kampayan*.199 P en V : *sruta*.

<i>snehala</i> Adj. — Nom. abstr. ° <i>tā</i> f.	Kād. 2, 29, 14 (34, 12). 30, 6 (35, 7). 91, 20 (113, 3).	P 265, 5. P 265, 18. P 321, 1.
<i>sparśavant</i> Adj. 2)	Kād. 238, 17 (389, 13).	P 212, 11.
1. <i>spaś</i> , — Mit <i>vi</i> , <i>vispaṣṭa</i>	Kād. 2, 63, 4 = 76, 7.	P 295, 17.
<i>sphaṭikamaya</i> Adj.	Kād. 94, 11 (168, 8).	P 84, 11.
<i>sphal</i> , — Mit <i>ā</i> Caus. 1)	Kād. 99, 7 = 177, 1.	P 88, 16.
<i>sphāri</i> Adv. mit <i>bhū</i> 1)	Kād. 81, 22 (148, 10).	P 73, 8.
2. <i>sphuṭi</i> Adv. 1) mit <i>kar a</i>)	Kād. 2, 105, 17 (130, 8).	P 333, 13.
<i>sphuṭikaraṇa</i> n. 1)	Kād. 2, 31 17 (37, 6).	P 267, 4.
<i>sphūrj</i> , — Mit <i>ava</i> 1)	Kād. 2, 74, 3 (90, 6).	P 305, 10.
<i>smarāri</i> m.	Kād. 2, 93, 10 (114, 18).	P 322, 9.
<i>smitapūrvābhībhāṣin</i> Adj.	Kād. 57, 2.3 (105, 7).	P 51, 13.
Nom. abstr. ° <i>ṣitā</i> f.	185, 14 (313, 20).	P 164, 23.
<i>sraṃs</i> , <i>sras</i> , — Mit <i>ud</i> , <i>utstrasta</i> (<i>nīvi</i>)	Kād. 2, 142, 8 (173, 16).	P 368, 13.
<i>srastara</i> m. n.	Kād. 257, 13 (421, 5). 2, 3, 21 (2, 16). 10, 24 (11, 18).	P 228, 22. ²⁰⁰ P 241, 21. P 248, 8.
<i>srotasvinī</i> f.	Kād. 2, 70, 12 (85, 12).	P 302, 5.
<i>svacchandacārin</i> Adj. — f. ° <i>riṇī</i>	Kād. 221, 15 (366, 1).	P 197, 4.
<i>svacchandatā</i> f.	Kād. 121, 2 (216, 1).	P 108, 4.
<i>svapnāy</i> , ° <i>yate</i> 1)	Kād. 2, 4, 18 (4).	P 242, 17.
<i>svarayoga</i> m.	Kād. 81, 18 (148, 7).	P 73, 5.
<i>svarasamdehavivāda</i> m.	Kād. 224, 20 (369, 17).	P 200, 1.
<i>hamsaka</i> 1) m.	Kād. 2, 86, 19 (106, 20).	P 316, 13.
<i>hariṇalāñchana</i> m.	Kād. 67, 9 (125, 16).	P 60, 13.
<i>haritāy</i> , ° <i>yati</i> und ° <i>yate</i>	Kād. 179, 21 (306, 4.5). 231, 3 (379, 3).	P 159, 20. P 205, 16.
<i>hasta</i> 1)	Kād. 2, 100, 24 (124, 1).	P 329, 7.
<i>hastīśikṣā</i> f.	Kād. 84, 15 (152, 14).	P 75, 16.
[3. <i>hā</i> Interj. ...,] <i>hākaṣṭaśabda</i> m.	Kād. 2, 122, 1 (149, 18).	P 349, 1.
1. <i>hī</i> , — Mit <i>pra</i> 3)	Kād. 31, 24 (56, 5).	P 29, 7.
<i>hīñjira</i> m. 2)	Kād. 2, 69, 22 (84, 18).	P 301, 16.
<i>himagrha</i> und ° <i>ka</i> n.	Kād. 241, 11 (393, 13). 243, 22 (397, 8 (<i>lees</i> 397, 7)). 258, 1 (421, 17). 2, 3, 21 (2, 16).	P 214, 21. P 217, 1. P 229, 9. P 241, 21.
<i>himasrut</i> m.	Kād. 54, 17 (100, 10).	P 49, 4. ²⁰¹
<i>hutāśanāy</i> , ° <i>yate</i>	Kād. 248, 13 (406, 2).	P 221, 1.
1. <i>hrī</i> , — Caus. <i>hrepayati</i>	Kād. 240, 8 (392, 3).	P 213, 21.

²⁰⁰ P en V : *prastare*.²⁰¹ P en V : *himatatisrut*.

LIJST VAN ADDENDA BIJ HET ST. PETERSBURGER
WOORDENBOEK

- °*aṃśumaya* Adj. (f. -ī), 'uit louter stralen bestaande, van stralen gemaakt', P 131, 18 (C 1, 261, 5).
- °*akathanīya* Adj., 'die (dat) niet kan uitgedrukt worden, onuitsprekelijk', P 220, 22 (C 1, 405, 9).
- akara*, °ook (Adj.) 'van handen beroofd' (als bijbetk. in een woordspeling), P 10, 4 (C 1, 13, 3).
- akāṇḍa*, °ook (Adj.) 'geen pijlen hebbend', P 258, 6 (C 2, 25, 8).
- °*akāṣṭha* Adj., a) 'geen brandhout hebbend' en tevens b) 'onbegrensd' (in een woordspeling), P 287, 14 (C 2, 64, 16).
- akulīna*, °ook (Adj.) a) 'niet op de aarde verblijvend' en tevens b) 'de aarde niet aanrakend' (in een woordspeling; vgl. *Vāsavadattā*, ed. Hall p. 91, 2; 248, 1-2; 249, 1-2), P 11, 15 (C 1, 17, 3).
- akuśala*, °ook (Subst.) 'zwaard' (als bijbetk. in een woordspeling), P 56, 2 (C 1, 117, 2 *ontbreekt hier*).
- °*akṛpālu* Adj., 'onbarmhartig, hardvochtig, onmeedogend', P 297, 18 (C 2, 79, 3).
- °*akliṣṭatā* f., 'het ongeschonden zijn, ongeschondenheid, gaafheid', P 12, 1 (C 1, 18, 7-8).
- °*akṣīṇatā* f., 'het niet uitgeput raken, onuitputtelijkheid', P 140, 20 (C 1, 276, 14).
- °*akhedanīya* Adj., 'die (dat) niet mag gepijnigd worden', P 234, 9 (C 1, 428, 10).
- °*agamana* n., 'de daad van niet te vertrekken, van niet weg te gaan', P 328, 3 (C 2, 122, 8); P 329, 6 (C 2, 123, 19-124, 1); P 329, 9 (C 2, 124, 4).
- agrhīta*, °ook (Adj.) 'niet vastgegrepen, niet vastgenomen, niet gevat', P 85, 17 (C 1, 170, 11); P 120, 7 (C 1, 237, 2); P 275, 6 (C 2, 48, 4-5); P 281, 17 (C 2, 56, 16).
- agrahaṇa*, °ook (Subst.) 'het niet aannemen, het niet aanvaarden', P 204, 10 (C 1, 377, 2).
- agrāmya*, °ook (Adj.) 'afzonderlijk, niet in samenstelling met een ander woord, 'niet dorps, beschaafd', P 103, 22-23 (C 1, 207, 12); P 179, 15 (C 1, 338, 3).

- °*aghaṭamānaka* Adj., 'onbestaanbaar, onmogelijk', P 328, 8 (C 2, 122, 14 v. l. *aghaṭamāna*).
- °*aṅkuśikā* f., 'kleine haak', P 228, 5-6 (C 1, 420, 4).
- acala*, °ook (Subst.) 'eigenaam van een vriend van den dief Karṇisuta' (vgl. beneden *vīpula* en *śāśa*), P 19, 17 (C 1, 33, 1).
- °*acalarāja* m., eigenaam, 'de Himālaya', P 68, 10 (C 1, 140, 1).
- °*acalarājakanyakā* f., eigenaam, 'Pārvati', P 31, 14-15 (C 1, 61, 3-4).
- °*acalita* Adj., 'onbewogen', P 142, 21 (C 1, 279, 18).
- °*acchatā* f., 'reinheid, zuiverheid, onbevleektheid', P 271, 4 (C 2, 42, 12).
- °*ajagaratā* f., 'het slang zijn', P 337, 14 (C 2, 135, 14-15).
- °*ajala* Adj., 'geen water inhoudend' P 273, 2 (C 2, 45, 6 v. l. *jala*-).
- °*ajātapakṣatā* f., 'het niet in het bezit zijn van vleugels' (vgl. pw *ajātapakṣa* Adj.), P 35, 6 (C 1, 69, 3 v. l. *anupajātapakṣatayā*).
- °*atikāṭhinatā* f., 'uiterste hardheid', P 166, 16 (C 1, 316, 10-11); P 353, 21-22 (C 2, 156, 4).
- °*atikarkaśatā* f., id., P 92, 15 (C 1, 188, 14).
- °*atikarkaśatva* n., id., P 29, 19-20 (C 1, 57, 7).
- °*atikaṣṭatā* f., 'uiterste smartelijkheid', P 303, 6 (C 2, 87, 5).
- °*atikṛpāṇa* Adj., 'zeer gierig, zeer zuinig', P 35, 18 (C 1, 69, 16).
- °*atikṛśatā* f., 'uiterste magerheid', P 42, 9 (C 1, 86, 2).
- °*atikopana* Adj. (f. -ā), 'zeer toornig', P 85, 4 (C 1, 169, 10).
- °*atikomalatā* f., 'uiterste tengerheid', P 186, 22 (C 1, 348, 14); P 300, 19 (C 2, 83, 12).
- °*atikramaṇīya* Adj. (f. -ā), 'die (dat) mag (moet) overtreden, veronachtzaamd worden', P 266, 16 (C 2, 36, 12).
- °*atikrodhana* Adj., 'zeer toornig', P 320, 11 (C 2, 112, 7).
- °*atikṣāma* Adj. (f. -ā) 'zeer uitgemergeld', P 256, 5-6 (C 2, 22, 16).
- °*atikṣubhita* Adj., 'zeer woelig, zeer bewogen', P 335, 14 (C 2, 132, 21-133, 1 v. l. *ākṣubhita*).
- °*atigambhīratā* f., 'onschokbaarheid' (van het karakter), P 207, 22-23 (C 1, 382, 15-16).
- °*atigarhita* Adj., 'ten zeerste gelaakt, zeer afgekeurd', P 158, 8 (C 1, 303, 17).
- °*atigāḍhataratā* f., 'het zeer diep zijn, volkomen ondoorgrondelijkheid', P 69, 21 (C 1, 142, 11 v. l. *atigāḍhatā*).
- °*atitanīyaṃs* Adj. (f. -yasī), 'uiterst dun, uiterst slank', P 173, 15 (C 1, 327, 16).

- °*atitapasvitā* f., 'het plegen van zeer strenge ascese', P 173, 5 (C 1, 327, 4).
- °*atitāra* Adj., 'uiterst glansrijk', P 170, 3 (C 1, 322, 5); P 202, 7 (C 1, 373, 9).
- °*atitejasvitā* f., a) 'het uiterst glansrijk zijn', P 36, 12 (C 1, 71, 1); P 139, 10 (C 1, 274, 3-4). — b) 'het zeer vurig zijn' (van een paard), P 79, 12 (C 1, 156, 9-10); P 80, 14-15 (C 1, 162, 2).
- °*atitvarā* f., 'uiterste spoed', P 249, 12 (C 2, 13, 9).
- °*atidakṣiṇa* Adj. (f. -ā), 'uiterst voorkomend, zeer hoffelijk', P 204, 12 (C 1, 377, 5).
- °*atidavīyastā* f., 'het zeer verafgelegen zijn', P 38, 1 (C 1, 75, 7 ontbreekt hier); P 126, 5 (C 1, 248, 9-10).
- °*atiduranta* Adj. (f. -ā), a) 'die (dat) zeer slecht eindigt' en tevens b) 'waarvan het einde zeer lastig te bereiken valt' (in een woordspeling), P 103, 6 (C 1, 206, 8).
- °*atidurāroha* Adj., 'zeer moeilijk te bestijgen', P 297, 11 (C 2, 78, 14).
- °*atidurāsada* Adj., 'zeer moeilijk te bekomen', P 322, 9 (C 2, 114, 18).
- °*atidurudvaha* Adj., 'zeer lastig te dragen', P 297, 8 (C 2, 78, 11).
- °*atidurdhara* Adj., id., P 297, 12 (C 2, 78, 15).
- °*atidurlabha* Adj., 'zeer moeilijk te bekomen' (vgl. pw *atidurlambha), P 62, 6 (C 1, 128, 10-11); P 246, 7 (C 2, 9, 1); P 334, 14 (C 2, 131, 18).
- °*atidurvidagha* Adj., 'uiterst dwaas, zeer dom', P 220, 7 (C 1, 403, 18).
- °*atidurvinīta* Adj., 'in 't geheel niet onderdanig, uiterst ongehoorzaam', P 194, 15 (C 1, 362, 5).
- °*atiduḥsaṃcara* Adj., 'waarin men zich zeer moeilijk kan bewegen', P 297, 9 (C 2, 78, 12).
- °*atiduḥsādhana* Adj. 'zeer moeilijk te bekomen', P 297, 10 (C 2, 78, 13).
- °*atidūrāpeta* Adj. 'volkomen buiten kwestie, gans uitgesloten' (vgl. pw *dūrāpeta* Adj.), P 156, 4 (C 1, 300, 11).
- °*atidṛḍha* Adj., 'zeer stevig, zeer vast', P 75, 1 (C 1, 151, 11).
- °*atidhīra* Adj. (f. -ā), 'zeer kloekmoedig', P 80, 5 (C 1, 161, 5); P 195, 14 (C 1, 363, 9).
- °*atinikaṣa*, 'uiterste nabijheid', P 343, 20 (C 2, 144, 1).

- °*atinipuṇa* 'uiterst schrande', Adv. -am, P 61, 1 (C 1, 126, 12); Adj. (comp. -tara), P 197, 17 (C 1, 366, 16).
- °*atinibhṛta*, °ook (Adj.) 'zeer stil, zeer zacht', P 148, 16 (C 1, 288, 10).
- °*atinirmāṃsatā* f., 'het niet gevleesd zijn', P 79, 4 (C 1, 158, 11 v. l. *nirmāṃsatā*).
- °*atiniṣṭhura* Adj., 'uiterst hard', P 35, 13 (C 1, 69, 11); P 78, 17 (C 1, 157, 12); P 81, 14 (C 1, 163, 11); P 180, 12 (C 1, 339, 10).
- °*atiniṣṭhuratā* f., 'uiterste hardheid', P 164, 19 (C 1, 313, 15).
- °*atiniṣpandatā* f., 'het volkomen onbeweeglijk zijn', P 153, 5-6 (C 1, 295, 5); P 165, 8 (C 1, 314, 7-8).
- °*atiniṣphala* Adj., 'zeer onvruchtbaar, volkomen vruchteloos', P 173, 19 (C 1, 328, 3).
- °*atinr̥ṣamsa* Adj., 'zeer wreedaardig, zeer wreed', P 34, 2 (C 1, 67, 4); P 109, 4 (C 1, 217, 9).
- °*atinaipuṇya* n., 'zeer grote behendigheid', P 143, 21 (C 1, 281, 4-5).
- °*atinaṣṭhurya*, 'uiterste hardheid', P 104, 10 (C 1, 208, 8).
- °*atipaṭu* Adj., 'uiterst scherp', P 114, 18 (C 1, 227, 3).
- °*atipariṣphuṭa* Adj., 'zeer klaar, zeer duidelijk', P 13, 4 (C 1, 20, 6); P 13, 13-14 (C 1, 21, 3-4).
- °*atipāta*, °ook (Subst.) 'zeer sterke neerslag, het zeer overvloedig neervallen', P 289, 17 (C 2, 67, 18).
- °*atipuṇyabhāj* Adj., 'zeer verdienstenrijk' (vgl. pw *puṇyabhāj*), P 82, 20 (C 1, 165, 15-166, 1).
- °*atiprakāṣa* Adj. (f. -ā), 'zeer duidelijk', P 143, 15 (C 1, 280, 16).
- °*atipraṇayitā* f., 'uiterste liefderijkheid', P 237, 17 (C 1, 434, 2).
- °*atiprabala* Adj. (f. -ā), 'zeer krachtig, zeer sterk', P 25, 5-6 (C 1, 47, 7); P 36, 5 (C 1, 70, 11-12); P 131, 5 (C 1, 259, 10).
- °*atiprabhūta* Adj. (f. -ā), 'uiterst talrijk', P 21, 4 (C 1, 38, 7 *ontbreekt hier*); P 136, 13 (C 1, 269, 8-9).
- °*atiprayatna* 'uiterste krachtsinspanning', P 104, 23 (C 1, 209, 9).
- °*atiprasāda*, 'uiterst gunstbetoon' P 133, 19 (C 1, 265, 3).
- °*atiprahatatva* n., 'het zeer vlak, zeer effen zijn' (van een weg), P 271, 7 (C 2, 42, 15 v. l. *atiprabhūtatva*).
- °*atipriyatā* f., 'het zeer dierbaar zijn', P 177, 21 (C 1, 335, 6).
- °*atiprīti* f., 'uiterste liefderijkheid', P 231, 2 (C 1, 424, 3).
- °*atibahala* Adj. 'zeer talrijk, zeer dicht', P 11, 3 (C 1, 15, 6); P 17, 9 (C 1, 29, 3); P 59, 3-4 (C 1, 123, 7); P 154, 1 (C 1,

- 297, 1) ; P 201, 4 (C 1, 371, 12) ; P 211, 10 (C 1, 388, 4) ;
 P 217, 14 (C 1, 398, 8) ; P 260, 21 (C 2, 28, 18) ; P 300, 13
 (C 2, 83, 4-5).
- °*atibahalatā* f., 'het zeer talrijk zijn', P 182, 21 (C 1, 342, 14).
- °*atibahula* Adj., 'zeer talrijk, zeer dicht', P 60, 20 (C 1, 126, 8) ;
 P 172, 4 (C 1, 325, 6).
- °*atibhāsvara* Adj., 'zeer glansrijk', P 142, 9 (C 1, 279, 3).
- °*atimadhura* Adj. (f. -ā), 'uiterst zoet', P 52, 11 (C 1, 108, 7) ; P
 53, 1 (C 1, 109, 11) ; P 131, 9 (C 1, 260, 3) ; P 180, 2 (C
 1, 338, 15).
- °*atimahārha* Adj., 'uiterst kostbaar' (vgl. pw *mahārha*), P 12, 22
 (C 1, 20, 1).
- °*atiramyatā* f., 'uiterste bekoorlijkheid, uiterste liefelijkheid', P 276,
 7 (C 2, 49, 11) ; P 283, 22 (C 2, 59, 18).
- °*atirāgin* Adj., 'uiterst hartstochtelijk', P 31, 16 (C 1, 61, 5-6).
- atirikatā*, °ook (Subst.) 'het overtreffen, de superioriteit', P 191,
 10-11 (C 1, 357, 11-12).
- °*atiroṣaṇatā* f., 'het zeer opvliegend zijn', P 227, 9-10 (C 1, 418,
 8).
- °*atiraudra* Adj., 'zeer schrikwekkend' (vgl. pw *atiraudratā*), P 107,
 15-16 (C 1, 215, 3).
- °*ativayas* Adj., 'van zeer hoge ouderdom', P 12, 23 (C 1, 20, 2).
- °*ativardhana*, v. l. van *abhivardhana*, zie de lijst van verwijzingen in
 pw aldaar.
- °*ativāmanatā* f., 'het zeer laag zijn', P 87, 19 (C 1, 174, 11).
- °*ativikaca* Adj., 'gans ontloken, zeer wijd opengegaan', P 19, 2
 (C 1, 31, 11) ; P 39, 7 (C 1, 78, 8).
- °*ativikṛta* Adj., 'zeer weerzinwekkend' (aanblik), P 33, 2 (C 1, 65,
 8).
- °*ativijīṣutā* f., 'uiterste heerszucht', P 7, 12 (C 1, 7, 6).
- °*ativinītātā* f., 'zeer grote onderdanigheid, bescheidenheid', P 101,
 22 (C 1, 204, 2 v. l. *abhivinītātā*).
- °*ativimalatā* f., 'uiterste reinheid', P 124, 13 (C 1, 245, 6).
- °*ativistārin* Adj., 'zeer uitgestrekt', P 128, 13 (C 1, 254, 11) ; P
 182, 11 (C 1, 342, 2).
- °*atiśītalatva* n., 'uiterste koelheid, zeer grote koude', P 286, 21 (C
 2, 63, 19 v. l. *śītalatva*).
- °*atiśuci* Adj., 'uiterst rein, zeer zuiver', P 42, 6 (C 1, 85, 12) ; P
 130, 7 (C 1, 257, 16).
- °*atisaṃtāpa*, 'zeer grote hitte, gloed', P 252, 9 (C 2, 17, 12).

- °*atisamṛddhi*, 'overvloed, buitengewone voorspoed', P 208, 1 (C 1, 382, 18).
- °*atisaralātā* f., 'uiterste rechtschapenheid', P 207, 5 (C 1, 381, 16 v. l. *atisaralā*).
- °*atisurabhitā* f., 'uiterste welriekendheid', P 139, 2 (C 1, 273, 11).
- °*atisūkṣmatā* f., 'het zeer klein, zeer nietig, zeer onmerkbaar zijn', P 245, 17-18 (C 2, 8, 4).
- atispaṣṭa*, °ook (Adj.) 'zeer duidelijk, zeer klaar', P 12, 18 (C 1, 19, 11); P 301, 5 (C 2, 84, 4).
- °*atisphurita* Adj., 'zeer sterk flikkerend', P 165, 10 (C 1, 314, 10).
- atīrtha*, °ook (Adj.) a) 'geen fīrtha bezittend' en tevens b) 'geen leermeester hebbend' of 'van onderricht verstoken' (in een woordspeling), P 287, 14 (C 2, 64, 17).
- °*atyacchatā* f., 'uiterste reinheid', P 32, 18 (C 1, 64, 12).
- °*atyāyatatā* f., 'het zeer lang zijn', P 139, 17 (C 1, 274, 12).
- °*atyuccatā* f., 'het zeer hoog, zeer verheven zijn', P 19, 3 (C 1, 31, 12).
- °*atyudagrātā* f., 'het zeer hoog, zeer verheven zijn', P 87, 19 (C 1, 174, 10).
- °*adarśanatā* f., 'het niet zichtbaar zijn', P 205, 18-19 (C 1, 379, 6).
- °*adurlabha* Adj., 'niet moeilijk te bekomen', P 171, 10 (C 1, 324, 6).
- °*aduṣkara* Adj., 'gemakkelijk tot stand te brengen', P 56, 16 (C 1, 119, 1).
- °*adr̥ṣṭapūrvata* n., 'het nooit te voren gezien zijn' (vgl. pw *adr̥ṣṭapūrvā* Adj.), P 245, 11-12 (C 2, 7, 17).
- °*advandva* Adj. (f. -ā), a) 'vrij van strijd' en tevens 'geen dvan-dva-composita hebbend' (in een woordspeling), P 131, 14 (C 1, 260, 9).
- adhah̥karaṇa*, °ook (Subst. n.) 'belediging, vernedering' (vgl. pw *adhah̥kriyā*), P 202, 21 (C 1, 374, 14-15).
- °*adhāraṇa* n., 'het niet dragen', P 286, 22 (C 2, 63, 21); P 332, 16 (C 2, 129, 5 v. l. *samavadhāraṇa*).
- °-*adhiṣṭhānatā* f., 'de toestand, een zetel te zijn van...', P 106, 11 (C 1, 213, 4).
- °*adhūma* Adj., 'geen rook verspreidend', P 251, 20 (C 2, 16, 19).
- °*adhomukhatā* f., 'het met het gelaat naar beneden gericht zijn' (vgl. pw *adhomukha* Adj.), P 176, 3 (C 1, 332, 7).
- °*anaṅgarāgin* Adj. (f. -iṅī), a) 'geen lichaamsinzalving [*aṅgarāga*]

- hebbend ' en tevens b) ' met hartstocht vervuld wegens Kāma [anaṅga] ' (in een woordspeling), P 219, 2 (C 1, 401, 5-6).
- °*anatiṭṭiprabuddha* Adj., ' nog niet ten volle ontwikkeld, nog jong ', P 258, 1 (C 2, 25, 2).
- °*anatiṭṭibahu* Adj., ' niet zeer talrijk ', P 284, 9 (C 2, 60, 9).
- °*anatisamīpavartin* Adj., ' op enige afstand zich bevindend ', P 45, 23-46, 1 (C 1, 94, 13).
- °*ananubhūta* Adj., ' die (dat) geen voorwerp van ervaring is, niet ondergaan ', P 199, 18 (C 1, 369, 10-11).
- °*ananumodita* Adj. (f. -ā), ' aan wie geen toestemming is verleend ', P 160, 5 (C 1, 306, 15).
- °*anānuśocya* Adj., ' die (dat) niet mag beklagd, betreurd worden ', P 317, 5 (C 2, 107, 16).
- °*anapahrta* Adj., ' niet weggenomen ', P 116, 8-9 (C 1, 230, 4).
- °*anabhībhavanīya* Adj. (f. -ā), ' die (dat) niet kan (mag) overwonnen worden ', P 31, 23 (C 1, 63, 1) ; P 135, 16 (C 1, 268, 1-2).
- °*anabhilaṣita* Adj., ' ongewenst ', P 223, 17-18 (C 1, 411, 4).
- anabhivyakta*, °ook (Adj.) ' niet duidelijk, niet te onderscheiden, onzichtbaar ', P 72, 8 (C 1, 146, 15).
- °*anabhīṣṭa* Adj., ' ongewenst ', P 218, 20 (C 1, 400, 13-14).
- °*anabhyasta* Adj., ' ongeoeffend ', P 143, 19 (C 1, 281, 1-2) ; P 152, 14 (C 1, 293, 21) ; P 323, 23-324, 1 (C 2, 117, 1 v. l. *abhyasta*).
- anarthin*, °ook (Adj.) met de Ablatief, ' niet begerig naar ', P 362, 1 (C 2, 165, 13).
- °*anāvagaṇita* Adj., ' niet misprezen, die (dat) ontzien wordt ', P 116, 9 (C 1, 230, 4).
- °*anākulita* Adj., ' niet in de war gebracht ' (hoofdhaar), P 243, 9 (C 2, 5, 1-2).
- °*anākarṇita*, v. l. van *anāvakarṇita*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar, en onder *avakarṇay*.
- °*anākṣipta* Adj., ' niet getroffen, niet aangegrepen ' (gemoed), P 58, 15 (C 1, 122, 9) ; P 289, 6 (C 2, 67, 5).
- anāyatta*, °ook (Adj.) ' niet onderworpen, niet in het bereik van iemands macht gelegen ', P 45, 5-6 (C 1, 93, 4) ; P 157, 11-12 (C 1, 302, 13-14).
- °*anāyāsānīya* Adj., ' die (dat) niet mag gepijnigd worden ', P 261, 11 (C 2, 29, 12).
- °*anārādhita* Adj., ' niet genadig gestemd, niet verzoend ', P 199, 3

- (C 1, 368, 12) ; P 236, 16 (C 1, 431, 12) ; P 323, 16 (C 2, 116, 12).
- °*anāropita* Adj., 'die (dat) men heeft doen aangroeien', P 103, 22 (C 1, 207, 11).
- anāloka*, °ook (Subst. m.) a) 'het niet-zien' en tevens b) 'duisternis' (in een woordspeling), P 290, 11 (C 2, 68, 17).
- °*anālokana*, 'het niet-zien', P 328, 5-6 (C 2, 122, 11 v. l. *ālokana*).
- °*anālokita* Adj., 'niet gezien, niet aanschouwd', P 67, 2-3 (C 1, 137, 16).
- anālocita*, °ook (Adj.) 'niet gezien, niet aanschouwd', P 328, 14 (C 2, 123, 2).
- °*anāśyāna* Adj., 'niet verdroogd, vers', P 283, 14 (C 2, 59, 9) ; P 316, 19 (C 2, 107, 5).
- anāśvāsa*, °ook (Adj.) 'van troost verstoken, ontroostbaar', P 327, 23 (C 2, 122, 4 v. l. *anāśvāsyā*).
- °*anigrāhya* Adj., 'die (dat) niet kan gegrepen worden', P 258, 4 (C 2, 25, 5).
- °*anindaniya* (Adj.), 'die (dat) niet kan (mag) worden gelaakt, afgekeurd', P 322, 1 (C 2, 114, 8).
- anīyantraṇa*, °ook 1) (Subst.) 'het niet gebonden zijn, afwezigheid van dwang' ; 2) (Adj.) 'ongedwongen, vrij, dwangeloos', P 177, 12 (C 1, 334, 13-14) ; P 235, 7 (C 1, 429, 14-15 v. l. *nīyantraṇa*).
- °*anirvāpya* Adj., 'onuitblusbaar', P 258, 5 (C 2, 25, 7).
- °*anīlapatha*, 'luchtruim' (vgl. pw *vāyupatha*), P 349, 23-350, 1 (C 2, 151, 2).
- °*anivṛtti*, v. l. van *nirvṛti*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*anugatātā* f., 'de toestand, gevolgd te zijn door...', P 167, 23 (C 1, 319, 4).
- anugrāhakatva* n., °ook 'het vastgrijpen' (als bijbetk. in een woordspeling), P 266, 7 (C 2, 36, 3-4).
- °*anujīvita*, 'het in leven blijven', P 237, 17 (C 1, 434, 2 v. l. *anujīvi-*).
- °*anujjhita* Adj., 'die (dat) niet is verlaten geworden', P 87, 1 (C 1, 172, 14-15) ; P 100, 15 (C 1, 201, 16) ; P 103, 4 (C 1, 206, 5).
- °*anuttāla* Adj., 'niet heftig, niet onstuimig', P 251, 22 (C 2, 16, 21).
- °*anutpādita* Adj., 'niet tot stand gebracht', P 306, 7 (C 2, 92, 5).

- °*anutprekṣaṇīya* Adj., 'ondenkbaar, dat men zich niet kan voorstellen', P 279, 21 (C 2, 54, 5).
- °*anutprekṣita* Adj., 'dat men zich niet heeft voorgesteld, dat men niet heeft bedacht', P 323, 23 (C 2, 116, 21).
- °*anutsaṃkalita* Adj., 'die geen verlof bekomen heeft', P 260, 12 (C 2, 28, 7 v. l. *ucchr̥ṅkhalita*).
- °*anunmīlita* Adj., 'niet geopend' (ogen), P 154, 19 (C 1, 298, 4); P 361, 22 (C 2, 165, 11).
- °*anunmr̥ṣṭa* Adj., 'niet opgewreven, niet geboend', P 348, 12 (C 2, 149, 3).
- °*anunmocaniya* Adj., 'die (dat) niet kan worden losgemaakt', P 353, 20-21 (C 2, 156, 3).
- °*anunmocya* Adj., 'die (dat) niet kan worden losgemaakt', P 301, 17 (C 2, 84, 18-19).
- °*anuparacita* Adj., 'niet gemaakt, niet tot stand gebracht', P 60, 18 (C 1, 126, 5).
- anupaśānta*, °ook (Adj.) 'onrustig, rusteloos', P 151, 19 (C 1, 292, 18 v. l. *aśānta*).
- °*anupasamhṛta* Adj., 'niet bedwongen, niet beheerst' (smart), P 307, 14 (C 2, 94, 6).
- °*anupahasaniya* Adj., 'die (dat) niet mag bespot worden' P 317, 5 (C 2, 107, 16).
- anupātta* Adj., °ook 'niet verworven, niet bekomen', P 334, 11 (C 2, 131, 14 v. l. *upātta*).
- °*anubhavanīya* Adj., 'die (dat) moet worden ondergaan, doorstaan', P 322, 2 (C 2, 114, 9-10); P 343, 3 (C 2, 143, 2-3).
- anubhāvana*, °ook (Subst.) 'het doen ondergaan, het tot voorwerp maken van...', P 248, 16 (C 2, 12, 9).
- anurāgin*, °ook (Adj.) 'roodheid hebbend, roodgekleurd', P 51, 23 (C 1, 106, 9 *ontbreekt hier*); P 205, 18 (C 1, 379, 5-6).
- anusamtāna*, °ook (Subst.) 'achterhoede van een leger', P 260, 22 (C 2, 28, 19).
- °*anekavarṇatā* f., 'veelkleurigheid' (vgl. NS *anekavarṇa* Adj.), P 115, 4 (C 1, 228, 1).
- antaḥpura*, °ook (Subst.) 'het gemoed, het innerlijke van den mens' (als bijbetk. in een woordspeling), P 48, 16-17 (C 1, 99, 5).
- °*anvayavant* Adj., 'een voortreffelijke afstamming hebbend' (vgl. pw *anvayavat* Adv.), P 7, 15 (C 1, 7, 10).
- °*apakṣapātīva* n., 'onpartijdigheid' (vgl. pw *pakṣapātin*), P 108, 6 (C 1, 216, 3).

- °*apatyatā* f., 'zoonschap, het een zoon zijn', P 342, 17 (C 2, 142, 14).
- aparicchēdya*, °ook (Adj.) 'die (dat) niet kan gebroken worden, onverbreekbaar', P 306, 21 (C 2, 93, 4).
- °*aparijana* Adj., 'geen gevolg (van dienaren of dienaressen) hebbend', P 163, 6 (C 1, 311, 7).
- °*apari pārṇa* Adj., 'niet vervuld' (wens), P 258, 21 (C 2, 26, 7).
- °*aparilambitam* Adv., 'zonder dralen, zonder uitstel' P 328, 8 (C 2, 122, 14 v. l. *avilambitam*).
- °*aparisamāpta* Adj., 'nimmer uitgeput', P 267, 12-13 (C 2, 37, 17-18); P 369, 1-2 (C 2, 174, 8-9).
- °*aparispḥuṭa* Adj., 'onduidelijk, niet klaar', P 13, 13-14 (C 1, 21, 4); P 69, 13 (C 1, 142, 1); P 72, 18 (C 1, 147, 11); P 128, 19-20 (C 1, 255, 6 v. l. *parispḥuṭa*); P 273, 3-4 (C 2, 45, 8); P 339, 14 (C 2, 138, 12).
- °*apāryavasāna* Adj., 'eindeloos', P 258, 5 (C 2, 25, 6-7); P 297, 10-11 (C 2, 78, 13).
- °*apūnya*, 'onverdienste' (vgl. pw *apūnyabhāj* Adj. en *apūnyavant* Adj.), P 169, 10 (C 1, 321, 2); P 172, 16 (C 1, 326, 2); P 198, 2 (C 1, 367, 4).
- °*apūrvadarśanatā* f., 'het nooit te voren gezien hebben' (vgl. pw *apūrvadarśana* Adj.), P 119, 17-18 (C 1, 236, 5).
- aprakṛta*, °ook (Adj.) 'niet uitgevoerd, niet ondernomen' P 299, 2 (C 2, 81, 2 v. l. *akṛta*).
- °*apratigamana*, 'het niet terugkeren', P 292, 17-18 (C 2, 72, 8).
- °*apratipanna* Adj., 'niet bekomen, niet genomen', P 304, 7 (C 2, 88, 15); P 324, 8 (C 2, 117, 9); P 343, 9 (C 2, 143, 10 *ontbreekt hier*); P 358, 1 (C 2, 161, 10-11).
- °*apratipādya* Adj. (f. -ā), 'die (dat) niet uitdrukkelijk moet gezegd worden', P 203, 6 (C 1, 375, 8).
- °*apratimukti*, 'het niet weer vrijlaten', P 282, 5 (C 2, 57, 8 v. l. *pratimukti*).
- °*apratyakṣī* Adv. met *kar*, *apratyakṣīkṛta*, 'die (dat) niet gezien, niet aanschouwd wordt', P 327, 20 (C 2, 122, 1).
- °*aprayojana* Adj., 'nutteloos, doelloos', P 164, 20-21 (C 1, 313, 17); P 169, 18 (C 1, 321, 12).
- °*aprarūḍha* Adj., 'nog niet ontwikkeld, nog niet volwassen', P 46, 7 (C 1, 95, 2-3).
- °*aprāpaṇīya* Adj., 'die (dat) niet kan bekomen worden', P 344, 13 (C 2, 144, 20).

- °*abahu* Adj. (f. *abahvī*), 'weinig talrijk', P 283, 16 (C 2, 59, 12) ; P 353, 8 (C 2, 155, 6).
- °*abhadra* n., 'onheil, ongeluk', P 309, 10 (C 2, 96, 17-18).
- °*abhasman* Adj., 'dat geen as doet ontstaan', P 251, 20 (C 2, 16, 19).
- °*abhinavatā* f., 'het nieuw, het jong zijn', P 169, 1 (C 1, 320, 12).
- °*abhinavayauvanatva* n., 'de toestand van zich in de eerste volwassenheid te bevinden' (vgl. pw *abhinavayauvana* Adj.), P 102, 23-103, 1 (C 1, 206, 1-2).
- °*abhipreta*, 'begeerte, wens, verlangen', P 151, 10 (C 1, 292, 9 *ontbreekt hier*).
- °*abhīramaṇīya* Adj., 'liefelijk, bekoorlijk', P 229, 13 (C 1, 422, 3).
- °*abhisakti* f., 'het gehecht zijn aan, het verslingerd zijn op', P 108, 3 (C 1, 215, 15).
- °*amathīta* Adj., 'niet gekarnd, niet omgewoeld', P 131, 13 (C 1, 260, 8).
- amada*, °ook (Adj.) a) 'geen bronstvocht hebbend' en tevens b) 'vrij van hoogmoed' (in een woordspeling), P 10, 3 (C 1, 13, 2).
- °*amarapatikumāraka*, v. l. van *amarapatikumāra*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*amahānubhāvātā* f., 'laaghartigheid' (vgl. pw *mahānubhāvātā*), P 265, 8-9 (C 2, 34, 17).
- °*amukulita* Adj., 'niet opengegaan' (oogappel), P 308, 10 (C 2, 95, 10).
- °*amukti*, 'het niet vrij laten, het niet laten gaan', P 282, 4 (C 2, 57, 7).
- °*amṛtotpattidivasāy*, -*yate*, *amṛtotpattidivasāyamāna*, 'zich voordoen als de dag waarop de amṛta is tot stand gekomen', P 185, 18-19 (C 1, 346, 21-347, 1).
- °*ambarasindhu* f., eigennaam, 'de Ganges', P 201, 10 (C 1, 372, 1).
- °*ambhasām pati* m., eigennaam, 'Varuṇa', P 203, 14 (C 1, 376, 1).
- *alavālaka [°*ālavālaka* ?], 'watergreppel aan de voet van een boom', P 11, 9 (C 1, 16, 3-4) ; P 20, 23 (C 1, 38, 2) ; P 41, 14 (C 1, 84, 7 v. l. *āvāla*) ; P 127, 23 (C 1, 253, 2).
- avatāra*, '[pw s. v. 5)] *heiliger Badeplatz, Tīrtha' (als bijbetk. in een woordspeling), P 37, 15-16 (C 1, 74, 1) ; P 44, 21 (C 1, 92, 6) ; P 297, 13 (C 2, 78, 16).
- °*avikrānta* Adj., 'niet moedig, niet dapper', P 297, 15 (C 2, 78, 19).

- avigalita*, °ook (Adj.) 'niet neergevallen, niet neergezonken', P 325, 5 (C 2, 118, 12).
- °*avighaṭita* Adj., 'niet gescheiden', P 52, 21 (C 1, 109, 7-8).
- °*avicchinnaka* Adj., 'onafgebroken', P 340, 9 (C 2, 139, 12 v. l. *avicchinna*).
- °*aviṣaṇṇa* Adj., 'onversaagd, niet terneergedrukt', P 56, 7 (C 1, 117, 7).
- °*avyavasthita* Adj., 'niet geordend, niet bepaald, niet vastgesteld', P 311, 16 (C 2, 100, 4 *ontbreekt hier*) ; P 356, 15 (C 2, 159, 16).
- °*avyasanitā* f., 'het niet beheerst zijn door de driften', P 108, 1-2 (C 1, 215, 13).
- °*aśvālaṃkāraratnaprabhāmaya* Adj., 'uit louter glans van de parelen der paardensieraden bestaande', P 270, 21 (C 2, 42, 5).
- °*asaṃvibhāga* Adj., 'niet mild, niet mededeelzaam', P 297, 17 (C 2, 79, 2).
- °*asaṃkaṭatva* n., 'het breed, het niet eng zijn' (van een weg), P 271, 7 (C 2, 42, 15-16).
- °*asaṃghaṭita* Adj., 'met wien geen verbond is gesloten' (vorst), P 275, 5 (C 2, 48, 4).
- °*asaṃnihita* Adj., 'niet in de nabijheid zich bevindend', P 262, 3 (C 2, 30, 9).
- °*asamarthita*- Adv., 'onverwachts, zonder dat men er op bedacht is', P 132, 2 (C 1, 362, 5).
- °*asamāsaṅga* Adj., a) 'die een ongeëvenaarde [*asama*] overgave vereist' en tevens b) 'die alle gehechtheid aan zinnelijke voorwerpen [*samāsaṅga*] verwerpt' (in een woordspeling), P 301, 5 (C 2, 84, 5 v. l. *acintyasamāgamam* voor P *acintyam asamāsaṅgam*).
- °*asaṃbhāvin* Adj. (f. *-inī*), 'onbestaanbaar, onmogelijk', P 337, 22 (C 2, 136, 6-7 v. l. *asambhāvitā*).
- °*asahatā*, v. l. van *asahanatā*, zie de lijst van verwijzingen in pw daar.
- °*asukumāra* Adj., 'niet tenger, krachtig', P 184, 5 (C 1, 344, 13).
- °*asudarśana*, °ook (Adj.) a) 'niet in het bezit van de werpschijf Sudarśana' en tevens b) 'niet schoon van uitzicht', P 31, 19 (C 1, 62, 4).
- °*asurabhī* Adv. met *kar*, *asurabhīkṛta*, 'slechtriekend gemaakt', P 223, 16 (C 1, 411, 2).

- °*asevaka* Adj., 'niet gedienstig, niet dienstwillig', of 'die geen dienaren heeft' P 297, 19 (C 2, 79, 4).
- °*asnehala* Adj., 'liefdeloos, onvriendelijk', P 280, 9 (C 2, 54, 18 *ontbreekt hier*).
- °*asphuṭana*, 'het niet breken, het niet splijten', P 275, 7-8 (C 2, 48, 6-7).
- °*ākarāla* Adj., 'ietwat schuin staande' (oogappel), P 42, 10 (C 1, 86, 3).
- °*ājānulamba*, v. l. van *ājānulambin*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*ājihma* Adj., 'ietwat schuin staande' (oogappel), P 93, 6 (C 1, 189, 17).
- °*ādhyaputrātā* f., 'de toestand, een rijke zoon te zijn', P 280, 11 (C 2, 55, 1).
- °*ātapatramāṇḍalamaya* Adj., 'uit louter ronde zonneschermen bestaande', P 113, 21 (C 1, 225, 11).
- °*ātapatrī* Adv. met *kar*, 'tot zonnescherm maken', *ātapatrīkarōṣi*, P 185, 11 (C 1, 346, 12-13), *ātapatrīkṛta*, P 215, 12 (C 1, 394, 10).
- °*ādhāramaya*, v. l. van *ācāramaya*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*ādhūsarī* Adv. met *kar*, *ādhūsarīkṛta*, 'ietwat grijskleurig maken', P 119, 7 (C 1, 235, 5).
- °*ānandadāyaka*, v. l. van *ānandaka*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*ānamray*, -*yati*, *ānamrayan*, 'doen voorover hellen, buigen', P 362, 20 (C 2, 166, 14 v. l. *ānamayan*).
- °*āptatā* f., 'het een vertrouwd vriend zijn', P 109, 2 (C 1, 217, 7).
- °*āprakaṭī* Adv. met *bhū*, *āprakaṭībhaviṣyati*, 'volkomen duidelijk worden', P 329, 4-5 (C 2, 123, 18 v. l. *vā prakaṭībhaviṣyati*-*ty*-).
- °*ābharaṇāṃśumaya* Adj. (f. -ī), 'uit louter stralen van de sieraden bestaande', P 113, 23 (C 1, 225, 13).
- °*āmantraṇīya* Adj., 'ook' aan wie vaarwel moet worden gezegd', P 223, 3 (C 1, 409, 12).
- °*āmantharam* Adv., 'op trage wijze, langzaam', P 111, 8 (C 1, 221, 8).
- °*ālavālaka*, zie boven *alavālaka.
- °*āliṅgaṇīya* Adj. (f. -ā), 'die moet worden omhelsd', P 223, 1 (C 1, 409, 10).

- °*ālekhahāraka*, 'bode, boodschapdrager' (vgl. pw *lekhahāraka*), P 221, 13 (C 1, 407, 4).
- °*-āvaraṇatā* f., 'het tot bedekking strekken van...' , P 299, 21 (C 2, 82, 6).
- āvartakā*, °ook (Subst.) 'kleine draaikolk', P 355, 23 (C 2, 158, 19 v. l. *vartaka*).
- °*āviṣaṇṇa* Adj., 'geheel moedeloos, gans terneergedrukt', P 332, 15 (C 2, 129, 4).
- °*-āspadatā* f., 'de toestand, een zetel te zijn van...' , P 148, 4 (C 1, 287, 12) ; P 151, 21-22 (C 1, 293, 3) ; P 155, 11 (C 1, 299, 7).
- āhārin*, °ook (Adj.) 'zich voedend, voedsel hebbend' (in *prabhūtā-hārin* 'die veel eet'), P 227, 17 (C 1, 419, 6).
- °*itaratva* n., 'de toestand, het voorkomen te hebben van een gewoon persoon', P 273, 15 (C 2, 46, 3).
- °*indukāntamaya* Adj., 'uit maansteen vervaardigd', P 319, 11 (C 2, 111, 1).
- indrāyudha*, °ook (Subst.) 'eigennaam van Candrāpīḍa's paard', P 80, 3 v. v. (C 1, 161, 2-3 v. v.).
- °*ibhamadagandhamaya* Adj., 'uit louter reuk van het bronstvocht van olifanten bestaande', P 113, 22 (C 1, 225, 12).
- īkṣ*, °met *samutpra*, 'zich voorstellen, zich inbeelden', *samutprekṣya*, P 296, 9 (C 2, 77, 2-3) ; *samutprekṣita*, P 327, 23 (C 2, 122, 4).
- ukṣ*, °met *samabhi*, *samabhyukṣya*, 'besprenkelen', P 219, 12 (C 1, 402, 11 v. l. *abhyukṣya*).
- °*utkarṇakośa* Adj., 'met opwaarts gerichte oorschelpen', P 299, 2 (C 2, 81, 2).
- °*utkarṇapallava* Adj., (f. -ā), 'met opwaarts gerichte oren' (olifant), P 28, 15 (C 1, 54, 8-9).
- °*utkrṣṭahematālīpaṭṭābharaṇamaya* Adj., 'bestaande uit louter sieraden in de vorm van *tālīpaṭṭa*-oorsieraden van voortreffelijk goud' (vgl. pw *tālīpaṭṭa*), P 188, 3 (C 1, 351, 1).
- °*utpalikā* f., 'eigennaam van een dienaar', P 184, 15 (C 1, 345, 5).
- °*utsavamaya* Adj., 'die (dat) louter feest is', P 162, 18 (C 1, 310, 14-15) ; P 363, 3 (C 2, 166, 21).
- °*uditavya*, v. l. van *udetavya*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.

- °*umādāmaya* Adj., 'die (dat) louter uitgelatenheid, louter uitzinnigheid is', P 363, 3 (C 2, 166, 21 *ontbreekt hier*).
- °*upakaraṇatā* f., 'het een werktuig vormen', P 80, 14 (C 1, 162, 2).
- °*upacchada*, 'bedekking', P 201, 18 (C 1, 372, 10).
- °*upabhedā*, °ook (Subst.) 'het inbreken, het doorbreken in...', P 75 20 (C 1, 153, 4-5).
- °*upasevyatva* n., 'het kunnen gediend worden', P 108, 2-3 (C 1, 215, 14).
- °*uragarāja* m., eigennaam, 'de slang Śeṣa', P 66, 15 (C 1, 137, 4-5); P 98, 10 (C 1, 198, 6).
- °*uṣmapa*, v. l. van *ūṣṇapa*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*ekamahābhūtāmaya* Adj., 'uit slechts één enkel element bestaande', P 116, 22 (C 1, 231, 5).
- °*ekaikatā* f., *ekaikatayā* 'één voor één', P 33, 14 (C 1, 66, 9 v. l. *ekaikaśaḥ*).
- °*autsukyāmaya* Adj., 'die (dat) louter begeerte is, uit louter verlangen bestaande', P 363, 3-4 (C 2, 167, 1-2).
- °*auśadhipati*, v. l. van *ośadhipati*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*kaṭhinī* Adv. met *bhū*, *kaṭhinībhavati*, 'hard worden', P 252, 8 (C 2, 17, 11).
- *kaṅṭhabandha m., 'strop, strik', P 213, 14-15 (C 1, 391, 8).
- °*kaṅṭhābharaṇī* Adv. met *kar*, *kaṅṭhābharaṇīkṛta*, 'tot een halssieraad maken', P 166, 9 (C 1, 316, 3).
- kadalikā*, °ook (Subst. f.) 'eigennaam van een dienaar', P 184, 19 (C 1, 345, 9); P 185, 2 (C 1, 346, 1 v. l. *kandalikā*).
- kanakagiri*, °ook (Subst.) eigennaam 'de berg Meru', P 41, 17 (C 1, 84, 11).
- °*kamalinikā*, v. l. van *kamalinikā*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- *karṇatāla m., 'orengeflap' (van olifanten), P 87, 13 (C 1, 174, 3).
- °*karnapūrāy*, -*yate*, [*kadambamukula*] *karṇapūrāyamāṇa*, 'zich voordoen als een karnapūra-oorsieraad [in de vorm van kadambaknoppen]', P 148, 10 (C 1, 288, 3).
- °*karmabhūmī* Adv. met *bhū*, *karmabhūmībhūta*, 'tot land van verdienste worden', P 319, 17 (C 2, 111, 7 v. l. *karmabhūmībhū*).

- ta*, wat er op wijst dat *karmabhūmībhūta* ook kan worden opgevat als 'die (dat) een land van verdienste is', ofschoon *karmabhūmī* in pw en NS niet voorkomt naast *karmabhūmi*).
- °*kalpakāla*, 'de dageraad, de morgenstond', v. l. van *ākalya*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- kaś*, °met *udvi*, *udvikasat*, 'ontluiken, opengaan', P 316, 22 (C 2, 107, 9 v. l. *udvikāśa*).
- °*kāñcanadvīpāy*, *-yate*, *kāñcanadvīpāyamāna*, 'het voorkomen hebben van een gouden werelddeel', P 185, 16 (C 1, 346, 18-19).
- kādambaka*, °ook (Subst.) 'de *kādamba*-vogel', P 306, 5 (C 2, 92, 2).
- °*kāntipati*, 'de maan', P 267, 17 (C 2, 38, 1 v. l. *-kāntiparabhāgā* voor P *-kāntipatiparabhāgā*).
- °*kāmarāgamohamaya* Adj., 'die (dat) enkel uit hartstocht, begeerte en verblindings bestaat', P 347, 17 (C 2, 148, 2).
- °*kāmīva* n., 'liefde, verliefdheid', P 227, 2-3 (C 1, 417, 9).
- kāliṅdī*, °ook (Subst. f.), 'eigenaam van een *sārikā*-vogel', P 194, 20 (C 1, 362, 11); P 195, 11 (C 1, 363, 6).
- °*kāliṅdījalataraṅgamaya* Adj. (f. *-ī*), 'uit louter golven van het water der *Yamunā* bestaande', P 231, 19 (C 1, 425, 3).
- °*kīrīṭamaya* Adj., 'uit diademen bestaande', P 113, 23 (C 1, 225, 13).
- °*kuñjaramaya* Adj., 'uit olifanten bestaande', P 113, 21 (C 1, 225, 10).
- °*kuṭūhalamaya* Adj., 'met nieuwsgierigheid vervuld, uit nieuwsgierigheid bestaande', P 182, 19 (C 1, 342, 11).
- °*kumārāpālita* m., 'eigenaam van een minister', P 13, 1 (C 1, 20, 3); P 13, 9 (C 1, 20, 12).
- °*kumāravarman*, v. l. van *kalāpavarman*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- *kumudabāndhava m., 'de maan', P 161, 23-162, 1 (C 1, 309, 9-10); P 178, 14 (C 1, 336, 9).
- kulavardhana*, °ook (f. *-ā*), 'eigenaam van een dienaar', P 66, 12 (C 1, 137, 2); P 99, 21 (C 1, 200, 14).
- °*kuvādi*, v. l. van *kuvādikā*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- kusuma*, '[pw s. v. 1) *e*] *eine best. Augenkrankheit' (als bijbetk. in een woordspeling), P 107, 7 (C 1, 214, 10).
- *kusumabāṇa m., eigenaam, 'Kāma' (in een woordspeling), P 255, 17 (C 2, 22, 3-4).

- °*kusumaśaramaya* Adj., ' met hartstocht vervuld ', P 182, 18-19 (C 1, 342, 11).
- °*kusumaśarasāyakamaya* Adj., ' uit pijlen van Kāma bestaande ', P 165, 7-8 (C 1, 314, 7).
- °*kusumaśilīmukha*, eigennaam, ' Kāma ' (in een woordspeling), P 220, 16 (C 1, 405, 1-2).
- kūpaka*, pw s. v. 1) *e), v. l. van *kūpikā*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*kṛpaṇatā* f., ' het ongelukkig, ellendig zijn ', P 310, 16 (C 2, 98, 15).
- kesarikā*, °ook (Subst. f.) ' eigennaam van een dienaar ', P 184, 16-17 (C 1, 345, 6).
- kailāsa*, °ook (Subst.) ' eigennaam van een kamerheer ', P 101, 8 (C 1, 203, 3) ; P 102, 3 (C 1, 204, 6).
- °*kautūhalin* Adj. (f. -ī), ' nieuwsgierig ', P 46, 20 (C 1, 96, 1 v. l. *kutūhalin*).
- °*kauleyakakuṭumbinī*, v. l. van *kauleyakuṭumbinī*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*kṣaratprītidravamaya* Adj., ' vol van het neerstromend vocht (gevoel) van liefderijkheid ', P 211, 1 (C 1, 387, 8-9).
- °*kṣudratā* f., ' laagheid, gemeenheid ', P 171, 14 (C 1, 324, 10) ; P 265, 8 (C 2, 34, 17).
- kṣubh*, °met *pari*, Caus. *parikṣobhita*, ' in woeling brengen, omwoelen ', P 32, 16 (C 1, 64, 9).
- °*khalīnaravamaya* Adj. (f. -ī), uit louter gerinkel van breidels bestaande ', P 270, 20-21 (C 2, 42, 4).
- °*khuraravamaya* Adj. (f. -ī), ' uit louter gekletter van hoeven bestaande ', P 270, 19 (C 2, 42, 2).
- °*gaganasarit*, eigennaam, ' de Ganges ', P 16, 15-16 (C 1, 27, 12).
- gandhamādana*, °ook (Subst.) ' eigennaam van Candrāpīḍa's olifant ', P 87, 23 v. v. (C 1, 175, 4-5 v. v.).
- °-*garhaṇīyatā* f., ' de toestand, te dienen gelaakt te worden door ... ', P 233, 21 (C 1, 427, 17).
- °*gahanatā* f., ' dichtheid, compactheid ', P 176, 10 (C 1, 333, 2).
- °*gīrītanayā* f., eigennaam, ' Pārvatī ', P 19, 21 (C 1, 33, 7).
- °*gurūkaraṇa* n., ' het verzwaren, het zwaarder maken ', P 103, 22 (C 1, 207, 11).

- gulmaka*, °ook (Subst.) 'wachtpost, troepenafdeling', P 127, 19 (C 1, 252, 5).
- °*gorocanācūrṇāy*, -yate, *gorocanācūrṇāyamāna*, 'zich als gorocanā-poeder voordoen', P 115, 20 (C 1, 229, 6).
- °*gaurisimhasaṣṭāmaya* Adj., 'gemaakt van maanharen van Pārvatī's leeuw', P 130, 15 (C 1, 252, 10).
- °*grathanatā* f., 'het aaneengeregen zijn', P 130, 10 (C 1, 258, 4 v. l. *grathanā*).
- °*grāmakaṭikā*, 'een kleine nederzetting, een klein dorp', P 223, 21-22 (C 1, 411, 9 v. l. *grāmaṭikā*).
- ghus*, °met *samud*, *samudghuṣyamāna*, 'luide weerklinken', P 111, 20 (C 1, 222, 4-5).
- °*cakravālikā*, 'een kring', P 243, 18 (C 2, 5, 12).
- °*cañcalatā* f., 'beweeglijkheid, wankelheid', P 40, 23 (C 1, 82, 7-8); P 104, 9 (C 1, 208, 7); P 106, 23 (C 1, 214, 1-2); P 265, 6 (C 2, 34, 13-14).
- °*caṭulatā* f., 'het beweeglijk zijn', P 81, 20 (C 1, 164, 5).
- candanamālā*, P 281, 3-4 (C 2, 55, 19). Vgl. NS waar dit woord opgegeven staat als zijnde een drukfout voor *vandanamālā*. Op de plaats waarnaar hier verwezen wordt komt geen v. l. voor; men vergelijkte echter P 71, 2 (C 1, 144, 15) en NS s. v. *vandanamālā*.
- °*candanamālikā* f., betk. onzeker (geen v. l.), P 215, 19 (C 1, 395, 2).
- candraprabha*, °ook (Subst.) 'eigenaam van een meer aan de voet van de berg Kailāsa', P 128, 1 (C 1, 253, 3).
- candralekhā*, °ook (Subst. f.) 'sieraad dat de vorm heeft van een maansikkel', P 84, 16 (C 1, 165, 14).
- °*candralekhikā* f., 'een sieraad dat de vorm heeft van een maansikkel', P 188, 22 (C 1, 352, 9).
- °*candralokāy*, -yate, *candralokāyamāna*, 'het voorkomen hebben van de maanwereld', P 185, 19 (C 1, 347, 1).
- cal*, °met *vīpra*, *vīpracalita*, 'in beweging brengen', P 82, 2-3 (C 1, 164, 12).
- °*calitakuvalayamaya* Adj. (f. -ī), 'samengesteld uit een bed van wiegelende kuvalaya's', P 182, 22 (C 1, 342, 15-16).
- °*cāṇḍālatā* f., 'het een cāṇḍāla zijn' (vgl. pw *caṇḍālatā*), P 359, 3 (C 2, 163, 1).

- cāmarikā*, °ook (Subst. f.) 'eigennaam van een dienaars', P 185, 4-5 (C 1, 346, 5).
- cīrikā*, °ook (Subst. f.) 'reep stof, lap goed, lomp', P 98, 15 (C 1, 198, 11).
- °*jananatā*, f., 'het een oorzaak zijn van ...', P 143, 2 (C 1, 280, 1).
- °*jayaśabdamaya* Adj., 'uit louter zegekreten bestaande', P 114, 1 (C 1, 225, 14).
- °*jaladharadivasāy*, -*yate*, *jaladharadivasāyamāna*, 'het uitzicht hebben van een dag in de regentijd', P 86, 17 (C 1, 172, 6).
- °*jalaphalamūlamaya* Adj., 'uit water, vruchten en wortels bestaande' (voedsel), P 134, 13 (C 1, 166, 7).
- °*jalī* Adv. met *bhū*, *jalībhūta*, a) 'in water veranderen' en tevens b) 'in vaste stof [*jaḍī*] veranderen' (in een woordspeling), P 122, 20 (C 1, 241, 4).
- jālapāda*, °ook (Subst.) 'eigennaam van een jongen asceet', P 49, 10-11 (C 1, 101, 6).
- °*jālikatā* f., 'het bedrieglijk, onwaar zijn', P 222, 10 (C 1, 408, 9).
- jālin*, °ook (Adj.) a) 'die een net heeft' en tevens b) 'die bedrog pleegt, bedriegelijk' (in een woordspeling), P 287, 14 (C 2, 64, 17).
- °*jīvitasparśamaya* Adj., 'in de aanraking van het leven (bedoeld is : het hart, zetel van het leven) bestaande' (eed), P 218, 18-19 (C 1, 400, 12).
- jñā*, °met *samabhyanu*, *samabhyanujñāta*, 'aan wie oorlof is geschonken', P 98, 12 (C 1, 198, 7).
- °*tanayatva* n., 'het een kind, een zoon zijn', P 321, 3 (C 2, 113, 5-6).
- °*tanmukhī* Adv. met *bhū*, *tanmukhībhūta*, 'het gelaat in deze of gene richting wenden', P 126, 1 (C 1, 248, 5).
- °*taralaka*, Adj. 'beweeglijk' of m. 'eigennaam van een antilope', P 316, 11 (C 2, 106, 17).
- °*tāmratārī* Adv. met *kar*, *tāmratārīkṛta*, 'zeer sterk roodbruin kleuren', P 225, 9 (C 1, 414, 8).
- °*tārakāpatha*, 'het hemelruim, het uitspansel' (vgl. pw *tārāpatha*), P 176, 9 (C 1, 333, 1).
- tirodhāna*, ' [pw s. v. 1] *das Verbergen', P 190, 19 (C 1, 353, 13) ; P 198, 18 (C 1, 368, 2).
- °*tuṅgatā* f., 'het hoog, het verheven zijn', P 23, 20 (C 1, 45, 1).

- °*tucchatā* f., 'dichtheid, compactheid', P 334, 9 (C 2, 131, 12).
tucchay, -*yati*, °met *nis*, *nistucchita*, 'bezetten, in beslag nemen',
 P 270, 17 (C 2, 41, 21).
 °*turagamaya* Adj., 'uit louter paarden bestaande', P 113, 20-21 (C
 1, 225, 10).
 °*turaṃgatva* n., 'het een paard zijn', P 321, 7 (C 2, 113, 10).
 °*turaṃgamukha*, v. l. van *turagamukha*, zie de lijst van verwijzings-
 gen in pw aldaar.
 °*tuṣāramaya* Adj., 'uit ijs bestaande', P 217, 17 (C 1, 398, 12).
 °*tejaḥpati*, en °*tejasām pati*, 'de zon', P 295, 9 (C 2, 75, 19).
 °*tridaśarāja*, eigennaam, 'Indra' (vgl. pw *tridaśapati*), P 80, 13 (C
 1, 161, 14).
tripatāka, '[pw s. v. 2)] *in Verbindung mit *lalāṭa* u. s. w. eine
 Stirn mit drei feinen Falten', P 30, 18 (C 1, 59, 1).
 °*tvadākāramaya* Adj., 'uitsluitend uit uw uiterlijk voorkomen be-
 staande', P 256, 12 (C 2, 23, 4-5).
 °*dakṣiṇatā* f., 'hoffelijkheid, minzaamheid, voorkomendheid', P 257,
 6-7 (C 2, 24, 2) ; P 265, 19 (C 2, 35, 8).
 °*darśanīyataratā* f., 'het meer aanschouwenswaardig zijn', P 300,
 1 (C 2, 82, 10-11).
 °*davīyastā* f., 'het zeer ver verwijderd zijn', P 301, 12 (C 2, 84,
 13).
dākṣiṇya, °ook (Subst.) 'rechterhand' (als bijbetk. in een woord-
 speling), P 287, 18 (C 2, 65, 1).
 °*dārṣṭya*, 'vermetelheid, durf', P 265, 8 (C 2, 34, 16).
 °*divasakarakānta*, 'de zonnesteen', P 251, 19 (C 2, 16, 18).
 °*duḥkhitatā* f., 'het ellendig, het ongelukkig zijn', P 296, 10 (C 2,
 77, 3).
duravatāra, °ook (Adj.) 'arm aan tīrtha's' (als bijbetk. in een
 woordspeling) (vgl. boven *avatāra*), P 297, 13 (C 2, 78, 16).
 °*durgrhīta* Adj., 'verkeerd vastgegrepen', P 227, 6 (C 1, 418, 3).
 °*durjayatā* f., 'het moeilijk te overwinnen zijn', P 148, 6 (C 1, 287,
 15).
 °*durjīvita*, 'ellendig, rampzalig leven', P 310, 2 (C 2, 97, 15).
durdaśa, °ook (Adj.) 'een slecht lot in zich besluitend', P 288, 20
 (C 2, 66, 13 v. l. (ook V) *durdarśa*).
 *durdināy, -*yate*, *durdināyamāna*, 'zich als een onweder voordoen',
 P 185, 14 (C 1, 346, 16-17).
duṣpāra, °ook (Adj.) 'moeilijk te beschermen (= *duṣpāla*)' (onze-

- ker : als bijbetk. in een woordspeling), P 297, 14 (C 2, 78, 17 v. l. *duṣpālya*).
- duḥśāsana*, °ook (Adj.) 'waarop zware straf staat, een zware straf verdienend' (als bijbetk. in een woordspeling), P 56, 1 (C 1, 117, 1).
- °*duḥśravaṇa* Adj., 'lastig om aan te horen', P 307, 17-18 (C 2, 94, 10 *ontbreekt hier*).
- °*duḥsahatva* n., 'het onverdraaglijk zijn', P 259, 10 (C 2, 26, 21).
- °*doṣatā* f., 'het een fout, een slechte eigenschap zijn', P 357, 8-9 (C 2, 160, 14).
- *dravī Adv. met *kar*, *dravīkṛtya*, 'tot vocht maken, in vloeistof doen veranderen, doen smelten', P 135, 11 (C 1, 267, 14).
- dhāv*, °met *abhipra*, *abhipradhāvita*, 'op iemand, op iets toelopen', P 273, 6 (C 2, 45, 11 v. l. *abhidhāvita*).
- dhū*, °met *prod*, *proddhūyamāna*, 'heen en weer schudden', P 59, 5 (C 1, 123, 9).
- °*dhūpadhūmavartī*, v. l. (in P) van *dhūpavartī*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*dhūsaratā* f., 'het grijskleurig zijn', P 114, 13 (C 1, 226, 11 v. l. *dhūsara*) ; P 160, 12 (C 1, 307, 7).
- °*dhvajavanamaya* Adj. 'uit louter een woud van vlaggen bestaande', P 113, 22 (C 1, 225, 11).
- *naktamdivam Adv., 's nachts en over dag', P 242, 14 (C 2, 4, 1).
- °*narakamaya* Adj. (f. -ī), 'die de hel zelve is', P 171, 18 (C 1, 324, 15).
- nalīnikā*, °ook (Subst. f.) 'eigenaam van een dienaars', P 184, 18 (C 1, 345, 8).
- °*nātikhedakara* Adj., 'geen te grote last teweegbrengend', P 134, 21 (C 1, 266, 17) ; P 181, 13 (C 1, 340, 17).
- °*nāticitra* Adj., 'niet zeer wonderbaar', P 13, 13 (C 1, 21, 3).
- °*nātinīrbhara*- Adv., 'niet al te krachtig, in niet al te hoge mate', P 100, 21 (C 1, 202, 8).
- °*nātinṛśaṃsa* Adj., 'niet zeer wreed, niet zeer ruw', P 10, 14 (C 1, 14, 3).
- °*nātiprakāśam* Adv., 'op niet al te duidelijke wijze', P 67, 7 (C 1, 138, 3-4).
- °*nātibahu* Adj., 'niet zeer talrijk', P 313, 23 (C 2, 103, 9).
- °*nātimīlita* Adj., 'niet al te wijd geopend', P 165, 16 (C 1, 314, 15 *ontbreekt hier*).

- °*nātiviprakṛṣṭa* Adj., 'niet zeer ver verwijderd', P 119, 13 (C 1, 235, 13 v. l. *nātiviprakṛta*).
- °*nātivismayakara* Adj., 'geen zeer grote verwondering teweegbrengend', P 184, 6 (C 1, 344, 14).
- °*nātisamīpavartin* Adj., 'niet in de onmiddellijke nabijheid zich bevindend', P 179, 20 (C 1, 338, 8).
- °*nātisthira* Adj., 'niet zeer krachtig', P 35, 6 (C 1, 69, 3).
- °*nātyupajāta* Adj., 'nog niet ten volle ontwikkeld', P 118, 19 (C 1, 234, 4).
- °*nālikerīphalavalkalamaya* Adj., 'gemaakt van de bast van de nālikerī-vrucht', P 133, 13 (C 1, 264, 11-12 v. l. *nārikelīphalavalkalamaya*).
- °*nigaḍaka*, 'kleine keten', P 188, 14 (C 1, 351, 14).
- °*nitambaka*, 'helling, flank' (van een heuvel)', P 241, 17 (C 2, 2, 11 v. l. *nitamba*).
- °*nimittatā* f., 'het oorzaak zijn', P 190, 11 (C 1, 356, 3).
- niyantraṇā*, °ook afzonderlijk, buiten *aniyantraṇā*, 'heerschappij, toezicht', P 207, 8 (C 1, 381, 19).
- °*nirabhimānatā* f., 'het vrij zijn van eigendunk, van hoogmoed', P 173, 5-6 (C 1, 327, 5); P 207, 22 (C 1, 382, 15).
- nirahaṃkāra*, °ook (Adj.) 'het woord *aham* niet bevattend' (als bijbetk. in een woordspeling), P 350, 7 (C 2, 151, 10-11).
- nirāsaṅga*, °ook (Adj.) 'van steun beroofd', P 342, 21 (C 2, 142, 18).
- °*nirutsukatā* f., 'het onverschillig zijn ten aanzien van ...', P 146, 15 (C 1, 285, 10).
- °*nirudaratā* f., 'het zeer smal zijn van middel', P 179, 8-9 (C 1, 337, 13).
- °*nirupakāraka* Adj., 'nutteloos, zonder uitwerking', P 146, 19 (C 1, 285, 15).
- °*nirūpaṇīyam* n. impers., 'te aanschouwen, te bekijken', P 324, 21 (C 2, 118, 4).
- nirgaurava*, °ook (Adj.) 'licht, geen gewicht hebbend' (als bijbetk. in een woordspeling), P 287, 14 (C 2, 64, 17).
- nirdhūnana*, °ook (Subst.) 'het uitpersen, uitwringen', P 38, 12 (C 1, 76, 4 v. l. *nirdhūta*).
- °*nirbharatā* f., 'het vervuld zijn met ...', P 74, 6 (C 1, 149, 15).
- °*nirbharatva* n., 'hevigheid, overvloed, sterkte'. P 271, 4 (C 2, 42, 11-12).
- °*nirmalī* Adv. met *bhū*, *nirmalībhavati*, 'zuiver worden', P 252, 7 (C 2, 17, 10).

- °*niryantṛaṇatva* n., 'het vrij zijn van dwang', P 266, 11 (C 2, 36, 7-8).
- nirvartī*, °ook (Adj.) 'geen zelf hebbend' (als bijbetk. in een woordspeling), P 287, 17 (C 2, 64, 20).
- °*nirvikāratva* n., 'het onbewogen, het niet geroerd zijn', P 335, 20-21 (C 2, 133, 8 v. l. *nirvikāra*).
- °*nirviśeṣatā* f., 'onverschilligheid ten aanzien van ...', P 311, 15 (C 2, 100, 3-4).
- °*nivāsitva* n., 'de toestand, te verblijven in ...', P 349, 9 (C 2, 150, 6).
- nivedaka*, °ook als afzonderlijke vorm, buiten *anivedaka*, 'die (dat) aankondigt, die (dat) bekend maakt', P 162, 3 (C 1, 309, 13).
- °*niḥśabdatā* f., 'geluidloosheid', P 27, 2-3 (C 1, 51, 6).
- °*niṣkaruṇatā* f., meedogenloosheid, onbarmhartigheid', P 257, 16 (C 2, 24, 13).
- °*niṣkautuka*, v. l. van *niṣkāmuca*, zei de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*nistaritavya*, v. l. van *nistartavya*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- niḥsaṃcāra*, °ook (Adj.) 'van verkeer, van beweging verstoken, niet bezocht' (van een weg), P 282, 22 (C 2, 58, 9-10).
- °*niḥsnehatā* f., 'liefdeloosheid', P 195, 11 (C 1, 363, 6); P 286, 2 (C 2, 62, 15).
- °*nilotpalamaya* Adj., 'uit louter nilotpala-bladeren bestaande', P 84, 9 (C 1, 168, 5-6).
- °*nīhārin* Adj., 'met nevel, mist bedekt', P 178, 21 (C 1, 336, 17).
- °*pakṣapātītva* n., 'verknochtheid aan ...', P 342, 10 (C 2, 142, 5).
- pakṣin*, '[pw s. v. 2) e] *Pfeil' (als bijbetk. in een woordspeling), P 189, 6 (C 1, 353, 2).
- °*pativratatā* f., 'echtelijke trouw', P 368, 7 (C 2, 173, 8-9).
- °*pattraśabarī* f., 'een Pattraśabara-vrouw' (vgl. pw *pattraśabara), P 188, 19 (C 1, 352, 5 v. l. *pātrśabarī*).
- °*parasvatā* f., 'het aan anderen toebehoren', P 203, 6 (C 1, 375, 8).
- °*parigatatā* f., 'het omgeven, omringd zijn door ...', P 182, 13 (C 1, 342, 5).
- °*parimalamaya* Adj., 'uit louter geur bestaande', P 302, 11 (C 2, 86, 1-2).
- °*parisamāptatva* n., 'het voltooid zijn', P 58, 16 (C 1, 122, 9).
- parihāsa*, °ook (Subst.) 'eigennaam van een papegaai', P 194, 21

- (C 1, 362, 12) ; P 195, 7 (C 1, 363, 2) ; P 195, 21 (C 1, 363, 17).
- °*parīkṣāma*, v. l. van *parikṣāma*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*paryākulatā* f., 'het bezorgd, bekommerd zijn', P 262, 10 (C 2, 30, 16).
- pallavamaya*, °ook als afzonderlijke vorm, niet in samenstelling met een ander woord, 'uit louter rijsjes bestaande', P 84, 5 (C 1, 168, 1).
- *pāṭhikā f., 'die voorleest, die reciteert' (vgl. pw *pāṭhaka*), P 196, 15 (C 1, 365, 4 *ontbreekt hier*).
- °*piśana*, v. l. (drukfout ?) van *piśuna*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- puñjay*, -*yati*, °met *sam*, *sampuñjita*, 'zich verzamelen, zich aaneensluiten', P 34, 7-8 (C 1, 67, 11 v. l. *puñjita*) ; P 186, 14 (C 1, 348, 4-5).
- °*puṇḍarīkamaya* Adj., 'uit louter *puṇḍarīka*'s bestaande', P 143, 12 (C 1, 280, 13) ; P 179, 14 (C 1, 338, 1-2).
- °*puṇḍarīkalocana*, eigennaam, 'Viṣṇu', P 11, 11 (C 1, 16, 6).
- °*purāṇatā* f., 'het oud zijn, hoge leeftijd', P 23, 15-16 (C 1, 44, 10).
- °*pustakamaya* Adj. (f. -ī), 'geboetseerd, in boetseerwerk vervaardigd', P 106, 8 (C 1, 213, 1 v. l. *pustamayī*).
- °*pūrātā* f., 'het een vloed, een stroom vormen', P 273, 3 (C 2, 45, 7).
- *pūrvetara Adj., 'westelijk', P 26, 2 (C 1, 49, 5).
- °*peśalatā* f., 'aanvalligheid, liefelijkheid', P 202, 13 (C 1, 374, 6) ; P 206, 22 (C 1, 381, 8) ; P 257, 7 (C 2, 24, 2) ; P 265, 7-8 (C 2, 34, 16) ; P 368, 7 (C 2, 173, 9).
- °*pratīpanthin* Adj. (f. -inī), 'die (dat) een beletsel uitmaakt tegen ...', P 285, 13 (C 2, 62, 1).
- °*pratīrūta* n., 'echo, weergalm', P 255, 11-12 (C 2, 21, 18).
- °-*pratiṣṭhītātā* f., 'de toestand, zich bevinden op ...', P 297, 11 (C 2, 78, 14).
- °-*pratīkārātva* n., 'het een hulpmiddel zijn tegen ...', P 174, 1 (C 1, 328, 8).
- °*pramattatā* f., 'dronkenschap, het beschonken zijn', P 108, 1 (C 1, 215, 12).
- °*praśāntatva* n., 'gemoedsrust', P 173, 5 (C 1, 327, 5).
- prasādana*, °ook (Adj.) 'verwoestend, vernielend' (als bijbetk. in een woordspeling), P 301, 1 (C 2, 83, 18).

- °-*prasādhyatā* f., 'de toestand, te moeten verwezenlijkt worden door ...', P 297, 10 (C 2, 78, 13).
- °*prāṇimaya* Adj., 'uit louter levende wezens bestaande', P 273, 2-3 (C 1, 45, 6-7).
- °*prācīnāmalakī* f., vgl. pw *prācīnāmalaka* m., P 18, 9 (C 1, 30, 15).
- °*preñkhita* n., 'het wiegen, het schommelen', P 183, 11 (C 1, 343, 14).
- °*prodbāṣpa* Adj., 'in tranen smeltend' (gelaat), P 307, 12 (C 2, 94, 3).
- °*plāvaka* Adj., 'die (dat) overstroomt', P 128, 13 (C 1, 254, 12).
- pluṣ*, °met *pari*, *paripluṣṭa*, 'verzengen, verschroeien, verbranden', P 175, 11 (C 1, 331, 2).
- °*phaṇinām pati*, eigen naam, 'de slang Śeṣa', P 118, 9-10 (C 1, 233, 7).
- °*phenapiṇḍastabakamaya* Adj., 'uit louter hopen van schuimvlokken bestaande', P 270, 20 (C 2, 42, 3-4).
- budh*, met *pari*, °ook als afzonderlijke werkwoordsvorm, en niet enkel (vgl. pw s. v.) in *paribodha* v. v., *paribudhyamāna*, P 82, 17-18 (C 1, 165, 13); *paribodhya*, P 262, 10-11 (C 1, 30, 17); *paribodhita*, P 304, 14-15 (C 2, 89, 3); *paryabodhayat*, P 322, 11 (C 2, 115, 1-2), 'vermanen, aanzetten, aansporen'.
- °-*bhaṅgatā* f., 'het een plooi, een vouw vormen van ...', P 4, 13 (C 1, [11], 1).
- bhadramustā*, °ook anders dan enkel op het einde van een adj. compos., 'een soort plant', P 27, 14 (C 1, 52, 6).
- °*bhinnārthatva* n., 'gebrek aan overeenstemming, verschil, afwijking', P 222, 12 (C 1, 408, 11).
- °*bhūtimattva* n., a) 'het rijk zijn' en tevens b) 'het in het bezit zijn van as' (in een woordspeling), P 41, 8 (C 1, 84, 1).
- °*bhūpālamaya* Adj. (f. -ī), 'uitsluitend uit vorsten bestaande', P 113, 22-23 (C 1, 225, 12).
- °*makaracihna*, a) eigen naam, 'Kāma' en tevens b) Adj., 'met makara-dieren gemerkt' (in een woordspeling), P 161, 19 (C 1, 309, 4).
- majj*, °met *anu*, *anumagna*, 'verzinken, onderduiken', P 304, 3 (C 2, 88, 10 v. l. *magnonmagna*).

- °*mattejomaya* Adj., uitsluitend uit mijn luister bestaande', P 317, 18 (C 2, 108, 13).
- mad*, °met *ā*, *āmatta*, 'uitgelaten, beschonken zijn', P 18, 5 (C 1, 30, 11).
- °*madanalekha* m., 'minnebrief' (vgl. pw *madanalekhā*), P 234, 15 (C 1, 428, 18).
- °*madhusūdanacaraṇa* m., eigennaam, 'Śiva', P 54, 3 (C 1, 111, 13).
- °*manasijāy*, -*yate*, *manasijāyamāna*, a) 'die zich als Kāma gedraagt' en tevens b) 'die in het gemoed geboren wordt' (in een woordspeling), P 221, 1-2 (C 1, 406, 3-4).
- °*manoharatā* f., 'aangenaamheid, bevalligheid', P 148, 5 (C 1, 287, 13-14).
- manohārin*, °ook (Adj.) 'die van het bewustzijn berooft' (als bijbetk. in een woordspeling), P 11, 14 (C 1, 17, 2 v. l. *manohara*).
- °*mandapuṇyatā* f., 'het van verdiensten verstoken zijn' (vgl. pw *mandapuṇya* Adj.), P 172, 2 (C 1, 325, 4).
- mandara*, °ook (Subst.) 'eigennaam van een paleis', P 208, 17 (C 1, 383, 16).
- °*marakatamaṇimaya* Adj., 'van louter smaragdedelstenen gemaakt', P 182, 13 (C 1, 342, 4).
- °*malinataratā* f., 'het zeer vuil, zeer onrein zijn', P 287, 17 (C 2, 64, 20).
- °*mahājavatā* f., 'het in het bezit zijn van een grote snelheid' (vgl. pw *mahājava*), P 119, 22 (C 1, 236, 10).
- °*mahāprabhāvatā* f., 'het in het bezit zijn van een grote macht', (vgl. pw *mahāprabhāva*), P 43, 12 (C 1, 88, 8).
- °*mahāprāṇatā* f., 'het in het bezit zijn van grote kracht, grote sterkte' (vgl. pw 2. *mahāprāṇa* 1) b)), P 76, 2 (C 1, 153, 10); P 76, 8 (C 1, 154, 6); P 80, 15 (C 1, 162, 2-3); P 92, 15 (C 1, 188, 14 v. l. *mahāpramāṇatā*); P 98, 23 (C 1, 199, 5).
- °*mahārajatamaya* Adj., 'van goud gemaakt', P 363, 2 (C 2, 166, 20-21 v. l. *mahārajanamaya*).
- mahālaya*, '[pw s. v. 1) c)] *die Allseele' (als bijbetk. in een woordspeling), P 37, 16-17 (C 1, 74, 3).
- °*mahāśaktitva* n., 'het in bezit zijn van grote kracht', P 30, 23-31, 1 (C 1, 59, 8).
- mālinī*, '[pw s. v. *mālin* 3) b)] *naam van een plant', P 223, 10 (C 1, 410, 5).

- *muktāprālamba, 'parelsnoer' (vgl. NS *muktāpralamba*), P 205, 3 (C 1, 378, 2 v. l. *muktāpralamba*).
- mukhavādya*, '[pw s. v. 1)] *Blasinstrument', P 74, 11-12 (C 1, 150, 7).
- °*mūkī* Adv. met *bhū*, 'verstommen', *mūkībhavat*, P 95, 10 (C 1, 196, 8); *mūkībhūta*, P 97, 17 (C 1, 197, 4); P 132, 15 (C 1, 263, 3).
- °*mṛdaśmakāṣṭhamaya* Adj. (f. -ī), 'van leem, steen of hout gemaakt', P 323, 14 (C 2, 116, 10).
- °*mṛduhṛdayatā* f., 'weekhartigheid' (vgl. pw *mṛduhṛdaya* Adj.), P 265, 5-6 (C 2, 34, 13); P 265, 20 (C 2, 35, 9).
- meya*, °ook (Subst.) 'koren, graan' (als bijbetk. in een woordspeling), P 31, 19 (C 1, 62, 3).
- °*yathāyathodgama*, v. l. van *yathodgamana*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*yātanāmaya* Adj. (f. -ī), 'uit louter hellepijnen bestaande', P 171, 18 (C 1, 324, 14-15).
- yūthaka*, °ook anders dan enkel op het einde van een adj. compos. (vgl. pw s. v.), 'troep, schare', P 216, 7 (C 1, 396, 1).
- °*yogapaṭṭikā* f., 'kleed voor ascese' (vgl. pw *yogapaṭṭa* en *yogapaṭṭaka*), P 133, 13 (C 1, 264, 11).
- *raktakamala, 'rode kamala', P 97, 10 (C 1, 196, 10); P 97, 12 (C 1, 196, 12); P 154, 22 (C 1, 198, 8); P 183, 4 (C 1, 343, 6).
- rac*, °met *anu*, *anuracita*, 'nabootsen', P 10, 23 (C 1, 15, 2 v. l. *īśānucarita*- voor P *īśānaracitānuracita*-).
- °*rajanikā* f., 'eigenaam van een dienaress', P 184, 13 (C 1, 345, 1).
- °*ratirasamaya* Adj., 'uit louter gevoel van liefde bestaande', P 158, 17 (C 1, 304, 11-12); P 162, 17-18 (C 1, 310, 14).
- °*ratnālaya*, 'de zee', P 90, 15 (C 1, 181, 4).
- °*ramaṇīyataratā* f., 'het nog aangenaamer zijn', P 301, 8 (C 2, 84, 8).
- rājavartmaṇ*, '[pw s. v. 1)] *Hauptstrasse', P 271, 2 (C 2, 42, 10).
- *rājahastin, 'koninklijke olifant', P 281, 8 (C 2, 56, 5-6).
- rudratanaya*, °ook eigenaam, 'Skanda', v. l. van *rudrasuta*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.

- °*reṇumaya* Adj. (f. -ī), 'uit louter stof bestaande', P 105, 18 (C 1, 211, 10).
- °*lavalikā* f., 'eigenaam van een dienaress', P 184, 9 (C 1, 344, 17).
lubdhaka, °ook (Adj.) 'begerig naar, tuk op, verslinderd op', P 31, 17 (C 1, 62, 1).
- °*lekhāmaya* Adj., 'uit lijnen bestaande, met lijnen gevormd', P 73, 3 (C 1, 148, 4-5).
- °*vaṅkrikā* f., betk. onzeker, v. l. van P 249, 20 *chattrikā* (Siddh. *vaṅkrikayā śikariṇyā*), N 437, 8.
- vandanā*, '[pw s. v. 1. *vandana* 2] *f. *vandanā* Lob, Preis', P 343, 18 (C 2, 143, 21).
- °*vayasyatā* f., 'het een vriend zijn', P 202, 17 (C 1, 374, 10).
- varāroha*, °ook (Adj.) 'goed berijdbaar' (als bijbetk. in een woordspeling), P 219, 7 (C 1, 402, 5).
- varṇay*, -yate, °met *ā*, *āvarṇyamāna*, 'beschrijven', P 91, 13 (C 1, 185, 5).
- varṇanā*, '[pw s. v. *varṇana* 2] *f. *ā* Lob, Preis', P 189, 16 (C 1, 355, 2).
- *varṣaparvata, 'gebiedsberg, scheidingsgebergte' (vgl. pw *varṣagiri*), P 92, 3 (C 1, 187, 6).
- *vasatha, 'woonhuis, verblijfplaats', P 51, 7 (C 1, 104, 10).
- °*vācālana*, v. l. van *vācālana*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- vijāti*, °ook (Adj.) a) 'van jāti-bloemen beroofd' en tevens b) 'van onedele afkomst' (in een woordspeling), P 11, 17 (C 1, 17, 6-7).
- °*vidveṣitva* n., 'de toestand, ... te haten', P 146, 16 (C 1, 285, 12).
- vinayavant*, °ook als afzonderlijke vorm, en niet enkel in *avinayavant*, 'bescheiden, onderdanig', P 7, 15 (C 1, 7, 10); P 51, 10 (C 1, 105, 2); P 174, 12 (C 1, 329, 5).
- °*vīpakṣatā* f., a) 'vijandschap' en tevens b) 'het niet in het bezit zijn van vleugels' (in een woordspeling), P 55, 17 (C 1, 115, 2).
- °*vīparivartamānatva* n., 'het rondwaren, het rondzwerven', P 67, 4-5 (C 1, 138, 1 v. l. *vartamānatva*).
- vipula*, °ook (Subst.) 'eigenaam van een vriend van den dief Karṇisuta' (als bijbetk. in een woordspeling; vgl. boven *acala* en verder *śāśa*), P 19, 17 (C 1, 33, 1).

- °*vibhramitā* f., 'het in verwarring gebracht zijn', P 232, 19-20 (C 1, 426, 9).
- °*vimalī* Adv. met *kar*, *vimalīkṛta*, 'zuiver, rein maken', P 153, 12 (C 1, 296, 3).
- vilakṣya*, °ook (Adj.) 'beschaamd, verlegen' (= pw *vilakṣa* 3)), P 275, 8 (C 2, 48, 7 v. l. *vilakṣa*).
- °*vivasvanmaya* Adj., 'die (dat) louter zon is', P 211, 18 (C 1, 388, 13).
- °*viśadatva* n., 'vlekkeloosheid, reinheid', P 265, 23 (C 2, 35, 13).
- °*viśeṣajñatā* f., 'kennis van onderscheid' (vgl. pw *viśeṣajña* Adj.), P 104, 18 (C 1, 209, 4).
- °*viśvarūpatva* n., 'het in het bezit zijn van alle gedaanten, van alle uitwendige vormen' (vgl. pw *viśvarūpa* Adj.), P 105, 1-2 (C 1, 209, 11).
- vihāra*, °ook (Adj.) 'geen parelsnoeren hebbend' (als bijbet. in een woordspeling), P 52, 9 (C 1, 108, 4-5).
- °*vihitatā* f., 'het vastgesteld zijn, het bepaald zijn', P 166, 17 (C 1, 316, 12).
- °*vetralatāvant* Adj. (f. *-vatī*), a) 'een staf hebbend' en tevens b) 'bamboeplanten hebbend' (in een woordspeling), P 8, 10 (C 1, 9, 1).
- vairāgya*, °ook (Subst.) 'het zeer sterk rood gekleurd zijn, uiterste roodheid' (als bijbetk. in een woordspeling), P 48, 16 (C 1, 99, 4).
- °*vyāji* Adv. met *kar*, *vyājīkṛtya*, 'als voorwendsel aanwenden', P 313, 20 (C 2, 103, 5).
- śakra*, °ook (Adj.) in niet-vedisch gebruik, 'sterk, krachtig' (als bijbetk. in een woordspeling), P 301, 20 (C 2, 85, 2).
- °*śaṅkhamaya* Adj., 'uit zeeschelp vervaardigd', P 133, 15 (C 1, 264, 14).
- śatapattra*, °ook (Subst.) 'eigenaam van een slang' of 'een bijzondere soort slangen' (als bijbetk. in een woordspeling), P 124, 2 (C 1, 244, 2).
- °*śatasahasratā* f., 'het honderdduizenden in getal zijn' (vgl. pw *śatasahasra* Adj.), P 106, 23 (C 1, 214, 2).
- °-*śaraṇatā* f., 'het een toevlucht vormen van ...', P 281, 10 (C 2, 56, 9).
- śalyaka*, °ook (Subst.) 'pijlpunt' (= pw *śalya* 1) a)), P 153, 23-154, 1 (C 1, 296, 16).

- śāśa*, °ook (Subst.) 'eigenaam van een raadgever van den dief Karṇisuta' (als bijbetk. in een woordspeling; vgl. boven *acala* en *vipula*), P 19, 17 (C 1, 33, 1).
- °*śāśikiraṇamaya* Adj., 'uit louter maanstralen bestaande', P 237, 4 (C 1, 432, 4).
- śīśiratā*, °ook als afzonderlijke vorm en niet enkel in *aśīśiratā*, 'koude, koelheid', P 124, 14 (C 1, 245, 7); P 283, 23 (C 2, 59, 19).
- °*śukanāsamaya* Adj., 'alleen op Śukanāsa betrekking hebbend' (gesprek), P 118, 19 (C 1, 234, 3).
- °*śṛṅgāramaya* Adj. 'die (dat) louter hartstocht is, uit louter hartstocht bestaande', P 182, 18 (C 1, 342, 10).
- °*śekharin* Adj., 'een hoofdkrans hebbend', P 229, 21-22 (C 1, 422, 13).
- śeṣa*, °ook (Subst.) 'eigenaam van een halssnoer', P 203, 13 (C 1, 375, 16); P 212, 4 (C 1, 389, 4); P 229, 10 (C 1, 421, 18).
- °*ścyotat*, 'zweet', P 304, 3 (C 2, 88, 9-10).
- śvetāṃśuka*, °ook (Subst.) 'de maan' (als bijbetk. in een woordspeling), P 189, 6 (C 1, 353, 3).
- saṃvardhaka*, °ook (Adj.) 'die (dat) doet aangroeien', P 348, 7 (C 2, 148, 17).
- °*saṃkalpamaya* Adj., 'die (dat) uitsluitend in de verbeelding bestaat, verbeeldings-', P 242, 11 (C 2, 3, 15); P 243, 4 (C 2, 4, 15).
- °*saṃgatatva* n., 'gelijktijdigheid, het zich gelijktijdig voordoen', P 265, 23-266, 1 (C 2, 35, 14).
- satāra*, °ook (Adj.) 'het woord *om* bevattend' (als bijbetk. in een woordspeling), P 48, 16 (C 1, 99, 5).
- *sandhibandhana n., 'spier, pees', P 296, 2 (C 2, 76, 16).
- sapakṣapāta*, °ook (Adj.) 'vol genegenheid, liefdevol' (als bijbetk. in een woordspeling), P 292, 20 (C 2, 72, 10).
- °*saptavāha*, 'de zon', P 272, 18 (C 2, 44, 16).
- °*sappravāha*, v. l. van *saṃpravāha*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*samaloṣṭāśmakāñcanatā* f., 'die gemoedstoestand, waarin iemand een aardklomp, een steen en goud gelijkwaardig acht' (vgl. pw *samaloṣṭāśmakāñcana* Adj.), P 350, 8-9 (C 2, 151, 12 v. l. *samaloṣṭāśmakāñcana*).

- °*samavṛttitā* f., a) 'onpartijdigheid' en tevens b) 'effenheid, vlakheid' (in een woordspeling), P 297, 12 (C 2, 78, 15).
- °*samānaśīlatva* n., 'gelijkmoedigheid' (vgl. pw *samānaśīla* Adj.), P 313, 3 (C 2, 102, 4).
- °*samāśvāsītavya* Adj. (f. -ā), 'die (dat) moet getroost, opgebeurd worden', P 317, 16 (C 2, 108, 11 v. l. *samāśvāsita*).
- °*samutpādana*, 'het teweegbrengen, het doen ontstaan', P 337, 11 (C 2, 135, 11 v. l. *samutpāda*).
- °*samutsraṣṭavya* Adj., 'die (dat) moet (mag) verlaten worden', P 317, 22 (C 2, 108, 17 v. l. *utsraṣṭavya*).
- °*samupadeṣṭar* Nom. ag., 'iemand die onderricht', P 32, 5 (C 1, 63, 6).
- °*sambādhatā* f., 'het dicht-bezet zijn met ...', P 273, 7 (C 2, 45, 12); P 297, 9 (C 2, 78, 11).
- °*sambhavatā* f., 'het geboren zijn uit ...', P 144, 19 (C 1, 382, 13).
- °*sambhāṣaṇā* f., 'gesprek, samenspraak', P 328, 20 (C 2, 123, 9 v. l. *sambhāvanāpi*).
- sarasatā*, ook Nom. abstr. bij pw 2. *sarasa* 1) f), (als bijbetk. in een woordspeling), P 290, 9 (C 2, 68, 15).
- sarp*, °met *pravī*, *pravīsarpanṭibhiḥ*, 'vooruitsnellen', P 114, 7 (C 1, 226, 5 v. l. *visarpanṭibhiḥ*).
- °*savarṇatā* f., 'het dezelfde kleur hebben' (vgl. pw *savarṇa* Adj.), P 22, 19 (C 1, 42, 10); P 69, 16 (C 1, 142, 5).
- °*sahapāṃśukrīḍanatā* f., 'de toestand, samen in het zand te hebben gespeeld' (vgl. pw *sahapāṃśukrīḍana* n.), P 76, 10 (C 1, 154, 8-9).
- °*sahasramarīcimālin*, v. l. van *marīcimālin*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*sahasrasaṃkhyāy*, -yate, *sahasrasaṃkhyāyamāna*, 'duizenden in getal zijn', P 249, 4 (C 2, 12, 21).
- °*sārtivīṣeṣa*, v. l. van *sanirvīṣeṣa*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*sāvaśeṣatva* n., 'het een overschot hebben', P 34, 4 (C 1, 67, 6).
- °*sukhāmṛtamaya* Adj., 'met de amṛta van het geluk vervuld', P 158, 17 (C 1, 304, 11).
- °*sugrhitatva* n., 'het gemakkelijk te bekomen zijn, het in overvloed aanwezig zijn', P 275, 23-276, 1 (C 2, 49, 3).
- °*sujāti* Adj., a) 'voortreffelijke jāti-stijlfiguren bezittend' en tevens b) 'van voortreffelijke jāti-bloemen voorzien' (in een woordspeling), P 2, 19 (C 1, [9], 5).

- °*sudurghaṭa* Adj., a) 'zeer moeilijk tot stand te brengen' en tevens b) 'met het voorafgaande zeer moeilijk tot eenheid te verbinden' (in een woordspeling), P 239, 3 (C 2, [7], 3).
- °*sudurlaṅghya* Adj., 'zeer lastig om over te steken, om te overschrijden', P 303, 17 (C 2, 87, 18-19).
- °*sunipuṇam* Adv., 'op zeer schrandere wijze', P 175, 3 (C 1, 330, 9-10).
- °*sunibiḍa*, v. l. van *nibiḍa*, zie de lijst van verwijzingen in pw aldaar.
- °*sunīṣpanna* Adj., 'voorspoedig tot stand gekomen', P 274, 21 (C 2, 47, 16).
- °*sumanohārin*, Adj. (f. -iṇī), a) 'bloemen dragend' en tevens b) 'zeer bekoorlijk' (in een woordspeling), P 308, 16 (C 2, 95, 17).
- °*surakuñjara*, eigennaam, 'de olifant Airāvata', P 56, 21 (C 1, 119, 6); P 92, 18 (C 1, 189, 4).
- °*suratādhidaivatamaya* Adj., 'uit enkel beschermgodheden van het minnespel bestaande', P 182, 18 (C 1, 342, 10-11).
- °*saukumāryamaya* Adj., 'uit louter teerheid bestaande', P 182, 19 (C 1, 342, 12).
- °*saundaryamaya* Adj., 'uit louter schoonheid, uit louter aanvalligheid bestaande', P 182, 18 (C 1, 342, 10).
- °*sthīrapratijñatā* f., 'getrouwheid in zake beloften' (vgl. pw *sthīrapratijñā* Adj.), P 265, 18 (C 2, 35, 8 v. l. *sthīraprajñatā*).
- °*sphaṭikagiri*, eigennaam, 'de berg Kailāsa', P 87, 22 (C 1, 175, 3).
- °*sphaṭikamaṇimaya* Adj., 'uit kristal vervaardigd', P 17, 4 (C 1, 28, 9).
- °*svacchī* Adv. met *kar*, *svacchīkṛta*, 'zuiver, rein maken', P 110, 4 (C 1, 219, 9).
- svaj*, ° met *anu*, *anusvajamāna*, 'in orde brengen, schicken', P 192, 22 (C 1, 359, 12).
- °*svalpatva* n., 'kleinigheid, nietigheid', P 34, 4 (C 1, 67, 5-6 v. l. *svalpaśarīratva*).
- svedin*, °ook als afzonderlijke vorm en niet enkel in *asvedin*, 'met zweet bedekt', P 218, 2 (C 1, 399, 9).
- hariṇikā*, °ook (Subst.) 'eigennaam van een dienaar', P 185, 3 (C 1, 346, 2).

- °*haritatā* f., 'het in het bezit zijn van een groene kleur, groenheid',
P 176, 10 (C 1, 333, 2) ; P 269, 9 (C 2, 40, 5).
- °*hāramaya*, v. l. van *nīhāramaya*, zie de lijst van verwijzingen in pw
aldaar.
- °*himatatisrut*, v. l. van *himasrut*, zie de lijst van verwijzingen in pw
aldaar.
- °*hṛdayajanman*, 'hartstocht, Kāma', P 300, 13 (C 2, 83, 5).
- °*heṣāravamaya* Adj., 'uitsluitend uit gehinnik bestaande', P 270, 19
(C 2, 42, 3).
-

CONCORDANTIE
DER VOORNAAMSTE TEKSTUITGAVEN

PŪRVABHĀGA

P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
Inleidende verzen. 1,1 - 5,4.	[7] - [11].	1,1 - 4,18.	1,1 - 7,4.
1. <i>āsīd aśeṣanarapatiśiraḥsamabhyarcītaśāsanah</i> 5,5 - 5,18.	1,1 - 2,9.	4,19 - 5,10.	7,5 - 9,3.
2. <i>nāmnaiva yo nirbhinnārāliḥṛdayo</i> 5,19 - 6,18.	3,1 - 6,2.	5,11 - 6,13.	9,4 - 11,5.
3. <i>tasya ca rājñah kalikālabhayapuñjībhūtakṛtayugānukāriṇī</i> 6,19 - 6,23.	6,3 - 6,8.	6,14 - 6,19.	11,6 - 12,2.
4. <i>sa tasyām avajītāśeṣabhuvanamaṇḍalatayā</i> 7,1 - 8,2.	6,9 - 8,8.	6,20 - 7,24.	12,3 - 14,6.
5. <i>ekadā tu nātidūrodite navanalinadalasamṣṭabhīdi</i> 8,3 - 8,19.	8,9 - (9,12).	8,1 - (8,20).	15,1 - 16,6.
6. <i>atha pratihāri narapativacanānantaram utthāya</i> 8,20 - 10,5.	(9,12) - 13,4.	(8,20) - (10,10).	16,7 - 20,2.
7. <i>ālokya ca sā dūrasthitaiva</i> 10,6 - 10,10.	13,5 - 13,10.	(10,11) - 10,16.	20,3 - 20,6.
8. <i>avanipatis tu dūrād ālokayety abhidhāya</i> 10,11 - 11,19.	13,11 - 18,2.	10,17 - 12,8.	20,7 - 23,7.
9. <i>samupajātavismayasya cābhūn manasi mahīpateḥ.</i> 11,20 - 12,16.	18,3 - 19,9.	12,19 - 13,9.	24,1 - 25,7.
10. <i>apasṛte ca tasmin sa vihaṃgarājo</i> 12,17 - 12,21.	19,10 - 19,14.	13,10 - 13,14.	26,1 - 26,4.
11. <i>rājā tu tām śrutvā saṃjātavismayaḥ</i> 12,22 - 13,19.	19,15 - 21,10.	13,15 - 14,15.	26,5 - 28,2.
12. <i>atha calati mahīpatāv anyonyam</i> 13,20 - 14,22.	22,1 - 24,10.	14,16 - 15,22.	28,3 - 30,3.
13. <i>atha viśarjitarājaloko viśramyatām itī</i> 14,23 - 16,12.	24,11 - 27,8.	15,23 - 17,16.	30,4 - 33,2.
14. <i>evam ca krameṇa nirvartitābhīṣeko</i> 16,13 - 16,22.	27,9 - 28,3.	17,17 - 18,5.	33,3 - 34,2.
15. <i>paripitadhūpadhūmavartir upasṛśya ca</i> 16,23 - 17,19.	28,4 - 29,16.	18,6 - 19,6.	34,3 - 35,8.

	P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
16. <i>atha muhūrtād iva vaiśampāyanaḥ</i> 17,20 - 18,20.	30,1 - 31,9.	19,7 - 20,10.	35,9 - 37,7.	
17. <i>asti pūrvāparajalanidhivelāvanalagnā</i> 19,1 - 20,15.	31,10 - 36,3.	20,11 - 22,6.	37,8 - 41,5.	
18. <i>tasyām ca daṇḍakāranyāntaḥpātī</i> 20,16 - 21,7.	36,4 - 39,2.	22,7 - (22,24).	41,6 - 42,9.	
19. <i>yatra ca daśarathavacanam anupālayann utsr̥ṣṭarājyo</i> 21,8 - 22,6.	39,3 - 41,6.	(22,24) - 23,24.	43,1 - 44,7.	
20. <i>tasya caivamvidhasya sampraty api</i> 22,7 - 23,9.	41,7 - 44,3.	24,1 - 25,8.	44,8 - 46,9.	
21. <i>tasyaivamvidhasya padmasarasah paścime tīre</i> 23,10 - 24,7.	44,4 - 46,2.	25,9 - 26,9.	47,1 - 48,7.	
22. <i>tatra ca śākhāgreṣu koṭarodareṣu</i> 24,8 - 25,3.	46,3 - 47,4.	26,10 - 27,6.	48,8 - 50,3.	
23. <i>ekasmimś ca jirṇakoṣare</i> 25,4 - 25,16.	47,5 - 48,6.	27,7 - 27,22.	50,4 - 51,3.	
24. <i>ekadā tu prabhātasamdhīyārāgalohite</i> 25,17 - 27,12.	48,7 - 52,4.	27,23 - 29,24.	51,4 - 54,7.	
25. <i>anantaram ca sarabhasam ito</i> 27,13 - 28,8.	52,5 - 53,13.	30,1 - 30,23.	54,8 - 56,3.	
26. <i>atha nāticirād ivānulepanārdramṛdaṅgadhvanidhīreṇa</i> 28,9 - 29,7.	54,1 - 56,5.	30,24 - 31,24.	56,4 - 57,9.	
27. <i>abhimukham āpatac ca tasmād vanāntarād</i> 29,8 - 29,18.	56,6 - 57,5.	32,1 - 32,14.	57,10 - 58,8.	
28. <i>madhye ca tasyātimahataḥ śabarasainyasya</i> 29,19 - 32,1.	57,6 - 63,2.	32,15 - 35,3.	58,9 - 63,4.	
29. <i>āśc ca me manasi. aho mohaprāyam eteṣām jīvitam</i> 32,2 - 32,23.	63,3 - 65,6.	35,4 - 36,4.	63,5 - 65,4.	
30. <i>ekatamas tu jaracchabaras tasmāt pulindravṛndād</i> 33,1 - 33,16.	65,7 - 66,11.	36,5 - 36,23.	65,5 - 66,6.	
31. <i>tātas tu taṃ mahāntam akāṇḍa eva prānaharam</i> 33,17 - 34,19.	66,12 - 68,8.	36,24 - 38,6.	66,7 - 68,6.	
32. <i>avatīrya sa lena samayena kṣititalaviprakīrṇān</i> 34,20 - 35,5.	68,9 - 69,2.	38,7 - 38,17.	68,7 - 69,4.	
33. <i>ajātapakṣatayā ca nātisthiracaraṇasaṃcārasya</i> 35,6 - 36,7.	69,3 - 70,15.	38,18 - 39,22.	69,5 - 71,3.	

P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
34. <i>ity evaṃ cintayaty eva mayi tasmāt saraso</i> 36,8 - 37,19.	70,16 - 75,2.	39,23 - 41,15.	71,4 - 74,4.
35. <i>prāyeṇākāraṇamitrāny atikaruṇārdrāṇi</i> 37,20 - 38,14.	75,3 - 76,7.	41,16 - 42,13.	74,5 - 76,2.
36. <i>anatidūram iva gatvā diśi diśi</i> 38,15 - 40,21.	76,8 - 82,5.	42,14 - 45,7.	76,3 - 80,9.
37. <i>yatra ca malinatā havirdhūmeṣu na cariteṣu</i> 40,22 - 41,10.	82,6 - 84,3.	45,8 - 45,22.	81,1 - 82,2.
38. <i>tasya caivaṃvidhasya madhyabhāgamaṇḍalam</i> 41,11 - 43,9.	84,4 - 88,5.	45,23 - 48,4.	82,3 - 86,3.
39. <i>avalokya cāham acintayam. aho prabhāvas tapasām.</i> 43,10 - 45,21.	88,6 - 94,10.	48,5 - 50,24.	86,4 - 90,10.
40. <i>evaṃ cintayantam eva mām tasyām evāśokataror</i> 45,22 - 47,1.	94,11 - 96,5.	51,1 - 52,6.	91,1 - 92,10.
41. <i>ity evam upayācyamānas tu tapodhana pariṣadā</i> 47,2 - 47,11.	96,6 - 96,16.	52,7 - 52,18.	93,1 - 93,8.
42. <i>anena ca samayena pariṇato divasaḥ</i> 47,12 - 48,12.	96,17 - 98,12.	52,19 - 53,23.	93,9 - 95,6.
43. <i>kṣayam upāgalāyām saṃdhyāyām tadvināśaduḥkhitā</i> 48,13 - 49,17.	99,1 - 101,13.	53,24 - 55,8.	95,7 - 98,4.
44. <i>astī sakalatribhuvanatalāmabhūtā</i> 50,1 - 52,10.	102,1 - 108,6.	55,9 - 58,2.	98,5 - 104,3.
45. <i>yasyām uttuṅgasaudhotsaṅgasamgitasamgininām</i> 52,11 - 53,19.	108,7 - 111,4.	58,3 - 59,16.	104,4 - 107,5.
46. <i>tasyām caivaṃvidhāyām nagaryām</i> 53,20 - 54,11.	111,5 - 112,7.	59,17 - 60,11.	107,6 - 109,2.
47. <i>yas tamaḥprasaramalinavapuṣā pāpabāhulena</i> 54,12 - 56,4.	112,8 - (117,4).	60,12 - (62,9).	109,3 - 113,4.
48. <i>tasya ca rājño nikhīlāśāstrakalāvagāhagambhīrabuddhir</i> 56,5 - 56,14.	(117,4) - (118,8).	(62,10) - (62,21).	113,5 - 114,4.
49. <i>yo narakāsuraśāstraprahārabhīṣaṇe</i> 56,15 - 56,20.	(118,8) - 119,5.	(62,21) - 63,4.	114,5 - 115,2.
50. <i>sa rājā bāla eva surakuṅjarakarapivareṇa</i> 56,21 - 58,19.	119,6 - 122,13.	63,5 - 65,10.	115,3 - (119,1).
51. <i>śukanāso 'pi mahāntam tam rājyabhāram anāyāsenaiva</i> 58,20 - 59,7.	122,14 - 123,11.	65,11 - 65,24.	(119,2) - 119,9.

	P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
52. <i>evaṃ tasya rājño mantriviniṣṭarājyabhārasya</i>	59,8 - 59,15.	123,12 - 124,7.	66,1 - 66,9.	120,1 - 120,6.
53. <i>atha tasya candralekheva harajaṭākālāpasya</i>	59,16 - 61,5.	124,8 - 126,16.	66,10 - 68,2.	120,7 - 123,4.
54. <i>atha tasyās tāmbūlakaraṅkavāhīni satatapratyāsann</i>	61,6 - 61,19.	127,1 - 127,17.	68,3 - 68,19.	123,5 - (124,5).
55. <i>viratavacanāyāṃ tasyāṃ bhūmipālas tūṣṇīm muhūrtam iva sthitvā</i>	61,20 - 63,22.	127,18 - 131,14.	68,20 - 71,5.	(124,5) - (128,4).
56. <i>nirgate ca tasmin mandībhūlaśokā</i>	63,23 - 65,4.	131,15 - 134,7.	71,6 - 72,14.	(128,4) - 130,5.
57. <i>evaṃ ca gacchati kāle kadācid rājā</i>	65,5 - 66,1.	134,8 - 135,15.	72,15 - (73,14).	130,6 - (132,3).
58. <i>katipayadivasāpagame ca devatāprasādāt</i>	66,2 - 66,10.	136,1 - 136,11.	(73,14) - 73,24.	(132,3) - 133,2.
59. <i>atha tasyāḥ sārva-pari-ājanapradhānabhūtā</i>	66,11 - 66,20.	136,12 - 137,10.	74,1 - 74,12.	133,3 - 134,2.
60. <i>tena tu tasyā vacanenāśrutapūrveṇā-</i>	66,21 - 68,2.	137,11 - 139,5.	74,13 - 75,21.	134,3 - 136,2.
61. <i>tatra ca sukṛtarakṣāsamvidhāne</i>	68,3 - 69,5.	139,6 - 141,8.	75,22 - 77,5.	136,3 - (138,7).
62. <i>atha tām upārūḍhagarbhām ālokya</i>	69,6 - 70,4.	141,9 - 142,18.	77,6 - 78,7.	(138,7) - 140,4.
63. <i>tataḥ krameṇa yathāsamihitagarbhadohadāsampādanapramuditā</i>	70,5 - 70,19.	143,1 - 144,8.	78,8 - (79,1).	140,5 - (141,7).
64. <i>pārthivas tu tanayānanadarśanotsavahr̥tahr̥dayo 'pi</i>	70,20 - 72,2.	144,9 - 146,8.	(79,1) - 80,11.	(141,7) - (144,2).
65. <i>praviśya ca prasavaparīkṣāmapāṇḍumūrte</i>	72,3 - 73,6.	146,9 - 148,7.	80,12 - 81,19.	(144,3) - (146,3).
66. <i>ity evaṃ kathayaty eva tasmin sasambhramāpasṛtena</i>	73,7 - 73,12.	148,8 - 148,14.	81,20 - 82,2.	(146,3) - 146,7.
67. <i>atha nṛpatir amṛtavṛṣṭipratimam ākarṇya</i>	73,13 - 74,13.	148,15 - 150,8.	82,3 - 83,7.	146,8 - 148,6.
68. <i>atīkrānte ca ṣaṣṭhijāgare</i>	74,14 - 74,20.	150,9 - 151,7.	83,8 - 83,15.	148,7 - (148,11).
69. <i>tārāpīḍaḥ kṛḍāvyaśaṅgavighātārtham</i>	74,21 - 75,3.	151,8 - 151,15.	83,16 - 83,23.	(148,11)-(149,5).

P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
70. <i>tatrasthaṃ ca taṃ kesarikiśorakam iva</i> 75,4 - 75,8.	151,16 - 152,4.	83,24 - 84,5.	(149,5) - (149,9).
71. <i>candrāpiḍo 'py ananyahṛdayatayā tathā</i> 75,9 - 75,23.	152,5 - 153,8.	84,6 - 84,23.	(149,9) - (150,8).
72. <i>sahajā cāsyājasram abhyasyato</i> 76,1 - 76,13.	153,9 - 154,12.	84,24 - 85,14.	(150,8) - 151,8.
73. <i>evaṃ tasya sarvavidyāparicayam ācarataś candrāpiḍasya</i> 76,14 - 77,4.	154,13 - 155,11.	85,15 - 86,6.	151,9 - 152,7.
74. <i>evaṃ ca krameṇa samārūḍhayauvanārambham</i> 77,5 - 78,10.	155,12 - 157,5.	86,7 - 87,15.	152,8 - (154,6).
75. <i>ity abhidhāya viratavacasi balāhake</i> 78,11 - 78,13.	157,6 - 157,8.	87,16 - 87,18.	(154,6) - (154,8).
76. <i>atha vacanāntaram eva praveśitam ubhayataḥ</i> 78,14 - 80,3.	157,9 - 161,3.	87,19 - 89,14.	(154,8) - (157,5).
77. <i>dr̥ṣṭvā ca taṃ adr̥ṣṭapūrvam amānuṣalokocitākāram</i> 80,4 - 81,3.	161,4 - 162,15.	89,15 - 90,16.	(157,5) - (159,2).
78. <i>iti vicintayann evārurukṣur</i> 81,4 - 82,5.	162,16 - 164,14.	90,17 - 91,22.	(159,2) - (161,1).
79. <i>candrāpiḍas tu tān sarvān mānayıtvā</i> 82,6 - 82,15.	164,15 - 165,10.	91,23 - 92,9.	(161,1) - 161,8.
80. <i>krameṇa ca taṃ samāsāditavigraham</i> 82,16 - 83,20.	165,11 - 167,11.	92,10 - 93,18.	161,9 - (163,7).
81. <i>udapādi ca sahasā sarabhasasaṃcalanajanmā</i> 83,21 - 84,3.	167,12 - 167,18.	93,19 - 94,2.	(163,7) - (164,3).
82. <i>muhūrtād iva yuvatijanānirantaralayā</i> 84,4 - 84,11.	167,19 - 168,8.	94,3 - 94,12.	(164,3) - (164,9).
83. <i>āvīrbhūtamadanarasānām cānyonyataḥ</i> 84,12 - 86,9.	168,9 - 171,12.	94,13 - 96,16.	(164,9) - (167,9).
84. <i>ity evaṃvidhāni cānyāni ca vadanfinām tāsām</i> 86,10 - 86,18.	171,13 - 172,8.	96,17 - 97,3.	(167,9) - (168,4).
85. <i>avatīrya ca karatalena kare vaiśampāyanam avalambya</i> 86,19 - 92,5.	172,9 - 188,3.	97,4 - 103,8.	(168,4) - (179,1).
86. <i>sasambhramopagatais ca kṛtapraṇāmāiḥ</i> 92,6 - 92,19.	188,4 - 189,5.	103,9 - 103,24.	(179,1) - (180,2).
87. <i>ālokayeti ca pratihāravacanānantaram</i> 92,20 - 93,10.	189,6 - 190,4.	104,1 - 104,17.	(180,2) - (181,1).

	P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
88. <i>tatra dhavalakañcukāvachannaśarirair</i> 93,11 - 93,22.		190,5 - 190,18.	104,18 - 105,7.	(181,1) - (182,1).
89. <i>sā tu taṃ sasambhramam utthāpya</i> 93,23 - 94,19.		191,1 - 192,5.	105,8 - 106,7.	(182,1) - (183,4).
90. <i>yāmāvasthitavividhagajaghaṭāsamkaṭam</i> 94,20 - 95,15.		192,6 - 193,14.	106,8 - 107,6.	(183,4) - (184,7).
91. <i>śukanāśas taṃ sasambhramam utthāyānupurvyeṇoṭthitarājalokaḥ</i> 95,16 - 95,22.		193,15 - 194,4.	107,7 - 107,14.	(184,8) - (185,1).
92. <i>tāta candrāpīḍāya khalu devasya</i> 95,23 - 96,20.		194,5 - 195,8.	107,15 - 108,14.	(185,1) - 186,4.
93. <i>evaṃprāyeṇa cāsyodantena tad ahaḥ</i> 96,21 - 97,6.		195,9 - 196,6.	108,15 - 108,24.	186,5 - (186,11).
94. <i>krameṇa ca praṭīcīkarṇapūraraktoṭpale</i> 97,7 - 98,11.		196,7 - 198,6.	109,1 - 110,9.	(186,11) - 188,11.
95. <i>prabhātāyāṃ ca niśīthinīyāṃ samutthāya</i> 98,12 - 98,23.		198,7 - 199,5.	110,10 - 110,23.	189,1 - (189,9).
96. <i>samārūḍhe ca madhyam ahnaḥ savitari</i> 99,1 - 99,13.		199,6 - 200,5.	110,24 - 111,14.	(189,9) - (190,9).
97. <i>avatīrya ca turamgamāt sasambhramapradhāvitaparijanopanite</i> 99,14 - 100,4.		200,6 - 201,3.	111,15 - 112,7.	(190,9) - (191,8).
98. <i>tatra ca dviguṇīkṛtakuthāsanopaviṣṭaḥ</i> 100,5 - 100,12.		201,4 - 201,13.	112,8 - 112,17.	(191,8) - 192,3.
99. <i>aparedyus ca prabhātasamaya eva</i> 100,13 - 101,9.		201,14 - 203,4.	112,18 - 113,16.	192,4 - (193,8).
100. <i>sa kṛtapraṇāmah samupasṛtya kṣīṭitalanihitadakṣiṇakaro</i> 101,10 - 102,5.		203,5 - 204,9.	113,17 - 114,13.	(193,8)-(194,10).
101. <i>patralekhā tu tataḥ prabhṛti darśanenaiva</i> 102,6 - 102,11.		204,10 - (204,15).	114,14 - (114,20).	(194,10) - 195,2.
102. <i>evaṃ samatīkrāmatsu keśucid divaseṣu</i> 102,12 - 102,15		(204,16) - 204,20.	(114,20) - 114,24.	195,3 - (195,5).
103. <i>tāta candrāpīḍa viditavedītavasyādhītasarvaśāstrasya</i> 102,16 - 104,6.		204,21 - 208,3.	115,1 - 116,20.	(195,5) - (198,5).
104. <i>ālokayatu tāvat kalyāṇābhīniveśi</i> 104,7 - 105,19.		208,4 - (211,11).	116,21 - (118,13).	(198,5) - (201,5).
105. <i>yathā yathā ceyaṃ capalā dīpyate</i> 105,20 - 106,6.		(211,11) - 212,10.	(118,13) - 118,24.	(201,5) - (202,3).

P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
106. <i>na hi taṃ paśyāmi yo hy aparicitayānayā</i> 106,7 - 107,21.	212,11 - 215,9.	119,1 - 120,19.	(202,3) - (205,1).
107. <i>apare tu svārthaniṣpādanaparair</i> 107,22 - 109,3.	215,10 - (217,9).	120,20 - (122,4).	(205,1) - (207,6).
108. <i>kiṃ vā teṣāṃ sāmpratam yeṣāṃ</i> 109,4 - 109,7.	(217,9) - 217,14.	(122,4) - (122,9).	(207,6) - (207,9).
109. <i>tad evamprāyetikūṭilakaṣṭaceṣṣāhasradāruṇe</i> 109,8 - 110,2.	218,1 - 219,7.	(122,9) - 123,5.	(207,9) - (209,4).
110. <i>upaśāntavacasi śukanāse candrāpīḍas tābhir</i> 110,3 - 110,6.	219,8 - 219,12.	123,6 - 123,10.	(209,4) - 209,6.
111. <i>tataḥ katipayadivasāpagame ca rājā</i> 110,7 - 111,3.	219,13 - 221,2.	123,11 - 124,9.	209,7 - (211,2).
112. <i>ārūḍhasya cāsya kṛtayathocitasakalarājālokasamṃāsya</i> 111,4 - 112,4.	221,3 - 222,12.	124,10 - 125,12.	(211,2) - (212,9).
113. <i>nirgatyā ca pūrvārūḍhayā patralekhayā</i> 112,5 - 112,16.	222,13 - 223,9.	125,13 - 126,2.	(212,9) - (213,7).
114. <i>vinirgatas ca sasambhramapracalitagandhagajajaghaṭṭāsahasrair</i> 112,17 - 113,3.	223,10 - (224,5).	126,3 - (126,14).	(213,7) - 214,4.
115. <i>calitagajajaghaṭṭakampitadhavalātapatram</i> 113,4 - 113,6.	(224,5) - 224,8.	(126,14) - 126,17.	214,5 - (214,6).
116. <i>uccalitasya cāsya svabhavanād upapāditaprasthānamaṅgalo</i> 113,7 - 114,9.	224,9 - 226,7.	126,18 - 127,24.	(214,6) - (216,8).
117. <i>balabahalakolāhalabhīlā iva</i> 114,10 - 115,3.	226,8 - 227,13.	128,1 - 128,20.	(216,8) - (218,1).
118. <i>śanaḥ śanaḥ ca balasaṃkṣobhajanmā</i> 115,4 - 115,23.	228,1 - 229,9.	128,21 - 129,20.	(218,1) - (219,7).
119. <i>tena ca krameṇopacīyamānabahalamūrtinā</i> 116,1 - 116,12.	229,10 - 230,8.	129,21 - 130,11.	(219,7) - (220,7).
120. <i>vikacakulayavanam iva navodakena</i> 116,13 - 116,23.	230,9 - 231,5.	130,12 - 130,24.	(220,7) - 221,5.
121. <i>atha nijamadoṣmasaṃtaptānāṃ dantināṃ</i> 117,1 - 117,6.	231,6 - 231,12.	131,1 - 131,7.	221,6 - (221,9).
122. <i>yuvarāja kiṃ na jītam devena</i> 117,7 - 118,10.	231,13 - 233,8.	131,8 - 132,15.	(222,1) - (224,1).
123. <i>ity evaṃ vadata eva tasya yuvarājaḥ</i> 118,11 - 119,15.	233,9 - 236,2.	132,16 - 134,3.	(224,1) - 226,2.

	P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
124. <i>ekadā tu tatras̥tha evendrāyudham āruhya</i>	119,16 - 120,2.	236,3 - 236,13.	134,4 - 134,15.	226,3 - (226,9).
125. <i>ārūḍhe ca tasmīṅ śanaīḥ śanaīs tadanusārīṅīm nivartya</i>	120,3 - 121,6.	236,14 - 238,8.	134,16 - 135,21.	(226,9) - (228,7).
126. <i>vyāvar̥tītaturagaś ca punaś cintitavān.</i>	121,7 - 121,21.	238,9 - 239,6.	135,22 - 136,15.	(228,8) - (229,6).
127. <i>upajātajalāśayaśaṅkaś ca taṃ praṭīpaṃ anusarann</i>	121,22 - 122,15.	239,7 - 240,11.	136,16 - 137,12.	(229,6) - (230,9).
128. <i>praviśya ca tasya tarukhaṅḍasya madhyabhāge</i>	122,16 - 124,5.	240,12 - 244,6.	137,13 - 139,7.	(230,9) - (234,5).
129. <i>ālokaṃtreṅaivāpagataśramo</i>	124,6 - 125,3.	244,7 - 246,7.	139,8 - 140,8.	(234,5) - (236,3).
130. <i>itī vicārayann eva tasya śilāśakalakarkaśavālukāprāyam</i>	125,4 - 126,12.	246,8 - 248,17.	140,9 - 141,22.	(236,3) - (238,7).
131. <i>krameṇa ca saṃmukhāgatair</i>	126,13 - 128,3.	249,1 - 253,6.	141,23 - 143,20.	(238,7) - (242,5).
132. <i>tac ca pavanoddhūtair itas tataḥ saṃāpatadbhiḥ</i>	128,4 - 128,11.	253,7 - 254,9.	143,21 - 144,6.	(242,5) - (243,4).
133. <i>tasya ca dakṣiṅāṃ mūrtim āśrityābhimukhīm</i>	128,12 - 131,20.	254,10 - 261,8.	144,7 - 148,6.	(243,4) - (251,3).
134. <i>tato 'vaṭīrya taruṅaśākhāyāṃ baddhvā turaṅgam</i>	131,21 - 132,14.	262,1 - 263,2.	148,7 - 149,2.	(251,3) - 252,7.
135. <i>atha gītāvasāne mūkībhūtaviṅā</i>	132,15 - 133,22.	263,3 - 265,7.	149,3 - 150,16.	252,8 - (254,10).
136. <i>kṛtātithyayā ca tayā dvīṭiyāśilātaloḃaviśayā</i>	133,23 - 134,13.	265,8 - 266,8.	150,17 - 151,8.	(254,10) - (255,9).
137. <i>itī parisamāpītāhārāṃ nirvar̥titasandhyocītācārāṃ</i>	134,14 - 135,14.	266,9 - 267,17.	151,9 - 152,12.	(255,9) - (257,4).
138. <i>tāṃ ca praruditāṃ dr̥ṣṭvā candrāpīḍas</i>	135,15 - 136,5.	267,18 - 268,15.	152,13 - 153,4.	(257,4) - (258,4).
139. <i>etatprāyeṅa kalyāṅābhīniveśīnaḥ</i>	136,6 - 137,14.	269,1 - 270,17.	153,5 - 154,16.	(258,4) - (260,4).
140. <i>tayoś ca tādr̥sayor mahātmanor aham īdr̥ṣī</i>	137,15 - 137,23.	271,1 - 271,10.	154,17 - 155,3.	(260,4) - 260,10.
141. <i>atha vijṅmbhamāṅṅanavanalinavaneśv</i>	138,1 - 138,23.	271,11 - 273,8.	155,4 - 156,7.	260,11 - (262,9).

	P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
142. <i>ekasmiṃś ca pradeśe jhaṭiti vanānilenopanītam</i>	139,1 - 140,12.	273,9 - 276,4.	156,8 - 158,2.	(262,9) - (265,8).
143. <i>tena ca karṇāvataṃsikṛtāṃ vasantadarśanānanditāyāḥ</i>	140,13 - 141,8.	276,5 - 277,8.	158,3 - 158,24.	(265,8) - (267,3).
144. <i>ucchvāsitaīḥ saha viśmṛtanimeṣeṇa</i>	141,9 - 142,5.	277,9 - 278,15.	159,1 - 159,24.	(267,3) - (268,9).
145. <i>āsīc ca mama manasī śāntātmani dūrīkṛtasuratavyatikare</i>	142,6 - 142,23.	278,16 - 279,20.	160,1 - 160,22.	(268,9) - 270,3.
146. <i>atha kṛtapraṇāmāyāṃ mayi durlaṅghyaśāsanatayā</i>	143,1 - 143,22.	279,21 - 281,5.	160,23 - 161,24.	270,4 - (271,9).
147. <i>prāptaprasarā copasṛtya taṃ dvitīyam asya</i>	143,23 - 144,5.	281,6 - 281,12.	162,1 - 162,7.	(271,9) - 272,2.
148. <i>astī khalu sakalatribhuvanaprakhyātakārtir</i>	144,6 - 144,21.	281,13 - 282,14.	162,8 - 163,2.	272,3 - (273,4).
149. <i>īyaṃ ca surāsurair mathyamānāt kṣīrasāgarād</i>	144,22 - 145,14.	282,15 - 283,16.	163,3 - 163,21.	(273,4) - (274,4).
150. <i>īty uktavati tasmin sa tapodhanayuvā</i>	145,15 - 146,1.	283,17 - 284,10.	163,22 - 164,9.	(274,4) - 274,11.
151. <i>itthambhūte ca vyatikare chattraḡrāhiṇī</i>	146,2 - 146,9.	284,11 - 285,4.	164,10 - 164,18.	274,12 - (275,5).
152. <i>sakhe puṇḍarīka naitad anurūpaṃ bhavataḥ.</i>	146,10 - 146,23.	285,5 - 286,1.	164,19 - 165,10.	(275,5) - (276,3).
153. <i>īty evaṃ abhidhīyamānaś ca lena kiṃcid upajātalajja iva</i>	147,1 - 148,11.	286,2 - 288,4.	165,11 - 167,2.	(276,3) - 278,7.
154. <i>atha tāmbūlakaraṅkavāhini mādiyā taralikā</i>	148,12 - 149,20.	288,5 - 290,2.	167,3 - 168,16.	278,8 - (280,10).
155. <i>anayā ca me dr̥ṣṭyā dīnmohabhrāntīyeva</i>	149,21 - 150,13.	290,3 - 291,6.	168,17 - 169,10.	(280,11) - 281,10.
156. <i>atha mādiyeneva hṛdayeṇa kṛtarāgasamvibhāge</i>	150,14 - 151,2.	291,7 - 291,19.	169,11 - 169,23.	281,11 - (282,8).
157. <i>aḥaṃ tu munikumāranāmagrahaṇād eva</i>	151,3 - 151,16.	292,1 - 292,15.	169,24 - 170,15.	(282,8) - (283,8).
158. <i>evaṃ uktaś ca mayā kapiṅjalaḥ pratyavādit.</i>	151,17 - 152,20.	292,16 - 294,7.	170,16 - 171,22.	(283,8) - 285,5.
159. <i>athaikasmin saraḥsamīpavartini nirantaratayā</i>	152,21 - 154,10.	294,8 - 297,11.	171,23 - 173,17.	285,6 - (288,3).

P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
160. <i>apaganimeseṇa cakṣuṣā tadavasthaṃ ciram udvikṣya</i> 154,11 - 155,4.	297,12 - 298,14.	173,18 - 174,13.	(288,3) - (289,4).
161. <i>sakhe puṇḍarīka suviditam etan mama.</i> 155,5 - 156,15.	299,1 - 301,9.	174,14 - 176,5.	(289,4) - (291,6).
162. <i>evam ukto 'py aham enaṃ prābodhayaṃ punaḥ punaḥ.</i> 156,16 - 158,16.	301,10 - 304,10.	176,6 - 178,13.	(291,6) - (294,11).
163. <i>ahaṃ tu tad ākarṇya sukhāmṛtamaye</i> 158,17 - 159,17.	304,11 - 306,2.	178,14 - 179,18.	(294,11) - (296,5).
164. <i>gatāyāṃ ca tasyāṃ astam upagate bhagavati</i> 159,18 - 160,12.	306,3 - 307,7.	169,19 - 180,15.	(296,5) - 297,7.
165. <i>tataḥ śaṣikesarividāryamāṇatamaḥkarikumbhasambhavana</i> 160,13 - 160,23.	307,8 - 307,20.	180,16 - 181,3.	297,8 - (298,4).
166. <i>atha taṃ pratyāsannasamudravidrumaprabhāpāṭalitam</i> 161,1 - 162,5.	307,21 - (309,15).	181,4 - (182,12).	(298,4) - 300,6.
167. <i>atha nālidūrodgatena tribhuvanaprāsādamahāpraṇālānukārīṇā</i> 162,6 - 163,2	(309,15) - 311,2.	(182,12) - 183,11.	300,7 - (302,2).
168. <i>avatīrya ca pārijātakusumamañjariparimalākṛṣṭena</i> 163,3 - 164,7.	311,3 - 312,18.	183,12 - 184,19.	(302,3) - 304,2.
169. <i>atha niśīthaprabhāvād dūrād eva vibhāvymānasvaram</i> 164,8 - 165,1.	313,1 - 313,21.	184,20 - 185,15.	304,3 - (305,5).
170. <i>tac ca śrutvā patitair iva prāṇair dūrād eva muktaikatārākrandā</i> 165,2 - 166,13.	314,1 - 316,7.	185,16 - 187,6.	(305,5) - (307,12).
171. <i>udbhūtamūrcchāndhakārā ca pātālatalam ivāvalīrṇā</i> 166,14 - 168,17.	316,8 - 320,4.	187,7 - 189,17.	(307,12)-(310,12).
172. <i>ity evam ātmavṛttāntam āvedayantīyā eva tasyāḥ</i> 168,18 - 169,6.	320,5 - 320,17.	189,18 - 190,6.	(310,12)-(311,8).
173. <i>ity evam uktā dīrgham uṣṇaṃ ca niśvasya</i> 169,7 - 169,19.	320,18 - 321,13.	190,7 - 190,21.	(311,8) - (312,6).
174. <i>tataś ca tathābhūte tasmīn avasthāntare mārāṇaikaniścayā</i> 169,20 - 170,18.	321,14 - 323,5.	190,22 - 191,23.	(312,6) - (314,1).
175. <i>mama tu tena dvīṭiyeneva priyatamamarāṇena</i> 170,19 - 171,22.	323,6 - 324,19.	191,24 - 193,7.	(314,1) - 315,7.
176. <i>pratyūṣasi tūtthāya tasmīn eva sarasi snātivā</i> 171,23 - 173,3.	325,1 - 327,2	193,8 - 194,17.	315,8 - 317,6.
177. <i>candrāpīḍas tu prathamam eva tasyā rūpeṇa vinayena</i> 173,4 - 174,17.	327,3 - 329,11.	194,18 - 196,13.	317,7 - (320,3).

	P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
178. <i>pronmucyētāpi jīvitaṃ saṃdīgḍho 'py asya</i> 174,18 - 176,1.	329,12 - 332,5.	196,14 - 197,23.	(320,3) - 322,4.	
179. <i>atrāntare ca śrutamahāśvetāvṛttāntopajātasoka iva</i> 176,2 - 176,23.	332,6 - 333,17.	197,24 - 198,24.	322,5 - (324,1).	
180. <i>atha sākathayat. mahābhāga yat tan mayā kathitam</i> 177,1 - 178,8.	334,1 - 336,2.	199,1 - 200,12.	(324,1) - 325,12.	
181. <i>atrāntare lāñchanacchalena viḍambayann iva</i> 178,9 - 179,2.	336,3-337,5.	200,13 - 201,8.	325,13 - 327,4.	
182. <i>atha kṣiṇāyāṃ kṣapāyāṃ uśasi</i> 179,3 - 179,22.	337,6 - 338,11.	201,9 - 202,8.	327,5 - (328,7).	
183. <i>parisamāptajapā tu mahāśvetā papraccha taralikām.</i> 179,23 - 181,8.	338,12 - 340,11.	202,9 - 203,21.	(328,7) - (330,6).	
184. <i>mahāśvetā tu tac chrutvā sueriraṃ vicārya</i> 181,9 - 182,3.	340,12 - 341,11.	203,22 - 204,18.	(330,6) - 331,7.	
185. <i>krameṇa ca gatvā hemakūṭam āsādyā gandharvarājakulam</i> 182,4 - 182,20.	341,12 - 342,13.	204,19 - 205,14.	331,8 - (332,8).	
186. <i>atibahalatayā ca tasya kanyakājanasya</i> 182,21 - 183,14.	342,14 - 343,17.	205,15 - 206,10.	(332,8)-(333,11).	
187. <i>yatra ca kanyakājanasya kapolatalālōka eva mukhaprakṣālanam</i> 183,15 - 184,6.	343,18 - 344,14.	206,11 - 207,3.	(333,11) - 335,1.	
188. <i>tasya caivaṃvidhasya kiṃcid abhyantaram atikramyetaś cetaś ca</i> 184,7 - 185,3.	344,15 - 346,3.	207,4 - 208,3.	335,2 - (336,3).	
189. <i>ity etāny anyāni ca parihāsajalpitāny āsrauśit.</i> 185,4 - 185,13.	346,4 - 346,15.	208,4 - 208,14.	(336,3) - 336,10.	
190. <i>pulināyamānam upavanalatāgalītakusumareṇupaṭalair</i> 185,14 - 186,3.	346,16 - 347,10.	208,15 - 209,6.	337,1 - 337,10.	
191. <i>tatra ca madhyabhāge paryantaracitamāṇḍalopaviṣṭena</i> 186,4 - 189,17.	347,11 - 355,3	209,7 - 213,8.	338,1 - (344,5).	
192. <i>tasya tu dr̥ṣṭakādambarīvanacandralekhālakṣmīkasya</i> 189,18 - 190,22.	355,4 - 356,16.	213,9 - 214,16.	(344,5) - (346,4).	
193. <i>kādambarī tu kṛcchrād iva dattakatipayapadā</i> 190,23 - 192,9.	356,17 - 358,15.	214,17 - 216,6.	(346,4) - (348,5).	
194. <i>kādambarī tu savibhramakṛtapraṇāmā</i> 192,10 - 194,9.	358,16 - 361,19.	216,7 - 218,13.	(348,5) - 351,6.	
195. <i>atha sahasaiva tvaritagatis trivarṇarāgam</i> 194,10 - 196,3.	361,20 - 364,7.	218,14 - 220,12.	351,7 - 353,10.	

	P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
196. <i>atrāntare cāgatyā kañcukī</i>	196,4 - 197,5.	364,8 - 366,2.	220,13 - 221,16.	353,11 - (355,4).
197. <i>samacintayac caivam. aṅaṅitasarvaśaṅkayā</i>	197,6 - 198,20.	366,3 - 368,4.	221,17 - 223,13.	(355,4) - (357,7).
198. <i>candrāpīḍo 'pi praviśya svacchaṃ kādambarihṛdayam iva</i>	198,21 - 200,4.	368,5 - 370,2.	223,14 - 224,23.	(357,7) - (359,5).
199. <i>kādambarī tu taṃ dr̥ṣṭvā cirayātilī mahāśvetāyāḥ</i>	200,5 - 200,22.	370,3 - 371,6.	224,24 - 225,20.	(359,5) - (360,6).
200. <i>krameṇa ca kṛtāhāraḥ kṛīḍāparvatakaprāgbhāgabhāji</i>	200,23 - 201,10.	371,7 - (372,1).	225,21 - (226,9).	(360,6) - (361,2).
201. <i>kutūhalāc cālokkānūsāraprahītacakṣur adraḥkṣīd</i>	201,11 - 204,6.	(372,1) - 376,19.	(226,9) - 229,13.	(361,2) - (365,2).
202. <i>candrāpīḍas tu vismayamānaḥ pratyavādīt.</i>	204,7 - 205,11.	376,20 - 378,11.	229,14 - 230,21.	(365,2) - 366,8.
203. <i>atha hṛdayasthitakamalinīrāgeṇeva rajyamāne</i>	205,12 - 206,15.	378,12 - 380,16.	230,22 - 232,5.	366,9 - 368,7.
204. <i>atha candrāpīḍaḥ sasambhramam utthāyāgacchantim</i>	206,16 - 208,3.	381,1 - 382,20.	232,6 - 233,20.	368,8 - 370,8.
205. <i>atha krameṇa kādambaridarśanaprajāgarakhinnāḥ</i>	208,4 - 209,19.	383,1 - 385,12.	233,21 - 235,17.	370,9 - 372,11.
206. <i>atha kādambarī sakhi svādhīno 'yam saparijano janaḥ</i>	209,20 - 212,6.	385,13 - 389,7.	235,18 - 238,11.	373,1 - 376,4.
207. <i>atha candrāpīḍo mahāśvetācaraṇārādhanaatapahphalam idaṃ</i>	212,7 - 214,12.	389,8 - 393,2.	238,12 - 240,24.	376,5 - 379,3.
208. <i>candrāpīḍas tad ākarṇya jigamiśur aśvo 'śva iti</i>	214,13 - 215,15.	393,3 - 394,14.	241,1 - 242,7.	379,4 - (380,11).
209. <i>tena ca praṇamyamānaḥ pādanakhapātanabhayād iva</i>	215,16 - 217,17.	394,15 - 398,13.	242,8 - 244,18.	(380,11)-(383,12).
210. <i>evaṃvidhasya ca tasyaikadeśe sakhīkādambakaparivṛtām</i>	217,18 - 219,3.	398,14 - 401,7.	244,19 - 246,8.	(383,12) - 386,5.
211. <i>atha sā yathādarśanam āgatyāgatyā</i>	219,4 - 220,5.	402,1 - 403,16.	246,9 - 247,15.	386,6 - (388,3).
212. <i>candrāpīḍas tu sapadī kṛtasakalāgamanocitopacāras tadavasthām</i>	220,6 - 221,6.	403,17 - 406,10.	247,16 - 248,21.	(388,3) - (389,10).
213. <i>nīrgataṃ ca turāṅgamam ārurukṣantam</i>	221,7 - 221,17.	406,11 - 407,9.	248,22 - 249,9.	(389,10) - (390,5).

P[1900]	C[1872] (1)	C[1862] (1)	N[1932]
214. <i>svasty ujjayinītaḥ</i> 221,8 - 223,3.	407,10 - 409,12.	249,10 - 250,23.	(390,5) - (392,4).
215. <i>evam ādiśya taṃ suhrdādisāadhanam akleśayatā</i> 223,4 - 224,13.	409,13 - 413,2.	250,24 - 252,13.	(392,4) - (394,8).
216. <i>tadabhimukhaś ca kiṃcid adhvānaṃ gatvā</i> 224,13 - 228,7.	413,3 - 420,6.	252,14 - 256,20.	(394,8) - 401,6.
217. <i>athāvatīrya turagāt praviśya</i> 228,8 - 229,14.	420,7 - 422,4.	256,21 - 258,7.	401,7 - (403,6).
218. <i>ākasmikāgamanaṃ prahr̥ṣṭasambhr̥ntānām paurāṇām</i> 229,15 - 230,14.	422,5 - 423,11.	258,8 - 259,11.	(403,6) - 404,10.
219. <i>tataḥ katipayādivasāpagame meghanādaḥ</i> 230,15 - 231,12.	423,12 - 424,16.	259,12 - 260,13.	404,11 - (405,13).
220. <i>tataḥ khalv āgate deve keyūrakeṇa saha</i> 231,13 - 232,2.	424,17 - 425,10.	260,14 - 261,5.	(405,13) - 406,9.
221. <i>atha mayā viditābhiprāyayā</i> 232,3 - 233,5.	425,11 - 426,19.	261,6 - 262,11.	406,10 - 408,7.
222. <i>krameṇa ca bhūyo manmukhe nīdhāya dṛṣṭim</i> 233,6 - 234,5.	426,20 - 428,6.	262,12 - 263,14.	408,8 - 409,12.
223. <i>ahaṃ tu yat satyam avidilavṛttāntatayā</i> 234,6 - 235,8.	428,7 - 429,15.	263,15 - 264,20.	409,13 - (411,8).
224. <i>tām evaṃvādinīm ākarṇya prahr̥ṣṭasaranīrbharā</i> 235,9 - 236,8.	429,16 - 431,3.	264,21 - 265,23.	(411,8) - (412,13).
225. <i>etad ākarṇya ca kṣaṇaṃ vicintya pratyavādīt.</i> 236,9 - 237,6.	431,4 - 432,6.	265,24 - 266,24.	(412,13) (414,4).
226. <i>jānāmi te garīyasīm prītim.</i> 237,7 - 237,18.	432,7 - 434,3.	267,1 - 267,14.	(414,4) - 415,3.

UTTARABHĀGA

P[1900]	C[1872] (2)	C[1862] (2)	N[1932]
Inleidende verzen. 239,1 - 240,16.	[7]-[8].	1,1 - 2,16.	417,1 - 420,2.
227. <i>apī cedānīm ānīlasyāpī kumārasya</i> 240,17 - 242,5.	1,1 - (3,8).	2,17 - (4,5).	420,3 - 424,5.
228. <i>pratijñataṃ ca mayā mahāśvetāyāḥ.</i> 242,6 - 243,2.	(3,8) - 4,13.	(4,5) - 5,2.	424,6 - 425,10.

	P[1900]	C[1872] (2)	C[1862] (2)	N[1932]
229. <i>ahaṃ tu tac chrutvā samacintayam.</i> 243,3 - 244,2.		4,14 - 5,20.	5,3 - 6,4.	426,1 - 427,7.
230. <i>atha dhavalavasanolāsitaḡātra vaṣṭayo</i> 244,3 - 244,14.		5,21 - (6,13).	6,5 - (6,18).	427,8 - 428,7.
231. <i>ity āvedya ca kiṃcid iva</i> 244,15 - 245,3.		(6,13) - 7,7.	(6,18) - 7,8.	428,8 - 429,6.
232. <i>atha kādambariṣārīrād iva</i> 245,4 - 246,8.		7,8 - 9,2.	7,9 - 8,17.	429,7 - 431,8.
233. <i>candrāpīḡas tu tad ākarṇya cetasy akarot.</i> 246,9 - 246,21.		9,3 - 9,17.	8,18 - 9,8.	431,9 - 432,8.
234. <i>upanātāyāṃ cātmacintāyāṃ</i> 246,22 - 247,12.		9,18 - 10,15.	9,9 - 10,2	432,9 - 433,9.
235. <i>utpannātmīyabuddhiṣ ca</i> 247,13 - 248,14.		10,16 - 12,7.	10,3 - 11,7.	433,10 - 435,7.
236. <i>evam eva kevalaṃ rātrau divā</i> 248,15 - 249,16.		12,8 - (13,14).	11,8 - (12,12).	435,8 - (437,5).
237. <i>tatrasthaṣ ca kutūhalāt tasminn eva</i> 249,17 - 250,15.		(13,14) - (15,2).	(12,13) - (13,14).	(437,5)-(438,10).
238. <i>ity abhihitavati candrāpīḡe</i> 250,16 - 254,11.		(15,2) - 20,10.	(13,14) - 17,21.	(438,10)-(445,2).
239. <i>candrodaye cāsyās timiramayivāpaii</i> 254,12 - 255,9.		20,11 - (21,16).	17,22 - (18,21).	(445,2) - (446,8).
240. <i>api ca tasyāṣ candanaparimala iva</i> 255,10 - 255,20.		(21,16) - (22,6).	(18,21) - (19,9).	(446,8) - (447,4).
241. <i>murarīpujalaṣayanatīleva</i> 255,21 - 256,15.		(22,6) - (23,7).	(19,9) - (20,5).	(447,4) - (448,8).
242. <i>ity āvedayantaṃ keyūrakam</i> 256,16 - 256,19.		(23,8) - 23,11.	(20,5) - 20,9.	(448,8) - 448,10.
243. <i>tathā mūrechāmilitaṣ ca</i> 256,20 - 259,1.		23,12 - 26,10.	20,10 - 22,19.	449,1 - (452,4).
244. <i>ity abhidadhaty eva candrāpīḡe nitarāṃ</i> 259,2 - 260,2.		26,11 - 27,17.	22,20 - 23,23.	(452,4) - (453,10).
245. <i>sa tu vyajñapayaḡ. deva dhairyam samavalambya</i> 260,3 - 260,9.		27,18 - ((28,4).	23,24 - (24,7).	(453,10) - (454,4).
246. <i>evaṃ vadantaṃ tam ādīdeṣa viṣrāntaye</i> 260,10 - 262,11.		(28,4) - 30,18.	(24,7) - 26,15.	(454,4) - (457,6).

P[1900]	C[1872] (2)	C[1862] (2)	N[1932]
247. <i>ity evaṃ cintayata evāsya sā kṣapā</i> 262,12 - 262,18.	30,19 - 31,5.	26,16 - 26,23.	(457,6) - (457,12).
248. <i>sa tu tad ākarṇya gamanaparilambakṛtayā cintayā</i> 262,19 - 263,18.	31,6 - 32,12.	26,24 - 28,2.	(457,12) - (459,4).
249. <i>iti vijñāpīte keyūrakeṇa</i> 263,19 - 264,23.	32,13 - (34,7).	28,3 - (29,10).	(459,4) - (461,2).
250. <i>pattralekhe sājālibandhena</i> 265,1 - 266,13.	(34,7) - (36,10).	(29,10) - (31,2).	(461,2) - (463,5).
251. <i>iti saṃdīśya punar āha. pattralekhe</i> 266,14 - 266,23.	(36,10) - 37,2.	(31,2) - 31,13.	(463,5) - (463,13).
252. <i>nirgatāyām ca keyūrakeṇa saha pattralekhāyām</i> 267,1 - 267,8.	37,13 - 38,12.	31,14 - 31,23.	(463,13) - 464,6.
253. <i>atha tārāpīḍas tathā dūrata eva</i> 267,9 - 268,2.	37,13 - 38,12.	31,24 - 32,20.	464,7 - (465,7).
254. <i>sādhu cintitaṃ devena.</i> 268,3 - 269,3.	38,13 - 39,19.	32,21 - 33,24.	(465,7) - (467,1).
255. <i>candrāpīḍo 'pi śukanāsasamukhenaiva</i> 269,4 - 269,6.	39,20 - (40,1).	34,1 - (34,3).	(467,1) - (467,3).
256. <i>avatirṇāyām ca tasyām yāminyām</i> 269,7 - 270,4.	(40,2) - 41,5.	(34,4) - 35,4.	(467,3) - 468,7.
257. <i>atha gaganatalalabdhavistāro</i> 270,5 - 271,9.	41,6 - 42,17.	35,5 - 36,13.	468,8 - 470,5.
258. <i>athohyamānair iva rayavāhīnā</i> 271,10 - 273,8.	42,18 - 45,14.	36,14 - 38,18.	470,6 - (473,8).
259. <i>dr̥ṣṭvā cākaroc cetasi. aho bhadrakam bhavati</i> 273,9 - 274,2.	45,15 - 46,15.	38,19 - 39,13.	(473,8) - 474,9.
260. <i>athendrāyudhapratyabhiññānād</i> 274,3 - 275,9.	46,16 - 48,8.	39,14 - 40,23.	474,10 - (476,7).
261. <i>mayy āgate kiṃ kaścīd evaṃvidho 'ntare</i> 275,10 - 275,21.	48,9 - (48,21).	40,24 - (41,12).	(476,7) - (477,2).
262. <i>pr̥ṣṭhataḥ skandhāvāram anupālayadbhiḥ</i> 275,22 - 276,18.	(49,1) - 50,5.	(41,12) - 42,11.	(477,2) - (478,6).
263. <i>dr̥ṣṭvā ca tam aticirāntaritatadarśanam</i> 276,19 - 277,13.	50,6 - 51,6.	42,12 - 43,7.	(478,6) - (479,5).
264. <i>punaḥ punaś cāsmābhir āgamanāyānurudhyamānas</i> 277,14 - 279,3.	51,7 - 53,5.	43,8 - 44,24.	(479,5) - (481,5).

	P[1900]	C[1872] (2)	C[1862] (2)	N[1932]
265. <i>muhūrtād iva cotthāya teṣu teṣu</i> 279,4 - 279,20.	53,6 - 54,4.	45,1 - 45,19.	(481,5) - (482,4).	
266. <i>candrāpīḍasya tu taṃ svapne 'py anutprekṣaṇīyam</i> 279,21 - 280,23.	54,5 - (55,16)	45,20 - (47,1).	(482,4) - (483,11).	
267. <i>ity ākṣiptacetāś cintayaṃś ciraṃ iva</i> 281,1 - 281,16.	(55,16) - 56,15.	(47,1) - 47,20.	(483,11) - (485,1).	
268. <i>praviśya cāgrhitapratikarmatayā</i> 281,17 - 282,12.	56,16 - (57,17).	47,21 - (48,19).	(485,1) - (486,3).	
269. <i>utthāya ca yatraiva kādambarī</i> 282,13 - 283,21.	(57,17) - 59,17.	(48,19) - 50,8.	(486,3) - (488,4).	
270. <i>tatra cātiramyatayā</i> 283,22 - 284,17.	59,18 - 60,17.	50,9 - 51,5.	(488,4) - 489,7.	
271. <i>atha dūrata eva prasṛtidvandvasaṃsthitaiś ca</i> 284,18 - 285,2.	60,18 - (61,8).	51,6 - (51,15).	489,8 - (490,1).	
272. <i>śṛvaṃś ca cakāra cetasi. bāhyasya</i> 285,3 - 286,6.	(61,8) - 63,2.	(51,15) - 52,21.	(490,1) - (491,8).	
273. <i>tena cātikaruṇena tatpralāpaviṣeṇa</i> 286,7 - 286,20.	63,3 - 63,18.	52,22 - 53,13.	(491,8) - (492,5).	
274. <i>deva yadī candramasy ūsmā</i> 286,21 - 289,12.	63,19 - 67,12.	53,14 - 56,12.	(492,5) - (496,2).	
275. <i>tadavasthaṃ ca taṃ tārāpīḍaḥ pratyuvāca.</i> 289,13 - 289,21.	67,13 - (68,3)	56,13 - (56,22).	(496,2) - (496,9).	
276. <i>kim asti kaścid asāv iyati loke</i> 289,22 - 290,8.	(68,4) - (68,15).	(56,22) - (57,9).	(496,9) - (497,3).	
277. <i>vikārānāṃ ca kāraṇaṃ prāyaḥ</i> 290,9 - 291,18.	(68,15) - 70,17.	(57,9) - 58,21.	(497,3) - (499,6).	
278. <i>ity uktavati tārāpīḍe punaḥ śukanāso 'bhyadhāt</i> 291,19 - 292,18.	71,1 - 72,8.	58,22 - 59,22.	(499,6) - (501,1).	
279. <i>ity abhihitavati candrāpīḍe</i> 292,19 - 293,16.	72,9 - 73,16.	59,23 - 60,22.	(501,1) - (502,4).	
280. <i>amba samāśvasiḥi.</i> 293,17 - 294,8.	73,17 - 74,11.	60,23 - 61,15.	(502,4) - (503,3).	
281. <i>ity abhidadhaty eva manoramāṃ haste</i> 294,9 - 295,7.	74,12 - 75,17.	61,16 - 62,17.	(503,3) - 504,7.	
282. <i>athānuraktakamalinīsamāgamaṃprāptisamlāpād iva</i> 295,8 - 295,20.	75,18 - (76,11).	62,18 - (63,8).	504,8 - (505,4).	

P[1900]	C[1872] (2)	C[1862] (2)	N[1932]
283. <i>tāta yujyate hy aṅkalālītasya garbharūpasya</i> 295,21 - 296,21.	(76,11) - 77,16.	(63,8) - 64,11.	(505,4) - (506,9).
284. <i>muktas ca mātrā pituḥ praṇayate</i> 296,22 - 298,18.	77,17 - 80,11.	64,12 - 66,14.	(506,9) - 509,11.
285. <i>candrāpīḍas tu tayā pituḥ sambhāvanayā</i> 298,19 - 299,5.	80,12 - 81,6.	66,15 - 67,2.	510,1 - (510,8).
286. <i>nirgatya ca sivrātaḥ</i> 299,6 - 301,11.	81,7 - 84,12.	67,3 - 69,16.	(510,8) - 514,3.
287. <i>evaṃ ca vahato 'py asya dāviyastayā</i> 301,12 - 301,22.	84,13 - 85,5.	69,17 - 70,5.	514,4 - (515,2).
288. <i>tatra ca prathamasya cetohāribhir mūrccāve gair</i> 301,23 - 303,5.	85,6 - 87,4.	70,6 - 71,14.	(515,2) - (517,2).
289. <i>anadhigatanirvṛtīś cātikaṣṭatayā</i> 303,6 - 304,7.	87,5 - 88,16.	71,15 - 72,21.	(517,3) - (518,10).
290. <i>vahaṃś ca tribhāgamātrāvāsiṣṭe 'dhvani</i> 304,8 - 304,18.	88,17 - (89,7).	72,22 - (73,9).	(518,10) - (519,7).
291. <i>sa tv evaṃ pṛṣṭo vyajñapayat.</i> 304,19 - 305,7.	(89,8) - 90,2.	(73,10) - (73,23).	(519,7) - (520,3).
292. <i>ity uktavati meghanāde</i> 305,8 - 306,8.	90,3 - 92,6.	73,24 - 75,4.	(520,3) - (522,2).
293. <i>āsādyā copasarpann eva sarvāśvavārān</i> 306,9 - 307,13.	92,7 - 94,5.	75,5 - 76,13.	(522,2) - 523,11.
294. <i>athānupasaṃhṛtamanyuvegāpi</i> 307,14 - 309,3.	94,6 - 96,10.	76,14 - 78,7.	524,1 - 526,5.
295. <i>ahaṃ tu devasya puṇḍarikasyaiva vṛtāntād</i> 309,4 - 310,2.	96,11 - 97,15.	78,8 - 79,9.	526,6 - 527,9.
296. <i>atha nibhṛtapadasaṃcaraṇam ācaraṇād utkaṇṭakam</i> 310,3 - 310,20.	97,16 - 99,3.	79,10 - 80,8.	527,10 - (529,1).
297. <i>dṛṣṭvā ca taṃ tādrśaṃ nisprhāpy ātmani</i> 310,21 - 312,8.	99,4 - 100,21.	80,9 - 81,23.	(529,1) - (531,3).
298. <i>candrāpīḍasya tu tad ākarnya</i> 312,9 - 314,11.	101,1 - 104,3.	81,24 - 84,9.	(531,3) - 534,6.
299. <i>āgamyā coddhṛtāmṛtam iva ratnākaram</i> 314,12 - 315,4.	104,4 - (105,3).	84,10 - (85,5).	534,7 - (535,6).
300. <i>ity uktavatīṃ madalekhāṃ kādambarī</i> 315,5 - 317,2.	(105,3) - 107,13.	(85,5) - 87,9.	(535,6) - (538,2).

	P[1900]	C[1872] (2)	C[1862] (2)	N[1932]
301. <i>priyasakhi tavāsti kīdrśy api</i> 317,3 - 317,23.	107,14 - 108,18.	87,10 - 88,9.	(538,2) - (539,6).	
302. <i>tām tu śrutvā kim etad iti</i> 318,1 - 318,7.	108,19 - 109,5.	88,10 - (88,17).	(539,6) - 539,11.	
303. <i>atha tayor nīmājjanasamayānantaram eva</i> 318,8 - 319,3.	(109,5) - 110,9.	(88,17) - 89,18.	539,12 - (541,2).	
304. <i>gandharvarājaputri śrūyatām.</i> 319,4 - 320,9.	110,10 - 112,5.	89,19 - 91,3.	(541,2) - (542,11).	
305. <i>ahaṃ tu vinā vayasyena śokāvegāndho</i> 320,10 - 321,11.	112,6 - 113,14.	91,4 - 92,7.	(542,11) - (544,2).	
306. <i>ity etac chrutvā hā deva puṇḍarīka</i> 321,12 - 321,22.	113,15 - 114,6.	92,8 - 92,21.	(544,2) - 544,11.	
307. <i>kapiñjalas tu tathārtakṛtapralāpām</i> 321,23 - 322,11.	114,7 - 115,2.	92,22 - 93,12.	544,12 - (545,7).	
308. <i>upaśāntamanyuvegāyāṃ ca mahāśvetāyām</i> 322,12 - 322,20.	115,3 - 115,12.	92,13 - 93,22.	(544,7) - 545,13.	
309. <i>atha gate tasmin vismayāntarītaśokavṛttāntā</i> 322,21 - 323,16.	115,13 - 116,13.	93,23 - 94,19.	546,1 - (547,2).	
310. <i>ity uktavatyāṃ mahāśvetāyām kādambarī tūṣṇīm evotthāya</i> 323,17 - 324,9.	116,14 - 117,11.	94,20 - 95,14.	(547,2) - 548,2.	
311. <i>yathaiva ca divasam aśeṣaṃ tathaiva tām</i> 324,10 - 325,9.	117,12 - 118,16.	95,15 - 96,16.	548,3 - 549,7.	
312. <i>sa tu vismayotphullalocaṇaḥ sarva evā-</i> 325,10 - 326,7.	118,17 - 119,19.	96,17 - 97,16.	549,8 - 550,12.	
313. <i>gatvāgatayā ca tayā priyasakhi siddham</i> 326,8 - 326,15.	120,1 - 120,10.	97,17 - 98,2.	550,13 - 551,5.	
314. <i>athāpagatavati jaladasamaye</i> 326,16 - 328,12.	120,11 - 122,19.	98,3 - 100,4.	551,6 - (554,3).	
315. <i>bhadramukhāḥ parityajyatām ayam</i> 328,13 - 330,13	123,1 - 126,3.	100,5 - 102,9.	(554,3) - 557,2.	
316. <i>atha subahudīvasāpagame vārtām vinottāmyantī</i> 330,14 - 332,3.	126,4 - 128,9.	102,10 - 104,5.	557,3 - (559,6).	
317. <i>ananlaraṃ cātarkitāpatitadarśanotpāditadvigūṇaduḥkhāvegān</i> 332,4 - 333,17.	128,10 - 130,13.	104,6 - 105,22.	(559,6) - 561,9.	
318. <i>athānekasahasrasamkhyena pradhāvatā</i> 333,18 - 335,8.	130,14 - 132,15.	105,23 - 107,16.	561,10 - 564,2.	

P[1900]	C[1872] (2)	C[1862] (2)	N[1932]
319. <i>rājā tu tathā tam ālokya</i> 335,9 - 336,13.	132,16 - 134,5.	107,17 - 108,24.	564,3 - 565,10.
320. <i>tārāpīḍas tu tad adbhutam ākarṇya</i> 336,14 - 336,22.	134,6 - (134,15).	109,1 - (109,10).	565,11 - (566,5).
321. <i>deva vicitre 'smin saṃsāre</i> 336,23 - 338,18.	(134,15) - 137,11.	(109,10) - 111,9.	(566,5) - (568,12).
322. <i>ity uktavati śukanāse saśoka eva rājā</i> 338,19 - 340,2.	137,12 - 139,3.	111,10 - 112,19.	(568,12) - 570,8.
323. <i>atha tathā prasthite rājani</i> 340,3 - 340,12.	139,4 - 139,15.	112,20 - 113,7.	570,9 - 571,3.
324. <i>atha taiḥ sārḍham āgacchantam</i> 340,13 - 341,13.	139,16 - 141,2.	113,8 - 114,10.	571,4 - 572,9.
325. <i>atha sahasaiva tac candrāpīḍagurujanāgamanam ākarṇya</i> 341,14 - 343,7.	141,3 - 143,7.	114,11 - 116,8.	572,10 - (575,1).
326. <i>ity abhīhitā rājñā vilāsavati kva sā</i> 343,8 - 345,10.	143,8 - 145,21.	116,9 - 118,17.	(575,1) - 577,10.
327. <i>ity eva ca kathayitvā bhagavañ jābālir</i> 346,1 - 346,8.	146,1 - 146,9.	118,18 - 119,2.	577,11 - (578,3).
328. <i>ity evaṃ vadaty eva bhagavati jābālau</i> 346,9 - 348,3.	146,10 - 148,12.	119,3 - 120,24.	(578,3) - 580,6.
329. <i>ity etac chrutvā punar avanitalaniveśitaśirāḥ</i> 348,4 - 348,20.	148,13 - 149,13.	121,1 - 121,20.	580,7 - 581,6.
330. <i>athothhite bhagavati jābālau</i> 348,21 - 349,18.	149,14 - 150,17.	121,21 - 122,20.	581,7 - 582,13.
331. <i>ahaṃ tu tac chrutvā tatksaṇenotpannapakṣa</i> 349,19 - 350,20.	150,18 - 152,4.	122,21 - 123,24.	583,1 - 584,9.
332. <i>tathā rudantaṃ tu taṃ vāṇmātrapratīkāraḥ</i> 350,21 - 351,6.	152,5 - (152,14).	124,1 - (124,9).	584,10 - (585,4).
333. <i>sakhe kuśalaṃ tātasya.</i> 351,7 - 352,11.	(152,14) - 154,4.	(124,10) - 125,17.	(585,4) - 586,12.
334. <i>uparohati ca madhyāhnaṃ savītari</i> 352,12 - 353,1.	154,5 - 154,19.	125,18 - 126,8.	587,1 - 587,10.
335. <i>evaṃ cāvahitacetasā hārītena</i> 353,2 - 354,20.	154,20 - 157,7.	126,9 - 128,8.	587,11 - 590,5.
336. <i>ahaṃ tu tac chrutvā śuśkāśanineva tādītaḥ</i> 354,21 - 355,12.	157,8 - (158,6).	128,9 - (128,24).	590,6 - (591,3).

	P[1900]	C[1872] (2)	C[1862] (2)	N[1932]
337. <i>bhādrāmukha jātismaro munir asmi jātyā.</i>	355,13 - 355,19.	(158,6) - 158,14.	(128,24) - 129,8.	(591,3) - 591,9.
338. <i>ahaṃ tu tena tadvacasābhīhata iva mūrdhni</i>	355,20 - 356,16.	158,15 - 159,17.	129,9 - 130,8.	591,10 - 593,4.
339. <i>dr̥ṣṭvā ca taṃ tādṛśam narakavāsino 'py udvegakaram</i>	356,17 - 358,19.	159,18 - 162,11.	130,9 - 132,15.	593,5 - 596,3.
340. <i>evam atikrāmati ca kāle krameṇa</i>	358,20 - 359,4.	162,12 - 163,3	132,16 - 133,2.	596,4 - 596,9.
341. <i>rājā tu lac chrutvā samupajātābhyadhikakutūhalas</i>	360,1 - 360,19.	163,4 - 164,4.	133,3 - 133,24.	596,10 - 597,9.
342. <i>atha rājās tadvacanam ākarṇya saṃsmṛtajanmāntarasya</i>	360,20 - 362,17.	164,5 - 166,10.	134,1 - 135,23.	597,10 - 600,6.
343. <i>tasminn eva cāntare tatsaṃdhukṣaṇāyeva</i>	362,18 - 363,8.	166,11 - 167,7.	135,24 - 136,17.	600,7 - (601,7).
344. <i>yena ca kusumadhanvanaḥ paramāstreṇa madhunā</i>	363,9 - 363,22.	167,8 - 168,3.	136,18 - 137,10.	(601,7) - 602,6.
345. <i>candrāpīḍas tu tenāmṛtasekāhlādinā</i>	363,23 - 364,9.	168,4 - (168,14).	137,11 - (137,22).	602,7 - (603,1).
346. <i>bhīru parītyajyatām bhayam.</i>	364,10 - 365,2.	(168,14) - 169,9.	(137,22) - 138,14.	(603,1) - 603,13.
347. <i>dr̥ṣṭvā ca taṃ dūrata evonmuktacandrāpīḍavakṣaṣṭhala</i>	365,3 - 366,10.	169,10 - (171,3).	138,15 - (140,1).	603,14 - 605,4.
348. <i>tasminn eva ca prastāve samupasṛtya kapiñjalaḥ</i>	366,11 - 367,4.	(171,3) - 171,21.	(140,2) - 140,20.	605,5 - 606,2.
349. <i>atha pravartamāna eva tasmimṣ citrarathas tārāpīḍam avādīt.</i>	367,5 - 367,17.	172,1 - (172,15).	140,21 - (141,10).	606,3 - 606,12.
350. <i>anyadā janmābhivāñchitahṛdayavallabhalābhamuditā</i>	367,18 - 368,8.	(172,15) - 173,10.	(141,11) - 142,2.	606,13 - 607,9.
351. <i>atrāntare janmadvayākāṅkṣitam</i>	368,9 - 368,16.	173,11 - 173,20.	142,3 - 142,12.	607,10 - (608,1).
352. <i>āgatya ca samakālam evānubhūtakleśam</i>	368,17 - 369,5.	173,21 - 174,13.	142,13 - 143,2.	(608,1) - 608,10.

STELLINGEN

I.

Tussen de Griekse en de Indische roman in de Sanskrit literatuur der klassieke periode, kan noch in de ene, noch in de andere richting enige beïnvloeding worden aangenomen.

II.

Ten onrechte tracht H. Oldenberg de oorsprong van de kunstroman in de klassieke periode der Sanskrit literatuur door de Ākhyāna-theorie te verklaren.

H. Oldenberg, *Zur Geschichte der altindischen Prosa. Mit besonderer Berücksichtigung der prosaisch-poetischen Erzählung*, in *Abhandlungen der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philol.-histor. Klasse*, n. reeks, 16, 6, 1917, p. 98-99.

R. Pischel, *Die indische Literatur*, (Die Kultur der Gegenwart, I, 7), 1906, p. 199-200.

A. B. Keith, *Classical Sanskrit Literature*, (The Heritage of India Series), Londen-Calcutta, 1923, p. 88.

III.

Ten onrechte wordt ontkend, dat Harṣacarita (ed. Führer, 1909) p. 138, 5-139, 1 en p. 139, 4-5 als bedekte vermeldingen van krijgstochten van Harṣa zijn op te vatten.

G. Bühler, *A note on Harshavardhana's conquest of Nepal*, in *Indian Antiquary*, 19, 1890, p. 40-41.

H. C. Ray, *The Dynastie History of Northern India (Early Mediaeval Period)*, I, Calcutta, 1931, p. 190.

IV.

Het is onjuist te beweren, dat, in de Van Nu en Straks-beweging, het dank zij de toepassing van de taalwet op het Middelbaar Onderwijs van 1883 is, dat de jonge krachten voor de Vlaamse cultuur behouden bleven, en de Zuidnederlandse letterkunde op een hoger peil werd gebracht.

U. Van de Voorde, *Panorama de la Littérature flamande*, Brussel, 1931, p. 51-52.

J. Kuypers, *Op ruime banen. De opbloei van onze nieuwe letteren en het Vlaamsche tijdschrift Van Nu en Straks, 1893-1901*, Brussel, [1921], p. 10.

J. Kuypers en Th. De Ronde, *Beknopte Geschiedenis van de Nederlandsche Letterkunde*, Antwerpen, 1931, p. 219.

V.

Hadewijch's geschriften zijn vóór de XIVe, en wel in het midden van de XIIIe eeuw te stellen.

VI.

In de Chinese spreektaal moeten de in *data* voorkomende telwoorden niet als grondtelwoorden, doch als rangschikkende telwoorden zonder voorgevoegd *ti* (H. A. Giles, *A Chinese-English Dictionary*, Londen, 1892, nr. 10.955) worden beschouwd.

VII.

De door Cowel en Thomas (vert. Harṣacarita, Londen, 1897, p. 72, 26-28) gegeven vertaling van Harṣacarita, ed. Führer, 1909, p. 131, 8 (ed. Parab, 1925⁵, p. 85, 18-19), *prṣṭhataḥ sanīḍasanniviṣṭābhyāṃ madhukarapārāvātābhyāṃ [vāṃśikābhyāṃ] datte sthānake*, « Next he assigned a place to a bee and a dove, which he set down close behind him », is onjuist.
